

SVEDOČANSTVA 17
HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA
U SRBIJI

ki Nebojša Popov Mićunović
Dušan Makavejev Dragoljub
Dajić Mihailo Marković Miodrag Milić
Ilija Ranko Savić Kosta Čav
loš Aleksić Moljković Aleksandra Čosić
Dobroslav Ranković Dobroslav Paraga
je Đokić Danilo Nanović Ranković
Milan Nikolić Dobroslav Paraga
Mića Popović Zoran Stojković
Artuković Svetolik
Zvonka Gajer- Vojislav Šešelj
Ivan Đ. Milorad Vučelić
Pintar Lj. Amir Radović Svetozar
Stojanović

srđa popović

POSLEDNJA INSTANCA

KNJIGA 3

POSLEDNJA INSTANCA

KNJIGA 3

SVEDOČANSTVA 17

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Srđa M. Popović

POSLEDNJA INSTANCA

KNJIGA 3

Beograd, 2003

Biblioteka Svedočanstva
knjiga br. 17

Srđa M. Popović
POSLEDNJA INSTANCA

priredio

Zoran Purešević

izdavač

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

za izdavača

Sonja Biserko

uređivački kolegijum

Latinka Perović

Sonja Biserko

Seška Stanojlović

oblikovanje i slog

Ivan Hrašovec

štampa

“Zagorac”, Beograd

CIP – Каталогизacija y публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.919(497.1)“1968/1990”(094.8)
323.281(497.1)“1968/1990”(094.8)

ПОПОВИЋ, Срђа М.

Poslednja instanca. Knj. 3 / Srđa M. Popović. – Beograd : Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2003 (Beograd : Zagorac). – Str. 1059 - 1523 ; 23 cm. – (Biblioteka Svedočanstva / [Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji] ; br. 17)

Tiraž 1.000. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 86-7208-082-3 (knj. 3)
ISBN 86-7208-078-5 (niz)

a) Политички процеси – Југославија – 1968-1990 – Документи

COBISS.SR-ID 109505292

SADRŽAJ

KNJIGA 3

POGLAVLJE IV

PREDMETI PO SRODNIM KVALIFIKACIJAMA

Srđa M. Popović, 1975-1976.....	1061
Profesori Filozofskog fakulteta, 1975-1981	1165
Pavluško Imširović, 1982.....	1221
Milan Milišić, 1983	1227
Andrija Artuković, 1986.....	1241
Dobroslav Paraga, 1986-1987	1343
Vicei Karolj, 1987-1988.....	1397

POGLAVLJE V

PETICIJE

Uvod	1479
Peticije za ukidanje člana 133 KZ SFRJ, 1980.....	1482
Peticija za promenu člana 154 Ustava SFRJ	1494
Peticija za donošenje Zakona o amnestiji, 1980.....	1500
Peticija za ukidanje smrtne kazne	1502
Inicijativa za ocenu ustavnosti Zakona o javnom informisanju ..	1508
Peticija za uvođenje višestranačkog sistema u SFRJ, 1987.	1512
Saopštenje grupe beogradskih intelektualaca, 1989.....	1518

SUMMARY	1521
----------------------	-------------

POGLAVLJE IV

PREDMETI PO SRODNIM
KVALIFIKACIJAMA

Srđa M. Popović, 1975-1976 (Uvod)

U malim mestima u unutrašnjosti, gde je svak znao svakog, lokalne glavešine dosta lako su održavale atmosferu straha i zaziranja građana od svega "političkog", a naročito političkih suđenja. Odbrana se u tim manjim mestima ograničavala na isticanje olakšavajućih okolnosti, a optuženom je redovno sugerisano priznanje i kajanje. Lokalni advokati nerado su uzimali ovakve slučajeve i često su pozivali u pomoć advokate iz većih mesta gde je strah bio manji.

Zato je valjevski sud odbranu Ignjatovića i njegovog branioca doživeo kao drsku, provokativnu, kao politički eksces. Da bi stvar bila gora, nakon osude Ignjatovića, kao njegov branilac stupio sam u kontakt sa Hajnrihom Belom, tadašnjim predsednikom Međunarodnog PEN-a i tražio od njega da Ignjatovića PEN uzme u zaštitu. Time sam prekršio nepisano pravilo koje je zabranjivalo da se u politička suđenja uvlači "inostrani faktor" i nanosi "šteta ugledu zemlje"; sve je trebalo da se odvija u potpunom mraku. Na Ignjatovićevu sreću, predstojeći kongres PEN-a trebalo je da se održi u Jugoslaviji, u Ohridu, i Bel je iskoristio priliku da (kao "osvedočeni prijatelj Jugoslavije") bude primljen kod Tita i da tom prilikom zatraži puštanje Ignjatovića na slobodu. Dobio je od Tita to obećanje i Ignjatović je pušten. Zanimljivo je da je u tu svrhu od Ignjatovića traženo da piše molbu za pomilovanje, a kada je on to odbio bio je takoreći izbačen iz zatvora, sa obrazloženjem da mu je "zdravstveno stanje teško ugroženo daljim izdržavanjem kazne". Za to vreme imao sam u zatvoru klijente koji su bili doslovno na samrti, kao što je recimo bio sedamdesetogodišnji starac Vidović kome su u zatvoru morale biti amputirane obe noge a čije molbe za prekid izvršenja kazne su bile ignorisane.

Nakon što je Ignjatović pušten podignuta je optužnica protiv njegovog branioca.

Transkript emisije TV Beograd dat je da ilustruje tehnologiju političke represije i ulogu koju je u tome igrala beogradska televizija. Hvalisanje voditelja Svetolika Mitića* da "autori engleske emisije nisu mogli ni da zamisle da mi smemo ovu emis-

* Tokom pripreme tekstva za knjigu u dnevnim novinama "Danas" pročitao sam vest agencije Tanjug čija me je sadržina iznenadila. Prenosim tu vest:
SVETOLIKU MITIĆU "INTERFER" – Svetoliku – Skaletu Mitiću, novinaru iz Beograda, dodeljena je nagrada za životno delo, saopštio je na današnjoj konferenciji za novinare direktor Sedmog inter-

iju da prikažemo našim gledaocima” bilo je krajnje licemerno, jer je emisija obilato cenzurisana. Na traci je načinjeno ravno 26 rezova! Njih je tehnički izvršio moj prijatelj, pokojni Vuksan Lukovac, montažer televizije Beograd.

Na kraju, Draža Marković u svojim “Memoarima” prilično prostodušno priznaje da su politički faktori u ovom i sličnim procesima odlučivali o svemu pa i o tome ko će biti suđen, kakva će biti presuda i kako će se to servirati javnosti.

nacionalnog festivala reportaže “Interfer 2002” Zdenko Bakić. Odluka žirija doneta je jednoglasno. Nagrada za životno delo prvi put je ustanovljena ove godine.

(Tanjug). List “Danas”, 18. septembra 2002.

Štampa je zabeležila da je nagrada o kojoj je reč uručena njihovim dobitnicima 29. oktobra na 57-godišnjicu osnivanja Saveza novinara Jugoslavije. U žiriju za dodelu nagrade bili Miroslav Stojanović (predsednik), Veselin Simonović, Slavoljub Kačarević, Milutin Labović i Vaso Stanišić. Nije mi poznato da li je ova i slične emisije koje je radio S. Mitić doprinela dobijanju nagrade “Za životno delo”? (primedba priređivača)

Optužnica OJT u Valjevu

Kt. 1430/75
06.10.1975.
VALJEVO

PZ/AS

OPŠTINSKOM SUDU
VALJEVO

Na osnovu čl. 44 st. 2 tač. 3 u čl. 394 st. 1 ZKP, opštinski javni tužilac u Valjevu, uz dostavu spisa Okružnog suda u Valjevu K. 24/74 podnosi sledeći:

OPTUŽNI PREDLOG

Protiv:

Okr. SRĐE M. POPOVIĆA, advokata iz Beograda, ul Takovska broj 19.

Zbog toga:

Što je 09.04.1974. godine u Valjevu, kao branilac opt. Dragoljuba Ignjatovića, književnika iz Beograda, kome je pred Okružnim sudom u Valjevu održano suđenje zbog krivičnog dela neprijateljske propagande iz čl. 118 st. 1 KZ, jer je 08.02.1974. godine u hotelu "Divčibare" na Divčibarama, na IV Zimskim filozofskim susretima koje je organizovala Srpsko filozofsko društvo iz Beograda, Institut za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i časopis "Filozofija" na temu "Kultura i revolucija", u svom izlaganju, zlonamerno i neistinito prikazivao društveno-političke prilike u zemlji, osporavajući tok i tekovine revolucije, ulogu radničke klase i SKJ, osporavajući postojanje legalne građanske i stvaralačke slobode, predstavljajući vlast kao apsolutističku, a društveno-ekonomski trenutak kao stanje tavorenja, pa je tako u govoru na ovom skupu, pred oko 60 učesnika istakao:

... Naš razgovor danas, pada u naglašeno nezgodan čas; duhovni život naroda manipulantski je usmeren na rešavanje banalnih pitanja vlasti od danas do sutra i trošenja privrednog takođe od danas do sutra: perspektiva ove današnje istorijske zbilje, voljom političkih upravljača biva stalno zadržavana na jalovoj i opasnoj tački, akumuliranja kriza, koja pogoduje postojećoj političkoj vlasti, ali koja dovodi u pitanje opstanak kulture, onoga bez čega nema hleba ni vlasti...

... Primitivna poljoprivreda, nerentabilna i nekonkurentna industrija, niska i sve niža produktivnost rada, inflacija, siromašno i dezorganizovano zdravstvo, devetnaestovekovni školski sistem, masovna nepismenost, masovna nezaposlenost, konjunktorni izvoz radne snage, nerentabilni uvoz kapitala, vrtoglavo bogaćenje manjine, pauperizacija širokih slojeva stanovništva, hiperprodukcija kriminala i delikvencije, prostituisanje, korupcija, laž kao forma opštenja, falsifikat kao forma informisanja, tako stoje stvari, to nije ni kapitalizam ni socijalizam, to je prosto rečeno, jedno patvoreno tavorenje, bitisanje na samom dnu (postojeće poluvarvarske), evropske civilizacije, sa tendencijom najvarvarske alternative...

... U tom tavorenju imamo političku vlast apsolutno totalitarnu, nikom odgovornu...

... Vlastodržačka birokratija, budući da je tikva bez korena i da se zbog toga plaši svega i svačega, da reaguje na svaki šušanj, i budući da je osetila kako je nagomilane klasno-političke protivrečnosti potiskuju ka ivicama istorijske pozornice, rešava da dâ zeleno svetlo samo onome (u misli i stvaralaštvu) što je ili bez snage ili apologetskog karaktera...

... Mi živimo stvarnost poraženih socijalističkih revolucija, nalazimo se na granicama dva sveta, oba nemoguća: jednog kapitalističkog kojem je nemoguće da postoji i drugog socijalističkog kome je nemoguće da se rodi...

... Težnja našeg poslednjeg narodno-oslobodilačkog rata, prevashodno seljačkog, da se produži i preraste u socijalističku revoluciju (vlast narodnih veća, naoružano radništvo, ekonomska i politička jednakost građana, javnost rada svih službi bez izuzetka, izbornost činovništva, dogovorno planska privreda), tako je temeljno anulirana da taj rat ima za nas, danas, isti iskustveni značaj koji ima Gupčev seljački ustanak, Timočka buna i bitke na Ceru i Kajmakčalanu...

... Danas se naša stvaralačka inteligencija suočava sa političkom akcijom koja nastoji da joj oduzme javne, legalne, građanske i stvaralačke slobode, nećemo drammatizovati, organizovanom zlu koje nasrće, sleduje organizovani otpor, ne bude li mogućan – sleduje pojedinačan otpor, zlu u svakom slučaju sleduje otpor, dva su puta: ili legalna odbrana legalnih stvaralačkih sloboda ili carstvo ilegalne stvaralačke slobode, široki prostori podzemnog umetničkog delovanja; drugi je put, po svemu sudeći, neminovan, a pre a posle – on će se nametnuti...

... Kad neko ljudstvo u određenom istorijskom trenutku dođe do bezizlaza ili do alarmantnog stanja opšte krize, koja se jedino može rezešiti najskupljom cenom žrtvovanja života ili gubljenja sloboda ili mnogim odricanjima od lične sreće, onda je za taj bezizlaz, za tu skupu cenu čupanja iz besmisla najviše kriv onaj ko najviše zna; a najviše zna bez sumnje, inteligencija, prevashodno stvaralačka..." zbog čega je optuženi Ignjatović pravosnažna osuđen,

u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu istakao da su činjenice koje opt. Ignjatović izneo u svom izlaganju na pomenutim susretima istinite, -

čime je učinio krivično delo širenja lažnih vesti iz čl. 292a st. 1 KZ.

PREDLAŽEM

Da se pred tim sudom kao stvarno i mesno nadležnom održi javni pretres i na njega pozovu:

1. Opštinski javni tužilac u Valjevu;
2. Okrivljeni Srđan M. Popović iz Beograda, ul. Takovska broj 19;
3. Da se na pretresu pročitaju i kao dokaz upotrebe: spisi Okružnog suda u Valjevu K. broj 24/74 koji se odnose na predmet opt. Dragoljuba Ignjatovića, kao i zapisnik o glavnom pretresu K. broj 24/74 od 09.04.1974. godine – strana 7 sa suđenja opt. Ignjatoviću;
4. Da se prema okr. Popoviću izrekne mera bezbednosti zabrane bavljenja određenim zanimanjem iz čl. 61b KZ.

Da se po održanom pretresu i izvedenim dokazima opt. Popović oglasi krivim i osudi na kaznu po Zakonu, kao i da mu se izrekne predložena mera bezbednosti.

Javni tužilac
Mihailo Urošević

Zapisnik s glavnog pretresa 01.03.1975.

Prepis
K. 1268/75

ZAPISNIK S GLAVNOG PRETRESA (pred opštinskim sudom)

održanim pred Opštinskim sudom u Valjevu, na dan 01.03.1976. godine

Sastav veća:
Predsednik veća – sudija pojedinac Cenić Novica

Članovi veća – Sudije porotnici, Zlata Sinakijević, Dragan Marin

Stranke, branioci i zastupnici
Tužilac: OJT Valjevo, Mihailo Urošević,
Optuženi: Srđa Popović iz Beograda
Branilac: Strugar dr Savo, adv. iz Beograda

Zapisničar,
Ljiljana Trojančević

Predmet pretresanja

Krivično delo iz člana 290-2 st. 1 KZ

Početak glavnog pretresa

Predsednik veća-sudija otvara zasedanje, objavljuje predmet glavnog pretresa i utvrđuje da su došla sva pozvana lica, osim:

Došla su sva pozvana lica.

Predsednik veća objavljuje sastav veća.

Stranke ne prigovaraju sastavu veća.

Glavni pretres je javan.

Sud odlučuje da se pretres održi u odsustvu nedošavših lica – da se o potrebi saslušanja nedošavših lica docnije odluči.

Predsednik veća – sudija poziva optuženog i od njega uzima lične podatke:

- 1) Prezime i ime: Srđa Popović
- 2) Nadimak: -
- 3) Prezime i ime roditelja: Miodrag
- 4) Devojačko prezime majke: Krstić Danica
- 5) Gde je rođen: Beograd
- 6) Gde živi: Beograd
- 7) Dan, mesec i godina rođenja: 24.02.1937. godine
- 8) Narodnost i državljanstvo: Srbin, SFRJ
- 9) Zanimanje i gde radi: advokat
- 10) Porodične prilike: razveden – jedno dete
- 11) Da li je pismen: da
- 12) Kakve je škole završio: pravni fakultet
- 13) Da li je, gde i kada služio vojsku: oslobođen kao stalno nesposoban
- 14) Da li se vodi u vojnoj evidenciji i pri kom odseku: vodi se u VE pri SO Palitula
- 15) Da li je odlikovan: -
- 16) Kakvog je imovnog stanja: bez imovine – prosečni mesečni l.d. 7.000 – din.
- 17) Da li je, kad i zašto osuđivan: neosuđivan
- 18) Da li je i kad izrečenu kaznu izdržavao: -
- 19) Da li se protiv njega vodi postupak za koje drugo krivično delo: ne

Predsednik veća – sudija opominje svedoke i veštake i upućuje oštećenog u smislu čl. 287 st. 1-3 ZKP.

Predsednik veća – sudija upozorava i upućuje optuženog u smislu čl. 288 ZKP.

Pretres počinje u 10,15 časova.

Čita se optužni predlog – privatna tužba.

Glavni pretres počinje čitanjem optužnog predloga OJT iz Valjeva Kt. br. 1430/75 od 06.10.1975. godine.

Javni tužilac dopunjuje optužni predlog utoliko što nakon citiranja optužbe protiv osuđenog Dragoljuba Ignjatovića, u istome dodaje i to:

“u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu optuženi Popović, govoreći da su činjenice, koje je Ignjatović izneo, tačne, izneo je lažne tvrdnje u nameri da izazove uznemirenje građana”.

Okrivljeni izjavljuje da nije razumeo pročitani optužni predlog, te mu je predsednik veća ukratko predočio sadržinu optužnog predloga. Međutim, i nakon toga optuženi izjavljuje da nije razumeo krivično-pravni smisao optužbe. Ipak, izjavljuje da će dati svoju odbranu. Izjavljuje da nije razumeo reči koje je navodno izjavio:

ISPITIVANJE OKRIVLJENOG

Izjavljujem da ne razumem reči za koje sam optužen i koje sam navodno izgovorio na glavnom pretresu u svojstvu branioca, u predmetu tamo optuženog Dragoljuba Ignjatovića.

Nakon ovoga predsednik veća objašnjava optuženom da je optužen da su odnosno da je na glavnom pretresu rekao da je istinito ono što je optuženi Ignjatović Dragoljub kazao na filozofskim susretima u aprilu tj. februaru mesecu 1974. godine na Divčibarama, i to samo one reči koje su navedene u optužnom predlogu, a koje je danas u optužnom predlogu citirao Javni tužilac, pa optuženi izjavljuje da je razumeo da tako glasi optužba.

Optuženi izjavljuje da nije razumeo optužbu, pored ponovnog objašnjenja od strane predsednika veća, i da ne može dati odbranu na osnovu takve optužbe.

Javni tužilac ponovo ukratko interpretira navode iz optužnog predloga, izjavljujući da je optužba jasna.

Okrivljeni za ovim izjavljuje da on nikada, pa ni na glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu na dan 09.04.1975. godine, nije kazao da je istinito sve ono zašto je optužen bio Dragoljub Ignjatović. Ukoliko je optužen da je ovo kazao, nema ništa više da kaže u svoju odbranu.

DOKAZNI POSTUPAK

Stranke su saglasne da se ne čitaju svi spisi Okružnog suda u Valjevu K.24/74, već samo da se pročitaju i to: optužnica Kt. br. 41/74 od 19.03.1974. godine, zapisnik sa glavnog pretresa od 09.04.1974. godine, kao i presuda Okružnog suda u Valjevu K. 24/74 od 09.04.1974. godine, strana 4-ta presude Vrhovnog suda Srbije Kž. I 927/74 i strana 2 odgovora na žalbu Okružnog javnog tužioca u Valjevu Kt. 41/74 od 30.04.1974. godine, kao i strana prva žalbe optuženog Dragoljuba Ignjatovića primljene u Okružnom sudu Valjevo na dan 22.02.1974. godine.

Sud donosi

REŠENJE

Da se pročitaju navedeni spisi, i to: dispozitiv optužnice Kt. 41/74 od 19.03.1974. godine, zapisnik sa glavnog pretresa od 09.04.1974. godine, žalbeni predlog optuženog Dragoljuba Ignjatovića odnosno uvod - žalbeni predlog ove žalbe, odgovor na žalbu Javnog tužioca Kt. 41/74 od 30.04.1974. godine, presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 927/74 i presuda Okružnog suda u Valjevu K. 24/74 od 09.04.1974. godine.

Postupljeno je po prednjem rešenju.

Uz saglasnost stranaka pročitano je i rešenje Predsedništva SR Srbije broj 240-3/1622 od 16. septembra 1975. godine o pomilovanju osuđenog Dragoljuba Ignjatovića.

Okrivljenom Popoviću predočeni su navodi iz strane 7 zapisnika sa glavnog pretresa u predmetu Okružnog suda K. 24/74 od 09.04.1974. godine, pa je njegova reč u svojstvu branioca ponovo pročitana.

Optuženi na ovo izjavljuje da on nije optužen za ono što je rekao na glavnom pretresu u svojstvu branioca osuđenog Ignjatovića i smatra da su njegove reči na zapisniku sa gl. pretresa od 09.04.1974. godine interpretirane u nepotpunom obimu. U suštini, u zapisnik predsedavajućeg od 09.04.1974. godine uneta je njegova reč kao branioca, istinito i tačno, ali nedovoljno precizno i jasno i s toga nerazumljivo, to ne odgovara u svemu onome što je rekao na glavnom pretresu. Međutim, s obzirom na činjenicu da se reči branioca na gl. pretresu veoma često interpretiraju u skraćenom obliku, kakav je bio na gl. pretresu, nije stavio primedbe na zapisnik, jer je smatrao da je to bez uticaja na odluku o predmetu optužbe.

Ponovo insistira na tome da nije optužen optužnim predlogom koji je danas pročitao za svoju reč koju je dao u svojstvu branioca, čak ni onako kako je diktirana u zapisnik sa gl. pretresa.

U vezi sa sadržinom svoje odbrane na glavnom pretresu i sa interpretacijom završne reči na zapisniku od 09.04.1974. godine optuženi Srđa Popović izjavljuje sledeće:

Ja sam na glavnom pretresu tvrdio da je tamo optuženi Ignjatović na pomenu-tim filozofskim susretima izneo tačne činjenice, ukoliko se one mogu logički proveravati.

Objašnjavam jer sam pogrešno shvaćen, pa ovaj deo iskaza preciziram u sledećem:

Ja sam u završnoj reči kazao da je veće, odbijajući dokazne predloge iznete na zapisniku o gl. pretresu, propustilo da utvrdi važne činjenice za presuđenje, te da je to dovelo do praznine činjeničnog stanja. Međutim, ovakve praznine u činjeničnom stanju moraju se tumačiti u korist optuženog, tj. ima se smatrati da su te činjenice istinite, jer protivno nije dokazano. Ja tumačim da je moja završna reč ovako i ušla u zapisnik.

U pogledu zaključaka i subjektivnih mišljenja tamo optuženog Ignjatovića ja sam na glavnom pretresu naveo da se ne mogu logički dokazivati te da mu se ne mogu ni stavljati na teret jer on ima pravo da iznosi svoja lična mišljenja, čak i pod uslovom da su pogrešna.

Ukazujem sudu i na to da na veoma sličan način i Okružni javni tužilac u Valjevu, u svome odgovoru na žalbu, interpretira odbranu mene kao branioca okrivljenog.

Javni tužilac nema pitanja optuženom, s tim što objašnjava i insistira da se unese u zapisnik da je okrivljeni Srđa Popović optužen da je u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu, govoreći da su činjenice koje je Ignjatović izneo tačne, i istinite, izneo lažne tvrdnje u nameri da izazove uznemirenje građana.

Javni tužilac nema predloga za dopunu dokaznog postupka.

Branilac optuženog nema predloga za dopunu dokaznog postupka.
Optuženi nema predloga za dopunu dokaznog postupka.

Sud donosi:

REŠENJE

Glavni pretres odlaže se na nedoređeno vreme, a novi će biti zakazan naknadno pismenim putem, o čemu će stranke biti obavestene.

Od SUP-a Valjevo pribaviti izveštaj o licima koja su prisustvovala glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu od 09.04.1974. godine, nakon čega će biti zakazan glavni pretres.

Dovršeno u 12,15 časova.

Zapisničar,
Lj. Trojančević, s.r.

Predsednik veća – sudija,
N. Cenić, s.r.

Da je prepis veran svome originalu koji se nalazi u spisima K. br. 1268/75, tvrdi i overava:

Službenik suda,
S. Mitrović

Predlog za dopunu dokaznog postupka

K – 1268/75

OPŠTINSKOM SUDU
VALJEVO

U interesu ekonomičnosti postupka, smanjenja troškova i ubrzanja postupka predlažem da dole navedeni svedoci budu pozvani i ispitani na sledećem, za 10. mart zakazanom, pretresu:

1. Prof. dr Mihailo Marković, iz Beograda, ul. Vladete Kovačevića 12;
2. Prof: dr Jovan Arandžević, iz Beograda, koga pozvati preko Filozofskog fakulteta u Beogradu, ul. Čika Ljubina br. 18-20;
3. Đorđije Vuković, magistar lingvistike, iz Beograda, ul. Požeška br. 81, I sprat, stan 12;
4. Miroslav Josić – Višnjčić, književnik, iz Beograda, Vukosavićeva br. 50/III;
5. Lazar Sekicki, iz Beograda, Marijane Gregoran br. 57/19;
6. Dragoljub Ignjatović, književnik iz Beograda, Ščerbinova br. 5, stan 23;
7. Petar Ignjatović, istoričar umetnosti iz Beograda, Jurija Gagarina 255, XII sprat, stan 77;
8. Goranko Đapić, student iz Beograda, Treći bulevar br. 130, stan 61, Novi Beograd;
9. Novica Jakobov, iz Beograda, Knez Mihailova br. 35

na okolnost:

šta sam rekao u svojoj završnoj reči 09. aprila 1974. godine.

S obzirom na činjenicu da sam tek 4-og o.m. obavešten o pretresu koji je zakazan za 10. mart nisam bio u stanju da prikupim sva imena i saznam sadašnje adrese još par lica koja su prisustvovala pretresu.

U Beogradu
05.03.1976. godine,

Srđa M. Popović, adv.

Zahtev za izuzeće

K – 1268/75

Veće sudije Cenić Novice
Gl. pretres 10.03.76. u 8,30h

OPŠTINSKOM SUDU U VALJEVU Valjevo

U krivičnoj stvari kod tog suda pod K-1268/75 protiv okrivljenog
SRĐA POPOVIĆA, adv. iz Beograda, a na osnovu čl. 38 tač. 6 u vezi čl. 40 st. 2 i čl. 41
st. 1 ZKP, stavljamo

Zahtev za izuzeće,

i to:

sudije – predsednika veća Cenić Novice i sudije porotnika članova veća: Zlate
Sinakijević i Dragana Marina.

Razlozi:

I.

Činjenice, za koje se tuži okrivljeni advokat Popović, da je u svojoj odbrani opt.
Ignjatovića rekao, da su istinite, utvrđene su pravosnažnom presudom Okružnog
suda u Valjevu K-24/74 kako se to vidi i iz samog optužnog predloga protiv
okrivljenog.

II.

Da je okrivljeni Srđa Popović u odbrani opt. Ignjatovića rekao da su ove činjenice
istinite, optužni predlog je predložio i podneo kao dokaz ono mesto u zapisniku o
glavnom pretresu od 09.04.1974., po krivici opt. Ignjatovića, gde je ukratko upisano
ONO ŠTO JE predsednik veća IZDIKTIRAO iz njegove odbrane, koju je dao za opt.
Ignjatovića.

III.

Pošto su, a posle odbrane okrivljenog na pretresu 01.03.1976. godine, izvedeni svi predloženi dokazi, kako oni iz optužnog predloga, tako i oni koje je odbrana predložila na pretresu, tužilac je izjavio da nema više predloga u dopunu dokaznog postupka, a isto su izjavili okrivljeni i njegov branilac, sud nije proglasio dokazni postupak završenim, već je ispraznio salu s napomenom da odluči o "daljem" ili tako nešto.

Posle 15-20 minuta, na poziv suda ušli smo u salu i saopšteno je rešenje, da se pretres odlaže na neodređeno vreme! Nije pri tom, bar kako smo mi čuli, naveden i razlog odlaganja.

IV.

Iz overenog prepisa zapisnika o glavnom pretresu od 01.03.1976. koji smo kasnije dobili, vidi se da rešenje o odlaganju ima dva stava:

Onaj – prvi, koji je saopšten i objavljen u zasedanju – da se pretres odlaže na neodređeno vreme, bez reči o tome zašto se i u kom cilju pretres ODLAŽE što je svakako protivno čl. 295 i čl. 307 ZKP, a naročito čl. 257 ZKP.

Drugi – koji nije objavljen u zasedanju – kako smo mi čuli a vrlo smo pažljivo slušali – koji doslovce glasi:

“Od SUP-a Valjevo pribaviti izveštaj o licima koja su prisustvovala glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu od 09.04.1974. godine, nakon čega će biti zakazan glavni pretres.” (Sic!)

Ozbiljni prigovor koji se ovome može učiniti, to je, kao što smo rekli, da nije objavljen u zasedanju, čime je ozbiljno povređeno načelo neposrednosti, usmenosti i posebno JAVNOSTI glavnog pretresa;

drugo, iako je sud rešio da pribavi od SUP-a navedeni izveštaj, nije navedeno a ni rečeno, u kom cilju i radi čega će se taj izveštaj tražiti;

treće, u rešenju takođe nije rečeno, da će sud ovaj izveštaj izvesti kao dokaz, a nije rečeno ni to, da će lica, koja bi ovaj izveštaj sadržavao, biti saslušana kao svedoci, i na koje okolnosti, što se protivni sem ostalog, i čl. 278 ZKP;

četvrto, sve ako bi sud i naknadno odlučio da eventualna lica iz ovako pribavljena izveštaja, sasluša kao svedoke, dolazi se u paradoksalnu situaciju, da sud traži svedoke, u dokaz činjenica koje su oni čuli ili ne pre skoro dve godine, dok pred sobom ima dokaze o njima u najautentičnijoj mogućoj formi – pravosnažne krivične presude i zapisnika o glavnom pretresu! Ovo je utoliko više neshvatljivo, a krivičnopravno neopravdano, već i stoga, što sam okrivljeni te činjenice u svojoj odbrani nije poricao. On im je poricao smisao, koji im je dao optužni predlog. I smisao i značaj njihov u krivično-pravnom smislu;

peto, kod ovakvih pismenih dokaza o svim relevantnim činjenicama sa kojima sud raspoložuje, eventualno saslušavanje novih svedoka, dvostruko je necelishodno i neprihvatljivo:

ako njihovi iskazi budu drukčiji, što se ne može isključiti, nego stoji u navedenim

pismenim dokazima, onda su oni neprihvatljivi kao istiniti, a ako bi kazali isto što piše u pismenim dokazima, što je isključeno, onda su oni suvišni i nepotrebni; šesto, zahtev da SUP dostavi spisak lica koja su prisustvovala pretresu 09.04.1974. pred Okružnim sudom, ne može izbeći utisku, naročito kod neobaveštenih, kao da SUP "zna" ko prisustvuje pretresima na sudu, što dalje upućuje na to, kao da SUP vodi neku kontrolu o onima koji prisustvuju pretresima, pa i na pretresu 09.04.1974. godine, a to ne stoji, niti može stajati, ni po načelu slobode nezavisnosti suda u suđenju, a još manje po načelu javnosti suđenja. Kada je sud došao na ovako ni malo srećnu misao, zašto ovo ne zatraži od Okružnog suda pred kojim je održan glavni pretres po krivici onda opt. Ignjatović dana 09.04.1974. godine, čemu se ni u kom pogledu ne bi moglo nešto slično prigovoriti. A ovako...

V.

Sve napred izneto kao da nameće i drugi utisak, a to je, kao da se ovde pre ide za tim da se utvrdi krivica, a ne istina, što je jednako štetno i protivno zakonitosti i pravednosti suđenja, ako bi se obrnuto išlo, a sve to upućuje da veće čije se izuzeće ovim zahteva, usled svih ovih okolnosti, i pored svoje najbolje volje i rešenosti, ovu stvar nije u mogućnosti da zakonito i pravedno presudi. Što i odbrana može samo da žali. A u tome se i nalazi osnov ovog zahteva za izuzeće formulisan u već navedenom čl. 38 tačka 6 Zakonika o krivičnom postupku.

U Beogradu,
10.03.1976. godine

Branilac
Srđe M. Popovića, advokata
Dr Savo S. Strugar, adv.

Zapisnik sa glavnog pretresa (10.03.1976.)

K. br. 1268/75

ZAPISNIK SA GLAVNOG PRETRESA

Sastavljenom pred Opštinskim sudom u Valjevu, na dan 10.03.1976. godine.

Sastav veća – sudija, Cenić Novica

Članovi veća – sudije porotnici: Sinakijević Zlata, Marin Dragan

Zapisničar – Ljiljana Trojančević

Tužilac: OJT Valjevo

Optuženi: Popović Srđa iz Beograda

Branilac: Strugar Savo, adv. iz Beograda

Kriv. delo iz čl. 292-a st. 1 KZ

Pretres počinje u 8,35 časova.

Pre početka nastavka dokaznog postupka, branilac okr. Popović Srđe, advokat dr Savo Strugar podnosi Zahtev za izuzeće predsednika i članova veća. Branilac je pročitao pismeni sastav Zahteva koji prilaže spisima predmeta.

Sud donosi

REŠENJE

Da se predmet dostavi predsedniku suda na odluku o Zahtevu za izuzeće a javnom tužiocu, okrivljenom i njegovom braniocu, svedocima kao i svim prisutnim licima saopšteno je da će glavni pretres, ukoliko bude nastavljen, i da će rešenje biti saopšteno u 9,15 časova.

Nastavljeno u 9,35 časova.

Pročitano je rešenje predsednika Opštinskog suda u Valjevu K. 1268/75 od 10.03.1976. godine.

NASTAVAK DOKAZNOG POSTUPKA

Pročitano je izveštaj SUP-a Valjevo II br. 272. od 05.03.1976. godine.

Sud donosi.

REŠENJE

Da se u nastavku dokaznog postupka saslušaju u svojstvu svedoka Stefanović Dragoslav i Marjanović Miloško, oba iz Valjeva, na okolnosti izjave okrivljenog Srđe Popovića u svojstvu branioca na glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu u predmetu osuđenog Dragoljuba Ignjatovića na dan 09.04.1974. godine.

Svedok – STEFANOVIĆ DRAGOSLAV iz Valjeva, star 46 godina, nesrodan, u normalnim odnosima sa okrivljenim, opomenut na dužnost kazivanja i posledice davanje lažnog iskaza, izjavi:

Ja sam po zanimanju novinar, inače dipl. pravnik, odnosno samo pravnik, a zaposlen sam u Novinskoj ustanovi "Napred" na radnom mestu novinara, pa sam u tom svojstvu prisustvovao glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu na dan 09.04.1974. godine. Inače, mene je i lično interesovalo ovo suđenje, pa se tako i sećam izvesnih detalja sa ovoga pretresa.

Ja se sećam da je okrivljeni Popović Srđa, istupajući u svojstvu branioca, tamo optuženog Ignjatovića, rekao da su izvesne činjenice, koje je okrivljeni Ignjatović izneo na Divčibarama, tačne, pa je predložio da se tačnost tih činjenica proveriti pribavljanjem izveštaja od raznih institucija. Sećam se da su se činjenice odnosile na napismenost, zatim na nezaposlenost, slabosti naše industrije, zaostalosti poljoprivrede kao i još neke druge činjenice.

Takođe, sećam se da je optuženi Popović Srđa tom prilikom izjavio da neka mišljenja Ignjatovića izneta u njegovom govoru i ne moraju biti tačna, ali da on ima pravo da iznosi svoja mišljenja, pozivajući se pri tom na ustavna prava, koja garantuju slobodu mišljenja.

U vezi s ovim nastao je neki duel između njega i tužioca u vezi nekog člana krivičnog zakonika po kome je i bio optužen Ignjatović Dragoljub.

Prilikom ovog raspravljanja između tužioca i branioca, sećam se da je tužilac kazao kako su neke činjenice iznete u govoru optuženog Ignjatovića tačne, i da to nije ni sporno, te se sa toga razloga protivno izvođenju predloženih dokaza od strane tamo branioca Popovića, ali da je Ignjatović te istinite stvari iznosio zlonamerno. Optuženi je u svojstvu branioca tada rekao da ako je neka činjenica istinita, ona ne može biti zlonamerna, itd.

Svedok izjavljuje da nema više šta da kaže.

Stranke ne zameraju iskazu svedoka.

Svedok – MARJANOVIĆ MILOŠKO iz Valjeva, star 50 godina, nesrodan, u normalnim odnosima sa optuženim, opomenut, izjavi:

Ja sam prisustvovao glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu u predmetu optuženog Ignjatovića Dragoljuba, književnog kritičara iz Beograda, početkom aprila meseca 1974. godine u svojstvu novinara lista "Večernje novosti" iz Beograda. Glavni pretres održan je u velikoj sali Okružnog suda u Valjevu u prisustvu, po mojoj slobodnoj oceni, oko tridesetak lica.

Sećam se da je ovde optuženi Srđa Popović bio prisutan na ovom glavnom pretresu u svojstvu branioca okr. Ignjatovića. U toku glavnog pretresa, a osobito u završnoj reči, koja je duže trajala, okrivljeni Ignjatović izneo je odnosno optuženi

Srđa Popović u svojstvu branioca, rekao je tada da su činjenice koje je Ignjatović izneo na Divčibarama istinite, pa je predložio izvođenje dokaza u tom pravcu. Rekao je tom prilikom da je poljoprivreda zaostala i primitivna i da se to može videti, rekao je da je on to video putujući od Beograda do Valjeva. Takođe je rekao da su zdravstvo i školstvo zaostali, navodeći pojedine podatke, te da se i to može proveriti.

Takođe, okrivljeni Popović Srđa je kazao da naši radnici u inostranstvu rade za NATO pakt.

Moj je opšti utisak bio da se okrivljeni Popović Srđa složio sa mišljenjem tamo optuženog Ignjatovića, iznetim na Divčibarama.

Okrivljeni Popović Srđa prigovara iskazu svedoka u delu u kome ovaj iznosi svoj opšti utisak o njegovom izlaganju u svojstvu branioca na pomenutom glavnom pretresu, kao i u delu iskaza svedoka, koji se odnosi na tvrdnju svedoka, da je on kazao da naši radnici u inostranstvu rade za NATO pakt, pa u vezi sa drugom primedbom objašnjava sledeće:

Ja sam primedbu u vezi sa radom naših radnika u inostranstvu dao u vezi sa izlaganjem javnog tužioca, da je tamo optuženi Ignjatović izvršio kriv. delo u međunarodnoj situaciji koja tada nije bila povoljna i kada se vršio pritisak na našu zemlju. Pri tom ja se sećam da se radilo o našim odnosima sa Italijom. Javni tužilac je tada kazao da je delo Ignjatovića utoliko teže što je učinjeno u ovakvoj međunarodnoj situaciji. U vezi s ovim ja sam tada rekao da od oko 700.000 naših radnika, ne sećam se tačno, određen broj naših radnika radi u industriji zemalja koje pripadaju NATO paktu, te da se izlaganje javnog tužioca o posebnoj društvenoj opasnosti dela koje je Ignjatović navodno učinio, sa ovog aspekta, ne može prihvatiti. Ja sam takođe rekao da je Ignjatović takođe ovu činjenicu izneo u svom govoru.

Svedok je ponovo upitan u vezi sa primedbom okrivljenog, pa izjavljuje da se on seća da je okrivljeni Popović Srđa rekao ono što je svedok napred kazao, dok se drugih detalja ne seća.

Stranke nemaju pitanja svedoku.

Javni tužilac nema predloga za dopunu dokaznog postupka.

Branilac okrivljenog i okrivljeni predlažu saslušanje svedoka navedenih u podnesku okrivljenog od 05.03.1976. godine, a na tamo pomenute okolnosti.

Javni tužilac izjavljuje da je pre početka pretresa primio kopiju podneska optuženog od 05.03.1976. godine, te da se protivi saslušanju predloženih svedoka s obzirom na izvedene dokaze do sada.

Sud donosi

REŠENJE

ODBIJA SE predlog branioca i okrivljenog da saslušanje svedoka iz podneska okrivljenog od 05.03.1976. godine na tamo iznete okolnosti, s obzirom na do sada izvedene dokaze.

Javni tužilac nema predloga za dopunu dokaznog postupka. Branilac i okrivljeni nemaju novih dokaznih predloga.

DOKAZNI POSTUPAK JE ZAVRŠEN.

Sud donosi

REŠENJE

Da se glavni pretres prekine u trajanju od 30 minuta radi odmora, te će biti nastavljen u 11,05 časova.

Nastavljeno u 11,10 časova govorima stranaka.

Javni tužilac izjavljuje:

da je izvedenim dokazima i saslušanjima svedoka utvrđeno da je okr. Popović Srđa izvršio krivično delo za koje je optužen i predlaže da ga sud za isto oglasi krivim i osudi na kaznu po zakonu.

Osvrćući se na odbranu okrivljenog izjavljuje, da je neosnovana i opovrgnuta izvedenim dokazima, a posebno zapisnikom sa glavnog pretresa pred Okružnim sudom u Valjevu na dan 09.04.1974. godine.

Takođe predlaže da se prema okr. Popović Srđi izrekne mera bezbednosti zabrane bavljenja zanimanjem advokata u smislu čl. 61-b KZ.

Branilac okrivljenog Popović Srđe, adv. Savo Strugar izjavljuje da optužni predlog ne ispunjava sve uslove iz čl. 398 ZKP, jer u njemu nisu ni navedena sva obeležja krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292-a st. 1 KZ.

Objašnjava da je okrivljeni Srđa Popović pred Okružnim sudom u Valjevu za veliki broj činjenica ponudio dokaze, što je bio dužan da učini. Okružni sud odbio je njegove predloge u ovom smislu, i time narušio princip istine iz čl. 9 ZKP. Okrivljeni je po svojoj dužnosti i savesti obavljao svoje zanimanje, po Zakonu i Ustavu, a sve predloge u toku pretresa ponovio je i u završnoj reči kao pre završetka pretresa. Na glavnom pretresu on je istakao da izvedenim dokazima na glavnom pretresu nisu mogle biti proverene činjenice na koje je ukazao tokom pretresa, te pošto nema dokaza za suprotno, ima se smatrati da su činjenice koje je tamo okrivljeni Ignjatović izneo, istinite. Time okrivljeni Popović nije prekoracio svoja ovlašćenja.

U zakonu su navedena dva osnovna obeležja krivičnog dela za koje je optužen okr. Srđa Popović, i to iznošenje ili pronošenje lažnih vesti ili tvrđenja i namera da se time izazove uznemirenje i neraspoloženje građana. U optužnom predlogu javnog tužioca ovaj drugi elemenat kriv. dela nije uopšte naveden.

Objašnjavajući umišljaj okrivljenog Popovića prilikom davanja svoje završne reči na glavnom pretresu pred Okružnim sudom, branilac ističe da se ni iz jedne činjenice i okolnosti toga pretresa ne može izvesti zaključak da je namera okrivljenog Popovića bila uperena na izazivanje uznemirenja ili neraspoloženja građana, već je imala svrhu da odbrani okrivljenog Ignjatovića. U daljem izlaganju branilac okrivljenog osvrnuo se na zapisnik sa glavnog pretresa pred Okružnim sudom, a posebno na deo koji se odnosi na izlaganje okrivljenog Popovića u završnoj reči, pa ističe da u zapisnik nije uneta završna reč u celosti, već veoma kurijalno. Kako njegova reč nije uneta doslovno u zapisnik tj. zapisnik ne može biti dokaz da je okrivljeni odbranu optuženog Ignjatovića izneo na način predstavljen

u zapisniku. S toga ovde okr. Popović nije imao razloga da stavlja primedbe na zapisnik.

Dalje branilac ističe da bi se usvajanjem optužnog predloga od strane suda ugrožavalo pravo na odbranu okrivljenih pred sudom, te da je to na izvestan način već i učinjeno podnošenjem optužnog predloga.

Dalje branilac navodi da je okr. Srđa Popović protiv presude Okružnog suda podneo žalbu u kojoj je tražio da se presuda preinači oblobađanjem tamo optuženog Ignjatovića ili da se presuda ukine. Sadržina same žalbe ukazuje na napred izneto u tom smislu da se izjava okrivljenog na glavnom pretresu i onako kako je uneta u zapisnik ne može izolovano tumačiti.

Prema tome, okrivljeni Srđa Popović nije prekoračio svoja ovlašćenja iz pozitivnih propisa, te nije učinio krivično delo za koje je optužen.

Posebno ističe da je javni tužilac na početku glavnog pretresa od 01.03.1976. godine podneo novi optužni predlog i da je isti na kraju toga pretresa ponovo izmenio. S toga se ima smatrati da je javni tužilac odustao od optužnog predloga koji zapravo i ne postoji protiv okr. Popović Srđe. Stoga predlaže da sud u smislu čl. 320 tač. 3 ZKP odbije optužbu prema okrivljenom Srđi Popoviću.

Branilac dalje ističe da se protivi izricanju predložene mere bezbednosti prema njegovom branjeniku jer za to nema osnova.

Najzad, ukoliko sud ne odbije optužbu prema okr. Srđi Popoviću, predlaže da ga sud, sa napred iznetih razloga, osloboditi od optužbe.

Okrivljeni izjavljuje da se zahvaljuje svome braniocu na odbrani, koju prihvata u celosti i dodaje da nije zloupotrebio svoja prava kao branioca i da bi i u sledećem eventualnom slučaju sličnom onom koje je predmet optuženja, ponovo postupio identično.

Javni tužilac osvrće se na reč branioca okrivljenog, adv. Save Strugara, pa izjavljuje da je na glavnom pretresu od 01.03.1976. godine optužio okrivljenog Popović Srđu i za nameru u smislu zakonskog propisa čl. 292-a KZ, te ne stoje razlozi odbrane da okrivljeni nije optužen za ove elemente tj. za ovo krivično delo.

Osvrćući se na ocenu činjeničnog stanja izjavljuje da je utvrđeno da je okrivljeni Popović Srđa iznosio neistinite činjenice na glavnom pretresu pred Okružnim sudom.

Nalazi da nema mesta ni odbijajućoj niti oslobađajućoj presudi, a da je predložena mera bezbednosti opravdana.

Sud upozorava deo publike koji pokušava da pljeskanjem komentariše govor stranaka, da ne narušava red u sudnici i predočava mu da će pojedinci, koji budu pokušali da prave nered u sudnici, biti iz iste udaljeni.

Branilac okrivljenog osvrće se na reč zastupnika javne optužbe, izjavljujući da on brani okrivljenog Srđu Popovića i da je imao i osnova i razloge i ovlašćenja da kaže ono što je danas izneo na glavnom pretresu, a posebno činjenicu da je javni tužilac izmenio optužbu na glavnom pretresu od 01.03.1976. godine. Međutim, ovakvu izmenu zakon ne dopušta.

Javni tužilac izjavljuje da nema više ništa da kaže u završnoj reči. Okrivljeni izjavljuje da nema ništa više da kaže u završnoj reči.

Glavni pretres je završen.

Javnom tužiocu, okrivljenom i njegovom braniocu i svima prisutnima sopšteno je da će presuda biti objavljena u sudnici u kojoj se održava pretres danas u 14,30 časova.

Za ovim je sud doneo i javno objavio sledeću

U IME NARODA

PRESUDU

I.

Okr. POPOVIĆ SRĐA sa generalijama kao u spisima

k r i v j e

za krivično delo širenja lažnih vesti iz čl. 292-a st. 1 KZ,
pa ga sud, osnovu ovog zakonskog propisa, a primenom čl. 3, 30 i 38 KZ

OSUĐUJE

na kaznu zatvora u trajanju od jedne (1) godine dana.

Da plati na ime paušala u korist budžetskih sredstava suda iznos od 600 dinara, u roku od 15 dana po pravosnažnosti presude pod pretnjom izvršenja.

II.

ODBIJA SE predlog Opštinskog javnog tužioca u Valjevu da se prema okrivljenom Popović Srđi iz Beograda izrekne mera bezbednosti zabrane bavljenja zanimanjem advokata u smislu čl. 61-b KZ.

Presuda je objavljena sa bitnim razlozima i poukom o pravnom leku.

Završeno u 14,30 časova.

Zapisničar,
Ljiljana Trojančević, s.r.

Predsednik veća – sudija,
Cenić Novica, s.r.

Da je prepis veran svome originalu, TVRDI OPŠTINSKI SUD U VALJEVU, dana 10.03.1976. godine.

Za tačnost otpavka:
Upravitelj sud. pisarnice, s.r.

Presuda Opštinskog suda u Valjevu

K. br. 1268/75

U IME NARODA

OPŠTINSKI SUD U VALJEVU, u veću sastavljenom od sudije NOVICE CENIĆ, kao predsednika veća, i sudija – porotnika ZLATE SINAKIJEVIĆ i DRAGANA MARINA, kao članova veća sa zapisničarem TROJANČEVIĆ LJILJANOM, u krivičnom predmeta protiv okr. Popović Srđe iz Beograda, zbog krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292-a st. 1 KZ, po optužnom predlogu OJT Valjevo, Kt. br. 1430/75 od 06.10.1975. godine, posle održanog usmenog, javnog i glavnog pretresa na dan 10.03.1976. godine, u prisustvu Opštinskog javnog tužioca u Valjevu, Mihaila Uroševića, okrivljenog Srđe Popovića i njegovog branioca, advokata Save Strugara, doktora prava iz Beograda, doneo je i javno objavio

PRESUDU

Okr. POPOVIĆ SRĐA od oca Miodraga i majke Danice rođ. Krstić, rođen 24.02.1937. godine u Beogradu, gde živi i radi, Srbin, drž. SFRJ, po zanimanju advokat, razveden, otac jednog deteta, pismen, završio Pravni fakultet, vojsku nije služio jer je oslobođen kao stalno nesposoban, vodi se pri vojnoj evidenciji SO Palilula, ima lični dohodak u iznosu od 7.000 dinara mesečno, neosuđivan,

kriv je

što je na dan 09.04.1974. godine, u Okružnom sudu u Valjevu, u svojstvu branioca opt. Dragoljuba S. Ignjatovića, književnika iz Beograda, kome je održano suđenje zbog krivičnog dela neprijateljske propagande iz čl. 118 st. 1 KZ, jer je 08.02.1974. godine u hotelu "Divčibare" na Divčibarama, na IV Zimskim filozofskim susretima, koje je organizovalo Srpsko filozofsko društvo iz Beograda sa Institutom za filozofiju Filozofskog fakultetu u Beogradu i časopisom "Filozofija", na temu "Kultura i revolucija", u svome izlaganju, zlonamerno i neistinito prikazivao društveno-političke prilike u zemlji, osporavajući tok i tekovine revolucije, ulogu radničke klase i SKJ, osporavajući postojanje legalne građanske i stvaralačke slobode, predstavljajući vlast kao apsolutističku, a društveno-ekonomski trenutak kao stanje tavorenja, pa je tako u govoru na ovom skupu, pred oko šezdeset učesnika istakao:

“... Naš razgovor danas pada u naglašeno nezgodan čas; duhovni život naroda manipulantski je usmeren na rešavanje banalnih pitanja vlasti od danas do sutra i trošenje privrednog, takođe od danas do sutra; perspektiva ove današnje istorijske zbilje, voljom političkih upravljača, biva stalno zadržavana na jalovoj i opasnoj tački akumuliranja kriza, koje pogoduje postojećoj političkoj vlasti, ali koja dovodi u pitanje opstanak kulture, onoga bez čega nema hleba ni vlasti...”

... Primitivna poljoprivreda, nerentabilna i nekonkurentna industrija, niska i sve niža produktivnost rada, inflacija, siromašno i dezorganizovano zdravstvo, devetnaestovekovni školski sistem, masovna nepismenost, masovna nezaposlenost, konjunktorni izvoz radne snage, nerentabilni uvoz kapitala, vrtoglavo bogaćenje manjine, pauperizacija širokih slojeva stanovništva, hiperprodukcija kriminala i delikvencije, prostituisanje, korupcija, laž kao forma opštenja, falsifikat kao forma informisanja, tako stoje stvari, to nije ni kapitalizam ni socijalizam, to je, prosto rečeno, jedno patvoreno tavorenje, bitisanje na samom dnu (postojeće poluarvarske) evropske civilizacije, sa tendencijom najvarvarskije alternative...

...U tom tavorenju imamo političku vlast apsolutno totalitarnu, nikom odgovornu...

...Vlastodržačka birokratija, budući da je tikva bez korena i da se zbog toga plaši svega i svačega, da reaguje na svaki šušanj i budući da je osetila kako je nagomilane klasno-političke protivrečnosti potiskuju ka ivicama istorijske pozornice, rešava da dà zeleno svetlo samo onome (u misli i stvaralaštvu) što je ili bez snage ili apologetskog karaktera...

...Mi živimo stvarnost poraženih socijalističkih revolucija, nalazimo se na granicama dva sveta, oba nemoguća: jednog kapitalističkog kojem je nemoguće da postoji i drugog socijalističkog kome je nemoguće da se rodi...

...Težnja našeg poslednjeg narodno-oslobodilačkog rata, prevashodno seljačkog, da se produži i preraste u socijalističku revoluciju (vlast narodnih veća) naoružano radništvo, ekonomska i politička jednakost građana, javnost rada svih službi bez izuzetka, izbornost činovništva, dogovorno-planska privreda), tako je temeljno anulirana da taj rat ima za nas, danas, isti iskustveni značaj koji ima i Gubčev seljački ustanak, Timočka buna i bitke na Ceru i Kajmakčalanu...

...Danas se naša stvaralačka inteligencija suočava sa političkom akcijom koja nastoji da joj oduzme javne, legalne, građanske i stvaralačke slobode, nećemo dramatisovati, organizovanom zlu koje nasrće sleduje organizovani otpor; ne bude li mogućan, sleduje pojedinačni otpor; zlu u svakom slučaju sleduje otpor; dva su puta: ili legalna odbrana legalnih stvaralačkih sloboda ili carstvo ilegalne stvaralačke slobode, široki prostori podzemnog umetničkog delovanja; drugi je put,

po svemu sudeći, neminovan, a pre a posle – on će se nametnuti...

...Kad neko ljudstvo u određenom istorijskom trenutku dođe do bezizlaza ili do alarmantnog stanja opšte krize, koja se jedino može razrešiti najskupljom cenom žrtvovanja života ili gubljenja sloboda ili mnogim odricanjima od lične sreće, onda je za taj bezizlaz, za tu skupu cenu čupanja iz besmisla, najviše kriv onaj ko najviše zna; a najviše zna, bez sumnje, inteligencija, prevashodno stvaralačka..."

zbog čega je optuženi Ignjatović Dragoljub pravosnažno osuđen, - u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu okrivljeni Popović Srđa, govoreći da su činjenice koje je opt. Ignjatović izneo, istinite, pronosio je lažne tvrdnje u nameri da izazove uznemirenje građana, -

čime je učinio krivično delo širenja lažnih vesti iz čl. 292-a st. 1 KZ.

Pa ga sud, na osnovu ovog zakonskog propisa, a primenom čl. 3, 30 i 38 KZ

OSUĐUJE

Na kaznu zatvora u trajanju od jedne (1) godine dana.

Da plati na ime paušala, u korist budžetskih sredstava suda, iznos od 600 dinara, u roku od 15 dana po pravosnažnosti presude, pod pretnjom izvršenja.

II.

ODBIJA SE predlog Opštinskog javnog tužioca u Valjevu, da se prema okr. Popović Srđi, iz Beograda, izrekne mera bezbednosti zabrane bavljenja zanimanjem advokata u smislu čl. 61-b KZ.

Obrazloženje

Opštinski javni tužilac u Valjevu podneo je ovom sudu optužni predlog Kt. br. 1430/75 od 06.10.1975. godine, koji je dopunio na glavnom pretresu od 01.03.1976. godine, protiv okr. Popović Srđe, iz Beograda, zbog krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292-a st. 1 KZ.

Posle održanog usmenog, javnog i glavnog pretresa, ocene izvedenih dokaza i odbrane okrivljenog, utvrđeno je sledeće činjenično stanje:

na IV Zimskim filozofskim susretima na Divčibarama, koji su održani početkom februara meseca 1974. godine, Ignjatović Dragoljub, književnik iz Beograda, u svome govoru održanom na dan 08.02.1974. godine neistinito je prikazao društveno-političke prilike u našoj zemlji, osporavajući tok i tekovine naše socijalističke revolucije, ulogu radničke klase i SKJ, osporavajući postojanje legalne građanske i stvaralačke slobode, predstavljajući vlast kao apsolutističku, a društveno-ekonom-

ski trenutak kao stanje tavorenja, ističući, između ostalih, činjenice citirane pod navodnicima u izreci ove presude. Zbog iznošenja ovih činjenica Dragoljub Ignjatović bio je optužen za krivično delo neprijateljske propagande iz čl. 118 st. 1 KZ, pa je presudom Okružnog suda u Valjevu K. 24/74 od 09.04.1974. godine za ovo krivično delo oglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 3 (tri) godine i 6 (šest) meseci. Kaznu je delimično izdržao, jer je pomilovan rešenjem Predsedništva SRS br. 240-3/1622 od 05.09.1975. godine.

Na glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu, koji je održan u velikoj sali toga suda, pred oko tridesetak službenih lica i publike, na dan 09.04.1974. godine, osuđenog Ignjatovića branio je okr. Popović Srđa, advokat iz Beograda.

Saglašavajući se sa izlaganjem osuđenog Ignjatovića na pomenutim filozofskim susretima, okr. Popović Srđa tokom glavnog pretresa, a osobito u svojoj završnoj reči, između ostalog, rekao je, da su činjenice koje je osuđeni Ignjatović izneo u svome izlaganju na pomenutim susretima, istinite, da on kao branilac nalazi prazninu u činjeničnom stanju optužnice, jer istinitost činjenica ne može da predstavlja krivično delo iz čl. 118 KZ, jer optuženi je izneo istinu, a istina se ne može zloupotrebiti.

Osim toga, okr. Popović Srđa rekao je istom prilikom, da je naša poljoprivreda zaostala i primitivna i da se to može videti, te da je on to video putujući od Beograda do Valjeva. Takođe je tom prilikom rekao, da naši radnici u inostranstvu rade za NATO – pakt.

Činjenično stanje utvrđeno je na osnovu spisa Okružnog suda u Valjevu broj K. 24/74, i to dispozitiva optužnice Okružnog javnog tužioca u Valjevu Kt. br. 41/74 od 19.03.1974. godine, zapisnika sa glavnog pretresa od 09.04.1974. godine, presude Okružnog suda u Valjevu K. br. 24/74 od 09.04.1974. godine, rešenja Predsedništva SRS br. 240-3/1622 od 15.09.1975. godine o pomilovanju osuđenog Ignjatović Dragoljuba, te iskaza svedoka Stefanović Dragoslava i Marjanović Milojka.

Uvidom u pomenutu optužnicu Okružnog javnog tužioca u Valjevu utvrđuje se, da je osuđeni Ignjatović Dragoljub iz Beograda bio optužen zbog izlaganja citiranog u izreci ove presude pod navodnicima, a uvidom u pravosnažnu presudu Okružnog suda u Valjevu od 09.04.1974. godine, da je zbog održanog govora te sadržine oglašen krivim za krivično delo neprijateljske propagande iz čl. 118 st. 1 KZ i osuđen na kaznu strogog zatvora u trajanju od 3 (tri) godine i 6 (šest) meseci.

Na osnovu pomenutog rešenja Predsedništva SRS utvrđuje se, da je osuđeni Dragoljub Ignjatović pomilovan uslovljavanjem dela neizdržane kazne.

Uvidom u zapisnik sa glavnog pretresa od 09.04.1974. godine utvrđene su činjenice i okolnosti citiranog činjeničnog stanja u st. 4 i 5 obrazloženja ove presude.

Činjenice i okolnosti navedene u st. 6 obrazloženja ove presude utvrđuju se iskazom svedoka Marjanović Milojka.

Navedeni dokazi potkrepljeni su i iskazom svedoka Stefanović Dragoslava.

Okrivljeni se brani, da je u završnoj reči na pomenutom glavnom pretresu kazao da je veće, odbijajući predloge iznete na zapisniku o glavnom pretresu, propustilo da utvrdi činjenice važne za presuđenje, te da je to dovelo do praznine činjeničnog stanja, koje se moraju tumačiti u korist optuženog, tj. da se ima smatrati da su te činjenice istinite, jer protivno nije dokazano; da se nije saglasio sa mišljenjima os-

uđenog Ignjatovića za koje je samo tvrdio da ovaj ima pravo da ih iznosi.

Ovakva odbrana okr. Popovića opovrgnuta je sadržinom zapisnika sa glavnog pretresa od 09.04.1974. godine, kojoj okrivljeni Popović Srđa nije prigovorio, te se ima smatrati istinitom, kao i iskazima ispitanih svedoka, a posebno svedoka Marjanović Milojka, da se okr. Popović Srđa saglasio, ne samo sa izlaganjem osuđenog Ignjatovića na pomenutim filozofskim susretima, već da je i sam tvrdio da je naša poljoprivreda zaostala i primitivna, da je on to video putujući od Beograda do Valjeva i da naši radnici u inostranstvu rade za NATO pakt, koje činjenice, po oceni suda, potvrđuju tačnost interpretacije govora okr. Popovića na pomenutom zapisniku.

Pri tome, sud je imao u vidu okolnost, da je reč "činjenice" u st. 4, strana 7 zapisnika sa glavnog pretresa od 09.04.1974. godine upotrebljena očigledno u krivično-pravnom, a ne u logičko-filozofskom smislu, te da podrazumeva sve pravno relevantne činjenice iz citiranog govora osuđenog Ignjatovića, a ne samo one koje su objektivne – van naše svesti i koje se mogu logički dokazivati, dakle, uključujući i ocene i mišljenja osuđenog Ignjatovića, iznete u njegovom govoru. Ovo tim više, što okr. Popović i sam izjavljuje, da je njegova reč u svojstvu branioca na pomenutom glavnom pretresu interpretirana u zapisniku, u suštini istinito i tačno, mada navodno nedovoljno precizno i jasno.

Sadržina žalbenog predloga žalbe, koju je za osuđenog Ignjatovića podneo okr. Popović Srđa protiv presude Okružnog suda u Valjevu od 09.04.1974. godine, odgovora na žalbu Okružnog javnog tužioca u Valjevu od 30.04.1974. godine i presude Vrhovnog suda SRS, bez uticaja su na utvrđivanje činjeničnog stanja i ishod ovog krivičnog postupka, jer se ne odnose na istupanje i završnu reč okr. Popovića na glavnom pretresu, a sastavljeni su po njegovom završetku.

Odbijen je predlog okrivljenog za saslušanje novih svedoka, jer je činjenično stanje izvedenim dokazima u potpunosti i pouzdano utvrđeno.

Neosnovan je navod odbrane, da je dopunom optužnog predloga na glavnom pretresu Javni tužilac odustao od podnetog optužnog predloga, budući da navodno nije ovlašćen na ovakvu izmenu, jer se ne radi o bitnoj izmeni opisa krivično-pravne radnje okr. Popovića, već dopuni opisa subjektivnog elementa krivičnog dela, koja ne menja suštinu optužbe.

U krivičnom-pravnim radnjama okr. Popović Srđe, na glavnom pretresu od 09.04.1974. godine, stiču se sva obeležja krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292-a st. 1 KZ.

Naime, očigledno je, da su činjenice iznete u govoru osuđenog Ignjatovića neistinite i da je okr. Popović Srđa, tvrđenjem da su one istinite, navodeći ih pojedinačno, prenosio ova neistinita, dakle lažna, tvrđenja.

S obzirom na prisustvo brojnih lica, ne samo službenih, već i publike, kojima se okrivljeni nesumnjivo obraćao, da preko njih izvrši pritisak na veće pri donošenju odluke o predmetu optužbe, okr. Popović išao je, ne samo za tim, da iznese odbranu optuženog Ignjatovića, već da, braneći na izloženi način i njegovom delu, izazove uznemirenje prisutnih građana, u čemu se i sastoji njegova namera, kao subjektivni elemenat krivičnog dela iz propisa čl. 292-a st. 1 KZ. Na ovo osobito ukazuje činjenica, napred utvrđena, da je okr. Popović izneo i svoja lična zapažanja i mišljenja, koja su takođe neistinita i u punoj saglasnosti na neistinitim izlaganjem

osuđenog Ignjatovića.

Pri odmeravanju kazne okr. Popović Srđi, sud je imao u vidu sve okolnosti iz čl. 38 KZ, koje utiču da kazna bude veća ili manja, pa mu je izrekao kao u izreci ove presude kaznu, nalazeći da je srazmerna društvenoj opasnosti učinjenog krivičnog dela i stepenu krivične odgovornosti okrivljenog, te da će se istom postići svrha kažnjavanja iz čl. 3 KZ.

Odmeravajući kaznu okrivljenom, sud mu je priznao samo olakšavajuće okolnosti, i to: raniju neosuđivanost i činjenicu da je otac maloletnog deteta. Međutim, pri odmeravanju visine kazne, sud je imao u vidu osobitu društvenu opasnost učinjenog krivičnog dela, kako zbog prirode, težine, značaja i brojnosti neistinitih činjenica koje je prenosio, tako i zbog društvene opasnosti okrivljenog Popovića kao učinioca, budući da je on visoko obrazovani intelektualac, a pri izvršenju krivičnog dela zloupotrebio je svoj poziv advokata.

Naime, prenoseći navedeno neistinite činjenice, okrivljeni Popović je i sam osporio tok i tekovine socijalističke revolucije u našoj zemlji, stvarnu ulogu radničke klase i SKJ, postojanje građanske i stvaralačke slobode, celokupnu avangardnu, samoupravnu orijentaciju našeg socijalističkog sistema, ističući navodnu apsolutističku vlast birokratije, osporio je dakle, sve osnovne vrednosti našeg sistema socijalističkih društveno-ekonomskih i političkih odnosa.

Ovakvo istupanje okr. Popovića, kao uostalom i osuđenog Ignjatovića, očigledno nije nikakva konstruktivna kritika, već neprijateljski akt sa pozicija istorijski preživjele, a u socijalističkoj revoluciji pobeđene, buržoaske klase i njene ideologije.

Odluka o paušalnom iznosu zasnovana je na odredbama čl. 89 ZKP. Visina istog odmerena je s obzirom na trajanje i složenost krivičnog postupka i imovno stanje okrivljenog.

Odbijen je predlog javne tužbe, da se prema okr. Popović Srđi izrekne mera bezbednosti zabrane zanimanjem advokata po izdržanoj ili oproštenoj kazni u smislu zakonskih odredaba čl. 61-b KZ. Po oceni suda, činjenica da okrivljeni Popović do sada nije osuđivan, ukazuje da njegovo dalje bavljenje zanimanjem advokata, po izdržanoj ili oproštenoj kazni, ne bi bilo opasno, a celishodnost ovakve mere umanjuje i činjenica da je okr. Popović otac maloletnog deteta.

OPŠTINSKI SUD U VALJEVU, K. br. 1268/75

dana 10. marta 1976. godine

ZAPISNIČAR,
Ljiljana Trojančević

PRESEDNIK VEĆA – SUDIJA,
Novica Cenić, s.r.

POUKA O PRAVNOM LEKU:

Protiv ove presude dozvoljena je žalba u roku od 8 dana po prijemu iste Okružnom sudu Valjevo, a preko ovog suda.

Za tačnost otpavka:
upravitelj pisarnice

Žalba Opštinskog javnog tužioca Okružnom sudu u Valjevu

Kt. 1430/75
01.04.1976.

OPŠTINSKOM SUDU Za Okružni sud VALJEVO

Protiv prvostepene presude Opštinskog suda u Valjevu K. broj 1268/75 od 10.03.1976. godine, u zakonskom roku izjavljujem sledeću:

ŽALBU

Zbog odluke o meri bezbednosti - čl. 333 tač. 4 u vezi čl. 337 st. 2 ZKP.

Obrazloženje

Prvostepenom presudom Opštinskog suda u Valjevu, K. broj 1268/75 od 10.03.1976. godine, okr. Popović Srđa, advokat iz Beograda, oglašen je krivim za krivično delo širenja lažnih vesti iz čl. 292a st. 1 Krivičnog zakonika i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine.

Prvostepeni sud je pravilno i potpuno utvrdio sve činjenice za rešavanje ove krivično pravne stvari i našao, da se u radnji okr. Popovića stiču sva obeležja krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292a st. 1 KZ. Ali, prvostepeni sud je pogrešio što nije prema okr. Popoviću izrekao meru bezbednosti zabrane zanimanjem advokature u smislu zakonskih odredbi iz čl. 61b Krivičnog zakonika.

U obrazloženju za odbijanje predloga za primenu mere bezbednosti, prvostepeni sud navodi samo olakšavajuće okolnosti prema okrivljenom: da nije osuđivan, da njegovo bavljenje advokaturom posle izdržane kazne nije opasno i da je otac jednog deteta. Ovakav stav suda je jednostran i ne može se prihvatiti.

Ne mogu se opovrgnuti i zaboraviti činjenice, da je okr. Popović, u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu, između ostalog rekao, da su istinite činjenice koje je osuđeni Ignjatović izneo u svome referatu na IV-im Zimskim filozofskim susretima na Divčibarama, a u dispozitivu presude Okružnog suda u Valjevu, jasno je izneto činjenično stanje, zbog čega je Ignjatović osuđen. Iznoseći da su ove činjenice istinite okr. Popović je imao nameru da izazove uznemirenje naših građana.

Izvršenjem krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292a st. 1 KZ, okr. Popović je naneo štetu advokaturi kao pozivu u našoj društvenoj zajednici. Zastupajući na glavnom pretresu osuđenog Ignjatovića, on je izašao iz okvira zakonskih ovlašćenja, jer je branio krivično delo, a ne okrivljenog, pa je time umanjio ugled advokaturi i advokatskoj etici.

Prilikom odlučivanja po ovoj žalbi Okružni sud treba da ima u vidu činjenicu, da je okr. Popović na glavnom pretresu pred Opštinskim sudom u Valjevu, u svojoj završnoj reči kao okrivljeni pored ostalog rekao, da bi on i u sledećem eventualnom slučaju sličnom onom koji je predmet optuženja, ponovo postupio identično, a to znači da bi ponovio krivično delo za koje je osuđen.

Prema tome smatram da je okr. Popović izvesno vreme nepodoban da se bavi advokatskim pozivom.

Iz napred iznetih razloga imajući u vidu stepen društvene opasnosti izvršenog krivičnog dela,

PREDLAŽEM

Da Okružni sud preinači presudu Opštinskog suda u Valjevu K. broj 1269/75 od 10.03.1976. godine, i to tako što će okr. Popović Srđi, advokatu iz Beograda, za izvršeno krivično delo širenja lažnih vesti iz čl. 292a st. 1 KZ, primenom člana 61b Krivičnog zakonika, izreći i meru bezbednosti zabrane bavljenja advokaturom.

Javni tužilac
Mihailo Urošević

Žalba okrivljenog Okružnom sudu u Valjevu

K – 1268/75

OPŠTINSKOM SUDU U VALJEVU

ŽALBA

okrivljenog Srđe M. Popovića, advokata iz Beograda
protiv presude K – 1268/75 od 10. marta 1976. godine OPŠTINSKOG SUDA U
VALJEVU

OKRUŽNOM SUDU U VALJEVU

zbog

- (1) bitnih povreda odredaba krivičnog postupka
- (2) povrede krivičnog zakona
- (3) pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja

sa

žalbenim predlogom

da se ŽALBA USVOJI i prvostepena presuda

UKINE i predmet vrati na ponovni postupak i odluku
ili
PREINAČI tako što ću biti OSLOBOĐEN OD OPTUŽBE

Obrazloženje:

(1) Bitne povrede odredaba krivičnog postupka

Prvostepeni sud je 16. oktobra 1975. godine primio optužnicu Opštinskog javnog tužilaštva u Valjevu broj Kt-1330/75.

Ova optužnica bila je sastavljena protivno odredbi člana 241 stav 1 tačka (2) ZKP, prema kome

“Optužnica sadrži:

(1)...

(2) opis dela iz koga proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela...”

Iz opisa dela, kako je taj opis dat u optužnici Kt-1330/75 od 06. oktobra 1975. godine ne proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela iz člana 292a KZ.

Zakonska obeležja krivičnog dela iz člana 292a KZ su

(a) neistinitost pronošenih tvrdnji, i

(b) namera da se izazove uznemirenje ili neraspoloženje građana.

Optužnica Kt – 1330/75 od 06. oktobra sadržavala je opis dela iz koga NE proizilazi zakonsko obeležje namere (gore pod (b)).

Tom optužnicom ja se teretim samo za pronošenje neistinitih tvrdnji.

Svojim podneskom od 18. decembra 1975. godine, predatim na pošti Beograd 1 pod brojem R-973 sa predlogom da sud u smislu člana 242 ZKP vrati optužnicu tužiocu da je u roku od 3 dana ispravi, jer nije propisno sastavljena.

Naime, član 242 stav 2 nalaže sud da ex officio ispita optužnicu:

“Odmah po prijemu optužnice predsednik veća pred kojim će se održati javni pretres ispitaće da li je optužnica propisno sastavljena (član 241) pa ako nađe da nije vratiće je tužiocu da u roku od 3 dana ispravi nedostatke.”

Kao okrivljeni nisam bio dužan da ukazujem na ovaj nedostatak optužnice, jer sud na to pazi po službenoj dužnosti. Međutim, kada sam video da je to sud propustio da učini stavio sam shodan predlog, navodeći da je opis dela nepotpun.

Smisao i procesualne posledice odredbi članova 241 i 242 ZKP jasan je: optužnica koja ne sadrži sve elemente iz člana 241 ZKP ne ispunjava procesualne zahteve da se zakaže glavni pretres.

Jedini lek za optužnicu koja sadrži opis dela iz koga ne proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela – jeste da ona bude vraćena tužiocu da je ispravi.

Takav nedostatak optužnice ne može se ispunjavati na glavnom pretresu, prosto zato što sud ne sme da zakaže glavni pretres po takvoj optužnici.

Iz meni nejasnih razloga sud je pretres, ipak, zakazao, prenebregavajući ne samo svoju službenu dužnost da optužnicu vrati na ispravku, već i moje upozorenje.

Uočivši u međuvremenu da ono za šta me tuži uopšte i nije krivično delo, javni tužilac na pretresu od 01. marta pre dokaznog postupka menja optužnicu tako što u nju naknadno, protivno svojim zakonskim ovlašćenjima unosi element namere kvalifikovan rečima

“u nameri da izazove uznemirenje građana”

koje ne postoje u optužnici koja mi je uručena.

Obrana je prigovorila da ovakva izmena optužnice nije dozvoljena.

Naime čl. 308 ZKP u svome prvom stavu precizno i restriktivno određuje pod kojim uslovima se optužnica može menjati:

“Ako tužilac u toku glavnog pretresa nađe da izvedeni dokazi ukazuju da se izmenilo činjenično stanje izneseno u optužnici, on može na glavnom pretresu usmeno izmeniti optužnicu, a može predložiti da se glavni pretres odloži radi pripremanja nove optužnice”.

Odgovarajući u presudi na prigovor odbrane da učinjena izmena optužnice nije

dozvoljena sud doslovno kaže:

“Neosnovan je navod odbrane da je dopunom optužnog predloga na glavnom pretresu Javni tužilac odustao od podnetog optužnog predloga, budući da navodno nije ovlašćen na ovakvu izmenu, jer se ne radi o bitnoj izmeni opisa krivično-pravne radnje okr. Popovića, već o dopuni opisa subjektivnog elementa krivičnog dela, koja ne menja suštinu optužbe”.

Prvo, zakon ne poznaje “dopune” optužnice, već jedino izmene – i ono što je tužilac učinio na pretresu od 01. marta može biti samo izmena optužnog predloga.

Drugo, stav suda da ovakva izmena “nije bitna”, ne čini tu izmenu dozvoljenom. Citirali smo gore propis člana 308 ZKP i vidimo da Zakon ne pravi nikakvu razliku između “bitnih” i “nebitnih” izmena. I jedne i druge su nedozvoljene.

Treće, i najvažnije: stav suda da unošenje elemenata namere u optužni predlog ne predstavlja bitnu izmenu opisa moje radnje i ne menja suštinu optužbe, ne samo što je teška procesualno-pravna greška, već predstavlja najozbiljniju moguću okolnost iz člana 38 st. 1 tač.(6) ZKP – okolnost koja izaziva sumnju u nepristrasnost veća koje je moglo doneti ovakvu odluku.

Naime, ako sud smatra da “ne menja suštinu optužbe” da li sam ja izgovorio reči koje mi se inkriminišu “u nameri da izazovem uznemirenje građana” ili u nameri da iznesem odbranu Ignjatovića, onda odatle proizilazi:

- (a) da ne menja suštinu optužbe da li iz opisa dela proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela;
- (b) da ne menja suštinu optužbe da li sam ja samo vršio svoju profesionalnu dužnost u okvirima zakona ili sam to činio u nameri da izazovem uznemirenje građana;
- (c) da ne menja suštinu optužbe da li sam ja izvršio krivično delo ili ne (sud bi me sudeći po prvobitno podnetoj optužnici morao osloboditi);
- (d) da ne menja suštinu optužbe da li sam ja po Zakonu kriv ili ne (jer bez namere nema ni dela ni krivice);
- (e) da budući da to ne menja suštinu optužbe, pitanje moje krivice ne menja ni suštinu presude: kriv, godinu dana zatvora;
- (f) da sud ukida razliku između legitimne odbrane optuženog na sudu i krivičnog dela (jer se u toj “nebitnoj nameri” sastoji ova razlika).

Ovakav stav suda primorava me da stavim sledeći

predlog

da ukidajući prvostepenu presudu sud naredi da se novi glavni pretres pred prvostepenim sudom održi pred potpuno izmenjenim većem - član 335 stav 2 u v. čl. 38 tač. 6 ZKP

jer pomenuto stanovište suda o izmeni optužnice, iz napred navedenih razloga izaziva ozbiljnu sumnju u nepristrasnost veća.

Konačno, u vezi sa procesualno-pravnim aspektom ove povrede postupka želim

da ukažem ožalbenom sudu na dve karakteristične okolnosti:

prvo, da se radi o nizu lančano povezanih grešaka, kod kojih prva nužno povlači ostale: naime, javni tužilac je pogrešio kada je podneo optužnicu čija sadržina ne zadovoljava uslove iz čl. 241 ZKP; sud je pogrešio kada protivno odredbi člana 242 nije takvu optužnicu vratio javnom tužiocu da je ispravi; onda je javni tužilac pogrešio ispravljajući optužnicu izmenom na glavnom pretresu protivno odredbi člana 308 ZKP; konačno sud ponovo greši dozvoljavajući takvu nedozvoljenu izmenu optužnice, pri tom je još proglašavajući nebitnom.

Svaka od pomenutih grešaka je učinjena usled prethodne.

Drugo, prva greška, propust javnog tužioca da mi inkriminiše nameru, bez koje nema ni dela, predstavlja, po mom mišljenju razumljivu omašku: javni tužilac nije ni mislio da takva namera postoji – jer nije ni postojala. Moja namera je bila da branim optuženog Ignjatovića, a ne da uznemiravam javnost, a ta mi se namera ne može inkriminisati.

Sud je napravio još čitav niz formalnih propusta, ovaj navodim samo zato što otkriva i više od formalnih nedostataka postupka.

(2) Pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje

Celokupni dokazni postupak u ovom predmetu sveo se na jedno jedino pitanje:

- da li sam u svojoj završnoj reči na suđenju Ignjatoviću rekao
 - (a) da su istinite one činjenice čije sam dokazivanje predlagao (postojanje nezaposlenosti, nepismenosti, inflacije itd.) ili sam
 - (b) rekao da je sve što je Ignjatović rekao na Divčibarama i za šta je bio tužen, dakle, i njegova mišljenja – istinito.

Ovo pitanje bilo je odlučno za pitanje krivice, budući da su činjenice navedene gore pod (a) nesporno istinite (njihovu istinitost potvrđuje i prvostepeni i drugostepeni sud u presudama Ignjatoviću) – pa ne mogu predstavljati delo iz čl. 292a KZ.

U svojoj odbrani na zapisniku od 01. marta 1976. godine, ja sam se branio ovako:

“Ja sam u završnoj reči kazao da je veće, odbijajući predloge iznete na zapisniku o glavnom pretresu (tj. da se pribave službeni izveštaji od nadležnih državnih organa o nezaposlenosti, inflaciji, nepismenosti itd. – prim. S.P.) propustilo da utvrdi važne činjenice za presuđenje, te da je to dovelo do praznine u činjeničnom stanju. Međutim, ove praznine u činjeničnom stanju moraju se tumačiti u korist optuženog, tj. ima se smatrati da su te činjenice istinite, jer protivno nije dokazano. Ja tumačim da je moja završna reč ovako i ušla u zapisnik.

U pogledu zaključaka i subjektivnih mišljenja tamo optuženog Ignjatovića, ja sam na glavnom pretresu naveo da se ne mogu logički dokazivati te da mu se ne mogu ni stavljati na teret, jer on ima pravo da iznosi svoja lična mišljenja, čak i pod uslovom da su pogrešna.”

(v. zapisnik o glavnom pretresu od 01. marta 1976. godine)

Proveravajući moju odbranu sud je izveo dokaz čitanjem zapisnika sa glavnog pretresa osuđenom Ignjatoviću. taj zapisnik u potpunosti potkrepljuje moju odbranu. Citiram doslovno i potpuno:

“Branilac okrivljenog u svome izlaganju osvrće se na izlaganje javnog tužioca i ukazuje da je njegovo izlaganje političko, a ne obrazlaže postojanje elemenata krivičnog dela.

Nalazi da je očekivao da će javni tužilac posle izvedenih dokaza izmeniti svoju optužnicu. Iznosi da činjenice koje je okrivljeni izneo u svom izlaganju na pomenutim susretima su istinite, i da on kao branilac nalazi prazninu u činjeničnom stanju optužnice, jer istinitost činjenica ne može predstavljati krivično delo iz člana 118 KZ, jer optuženi je izneo istinu a istina se ne može zloupotrebiti.

Iznosi o ličnosti optuženog da je on boljševik, marksist, da je u našem društvu sloboda misli zagarantovana ustavom i da njegovo izlaganje na pomenutim susretima ne može da predstavlja krivično delo, te predlaže da se optuženi za ovo delo oslobodi od optužbe.”

Prostim upoređivanjem moje odbrane sa gore citiranim zapisnikom može se videti da taj zapisnik u svemu potvrđuje moju odbranu – a u svakom slučaju, da joj bar ni u čemu ne protivreči.

Ipak, iz meni nerazumljivih razloga, sud se odlučio da dalje proverava i moju odbranu i zapisnik, saslušanjem svedoka (posle dve godine!) koji su prisustvovali pretresu.

Najpre je saslušan svedok STEFANOVIĆ, koji u potpunosti potvrđuje i moju odbranu i zapisnik:

“Ja se sećam da je okrivljeni Popović Srđa, istupajući u svojstvu branioca tamo optuženog Ignjatovića, rekao da su izvesne činjenice koje je okrivljeni izneo na Divčibarama tačne, pa je predložio da se tačnost tih činjenica proveri pribavljanjem izveštaja od raznih institucija.

Takođe se sećam da je optuženi Popović Srđa tom prilikom izjavio da neka mišljenja izneta u njegovom govoru i ne moraju biti tačna, ali da on ima pravo da iznosi svoja mišljenja, pozivajući se pri tom na ustavna prava koja garantuju slobodu mišljenja.”

Svedok STEFANOVIĆ je po struci pravnik.

Uporedimo li sada iskaz svedoka STEFANOVIĆA sa mojom odbranom i zapisnikom vidimo da su sva tri dokaza – u potpunosti saglasna. Ja sam tvrdio samo istinitost činjenica čije sam dokazivanje predlagao (in dubio pro reo), a za mišljenja optuženog Ignjatovića sam čak dozvoljavao i da su pogrešna i u tom delu sam isticao ustavom garantovanu slobodu misli.

Sud je zatim proveravao i moju odbranu i zapisnik sa glavnog pretresa i iskaz svedoka STEFANOVIĆA, saslušanjem svedoka MARJANOVIĆA.

Svedok MARJANOVIĆ kaže:

“U toku glavnog pretresa, a osobito u završnoj reči koja je duže trajala, optuženi Srđa Popović u svojstvu branioca, rekao je tada da su činjenice koje je Ignjatović izneo na Divčibarama istinite, pa je predložio izvođenje

dokaza u tom pravcu.”

I ovaj svjedok potvrđuje da sam o “istinitim činjenicama” govorio jedino imajući u vidu one činjenice čije sam dokazivanje predlagao.

Proveravajući sada i moju odbranu, i zapisnik sa glavnog pretresa, i iskaze svjedoka STEFANOVIĆA i MARJANOVIĆA u pogledu toga da li sam rekao da su istinite samo činjenice čije sam dokazivanje predlagao (in dubio pro reo) ili sam tvrdio da je celokupno izlaganje Ignjatovićevo istinito, sud čita moju žalbu.

Na strani 11 te žalbe piše:

“Javna tužba inkriminiše optuženom dva tipa iskaza

(a) činjenične iskaze... i

(b) mišljenja, subjektivne ocene i vrednosne sudove.”

Odatle, opet proizilazi da ja drugačije tretiram činjenične sudove, sudove o činjenicama, a drugačije mišljenja i ocene optuženog Ignjatovića, što je sasvim u skladu sa svim drugim izvedenim dokazima.

Dakle, nikakve moje krivice nema. U dokaznom postupku je utvrđeno da sam govoreći o “istinitim činjenicama” jasno i nedvosmisleno mislio na činjenice, čije sam dokazivanje predlagao, da sam ih podvajao od mišljenja optuženog Ignjatovića, da sam dozvoljavao mogućnost da su ova mišljenja i pogrešna.

Prvostepeni sud me je, međutim, oglasio krivim nalazeći da sam ja rekao da je istinito celokupno izlaganje optuženog Ignjatovića na Divčibarama!

Kako je to moguće?

Evo, kako se to radi:

sud jednostavno u presudi tvrdi da pojedini dokazi imaju sadržinu – koju nemaju.

Tako, prvostepeni sud ovako interpretira gorecitrirane dokaze u svojoj presudi:

Zapisnik

Citiram presudu:

“Pri tome, sud je imao u vidu okolnost, da je reč “činjenica” u st. 4 str. 7 zapisnika sa glavnog pretresa 09. aprila 1974. godine (zapisnik sa pretresa Ignjatovića – prim. S.P.) upotrebljena očigledno (?) u krivično-pravnom, a ne logičko-filosofskom smislu, te da podrazumeva sve pravno relevantne činjenice iz citiranog govora osuđenog Ignjatovića, a ne samo one koje su objektivne – van naše svesti i koje se mogu logički dokazivati, dakle, uključujući i ocene i mišljenja osuđenog Ignjatovića, iznete u njegovom govoru.”

Na stranu to što sud tumači jasnu srpsko-hrvatsku reč činjenica, na način koji je u suprotnosti sa svim drugim izvedenim dokazima. Ali takva interpretacija reči “činjenica”, po kojoj ova reč znači i “mišljenja i ocene” – protivrečna je i samom zapisniku.

Takva interpretacija ove reči – naprosto je neodrživa. Evo iz kojih razloga:

- (1) Prvo, naravno, zato što reč “činjenica” ne može značiti više nego što znači - činjenica.

Kod ovoga sud nastoji prikazati da “u krivično-pravnom” smislu reč

“činjenica” znači nešto drugo, nego u srpsko-hrvatskom jeziku, inače.

To nije tačno.

Jedan od najvećih stručnjaka za krivično pravo u SFRJ piše u “Krivičnom zakoniku u pravnoj primeni”:

“Za krivično djelo klevete je prije svega bitan sadržaj izjave. V.s. NRH u odluci Kž 108/53 od 19.03.1953. (NZ5/73) ispravno ističe, da sadržaj klevetničke izjave mora biti činjenica, koja se daje u vidu istinitosti, a nije istinita. O tvrđenju činjenica radi se onda, kada izjava objektivno tumačena, sadrži određeni događaj, čija se istinitost odnosno neistinitost, može utvrditi uglavnom za sve ljude suglasno. V.s. je smatrao da se u konkretnom slučaju nije radilo o činjeničnom tvrđenju, već o sudu o vrijednosti čiju ispravnost nije moguće dokazati”.

(Dr Bogdan Zlatarić, “Krivični zakonik u pravnoj primeni”, “Narodne novine”, 1958., II svezak, strana 155-156).

Šta vidimo odavde? Vidimo da tvrdnja o činjenicama – i to baš u krivično-pravnom smislu – ne obuhvata ocene i mišljenja (vrednosne sudove), čiju ispravnost nije moguće dokazati. Uostalom, celokupno učenje o razlikovanju između uvrede i klevete – sastoji se u ovakvom “krivično-pravnom” smislu reči “činjenica”.

Prema tome, kada jedan pravnik kaže “činjenica” onda on i misli činjenica, a NE mišljenja i ocene čija se ispravnost ne može dokazati, jer u krivično-pravnom smislu tu postoji jasno definisana razlika.

Iz ovoga vidimo, da suprotno nastojanju suda da dokaže nešto drugo, reč “činjenica” znači i u krivično-pravnom smislu – upravo isto ono što i u srpsko-hrvatskom uopšte: činjenicu, koja se može i dokazivati, a ne “ocene i mišljenja”.

Uostalom, da je interpretacija ove jasne reči “činjenica” u presudi netačna i proizvoljna – jasno je već i iz same analize zapisnika.

- (a) Naime, da sam ja pod činjenicama podrazumevao celokupno izlaganje koje se optuženom inkriminiše ja ne bih rekao da su istinite

“činjenice koje u svom izlaganju navodi D.I.”

već bih rekao prosto da je istinito izlaganje optuženog Ignjatovića.

- (b) Da sam ja pominjući činjenice, mislio na celokupno izlaganje optuženog Ignjatovića, ja ne bih rekao

“postoji praznina u činjeničnom stanju”

već bih rekao da činjenično stanje nije utvrđeno.

- (c) Da sam ja govoreći o činjenicama, mislio na celokupno izlaganje optuženog Ignjatovića, ne bih u završnoj reči rekao da sam

“posle izvedenih dokaza očekivao da će javni tužilac izmeniti optužnicu”

(tj. odustati od onog dela optužnice koji se odnosi na činjenice), već bih rekao da sam očekivao da će tužilac

“odustati od optužnice”.

Očigledno je, dakle iz samog zapisnika – da ja nisam mislio, niti mogao misliti

upotrebljavajući reč “činjenica” na celokupno izlaganje optuženog Ignjatovića.

Uostalom, ne samo da to nisam mislio – ja to nisam ni rekao. Uostalom ne samo da to nisam rekao – nego se to jasno vidi i iz zapisnika.

Pokušaj suda da srpsko-hrvatskoj reči “činjenica” da smisao, koji ona nema, ni sama po sebi ni u kontekstu u kome je upotrebljena, sasvim je bezuspešan.

Na takvoj sholastičkoj finesi ne može se zasnivati presuda.

Iskaz svedoka STEFANOVIĆA

Ovaj iskaz, koji sam napred, doslovno i potpuno citirao, prvostepeni sud pominje samo jednom. Na strani 6 presude sud kaže da je

“ovakva odbrana okr. Popovića opovrgnuta... iskazom svedoka...

Ne mogu ništa drugo da kažem, nego da to jednostavno nije tačno.

Gore sam citirao iskaz svedoka i moju odbranu. One su potpuno podudarne.

Naravno, sud ne citira iskaz ovog svedoka. Sud samo daje svoju ocenu ovoga iskaza.

I baš zato sam ja taj iskaz citirao in extenso, bolja odbrana mi nije potrebna.

Iskaz svedoka MARJANOVIĆA

U pogledu bitne okolnosti: u kom smislu je upotrebljena reč “činjenica” u zapisniku od 09. aprila 1974. godine (sa Ignjatovićevog suđenja) i ovaj svedok identično iskazuje:

“optuženi Srđa Popović u svojstvu branioca, rekao je tada da su činjenice koje je Ignjatović izneo na Divčibarama istinite, pa je predložio izvođenje dokaza u tom pravcu.”

Dakle, i ovaj svedok potvrđuje da sam reč “činjenice” upotrebio misleći na činjenice za koje sam predlagao dokaze – dakle, jednostavno misleći na činjenice, a ne na mišljenja i ocene Ignjatovića.

(Iskaz ovog svedoka sadrži i druge, za presudu irelevantne elemente, i o tim drugim elementima svedokovog iskaza govorićemo na drugom mestu – ovde je bilo reči samo o tome kako sud interpretira reč “činjenice” iz zapisnika od 09. aprila 1974. godine)

Žalba

Prvostepeni sud smatra da je žalba, koju sam podneo kao branilac osuđenog Ignjatovića, irelevantna za odgovor na pitanje u kom sam smislu upotrebio reč “činjenice” u svojoj završnoj reči.

Sud, takav zaključak donosi zbog toga što je žalba “sastavljena po završetku glavnog pretresa”.

Takvo rezonovanje nije tačno, jer, sadržina žalbe pokazuje što ja podrazumevam pod činjenicama. Logično je pretpostaviti da pod “činjenicama” podrazumevam u žalbi, isto ono što sam podrazumevao i u završnoj reči.

Iz već citiranog mesta u mojoj žalbi – jasno se vidi da ja pravim oštru razliku između činjenica i mišljenja i ocena optuženog Ignjatovića.

Ako tako činim u žalbi logično je da sam tako činio i na glavnom pretresu. Pogotovu kada se svi dokazi posmatraju u svojoj uzajamnoj povezanosti – kako ZKP i nalaže.

Odgovor na žalbu Javnog tužioca

Prvostepeni sud i za ovaj dokaz smatra da je irelevantan za presuđenje, jer je “sastavljen posle glavnog pretresa”.

Ovakvo rezonovanje nije tačno sa sledećih razloga: mada sastavljen, naravno, posle glavnog pretresa, ovaj odgovor – govori i o onom što se dogodilo na glavnom pretresu.

Prvo, u tom odgovoru se kaže da se u žalbi “neosnovano ponavljaju navodi odbrane” dati na glavnom pretresu.

Odatle, opet, proizilazi sasvim jasno da ja u završnoj reči pod reči “činjenica” nisam mislio ništa drugo, nego što sam mislio i u žalbi.

Drugo, u odgovoru na žalbu Javnog tužioca, optužba mi “prebacuje”, baš to što “odbrana ni jednim jednim argumentom ne osporava” da su neistinita mišljenja optuženog Ignjatovića “iako ona čine veći deo inkriminacija u diskusiji opt. Ignjatovića”.

Potpuno na liniji moje odbrane.

Iz svega napred izloženog sasvim se jasno vidi da svi izvedeni dokazi potkrepljuju moju odbranu, te da sud ove dokaze u presudi ili ignoriše, ili ih interpretira protivno njihovoj pravoj sadržini, ili ih kao irelevantne odbacuje.

Tvrdim da svi izvedeni dokazi potkrepljuju moju odbranu, a opovrgavaju interpretaciju reči “činjenica” izvedenu u presudi.

“Opšti utisak” svedoka MARJANOVIĆA

Pored svog jasnog i određenog iskaza u pogledu centralnog pitanja, šta sam podrazumevao pod rečju “činjenica” u svojoj završnoj reči, kada ovaj svedok kategorično tvrdi da sam pod “rečju činjenica” podrazumevao činjenice čije sam dokazivanje predlagao, ovaj svedok davao je i izjave irelevantne za presuđenje ili subjektivne i neodređene.

O tim izjavama ne bi trebalo ni govoriti, ali moram budući da na njima sud pokušava da zasnuje svoju odluku.

Takođe to činim zato da mi se ne bi prebacilo da prećutkujem bilo koji argument presude, ma kako on bio očigledno neosnovan.

Svedok MARJANOVIĆ, naime, pored svog napred citiranog iskaza izjavio je i sledeće:

1. da je njegov “opšti utisak” da sam se saglašavao sa mišljenjima optuženog Ignjatovića,
2. da sam rekao da se zaostalost naše poljoprivrede može videti putujući od Beograda do Valjeva, i
3. da naši radnici u inostranstvu rade za NATO pakt.

Pozabavićemo se svakom od ovih izjava pojedinačno i ispitati njen krivično-pravni značaj za odluku o mojoj krivici.

Ad 1.

Pošto je tačno posvedočio šta sam ja rekao u svojoj završnoj reči (da su istinite činjenice čije sam dokazivanje predlagao), ovaj svedok izlazi sa sledećom izjavom:

“Moj je opšti utisak bio da se okrivljeni Srđa Popović složio sa mišljenjem tamo optuženog Ignjatovića, iznetim na Divčibarama”.

Već i laici znaju da se svedoci ne pitaju za njihove utiske, niti se ti “utisci”, ako ih oni same ponude – unose u zapisnik. Svedok svedoči o onome što je čuo i video. Utiske zadržava za sebe.

Štaviše, videli smo da je ovaj “opšti utisak” protivrečan i onome što je sam svedok čuo.

Na glavnom pretresu ja sam u ovom delu prigovorio iskazu svedoka i tražio da navede na čemu zasniva taj utisak.

Na to svedok odgovara (citiram zapisnik):

“Svedok ponovo upitan u vezi sa primedbom okrivljenog, izjavljuje da se on seća da je okrivljeni Popović rekao ono što je svedok napred kazao dok se drugih detalja ne seća”.

Ja nisam prigovorio onome što se svedok seća da sam ja rekao, jer ja to jesam rekao. Ja sam tražio da svedok kaže na osnovu čega je stekao svoj “opšti utisak”.

Svedok priznaje da se “tih detalja” ne seća!

Dakle, imamo ničim nepotkrepljen “opšti utisak”. To je ravno nuli.

Ovo tim pre što:

- ovaj “opšti utisak” svedoka MARJANOVIĆA protivreči svim ostalim, jasnim i određenim dokazima,
- i sam svedok MARJANOVIĆ, kada ne govori o svojim “utiscima”, već o onom što zna iskazuje saglasno i svedoku STEFANOVIĆU i mojoj odbrani (da sam pod činjenicama mislio na činjenice čije sam dokazivanje predlagao),
- ovaj svedok, koji je izveštavao za list “Večernje novosti”, u svom izveštaju nijednom rečju ne pominje ovaj svoj “opšti utisak” da sam kao branilac u sudnici izvršio krivično delo, što bi bila dužnost svakog savesnog novinara.

Konačno, suviše je uopšte o tom “opštem utisku” govoriti, budući da član 216 ZKP izričito propisuje da će se svedok pitati za ono

“što mu je o predmetu poznato”

dakle, što zna, a neće se pitati za njegove subjektivne ocene i sudove.

Štaviše u stavu 3 istog člana se kaže

“Svedok će se uvek pitati otkud mu je poznato ono o čemu svedoči”.

Na moje pitanje svedoku na čemu zasniva svoj “opšti utisak” svedok samo odgovara da se “ne seća detalja”.

Prema tome, u ovom delu u kome svedok MARJANOVIĆ iznosi svoje “opšte utiske” njegov iskaz je neupotrebljiv.

Ad 2.

Isti svjedok svedoči da sam na glavnom pretresu Ignjatoviću, rekao da se “zaostalost naše poljoprivrede može videti putujući od Beograda do Valjeva”.

Nešto slično sam rekao. Naime, da se ne može apriorno tvrditi da je neistinita tvrdnja Ignjatovića o zaostalosti naše poljoprivrede – jer sam putujući od Beograda do Valjeva video ljude kako idu za plugom kao pre hiljadu godina.

Napominjem odlučnu činjenicu da ja za ovu izjavu nisam tužen. Pored toga ona je potpuno istinita i na ovu okolnost predlažem uvidaj na licu mesta.

Ja sam, naime, tužen da sam rekao da je istina ono što je Ignjatović iznosio – a on to nije nikada rekao. To je moja izjava i kada budem tužen za nju – ja ću se od nje i braniti i dokazati njenu istinitost.

Uostalom, i sam sud na pretresu Ignjatoviću, odbio je da izvede dokaze koje smo nudili na okolnost da je poljoprivreda zaostala (nalazimo se ne pretposlednjem mestu po prinosu pšenice u Evropi, iza Grčke), sa motivacijom da je ova činjenica OPŠTEPOZNATA iz naše štampe. Sa time se mogu potpuno složiti.

Ad 3.

Isti svjedok izjavljuje da sam na pretresu IGNJATOVIĆU rekao da naši radnici na radu u inostranstvu rade za NATO pakt.

Nešto slično sam rekao (replicirajući Javnom tužiocu koji je optuženom IGNJATOVIĆU zamerao odustvo patriotizma, koje se navodno ogledalo u tome da iznosi navedene činjenice u trenutku kada našoj zemlji pretila opasnost na granici prema Italiji), rekao sam, naime, da sasvim suprotno ocenjujem izlaganje IGNJATOVIĆA, jer on ukazuje na veliki broj naših radnika u inostranstvu a po mom mišljenju to predstavlja opasnost po bezbednost zemlje, prvo, jer hiljade obaveznika prvog poziva nisu u zemlji, i drugo, jer naši radnici u inostranstvu rade uglavnom u zemljama pripadnicima NATO pakta, gde ostavljaju ekstra profit koji ostvaruju svojim radom, jačajući na taj način ekonomsku moć ovih zemalja, a samim tim i njihovu vojnu moć.

Na zapisniku od 10.03.1976. godine (na mom pretresu) svjedok MARJANOVIĆ, nakon ovakve moje primedbe na njegov iskaz ponavlja da se “ne seća detalja”, dakle, dozvoljava mogućnost, da sam o našim radnicima u inostranstvu govorio kako ja tvrdim.

No, bez ozbira na sve to, ističem odlučnu činjenicu, da sam ja tužen da sam se složio sa mišljenjima Ignjatovića, a Ignjatović NIKADA I NIGDE ovakvo mišljenje nije istakao.

To je moje mišljenje i ja mislim da je tačno. Kada i ako za njega bude tužen – ja ću se od njega i braniti. Smatram da je ono tačno, a ukoliko je to sporno predlažem da sud pribavi od Sekretarijata za spoljne poslove spisak zemalja članica NATO pakta; da sud zatim pribavi od Zavoda za zapošljavanje izveštaj o broju naših radnika na radu u tim zemljama; da zatim sud od Instituta ekonomskih nauka, Zmaj Jovina 12, pribavi stručno mišljenje na okolnost: da li radnici u kapitalističkim zemljama stvaraju ekstra-profit privredama tih zemalja, te da li se time jača ekonomska moć tih zemalja; najzad, da veštak-stručnjak vojne struke da mišljenja

na okolnost: da li se jačanjem ekonomske moći jedne zemlje jača i njena vojna moć.

Inače se ne može proizvoljno baratati ocenama o tome šta je istinito, a šta nije.

Ponavljam, međutim, bitnu okolnost: ja sam tužen da sam se saglasio sa mišljenjem IGNJATOVIĆA, a citirano mišljenje on nikada i NIGDE nije izneo.

Prema tome ovo je irelevantno za presuđenje.

Rezime činjeničnog stanja

Moju odbranu (koja i sama po ZKP predstavlja dokaz), da sam govorio o činjenicama i njihovoj istinitosti, jedino u kontekstu izlaganja o činjenicama čije sam dokazivanje predlagao potvrdili su:

- (1) svjedok STEFANOVIĆ – u potpunosti, naglašavajući, čak da sam izričito rekao da se to ne odnosi i na mišljenja IGNJATOVIĆEVA;
- (2) svjedok MARJANOVIĆ – bez obzira svjedok pored toga iznosi i svoj “opšti utisak” citiran gore;
- (3) zapisnik sa glavnog pretresa, jer smo videli da sud sasvim neosnovano i neuspješno reč “činjenica” interpretira tako da znači “činjenice i mišljenja”;
- (4) moja žalba (koju sam pisao ne sanjajući da mogu biti tužen za svoju završnu reč, koju sam, dakle, pisao pre podizanja optužnice, i iz koje se vidi da tretiram činjenice i mišljenja optuženog Ignjatovića, onako kako sam i u svojoj odbrani izneo:
- (5) odgovor na žalbu Javnog tužioca, iz koga se vidi da u žalbi ponavljam odbranu datu na glavnom pretresu što je i logično i normalno, jer potiče od istog autora), a iz koga se takođe vidi da ja “ni jednim jedinim argumentom” ne osporavam neistinitost mišljenja optuženog Ignjatovića.

S druge strane, onaj deo iskaza svjedoka MARJANOVIĆA u kome citira moje dve navedene izjave i svoj “opšti utisak”

- (1) protivreče svim ostalim izvedenim dokazima;
- (2) protivreče iskazu istog svjedoka u onom delu u kome potvrđuje moju odbranu (v. gore);
- (3) irelevantne su za presuđenje, jer se odnose na izjave za koje nisam tužen (tužen sam za saglašavanje sa mišljenjima IGNJATOVIĆA, a on ova mišljenja nije izneo) i koje su istinite;
- (4) predstavljaju subjektivne ocene, koje nisu ničim stvarnim potkrepljene (“Opšti utisak” svjedoka, koji ne može da kaže na osnovu čega ga je stekao).

Kod ovakvog stanja stvari, jasno da je sasvim dokazano da je moja odbrana istinita.

Ako je u tom pogledu bilo ikakve sumnje, sud je morao usvojiti moj dokazni predlog da se saslušaju bar neki od 9 (devet) predloženih svjedoka, koji su prisustvovali pretresu Ignjatoviću.

Ovo tim pre što se radi (a) o uglednim javnim i kulturnim radnicima, profesorima univerziteta, doktorima i magistrima nauka, književnicima, i (b) što su dvojica od predloženih svedoka, prof. univerziteta JOVAN ARANĐELOVIĆ, i Novica JAKOBOV, sekretar Instituta sa srpski jezik i književnost, prisustvovali pretresu IGNJATOVIĆU, kao službeni posmatrači. Prvi, kao predstavnik Srpskog sociološkog društva, organizatora sastanka na Divčibarama, a drugi, kao predstavnik radne organizacije u kojoj IGNJATOVIĆ radi.

Sud je, međutim, ove dokaze odbio. Sud se oslonio na "opšti utisak" svedoka MARJANOVIĆA, koji protivreći svima i svemu, pa i sebi, i koji svedok ne ume da objasni.

Činjenično stanje je potpuno pogrešno utvrđeno.

(3) Povreda krivičnog zakona

Suštinu cele presude, sveo je sud po mom mišljenju, na stvarno ključno pitanje, onda kada je izrazio svoje shvatanje da sam ja prekoračio svoja ovlašćenja "braneći delo, a ne krivca" (strana 7 stav 6 presude).

Ova krilatica prvo se pojavila u žargonu žurnalistike i dnevne politike u napisima o advokaturi. Sa žaljenjem se moglo primetiti da je zatim prihvaćena i od jednog manjeg, ali glasnijeg dela advokata. Sve to, ipak, nije zabrinjavalo, budući da svako ima pravo na mišljenje, pa čak, i pogrešeno.

Međutim, sada je ta krilatica našla svoje mesto i u jednoj krivičnoj presudi, pa zato najzad zaslužuje da bude ispitana. Sada se na temelju jedne takve teze odlučuje o pravu građana SFRJ na odbranu, uspostavlja se jedna sudska praksa, naređuje se primena sile (jer svaka presuda je naredba za primenu sile), kažnjavam se ja pojedinačno, ali se efektima generalne prevencije ograničavaju svi advokati i svi branioci – na odbranu krivca, a zabranjuje im se "odbrana dela".

Šta ta teza uopšte znači?

To nije sasvim jasno. Do nejasnoće dolazi usled dvosmislene upotrebe reči "delo". Nije jasno da li se radi o krivičnom delu (njegovoj formulaciji u Krivičnom zakoniku) ili o "delu koje se optuženom stavlja na teret" (radnji okrivljenog za koju optužba tek "osnovano sumnja" da predstavlja krivično delo).

Usted ove dvosmislene upotrebe reči delo laiku se čini prihvatljiva ideja, da branilac sme braniti krivca, ali da ne sme braniti "delo" tj. krivično delo, tvrdeći na primer da je dozvoljeno vršiti takvo i takvo krivično delo.

Za stručnjake stvar, međutim, stoji drugačije.

Pogledajmo to u konkretnom slučaju:

Kada sud u presudi tvrdi da sam prekoračio prava odbrane time što sam "branio delo" – onda sud pod rečju "delo" podrazumeva ili

(a) krivično delo neprijateljske propagande, kako je formulisano u Krivičnom zakoniku,
ili

(b) delo za koje se optuženi goni (njegov govor).

Ja nisam NIGDE i NIKADA tvrdio da je dozvoljeno vršiti krivično delo

neprijateljske propagande. To, čak, ni sam sud ne tvrdi.

Sam Ignjatovićev govor postao je krivično delo neprijateljske propagande, tek po pravosnažnosti presude – dok je trajala odbrana Ignjatovićev govor nije bio krivično delo (načelo prezumpcije nevinosti).

Dakle, očigledno sud ne upotrebljava reč “delo” u smislu krivično delo, kako je formulisano u Zakonu.

Sud upotrebljava ovu reč u smislu “delo za koje se optuženi goni”, pa, dakle, smatra da ja, kao branilac ne smem braniti “delo za koje se optuženi goni”.

Šta znači braniti delo za koje se optuženi goni? To znači tvrditi da “delo za koje se optuženi goni” ne sadrži elemente bića krivičnog dela, zakonska obeležja bića krivičnog dela.

Kod krivičnog dela neprijateljske propagande, zakonska obeležja krivičnog dela su: neistinitost tvrdnji i zlonamernost njihovog izlaganja.

Dakle, po mišljenju suda, kod odbrane za krivično delo neprijateljske propagande ne sme se tvrditi da “delo za koje se optuženi goni” ne sadrži zakonska obeležja krivičnog dela, tj. da nije zlonamerno i da nije neistinito.

Zakon o krivičnom postupku kaže upravo suprotno, kada u čl. 335 st. 1 tač. 1 kao posebni žalbeni razlog navodi slučaj kada je

“krivični zakon povređen u pitanju:

1) da li je delo za koje se optuženi goni krivično delo”.

Dakle, odbrana je ovlašćena u žalbi (a samim tim, naravno, i tokom celog postupka) da zastupa tezu da delo koje se optuženom stavlja na teret – nije krivično delo.

Zabranjujući braniocu da ovo čini sud očigledno nezakonito sužava i ograničava pravo građana SFRJ na odbranu, koje im je garantovao Ustavom i zakonom.

(Štaviše, ističem u zagrada, jer je to irelevantno za presuđenje, ja sam mogao tvrditi da je istina i sve što je Ignjatović rekao na Divčibarama i tražiti da se sve dokazuje kao neistinito, pa opet ne izvršiti krivično delo koje mi se stavlja na teret. Ovo prosto zato što mi ZKP kao braniocu, u interesu okrivljenog, dozvoljava da dokazujem da “delo koje se optuženom stavlja na teret” nije krivično delo, tj. da nijedna krivična radnja nema obeležje krivičnog dela neprijateljske propagande, tj. da ništa od onoga što je rekao nije ni neistinito, ni zlonamerno.

I još više. Načelo prezumpcije nevinosti implicira da i sam Zakon – sve do pravosnažnosti presude nalaže da se smatra da “delo koje se optuženom stavlja na teret” nije krivično delo.

A u krivičnom postupku nema notornih istina – sve podleže dokazivanju.

Međutim, ja nisam izabrao taj put odbrane iz sledeća tri razloga: prvo, budući da sam poučen iskustvom smatrao sam da bi takva odbrana po interese moga branjenika bela neceleshodna, a ne nedozvoljena,

drugo, jer bi to bilo suvišno, s obzirom na moje shvatanje smisla člana 118 KZ, prema kome on ne inkriminiše mišljenja, jer je to protivustavno, pa

optužnica pada na pitanju kvalifikacije, a ne na pitanju činjenica; treće, što bi bilo paradoksalno tražiti od optužbe da dokazuje neistinitost Ignjatovićevih mišljenja, budući da se ova, po stanovištu odbrane, ne mogu na sudu, s pouzdanošću koju traži ZKP, ni dokazati ni osporiti (kojim bi se dokaznim sredstvima to uopšte činilo?), pa to ni odbrana nije činila.)

Iz svega ovoga jasno je da stanovište koje zastupa sud ustvari predstavlja nezakonito (čl. 335 st. 1 tač. 1 ZKP) ograničavanje prava okrivljenog na odbranu.

Zato ja odbijam da se smatram krivično odgovornim zbog samog čina vršenja svoga poziva, ako ni zbog čega drugog onda zato što sam stupajući u advokaturu položio zakletvu da ću braniti ustavnost i zakonitost.

Odbijajući krivicu u ovoj stvari smatram da branim svoju elementarnu ljudsku čast i čast svoga poziva, načelo zakonitosti i ustavna prava građana SFRJ i spreman sam da u odbrani ovih vrednosti primim mirno i nezakonitu kaznu, jer smatram da je prirodno da onaj koji brani zakonitost, mora ponekada da strada od nezakonitosti.

U Beogradu,
30. marta 1976. godine

SRĐA M. POPOVIĆ,
advokat

Žalba branioca Okružnom sudu u Valjevu

K. br. 1268/75

OPŠTINSKOM SUDU U VALJEVU Valjevo

“Ako propadne pravda onda nema više
Vrednosti da ljudi žive na zemlji.”
Emanuel Kant

ŽALBA

POPOVIĆ SRĐE, advokata iz Beograda, koju podnosi njegov branilac, protiv presude Opštinskog suda u Valjevu K-1268/75 od 10. marta 1976. godine kojom je proglašen krivim za krivično delo iz člana 292a, st. 1 Krivičnog zakonika, i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine, sa

predlogom

da je Okružni sud u Valjevu uvaži, napadnutu presudu PREINAČI tako što će svojom presudom ODBITI optužbu prema okrivljenom Srđi Popoviću ili ga OSLOBODITI OD OPTUŽBE, ili je rešenjem ukinuti i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovni pretres i odluku.

RAZLOZI

I. Povreda odredaba krivičnog postupka - čl. 334 st. 1 tač. 5 u vezi čl. 320 st. 1 tač. 3 ZKP.

1. Optužni predlog Ktbr. – 1430/75 podnet protiv okr. Popovića Srđe, advokata, postao je pravosnažan, pa je sud na osnovu istog zakazao glavni pretres (čl. 394 i čl. 399 st. 2 ZKP).

Na glavnom pretresu 01. marta 1976. (čl. 406 st. 1 ZKP) predsednik je prvo pročitao u predlogu navedeni dispozitiv osuđujuće presude Okružnog suda u Valjevu K-24/74 od 09. aprila 1974. za Dragoljuba S. Ignjatovića, a zatim i optužni predlog protiv okrivljenog Popovića, koji glasi:

“... U svojoj završnoj reči na glavnom pretresu ISTAKAO da su činjenice

koje je Ignjatović izneo u svom izlaganju na pomenutim susretima ISTINITE..."

2. Po pročitaniu optužnog predloga, a pre nego je okrivljeni i počeo da se brani, tužilac je diktatom u zapisnik o glavnom pretresu, optužio okrivljenog Popović Srđu, i to ovako:

"... u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu optuženi Popović, govoreći da su činjenice, koje je Ignjatović izneo, tačne, izneo je lažne tvrdnje u nameri da izazove uznemirenje građana..." – str. 2 Zap. o gl. pretresu.

Dalje, na istom pretresu, tužilac insistira da se unese u zapisnik – pa se i unosi str. 4 zapisnika:

"... da je okrivljeni Srđa Popović optužen da je u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu, govoreći da su činjenice koje je Ignjatović izneo tačne i istinite, izneo lažne tvrdnje u nameri da izazove uznemirenje građana..."

Ovakva izmena optužnog predloga, čak dve izmene na istom pretresu, najmanje je dvostruko nedopuštena:

Prvo, što je optužni predlog koji je stao na pravnu snagu izmenjen protivno uslovima iz čl. 308 st. 1 ZKP. Po ovom propisu, samo u slučaju ako i kada izvedeni dokazi u toku glavnog pretresa ukazuju da se izmenilo činjenično stanje izneseno u optužnici – optužnom predlogu, ovlašćen je tužilac da izmeni optužnicu odnosno optužni predlog.

Drugo, sama činjenica da je tužilac odmah na početku pretresa, čak i pre nego je čuo odbranu okrivljenog, izmenio optužni predlog, i u bitnom ga potpuno drukčije formulisao, očigledan je dokaz da tužilac na ovu izmenu nije bio ovlašćen ni po kome zakonu, dok je ovaj njegov NOVI, suštinom svoje izmene, potpuno drukčiji optužni predlog, potpuno nedopušten, šta više – tacita lege – on je i zabranjen po već navedenom čl. 308 ZKP. Ovo utoliko pre, što je izmena učinjena na osnovu istih dokaza i istog činjeničnog stanja iz optužnog predloga, na osnovu koga je zakazan glavni pretres, i po kome ima da se sudi okrivljenom.

3.- Pravno, u prvom redu, krivičnopravno, stvar je više nego jasna. Tužilac je ovim i ovakvim izmenama odustao i to u celini, od prvobitnog optužnog predloga, a kako je novi, izmenjeni optužni predlog nedopušten, i to, ex lege, - to je dovelo do toga, da nema optužbe protiv okrivljenog. Stoga je odbrana, u završnoj reči, naravno, predložila da sud na osnovu čl. 320 st. 1 tač. 3 ZKP donese presudu kojom će odbiti optužbu prema okrivljenom.

4. Sud je sasvim lako prešao preko ovog predloga odbrane, kako se to može da vidi iz razloga presude na str. 7, jer se: "... ne radi o bitnoj izmeni opisa krivičnopravne radnje okr. Popovića, već o dopuni opisa subjektivnog elementa krivičnog dela koja ne menja suštinu optužbe..." kako se kaže u presudi.

Ako bi ovi razlozi suda bili osnovani, kao što nisu onda se postavlja pitanje, čemu izmena i dopuna optužnog predloga, ako one nisu bitne?

Čemu izmena krivično-pravne radnje iz predloga, ako ona nije bitna?

Čemu zamena reči "... istakao da su činjenice istinite..." iz predloga rečima "... govoreći da su činjenice... tačne, izneo je lažne tvrdnje u nameri da izazove uznemirenje građana...", ako i ova zamena nije bitna?

Ova, i ovakva, totalna izmena, ukazuje da, ne samo da se radi o bitnoj izmeni opisa krivično-pravne radnje, nego još više od toga, o potpuno NOVOM optuženju, posredstvom potpuno novog, drukčijeg opisa dela – u stvari, radnje izvršenja, u kome nema nijedna reč iz optužnog predloga, sem reči "činjenice", a i ona je ovde bez značaja.

Čemu "dopuna" opisa subjektivnog elementa krivičnog dela, ako ona nije bitna?

Ako ni jedno ni drugo ne menja suštinu optužbe, kako sud kaže, čemu onda ovo menjanje i dopunjavanje?

Ako sve ovo nije bitno za suštinu optužbe, kako sud kaže, kako objasniti da tužilac vrši sve ove izmene i "dopune", čak ih i potpuno drukčije formuliše, a u stvari daje potpuno nove formulacije i optuženje, ako to nije bitno?

Ako su nebitne sve ove izmene i dopune, zašto ih sud prihvati, i u izreci presude utvrdi kao krivično delo koje stavi na teret okrivljenom i osudi ga za isto? Zašto sud u izreku svoje presude ne unese inkriminaciju iz optužnog predloga, i nju ne utvrdi kao krivično delo, koje je njime izvršio okrivljeni, ako su učinjene izmene i dopune nebitne, i stoga, bez uticaja na prvobitnu inkriminaciju?

Kako dovesti u sklad tvrđenje suda o nebitnosti ovih izmena i dopuna za optužbu iz optužnog predloga, kada sud u izreci svoje presude nije uneo nijednu reč iz prvobitne optužbe, već je, kako smo rekli, potpuno novi tekst optužbe uneo u izreku i tako ga utvrdio kao krivično delo koje je okrivljeni izvršio?

Mislimo, da je tekst izreke presude, na ovaj način, pokosio sve ove "razloge" suda o nebitnosti izmena i dopuna optužnog predloga, kao orkan.

Sem toga, ovakvi "razlozi" suda kao da upućuju da je čak i "subjektivni elemenat" u pojmu krivičnog dela, nešto nebitno, nešto sporedno, što je već po sebi neprihvatljivo. Neprihvatljivo već i stoga što nema nikakve radnje, nikakvog ponašanja učionica, da bi krivičnopravno bilo relevantno, ako od njega nisu i – sakrivljene, dakle, prvo bile predmet njegove svesti u odgovarajućem krivičnopravnom kvalitetu i sadržaju. Ako takve svesti nema kod učionica pri vršenju radnje, bilo delom ili rečju, onda takva radnja nije, i ne može biti krivičnopravno relevantna, pa prema tome ni sposobna da ostvari odgovarajući elemenat u pojmu bića dotičnog krivičnog dela.

U našem slučaju, za ostvarenje bića krivičnog dela iz čl. 292a st. 1 KZ, traži se ta krivičnopravna svest u njenom najtežem obliku – kvalitetu, a to je namere.

Pošto je kod umišljaja koji je kvalifikovan namerom, ako bi bilo ovde skladno tako reći, radnja izvršenja motivisana posledicama, čime je i subjektivni elemenat u pojmu ovog krivičnog dela, ne samo bitan, nego i fundamentalan, u prvom redu i za stvarne okolnosti dela, za samu radnju izvršenja i njen krivičnopravni sadržaj, a time i krivičnu odgovornost učionica, pa je i samo ova dopuna, koju sud priznaje i ističe ali je nepravilno ceni, nesumnjiv i potpun dokaz, da je njome izmenjena baš suština same optužbe, kako u pogledu stvarnih-objektivnih, tako i u pogledu subjektivnih okolnosti – elemenata krivičnog dela u pitanju.

5. Kod ovakve odbrane "neizmenjenosti" totalno i suštinski izmenjene optužbe, sudu ništa ne smeta ni takva pravna činjenica, da je optužni predlog stao na pravnu snagu, da je sud na osnovu njega zakazao glavni pretres i time sebe obavezao da po njemu sudi okrivljenom, čime je okrivljeni u isto vreme stekao pravo, da se po njemu brani. Umesto toga, tužilac već na početku pretresa, kako smo izneli, totalno i suštinski menja i dopunjava optužni predlog, kako sam nalazi za shodno, iako je njegov optužni predlog pravosnažan!

Pri svemu ovome, sudu ne smeta ni to, što je zakon, i jasno, i određeno rekao, kada se i pod kojim uslovima, može menjati i dopunjavati optužba pošto je stala na pravnu snagu. I to se, naravno, može menjati i dopunjavati samo pod uslovima iz već navedenog čl. 308 ZKP; da ponovimo, samo onda ako izvedeni dokazi u toku glavnog pretresa ukazuju da se izmenilo činjenično stanje izneseno u optužnici, u našem slučaju u optužnom predlogu. Dakle, samo ako na ovaj način, u toku suđenja, dođe do novog činjeničnog stanja, bitno različnog-drukčijeg od onoga iz optužnice, javni tužilac MOŽE (a ne mora!) izmeniti optužnicu. I takva je izmena bitna.

Sve ovo govori da nebitne izmene ili dopune nisu moguće, čak ni po čl. 308 ZKP. I jedno i drugo govori da razlozi suda, kojima opravdava izmene i dopune optužnog predloga, pa ih i u svemu usvaja i utvrđuje u izreci svoje presude kao krivično delo... ni zbog ovoga ne mogu biti osnovani, jer nisu zakoniti. Nije, stoga, zakonita ni sama izreka presude!

6. Sem iznetog, da se radi o potpuno novoj optužbi u izmenjenom optužnom predlogu, stvarno i jedinoj, govori i činjenica da inkriminacija – radnja izvršenja u optužnom predlogu – "ISTAKAO da su činjenice ...NEISTINITE..." – već i per definitione nemaju, i ne mogu imati krivičnopravni sadržaj, i to sa sledećih razloga:

a) Okrivljeni Popović je kao BRANILAC ne samo isticao da su pojedine činjenice (inkriminacije iz optužbe) istinite, nego i još više od toga, on je imao dužnost i da dokazuje istinitost činjenica, pa je on vršeći savesno tu svoju branilačku dužnost, to stvarno i činio u toku celog trajanja glavnog pretresa. Činio je to iz prostog razloga, što su samo neistinite činjenice u datom slučaju krivičnopravno relevantne i stoga podobne da ostvare objektivni deo bića krivičnog dela iz čl. 118 KZ za koje je Ignjatović tužen i osuđen.

b) I baš zbog ovakve prirode sadržaja bića krivičnog dela iz čl. 118 KZ, okrivljenom Popoviću, kao BRANIOCU, nametalo se je kao neotklonjiva dužnost, koja pre svega proističe iz ustavno zagaranovanog prava na odbranu njegova klijenta, da učini sve, u granicama relevantnih činjenica i svojih mogućnosti, da se proverí istinitost odbrane opt. Ignjatovića. Da i ne govorimo o tome, da je njega na ovo, u prvom redu i iznad svega, obavezivala ljudski veličajna i neprevaziđena eshilovsko – apolonska etika same odbrane. Ne manje su ga, naravno, na to obavezivali propisi Ustava i zakona koji regulišu dužnosti i ovlašćenja advokata, kada se primi da brani, i u našem sistemu prava i države, određenog građanina i čoveka, bez obzira na njegovu rasnu,

etničku, nacionalnu i državnu pripadnost, ali i bez obzira na delo za koje je optužen, posebno i na okolnost, da li je teško ili "lako", a to sve po načelu, koje za odbranu večno važi: što teže optuženje, samim tim je odbrana utoliko potrebija, ali i etički opravdanija.

c) Ako imamo u vidu da je u dokaznom postupku, a u odbrani opt. Ignjatovića, okrivljeni Popović, kao njegov BRANILAC predložio da se pribave i na pretres izvedu ravno 10 dokaza, a u dokaz istinitosti odbrane optuženog, pa je sve te predloge sud obio, razumljivo je, da se je BRANILAC i u završnoj reči osvrnuo na ovo odbijanje da se prikupe i izvedu predloženi dokazi, koji upućuju da su bar činjenice, obuhvaćene predloženim dokazima, istinite... Ona se, u ovakvim procesualnim situacijama, i smatraju istinitim, a po drevnom načelu koje važi u krivičnom pravu i postupku, in dubio pro reo, sve što je u sumnji u pogledu činjenica, relevantnih za postojanje krivičnog dela ili ne, tumači se i uzima u korist krivca.

Sve ovo utoliko pre, što nije relevantno ono što je govorio opt. Ignjatović nego je relevantno za biće dotičnog krivičnog dela, što je u tome istinito ili ne. A za činjenicu istinitosti ili ne, relevantni su sami dokazi, ili odsustvo dokaza. Mogao je, onda opt. Ignjatović navedene prilike, i reći nešto što ne stoji, i reći da ne stoji, iako po njegovom saznanju, stoji, za krivičnopravnu relevantnost, i jednog i drugog, merodavni su jedino i isključivo dokazi, dokazi koji su nezavisni, kako od opt. Ignjatovića, tako i od onoga, što je on rekao. Stoga se okr. Popović, kao BRANILAC, sledejući načelo istine - čl. 9 ZKP odlučio za dokaze kojima bi se proverila istinitost ili ne odbrane optuženog.

d) Taj položaj, a posebno i misao i reči odbrane, predsednik veća je svojim rečima sazeo, kada je izdiktirao u zapisnik, posle date odbrane, da je BRANILAC I S T A K A O da su činjenice koje je Ignjatović izneo istinite.

Baš ovako izdiktirana reč branioca, ona ni izdaleka ne obuhvata datu odbranu, još manje sve radnje koje je BRANILAC preduzimao u toku suđenja, ali ona izvršno karakteriše sve napore BRANIOCA koje je on činio, kako u toku glavnog pretresa, tako i u svojoj reči, da se što pravilnije prover i oceni sve ono što bi moglo da doprinese utvrđivanju istinitosti činjenica, relevantnih za delo i krivicu optuženog.

S druge strane, ovakvo diktiranje odbrane, svedoči već po sebi, da ona ni u očima predsednika veća, koji je svakako najpažljivije slušao [o tužiocu da i ne govorimo], nije predstavljala ni bilo kakvu nekorektnost što svedoči odsustvo čak i opomene za tako nešto, koju je predsednik veća dužan da uputi braniocu, ako takvu nekorektnost primeti, a po čl. 314 ZKP.

Da okrivljeni advokat Srđa Popović, kao branilac nije ni u čemu zloupotrebio svoje dužnosti i ovlašćenja, a još više, da ni u toku suđenja ni u svojoj reči, nije izvršio nikakvo krivično delo, a najmanje delo iz čl. 292a KZ, dokaz je i to, da čak ni javni tužilac koji je prisustvovao pretresu, nije čak ni usmeno optužio branioca Popovića i to na samom pretresu, kako je ovlašćen po čl. 309 ZKP, da je izvršio bilo koje krivično delo, pa ni delo iz čl. 292 st. 1 KZ, za koje ga je, evo posle bez malo dve godine, optužio Opštinski javni tužilac, a sud ga ožalbenom presudom oglosio

krivim i osudio! O tempora o mores...

I baš ovakva stvarna situacija, predstavljena prednjim konstatacijama u zapisniku o glavnom pretresu od 09. aprila 1974., a u odnosu na rad, ponašanje i odbranu okrivljenog Popovića, koja je potpuno lišena svakog krivičnopravnog sadržaja, a koja je jedino "inkriminisana" optužnim predlogom koji je stao na pravnu snagu, navela je tužioca da već na početku pretresa izvrši "izmene" i "dopune" na navedeni način, što mu je sud u presudi dobrohotno prihvatio.

I jedno, i drugo svedoče o najmanje dve stvari:

- da ni "delo" ni "krivica" po optužnom predlogu nisu bili mogući za okr. Popovića;
- da je baš zbog toga, umesto "optuženja" po ovom predlogu, dao potpuno novo optuženje.

Sud je, naravno, pogazio zakon, kada je ovo novo, i stoga nedopušteno optuženje prihvatio, a nije ga odbacio, kako je to odbrana predložila, čime presuda u isto vreme sadrži povredu postupka iz čl. 334 st. 2 ZKP.

Ovakva optužba branioca zbog odbrane koju je dao za svog klijenta skoro dve godine ranije, naterala je branioca, sada okrivljenog advokata da u svojoj odbrani na glavnom pretresu kaže, a sada ga sili ovakva presuda da to ponovi i u ovoj žalbi:

...Mi smo evropska zemlja, čvrsto izrasla po svojoj kulturi i civilizaciji u ovom sredozemno-jadranskom prostoru koji je ognjište prastarih civilizacija i kultura...

Iako je, baš ovo tlo, bilo dugo, do juče što se kaže, pod tamom i mrakom istoka, otreslo se je toga u prvom redu kao evropska zemlja i sa evropskih duhom i shvatanjima, ma i u malom, i samo zato što je evropska zemlja, i sa evropskim duhom, nasleđenim i prožetim još i prastarim kulturama i civilizacijama sa ovog tla.

Taj duh prožima sav naš život i u osnovi je njega, u osnovi je naših institucija pa i suca... a još više ove naše, uvek slobodne i još uvek prosvetčene advokatske profesije.

Stoga ovakva optužba, i na osnovu nje doneta osuđujuća presuda, nije i nemože biti razumljiva, ni shvatljiva, s obzirom da je baš takva advokatura prosto ukorenjena u naš pravni sistem, čak i u naše naravi, advokatura kao najviši izraz slobode, kao imanencija i emanacija slobode. I samo to, dovoljan je razlog da ova presuda ne može, i ne sme opstati, u prvom redu i radi prestiža našeg pravnog poretka i – njegove vrednosti i snage.

II. Pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje

Izvore dokaza kojima se je poslužio pri utvrđivanju činjeničnog stanja sud je naveo na str. 5 st. 4 razloge presude.

1.– Što se tiče dispozitiva optužnice Kt 41/74 od 19.03.1974., zapisnika o gl. pretresu od 09. aprila 1974., presude Okružnog suda u Valjevu K-24/74., od 09. aprila 1974., i rešenja Predsedništva Srbije o pomilovanju Ignjatovića br.-240-3/1622 od 15. septembra 1975., - svi su ovi dokazi ili sasvim nepodobni, ili delom i isključeni, da potvrde izreku presude K-1268/75 od 10. marta 1976. godine. Tako,

dispozitiv optužnice, ne sadrži ništa od onoga, što se okrivljenom stavlja na teret izrekom presude, a presuda K-24/74, sem toga što ne sadrži ništa od inkriminacija, koje su stavljene okrivljenom na teret, ona je doneta kasnije, pa se njome ove inkriminacije na mogu ni dokazivati, ni dokazati.

Što se tiče samog akta o pomiloanju opt. Ignjatovića, ako ništa drugo, on ima bar tu vrednost i zaslugu da ukaže, da su presude koje su osudile Ignjatoviće, uz sve njihovo poštovanje, ipak u nečemu bile pogrešile, ako ništa drugo, onda u svojoj strogosti osude. U tom smislu i kao takav, on je mogao biti od pomoći sudu, da što razboritije, a time i pravilnije oceni položaj i "radnju" okrivljenog Popovića, u ovom postupku protiv njega, ali sud u tom smislu niti je uzeo, a još manje cenio ovaj akt, što je za žaljenje, jer se takva ocena nametala samom prirodom stvari.

2. Da je okrivljeni advokat Popović branio optuženog Ignjatovića kako sud navodi u presudi – str. 5 stav 1, to stoji. Ali da ga je branio "... pred tridesetak službenih lica i publike, "kako sud tvrdi na istom mestu, to ne stoji niti može stajati, jer sud u toku pretresa nije o toj činjenici imao, niti izveo nijedan dokaz.

3. Što je okrivljeni Popović, kao BRANILAC rekao u svojoj reči, navedeno je u zapisniku o gl. pretresu, o čemu smo govorili i gore, pod I/ ove žalbe.

Za relevantnost, u stvari za odsustvo svakog krivičnopravnog sadržaja njegova rada kao branioca, pa i njegove reči odbrane, važi i može važiti samo ono što je navedeno u zapisniku o glavnom pretresu od 09. aprila 1974. godine. Sve ostalo o čemu se priča u st. 2 str. 5 presude, nije i ne može biti dokaz da je okrivljeni Popović izvršio delo za koje ga je presuda u svojoj izreci proglasila krivim.

Što se tiče navoda u presudi na istom mestu iz zapisnika, a naime,

"...da on kao branilac nalazi prazninu u činjeničnom stanju optužnice, jer istinitost činjenica ne može da predstavlja krivično delo iz čl. 118 KZ jer optuženi je izneo istinu, a istina se ne može zloupotrebiti..."

- napominjemo samo toliko da okrivljeni Popović za ovo nije ni optužen, a ni osuđen izrekom presude, pa se ne vidi, kako se ovim može da dokaže, i učini izvesnim bar, da je okrivljeni Popović PRONOSIO LAŽNE TVRDNJE u nameri da izazove uznemirenje građana, kako se to kaže u izreci presude.

Doduše, u prvobitnom optužnom predlogu stajalo je samo da je okrivljeni Popović istakao da su činjenice... istinite, i za to je i optužen. U dvostruko izmenjenom optužnom predlogu on je optužen da je ...izneo lažne tvrdnje... Na osnovu čega je sud drukčije utvrdio, nije pružen dokaz u razlozima.

Sud kaže za sve ovo da je utvrdio "uvidom u zapisnik sa glavnog pretresa od 09. aprila 1974."

4. U stavu 3 str. 5 razloga presude tvrdi se da je okrivljeni Popović rekao, da je naša poljoprivreda zaostala i primitivna, i da je i on to video "putujući od Beograda do Valjeva", kao i to da naši radnici rade za NATO-pakt, a ovo je sud utvrdio na osnovu iskaza svedoka Marjanovića (str. 6 st. 1 presude).

Ni jedno ni drugo nije predmet optužbe, a ni u izreci presude mu ovo nije

stavljeno na teret, sem apstraktno, u vidu "lažne tvrdnje", pa se i ne vidi čemu ima da posluži navođenje ovih stvari u razlozima presude.

Ovo naročito i stoga, što je okrivljeni Popović optužen isključivo na osnovu onoga, i za ono što je u njegovoj reči napisano o gl. pretresu, gde se ne pominje nijedna od ovih "tvrdnji", koje je sudu "potvrdio" navedeni svedok.

Što se tiče terećenja da naši radnici rade u Evropi za NATO-pakt, okrivljeni Popović je objasnio, povodom primedbe tužioca, da je on rekao samo to, da naši radnici rade u zemljama koje su članovi NATO-pakta, a ne onako kako je rekao svedok, a na što je svedok samo dodao, da se on "drugih detalja ne seća".

Čak i da okrivljeni Popović ovo nije rekao u svojstvu BRANI OCA, njegovo ovakvo objašnjenje na pretresu 10. marta 1976., prvo, da to što je rekao istina je, drugo, da njegove reči, ni po sebi, a još manje u situaciji u kojoj ih je i upotrebio, nemaju nikakvog krivičnog sadržaja, pa je sud pogrešio kada mu ih je i bez osnova, i bez dokaza, stavio na teret kao radnju izvršenja krivičnog dela za koje ga je proglasio krivim i osudio u izreci svoje presude.

5. Odbranu okrivljenog sud je odbacio u celini, iako se je ona kretala u granicama onoga što je o njoj zabeleženo u zapisniku od 09.04.1974., i to, da bi paradoks bio veći, odbacio ju je, jer je "našao" da je opovrgnuta sadržinom ovog zapisnika, a okrivljeni joj, onda branilac nije prigovorio(!) "... i to se ima smatrati istinitom", zaključuje sud.

Neka bude i to, i nek se zna, da odsustvo "prigovora" u Krivičnom pravu znači i "dokazuje" postojanje određenih činjenica kao bitnih elemenata određenog krivičnog dela, kako ovo veli sud.

Naravno, i ocena iskaza svedoka, kome je sud potpuno poverovao, pa čak i više od toga, što će se niže videti, i ovakva ocena navedenog zapisnika, a naročito ocena odbrane okrivljenog, - sve ove ocene potpuno su neprihvatljive, jer se zasnivaju na pogrešnoj oceni respektivnih dokaza.

Ali, sud ide i dalje, pa na osnovu iskaza svedoka Marjanovića tvrdi, da se okrivljeni Popović "saglasio" sa izlaganjima osuđenog Ignjatovića, iako on, svedok, to nije rekao, a rekao je, ali na posebno pitanje: "...Moj je opšti utisak bio da se okrivljeni Popović složio sa mišljenjem Ignjatovića, iznetim na Divčibarama."

Sada sud, u svojoj nepravilnoj oceni iskaza ovog svedoka, nalazi da je utvrđeno ovo "slaganje" okrivljenog Popovića sa mišljenjem optuženog Ignjatovića, "iznetim na Divčibarama", i to utvrđeno kao gotova egzistentna stvarna činjenica. Tako je opšti utisak iz reči svedoka, kroz ovakvu ocenu suda, prerastao u činjenicu, i to u krivičnogopravno odlučnu činjenicu, zahvaljujući ovakvoj, skroz pogrešnoj oceni od strane suda.

6. U st. 5 na str. 6 presude, sud kaže da je reč "činjenice" iz zapisnika o gl. pretresu od 09. aprila 1974., upotrebljena očigledno "u krivično-pravnom, a ne logičko-filozofskom smislu" (oho). Da vidimo prvo, šta bi moglo da znači ovo u "krivično-pravnom" smislu, a na logiku i filosofiju vratićemo se ili ne, kasnije.

I mi kažemo, bez intoniranja "očiglednosti", da je reč "činjenice" upotrebljena

isključivo i jedino u krivično-pravnom smislu. To kažemo jednostavno stoga, što to i ne može biti drukčije. Jedan branilac je drukčije i ne gleda, bez obzira koliko ih je, kada su one ušle u proces, ili ubačene, svejedno, i nalaze se u sklopu činjenica koje mogu krivičnopravno biti od značaja, bez obzira da li su i koliko, na štetu ili u korist optuženog.

No, ne radi ni kod ocene suda samo o ovome. Kada je pronašao, on sada ide dalje, dolazi do novog tvrđenja pa kaže na istom mestu dalje "...da ova reč 'činjenice' upotrebljena na izneti način... podrazumeva sve pravno relevantne činjenice iz citiranog govora osuđenog Ignjatovića a ne samo one koje su objektivne i koje se mogu logički dokazivati, dakle, uključujući i ocene i mišljenja osuđenog Ignjatovića, iznete u njegovom govoru."

Naveli smo prednje tekstualno i in extenso. Učinili smo to, već i zbog ozbiljnosti metode ovakvog utvrđivanja krivice i njene imanentne opasnosti da dovede do greške.

Mi smo i napred istakli, kako je svedok Marjanović, na posebno pitanje suda, rekao samo, da je njegov "opšti utisak", da se okrivljeni "složio" sa mišljenjem opt. Ignjatovića "iznetim na Divčibarama"!

Tako svedok, a tako i sud u presudi. Ne ide, doduše, na Divčibare, kao svedok, ali "spretno" vezuje "slaganje" okrivljenog kao BRANIOCA sa svim, "uključujući i ocene i mišljenja osuđenog Ignjatovića, iznete u njegovom govoru"(!). Izostalo je još samo da se doda "na Divčibarama", ali to se podrazumeva.

"Činjenice", kako ih sud ovde uzima obuhvataju sve pravno-relevantne činjenice iz citiranog govora, pa i one "van naše svesti". Čije? Suda svakako nisu, jer ih je, od pravno relevantnih, kako ih je ovde označio mogao samo pomoću svoje svesti i savesti pretvoriti u krivičnopravno relevantne, i kao takve ih staviti na teret okrivljenom, a pošto je prethodno utvrdio, da se one mogu "logički dokazivati".

Dakle, u svesti su suda, pri utvrđivanju dela i krivice BRANIOCA, okrivljenog Popovića Srđe, samo "citirani govor" osuđenog Ignjatovića i u njemu iznete "činjenice", ocene i mišljenja.

Sud nikako da se odvoji od "govora" osuđenog Ignjatovića. Ne može, ili neće da uoči, i OCENI, da je okrivljeni Popović, kao BRANILAC imao pred sobom jednu tešku optužnicu, od koje je trebalo da BRANI optuženog Ignjatovića. Ne radi se više o nekakvom "govoru" njegova klijenta, koji je on održao tamo ne znam gde, nego je to sada, pred njim kao BRANIOCEM, smišljeno poredani niz krivično-pravnih i stvarnih delatnosti, ma i rečima, na osnovu kojih optužnica teško tereti njegova branjenika.

Ta i takva optužnica stavila je okrivljenog kao BRANIOCA, ne pred problem, da li da se složi ili ne sa "govorom" svog klijenta, kako to sud krajnje nekritički i apstraktno tvrdi, nego da pomogne u granicama svoje moći, ako ne da odbrani u potpunosti svoga klijenta, bar da koliko toliko ublaži optužbu i njene zahteve.

Kakvo mesto imaju reči i njima predstavljena stanja i činjenice, pa i ocene i mišljenja izražena njima, to nema značaja, naročito ne, kada je svemu tome zajedno, optužnica pripisala i dala krivičnopravni sadržaj i značaj.

Sa tog stanovišta, i od takvog krivičnopavnog sadržaja dispozitiva optužbe, polazi i tužilac, i sud, a iznad svega, od toga mora poći i BRANILAC. Ali BRANILAC,

naravno, uvek i u zavisnosti i od stava svoga klijenta, - uvek ili uglavnom uvek, da dokaže odsustvo svakog krivičnog sadržaja činjenica koje čine predmet optužbe. A ako mu to ne može uspeti da ga bar ublaži u granicama koje dozvoljavaju elementi bića krivičnog dela, čije se izvršenje u konkretnom slučaju stavlja na teret optuženom.

Kao što smo napred napomenuli BRANILAC je imao pred sobom optužnicom zaprećeno krivično delo veleizdaje iz čl. 118 KZ, čija se radnja izvršenja mora sastojati u zlonamernom i NEISTINITOM prikazivanju društveno-političkih prilika u zemlji.

Nije, dakle, branilac taj, pa ni u konkretnom slučaju BRANILAC Popović, kako sud pogrešno misli i ceni, i to stavlja na teret okrivljenom Popoviću, koji daje i može, čak koji sme dati, ne samo krivičnog sadržaj i značaj činjenicama, od kojih, baš zbog takvog njihova sadržaja i značaja, koji im je pripisala optužba, BRANI svoga klijenta, nego ih ni označiti takvima.

Mi ne možemo ništa da mislimo, pa ni da nagađamo, šta je predsednik veća mislio, diktirajući deo ODBRANE u zapisnik, kada je izgovorio u diktat između ostalih i reč "činjenice". Mislimo, da je ispravno pretpostaviti da im pri tom, ne samo ovoj reči nego ni drugima, koje je izdiktirao, nije mogao dati drugi smisao, nego onaj koji im je dala optužnica. To je uostalom u svemu potvrdila kasnije doneta presuda.

Pošto je priroda samog dela, koje je bilo stavljeno na teret njegovom klijentu, okrivljenom Popoviću, kao BRANIOCU, nametalo bezuslovnu obavezu, prvo da se dokaže, šta je istina u činjenicama iz optužbe, posle čega se tek može ceniti, da li u svima njima ima krivičnog sadržaja i da li u svima ili samo pojedinim. Za branioca je ovo bilo utoliko teže, što je u optužbi izostao dokaz neistinitosti. I ne samo teže, nego i daleko odgovornije s obzirom da optužba nije pružila dokaze o neistinitosti, a što je po zakonu bila dužna.

Ali, avaj, i ono što je BRANILAC ponudio kao dokaz, a to nije bilo ni malo, ni nevažno, i to uzeto baš po svom krivičnom sadržaju, jer bi u granicama ovih dokaza morao otpasti bitni elemenat u biću dela u pitanju, a to je NEISTINITOST, sud je sve to odbio.

Za svakoga je valjda jasno, da je posle provedenog postupka na glavnom pretresu, još i sa ovako ponuđenim dokazima, ostalo sve onako kako je optužnica rekla i označila. Ostao je svaki navod, svaka činjenica sa onim krivičnim sadržajem koje im je dala i označila optužnica. Od takve optužnice BRANIO je okrivljeni Popović svog klijenta. I branio ga je jednako od svih terećenja optužbe, kako od onih za koje mu je odbijen dokaz istine, tako i od onih za koje nije takav dokaz mogao da ponudi. Ne samo to, on ga je jedino tako MORAO i BRANITI, inače bi izneverio osnovno ustavno pravo na odbranu svoga klijenta.

I kada je okrivljeni Popović morao tako da brani svoga klijenta, kako ga je branio, više nego jezovito zvuče ocena i presuda suda, da je on takvom odbranom PRONOSIO lažne tvrdnje u nameri da izazove uznemirenje građana. I pored sveg uvažavanja koje imaju ljudi za sud i njegove presude, čoveku u prisustvu ovakve presude, dođe prosto da zanemi.

Mislimo da je ova presuda, ne samo nezakonita i nepravedna, nego je uz to i

nepodnošljiva, ne toliko za njome osuđenog advokata Srđu Popovića, jer on još uvek može i da se "odbrani" od nje, kada mu to nije uspelo da postigne protiv optužbe, ako se pak i ne odbrani, on će kaznu izdržati. Nepodnošljiva je ova presuda, i strašna, za naš pravni poredak i njegov evropski duh, da i to kažemo, da se ovako može suditi jednom braniocu. Pa ne samo suditi nego ga i osuditi za takvu odbranu. Ali, i to je još uvek da se zanemari, ali što se ne može zanemariti, već i sa stanovišta načela pravne države i njenog poretka to je, da ova presuda ozbiljno UGROŽAVA osnovno ustavno pravo svakoga čoveka i građanina NA ODBRANU kada je izveden pred njen sud da mu se sudi po njenim zakonima.

7. U rešenosti da do kraja ne prihvati nijedan od predloženih, a izvedenih dokaza na pretresu, sud ih je sve obezvređio na str. 7 u vrhu presude, -

"...jer se ne odnose na istupanje i završnu reč okr. Popovića na glavnom pretresu, a sastavljeni su po njegovom završetku", kaže sud.

U krivičnom postupku postoji propisani način i put, na koji i kroz koji moraju da prođu sve radnje u postupku, kako one tužioca, tako i one suda, pa i optuženog i njegova branioca. Jedna od tih radnji, u datom slučaju, bila je i Žalba branioca. U toj Žalbi, razume se, napadnuto je još jednom činjenično stanje, isto onako, a po pravilu, i jače i odlučnije, i sa više argumenata, nego li i u samoj odbrani.

Iste "činjenice" koje je branilac izneo u svojoj usmenoj reči na glavnom pretresu, u Žalbi je ponovio, osporavajući im smisao, značaj i sadržaj, u odnosu na dela i krivicu optuženog, koje su im dale, prvo optužba, a potom i presuda. I to im je sve osporavano baš u krivičnopravnom smislu, jer bez toga žalba ne bi imala nikakvog smisla, ni stvarno, ni ex lege.

Sud nije shvatio da predloženi dokaz žalbom, u kojoj je napadnuto celokupno činjenično stanje iz dispozitiva presude, posebno i u granicama predloženih, a odbijenih dokaza, - ima za cilj, da se vidi i da se dokaže da i u žalbi ide samo za onim, za čim je išao i u svome radu i reči na glavnom pretresu.

Da se dokaže i da se vidi da branilac govoreći na glavnom pretresu i pišući ovakvu žalbu, nije imao nikakvi drugi cilj, sem da olakša težak položaj svog branjenika, koji je učinjen još težim odbijanjem predloženih dokaza.

Dakle, i rad, i ponašanje branioca na pretresu, zatim reč na pretresu, kao i Žalba rečito i nedvosmisleno govori sve to, da okrivljeni Popović nije ništa, ama baš ništa, učinio, niti je mogao učiniti ni uraditi ništa drugo, što ovim nije obuhvaćeno, a najmanje je pri tom PRONOSIO LAŽNE TVRDNJE... kako ga presuda tereti. Za ovako nešto, i nameru okrivljenog za ovo, nema nikakvih dokaza.

Na kraju, kada i javni tužilac u svom odgovoru na žalbu, i Vrhovni sud Srbije u svojoj presudi, koje je sud izveo takođe kao dokaze, ali ih je ostavio bez ocene, - kažu da su određene izjave za koje je osuđen Ignjatović i tačne, postavlja se pitanje, i to baš sa krivičnopravnog stanovišta, koje su izjave netačne. I da li uopšte ima i takvih izjava a na ovo su moguća dva odgovora: i ima, i nema. Ako je tako, a jeste, onda se valjda zna, gde smo za ovaj slučaj, krivičnopravno. In dubio pro reo, uvek i večno u korist otpuženog, bar dok postoji ovaj naš sadašnji pravni sistem...

Pošto ožalbena presuda inkriminiše baš te "netačne" činjenice odnosno izjave,

i stavlja ih okrivljenom na teret kao LAŽNE TVRDNJE a da nijednu u svojoj izreci bliže i nikako, nije odredila, izreka je presude stoga potpuno NERAZUMLJIVA, jer je potpuno apstraktna, što je čini ništavom ex lege, - čl. 334 tač. 10 u vezi čl. 346 st. 1 tač. 1 ZKP.

8. Koliko sud nije shvatio ulogu okrivljenog Popovića kao branioca, pa ni samu prirodu odbrane, a dodali bi čak i samog suđenja, vidi se iz njegovog tvrđenja na str. 7, st. 4 razloga presude, prema kome je, OČIGLEDNO da su činjenice iznete u GOVORU (ne može sud da se odvoji od "govora" nikako!) osuđenog Ignjatovića NEISTINITE.

Prvo, očigledno istinite ili neistinite činjenice u materijalnom krivičnom pravu, ne postoje, a propisi krivičnog postupka ih ne poznaju.

Postoje samo one činjenice, konkretno izvršene od određenog lica, i samo sa takvim činjenicama računa Krivično pravo, ali samo u onim slučajevima, kada im se krivičnopravno MOGU UBROJITI (PRIPISATI) U KRIVICU. A to će moći, uz ispunjenje ostalih bitnih uslova, samo onda ako je tu radnju izvršilo sa umišljajem ili iz nehata, - čl. 7 KZ.

Ništa od onoga, zašto je tužen optuženi Ignjatović, pa i šta je govorio, da rečemo i to za ljubav suda, od momenta stupanja optužnice na pravnu snagu, pa sve do pravosnažnog okončanja postupka, nije ni istinito, ni neistinito. Žalimo, što moramo da govorimo i o ovim abecednim stvarima u pravu krivičnom, ali nas je naterala na to, ova ovako "sigurna" i "apodiktička" metodologija dokazivanja u presudi...

Ovakva metodologija "dokazivanja" nameće pitanje, ako je sve očigledno neistinito što je govorio Ignjatović i zašto je tužen, a neistinitost je bitni element dela u pitanju, onda čemu ceo postupak istrage, čemu optužnica, čemu odbrana, čemu i celo suđenje, pa presuda pa žalbe na presudu itd., itsl. Preko svega toga sud u presudi prelazi i sve je to bespoštedno žrtvovao svojoj ovakvoj metodologiji dokazivanja.

Pošto je ovako utvrdio očiglednu neistinitost ovih činjenica, sud lepo kaže, da je branilac okrivljeni Popović, tvrđenjem da su istinite, navodeći ih pojedinačno, prenosio ova neistinita, dakle lažna tvrđenja. To je što se tiče stvarnih okolnosti, same radnje izvršenja dela.

Što se tiče umišljaja, odnosno namere, sa kojom je vršio ovu radnju, na istoj strani razloga presude, sud kaže, pošto su bila prisutna brojna lica, da se okrivljeni NESUMNJIVO njima obraćao, da preko njih izvrši pritisak na veće pri donošenju odluke(!). U zapisniku o glavnom pretresu o tako nečemu nema ni govora! Kako je sud ovo utvrdio posle skoro 2 godine od pretresa i zapisnika od 09.04.1973., a to ni predsednik veća koji je diktirao zapisnik, ni tužilac, i ne primetiše, - ne treba ni pitati.

Doduše, treba priznati sudu, da se je on od ovoga donekle ogradio, rečju "nesumnjivo", ali iz nje, kao ni iz mnogih drugih, nije izveo pravilan stvarni, a još manje krivičnopravni zaključak. To sud nije primetio, pa mu i ne smeta, ali utoliko više smeta pravilnosti i zakonitosti presude, koja se na ovakvim konstatacijama zasniva.

Malo je to sudu, što je branilac Popović svojom odbranom – a preko prisutnih lica! – hteo da izvrši pritisak na sud. Prema presudi, okr. Popović čak i nije išao za tim da iznese odbranu opt. Ignjatovića, već da braneći na izloženi način i njegovo delo, izazove uznemirenje prisutnih građana, u čemu se sastoji njegova namera.

Između ostalog, što ovde zaslužuje pažnju jeste dvojstvo, koje sud pravi: odbrane optuženog Ignjatovića i odbrane njegova dela. Iako smo ovu podelu već čuli od raznih novinarskih izveštača, a i neodgovornih pojedinaca, prvi put nam je da se sa njom sretnemo u jednoj sudskoj presudi.

Odmah se mora reći, da je ovu podelu, ovo dvojstvo, veoma teško izvesti, čak i nemoguće, a naročito kod biparticije kojoj naginje, ako je u svemu i ne preuzima teorija Krivičnog prava. I de lege lata odgovara se samo za skrivljenu radnju, a sakrivena je svaka ona radnja koja sadrži u sebi odgovarajući kvalitet krivičnopravne svesti. Radnja koja nema u svom sadržaju i ispoljavanju takvu svest, ona je krivičnopravno bez interesa.

Da je to dvojstvo i u samoj presudi sasvim hipotetično vidi se iz činjenice da je sud i kod radnje izvršenja koju je utvrdio i stavio na teret okr. Popoviću, morao da utvrdi njegovu nameru, kao "subjektivni elemenat" krivičnog dela iz čl. 292a st. 1 KZ, što drugim rečima znači, da sama radnja izvršenja, bez ovog subjektivnog elementa, ne znači ništa u biću krivičnog dela u pitanju.

Ono što je ipak najgore pri ovoj, ma i hipotetičnoj, podeli, jeste to što ona nameće misao pa i zaključak, da je odbrana dopuštena samo za optuženog, a ne i za njegovo delo – za radnje, ili protiv radnji za koje je optužen, i sud je u presudi tako i postupio. Sve ono što je okrivljeni Popović kao BRANILAC govorio o činjenicama, proglasio za kriminalno, kako smo već videli, i vidimo iz presude.

Naravno, sve bi se ovo i dalo nekako razumeti, bez obzira na nedostatak relevantnosti, ali kako za osnovnu premisu svega ovoga, presuda uzima "očiglednu neistinitost činjenica" za koje je tužen i od kojih se je branio Ignjatović, a ova ne stoji, - onda je celo ovo razlaganje i zaključivanje protivno zakonima mišljenja.

Pri tom, da još jednom ponovimo, za sve ono zbog čega je tužen i od čega je branjen Ignjatović – pa i po principu sub iudice – ne može se smatrati izvesnim i utvrđenim da stoji ili ne, pa prema tome ni istinitim, ni neistinitim, dok to ne bude rešeno pravosnažnom presudom.

Složiće se i sud, nadamo se, da u momentu kada je okrivljeni Popović davao odbranu za optuženog Ignjatovića, za koju ga presuda sada osuđuje, presuda u procesu protiv Ignjatovića nije bila još doneta. Zbog toga je sud malo preuranio, kada je činjenice koje su bile predmet optužbe i odbrane, proglasio još u tom stadijumu suđenju, kao "očigledno neistinite".

Kada smo kod ovoga, primetimo i to, našto smo i gore ukazali, da sud ovde obrazlaže i utvrđuje, kako je okrivljeni PRENOSIO lažna tvrdjenja, dok ga je u dispozitivu presude oglasio krivim da je PRONOSIO lažne tvrdnje. Reklo bi se, to je "isto" to je "sitnica", i sl., a nije, ni jedno, ni drugo.

Nije, već i zbog toga, što okrivljeni tako nije ni tužen. Ni po prvobitnom optužnom predlogu, pa čak ni na novom, podnetom na pretresu, koga je sud bez osnova prihvatio za osnov suđenja, u kome je tužen da je "...IZNEO lažne tvrdnje". Ako ništa

drugo, ovo je dokaz više da su razlozi presude protivrečni njenoj izreci, - čl. 334 tač. 10 ZKP. Da i ne govorimo, da se radi i o prekoračenju optužbe.

Jedno je, kada se kaže da je IZNEO tvrdnje, a sasvim je drugo, kada se kaže da je PRONOSIO ili PRENOSIO tvrdnje i tvrđenja. Razlika je bitna i stvarna, i de lege lata. Kod optužbe da je IZNEO, radi se o tome, da je izneo okrivljeni samo svoje lažne tvrdnje. Kako to ne stoji, njegova je odgovornost po optužbi nemoguća.

Da ga ne bi, na osnovu ovoga, morao osloboditi čak i po novom nezakonito prihvaćenom optužnom predlogu sud je, umesto onoga zašto je okrivljeni tužen, proglasio ga krivim za pronošenje ili prenošenje lažnih tvrdnji i tvrđenja. Naravno, ovim je "spašena" optužba, ali je presuda postala nezakonita, pošto je proglasila krivim okrivljenog za nešto zašto on nije tužen.

Braneci opt. Ignjatovića, okrivljeni se je morao kretati u okviru onoga, čime ga je optužba teretila da je uradio i govorio. Ta je optužba, kako znamo, jasno i glasno pročitana na pretresu. Isto tako se je od nje javno branio i optuženi Ignjatović i to na pretresu. Sve to nije dovelo do uznemirenja građana.

Tek kada je BRANILAC, određen, priznat i dužan po samom zakonu i u interesu javnog poretka, DOBIO reč, kako se to popularno kaže, poslednju reč, da POMOGNE svome branjeniku, a i sudu, da se u svetlu ISTINE ispitaju, provere i utvrde činjenice za koje je optužen, i od kojih se je branio njegov klijent, a u sklopu postojećih dokaza. Presuda je njegovu odbranu označila kao "lažne tvrdnje". Naravno, da je BRANILAC pri tom morao istaći da će biti otežano, čak i nemoguće utvrditi istinu, a ovo i zbog nedostatka predloženih dokaza koji su odbijeni. Ako tako ili slično ne bi rekao, on bi se teško ogrešio o prava svoga branjenika, ali ništa manje i o svoju savest i dužnost kao BRANILAC.

I sada, posle skoro dve godine, kako smo već rekli, dolazi presuda u kojoj sud, na osnovu svog slobodnog sudijskog uverenja, "utvrđuje" da je ta odbrana, koju sud nikada nije čuo, samo pronošenje lažnih tvrdnji ili prenošenje lažnih tvrđenja, prvo, u nameri da izazove uznemirenje građana, drugo da izazove uznemirenje PRISUTNIH građana na pretresu! Kao što vidimo, ništa nije određeno u presudi, kako u pogledu stvarnih, tako i još više u pogledu subjektivnih elemenata krivičnog dela. Ništa, stoga, nije ni jasno. Izreka kaže jedno, razlozi kažu drugo...

No, "namera" da se uznemire prisutni građani na pretresu, nije namera o kojoj se radi u biću krivičnog dela iz čl. 292a, st. 1 KZ. Namera kojom se može ostvariti bitni elemenat u biću ovog krivičnog dela, zahteva uznemirenje građana u širem, čak i najširem smislu, pre svega po broju, a po tom i određenim kretanjima, povicima isl., tako uznemirenih građana, do čega ne mora da dođe, ali to namera kod učinioca mora da obuhvati, inače nema ni dela ni krivice po čl. 292 st. 1 na njegovoj strani.

Drugo, i ovako utvrđena "namera" kod okrivljenog, protivreči tvrdnju presude, da je BRANILAC ovakvom svojom odbranom, kako ju je sud utvrdio preko prisutnih lica hteo da izvrši pritisak na sud, upravo na veće pri donošenju odluke! Po svojoj prilici, onako zdravorazumski sudeći, ove dve "namere" jedna pored druge ne mogu opstati. To u isto vreme znači, da nijedna od njih nema pravo na istinu, te da zbog toga ne mogu ni stvarno, a još manje krivičnopravno da opstanu.

Treće, na suđenju vlada zakonom propisani red, o kome se obavezno stara predsednik veća, kako smo napred rekli, red koji ne dopušta ne samo pritiske na sud, pa ni pokušaje toga, bilo neposredno, bilo posredno, a tek pogotovo je to nemoguće činiti preko prisutnih, kako to ozbiljno ovde tvrdi sud. Još manje se dopušta bilo kakvo reagovanje prisutnih, ma bilo i potpuno bezazleno, a o uznemirenju da i ne govorimo. Sve to, već po sebi, isključuje i sam autoritet i dostojanstvo suda, pa i svakog konkretnog suđenja, s obzirom da se uvek radi o najvišim interesima javnog poretka, s jedne, i osnovnim pravima i slobodama čoveka i građanina, druge strane.

Na kraju, kako se ovakvom namerom i radnjom branioca, kako ih je presuda utvrdila i stavila mu ih na teret, može dovesti u sklad i pomiriti druga činjenica, da sve ono što sadrži optužba, od čega je i branjen optuženi Ignjatović predstavljala krivično delo veleizdaje, dok je u odbrani prestalo to da bude i jednostavno se pretvorilo u “lažne tvrdnje” u “lažna tvrđenja”, koje je okrivljeni pronosio ili prenosio u nameri da izazove uznemirenje... itd. To je takođe u presudi ostalo sasvim nerazjašnjeno, pa je ista i po ovom osnovu nerazumljiva i to u bitnom.

Treba istaći i to. Da bi dokazala postojanje namere kod branioca, presuda se poziva na to, da je okrivljeni Popović izneo i “... svoja lična zapažanja i mišljenja” – ona o poljoprivredi – koja su takođe NEISTINITA i u punoj SAGLASNOSTI sa neistinitim izlaganjima osuđenog Ignjatovića”, kaže se doslovno u presudi na navedenom mestu.

Da je sud bez dokaza proglasio “očigledno neistinitim” činjenice kojima ga je optužba teretila, o tome smo gore rekli. Dosledan svom takvom stavu u proglašavanju činjenica istinitim, a još više neistinitim, sud i “opažanja i mišljenja” branioca u odbrani proglašava za neistinita, što je, razume se, sasvim, neumesno, već i stoga, što za ta svoja lična “zapažanja i mišljenja” okrivljeni nije tužen, a ni sud ga u presudi nije proglasio krivim.

U vezi sa svim iznetim, presuda u ovom delu sadrži i povrede krivičnog postupka – čl. 334 tač. 8 i 10 ZKP.

III. Povreda krivičnog zakona

Na strani 7 razloga presude stoji:

“U krivično-pravnim radnjama okrivljenog Popovića Srde, na glavnom pretresu od 09.04.1974. godine, stiču sva obeležja krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292a st. 1 KZ.”

Sem gore iznetog pod I i II ove žalbe što, mutatis mutandis, govori da je presudom povređen i krivični zakon iz čl. 335 st. 1 tač. 1 KZ, to se potvrđuje i sledećim:

1. Reči i misli branioca, kako ih je izdiktirao predsednik veća u Zapisnik o glavnom pretresu od 09.04.1974. godine, nisu i ne mogu biti autentično branioca, sada okr. Popovića. A ako to nisu, ako nisu autentično njegove, - pošto se uz to radi i o verbalnom deliktu – one ne mogu zasnovati ni njegovu odgovornost za njih, bilo u kom pogledu, a posebno ne po krivičnom osnovu.

Da te reči i njima izražene misli, nisu autentično okrivljenog, niti se mogu takvom smatrati ni onda kada su upisane u zapisnik, a ni sada, a to iz ovih razloga:

- a) Po propisima ZKP ne postoji obaveza predsednika veća da unosi reč stranaka u zapisnik o glavnom pretresu. Ako predsednik veća i mimo toga unese u zapisnik nešto iz reči stranaka, to nije po zahtevu javnog poretka, već po nahodaženju predsednika veća, onako pro foro interno, i to onim uobičajeno rutinskim kurijalnim stilom i rečnikom, i to se najčešće odnosi na onaj deo reči stranaka u kome stavljaju predloge i razlog zašto ih stavljaju (i jedno i drugo u najkraćem).
- b) Po čl. 314 ZKP predsednik može, po prethodnoj opomeni, prekinuti lice koje u svojoj reči vređa javni red i moral i ako vređa drugoga. U ovom slučaju, u zapisnik o glavnom pretresu mora se navesti da je reč bila prekinuta i zašto je bila prekinuta.

Sušтина je ovoga da interes javnog poretka koji u osnovi, i to u prvom redu, celokupnog rada oko suđenja, a posebno samog suđenja, ne dopušta, i to ex lege, da ma ko, pa ni stranke kao subjekt postupka, ma šta iznose i govore što bi moglo ometati tok i red u suđenju ili povrediti dostojanstvo i autoritet suda, pa i samog veća u zasedanju.

- c) Obrnuto, ali u najužoj vezi sa ovim, pa prema tome i radi zaštite interesa javnog poretka, koji se ovde ispoljava u zakonitosti i pravednosti suđenja, po čl. 282 st. 4 ZKP, predsednik veća može, po predlogu stranke ili po službenoj dužnosti narediti da se u zapisnik doslovno upišu izjave koje smatra naročito važnim.

Ovako uneta izjava u zapisnik može odmah da se pročita, a pročitaje se uvek kad to zahteva stranka, branilac ili lice čija se izjava unosi u zapisnik, - čl. 282 st. 5 ZKP.

Naravno, blizu je pameti da ovo sve važi i za reči stranaka, naročito delimično (čl. 310-315 ZKP), iako njihovo unošenje u zapisnik nije postupkom predviđeno, pa prema tome ni obavezno, sem u slučaju iz čl. 282 ZKP, kako smo naveli.

Kako se vidi iz zapisnika o glavnom pretresu, predsednik veća nije našao za shodno da postupi ni po čl. 314 a ni po čl. 282 ZKP. Po prvom jer nije ništa izneto što bi vređalo javni red i moral, pa ni vređalo drugog, a po drugom, jer nije izneto ništa važno, a još manje protiv interesa javnog poretka.

Na osnovu prednjeg, zapisnik od 09. aprila 1974. godine, ne može biti nikakav dokaz da je okrivljeni Popović onda u svojstvu BRANIOCA, ne samo izvršio krivično delo iz čl. 292a, st. 1 KZ, nego ni narušenje reda u sudu.

- d) I mimo svega napred izloženog, iako se upisani deo odbrane branioca, sada okrivljenog, ne može nikako uzeti kao autentičan, onako kako je u zapisniku zapisan, on ne sadrži stvarne elemente bilo kojeg biča krivičnog dela, pa ni onog iz čl. 292a st. 1 KZ, niti ma šta drugo što bi se protivilo javnom poretku.

Kada nema ovih elemenata, nema radnje izvršenja, ma to bilo i rečju, samim tim, ne može se tražiti a još manje zaključivati na postojanje subjektivnog elementa.

Nigde u navedenom zapisniku ne piše da je BRANILAC iznosio, kako je

tužen, pronosio ili prenosio, lažne tvrdnje ili lažna tvrđenja, kako je osuđen presudom, što bi jedino moglo da predstavlja stvarne okolnosti, a time i radnju izvršenja u biću ovog krivičnog dela.

Kako to, i tako ne piše u zapisniku, a još manje piše, da je BRANILAC u toku svoje reči ma u čemu prekoračio okvire i granice odbrane, niti da je ispoljio ništa što bi upućivalo na njegovu nameru da kaže ma šta nedopušteno, a naročito da bi to bile reči sa krivičnopravnim sadržajem.

Mi smo već rekli, ali to i ovde ponavljamo, da je presuda našla, da u zapisniku stoji i jedno i drugo, što je samo rezultat pogrešne ocene sadržine zapisnika, jer on po svojoj sadržini ne potvrđuje ni jedno ni drugo. Zbog ovako pogrešene ocene sadržine zapisnika, presuda i jeste totalno bez dokaza.

2) Na kraju ovih izlaganja da napomenemo još i ovo. Kako se vidi iz zapisnika o glavnom pretresu od 10.03.1976. sud je kao presudu objavio samo, da je okrivljeni Popović Srđa kriv za krivično delo širenja lažnih vesti iz čl. 292a st. 1 KZ i da ga sud osuđuje na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine, a odbija predlog optužbe da mu se izreče zabrana bavljenja zanimanjem.

Naravno, ovo je protivno čl. 285, a naročito čl. 323 st. 2 ZKP, po kome predsednik veća mora javno da pročita izreku presude. Ovo znači da sud izreku iz pismenog otppravka presude nije izrekao, ni donio, pa ni javno objavio, kako je bio dužan da učini po postupku.

Znamo mi da sve ovo ne može imati uticaja na i ovako donetu, a neobjavljenu presudu, ali ovo navodimo i primećujemo, da se vidi koliko sud, čak i kod ovih radnji, i ne poštuje, i ne primenjuje pravila postupka iako je to obavezno, i to izričito, što smo u prethodnom delu žalbe prikazali, prikazujući druge radnje suda u ovom postupku.

IV. Sve napred izloženo ukazuje na opravdanost zahteva odbrane, stavljenog u toku glavnog pretresa, za izuzeće celog sudećeg veća. Taj zahtev je odbijen rešenjem predsednika Opštinskog suda u Valjevu koje nam je usmeno sopšteno na samom pretresu, kako se to vidi iz zapisnika o glavnom pretresu od 10. marta 1976. Saopšteno nam je, ali ne i dostavljeno ni do danas! To je samo još jedan dokaz, koliko sud ne oseća potrebu da postupa po pravilima Zakonika o krivičnom postupka. Usled toga propusta suda, pri pisanju ove žalbe protiv rešenja, mi smo dovedeni u položaj da ne znamo razloge zbog kojih je odbijen zahtev za izuzeće, kako bismo protiv tih razloga mogli da navedemo protivrazloge i time neposredno dokažemo da doneto rešenje nije osnovano na zakonu, i da naši razlozi u zahtevu stoje, i kao stvarni i kao zakoniti.

Zbog njihove takve osnovanosti i zakonitosti, razlozi iz našeg zahteva za izuzeće i dalje stoje, što posebno i, a posteriori, potvrđuje sama presuda suda, a dopunjuju napred izložene činjenice u celini ove žalbe.

Stoga se i ovde predlaže da drugostepeni sud uvaži stavljeni zahtev za izuzeće, ukine napadnutu presudu, i ovu stvar ustupi na dalji postupak drugom stvarno nadležnom sudu. Naravno, ukidajući u isto vreme i rešenje predsednika Opštinskog

suda u Valjevu K-1268/75 od 10. marta 1976. godine.

U prilog razloga za izuzeće pa i ove žalbe protiv odbijajućeg rešenja i njene osnovanosti, molimo da se uzmu u obzir i sledeće relevantne činjenice, i to:

- da je u optužnom predlogu ponuđen kao dokaz predmet spisa Okružnog suda u Valjevu K-24/74, po krivici onda optuženog Ignjatovića – strana 7 zapisnika o glavnom pretresu od 09.04.1974. gde je upisana odbrana okrivljenog, a da je odbrana na pretresu predložila određeni broj pismenih dokaza,
- da je sud usvojio i izveo sve ove dokaze,
- da su stranke, posle izvođenja ovih dokaza, izjavile da nemaju daljih predloga u dopunu dokaznog postupka,
- da je zapisnik o glavnom pretresu javnopravni dokaz o svemu bitnom što se radi i dešava na glavnom pretresu - čl. 282-285 ZKP,
- da predsednik veća, i pored ovoga i činjenice da veće nije našlo da stanje stvari nije dovoljno izviđeno, nije objavio da je dokazni postupak završen - čl. 307 ZKP,
- da je veće posle ovoga, na način kako je izneto u zahtevu za izuzeće, donelo i objavilo, odnosno predsednik veća, rešenje da se pretres odlaže na neodređeno vreme ne obrazlažući zašto, što je protivno čl. 307 st. 2 i čl. 257 ZKP,
- da je veće u zapisnik o glavnom pretresu od 01. marta 1976., unelo i odluku da od SUP-a Valjevo traži podatke o licima koja su prisustvovala suđenju na glavnom pretresu od 09. aprila 1974., pred Okružnim sudom u Valjevu, u kojoj se ne kaže u koju svrhu veće ovo traži, a ovu odluku nije ni saopštilo na glavnom pretresu(!),
- da je sud zaista i tražio od SUP-a ove podatke, a da mu je SUP negativno odgovorio 05. marta 1976., što je konstatovano u zapisnik, ali nije navedena sadržina odgovora,
- da je veće odbilo predlog odbrane od 05. marta 1976., da se pozovu i saslušaju brojni svedoci (njih 10!) koji su prisustvovali pretresu 09. aprila 1974., pa čak neki i saslušani kao svedoci,
- da su po izboru suda pozvana dva svedoka i saslušana, za koje je predsednik veća usmeno saopštio na pretresu, ali nije uneo u zapisnik da je imena ovih "svedoka" dobio od Okružnog suda u Valjevu,
- da predsednik veća, pri tom, nije rekao, kako je tražio i kako je dobio ova imena – usmeno ili pismeno,
- da nema pismenog zahteva od strane sudećeg suda, ni pismenog odgovora Okružnog suda u Valjevu, ostaje da su imena "prisutnih" lica data predsedniku veća USMENO, i da ih je on isto tako USMENO tražio, i to svakako od nekoga u Okružnom sudu u Valjevu.

Mislimo da sve napred navedene činjenice upućuju, da sud koji je doneo ožalbenu presudu nije zakonito postupao, i da ga je ovo i ovakvo nezakonito postupanje onemogućilo da ovu stvar može zakonito i pravedno da presudi.

No, navedene činjenice govore da se ne radi samo o tome. Pošto je u nedostatku pismenih dokaza o tome, sudeće veće došlo usmeno do imena "svedoka", postavlja se pitanje, ko je dao, i na osnovu kakve evidencije, ta imena iz Okružnog suda?

Kako bilo da se odgovori na ovo pitanje, svejedno je, ne može se isključiti mogućnost, da je ove podatke dao neko od sudija Okružnog suda, pa i sam predsednik suda.

S obzirom da je stvar ovako išla, i pored toga što je sud imao pred sobom pismeni predlog da se pozove 10 svedoka koji su bili prisutni pretresu 09. aprila 1974., pa predsednik veća, neće da pozove nijednog od ovih svedoka, čak ni one koji su bili svedoci, koji će predlog njegovo veće da odbije na glavnom pretresu u celini, kao što je i uradilo, što samo potvrđuje ono što je rečeno u zahtevu za izuzeće, da sud radeći ovako, hoće da dokaže putem ovako izabраних svedoka, a zatim i utvrdi krivicu, a ne istinu. Prenebregavanje dokaznog predloga na izneti način, i posle njegovo odbacivanje, na to još jedanput ukazuje i upućuje. Postavlja se i pitanje, da li je predsednik veća upoznao "merodavne" u Okružnom sudu, od kojih je tražio i dobio imena svedoka, o pismenom predlogu odbrane sa 10 svedoka koji je već 05. marta 1976. godine imao u rukama. Njegovo ovakvo ponašanje govori da nije, a ako je, onda utoliko je to teže za one koji su mu, i pored toga, dali imena svedoka.

S obzirom na činjenicu da je stvar ovako išla, da bi sam sud, odnosno predsednik veća, "pronašao" navedene svedoke, a nije se htelo, zaista se nije htelo, da se pozove makar i jedan svedok iz našeg predloga – sve ovo i nehotice upućuje, da bi ovo moglo biti od uticaja i na pravednost suđenja kod Okružnog suda, a ako i ne upućuje, može nametnuti utisak. Ovo utoliko pre, ako je predsednik sudećeg veća rekao onome, od koga je dobio imena svedoka, a to mu je savest nalagala da kaže, da postoji predlog odbrane od 05.03.1976. godine.

Stoga odbrana, a da bi se otklonila i svaka mogućnost prigovora, da bi se zbog svega ovoga, i kod drugostepenog suda, kome je ova žalba upućena, moglo nepravedno suditi, stavlja ovim i

ZAHTEV

da se izuzmu od suđenja u ovoj stvari, a povodom ove Žalbe predsednik i svi sudije Okružnog suda u Valjevu, na osnovu čl. 38 tačka 6 ZKP.

Pravda je čista kao Cezareva žena kojoj se ne sme ništa prigovoriti. Učinimo sve što je u Našoj moći, da joj se INE MOŽE NIŠTA prigovoriti. Prednje je i napisano isključivo u tu svrhu, a u naslonu i na onu prastaru:

...Amicos Plato, sed magis amica veritas...

Molimo za postupak po čl. 341 ZKP.

Na osnovu izloženog ova je žalba osnovana i opravdana, kako u pogledu svojih razloga, tako i u pogledu svojih predloga.

U Beogradu,
31. mara 1976. godine

Branilac
avokata okr. Srđe Popovića
dr Savo S. Strugar

Presuda Okružnog suda u Valjevu

Kž. 209/76

U IME NARODA

Okružni sud u Valjevu, u veću sastavljenom od predsednika suda Aleksandra Rankovića, kao predsednika veća i sudija Milana Stefanovića i Selimira Andrića, kao članova veća, sa zapisničarem Brankom Stojanović, u krivičnom predmetu okr. Srđe Popovića, advokata iz Beograda, zbog krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292-a st. 1 KZ, rešavajući o žalbama Opštinskog javnog tužioca u Valjevu, okrivljenog i njegovog branioca dr Save Strugara, advokata iz Beograda, izjavljenim protiv presude Opštinskog suda u Valjevu K. br. 1268/75 od 10.03.1976. godine, u sednici veća održanoj na dan 13.05.1976. godine, po pročitaniu pismenog predloga Okružnog javnog tužioca u Valjevu Ktž. br. 124/76 od 13. aprila 1976. godine, doneo je

PRESUDU

PREINAČUJE SE presuda Opštinskog suda u Valjevu K. br. 1268/75 od 10. marta 1976. godine: (1) u pogledu odluke o kazni, tako što se – na osnovu čl. 48 st. 1 KZ – izvršenje kazne zatvora u trajanju od jedne godine, koja je okrivljenom izrečena prvostepenom presudom zbog krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292-a, st. 1 KZ, ODLAŽE za vreme od dve godine i ista se neće izvršiti ako okrivljeni u ovom roku ne načini novo krivično delo; (2) u pogledu odluke o meri bezbednosti, tako što se – na osnovu čl. 61-b KZ – okrivljenom ZABRANJUJE vršenje samostalne delatnosti u advokaturi za vreme od jedne godine od dana pravosnažnosti presude.

Obrazloženje

Prvostepenom presudom okr. Srđa Popović, advokat iz Beograda, oglašen je krivim za krivično delo širenja lažnih vesti iz čl. 292-a, st. 1 KZ i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine, uz obavezu da plati 600,00 dinara na ime paušalnog iznosa. Istom presudom odbijen je predlog Opštinskog javnog tužioca u Valjevu da se prema okrivljenom izrekne mera bezbednosti zabrane bavljenjem zanimanja advokata u smislu čl. 61-b KZ.

Protiv navedene presude izjavili su žalbe okrivljeni i njegov branilac zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i povrede krivičnog zakona, sa predlogom da se pobijana presuda ukine ili preinači sa razloga iznetih u žalbama.

Žalbu protiv prvostepene presude podneo je i Opštinski javni tužilac u Valjevu zbog odluke suda o meri bezbednosti, sa predlogom da se pobijana presuda u ovom delu preinači u smislu navoda žalbe.

U žalbi okrivljenog i njegovog branioca stavljen je zahtev da okrivljeni i njegov branilac budu obavješteni o danu održavanja sednice veća pred drugostepenim sudom.

Odgovor na žalbu javnog tužioca podneo je branilac okrivljenog i u istom – uz delimično ponovljenje navoda svoje žalbe – predložio da se žalba javnog tužioca odbije kao neosnovana.

Nalazeći da prisustvo stranaka na sednici veća ne bi koristilo razjašnjenju stvari, Okružni sud je – shodno odredbi čl. 408 st. 1 ZKP – sednicu veća održao bez prisustva javnog tužioca, okrivljenog i njegovog branioca.

Pošto je razmotrio sve spise ovog predmeta zajedno sa prvostepenom presudom koju je ispitao u smislu čl. 346 ZKP, a po oceni navoda u žalbama, Okružni sud je našao:

Pobijajući žalbama prvostepenu presudu zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, okrivljeni i njegov branilac su istakli: da optužni predlog Kt. br. 1330/75 od 06. oktobra 1975. godine nije sadržavao opis dela iz koga proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela iz čl. 292-a KZ, da izmenama optužnog predloga na glavnom pretresu od strane javnog tužioca nije izvršena saglasno odredbama čl. 308 ZKP, te da je prvostepeni sud – dozvoljavajući takvu nedozvoljenu izmenu optužnog predloga i uzimajući da takva izmena nije bitna, povredio pravo odbrane.

Okružni sud nalazi da su navodi sadržani u žalbama okrivljenog i njegovog branioca u ovom predlogu neosnovani. Naime, pri izmeni optužnice u smislu čl. 308 ZKP u toku glavnog pretresa bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz čl. 334 st. 2 ZKP postoji samo ako okrivljeni nije ispitan u vezi sa učinjenim izmenama, čime bi njegovo pravo odbrane bilo nesumnjivo povređeno. Drugim rečima, ako je optužnica izmenjena pre završetka glavnog pretresa i optuženom pružena mogućnost da se brani, nema bitne povrede odredaba krivičnog postupka. U konkretnom slučaju okrivljeni je ispitan u vezi sa navodima u izmenjenom optužnom predlogu, pružena mu je mogućnost da se brani i on je tu mogućnost na glavnom pretresu u potpunosti iskoristio, pa je očigleno da ne postoje bitne povrede odredaba krivičnog postupka na koje se u žalbama ukazuje.

Okrivljeni i njegov branilac pobijaju žalbom činjenično stanje utvrđeno izrekom prvostepene presude i pri tome ponavljaju odbranu sa glavnog pretresa, to ističu: da okrivljeni u svojoj završnoj reči na glavnom pretresu 09. aprila 1974. godine, kao branilac opt. Dragoljuba Ignjatovića, nije tvrdio da je sve ono što je ovaj optuženi izneo u svom izlaganju istinito, već da su istinite samo one činjenice čiju istinitost sud, odbijajući sve predloge odbrane za izvođenje dokaza, nije utvrđivao (ove činjenice imaju se smatrati istinitim, jer suprotno nije dokazano); da je okrivljeni u pogledu zaključaka i subjektivnih mišljenja opt. Dragoljuba Ignjatovića naveo da se ovi logički ne mogu dokazivati, da se zbog toga optuženom ne mogu ni staviti na teret, čak i pod uslovom da su pogrešni, jer on ima pravo da iznosi svoja mišljenja.

Okružni sud, međutim, nalazi da se navodima žalbi ne dovodi u sumnju činjenič-

no stanje utvrđeno prvostepenom presudom. Ovo pre svega sa razloga, što su citirani žalbeni navodi u suprotnosti sa sadržinom zapisnika o glavnom pretresu od 09. aprila 1974. godine u kome je završna reč okrivljenog Srđe Popovića veoma jasno i određeno upisana. Verodostojnost ovog zaključka ničim nije dovedena u sumnju, ovo tim više, što je nesporno da okrivljeni na sadržinu svog izlaganja unetu u zapisnik o glavnom pretresu od 09. aprila 1974. godine nije imao primedbi. Kako iz sadržine ovog zapisnika nesumnjivo proizilazi da je okrivljeni u celini prihvatio kao istinito izlaganje optuženog Dragoljuba Ignjatovića, koga je sud oglasio krivim za krivično delo neprijateljske propagande iz čl. 118 st. 1 KZ, tražeći oslobađajuću presudu, jer se "istina ne može zloupotrebiti" - žalbeni navodi kojima se to osporava neosnovani su i kao takvi u celosti neprihvatljivi.

U žalbama okrivljenog i njegovog branioca posebno je istaknuto da je izlaganje okrivljenog na glavnom pretresu 09. aprila 1974. godine imalo za cilj odbranu optuženog Dragoljuba Ignjatovića, a ne izazivanje uznemirenja građana, te da postoja- nje namere okrivljenog da izazove ovu posledicu ničim nije dokazano.

Po nalaženju Okružnog suda, ni ovaj žalbeni navod nije osnovan. Naime, nije sporno da je glavni pretres na dan 09. aprila 1974. godine održan pred većim brojem građana, koji su pratili tok suđenja. Pored toga, ne može biti sporno da je okrivlje- ni iznoseći u svojoj završnoj reči tvrđenja čija je neistinitost van svake sumnje, bio svestan posledica koji je takvo njegovo izlaganje moglo da ima, ne samo na građane prisutne u sudskoj dvorani već i van nje. Ove okolnosti očigledno ukazuju da je okrivljeni, braneći na opisani način optuženog Dragoljuba Ignjatovića, ispoljio na- meru da izazove uznemirenje građana. Prema tome, namera uznemirenja građana, kao subjektivni elemenat krivičnog dela iz čl. 292-a KZ, sasvim izvesno je utvrđena, pa su žalbeni navodi i u ovom pogledu neosnovani.

Okružni sud je cenio i ostale navode žalbi, ukoliko se ovi odnose na činjenično stanje, pa nalazi da isti nisu od uticaja na pravilno presuđenje.

Prema tome, činjenično stanje je potpuno i pravilno utvrđeno i isto se neosnova- no pobija žalbom.

Na osnovu ovako utvrđenog činjeničnog stanja prvostepeni sud je izveo pravilan zaključak da delatnost okrivljenog sadrži zakonska obeležja krivičnog dela širenja lažnih vesti iz čl. 292-a KZ, pa se navodi sadržani u žalbama okrivljenog i njegovog branioca o povredama krivičnog zakona od strane prvostepenog suda, ne mogu pri- hvatiti kao osnovani.

Ocenjujući odluku o kazni koju je okrivljenom izrekao prvostepeni sud, Okružni sud nalazi da je prvostepeni sud pravilno utvrdio okolnosti koje su od uticaja na odabiranje vrste i mere sankcije, ali da je propustio da neke od ovih, inače veoma značajnih okolnosti, oceni i da im ono mesto koje one kod donošenja odluke o ka- zni imaju. Tako je prvostepeni sud okrivljenom kao olakšavajuće okolnosti pravil- no uzeo njegov raniji život i neosuđivanost, kao i porodične prilike. Međutim, prvos- tepeni sud nije uzeo u obzir dug protek vremena od dana izvršenja krivičnog dela do dana optuženja i donošenja presude, kao i nespornu činjenicu da krivično delo – bez obzira na namere njegovog učinioca – objektivno nije imalo štetnih posledica, jer nije izazvalo uznemirenje građana ni na glavnom pretresu niti van njega. Ove okol-

nosti u znatnoj meri umanjuju stepen društvene opasnosti učinjenog krivičnog dela i okrivljenog kao učinioca, što mora imati odraza i na kaznu koja se okrivljenom izriče.

Imajući u vidu iznete činjenice i okolnosti, Okružni sud nalazi da su u ovom slučaju ispunjeni uslovi za primenu čl. 48 KZ i odlaganje izvršenja izrečene kazne, jer se s osnovom može očekivati da će i sama osuda ostvariti svrhu kažnjavanja iz čl. 3 KZ, tim pre, kada se ima u vidu dužina roka kušnje na koji je izvršenje kazne odloženo.

Osnovano se u žalbi javnog tužioca pobija prvostepena presuda zbog odluke o meri bezbednosti. Naime, prema odredbi čl. 61-b, st 2 KZ, mera bezbednosti zabrane vršenja određenog poziva ili samostalne delatnosti može se izreći kada je učinilac zloupotrebio svoj poziv ili samostalnu delatnost radi izvršenja krivičnog dela. U konkretnom slučaju okrivljeni je kao branilac na glavnom pretresu učinio krivično delo za koje je oglašen krivim i kažnjen po zakonu. Na ovaj način on je zloupotrebio svoju delatnost advokata radi izvršenja krivičnog dela, pa se primena mere bezbednosti zabrane – makar u određenom vremenskom periodu – obavljanja ove delatnosti prema okrivljenom pokazuje kao neophodno. Imajući sve to u vidu, Okružni sud je i u ovom pogledu preinačio prvostepenu presudu, te je na osnovu odredaba čl. 61-b KZ okrivljenom zabranio obavljanje samostalne delatnosti u advokaturi za vreme od jedne godine od dana pravosnažnosti presude.

Sa iznetih razloga, a na osnovu čl. 357 st. 1 ZKP, odlučeno je kao u izreci ove presude.

Zapisničar,
B. Stojanović, s.r.

PRESEDAK VEĆA-SUDA
Aleksandar Ranković, s.r.

Za tačnost otpavka:
Radnik u sudskoj pisarnici
Mira Pavlović

Predlog okrivljenog za podizanje Zahteva za zaštitu zakonitosti

SAVEZNOM JAVNOM TUŽIOCU
B e o g r a d

U smislu člana 14 Zakona o Saveznom javnom tužilaštvu ("Službeni list SFRJ" br. 21. od 30. aprila 1974. godine, str. 619) ovim podneskom dostavljam tome tužilaštvu svoj Predlog za podizanje zahteva za zaštitu zakonitosti, kao i Predlog koji je u moje ime podneo moj branilac, dr Savo S. Strugar Republičkom javnom tužiocu, kao stvarno i mesno nadležnom, radi preduzimanja radnji na koje je Savezni tužilac ovlašćen po članu 5 pom. Zakona.

Pored toga što Savezno javno tužilaštvo, po Zakonu, prati i proučava probleme prakse javnog tužilaštva koji su od interesa za primenu saveznog zakona (Krivično zakonika, Zakona o krivičnom postupku) - čl. 6 st. 1 pom Zakona, i pored toga što se Savezno javno tužilaštvo, po Zakonu, brine o učvršćivanju zakonitosti - čl. 3 pom. Zakona, postoje i drugi razlozi zbog kojih se obraćam tome Tužilaštvu.

Naime, prvo, mišljenja sam da ovaj slučaj po svome posebnom značaju prevazilazi republičke okvire i zadire u interese Federacije, i drugo, što upravo prema praksi Saveznog tužilaštva i Vrhovnog suda Jugoslavije (v. prilog) drugostepena presuda Okružnog suda u Valjevu mora biti ukinuta (jer njom nije rešena žalba na rešenje o odbijanju izuzeća članova prvostepenog veća).

U vezi sa izraženim stanovištem da predmetni slučaj prevazilazi republičke okvire posebno navodim:

- 1) da on zadire u ustavna prava građana SFRJ na odbranu čl. 182 st. 1 i 3 Ustava SFRJ ("Službeni list SFRJ" br. 9 od 21.02.1974. godine, str. 209);
- 2) da on zadire u međunarodne obaveze SFRJ po Univerzalnoj deklaraciji o pravima čoveka - član 10 Deklaracije;
- 3) da on zadire u međunarodne obaveze Saveza republičkih i pokrajinskih advokatskih komora preuzete pristupanjem Međunarodnoj uniji advokata, po Briselskom manifestu Unije od 30. I 1971. godine koji proklamuje slobodu branioaca da bez posledica osporava sve činjenične i pravne osnove optužbe;
- 4) da on zadire u preporuke Svetske organizacije Mir kroz pravo (WORLD PEACE THROUGH LAW CENTER) koja je 1971. godine držala konferenciju u Beogradu, Svetskog udruženja sudija (WORLD ASSOCIATION OF JUDGES), Svetskog udruženja advokata (WORLD ASSOCIATION OF LAWYERS), Svetskog udruženja profesora prava (WORLD ASSOCIATION OF LAW PROFESSORS), donete na VII Svetskoj konferenciji o pravu u svetu održanoj 12-17. X 1975. godine u

Washingtonu, SAD;

- 5) da on zadire u zaključke Kongresa Međunarodne komisije pravnika održanog u Delhiju 1959. godine i Konferencije u Lagosu 1961. godine, kao što se vidi iz priloženih dokumenata ovih svetskih organizacija.

Naime, osporavanim presudama koje napadam predlogom pravosnažno sam oglašen krivim samo i isključivo zato što sam osporavao nedokazane navode optužbe (da je izlaganje moga branjenika neistinito).

Ovo je izrikom dozvoljeno članom 335 stav 1 tač. 1 Zakona o krivičnom postupku, koji je formulisan u skladu sa članom 3 ZKP, ustavnim načelima i međunarodnim obavezama SFRJ.

Ističem da je pri tom pitanje moje ovakve ili onakve kazne APSOLUTNO OD SPOREDNOG i DRUGORAZREDNOG ZNAČAJA.

S obzirom na izloženo obraćam se tome Tužiocu radi zakonskog dejstva na koje je ovlašćen po napred citiranim zakonskim propisima, tj. radi izdavanja uputstva Republičkom tužiocu za podizanje zahteva za zaštitu zakonitosti.

U Beogradu,
23. maj 1976. godine

SRĐA M. POPOVIĆ

Predlog okrivljenog Republičkom javnom tužiocu za podizanje Zahteva za zaštitu zakonitosti

REPUBLIČKOM JAVNOM TUŽIOCU
B e o g r a d

P R E D L O G

za podizanje ZAHTEVA ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI
VRHOVNOM SUDU SR SRBIJE

protiv presude Opštinskog suda u Valjevu K-1268/75 od 10.03.1976. godine, i
protiv presude Okružnog suda u Valjevu Kž-209/76 od 13.05.1976. godine

sa predlogom u smislu čl. 389 st. 1 ZKP

O b r a z l o Ź e n j e:

I.

O povredama učinjenim prvostepenom presudom detaljno sam izložio svoje stano-
novište u žalbi na prvostepenu presudu.

Isto je učinio i moj branilac.

Povrede učinjene drugostepenom presudom sastoje se u tome što, protivno im-
perativnoj odredbi člana 358 ZKP, drugostepeni sud nije uopšte cenio žalbene razloge.

Tako,

- 1) Žalbom sam napao prvostepenu presudu zbog ocene iskaza dva saslušana svedoka. Ta ocena direktno protivreči sadržini zapisnika o saslušanju tih svedoka.

Drugostepeni sud ni jednom jedinom rečju ne pominje niti ovaj žalbeni razlog, niti iskaze ta dva svedoka.

Ustavno pravo na žalbu ne bi ničemu služilo ako bi se sankcionisala mogućnost da sud protivno odredbi člana 358 ZKP – jednostavno ignoriše pojedine žalbene razloge.

- 2) Sa žalbom protiv prvostepene presude napao sam odluku toga suda kojom je odbio saslušanje 9 (devet) svedoka koje je ponudila odbrana.

Drugostepeni sud nijednom jedinom rečju ne pominje ovaj žalbeni razlog, akamoli da ga posebno ceni.

- Ustavno pravo na žalbu ne bi ničemu služilo ako bi se sankcionisala mogućnost da sud protivno odredbi člana 358 ZKP – jednostavno prelazi preko pojedinih žalbenih navoda.
- 3) Žalbom protiv prvostepene presude napao sam pravno stanovište prvostepenog suda o dozvoljenosti izmene optužbe na glavnom pretresu protivno odredbi člana 308 ZKP (tj. pre dokaznog postupka).
- Drugostepena presuda prelazi i preko tog žalbenog razloga, sa obrazloženjem da je bitno da sam saslušan po izmenjenoj optužnici.
- Bitno je međutim, da optužnica nije mogla biti izmenjena, a ne da li sam po njoj saslušan ili ne.
- 4) Drugostepeni sud nije odlučio po žalbi na rešenja Predsednika Opštinskog suda u Valjevu kojim je moj zahtev za izuzeće veća opštinskog suda odbijen. Ovu žalbu izjavio je moj branilac uz žalbu po glavnoj stvari - čl. 341 tač. 4 ZKP.
- Drugim rečima, žalba moga branioca nije u potpunosti rešena!
- 5) Drugostepeni sud citira sadržinu zapisnika od 09.04.1974. godine (sa suđenja mom klijentu D. Ignjatoviću) – suprotno sadržini toga zapisnika.
- To se može veoma jednostavno utvrditi prostim upoređenjem toga zapisnika sa citiranjem iz presude.
- Umesto razloga, drugostepena presuda služi se formom retorskog ubeđivanja, što nalazi svoj jezički ekvivalent u obilju izraza kao što su: "ne može biti sumnje" "očigledno", "nesumnjivo", "van svake sumnje", "izvesno je" itd. itd.
- Iza svakog ovakvog izraza nalazi se, materijalno-pravno, uvek po jedna nedozvoljena proizvoljna činjenična pretpostavka, lišena svakog razloga i osnova u dokazima.

II.

Izgleda mi suvišno ukazivati na sve brojne povrede zakona učinjene tokom postupka.

Ukratko bih samo rekao da je drugostepenom presudom veća nepravda zamjenjena manjom. Poznato je, međutim, izreka da je najveća nepravda praviti razliku između malih i velikih nepravdi.

Ono što je bilo bitno za čitav ovaj postupak, od samog njegovog početka, nije uopšte pitanje moje kazne, već načelno pitanje granica prava na odbranu.

Na to načelno pitanje obe presude odgovaraju identično i protivno Zakonu i Ustavu.

Potpuno sam saglasan sa stanovištem da advokat u vršenju svoga poziva ne može biti iznad zakona, da mora kao i svaki drugi građanin da poštuje zakon, da se pravo na odbranu ne sme koristiti da bi se vršila zakonom zabranjena delatnost i da bi to predstavljalo zloupotrebu prava odbrane.

Međutim, zastupanje načela in dubio pro reo, prema kome sve činjenice na kojima se zasniva optuženje moraju se tumačiti u korist optuženog (što kod krivičnog

dela neprijateljske propagande znači – da su sve istinite) dok se suprotno ne dokaže

- u skladu je sa zakonom
- advokat koji tako postupa upravo poštuje zakon
- ne zloupotrebjava pravo odbrane.

Upravo je nezakonito stanovište prema kome advokat “ne sme braniti delo” (?!), jer je protivno izričitoj odredbi člana 335 st. 1 tač. 1 ZKP, gde se ovo pravo izričito priznaje.

Ne radi se o zloupotrebi prava na odbrana, već o UPOTREBI.

Ako se neko optužuje da je govorio NEISTINU mora mu biti dozvoljeno da se brani time da je govorio istinu. Jer mu je inače odbrana ustvari ZABRANJENA.

Mislim da je to JASNO KAO DAN.

Obe presude u tom smislu nezakonito i protivustavno ograničavaju pravo na odbranu građana SFRJ.

III.

Tek sada kada mi je drugostepeni sud izrečenu kaznu zatvora uslovio, mislim da postaje sasvim jasno da se ja branim tako energično od ove optužbe – ne da bih otklonio od sebe odgovornost i kaznu, pa čak ni zbog uskih profesionalnih interesa svoga staleža (koji može i trebalo bi i sam da se brani), već zato što smatram da sam dužan da branim načelo prava na odbranu.

Posebno napominjem, da ogromni interes javnosti za ovaj slučaj (koji možda, čak, i otežava moj procesualni položaj), baš i jeste posledica načelnog značajna odluke suda u ovom slučaju. Sasvim je jasno da javnost ne može imati interesa za moju ličnost, već jedino za principijelno pitanje koje je samo povodom mene stavljeno na dnevni red.

Zato je sasvim normalno očekivati da će to pitanje i dalje ostati u centru pažnje te iste javnosti. Meni je samo procesualnim položajem okrivljenog (koji nisam sam izabrao) dato pravo da na to ukažem Republičkom tužiocu, kao jedinom organu koji na ustavno i zakonito rešenje toga pitanja još može uticati u ovom stadijumu postupka. Mislim da mi je to i dužnost.

Odgovornost za rešenje ovoga pitanja leži na svim učesnicima postupka, jer kako piše jugoslovenski književnik i akademik DOBRICA ČOSIĆ u apelu koji je zajedno sa 30-ak drugih jugoslovenskih uglednih intelektualaca uputio najvišim državnim i partijskim organima Republike:

“... ova presuda (misli se na prvostepenu presudu) BEZ PRESEDANA u pravosudnom sistemu SR Srbije i Jugoslavije, ukoliko bude potvrđena, STAVLJA VAN ZAKONA USTANOVU ODBRANE U NAŠEM KRIVIČNOM PRAVU i nanosi neprocenjivu štetu ugledu ove zemlje.”

U Beogradu,
26. maja 1976.

SRĐA M. POPOVIĆ

Predlog branioca okrivljenog za podizanje Zahteva za zaštitu zakonitosti

REPUBLIČKOM JAVNOM TUŽIOCU
B e o g r a d

P R E D L O G

POPOVIĆA M. SRĐE, avokata iz Beograda, koji podnosi njegov branilac, da
Republički javni tužilac, na osnovu čl. 383 i podigne

Zahtev za zaštitu zakonitosti

Protiv pravosnažnih presuda:

1. Opštinskog suda u Valjevu K-1268/75 od 10. marta 1976. i
2. Okružnog suda u Valjevu Kž-209/76 od 13. maja 1976. godine

RAZLOZI:

Navedenim presudama povređen je zakon, što se dokazuje i utvrđuje sledećim:

I.

Branilac je u svojoj žalbi protiv prvostepene presude u ovoj stvari stavio zahtev da bude obavešten o sednici veća drugostepenog suda, a na osnovu čl. 341 st. 1 ZKP, što je konstatovano i na strani 2 drugostepene presude.

Međutim, na istom mestu u drugostepenoj presudi se kaže, da je Okružni sud – shodno odredbi čl. 408 st. 1 ZKP – održao sednicu veća bez prisutnosti javnog tužioca, okrivljenog i njegovog branioca, nalazeći da prisustvo STRANAKA na sednici veća ne bi koristilo razjašnjenju stvari. Za branioca, to nije rečeno, ali nije ni naveden razlog, zašto branic nije obavešten o sednici.

Tačno je da je sud ovlašćen po čl. 408 st. 1, kao i po čl. 448 st. 4 ZKP da ne pozove stranke, odnosno maloletnike na sednicu veća, ako nađe da njihovo prisustvo na sednici ne bi bilo korisno za razjašnjenje stvari.

Tačno je i to, da oba ova propisa važe samo za stranke, odnosno maloletnike, a ne važe za branioca.

Što se tiče branioca, kada je u pitanju obaveštenje o sednici veća ili ne, za njega

uvek važi čl. 341 st. 1 ZKP, dakle u svim slučajevima, pa i u slučaju iz čl. 408 st. 1 i čl. 448 st. 4 ZKP, ako je stavljen zahtev da bude obavješten o sednici veća kako to propisuje čl. 341 ZKP, pa je sud dužan da branioca obavesti o danu i času, u koje će se održati sednica veća. I to je sud obavezan da učini uvek, čak i onda kada nađe da ne treba obavještavati stranke, odnosno maloletnike, kako po navedenim propisima iz čl. 408 st. 1 i čl. 448 st. 4 tako i po čl. 341 st. 2 ZKP.

Kao što se vidi, u pogledu obaveze suda, i to ex lege, da o danu i času sednice obavesti branioca, ako je ispunjen uslov iz čl. 341 st. 1 ZKP, dileme nema: - zakonska je i stoga bezizuzetna obaveza suda da branioca u svakom slučaju obavesti o sednici veća. Priroda ove obaveze je takva da ona isključuje svaku mogućnost i pravo suda, da obavještenje branioca dovodi u zavisnost od pitanja korisnosti ili ne, njegova prisustva na sednici. Zakon uvek pretpostavlja korisnost prisustva branioca na sednici, ako je u žalbi stavljen zahtev, pa je i zbog toga, obavještenje branioca o sednici veća, učinjeno obligatornim samim zakonom, u prvom redu za sud, i to u svim slučajevima bez razlike.

Iz prednjeg sleduje, i to, ex lege, da je neobavještanjem branioca o sednici veća u ovoj stvari, stvoren neotklonjivi razlog ništavnosti drugostepene presude, i to posredstvom povrede zakona čl. 341 st. 1 (analogno čl. 334 st. 1 tač. 3 i čl. 346 tač. 1) in fine ZKP – i ovo je prva povreda zakona koju sadrži samo drugostepena presuda.

II.

Druga povreda zakona, koja takođe sadrži razlog ništavnosti drugostepene presude, jeste u sledećem:

Branilac je na glavnom pretresu pred prvostepenim sudom dana 10.06.1976. godine, stavio zahtev za izuzeće celog sudskog veća.

Predsednik prvostepenog suda odbio je ovaj zahtev rešenjem od istog dana, a predsednik sudskog veća ga je saopštio na samom pretresu, posle čega je pretres nastavljen i završen donošenjem presude, kako se to vidi iz samog zapisnika o glavnom pretresu, od 10.06.1976. godine.

Na osnovu čl. 41 st. 4 ZKP branilac je u žalbi na presudu K-1268/75 od 10.06.1976. podneo i žalbu na rešenje Predsedika Opštinskog suda u Valjevu kojim je odbijen zahtev za izuzeće, i to, konkretno i posebno, pod IV žalbe.

Međutim, kako se vidi iz drugostepene presude, sud o ovoj žalbi protiv rešenja o odbijanju zahteva za izuzeće, nije uopšte odlučivao, ni odlučio:

Po zakonu, sud je morao prvo rešiti Žalbu protiv rešenja o odbijanju zahteva za izuzeće. Rešenje po ovoj žalbi je procesna pretpostavka, i kao takvo mora se prethodno doneti, da bi se moglo pristupiti rešavanju po žalbi na presudu.

Kako je drugostepeni sud, bez prethodnog rešenja po žalbi protiv rešenja kojim je odbijen zahtev za izuzeće, neposredno pristupio rešavanju i rešenju po žalbi protiv presude, nužno se je našao u situaciji da odlučuje i sudi o osnovanosti i zakonitosti prvostepene presude, dok protiv sudija koji su je doneli, stoji i dalje nerešen i u sili zahtev za njihovo izuzeće, da u ovoj stvari ne mogu uopšte, a posebno ne pravredno suditi.

Mislimo da nije potrebno reći koliko je ovo pogibljeno za obe presude, njihovu zakonitost i pravednost, prosto do nepodnošljivosti za naš pravni poredak, a iznad svega za zakonitost samoga suđenja, u kome su uvek u pitanju osnovna i najviša prava i slobode čoveka i građanina, što je u slučaju osuđenog advokata Popovića utoliko teže, jer njegova osuda, kako smo to izneli u odbrani pred prvostepenim sudom, a u žalbi ponovili i posebno istakli, posredno ali utoliko sigurnije ugrožava pravo na odbranu garantovano samim Ustavom svakom ljudskom biću, bez obzira na boju i rasu, i to bezuslovno do neprikosnovenosti, pred sudovima naše zemlje, što je i postulat načela, pravne države kakva je Jugoslavija. A sve ovo je saglasno i njenim obavezama, na univerzalnoj, svetskoj osnovi koje ima kao član Ujedinjenih nacija i potpisnik Deklaracije o pravima čoveka od pre 30 godina, pa i Deklaracije u Helsinkiju od nazad nepunu godinu dana.

Kod ovakvog stanja stvari, sva je sreća da postoji još uvek mogućnost, da se na osnovu ovog predloga, i onoga što mu po principu zakonitosti sleduje, a radi njene zaštite koja je u biti i predviđena da se povreda zakona, čak i u pravosnažnim sudskim presudama moraju ispitivati, ma to bilo i ništenjem takvih presuda, kao nezamislivih sa stanovišta stroge zakonitosti postupka suđenja, čime su i načela na kojima je utemeljena naša zemlja, kao pravna država, dovedena do svojih krajnjih konzekvencija u oblasti najviših i osnovnih prava i sloboda čovekovih...

Sve to, naravno, kao nužna posledica neizbežnosti da čovek pogreši u svojim radnjama i postupcima, bez obzira na što se odnose i u kom svojstvu čovek preduzima i čini. A kada ih ipak čini u svojstvu sudija, i to u oblasti najviših, osnovnih čovekovih prava i sloboda, o kojima treba pravedno da odluči i u sudu o pravdi, tu su i Ustav i zakon da mu svojim načelima i obaveznim pravilima, ne samo pomognu, nego mu i nametnu obavezu takvog rada, rada i postupanja na strogo zakonit način, u kome će biti, iako nikad potpuno, ali u najvećoj meri, zaštićen od grešaka, posebno bitnih i teških, kao što su ove koje čine povredu zakona.

Ali, kako rekosmo, i pored svih ovih propisa i njihove zakonite strogosti i obveznosti pri vršenju svih radnji u postupku bez izuzetka, čije je naličje uostalom odbrana od sudskog despotizma, potpune zaštite od sudskih grešaka, čiji je terminus technicus poznat pod imenom sudska zabluda, nema pa nema.

Neka mi se, u vezi prednjeg ne zameri ovo što ću uzgred reći. Biće, što se kaže, kroz koji minut, pola veka da se bavimo ovom profesijom, sa strašću i ljubavlju koliko je bilo moguće. Ovo je drugi put da sam, iako teška srca ali pritisnut etikom čoveka u svojstvu branioca i načelom pravednosti suđenja, bio prinuđen da zahtevam izuzeće celog sudskog veća (ono pre skoro 8 godina bilo je veće petorice!). Paradoksalno je pri tom, ali je tako, u oba slučaja napravljena je ista greška: drugostepeni Vrhovni sud je propustio, baš kao i u ovom sadašnjem slučaju, da odluči prvo o žalbi na rešenje o odbijanju zahteva za izuzeće. Paradoksalno je isto tako i to, da je u prvom slučaju sud veoma žurio, baš kao i u ovom sada, da stvar što pre presudi.

Zaslugom takve žurbe, i neizbežnih propusta i grešaka koje je nužno prate, u prvom slučaju smo još na početku - čeka se na ponovni, treći glavni pretres pred prvostepenim sudom! U ovom slučaju, za sada možemo reći da je ova žurba do-

prinela da dođe do istaknutih povreda zakona, a kada će se presuditi, to ćemo tek da vidimo. Ipak se nadamo, da se "rekord" u trajanju prvog slučaja neće ponoviti!

Predlog: presuda Vrhovnog suda Jugoslavije Kz-10/71 u kopiji pod A.

* * *

Povodom ove povrede zakona, a kako žalba protiv rešenja o odbijanju zahteva za izuzeće sudećeg prvostepenog veća treba da se rešava, našim razlozima iz zahteva za izuzeće, i onima iz žalbe, dodali bi ovde, ukratko još i ovo:

Kada je u pitanju osnovanost zahteva za izuzeće, pa i same žalbe, ne može se tako lako preći preko činjenica:

prvo, da nam rešenje o odbijanju zahteva za izuzeće – nije ni do danas uručeno, i mi zbog tog, svakako, nezakonitog postupka suda, ni danas ne znamo iz kojih je razloga odbijen zahtev za izuzeće, kako smo to donekle i u žalbi rekli;

drugo, da sud u rešenju o odlaganju pretresa dana 01.03.1976. nije naveo razlog zašto ga odlaže, a naročito, da li ga odlaže radi pribavljanja novih dokaza, kakvih, i na koje okolnosti;

treće, da je posle odlaganja pretresa, a bez odluke suda o tome na pretresu – vidi žalbu! – tražio od Sekretarijata unutrašnjih poslova u Valjevu (!?) "spisak lica" koja su bila prisutna glavnom pretresu 09.04.1974. godine pred Okružnim sudom u Valjevu, što se već po svome pojmu protivi i samom načelu javnosti glavnog pretresa i suđenja na njemu;

četvrto, sud NIJE HTEO da pozove nijednog svedoka iz pismenog predloga odbrane od 05.03.1976. godine, koji je istog dana imao u rukama, - od kojih su neki čak i saslušani kao svedoci na pretresu od 09.04.1974. godine, te je već u predlogu učinjeno izvesnim da su zaista bili prisutni ovom pretresu.

Povodom ovakvog stava suda, opravdano se nameće pitanje, da li je sud imao bilo kakvih nepristrasnih razloga da ne pozove nikoga od svedoka koje je odbrana predložila?

Na ovo se pitanje mora odrečno odgovoriti, što znači, ako je sud postupao, sine ira et studio, kako mu zakon i nalaže, a iznad svega nepristrasno, alias, pravedno suđenje, on je bio dužan, čak i po načelu jednakosti stranaka, pa i načelu audiatur et altera pars da pozove svedoke blagovremeno predložene od odbrane okrivljenog, ma i ne sve, nego bar i u broju koji bi sud našao za potrebno.

Pošto to sud nije učinio, nije čak ni logički moguće zaključiti na njegovu nepristrasnost kod ovakvog ponašanja, ponašanja koje samo sobom govori obrnuto tj. o odsustvu nepristrasnosti;

peto, da sud, i pored toga što ima predlog odbrane za dopunu dokaza saslušanjem imenovanih svedoka, on protivno tome, traga za imenima "svedoka" i dalje... ne može se drugačije protumačiti nego time, da je sud po svaku cenu hteo da nađe i saslušati samo "svedoke" nekakve, samo njemu poznate, određene vrste, odnosno "kvaliteta," koji "kvalitet" u očima i "oceni" suda, izgleda, nisu ispunjavali svedoci iz predloga odbrane, čime je sud rečito ispoljio svoju volju i rešenost da se saslušati ama baš nijednog od predloženih svedoka, iako za tako nešto nema bilo kakvog iole

razboritog, a posebno, nepriistrasnog razloga;

šesto, time što je sud ovako postupio prema svedocima iz predloga odbrane, on im je unapred, bez da je njihove iskaze čuo na glavnom pretresu, izrazio nepoverenje i zaključio unapred na neistinitost njihovih iskaza već po sebi, ili u najmanju ruku, na njihovu nesposobnost da sudu kažu istinu, što je jednako nedopušteno, pa i neprihvatljivo, po samom zakonu.

Sve je ovo dovelo do toga, iako arhinezakonito, dovelo sud u položaj da "traži" i nađe svedoke, za koje je unapred bio uveren (ono što nije bio za svedoke iz odbrane!) da će reći "istinu" pa je tako došlo do saslušanja "samo" svedoka Stefanovića i Marjanovića, za koje, sem ostalog, ničim nije, ne samo utvrđeno, nego ni učinjeno izvesnim, da su bili prisutni na pretresu 09.04.1974. godine, sem što su to oni "potvrdili" sudu na pretresu!

III.

Treća povreda zakona koju sadrže obe presude, sastoji se u sledećem:

- 1) Okrivljeni advokat Popović, suđen je i osuđen, iako protiv njega ne postoji optužba.

Kada je optužni predlog Kt. br. – 1430/73 stao na pravnu snagu, sud je na osnovu njega zakazao glavni pretres - čl. 394 i 399 st. 2 ZKP.

Pošto je na glavnom pretresu 01.03.1976. godine – čl. 406 st. 1 ZKP – predsednik veća pročitao optužni predlog, a u početku odbrane okrivljenog, tužilac je izdiktirao u zapisnik o glavnom pretresu drugi, potpuno novi optužni predlog protiv okr. advokata Srđe M. Popovića!

Da se radi o potpuno novom optužnom predlogu, a u svakom slučaju, o bitno izmenjenom prvobitnom opt. predlogu, vidi se iz zapisnika o glavnom pretresu od 01.03.1976., a i iz naše žalbe na prvostepenu presudu, na strani 1 i 2 tač. 1 i 2, a što je detaljno obrazloženo pravno u tački 3, 4 i 5 na strani 2, 3, 4 i 5 žalbe.

- 2) Suprotno prvostepenoj presudi, drugostepena presuda, sa svoje strane, tvrdi i ističe da se radi o izmeni optužnice po čl. 308 ZKP, čime je u isto vreme, uvažen stav odbrane i žalbe, u odnosu na izmenjeni optužni predlog, ali je, pri tom, drugostepena presuda ostavila bez ocena, argumente i razloge žalbe o nezakonitosti i pravnim posledicama, nastalim izmenjenim optužnim predlogom, kako u vezi sa njime, tako i u vezi sa ranije podnetim predlogom.

I umesto da pravilnom ocenom, i jednog i drugog, izmenjeni, upravo novo podneti optužni predlog na glavnom pretresu, odbija kao nedopušten po čl. 308 ZKP, prvostepenu presudu preinači i odbije optužbu na osnovu čl. 320 tač. 3 ZKP, drugostepena presuda je "utvrdila" osnovanost i zakonitost izmenjenog optužnog predloga, na osnovu činjenice da je...

"...okrivljeni ispitan u vezi sa navodima u IZMENJENOM optužnom predlogu, pružena mu je mogućnost da se brani i on je tu mogućnost na glavnom pretresu u potpunosti iskoristio, pa je očigledno da ne postoje bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 334 st. 2 ZKP na koje se u žalbama ukazuje..."

(str. 2 i 3 presude)

međutim, sve je obrnuto od ovoga, prvo po zakonu, a na osnovu zakona, i po žalbi branioca. Tamo, gde je, i kako je, zakon nešto propisao i naredio, nema mesta ni pogađanju, ni nadmudrivanju. Žalba nigde nije rekla, da okrivljeni nije ispitan po izmenjenom optužnom predlogu i da bi mu time bilo povređeno pravo odbrane, niti je po tom osnovu istakla bilo kakvu povredu postupka, pa ni onu iz čl. 334 st. 2 ZKP.

Ne, naprotiv, žalba je, kao prvo i osnovno, iznela i argumentima dokazala, nešto daleko ozbiljnije, nego što bi bila povreda postupka iz čl. 334 st. 2 ZKP, a to je da je izmenjeni optužni predlog nedopušten po samom zakonu, da je njime tužilac O D U S T A O od ranije podnetog predloga, a kako izmenjeni optužni predlog ne može proizvesti pravno dejstvo, jer mu nedostaju uslovi iz čl. 308 st. 1 ZKP, da bi bio zakonit, time je nužno nastala takva PRAVNA situacija, u kojoj nema optužbe protiv okrivljenog.

Mi smo na navedenom mestu u žalbi, na koje i ovde upućujemo, tako ozbiljno, konkretno i detaljno, PRAVNO obrazložili i dokazali sve ovo do neosporivosti do te mere, da to od suda nije moglo ostati neprimećeno, pa je drugostepena presuda, a da bi "spasla" prvostepenu presudu, posegnula za tvrđenjem, kako je okrivljeni saslušan po izmenjenoj optužnici u smislu čl. 308 ZKP, što uopšte niko nije sporio, ni isticao, a najmanje tvrdio, a posebno tako nešto ni u žalbi nije rečeno.

Reč je o tome, da opet i ovde ponovimo, da li je izmenjeni optužni predlog dopušten po čl. 308 ZKP, ili nije.

Žalba je tvrdila i utvrdila, da nije dopušten, jer nije podnet onako kako propisuje čl. 308 ZKP, u prvom redu zbog toga, što je dat, ne samo pre nego je bilo koji dokaz izveden na glavnom pretresu, pa i onih iz optužnog predloga, na osnovu koga je zakazan i počeo glavni pretres. Kako smo već rekli, on je podnet čak i pre nego je okrivljeni dao svoju odbranu.

A čl. 308 ZKP, i to kao ius cogens, da se razumemo, dopušta da se optužnica može izmeniti na glavnom pretresu (ne, u toku glavnog pretresa, kako kaže drugostepena presuda) samo "... ako tužilac u toku glavnog pretresa nađe da IZVEDENI dokazi ukazuju da se IZMENILO činjenično stanje izneseno u optužnici..."

Po zakonu iz čl. 308 ZKP je tako – sve dok se na pretresu ne IZVEDU dokazi, dakle, dok glavni pretres ne pređe u fazu dokaznog postupka i u njoj se ne izvedu svi raspoloživi dokazi, optužnica na osnovu koje je glavni pretres zakazan ostaje neizmenljiva i u sili. A samo ako izvedeni dokazi na pretresu UKAŽU da se činjenično stanje izneseno u optužnici IZMENILO tužilac MOŽE na glavnom pretresu usmeno izmeniti optužnicu.

Iz činjenice, da tužilac samo MOŽE, a ne mora da na glavnom pretresu izmeni optužnicu kada je činjenično stanje iz nje izmenjeno na glavnom pretresu, može se sa sigurnošću zaključiti, da zakon, i u ovakvim slučajevima, podnetoj optužnici na osnovu koje je određen i držan glavni pretres, pridaje takvu silu i važnost, da ne propisuje, niti dopušta njenu izmenu ex lege, dakle, ipso iure, što na DRUGOJ STRANI znači zapovest, da se dobro otvore oči kada se piše optužnica i podnose dokazi za njenu stvarnu i pravnu osnovanost i ozbiljnost. I jedno i drugo, izvire iz same njene prirode kao akta državne sile i autoriteta koji, pored krivične sudske presude, sa

najvećom ozbiljnošću i težinom poseže, preti i napada na najviša prava i dobra čoveka.

3) Na kraju svega ovoga, mislimo, dileme nema: ono što čini materiju krivičnog dela u optužnici podnetoj sudu, od čega zavisi, u prvom redu, pravilna primena krivičnog zakona, zakonitost i pravednost suđenja, i samog presuđenja, pošto je takva optužnica stala na pravnu snagu, ona može da se izmeni samo onda, ako se, i kada se, ispune uslovi za njenu izmenu propisani u čl. 308 st. 1 ZKP.

Napred je izneto i dokazano da izmenjeni optužni predlog ne ispunjava uslove iz čl. 308 st. 1 ZKP zbog čega u ovom propisu i ne može imati pravnu osnovu, ni uživati njegovu zaštitu, pa ni zaštitu legalnosti uopšte.

Stoga, obe presude, zasnovane u svemu na ovom protivzakonitom optužnom predlogu, samim tim, sadrže istaknute povrede zakona, iz čl. 334 st. 1 tač. 5, čl. 320 st. 1 tač. 3, a time, i razlog ništavnosti, – čl. 346 st. 1 tač. 1 – sve u vezi i sa čl. 308 st. 1 ZKP, kako je to izneto i u žalbi branioca, ali je drugostepeni sud ostavio bez ocene ili bar bez pravilne ocene što je, s druge strane, i ovaj predlog učinilo neizbežnim, a kako, iz iznetih razloga, ima punu zakonitu osnovu, i – obaveznim, kao i zahtev za zaštitu zakonitosti koji će mu po istom osnovu i iz istih razloga, morati da sleduje.

IV.

Četvrta povreda zakona koju sadrže obe presude, za razliku od prve tri, posledica je pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja u pogledu odlučnih činjenica, i na osnovu toga, nužno pogrešnih ocena i zaključaka o postojanju dela i krivice okr. Popovića:

1) Okrivljeni advokat Popović je optužen i osuđen, na osnovu onoga, što iz njegove odbrane stoji da je upisano u zapisnik o glavnom pretresu pred Okružnim sudom u Valjevu od 09.04.1974. godine, i na osnovu iskaza svedoka Marjanovića na pretresu 10.03.1976. godine koji je rekao, da je njegov OPŠTI UTISAK bio da se okr. Popović "složio" sa mišljenjem Ignjatovića iznetim na Divčibarama. Dakle, ne sa GOVOROM, nego baš sa mišljenjem(!?). No, kada svedok, ne saopštava činjenice (čl. 216 ZKP), nego govori o svojim utiscima, to se može primiti. Nesrećno je pri tome samo to, što su presude te svedokove "utiske" uzele kao gotove, i to odlučne činjenice!

Kao što znamo, pravilno i potpuno utvrđivanje činjenica, prvo kao materije krivičnog dela u pitanju, koje se optužnicom stavlja na teret optuženom, i kao odlučnih činjenica u dokaz, da je dotično krivično delo izvršeno i da kao takvo stoji i može se ubrojiti u krivicu njegovom izvršiocu – čini sadržaj i cilj svih odredaba postupka.

To je do te mere podvrgnuto obavezi strogo zakonitog postupanja pri utvrđivanju njihove stvarne, krivičnopravne relevantnosti, gde spada iznad svega njihova pravilna ocena po tom osnovu, da i najmanja odstupanja ili pogreške nužno rezultiraju povredama postupka, sa posledicama ništavnosti presude.

To potvrđuje i čl. 334 tač. 10 ZKP, gde su prosto do suptilnosti nabrojane moguće greške, koje već, ex lege, vode ništavnosti presude, a mogu nastati kako pogrešnom

ocenom ili neocenom bitnih činjenica i drugih stvarnih okolnosti, tako i pogrešnom sudjenju (zaključivanju) na osnovu njih, čak i onda kada su konkretno utvrđene, dakle, zaključivanju koje ne zadovoljavaju zakone mišljenja.

2) Mi smo u žalbi izneli argumente da je prvostepena presuda pogrešila u oba pravca te da usled toga sadrži povredu postupka iz čl. 334 tač. 10 ZKP.

Odbijajući sve ove razloge i argumente žalbe kao "neosnovane", drugostepena presuda kaže i utvrđuje:

- a) da je glavni pretres 09.04.1974. godine održan pred većim brojem građana;
- b) nije sporno da je okrivljeni iznosio "tvrđenja" čija je neistinitost van svake sumnje;
- c) da je bio svestan posledica koje je takvo njegovo izlaganje moglo da ima, ne samo na građane prisutne u sudnici i već i van nje;
- d) ove okolnosti očigledno ukazuju da je okrivljeni ISPOLJIO NAMERU da izazove uznemirenje građana;

I na osnovu ovoga zaključak suda:

Prema tome, namera uznemirenje građana, kao subjektivni elemenat dela iz čl. 292a KZ, sasvim izvesno je utvrđena! – str. 2 i 3 drugostepene presude.

Da bismo proverili ovakvo utvrđivanje namere, i da li ono u vezi navedenog može logički da opstane, da vidimo kako stoji stvar sa premisama za isti pod a-c.

a – ad. a) po zakonu, glavni pretres može biti održan samo pred sudom, i to pred sudećim većem suda, a nikako pred građanima, bez obzira na njihov broj – građani mogu samo prisustvovati pretresu.

Ovo nije "sitnica", kako ćete reći, a nije već i zbog toga, što ukazuje i svedoči, kako sud olako definiše i formuliše bitne i odlučne činjenice, za ono što hoće njima da dokaže i utvrdi, a to je biće samog krivičnog dela, ili pojedini bitni argument u pojmu krivičnog dela;

b – ad. b) još je nekritičnije, i stoga neprihvatljivije, čak i po stavu olakog prilaženja suda oceni i utvrđivanju odlučnih činjenica, kada sud ovde tvrdi, da ne može biti sporno da je neistinitost tvrđenja koje je okrivljeni izneo kao branilac, van svake sumnje!

Obrnuto, sve su ove činjenice, ili tvrđenja, kako ih naziva presuda, bile pod sumnjom istinitosti već ex lege, kako u vreme odbrane okrivljenog, tako i u vreme žalbe protiv prvostepene presude, pa sve do pravosnažnosti presude.

Ne može se ni zamisliti, a još manje reći, da sud ovo ne zna, ali u nedostatku svakog dokaza, a sa ciljem da se i u ovom delu "obezvredne" neosporivi argumenti žalbe, drugostepena presuda, baš kao i prvostepena, ovo jednostavno dekreтира, umesto da dokazuje, što je bez stvarne, dokazane a time i logičke vrednosti.

c – ad. – c) ovde sud, na osnovu "premise" pod a) i b) zaključuje na postojanje svesti kod okrivljenog advokata – branioca, o posledicama ovakvog njegovog izlaganja...

Kao što smo videli, navedene "premise" ne stoje, a ukoliko i stoje nisu tačne (rećimo ona pod b. – cela optužba je, i po načelu sub iudice, bila sporna, posebno njena tvrđenja, od kojih je okrivljeni branio optuženog), i one već po tom osnovu nisu bile,

niti su mogle biti u svesti okrivljenog pri davanju odbrane. Naprotiv, i to kao postulat same etike odbrane, i u svesti, i u reči okrivljenog, pošto je govorio isključivo sudu, i za sud, radi odbrane prava svoga klijenta, a bez ikakvog obzira na prisutne građane (on bi i bez njih na isti način branio, možda čak i bolji!) – iscrpljivala se je sva sadržina njegove svesti i, u njenim granicama, postavljenog cilja odbrane.

Zbog svega toga, zaključak suda da je okrivljeni iznosio navedena “tvrđenja” u NAMER! da izazove uznemirenje građana, stvarno ostaje nedokazan, zbog čega se ni logički ne može obrazložiti.

3) Da takva namera kod okrivljenog nije postojala, zbog čega ni u presudama nije mogla biti dokazana, mi smo izneli u žalbi na str. 20-22, gde smo utvrdili i više od toga, a to je da takva namera kod okrivljenog nije bila moguća.

Naime, kod krivičnog dela iz čl. 292a, st. 1 KZ, a tako je i po teoriji, u pojmu namere jeste da je radnja izvršenja, učinjena delom ili rečju, svejedno, neposredno motivisana posledicom. Prema obema presudama, okr. Popović je u svojoj odbrani izneo “tvrđenja”, u NAMER! da izazove uznemirenje građana u sudnici, po prvostepenoj presudi, a po drugostepenoj, ne samo u sudnici... “VEĆ I VAN NJE”!

Dodajući ovo “već i van nje”, drugostepena presuda nije rekla, a još manje dokazala, na koji je način branilac ovo mogao da postigne. To bi branilac mogao postići, samo ako bi u sudnici bila razglasna stanica sa “lautschpreherima” u hodnicima suda ili na ulici... A kako toga, izgleda, nije bilo, ova “namera” okrivljenog iz presude, da to postigne, koliko je apsurdna, još više je nerazumna, i ostaje samo kao svojevrsna opomena, kako sud ne bi smeo da radi i postupa, kada se radi o dokazivanju i utvrđivanju bitnih elemenata u biću krivičnog dela.

Ovom dodatku drugostepena presuda je morala pribeći, da bi i u ovom delu “spasla” prvostepenu presudu, pošto je žalba dokazala da uznemirenje građana u sudnici, kako je utvrdila prvostepena presuda, nije i ne može biti element dela iz čl. 292a st. 1 KZ.

Ne može, i to stvarno, jer takvog uznemirenja, pa ni u pokušaju ne može biti, bilo od koga, kod apsolutne vlasti predsednika veća da održava red na pretresu - čl. 269-272 i da spreči svakoga da taj red remeti, a iznad svega branioca pri davanju odbrane – čl. 314 u vezi čl. 270 i 272 st. 2 ZKP.

Da nije, još na glavnom pretresu 09.04.1974., primenjen protiv branioca nijedan od ovih propisa, to je najznatniji i stoga NEOSPORIV dokaz, da branilac nije ničim narušio ni sami red u zasedanju, a o izvršenju krivičnog dela u pitanju, da i ne govorimo, kako je to, u daljem, detaljno obrazloženo i dokazano na str. 23-25 žalbe, i molimo da se ceni.

I bez ovoga, ovim “dodatkom”, drugostepena presuda nije ništa dobila, ni stvarno, ni krivičnopravno, samom činjenicom, da je “lažna tvrđenja” branioca situirala u prostor koji je, u datim uslovima, apsolutno nepodoban, kako za izvršenje samog “dela”, još više za nastanak posledice, iako su i jedno i drugo, sadržaj namere učinioca, koja u prvom redu ima pred sobom mogućnost nesmetanog nastupanja očekivane posledice.

A ovakvo situiranje radnje izvršenja, zajedno i sa nastupanjem posledice, od strane drugostepene presude, inače, potpuno proizvoljno do te mere, da predstavlja

i prekoračenje optužbe, i same izreke prvostepene presude, govori po sebi, o nemogućnosti da bi branilac mogao postići nameravanu posledicu, za kojom je, tobože, namerno išao "lažnim tvrđenjima" u svojoj odbrani.

Ovo i stoga, što je bilo u njegovoj svesti i saznanju, a što je ionako blizu pameti, da njega niko ne sluša izvan sudnice, a i da bi ga neko slušao, ili hteo da sluša, ne bi mogao čuti...

To saznanje branioca, o stvarnoj situaciji i položaju, u kojima je davao svoju odbranu 09.04.1974., čak ako bi i imao nameru da u svojoj odbrani iznosi "lažna tvrđenja", nesumnjivo bi ga odvratilo od takve namere, već i kao nerazumne i apsurdne, a to potvrđuje, van njegove svesti i uviđanja, čisto objektivno, nemogućnost nastupanja očekivane posledice, uznemirenja građana, koja je u datim uslovima više nego očigledna.

Na osnovu izloženog ovaj je predlog u svemu opravdan i na zakonu osnovan.

U Beogradu,
15.06.1976. godine

Branilac
advokata Srđe M. Popovića
dr Savo S. Strugar, adv.

**“SVET NA DELU”
TELEVIZIJA GRANADA – MANČESTER
Transkript TV emisije – 25. maj 1976.**

P568/392

SUĐENJA POPOVIĆU

SVET NA DELU
P568/392
TITLOVI/MUZIKA

KOLAŽ JUGOSLAVIJE
SCENE GRADOVA I SELA

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Jugoslavija – viđena očima turista. Sa šest miliona stranih turista godišnje, to je najposećenija komunistička zemlja na svetu. Britanskim turistima su širom otvorena vrata. Nisu im čak potrebne ni vize. Ali za televizijske ekipe stvari stoje drugačije. Poslednja koja je zatražila dozvolu da ovde snima morala je da potpiše dokument kojim se obavezuje da film neće biti neprijateljski intoniran. A kada su tražili da razgovaraju sa poznatim kritičarima režima, tajna policija je počela da ih prati kud kod su se kretali. Zato se “Svet na delu” uputio u Jugoslaviju nezvanično, bez znanja ili dozvole vlade. Kada smo snimali na javnim mestima koristili smo običnu video-kameru. Time smo izgubili na tehničkom kvalitetu, ali smo dobili određene ruke da napravimo ovaj prilog.

KRUPNI PLAN: POPOVIĆ

U žiži naše priče je ovaj čovek: beogradski advokat po imenu Srđa Popović. Žurili smo da što pre dospemo do njega. Nad glavom mu visi kazna zatvora. Negde početkom ove godine Srđa Popović je jednom sudskom odlukom, koja je šokirala pravne krugove širom sveta, postao prvi advokat ikad osuđen za zločin odbrane političkog zatvorenika. Večeras “Svet na delu” istražuje

**KRUPNI NASLOV - SUĐENJA POPOVIĆU
KOLAŽ - ULICE I PRIPREME ZA PROSLAVU PRVOG MAJA U BEOGRADU**

KELI (GLAS IZVAN KAMERE, NASTAVLJA)

Prvi maj u Beogradu. U ortodoksnijim komunističkim zemljama to je dan mamutskih parada i režiranih manifestacija odanosti partiji. Ali, Jugoslavija to drugačije radi. Tu su transparenti, a tu su i portreti većito mladolikog predsednika Tita – koji sutra puni 84 godine. Ali, nema parade i nema puno politike. Ulice su prazne, zabavni parkovi puni.

KOLAŽ PARKOVA

Prvi maj bez politike je samo jedna od stvari koje jugoslovensku marku komunizma razlikuje od ostalih. Jugoslavija je krenula vlastitim putem odkako se Tito 1948. posvađao sa Staljinom i raskinuo sa Moskvom. Oslobodivši se veza sa Rusijom, Jugoslavija je stekla reputaciju najliberalnije komunističke zemlje.

KAMERA PRATI TRANSPARENTE/PAROLE

Ali, sada su tu zlokobni nagoveštaji da zastupnici tvrde linije prelaze u ofanzivu. Usred špekulacija o tome šta će se desiti kada Tita više ne bude, dramatično se povećao broj ljudi uhapšenih zbog kritikovanja vlade. Prema procenama, u zatvorima je 800 političkih zatvorenika, dok je 200 procesa u toku. Među njima je najneobičniji Popovićev slučaj.

EKSTERIJER: SELO NA DIVČIBARAMA

Sve je počelo ovde, u malenom planinskom turističkom mestu na Divčibarama. U ovom hotelu se 8. februara 1974. na jednoj konferenciji sastalo 60 pesnika i pisaca.

KRUPNI PLAN: IGNJATOVIĆ

Među onima koje su došli da čuju bio je i Dragoljub Ignjatović, levičarski pesnik i otvoreni kritičar režima.

PREVOD IGNJATOVIĆEVOG GOVORA

Naša se današnja diskusija odvija u zlo vreme. Poljoprivreda nam je zaostala, industrija nekonkurentna, imamo galopirajuću inflaciju, zdravstvo nam je ruinirano, naš školski sistem pripada 19. veku, bogati su sve bogatiji, a siromašni sve siromašniji. Sve je više kriminala, delinkvencije, prostitucije, korupcije. Ovo nije ni kapitalizam ni socijalizam. Ovo je poluvarvarizam.

EKSTERIJER: HOTEL KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Ali nisu svi među publikom u hotelu bili profesionalni pisci. Tu je takođe bila i tajna policija. Ignjatović govori o tome šta se desilo po završetku konferencije.

KRUPNI PLAN: IGNJATOVIĆ

IGNJATOVIĆ (SINH.)

Nakon sastanka sam otišao u sobu i počeo da se pakujem. Iznenada je ušlo šest

muškaraca u civilnim odelima. Predstavili su se kao pripadnici DB-a, tajne policije. Počeli su da preturaju po mojim stvarima, a onda su me pretresli od glave to pete. Pronašli su ono što su tražili, tekst mog govora, i otišli. Ponašali su se vrlo uljudno.

SREDNJI PLAN: IGNJATOVIĆ
KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Nakon par dana protiv Ignjatovića je podignuta optužnica za krivično delo širenja neprijateljske propagande.

IGNJATOVIĆ (SINH.)

Prvo što sam učinio nakon što sam dobio poziv za sud u Valjevu bilo je da potražim advokata. Odmah sam otišao do najboljeg među njima, čoveka sa velikim iskustvom u odbrani ljudi koji su kritikovali sadašnju situaciju u Jugoslaviji. Taj čovek je bio Srđa Popović.

EKSTERIJER: KUĆA PORODICE POPOVIĆ
KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Popović je partner u porodičnoj advokatskoj kancelariji koja je često bila u sukobu sa jugoslovenskim vlastima. Njegov je otac postao poznat po odbrani komunisti pre II svetskog rata, u vreme kada je partija bila zabranjena. Kada su komunisti preuzeli vlast branio je one koji su se otvoreno protivili partijskoj liniji. Kada je režim pokušao da ga učutka, 15 dana je štrajkovao glađu. Sada se njegov sin Srđa prihvatio nepopularnog i često opasnog posla odbrane političkih zatvorenika. Branio je 1968. studentske vođe optužene za organizaciju demonstracija. Potom je prihvatio slučaj izdanja koja su bila zabranjena na osnovu zakona o cenzuri. Branio je 1970. devet univerzitetskih profesora optuženih za širenje neprijateljske propagande. O tom slučaju su izveštavali mediji širom sveta, a Popović je apostrofirao kao sve veća smetnja vlastima.

EKSTERIJER: ULICA I ZGRADA SUDA

Ovde, u valjevskom sudu, 1974. prihvatio se odbrane pesnika optuženog za netačne i kritičke izjave o stanju jugoslovenske privrede. U to vreme izgledalo je da je reč o rutinskom slučaju, jednom u dužem nizu optužnica protiv manjih disidenata. Ali za advokata Popovića to će postati najznačajniji slučaj u karijeri.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Na čemu se zasnivala Vaša odbrana gospodina Ignjatovića?

POPOVIĆ (SINH.)

Pa, braneći gospodina Ignjatovića ja sam analizirao njegov govor i utvrdio da se sastoji od dva različita tipa izjava – izjava koje se odnose na činjenično stanje koje se lako može proveriti, i njegovih stavova. Smatrao sam da tužilac treba da dokaže da su činjenice netačne, a pošto tužilac nije čak ni pokušao da dokaže da su netačne, gospodin Ignjatović i ja smo zatražili od suda da od državnih organa dobijemo

zvanične izveštaje o činjenicama koje je on pomenuo u svom govoru.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Mislite na činjenice koje se odnose na stanje u poljoprivredi, zdravstvu, na inflaciju...

ZUM DO KRUPNOG PLANA: POPOVIĆ

POPOVIĆ (SINH.)

Upravo. Drugi tip izjava uključuje stavove, a to je, po mojoj oceni, ono pravo pitanje – ima li čovek pravo da slobodno iznosi svoja mišljenja bez obzira na to da li su ili ne, povoljna po režim. A po mom shvatanju zakona i Ustava čovek bi morao imati pravo na takve izjave, čovek ima pravo da izražava svoje mišljenje i kada nije u pravu, i naročito kada nije u pravu.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

I Vi ste zatražili od suda da pribavi zvanične dokumente. Kako su odgovorili na taj zahtev?

POPOVIĆ (SINH.)

Zahtev je odbijen uz obrazloženje da je manje-više opštepoznato da su te činjenice tačne.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Da su tačne?

POPOVIĆ (SINH.)

Da su tačne.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Ali, on je optužen zbog tih izjava, širenja lažnih informacija.

POPOVIĆ (SINH.)

Jeste, ali vidite, on je osuđen zato što ih je izrekao zlonamerno. A to, po mišljenju suda, u mnogome menja stvari.

KRUPNI PLAN: IGNJATOVIĆ

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Ignjatović je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 3,5 godine i odjednom je postao mučenik. Udruženje pisaca se zauzelo za njegov slučaj i organizacija "Amnesty International" ga je proglasila zatvorenikom savesti. Iznenada je pušten na slobodu nakon samo 20 dana, i to, kako je režim saopštio, "iz zdravstvenih razloga".

KRUPNI PLAN: POPOVIĆ

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Znači li to da se režim zbog tog slučaja našao u neprijatnoj situaciji?

POPOVIĆ (SINH.)

O tome ne bih mogao da sudim, ali Vam dajem činjenice na osnovu kojih možete izvući vlastite zaključke. U svakom slučaju, bio je pušten na slobodu.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

U svakom slučaju, bio je pušten na slobodu. Znači, mora da Vam se tada činilo kako se sve dobro završilo.

POPOVIĆ (SINH.)

Da, upravo mi se tako činilo oktobra 1975.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Pa šta se desilo posle toga?

POPOVIĆ (SINH.)

Nakon mesec optužen sam za širenje lažnih glasina – tako krivični zakon naziva to krivično delo koje sam počinio kada sam na Ignjatovićevom suđenju rekao kako su činjenice koje je on izneo tačne.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Kako ste se osećali kada ste se iznenada suočili sa takvom optužnicom. Da li ste ikada pre toga čuli da je neki advokat u Jugoslaviji optužen za krivično delo odbrane svog klijenta?

POPOVIĆ (SINH.)

Ne. Ovo je prvi slučaj za koji znam. U stvari, ovo je prvi slučaj za koji znam u Jugoslaviji ili bilo gde drugde.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Kakve posledice takva optužnica može imati po advokata?

POPOVIĆ (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Ako presuda bude konačna, to će, naravno, značiti kraj moje karijere.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Neće Vam biti dopušteno da se bavite advokaturom?

POPOVIĆ (SINH.)

Ukoliko me osude na godinu dana zatvora, automatski bivam isključen iz Advokatske komore. Međutim, ono što me još više brine jeste položaj ostalih advokata koji brane disidente u Jugoslaviji. I ne samo branilaca, nego i ljudi optuženih za politička dela, optuženih da su počinili političke zločine, jer, ukoliko sud usvoji takvo

pravno tumačenje, to će značiti uskraćivanje prava na odbranu u slučajevima neprijateljske propagande.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Šta mislite, zašto su protiv Vas podigli takvu optužnicu?

POPOVIĆ (SINH.)

Mislim da sam u odbranu tih ljudi ulagao dosta truda i entuzijazma, i verujem da me je trebalo ukloniti.

POPOVIĆ U KOLIMA

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Prvog marta ove godine Popović je prešao razdaljinu od 60 milja od Beograda do Valjeva. Pre dve godine otišao je tamo kao advokat. Sada će se naći na optuženičkoj klupi.

KRUPNI PLAN: POPOVIĆ

POPOVIĆ (SINH.)

Sud je zakazao ročište za 1. mart i ja sam se pojavio 1. marta. Neposredno pre početka suđenja tužilac je izmenio optužnicu tako što je dodao neke reči – stajalo je da je što sam rekao, braneći Ignjatovića, bilo izrečeno zlonamerno.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Znači, ušli ste u sudnicu očekujući da će Vas teretiti samo za širenje lažnih informacija, a suočili ste se sa optužnicom da ste zlonamerno širili lažne informacije. Kako se to odražava na slučaj?

POPOVIĆ (SINH.)

Odražava se utoliko što se delo kvalifikuje kao krivično – u suprotnom to ne bi bilo krivično delo.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Znači, stvari postaju neuporedivo ozbiljnije?

POPOVIĆ (SINH.)

Kako da ne.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Kakva je bila Vaša odbrana?

POPOVIĆ (SINH.)

Ni u jednom trenutku nisam porekao da sam rekao kako su činjenice koje je izneo gospodin Ignjatović tačne, rekao sam samo da ne znam kako bih drugačije i mogao da branim gospodina Ignjatovića, ako nemam mogućnost da opovrgnem navode iz tužbe.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Tvrdili ste da je Vaša obaveza kao branioca upravo bila da ga branite na način na koji ste ga branili. Kako su se stvari odvijale na sudu?

POPOVIĆ (SINH.)

Pročitali su, sudija je pročitao zapisnik sa suđenja gospodinu Ignjatoviću, manje-više rezime onog što sam rekao – to baš nisu bile reči koje sam upotrebio, nisu bili doslovni citati, pa je sud doneo odluku da sasluša neke svedoke koji su prisustvovali suđenju kako bi se tačno utvrdilo šta sam to tada izgovorio i zato je to prvo ročište odgođeno. Bio sam stvarno iznenađen kada je sudija pred svima izjavio da očekuje od valjevske policije da mu dostavi imena tih svedoka, što je značilo da valjevska policija poseduje dosijea ljudi koji prisustvuju političkim procesima.

EKSTERIJER: “POPOVIĆ I SIN”

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Popović se vratio kući i svojoj porodici, a sud je naredno ročište zakazao za deset dana. Sada je postalo jasno da je reč o ozbiljnom pokušaju da se on učutka. Braneći Ignjatovićevu izjavu, tvrdio je sud, on je učinio isti prekršaj kao i njegov klijent. I učinio je to, smatrao je tužilac, “zlonamerno” – ova pravna finesa je ukazivala da će presuda uključiti kaznu zatvora, koja će, sa svoje strane, onemogućiti Popoviću da se dalje bavi advokaturom. Ali, već petog dana Popović je krenuo da uzvraća udarce. Podneo je spisak od devet svedoka koji će potvrditi da su sve takozvane lažne činjenice koje je branio tačne i mogu se proveriti na osnovu zvaničnih statističkih podataka. Ali, i tužilaštvo je pripremalo svoje svedoke.

ENTERIJER – SREDNJI PLAN: POPOVIĆ

POPOVIĆ (SINH.)

Desetog marta pojavila su se dva svedoka koja su se zvala, nekako, ne sećam se, iz dosijea se ne vidi kako se došlo do njihovih imena. Jedan od njih, reč je o dvojici novinara, je gotovo u celosti, ne gotovo, nego u celosti potvrdio šta sam rekao tokom odbrane, dok je drugi samo izjavio da je njegov opšti utisak bio da sam se slagao sa gledištima mog klijenta. Pitao sam ga kako je stekao taj utisak, o čemu se radi, na čemu se taj utisak zasniva, ali sve što sam dobio kao odgovor bilo je da se ne seća detalja.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Znači, ta dvojica su bili svedoci optužbe.

POPOVIĆ (SINH.)

Tako je.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Za pretpostaviti je da ih je odredila valjevska policija?

POPOVIĆ (SINH.)

Nikad nismo saznali kako je sud došao do njihovih imena.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Pošto su saslušana ova dva svedoka optužbe, šta je bilo sa Vaših devet svedoka odbrane?

POPOVIĆ (SINH.)

Pa, pošto su saslušana ova dva svedoka, odluka suda je bila da je zadovoljan utvrđenim činjeničnim stanjem koje mu je bilo potrebno, i odbili su da saslušaju tih devet svedoka.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Znači da su saslušali samo jednu stranu, stranu tužioca?

POPOVIĆ (SINH.)

Tačno tako.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Zar to nije pomalo neobično?

POPOVIĆ (SINH.)

Veoma je neobično, naročito kada se ima u vidu da su izjave tih svedoka bile kontradiktorne.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Šta se desilo nakon što su ova dva svedoka rekla to što su imala da kažu?

POPOVIĆ (SINH.)

Posle toga je moj advokat dao svoju završnu reč kojom je, po mom mišljenju, počinio isto krivično delo kao i ja – ako je to uopšte bilo krivično delo – s obzirom da me je branio na skoro isti način na koji sam ja branio Ignjatovića, i s obzirom da je to jedini mogući način da se brani čovek protiv koga je podignuta takva optužnica. Potom me je sudija pitao da li želim nešto da kažem, i ja sam samo rekao da smatram da sam samo vršio svoju dužnost advokata i da bih, nađem li se sutra u istoj situaciji, postupio na identičan način, jer se u suprotnom uopšte ne bih bavio advokaturom.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

I kakvu je presudu sud doneo?

POPOVIĆ (SINH.)

Sud me je osudio na godinu dana zatvora.

EKSTERIJER: PORODICA POPOVIĆ

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Ali, Srđa Popović nije odmah upućen u zatvor. Žalio se višem sudu i pušten je na slobodu dok se ne razmotri njegova žalba. Danas je ponovo sa svojom porodicom i čeka da viši sud odredi datum naredne faze bitke.

ENTERIJER: KRUPNI PLAN POPOVIĆ

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Da li ste optimista u pogledu ishoda Vaše žalbe?

POPOVIĆ (SINH.)

Pa, bio sam iznenađen kada je optužnica podignuta, smatrao sam da tako nešto nije moguće. Bio sam manje iznenađen presudom; ako se takva tužba pokazala mogućom, onda je i takva presuda morala biti još izvesnija. A što se tiče moje žalbe, mogu samo reći da mislim da mnogo ljudi sada shvata da je mnogo, mnogo toga dovedeno u pitanje, i da se cela pravna struka budi. Da, tačno, mislim da će moja žalba biti mnogo pažljivije razmatrana.

BOLTON (SINH. PREKO NJEGOVOG GLASA)

Koliko Vas podržavaju ostali iz struke, ovde u Jugoslaviji?

POPOVIĆ (SINH.)

Niko me nije podržao ovde u Jugoslaviji. Obratio sam se Advokatskoj komori, rekao sam im da bi ovakva presuda mogla ograničiti njihovo pravo da brane, jer bi zastrašila advokate, a oni su mi odgovorili da Advokatska komora nije preplašena.

ULIČNE SCENE

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

I tako su uprkos svim implikacijama slučaja Popović njegove kolege advokati ostali nemi. A i javno mnjenje nije bilo od neke pomoći, jer običan građanin zna samo ono što pročita u novinama koje su pod kontrolom vlasti. Ali, negde početkom ovog meseca 32 najpoznatija pisca i akademika zajedno su jednim dramatičnim gestom podržali Popovića. Uputili su lični apel Predsedništvu partije i Centralnom komitetu.

EKSTERIJER: ULICA I LJUDI

PREVOD: APEL

BOLTON (GLAS IZVAN KAMERE)

Ova logički neodrživa, pravno zapanjujuća i politički štetna odluka suda zasnovana je na izmišljotinama... Kao građani i javni radnici, snažno protestujemo protiv presude izrečene advokatu Srđi Popoviću, uvereni da je ona bez presedana u istoriji pravnog sistema Jugoslavije. Ukoliko postane konačna, praktično će instituciju

odbrane u našem krivičnom zakonu proglasiti nelegalnom i izuzetno narušiti ugled ove zemlje.

ENTERIJER: KRUPNI PLAN – ĆOSIĆ

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Upućivanje apela je organizovao pisac i bivši član Centralnog komiteta Komunističke partije Dobrica Ćosić.

PREVOD: ĆOSIĆ

O svojoj zemlji pre svega govorim kao pisac. Politički gledano, pripadam onim komunistima koji se zalažu za veće demokratske slobode. Sud koji je izrekao presudu Srđi Popoviću poništio je pravnu instituciju odbrane i prekršio jedno osnovno građansko pravo. Nas 32 koji smo potpisali ovo pismo smatrali smo svojom moralnom dužnošću da protestujemo protiv tog čina, u nadi da se tako nešto nikad više neće ponoviti. Ali ne želim ništa više o tome da kažem dok ne dobijemo odgovor ili dok to pismo ne bude objavljeno u jugoslovenskoj štampi.

KOLUČOVA (GLAS IZVAN KAMERE)

Mislite li da će vam odgovoriti i da će ga štampa objaviti?

ĆOSIĆ (SINH. PREVOD)

Nisam uopšte siguran u to, ali se nadam.

KOLUČOVA (GLAS IZVAN KAMERE)

Zašto ovdje ima toliko političkih procesa?

ĆOSIĆ (SINH. PREVOD)

To je složeno pitanje koje treba ozbiljno proučiti. Lako je upasti u zamku i izreći poluistine u kratkom razgovoru pred televizijskom kamerom. Reći ću samo ovo: suđenja teroristima i separatistima se moraju prihvatiti kao nužnost sveta u kojem živimo, mada se nijedna zajednica ne može održati samo putem represije. Ali je i tačno to da je u posljednjih nekoliko godina bilo političkih procesa koje ne mogu da podržim ni sa jednog aspekta – slučajeva u kojima se sudi ljudskom razmišljanju. Nama je potrebna sloboda da možemo govoriti istinu, a ako se ne borim da proširim i odbranim tu slobodu, prestajem da postojim kao pisac.

ŠIROK KADAR PALATE: ZASTAVE

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Onima koji postavljaju pitanje sve većeg broja političkih procesa predsjednik Tito odgovara da su njegovi protivnici staljinisti – zastupnici tvrde linije, koji hoće da ponovo zavedu moskovski komunizam. Ali, brojke ukazuju da stvari ne stoje baš tako.

ENTERIJER: SREDNJI PLAN POPOVIĆ

POPOVIĆ (SINH.)

Mogu samo da kažem da je to u suprotnosti sa zvaničnom izjavom koju je sekre-

tar za unutrašnje poslove dao u januaru, kada je rekao da 200 ljudi čeka da bude izvedeno pred sud iz političkih razloga. Među njima je samo 30 staljinista.

BOLTON (SINH. GLAS PREKO NJEGOVOG GLASA)

Da li to znači da bi ostalih 170 mogli biti kritičari režima?

POPOVIĆ (SINH.)

Da, tako je.

BOLTON (SINH. GLAS PREKO NJEGOVOG GLASA)

Da li pro-ruski komunisti, staljinisti, predstavljaju ozbiljnu pretnju?

POPOVIĆ (SINH.)

Siguran sam da nemaju nikakvu podršku u današnjoj Jugoslaviji. Među ljudima koje poznajem nema nikoga ko bi i za trenutak podržao bilo kakvu staljinističku politiku.

BOLTON (SINH. GLAS PREKO NJEGOVOG GLASA)

Ali, to su jedini kritičari o kojima Tito i režim govore na Zapadu.

POPOVIĆ (SINH.)

Mislim da je to sasvim razumljivo ako imate u vidu da gledano očima zapadne javnosti niko ne bi procese protiv staljinista smatrao nekim bitnim kršenjem ljudskih prava.

EKSTERIJER: ULICA

KELI (GLAS IZVAN KAMERE)

Kritičari režima nerado otvoreno komentarišu motive za političke procese koji se sada odvijaju i po tri na dan. Neki ih smatraju delom borbe za vlast posle Tita. Drugi misle da je i sam predsednik sada uvideo da se pokušaj pomirenja komunizma i nekih demokratskih sloboda otima kontroli. U međuvremenu, Srđa Popović čeka

da viši sud donese odluku o njegovoj žalbi, svestan da su u pitanje dovedene stvari značajnije od karijere ili slobode jednog čoveka.

POPOVIĆ

POPOVIĆ (SINH.)

Mislim da imam sreće, i to ne zato što sam dobio toliki publicitet i što ću uz takav publicitet otići u zatvor. Drago mi je što mi se pružila prilika da kroz svoj slučaj pokažem šta se u ovoj zemlji događa ljudima optuženim za politički zločin i koliko truda morate da uložite u borbu za nešto što će makar ličiti na pošteno suđenje.

MUZIKA

KRAJ - ODJAVNA ŠPICA

(sa engleskog prevela: Spomenka Grujičić)

Transkript dokumentarna emisije JUGOSLAVIJA KAKO JE DRUGI VIDE

TV – Beograd – prvi program

Ponedjeljak, 20.02.1978.

21.10-22.50

Televizija Beograd večeras počinje dokumentarnu seriju pod naslovom “Jugoslavija kako je drugi vide”, u nameri da i našim gledaocima povremeno omogućujući da vide kako se naša zemlja prikazuje na inostranim televizijskim programima. Najveći broj inostranih emisija o Jugoslaviji objektivno prikazuje našu zemlju, mada u nekim programima ima i tendencioznih i otvoreno neprijateljskih sadržaja kao što je početkom ovog meseca to bilo na švedskoj televiziji. Večerašnja emisija pripremljena je pre nego što je na švedskoj televiziji prikazana ta antijugoslovenska emisija.

U prvoj emisiji nove serije prikazaćemo vam delove iz četiri inostrane emisije koje su tokom poslednjih godina bile na programima: španske, švedske, engleske i zapadnonemačke televizije. Voditelj emisije je Svetolik Mitić.

SVETOLIK MITIĆ:

Dobro večer. Želimo da vam večeras prikažemo kako drugi vide našu zemlju, koliko i kako je svet obavešten o Jugoslaviji. U svetu danas postoji ogromno interesovanje za našu zemlju, za njen samoupravni razvoj, nezavisnu, nesvrstanu politiku. To, pre svega, zahvaljujući ličnosti i delu predsednika Tita koji uživa ogroman i neosporan ugled i poštovanje u čitavom svetu. Možemo reći da nema zemlje na svetu, uzimajući u obzir geografsku veličinu i broj stanovnika, koja je toliko prisutna i poznata u ovom našem, današnjem svetu kao naša, kao Jugoslavija.

U inostranoj štampi i u raznih publikacijama, na radiju i na televiziji sve su češće informacije o našoj zemlji. Televizija tu ima poseban značaj i veoma značajnu ulogu kao subjektivno sredstvo masovnog komuniciranja. Mi ćemo se večeras prvenstveno baviti tim pitanjem – kako je naša zemlja prikazana na programima inostranih televizija. Prikazaćemo vam delove iz nekoliko inostranih emisija o Jugoslaviji, ne samo one koje objektivno govore o našoj zemlji, nego i one koje su pripremili ljudi koji ne vole ovu socijalističku samoupravnu Jugoslaviju pa su ove emisije neprijateljske i tendenciozne. Videćemo i tu drugu stranu. O svemu tome večeras ćemo i razgovarati. Ovde u studiju su drugovi, koji po prirodi svoje profesije, prate kako je inostrana javnost obaveštavana o Jugoslaviji. Pa da vam ih predstavimo. Ante Čudina, pomoćnik predsednika Saveznog komiteta za informacije; doktor Mirko Perović, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu i sudija saveznog Vrhovnog suda; doktor Vojislav Mićević, Mićević, glavni i odgovorni urednik lista “Komunist” –

za SR Srbiju; Milutin Milenković, glavni urednik Prvog programa Radio Beograda i predsednik Saveza novinara Jugoslavije; Dragan Marković, glavni i odgovorni urednik NIN-a i kolege sa televizije – Blagoje Lazić, urednik dokumentarnog programa Televizije Beograd i Goran Milić, urednik spoljno-političke redakcije informativnog programa Televizije Beograd.

SVETOLIK MITIĆ:

Filmske emisije su, ustvari, jedan dobar medij za takvu delatnost. Recimo, mi ćemo vam sada prikazati, dragi gledaoci, jednu emisiju koja je, ne tako davno, prikazana na engleskoj televiziji. Pogledajte, pa sami procenite njenu objektivnost, istinitost, dobronamernost i veštinu televizijskih stvaralaca da se montažom i režijom ostvari željena uverljivost. Emisiju je realizovala TV Granada, tobože jako zabrinuta za slobodu u Jugoslaviji, koristila je slučaj jednog beogradskog advokata.

SVETOLIK MITIĆ:

Autori ove emisije koji tvrde da u našoj zemlji nema slobode nisu ni pomišljali, nisu mogli ni da zamisle da mi smemo da objavimo ovu emisiju našim gledaocima. Naravno, ona je bila, ustvari, namenjena engleskim gledaocima i drugim kojima je nuđena na prodaju. Tek, evo, i vi ste videli ovu emisiju. Sada, da čujemo komentar, prvo drugova ovde iz studija.

Druže Peroviću, Vi kao pravnik, mislim, možete da kažete prvi.

MIRKO PEROVIĆ:

Pre svega, mislim da je potpuno očevidno da je ovde u pitanju nešto što je sastavni deo političko-propagandnog, psihološkog rata, što ima za cilj da kompromituje, diskredituje politički i društveni sistem Jugoslavije kao takve zemlje, i tako dalje, i da su u sklopu te kampanje odabrali, oni koji tu kampanju organizuju i vode, ovoga puta jedno pitanje a to je pitanje demokratskih prava i sloboda građana, konkretno pitanje postojanja prava na odbranu političkih krivaca. I u sklopu takve akcije oni su našli ovoga advokata Srđu Popovića koji se, uzgred budi rečeno, u zadnje vreme češće pojavljuje u filmovima takvog sadržaja i koji im je ovoga puta poslužio – pogodan eksponat za afirmaciju, za realizaciju takve jedne politike prema Jugoslaviji.

SVETOLIK MITIĆ:

On se pojavljuje i u onoj švedskoj emisiji, čini mi se.

MIRKO PEROVIĆ:

Jeste. On se pojavljuje i dalje. On i sada ide po inostranstvu i drži razne govore protiv Jugoslavije istupajući kao neki šampion slobode i tako dalje. E, sad, šta da se kaže. Ako bi čovek hteo ozbiljno da uzme u obzir argumente ove emisije, ovoga što tvrdi ova "Granada" i ovaj Srđa Popović, onda bi trebalo dosta vremena da se prikaže ono što je prilično poznato.

SVETOLIK MITIĆ:

Ukratko.

MIRKO PEROVIĆ:

Naš ustavni sistem, naš krivično-pravni sistem, krivični zakon, zakon o krivičnom postupku – koji izvanredno, demokratski, široko, garantuje pravo odbrane, čak predviđaju, kao uostalom i drugde u svetu, i obaveznu odbranu za određena krivična dela i tako dalje.

SVETOLIK MITIĆ:

Izvinite, šta je bilo sa advokatom Popovićem?

MIRKO PEROVIĆ:

Advokat Popović je, kao što je sam ovde rekao, osuđen bio na godinu dana zatvora – bezuslovno. Žalio se i on i javni tužilac. Po njegovoj žalbi njegova kazna je preinčena u uslovnu, prema tome, za određeno vreme ako ne izvrši drugo krivično delo neće je izdržati. Ja neću ići tim putem da izlažem verbalno, da polemishem, mislim...

SVETOLIK MITIĆ:

... činjenice samo.

MIRKO PEROVIĆ:

Moraću da pođem redom, ali ću pokušati da budem vrlo kratak uzimajući samo ono što je najbitnije. Pre svega, taj advokat, taj književnik Ignjatović je osuđen za krivično delo neprijateljske propagande što je jako mnogo toga tamo rekao, na tome savetovanju, šta li je to bilo, ali ja ću samo dve stvari ovde pomenuti pa će, mislim, biti jasno šta je on tamo rekao. Recimo, jedna njegova tvrdnja koja je ušla u optužnicu, koja je ušla u presudu, za šta je osuđen, i pazite, odmah skrećem pažnju, što je Srđa Popović stalno govorio da je to tačno. Recimo, Ignjatović te tamo rekao ovo: "To nije", za Jugoslaviju govoreći, "ni kapitalizam ni socijalizam, to je, prosto rečeno, jedno patvoreno tavorenje, jedno bitisanje na samom dnu postojeće poluvarvarske evropske civilizacije sa tendencijom najvarvarske alternative."

SVETOLIK MITIĆ:

Govoreći o Jugoslaviji?

MIRKO PEROVIĆ:

O Jugoslaviji. A, pazite, sada ovo. Citat: "Organizovanom zlu koje nasrće sleduje organizovani otpor. Ne bude li mogućan sleduje pojedinačni otpor. Zlu u svakom slučaju sleduje otpor. Dva su puta. Ili legalna odbrana legalnih stvaralačkih sloboda ili carstvo ilegalne stvaralačke slobode – široki prostor podzemnog umetničkog delovanja. Drugi je put po svemu sudeći neminovan, a pre, a posle on će se nametnuti." Mislim da, očevidno, ko je pismen i ne mora biti pravnik – proizilazi da je to naprosto

jedan verbalni poziv na, takoreći, pobunu protiv poretka. I uzgred da kažem, mislim da nema poretka u svetu koji bi takve, kako da kažem, verbalne izraze drugačije tretirao. Naravno, on je suđen i kao što smo čuli ovde, on osuđen za neprijateljsku propagandu, ali je posle pomilovan. Međutim, sada interesantno je – u celom ovom materijalu koji ja vrlo lako mogu da dokumentujem kad bi trebalo, izričito, citiram, izričito Srđa Popović je stalno izjavljivao kad je njemu suđeno da on uopšte nije osporavao da je rekao da su činjenice koje je tvrdio gospodin Ignjatović istinite. Prema tome, on je na svom suđenju, a i na suđenju Ignjatoviću priznao, podvlačio neprekidno, to je bila linija njegovih istupa i odbrane, da je sve ono što je govorio Ignjatović istinito. E, sada pogledajte, momenat. Šta kaže još Srđa Popović prema ovome što smo malopre čuli. Kaže doslovno: "Ukoliko budem konačno osuđen moja karijera će, naravno, biti završena". Ovo, međutim...

SVETOLIK MITIĆ:

Je li završena karijera?

MIRKO PEROVIĆ:

Nije završena karijera. A ni po zakonu to nije tako.

SVETOLIK MITIĆ:

On i dalje ima kancelariju, radi u kancelariji?

MIRKO PEROVIĆ:

Ja koliko znam, ima kancelariju i radi, mada malo radi – putuje po svetu, daje razne izjave, ko to plaća ja ne znam...

SVETOLIK MITIĆ:

Druže Peroviću, oprostite što Vas prekidam. Ovaj advokat za nas ovde i za naš razgovor, u krajnjem slučaju, nije važan. On je i autorima služio kao povod, ustvari, za napad na Jugoslaviju. Jer, oni se tako služe i drugim ljudima da bi ostvarili neke svoje ciljeve. Ja bih rekao nešto kao televizijski radnik što sam primetio gledajući ovu emisiju, što je moj utisak. Tu se navodi da je reporter morao tajno da snima po Jugoslaviji a da je za sve to vreme bio praćen od tajne policije. Ako je tako, kako je ta policija dozvolila da se sve ovo snimi. Sam je reporter kontradiktoran. Predimo na činjenice. Reporter je bio u našoj zemlji, razgovarao je sa ljudima koje je sam izabrao, posetio je Valjevo, snimio sud, poneo je snimke iz suda, snimio je i sliku i ton, poneo je sve to, izneo je iz Jugoslavije i filmsku i tonsku traku, pa i ako, kako kaže bio je praćen od tajne policije, niti ga je ko u tome ometao, niti je bio uhapšen. To su činjenice. Kako izgleda postupak, druže Laziću, kada naš reporter, oprostite, izvolite.

MIRKO PEROVIĆ:

Vidite, to što ste Vi govorili sada, to je upravo ova jedna vrlo očita protivrečnost. Ovamo se tvrdi, stav je, da nema slobode u Jugoslaviji, a ovamo se vidi kako oni koriste veliku slobodu u Jugoslaviji i prolaze bez posledica. Ali, pazite sada ovu logi-

ku. Tvrdi se i to je valjda i osnovna poenta, nema političkih sloboda u Jugoslaviji, nema ni jednog od najbitnijih prava – prava odbrane. A u isto vreme, čuli smo maločas, kad ga pitaju, Srđu, da li ste ikada čuli za nekog advokata iz Jugoslavije koji je optužen za krivično delo učinjeno u odbrani svog klijenta a on odgovara: “Ne, ovo je prvi za koji sam čuo, ustvari, ovo je prvi slučaj za koji sam čuo da se dogodio u Jugoslaviji”. Dalje, “Granada” kaže: “Celokupna pravna profesija očekuje tu odluku, ali njegove kolege ostali su nemi”. Međutim, Advokatska komora Srbije i Advokatska komora Beograda nisu ostale neme, nego su, ja imam ovde u originalu tu, taj njihov stav, to njihovo saopštenje, doneli saopštenje, odluku koja glasi ovako: “Upravni odbor Advokatske komore Srbije i upravni odbor Osnovne advokatske komore u Beogradu smatraju da pokretanjem krivičnog postupka protiv Srđe Popovića, advokata u Beogradu, nije ugrožena uloga branioca u krivičnom postupku. Postupak i ponašanje Srđe Popovića posle pokretanja krivičnog postupka protiv njega i obraćanje inostranstvu, najoštrije se osuđuje pošto je takvim ponašanjem stvorena pogrešna slika o položaju branioca u krivičnom postupku u našoj zemlji i time naneta šteta advokaturi u našoj zemlji.”

Svi advokati u Beogradu i Srbiji, eto, ispadaju nekakvi, ne znam kakvi, a sad je Srđa, ovaj, nekakav, recimo, ovaj, šampion slobode.

MILUTIN MILENKOVIĆ:

Ja bih nešto rekao o ovoj emisiji koja me u prvih mah iznenadilo malo, a posle i pogodila, pa i revoltirala. Ne kao pojava Srđe Popovića o kome je drug profesor lepo govorio i koji je kao ličnost dosta dobro poznat i,

SVETOLIK MITIĆ:

Da ne pričamo o njemu.

MILUTIN MILENKOVIĆ:

Da ne pričamo o njemu, ne zaslužuje pažnju koja mu se pridaje iako traži publicitet. Pa, da. On traži publicitet, želi sebi oreol žrtve i izaziva na sve moguće načine što više takvih žrtvonosnih situacija. Mene je tu pogodila pojava našeg poznatog književnika Dobrice Ćosića kada on dopusti da bude uključen u jednu komercijalnu, antijugoslovensku proizvodnju koja je prodajom mnogim zemljama, tog programa, nanela mnogo štete Jugoslaviji, hoćemo-nećemo. Tu se privid stvara, uverljivost simpatične strane onoga ko je žrtva i neke surove zemlje u kojoj ljudi, brkati, u kožusima žive u devetnaestom veku i jure to malo progresivnih intelektualaca koji su usušuju da dignu glas u odbranu ljudskih sloboda. Takva slika o ovoj našoj zemlji sa očigledno zlonamernim biranjem svih scena za potvrdu Ignjatovićevih teza da živimo u devetnaestom veku i da smo poluarvarska država, takva sredina i takvo društvo i takva poruka ne dopuštaju nikako pojavu jednog ozbiljnog društveno umetničkog imena u tome društvu i u tom kontekstu. Za mene je subjektivno pojava Dobrice Ćosića u ovoj emisiji, u emisiji jako tužna a objektivno, mi se čini, vrlo ružna.

SVETOLIK MITIĆ:

Vi ste hteli, družo Markoviću.

DRAGAN MARKOVIĆ:

Mislim da je Milenković dao dosta dobru analizu implikacija koje se mogu javiti ovim filmom, međutim, i mislim da je ovo školski primer filma koji je pravljen kao oruđe psihološkog rata. Školski primer jer se služi jednom vrlo uprošćenom jednostavnom formulom – da se nađu dvojica koji su spremni da kritički, tobože, a ustvari ogovaraju sopstvenu zemlju i da se onda manipuliše sa jednom od najosetljivijih tema danas, koju je pomenuo malopre drug Čudina, to su pitanje ljudskih prava i sloboda. Dalje, cela režija filma ide na to da potvrdi tezu o varvarizmu u našem društvu, jer vidimo sliku jedne poluvarvarske situacije u kojoj se nalazi taj mladi džentlemen koji ima svoju vilu i igra fudbal i koga treba sačuvati da ga taj jugoslovenski varvarizam ne proguta. Ja mislim samo da treba, čini mi se, Milenković je reagovao sasvim precizno, analitički, a imam utisak, i emotivno, što je opravdano. I ja se dosta emotivno osećam međutim, treba tu biti realista do kraja. Nije nemoguće da i pisac koji ima za sobom takvu jednu biografiju, i ratnu i svakakvu drugu, pozitivnu do jedne granice, posle toga dozvoli sebi da bude u ovakvom filmu koji je otvoreno antijugoslovenski. Mislim da je to nešto što smo imali i ranije kao iskustvo i ono što najviše može da uzbuđuje to je da se pokušava na jedan sugestivan način da manipuliše s tim pitanjem sloboda. Zašto kažem da se manipuliše? Zato što, mislim da se ne može pomicanje granica sloboda u jednom društvu, pa ni u našem, postići nikakvim govorima, nikakvim parolama, a najmanje pokušajima da se ta sloboda uveze odnekud, to jest da nam neko drugi tu slobodu da.

MILUTIN MILENKOVIĆ:

Izvinite, još nešto bih želeo da kažem o pojavi Dobrice Ćosića u ovoj emisiji – još jedna misao se nameće i traži da iziđe. Dobrica u poenti, ako mogu po sećanju dobro da ga citiram, u svojoj izjavi tvrdi, da ne bi mogao da opstoji kao pisac kada bi prestao da se bori za istinu i da brani one koji su ugroženi da zbog istine stradaju. Načelno to je sasvim ispravno i za nas vrlo pošteno formulisana teza. Međutim, ako se ta istinita i poštena teza smesti u konkretni kontekst, ako se pogleda u kakva kola istine se, ovom prilikom upreže, jedno takvo ime, onda to ne može da ne dobije i jednu suprotnu intonaciju. Ignjatović tvrdi da smo mi ni kapitalizam, ni socijalizam, nego poluvarvarizam, da mi ne živimo, da mi tavorimo na dnu neke evropske primitivističke lestvice i u ime odbrane takve istine jedno ime tipa Dobrice Ćosića oseća potrebu da piše peticiju i da pred licem britanske javnosti, preko jedne komercijalne mreže, napada svoju zemlju.

MIRKO PEROVIĆ:

Ja bih samo dve reči oko ovog slučaja, učešća u ovoj emisiji Dobrice Ćosića. On je ovde rekao, to smo malopre čuli, ja sam precizno zabeležio i citiram njegovu izjavu: "Sud koji je osudio Srđu Popovića pobija instituciju zakonitosti odbrane, a time je povređeno osnovno građansko pravo". Iz cele stvari, očividno, proizilazi da se ne pobija institucija zakonitosti odbrane. Drugo, još teže, on kaže: "bilo je

slučajeva da se sudi samom ljudskom razmišljanju". Sad vidite, Dobrica Ćosić nije pravnik, ali ovo što je rekao, to su apsurdi, i ne samo pravnički. I ja mogu da kažem, a to bi trebao i on da zna, da nema poretka na svetu koji bi mogao da sudi čoveku za razmišljanje, za razmišljanje interna, intimna sfera čoveka koja je van kontrole društva, da kažem. Ali isto tako nema poretka na svetu koji ne bi sudio kad to razmišljanje dobije ovakav oblik kao što je to bilo razmišljanje, odnosno delovanja Srđe Popovića. Prema tome, mislim, konačno, ovako. Braneći Srđu Popovića Dobrica Ćosić brani lošu stvar, a kao pravnik mogu da kažem, da on tu stvar loše brani.

BLAGOJE LAZIĆ:

Razmišljao sam o dvema stvarima i ja dok sam gledao ovaj film. Prva je sledeća, o ovoj vrsti proizvodnje. Nekako iza ovog televizijskog dokumentarnog filma, sad ono dokumentarno ulazi pod znake navoda, ne znam koja je to vrsta dokumentarnosti. Ista ta kompanija nam je poslala, kao što redovno šalje prospekte, jednu od svojih sledećih emisija. A ta emisija je bila povodom onih događaja koji su se pre godinu dve dana odigrali u Poljskoj kada je bilo onih nemira, demonstracija i tako dalje

SVETOLIK MITIĆ:

Oko povišenja cena.

BLAGOJE LAZIĆ:

Oko povišenja cena, oko, ne znam, nekih inflatornih tokova i tako dalje. Nije to važno. Važno je bilo kako je emisija napravljena. Prvo, snimana je tajno. Ali ovog puta nije mogla kamera da se unese, kada se snima sve što se želi, nego je snimano magnetofonski. Pribavljen je bio čovek koji je bio vođa tih nemira, on je u međuvremenu napustio svoju zemlju i zatražio azil u Britaniji. I uzet je bio jedan grad koji po svom izgledu pruža ambijent kakav je bio ambijent u Poljskoj i tu je rekonstruisana čitava ta situacija. Pazite, kad to čovek pogleda, tu čak može negde i da piše sitnim slogom – jesmo radili tako i tako, ali kad izađe pred jednu milionsku publiku, u ovakvom mediju kao što je televizija, onda je to jedno drugo dejstvo, onda to dobija pečat, treba da dobije pečat nekakve autentičnosti, nekakvog tajnog snimanja na licu mesta i tako dalje i tako dalje.

VOJISLAV MIĆOVIĆ:

Ja bih hteo iz još jednog ugla da dam jedan mali komentar ove, ovoga filma. Kad je reč o tim izvorima i u vezi s Jugoslavijom, mislim da treba reći da su ti izvori različiti, da ih ima u inostranstvu, da su to razne specijalne službe koje daju podatke za te dezinformacije, dalje, da je tu i ekstremna emigracija i, u zemlji, kao što smo videli, ljudi, najčešće oni koji su dolazili u sukob sa našim zakonima ili su pripadnici raznih antisocijalističkih i nama tuđih idejnih, ovaj, opredeljenja sa kojima je naše društvo, na određen način, dolazilo u sukob. To su neki, po mom mišljenju, izvori, izvori dezinformacija koji se koriste u tom propagandno-psihološkom ratu protiv...

MIRKO PEROVIĆ:

Ja bih.

SVETOLIK MITIĆ:

Izvolite.

Mirko Perović:

Očevidno je, da ovde se nije došlo da se traži istina ni da se vidi šta jeste, nego se došlo sa jednom koncepcijom, sa jednom namerom, videli smo kakvom, i sad su se tražili oni primerci, oni ljudi koji će potkrepiti tu nameru.

SVETOLIK MITIĆ:

Sa zadnjom namerom.

MIRKO PEROVIĆ:

E, pa, jasno je o čemu se radi kad se vidi sadržina. E, sad, ako ste zapazili jednu rečenicu koju je ova Granada upotrebila. Kažu, u Jugoslaviji se u zadnje vreme primećuju znaci vraćanja na staro. Kao uzgred. A, šta to znači? Vraćanje, recimo, na, pod sovjetski uticaj, na staljinizam i tako dalje. E, sad, šta je tu? Mislim da se to izvanredno uklapa, to otkriva prave namere po mome, u onu logiku super sile koja... jednog bloka, da male zemlje nemaju pravo na samostalnost, da treba na njih vršiti pritisak, svakovrsni, politički, propagandni i svaki drugi da one ne odu u suprotni blok, da bi otišle u njihov blok.

Odlomci iz knjige
“ŽIVOT I POLITIKA”,
DRAGOSLAVA – DRAŽE MARKOVIĆA
1967 – 1978., knjiga druga, “Rad”, Beograd, 1987.

Očevidno je da su neprijatelji spolja procenili da je trenutak kada treba da pokrenu sve unutrašnje opozicione snage. Posle Kocbeka, sada i R. Supek. Oko Mihailova kampanja već godinama traje. Sada se nalazi povod oko suđenja advokatu Srđanu Popoviću. On je branio D. Ignjatovića, pre godinu i više dana, identifikovao se sa delom optuženog i na taj način i sam počinio krivično delo. Ne konsultujući se mnogo, Javno tužilaštvo je podiglo optužnicu. Krivično delo nesumnjivo postoji. Pitanje je, međutim, političkog oportuniteta da li je, ipak, trebalo pokretati to u ovom trenutku. Mislio sam da bi bilo dobro, eventualno, odustati od gonjenja i prepustiti stvar disciplinskom sudu Advokatske komore. Konsultovao sam se na Koordinacionom telu Predsedništva SFRJ sa P. Stambolićem, V. Bakarićem i drugim. Ali, malo se zadocnilo s tim. Inostrani faktor se sasvim umešao i svako povlačenje danas moglo bi izgledati kao povlačenje pod stranim pritiskom. A to se ne sme dozvoliti. Proces se mora održati, osuda se mora izreći, pa makar, posle toga, išli na primenu akta pomilovanja. Ne sme se praviti nikakav kompromis koji bi mogao značiti presedan.

(str. 213)

Jutros rano imao sam dug razgovor sa dr Vojom Stojanovićem. On je naime, učestvovao na seminaru filozofa na Divčibarama pre neku godinu. Zbog istupanja na tom skupu književnik Dragoljub Ignjatović je osuđen na dve godine zatvora. Zbog odbrane D. Ignjatovića, advokat Srđan Popović je nedavno osuđen u Valjevu na jednu godinu zatvora. Sada Dobrica Ćosić i Ljuba Tadić skupljaju potpise od svih učesnika Divčibarskog skupa na protestnom pismu koje misle da upute Predsedništvu SR Srbije. Njemu je nezgodno da ga potpiše. Isto tako mu je nezgodno da ga ne potpiše. Želeo bi da se iz svega izvuče. Situacija mu je nezgodna. Zato je okolišao, pričao o raznim stvarima i tek, na kraju se odlučio, kada već vremena nismo imali, da povede razgovor o tome.

Što se samog suđenja Srđanu Popoviću tiče, to je očigledna glupost. On je svojim stavovima u odbrani D. Ignjatovića očevidno učinio krivično delo. Ali da li je bilo oportuno suditi mu. Sada je “čitava javnost”, svi ti zapadni “demokratski” krugovi, razne liberalne građanske institucije i organizacije, sada je sve to pokrenuto u odbranu građanskih sloboda i prava u Jugoslaviji. Razume se, sve te reakcionarne mahinacije buržoaskih krugova, ipak su nepotrebno dobile nekakav “argument” u

svojim nastojanjima. O tome se uvek mora voditi računa: pravo odbrane, položaj advokata i dr.

[220-221]

Kampanja protiv naše zemlje se nastavlja istim intenzitetom. Koristi se štampa, preko koje se vodi kampanja protiv nas kroz komentare i pokušaje stvaranja lažne slike o nama i stanju kod nas. M. Đilas daje izjave na razne strane. Tu je i M. Mihajlov. BBC je dao jedan zajednički intervju advokata Srđe Popovića i Dobrice Ćosića, u kojima se vrši smišljeni i perfidan napad na našu zemlju.

[245]

Juče sam bio u RTV-Beograd. Gledao sam emisiju britanske televizije u kojoj daju "tajno snimljen" razgovor sa književnikom Ignjatovićem, advokatom Srđanom Popovićem i "književnikom i akademikom" Dobricom Ćosićem. Iako nije ništa naročito rekao, Dobrica je delovao najmanje simpatično, sa svojom pretenzionom pozom i držanjem poput Bude. "Namestio se" Dobrica – što bi rekli manjci. Dogovorili smo se da to, uz komentar, u celini objavimo kod nas. Verovatno će se ići na seriju od nekoliko emisija, gde će se dati to oslanjanje pojedinaca kod nas na inostranstvo (M. Đilas, M. Mihajlov, Mih. Marković i drugi), i u tom sklopu emitovati i ovaj materijal.

[260]

Pre neki dan gledao sam emisiju TV Beograda posvećenu stranim propagandnim TV programima o nama. Tu je dat i razgovor engleske TV-kompanije sa advokatom Srđanom Popovićem, Dobricom Ćosićem i književnikom Ignjatovićem. Date su i neke vrlo dobre zapadnonemačke emisije o nama, kao i jedna duža, ne sasvim tačna, ali korektna španska emisija. Urađeno je to vrlo dobro. Deluje ubedljivo, snažno. U razgovorima povodom tih prikazanih storija učestvuju, pored Skaleta Mitića, koji je urednik emisije, i Mirko Perović, Dragan Marković, Milutin Milenković, pomoćnik predsednika Saveznog komiteta za informacije Čudina, novinari Blagoje Lazić i Goran Milić.

[435-436]

Profesori Filozofskog fakulteta, 1975-1981 (Uvod)

Slučaj profesora Filozofskog fakulteta je dobro poznat. Taj slučaj bio je povod da se razmotre neke načelne teme toga vremena. Institut moralno-političke podobnosti, tj. diskriminacija pri zapošljavanju s obzirom na političko uverenje. Takođe i neke opštije pravne teme karakteristične za pravni sistem režima, kao što su tzv. "krojenje zakona" – pojavu kada se određeni, neposredni, dnevni i konkretni politički cilj postiže zakonom koji samo prividno ima oblik apstraktne opšte norme (materijalna definicija zakona), a ustvari uslove svoga važenja do te mere suzi da se "norma" odnosi na konačni broj prepoznatljivih pojedinaca. Tu se onda radi o administrativnoj meri prerusenoj u zakon.

(Suprotna "zakonodavna tehnika" se sastojala u donošenju tzv. "kaučuk" zakona, tj. zakona čiji uslovi važenja (dispozicija) se tako neodređeno i nejasno formulišu da je u praksi moguće njihov obim primene po volji rastezati u skladu sa promenljivim političkim interesima trenutka. Ovim se legalizuje arbitrarnost. Zakon propisuje da nema zakona. Na mesto zakona stupa gola politička volja interpretatora norme.)

Konačno ovde se pojavilo i pitanje neposredne primene ratifikovanih međunarodnih konvencija koju je garantovao Ustav. Naravno, Ustav je ignorisan ali to je onda stvaralo poteškoće u međunarodnim odnosima Jugoslavije.

Inicijativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti čl. 98a Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu*

USTAVNOM SUDU JUGOSLAVIJE

Na osnovu člana 249 stav 3 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, mi, dole potpisani predlagači, prof. dr Mihailo Marković, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, prof. dr Ljubomir Tadić, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, prof. dr Miladin Životić, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, prof. dr Svetozar Stojanović, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, prof. dr Zagorka Pešić-Golubović, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, dr Dragoljub Mićunović, docent Filozofskog fakulteta u Beogradu, Trivo Indić, asistent Filozofskog fakulteta u Beogradu i Nebojša Popov, asistent Filozofskog fakulteta u Beogradu, u smislu člana 241 stav 1 tačka 3 u vezi člana 147 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ovim dajemo

INICIJATIVU ZA POKRETANJE POSTUPKA ZA OCENU USTAVNOSTI

člana 98a Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu (Službeni glasnik SRS br. 47/74 od 27. novembra 1974. godine), koji glasi

“Kada su u visokoškolskoj ustanovi teže oštećeni društveni interesi, Skupština Socijalističke Republike Srbije preduzima mere za obezbeđenje društvenih interesa. Nastavnik odnosno saradnik visokoškolske ustanove čija je delatnost tome doprinese može biti stavljen na raspoloženje.

Odluka o stavljanju na raspoloženje u smislu stava 1 ovog člana donosi Skupština Socijalističke Republike Srbije na predlog Izvršnog veća Skupštine Socijalističke Republike Srbije ili zajednice obrazovanja koja finansira delatnost visokoškolske ustanove ili zajednice visokoškolskih ustanova u koje je visokoškolska ustanova udružena.

Za vreme dok se nalazi na raspoloženju nastavnik odnosno saradnik ne može vršiti nikakve radne i samoupravne funkcije na visokoškolskoj ustanovi.

Nastavnik odnosno saradnik može ostati na raspoloženju: dok ne stekne svojstvo radnika u udruženom radu u drugoj organizaciji udruženog rada, dok mu svojstvo radnika ne prestane po drugom osnovu ili dok ne ispuni uslove za ostvarivanje prava na penziju.

* U radu na ovoj inicijativi učestvovao je i dr Kosta Cavoski.

Za vreme dok se nalazi na raspoloženju nastavnik odnosno saradnik ostvaruje pravo na naknadu ličnog dohotka na teret sredstava Republičkog sekretarijata za obrazovanje i nauku.”

Sa predlogom:

da Ustavni sud Jugoslavije pom. član 98a Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu u smislu 24 Ustava SFRJ, kao protivustavni i protivzakoniti poništi.

Obrazloženje

I. Član 98a Zakona o izmenama i dopunama o visokom školstvu u suprotnosti je sa odredbom: (1) člana 34 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i (2) člana 1, stav 1 Zakona o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu (“Službeni list SFRJ, br. 22/73 od 19. aprila 1973. godine, str. 727),

1) Odredba člana 98a pom. Zakona je protivustavna.

Naime prema ovom propisu ovlašćena je Skupština Socijalističke Republike Srbije da, mimo samoupravnih organa visokoškolskih ustanova, bez obrazloženja i priziva, suspenduje na neograničeno vreme nastavnike i saradnike visokoškolskih ustanova u Republici Srbiji iz političkih razloga (“kada su u visokoškolskoj ustanovi teže oštećeni društveni interesi”).

Ovim propisom se na protivustavan način ograničavaju samoupravna ovlašćenja visokoškolskih ustanova da se unutar tih ustanova odlučuje o svim personalnim pitanjima.

Naime, članom 34 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije određeno je da je neprikosnoveno pravo radnog čoveka i građanina na samoupravljanje, kojim se svakom obezbeđuje da odlučuje o svojim ličnim i zajedničkim interesima u organizacijama udruženog rada.

Dakle, odavde sledi da se ustavno pravo građana na samoupravljanje ne može ograničiti ni Zakonom, tj. da je ono u tom smislu apsolutno (inače ustavotvorac upotrebljava restriktivnu formulu “pod uslovima propisanim zakonom”, “u granicama zakona”, “na način predviđen zakonom” i sl.).

Odatle sledi dalje da se ovlašćenja visokoškolskih ustanova na ovaj način ne mogu ograničavati ni pozivanjem na “društveni interes”, budući da pravo na samoupravljanje svojom sadržinom obuhvata i odlučivanje o zajedničkim interesima na visokoškolskoj ustanovi.

Sasvim je jasno da je volja ustavotvorca morala biti da upotrebom kvalifikativa “neprikosnoveno” onemogući svako ograničavanje ovog prava od strane budućeg zakonodavca. Motivi ovakvog stava ustavotvorca takođe su savršeno jasni: samoupravljanje (i pravo na samoupravljanje) predstavlja osnov društveno-političkog uređenja SFRJ. To jasno proizlazi iz člana 1 Ustava SFRJ: “Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je savezna država dobrovoljno ujedinjenih naroda i socijalistička demokratska zajednica zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju”.

Naravno, da se u same osnove društveno-političkog uređenja ne može dira-

ti zakonom.

Odredba člana 1 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije zamjenjena je odredbom tačke 2 Amandmana XX, kojim se niukoliko ne menja samoupravni osnov društveno-političkog uređenja: "Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je savezna država kao državna zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda i njihovih socijalističkih republika, kao i socijalističkih autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova koje su u sastavu Socijalističke Republike Srbije, zasnovana na vlasti radnih ljudi i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti".

Prema tome, odredba člana 98a, koja nesumnjivo predstavlja ograničenje samoupravnih prava građana, ne samo da je jednostavno protivustavna, već se njome dira u same osnove društveno-političkog uređenja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

- 2) Odredba člana 98a pom. Zakona nije u saglasnosti sa Saveznim zakonom – Zakonom o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu.

Prema članu 1, stav 1 toga Zakona: "Prava i obaveze u radu i po osnovu rada (u daljem tekstu: prava i obaveza iz međusobnih odnosa u udruženom radu), radnici uređuju i ostvaruju neposredno i ravnopravno u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Očigledno je da se odredbom čl. 98a Zakona uspostavlja mogućnost da se o pravima univerzitetskih nastavnika i saradnika odlučuje van organizacija udruženog rada, od strane političkih tela.

Karakteristično je da ovakvo regulisanje predmetne materije predstavlja očigledan korak unazad u odnosu na odredbe Zakona o visokom školstvu (Službeni glasnik SRS br. 15/72 i 54/72) prema kojima se pitanje tzv. "moralno-političke podobnosti" ocenjuje unutar visokoškolske ustanove. Jer, "delatnost kojom se nanosi šteta društvenim interesima na visokoškolskoj ustanovi" (čije postojanje sada utvrđuje Skupština) po svojoj stvarnoj sadržini, bez obzira na terminologiju, ni po čemu se ne razlikuje od "moralno-političke podobnosti" čije se ocenjivanje stavljalo u isključivu nadležnost visokoškolske ustanove.

II. Supsudijerno, predlagači ističu još i sledeće razloge koji ukazuju na protivustavnu prirodu ovog propisa:

- 1) Odredbom člana 98-a Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu ugrožavaju se slobode i prava građana iz članova 39 i 45 Ustava SFRJ kojima se građanima zajemčuje sloboda misli i opredeljenja i sloboda naučnog stvaranja.

Ako jedan nastavnik može odlukom političkog tela biti lišen prava na vršenje svoga poziva onda se time očigledno ugrožava njegova sloboda misli i naučnog stvaranja, jer nastavnik u tom slučaju mora u vršenju svoga poziva neprestano imati pred očima u članu 98a pom. Zakona implicirani zahtev da svojim naučnim radom, svojom javnom rečju i nastavom zadovolji određena politička tela, odnosno da "usklađi svoje mišljenje" sa predstavom koja ta politička tela imaju o društvenim interesima.

- 2) Odredbom člana 98a Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom

školstvu povređena su prava građana iz člana 68 Ustava SFRJ kojim se građanima garantuje pravo na žalbu protiv odluka državnih organa kojima se rešava o njihovim pravima.

Prema slovu člana 98a pom. Zakona državni organ – Skupština SR Srbije odlučuje o pravu nastavnika i saradnika visokoškolskih ustanova na vršenje poziva zakonodavnim aktom (!) protiv koga naravno, nema mesta nikakvom pravnom leku!

- 3) Najzad, prva primena ovoga propisa pokazala je svu njegovu neopravdanost, nepravednost, društvenu štetnost i opasnost po društvene interese, koje ovaj propis u sebi krije.

Potpisnici ove Inicijative bili su godinama politički napadani sa raznih strana, pri čemu su optužbe protiv njih veoma dosledno ispoljavale dva osnovna svojstva: a) da nikada nisu bile potkrepljene činjenicama ili dokazima, već su se iscrpljivale u negativnim političkim kvalifikacijama i b) da su te negativne političke kvalifikacije beskrajno varirane, tako da su se međusobno najčešće isključivale i kada su dolazile iz istog izvora (na primer: anarholiberali i etatisti; pobornici višepartijskog sistema i "čvrste ruke"; neostaljinisti i nova levica; prozapadni i neoinformbirovc; liberali i protivnici tržišne privrede; utopisti i politikanti; apstraktni humanisti i borci za vlast; nacionalisti i trockisti; revizionisti i dogmatičari itd.).

Donošenjem člana 98a Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu u stvari je legalizovana jedna ovakva praksa: sada se sve ove kvalifikacije mogu zameniti floskulom o "društveno štetnoj delatnosti", ne opredeljujući ne samo na čemu se ovakva kvalifikacija zasniva, već ni o kakvoj se delatnosti uopšte radi i po čemu je ona štetna. Uzimajući pri tome u obzir i činjenicu da odluka Skupštine ne mora biti obrazložena i da je bez priziva, jasno je da propis člana 98a pom. Zakona širom otvara vrata za proizvoljno i potpuno samovoljno uklanjanje univerzitetskih nastavnika sa Univerziteta. Ovo je velika opasnost, bez obzira na to što se ovo diskreciono pravo daje tako autoritativnom državnom organu kakav je Skupština SR Srbije, jer nikome se ovakva ovlašćenja ne mogu davati bez ozbiljne opasnosti po vitalne društvene interese.

S obzirom na izloženo predlagači smatraju da je ova inicijativa opravdana i napred stavljene predlog na Ustavu i Zakonu osnovan.

U Beogradu,
30. jula 1975.

Prof. dr Mihailo Marković, s.r.
Prof. dr Ljubomir Tadić, s.r.
Prof. dr Miladin Životić, s.r.
Prof. dr Svetozar Stojanović, s.r.
Prof. dr Zagorka Pešić-Golubović, s.r.
Trivo Indić, s.r.
dr Dragoljub Mićunović, s.r.
Nebojša Popov, s.r.

Rešenje Ustavnog suda Jugoslavije o Inicijativi za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti i zakonitosti

USTAVNI SUD JUGOSLAVIJE

U. br. 521/75

27. april 1977. godine

B e o g r a d

MT

REŠENJE

o neprihvatanju Inicijative za pokretanje postupka ocenjivanja ustavnosti i zakonitosti člana 2 Zakona SR Srbije o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu.

1. Ustavnom sudu Jugoslavije dostavljena je predstavka prof. dr Mihaila Markovića i drugih iz Beograda, kojom se pokreće inicijativa za ocenu ustavnosti odredbe člana 2 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu (Službeni glasnik SRS br. 47/74) kojim se posle člana 98 Zakona o visokom školstvu (Službeni glasnik SRS br. 51/72 i 54/72) dodaje novi član 98a.

Navedenim članom je, pored ostalog, dato ovlašćenje Skupštini Socijalističke Republike Srbije da preduzima mere za obezbeđenje društvenih interesa, kad oceni da su u visokoškolskoj ustanovi ti interesi teže oštećeni. Nastavnika, odnosno saradnika visokoškolske ustanove čija je delatnost doprinela težem oštećenju društvenih interesa, Skupština može svojom odlukom staviti na raspoloženje. Za vreme za koje se nalazi na raspoloženju nastavnik, odnosno saradnik ne može vršiti nikakve radne ni samoupravne funkcije u visokoškolskoj ustanovi, ali ostvaruje pravo na naknadu ličnog dohotka na teret sredstava Sekretarijata za obrazovanje i nauku SR Srbije, sve dok ne stekne svojstvo radnika u drugoj organizaciji udruženog rada ili ne ispunio uslove za ostvarivanje prava na penziju.

Po mišljenju podnosilaca predstavke, navedene odredbe Zakona o visokom školstvu suprotne su Ustavu SFRJ, jer narušavaju prava i slobode građana i radnih ljudi na samoupravljanje, slobodu misli i opredeljenja, slobodu naučnog stvaranja i pravo na žalbu protiv odluka državnih organa. Navedene odredbe su prema navodima podnosilaca predstavke, nesaglasne sa Zakonom o međusob-

nim odnosima radnika u udruženom radu, kojim je zajemčeno pravo da radnici u osnovnoj organizaciji udruženog rada neposredno i ravnopravno uređuju i ostvaruju prava i obaveze iz međusobnih odnosa u udruženom radu.

2. Ocenjujući osnovanost zahteva za pokretanje postupka, Ustavni sud Jugoslavije pošao je od toga da su slobode i prava čoveka i građanina, koji su utvrđeni u Ustavu SFRJ, nerazdvojni deo socijalističkog samoupravnog uređenja i da se na osnovu samog Ustava te slobode i prava ne mogu oduzeti niti ograničiti. Istovremeno Sud je utvrdio, da postoji ustavna mogućnost za ograničenje ili zabranu korišćenja tih sloboda i prava, ako se njihovim korišćenjem narušavaju osnove socijalističkog samoupravnog demokratskog uređenja i da se zakonom određuje u kojim slučajevima i pod kojim uslovima korišćenje slobodama i pravima protivno Ustavu SFRJ povlači njihovo ograničenje ili zabranu.

Pravo radnog čoveka i građanina na samoupravljanje, Ustavom SFRJ garantuje se kao neprikosnoveno i neotuđivo pravo. To pravo je osnovica celokupnog ustavnog sistema. Zbog izuzetnog značaja prava na samoupravljanje, Ustav SFRJ ustanovljava njegovu društvenu zaštitu. Tu zaštitu ostvaruju skupštine društveno-političkih zajednica i njima odgovorni organi, kao i druge Ustavom SFRJ utvrđene ustanove i organizacije.

Po Ustavu SFRJ ako se samoupravni odnosi u organizaciji udruženog rada ili drugoj samoupravnoj organizaciji ili zajednici bitnije poremete i time teže oštete društveni interesi, ili ako organizacija ne izvršava zakonom utvrđene obaveze, skupština društveno-političke zajednice, pod uslovima i po postupku koji su utvrđeni zakonom, ima pravo da privremeno ograniči određena samoupravna prava radnih ljudi i organa upravljanja, da smeni sa dužnosti poslovodne organe i radnike na rukovodećim radnim mestima, odnosno da preduzme druge zakonom utvrđene mere.

Polazeći od takvog ustavnog ovlašćenja i funkcije i zadatka visokoškolskih ustanova kao organizacija od posebnog društvenog interesa, Skupština SR Srbije donela je Zakon o visokom školstvu, kojim je utvrdila uslove i mere za zaštitu društvenih interesa, predvidela organe koji učestvuju u postupku donošenja mera i utvrdila položaj radnika na koje se određene mere primenjuju. Takvim uređivanjem odnosa ne narušavaju se sloboda naučnog i umetničkog stvaralaštva pojedinaca, kao ni sloboda misli i opredeljenja.

Iz napred navedenih razloga Ustavni sud Jugoslavije je utvrdio da je osporena odredba republičkog Zakona o visokom školstvu u saglasnosti sa odredbama čl. 46, 49, 129, 130, 155, 166, 169 i 203 Ustava SFRJ, i da nije u suprotnosti sa Zakonom o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu.

Neosnovan je navod podnosioca predstavke o povredi ustavnog prava na žalbu, jer je Skupština SR Srbije kao najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja u SR Srbiji donela Odluku o stavljanju na raspoloženje nastavnička i saradnika Filozofskog fakulteta u Beogradu, pa je ona kao takva konačna.

3. Na osnovu izloženog Ustavni sud Jugoslavije smatra da su odredbe člana 98a republičkog zakona o visokom školstvu saglasne sa Ustavom SFRJ. Sa tog razloga, u smislu člana 13 stav 1 tačka 2 Poslovnika Ustavnog suda Jugoslavije, na sednici održanoj 27. aprila 1977. godine, Sud je doneo

REŠENJE

NE PRIHVATA se inicijativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti odredbe člana 2 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu (Službeni glasnik SRS, br. 47/74).

Predsednik
Ustavnog suda Jugoslavije
Nikola Sekulić, s.r.

Inicijativa Ustavnom sudu Srbije za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti Zakona o visokom školstvu*

USTAVNOM SUDU SRBIJE
Beograd

“Ima dve vrste pokvarenosti; jedna, kad se narod ne pokorava zakonima, i druga, kad ga pokvare sami zakoni, ovo drugo zlo je neizlečivo, jer je u samom leku.”

(Montesquieu, L'Espri des lois, knj. VI, gl. XII)

Na osnovu člana 413 stava 1 Ustava Socijalističke Republike Srbije, u smislu člana 225 stava 3 i u vezi člana 181 Ustava Socijalističke Republike Srbije, ovim dajemo

INICIJATIVU ZA POKRETANJE POSTUPKA ZA OCENU USTAVNOSTI

- 1) člana 87 Zakona o visokom školstvu (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu, “Službeni glasnik SR Srbije”, 22/80), kojim se uvodi nova odredba podobnosti nastavnika i saradnika visokoškolske ustanove umesto ranije moralno-političke podobnosti, i
- 2) člana 98 i 104a ovog Zakona kojima se omogućava stavljanje na raspolaganje nastavnika i saradnika visokoškolske ustanove i utvrđuje prestanak radnog odnosa onih univerzitetskih nastavnika koji su se u trenutku donošenja Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu, na osnovu ranije odluke Skupštine Srbije, već nalazili na raspolaganju,

sa predlogom

da Ustavni sud Srbije proglasi neustavnim pomenute odredbe Zakona o visokom školstvu i da svoju odluku o prestanku važnosti ovih odredaba dostavi Skupštini SR Srbije.

Obrazloženje

* U radu na ovoj inicijativi učestvovao je i prof. dr Kosta Čavoški

I.

Do ove poslednje izmene (pete za poslednjih nekoliko godina!) član 87 Zakona o visokom školstvu sadržavao je dobro poznatu odredbu o takozvanoj moralno-političkoj podobnosti koja je glasila:

“Na poslovima, odnosno zadacima nastavnika i saradnika visokoškolske organizacije može raditi lice koje ispunjava naučne, stručne i pedagoške uslove određene ovim Zakonom, statutom i samoupravnim opštim aktom kojima se uređuju radni odnosi i ima idejno-političku i moralnu podobnost za vršenje nastavno-obrazovne delatnosti u skladu sa funkcijama visokoškolske organizacije u članu 4 i 5 ovog Zakona.”

Sada se umesto ovako određene moralno-političke podobnosti kao bitnog uslova za vršenje nastavničkog poziva na univerzitetu najnovijom izmenom uvodi nova odredba podobnosti koja glasi:

“Na poslovima, odnosno, zadacima nastavnika i saradnika visokoškolske organizacije može raditi lice koje ispunjava naučne, stručne i pedagoške uslove utvrđene ovim zakonom, statutom i samoupravnim opštim aktom kojim se uređuju radni odnosi i koje svojim radom, društvenim i ukupnim ponašanjem (naš kurziv) doprinosi ostvarivanju ciljeva i zadataka visokog školstva, u skladu sa odredbama ovog Zakona.”

Pre no što osporimo ustavnost ove najnovije odredbe o podobnosti za vršenje nastavničkog poziva i iznesemo odgovarajuće razloge, hteli bismo da ukratko ukažemo na neslavnu istoriju prethodne odredbe ovog i mnogih drugih zakona o moralno-političkoj podobnosti. Nastao u određenim političkim prilikama kao tekuća politička direktiva, ovaj propis o moralno-političkoj podobnosti je od samog početka predstavljao sredstvo političkog pritiska i akt diskriminacije na osnovu razlike u političkom mišljenju. Time je bitno narušeno ustavno pravo svakog radnog čoveka da pod jednakim uslovima ima pristupa svakom radnom mestu i funkciji u društvu (član 184 stav 3 Ustava SR Srbije), čime je stvorena široka mogućnost zloupotrebe i samovolje prilikom zapošljavanja na bolje plaćenim radnim mestima i izbora na rukovodeće položaje davanjem prvenstva onim pojedincima koji dobiju uverenje o “moralno-političkoj podobnosti” na osnovu proizvoljnih i tekućih političkih merila. Primena ovog propisa imala je naročito pogubne posledice na području obrazovanja i kulture. Preko 30 profesora, nastavnika i saradnika univerziteta, a među njima najveći broj sa Beogradskog univerziteta, udaljeno je sa svojih radnih mesta, iako su imali sve odgovarajuće naučne i moralne kvalifikacije i radne rezultate.

Mnogima je naravno od samog početka bilo jasno da propis o takozvanoj moralno-političkoj podobnosti predstavlja akt očigledne diskriminacije prilikom zapošljavanja i izbora, te da je kao takav ne samo protivan Ustavu SFRJ i Ustavu SR Srbije, već i po ustavnom postupku preuzetom međunarodnim obavezama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koje proističu iz ratifikovanja Konvencije Međunarodne organizacije rada broj 111, koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja. Podnosioci ove predstave imali su čast da budu među onima malobrojnim koji su to blagovremeno i javno rekli, o čemu

svedoči naša predstavka Predsedništvu SFRJ od 12. januara 1978. godine. A potom, kada je praktična primena ovog propisa o moralno-političkoj podobnosti već proizvela mnogobrojne pogubne posledice, uključujući i egzistencijalnu ugroženost većeg broja "nepodobnih" pojedinaca, odjednom su pojedini državni i politički organi počeli da upozoravaju kako se ovaj propis ponegde pogrešno tumači i primenjuje kao diskriminacija na osnovu političkog mišljenja. No pravi razlozi buđenja ove zadocene kritičke svesti, čini se, nisu u nekoj iskrenoj želji i dobroj nameri da se isprave ranije učinjene nepravde i pruži moralno i svako drugo zadovoljenje ljudima koji su bili nedužne žrtve primene ovog propisa, već u nastojanju da se otupi i izigra kritičko upozorenje Međunarodne organizacije rada da Jugoslavija kao država ne izvršava međunarodno-pravne obaveze koje je ranije preuzela. Naime, u Informaciji Saveznog izvršnog veća o izvršavanju obaveza SFRJ iz konvencije Međunarodne organizacije rada, sa kojom su sudije Ustavnog suda Srbije sigurno upoznate, izričito se navodi sledeće:

"Savezni sekretarijat za inostrane poslove obavestio je Savezno izvršno veće (pismom br. 419259, od 11. aprila 1979. godine) o "neizvršavanju obaveza SFRJ iz konvencije Međunarodne organizacije rada". Savezno izvršno veće je zaključilo, na 79. sednici održanoj 1979. godine, da Savezni komitet za rad, zdravstvo i socijalnu zaštitu pripremi i dostavi Veću obrazloženje u vezi sa ovim pismom SSIP-a".

A da bi odmah bilo jasnije koje su to obaveze SFRJ koje se ne izvršavaju, navešćemo i sledeći odeljak iz ove Informacije SIV-a:

"Savezni komitet za rad, zdravstvo i socijalnu zaštitu, u saradnji sa Saveznim sekretarijatom za inostrane poslove, posebno se angažovao da se Međunarodnoj organizaciji rada blagovremeno dostavi izveštaj o primeni Konvencije broj 111 o diskriminaciji (zapošljavanje i zanimanje), koji je Međunarodnom birou rada predat 5. marta o.g., uoči isteka roka za njegovo dostavljanje. Ovaj izveštaj Komisija eksperata ocenila je kao zadovoljavajuć, ali je istovremeno obavezala Vladu SFRJ da ga dopuni obaveštenjima o jemstvima protiv diskriminacije u zapošljavanju zbog političkog ubeđenja – u smislu čl. 154, 166 i 230 Ustava SFRJ (naš kurziv)."

Reč je, dakle, o zahtevu Međunarodne organizacije rada da Jugoslavija kao država da odgovarajuća jemstva protiv diskriminacije u zapošljavanju zbog političkog mišljenja, to jest da preduzme odgovarajuće mere kojima bi se sprečilo vršenje ovakve diskriminacije do koje je dolazilo širokom primenom propisa o moralno-političkoj podobnosti. I umesto da se davanje stvarnog jemstva potraži u ukidanju propisa o moralno-političkoj podobnosti i otklanjanju svih učinjenih diskriminacija i nepravdi do kojih je primena ovog neustavnog propisa dovela, izgleda da je predlagač pomenutog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu došao na pomisao da izvede samo privid izmene do sada važećeg propisa o moralno-političkoj podobnosti, a da sve ostane po starom. A to se, po njegovom mišljenju, moglo postići ukoliko se i dalje zadrži podobnost kao uslov za obavljanje nastavničkog poziva na univerzitetu, s tim da se ranija već istrošena i kompromitovana formulacija zameni novom formulacijom, koja se uistinu ne bi razlikovala od prethodne,

ali bi, zahvaljujući novim upotrebljenim izrazima, stvorila privid da je po sredi stvarna izmena. Uostalom, o ovoj providnoj nameri podnosioca predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu najbolje svedoči njegovo vlastito obrazloženje predloga ovog Zakona, dato pod tačkom 5 koja glasi:

“5. Članovima 22 i 24 Predloga vrši se usklađivanje članova 87 i 92 stava 2 Zakona sa odredbama Ustava SRS i Zakona o udruženom radu. Za zasnivanje i trajanje radnog odnosa na poslovima, odnosno zadacima nastavnika i saradnika visokoškolske organizacije, pored drugih uslova iz člana 87 utvrđen je i uslov posedovanja idejno-političke i moralne podobnosti, što može biti pogrešno protumačeno kao diskriminacija na osnovu ‘političkog mišljenja’. Zadržavajući i dalje podobnost kao uslov za vršenje poslova i radnih zadataka nastavnika (naš kurziv) data je formulacija u napred navedenim članovima Predloga kojima se eliminišu neodgovarajući izrazi.”

(“Obrazloženje predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu”, str. 7 dato uz pismo Izvršnog veća Skupštine SR Srbije od 21. maja 1980. Skupštini SR Srbije).

Tako je predlagač Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu izričito priznao da se podobnost i dalje zadržava kao uslov za obavljanje nastavničkog poziva, pošto se ovom izmenom jedino “eliminišu neodgovarajući izrazi”. A to zapravo znači da je po sredi samo terminološka a ne i suštinska izmena. Polazeći stoga od bitne istovetnosti ranije odredbe o moralno-političkoj podobnosti i novo uvedene odredbe o društvenom i ukupnom ponašanju, smatramo da je nova odredba isto tako neustavna kao i prethodna, te da je dužnost Ustavnog suda Srbije da iz sledećih razloga proglasi neustavnim i ukine član 87 Zakona o visokom školstvu:

1. Ustav SR Srbije ne dopušta ispitivanje političkih ili bilo kakvih drugih opredeljenja i ponašanja građana radi ostvarenja prava na rad. Utoliko je ispitivanje i proveravanje “društvenog i ukupnog ponašanja” kao uslova za vršenje nastavničkog poziva na univerzitetu protivno stavu 1 člana 184 Ustava SR Srbije, koji zajemčuje slobodu rada, i stavu 3 istog člana koji utvrđuje da su svakom građaninu, pod jednakim uslovima, dostupni svako radno mesto i funkcija u društvu. Stoga, dakle, ispitivanje i proveravanje “društvenog i ukupnog ponašanja”, koje se po prirodi stvari mora oslanjati na “poverljive podatke” (“dosije” i “poverljiva obaveštenja”), bitno narušava ustavno pravo na jednake uslove prilikom zapošljavanja i rada u odgovarajućoj struci zasnovanom na određenim stručnim kvalifikacijama i stvaralačkim sposobnostima.
2. Ustav SR Srbije članom 185 zajemčuje svakom radnom čoveku pravo na uslove rada koji obezbeđuju njegov moralni integritet i sigurnost. Ukoliko se, pak, na osnovu ove osporene zakonske odredbe pristupi ispitivanju opredeljenja i ponašanja koja prelaze okvire potrebnih kvalifikacija, sposobnosti i radnih rezultata za određeno radno mesto, time se bitno ugrožavaju moralni integritet i lična sigurnost koje zajemčuje Ustav SR Srbije. Jer, kako je to dobro poznato, moral i moralni integritet čove-

- kov ne mogu se svesti na bilo kakvo političko ili društveno ponašanje koje je u datom trenutku prihvatljivo i poželjno. A kako se zahtevani i nametani obrasci društvenog ponašanja menjaju sa svakom promenom tekućeg političkog kursa, to je zahtev da se čovekovo ponašanje procenjuje sa stanovišta tekućih političkih potreba suprotan autonomnoj moralnosti koja počiva na ustavnom pravu na moralni integritet i slobodu savesti. A ono do čega će dovesti takvo ispitivanje i proveravanje društvenog i ukupnog ponašanja svakog pojedinca, to neće biti moralna autonomija slobodnih ljudi, već karijeristički konformizam i krajnja moralna ravnodušnost duhovno obezličenih i moralno bezobzirnih ljudi.
3. Povezivanjem ispitivanja i proveravanja "društvenog i ukupnog ponašanja" ljudi sa njihovim korišćenjem prava na rad i nastavno-naučnu delatnost na univerzitetu onemogućuju se sloboda mišljenja i opredeljenja, zajemčene članom 190 Ustava Srbije i sloboda naučnog rada, zajemčena članom 193 stav 1 ovog Ustava. Jer, sloboda mišljenja i naučnog stvaranja nije pravo da se misli i ponaša prema nekim unapred utvrđenim obrascima i u okvirima oficijelno dopuštenog, već pre svega pravo da se kritički misli i stvara različito, pa i suprotno od stihije ideologije i političkog monopola (bilo kakvog i bilo čijeg). Zato ostvarivanje osnovnog ljudskog prava na slobodu i rad ne sme da zavisi od individualnog saobražavanja oficijelno utvrđenim obrascima dopuštenog i poželjnog društvenog ponašanja, koji su, zbog promenljivosti i nepredvidljivosti tekuće politike, podložni čestim i neočekivanim menama.
 4. Osporena zakonska odredba o "društvenom i ukupnom ponašanju" kao uslovu za vršenje nastavničkog poziva na univerzitetu predstavlja tipičan primer široke i krajnje neodređene formulacije koja pruža mogućnost da se pod ovaj zakonski zahtev podvede bilo kakvo ponašanje za koje neko u datom trenutku može pretpostaviti da je politički necelishodno. Izgleda da je predlagač ovakve formulacije želeo da ovo utvrđivanje podobnosti za nastavni rad na univerzitetu bude krajnje arbitrarno, kako bi se u svakom trenutku omogućilo izbacivanje sa univerziteta svakog onog pojedinca koji ne bi bio po čudi ovog ili onog političkog arbitra. A da bi se to postiglo bilo je potrebno da se ova podobnost ("društveno i ukupno ponašanje") definiše na krajnje neodređen način, tako da se potonjim slobodnim tumačenjem bezmalo svaka radnja može podvesti pod udar ovog zahteva.

Teško je oteti se utisku da je predlagač zakona baš u tom cilju upotrebio diskrecionu normu, koja sadrži krajnje neodređene pojmove – takav je pojam "ukupno ponašanje", tako da organ koji tumači i primenjuje ovu normu ima blanko ovlašćenje da u datom slučaju sam utvrdi njihovo bliže značenje i sadržinu. Kako je, međutim, utvrđivanje ovako formulisane podobnosti uslov za ostvarivanje ustavnog prava na rad, ova zakonska odredba protivna je članu 221 Ustava SR Srbije, koji izričito utvrđuje da je protivustavna i kažnjiva svaka samovolja kojom se povređuje ili ograničava pravo čoveka, bez obzira na to ko je vrši. Naime, ovako formulisana podo-

bost nije ništa drugo do jedan oblik institucionalizovane samovolje, pošto sam zakon ne daje nikakva određenija merila na osnovu kojih će se ona utvrđivati. A to samo znači da će se prilikom utvrđivanja ove podobnosti radi ti onako kako se to i do sada činilo, to jest na osnovu proizvoljnih i tekućih merila koja će se menjati od danas do sutra.

5. Ova odredba o društvenom i ukupnom ponašanju suprotna je utvrđenim i po ustavnom postupku preuzetim međunarodnim obavezama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koje proističu iz ratifikovane Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 111, koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja ("Službeni list FNRJ" – dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 3 od 25 marta 1961. godine, str. 83), i ratifikovane Preporuke br. 111 Međunarodne organizacije rada, koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja ("Službeni list FNRJ" – dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 3 od 24. marta 1962. godine, str. 69). Naime, ova odredba o podobnosti kao uslovu za dobijanje odgovarajućeg radnog mesta na univerzitetu ili kao razlog za raskid radnog odnosa u slučaju da određeni pojedinac bude proglašen "nepodobnim", suprotna je članu 1 i 2 Konvencije MOR-a br. 111, odnosno članu 1 i 2 Preporuke MOR-a br. 111. Tako je u članu 1 ove Konvencije br. 111 izričito određeno da se pod diskriminacijom u pogledu zapošljavanja podrazumeva "a) svako pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva zasnovanog na ...veri, političkom mišljenju... koji idu za tim da unište ili naruše jednakost mogućnosti ili pristupanja u pogledu zapošljavanja", dok se u članu 2 Konvencije br. 111 (a na istovetan način i u članu 2 Preporuke br. 111) utvrđuje sledeće obaveze: "Svaka država članica, za koju je ova Konvencija na snazi obavezuje se da formuliše i sprovodi nacionalnu politiku koja teži da unapredi, pomoću metoda prilagođenih nacionalnim uslovima i običajima, jednakost mogućnosti i postupka u pogledu zapošljavanja i zanimanja, u cilju otklanjanja svake diskriminacije u tom pogledu".

Po našem mišljenju, uvođenje podobnosti kao uslova za nastavno-naučni rad na univerzitetu predstavlja akt diskriminacije, odnosno davanje prvenstva zasnovanog na političkom mišljenju, čime se narušava jednakost mogućnosti ili pristupka u pogledu zapošljavanja ili zanimanja. Zbog toga u takvom slučaju stupa na snagu prihvaćena međunarodna obaveza Jugoslavije, kao države potpisnice, utvrđena u članu 3, stavu 1, tački c) ove Konvencije br. 111, po kojoj je država potpisnica obavezna "c) da ukine svaku zakonsku odredbu koja se ne slaže sa ovom politikom"" to jest politikom nediskriminacije. Drugim rečima, naša država je dužna da ukine ovu praksu diskriminacije u pogledu zapošljavanja do koje je došlo zbog uvođenja političke podobnosti kao uslova za nastavno-naučni rad na univerzitetu.

6. Predlagači takođe žele da ukažu i na međunarodne obaveze SFR Jugoslavije prihvaćene potpisivanjem završnog dokumenta Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi, održane godine 1975. u Helsinkiju, či-

jem je duhu potpuno suprotna svaka diskriminacija na osnovu političke podobnosti. Jer, dobro je poznato da su tom prilikom u ime svojih država, koje su zastupali, svi potpisani visoki predstavnici izjavili svoju rešenost da postupaju u skladu sa odredbama sadržanim u završnom dokumentu Konferencije i da ih sprovedu u život. Posebno treba istaći da jedna od odredbi ovog završnog dokumenta izričito predviđa da će se države učesnice Konferencije pridržavati Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, koja u svome članu 23 stavu 1 izričito predviđa:

“Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja...”

A ovo pravo na rad i sloboda izbora zaposlenja ne smeju biti podložni nikakvoj diskriminaciji koja se zasniva na takozvanoj političkoj podobnosti, a još manje na nametnutom političkom mišljenju, jer, kako je to u članu 2 ove Deklaracije nedvosmisleno utvrđeno:

“Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu... veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja (naš kurziv)... ili drugih okolnosti.”

Sasvim je, dakle, očigledno da Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima izričito zabranjuje svaku diskriminaciju u slobodnom izboru zaposlenja i korišćenju prava na rad koja se zasniva na razlikama u političkom mišljenju, što je upravo bitna odredba pojma političke podobnosti.

II.

Krajem 1974. godine Skupština SR Srbije donela je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu (“Službeni glasnik SR Srbije”, br. 47/74 od 27. novembra 1974.) kojim je uvedena mogućnost stavljanja na raspolaganje pojedinih univerzitetskih nastavnika. Ova pravna ustanova stavljanja na raspolaganje bila je uvedena članom 98 ovog Zakona, koji glasi:

“Kada su u visokoškolskoj ustanovi teže oštećeni društveni interesi, Skupština Socijalističke Republike Srbije preduzima mere za obezbeđenje društvenih interesa. Nastavnik odnosno saradnik čija je delatnost tome doprinela može biti stavljen na raspoloženje. Odluku o stavljanju na raspoloženje u smislu stava 1 ovog predloga Izvršnog veća Skupštine Socijalističke Republike Srbije ili zajednice obrazovanja koja finansira delatnost visokoškolske ustanove ili zajednice visokoškolskih ustanova u koju je visokoškolska ustanova udružena.

Za vreme dok se nalazi na raspolaganju nastavnik odnosno saradnik ne može vršiti nikakve radne i samoupravne funkcije na visokoškolskoj ustanovi.

Nastavnik odnosno saradnik može ostati na raspoloženju: dok ne stekne svojstvo radnika u udruženom radu u drugoj organizaciji udruženog rada, dok mu svojstvo radnika ne prestane po drugom osnovu ili dok ne ispunji uslove za ostvarivanje prava na penziju.

Za vreme dok se nalazi na raspoloženju nastavnik odnosno saradnik

ostvaruje pravo na naknadu ličnog dohotka na teret sredstava Republičkog sekretarijata za obrazovanje i nauku.

Ova novouvedena zakonska mogućnost odmah je i praktično iskorišćena sledećom odlukom Skupštine SR Srbije od 28. januara 1975. godine ("Službeni glasnik SR Srbije, br. 2/75 od 29. januara 1975.), koja glasi:

1) Stavljaju se na raspolaganje sledeći nastavnici i saradnici Filozofskog fakulteta u Beogradu:

1. dr Mihailo Marković, redovni profesor,
2. dr Ljubomir Tadić, redovni profesor,
3. dr Miladin Životić, vanredni profesor,
4. dr Zagorka Pešić-Golubović, vanredni profesor,
5. dr Svetozar Stojanović, vanredni profesor,
6. dr Dragoljub Mićunović, docent,
7. Triva Indić, asistent,
8. Nebojša Popov, asistent.

2) Nastavnici i saradnici iz prethodnog stava stavljaju se na raspoloženje danom stupanja na snagu ove odluke.

3) Ova odredba stupa na snagu danom objavljivanja u "Službenom glasniku Socijalističke Republike Srbije".

Dana 5. juna 1980. godine donet je novi Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu ("Službeni glasnik SR Srbije", br. 22/80), kojima je izmenjen i dopunjen pomenuti član 98 ovog Zakona i dodat novi član 104a, tako da je sada ova ustanova stavljanja na raspolaganje univerzitetskih nastavnika i saradnika regulisana sledećim odredbama:

član 98.

"1. Kada su u visokoškolskoj ustanovi teže oštećeni društveni interesi, Skupština Socijalističke Republike Srbije preduzima mere za obezbeđenje društvenih interesa. Nastavnik odnosno saradnik visokoškolske ustanove čija je delatnost tome doprinese može biti stavljen na raspoloženje.

2. Odluku o stavljanju na raspoloženje u smislu stava 1 ovog člana donosi Skupština Socijalističke Republike Srbije na predlog Izvršnog veća Skupštine Socijalističke Republike Srbije ili zajednice obrazovanja koja finansira delatnost visokoškolske ustanove ili zajednice u koju je visokoškolska ustanova udružena.

3. Za vreme dok se nalazi na raspoloženju nastavnik odnosno saradnik ne može vršiti nikakve radne i samoupravne funkcije na visokoškolskoj ustanovi.

4. Nastavnik odnosno saradnik može biti na raspolaganju dok ne zasnije radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada ili radnoj zajednici, dok ne ispuni uslove za ostvarivanje prava na penziju ili dok mu radni odnos ne prestane po drugom osnovu, ali najduže dve godine. Ako nastavnik odnosno saradnik za to vreme ne zasnije radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada ili radnoj zajednici ili mu radni odnos ne prestane po drugom osnovu, prestaje mu radni odnos.

5. Za vreme dok se nalazi na raspoloženju nastavnik odnosno saradnik ostvaruje pravo na naknadu ličnog dohotka na teret sredstava Republičkog sekretarijata za

obrazovanje i nauku.

6. Nastavnik odnosno saradnik koji se nalazi na raspolaganju, kada navrší 30 godina penzijskog staža (muškarac), odnosno 25 godina penzijskog staža (žena), stiće pravo na starosnu penziju u najvišem iznosu od penzijskog osnova određenog zakonom, bez obzira na godine života.

7. Sredstva za penzijsko osiguranje nastavnika i saradnika iz prethodnog stava, radi pokrivanja obaveza penzijskog osiguranja koje nastaju utvrđivanjem penzija po posebnim uslovima, obezbeđuju se u budžetu Republike.

8. Akt kojim se utvrđuje da su nastupili razlozi iz stava 4 ovog člana za prestanak rada nastavnika, odnosno saradnika koji su stavljeni na raspolaganje donosi republički sekretar za obrazovanje i nauku."

104a

"Nastavniku odnosno saradniku koji je stavljen na raspolaganje najmanje dve godine pre stupanja na snagu ovog zakona, ako u roku od šest meseci od stupanja na snagu ovog zakona ne zasnuje radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada i radnoj zajednici, ili mu radni odnos ne prestane po drugom osnovu, prestaje mu radni odnos."

1. Treba odmah reći da je najnovijom izmenom Zakona o visokom školstvu, koja je sadržana u stavu 4, 6 i 8 člana 98 i članu 104a bitno izmenjena ranije uvedena ustanova stavljanja na raspolaganje univerzitetskih nastavnika i saradnika. I što je još važnije, ovim najnovijim izmenama bitno je izmenjen karakter ranije Odluke Skupštine SR Srbije od 28. januara 1975, o stavljanju na raspolaganje dr Mihaila Markovića, dr Ljubomira Tadića, dr Miladina Životića, dr Zagorke Pešić-Golubović, dr Svetozara Stojanovića, dr Dragoljuba Mićunovića, Trive Indića i Nebojše Popova. Naime, najnovijim izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu ova Odluka Skupštine SR Srbije dobila je karakter rešenja o prestanku radnog odnosa sa otkaznim rokom od šest meseci. No, pre no što podrobnije osporimo ustavnost ovih odredaba o prestanku radnog odnosa na osnovu pojedinačne odluke Skupštine SR Srbije, smatramo da treba ispitati ustavnost same ustanove stavljanja na raspolaganje. Po našem mišljenju, član 98 i 104a Zakona o visokom školstvu suprotni su Ustavu SR Srbije i saveznom Zakonu o udruženom radu ("Službeni list SFRJ", br. 53/76). To su pre svega odnosi na zakonske odredbe člana 98 koje određuju da:

- 1) "Nastavnik odnosno saradnik visokoškolske ustanove čija je delatnost tome (to jest težem oštećenju društvenih interesa – napomena podnosi-laca predstavke) doprinela može biti stavljen na raspoloženje."
- 2) "Odluka o stavljanju na raspoloženje u smislu stava 1 ovog člana donosi Skupštine SR Srbije..."
- 3) "Za vreme dok se nalazi na raspoloženju nastavnik odnosno saradnik ne može vršiti nikakve radne i samoupravne funkcije na visokoškolskoj ustanovi."
- 4) "Nastavnik odnosno saradnik može biti na raspolaganju... najduže dve godine. Ako za to vreme ne zasnuje radni odnos u drugoj organizaciji... prestaje mu radni odnos."

i član 104a koji određuje da:

“Nastavniku odnosno saradniku koji je stavljen na raspolaganje najmanje dve godine pre stupanja na snagu ovog zakona, ako u roku od šest meseci od stupanja na snagu ovog zakona na zasnuje radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada... prestaje mu radni odnos.”

Naime, prva odredba o stavljanju na raspolaganje i treća odredba o zabrani vršenja radnih i samoupravnih funkcija suprotne su članu 13 stavu 1 Ustava SR Srbije koji “zajemčuje... svakom radniku u udruženom radu sredstvima u društvenoj svojini da, ostvarujući pravo rada društvenim sredstvima, u osnovnoj organizaciji udruženog rada u kojoj radi i svim drugim oblicima udruživanja rada i sredstava, zajedno i ravnopravno sa drugim radnicima, upravlja radom i poslovima organizacije udruženog rada i poslovima i sredstvima u celokupnosti odnosa društvene reprodukcije, da uređuje međusobne odnose u radu, odlučuje o dohotku koji ostvari u različitim oblicima udruživanja rada i sredstava i da stiče lični dohodak.” Član 13 stav 1 Ustava SR Srbije zajemčuje, dakle, svim radnicima, pa i radnicima u visokoškolskoj ustanovi, pravo da uređuju međusobne odnose u radu, to jest da odlučuju o svim personalnim pitanjima koja se tiču tekućeg bavljenja radnih i samoupravnih funkcija, da bi potom u stavu 3 istog člana bilo izričito određeno: “Protivustavan je svaki akt i radnja kojima se povređuju ova prava radnika.” A član 98 Zakona o visokom školstvu to upravo čini, jer lišava radne ljude u visokoškolskoj ustanovi ustavnog prava da sami uređuju međusobne odnose u radu i odlučuju ko će i kako će obavljati tekuće radne i samupravne funkcije. I, što treba posebno istaći, ne lišava ovih prava samo one pojedince koji su svojom delatnošću navodno doprineli oštećenju društvenih interesa, već i sve radne ljude bez razlike, jer i njih, bez ikakve njihove krivice, lišava prava da odlučuju o radnim i samoupravnim funkcijama onih članova organizacije udruženog rada koji su navodno teže oštetili društvene interese.

Kako se u članu 98 Zakona o visokom školstvu kao razlog za uvođenje ove mogućnosti stavljanja na raspolaganje nastavnika i saradnika visokoškolske ustanove navodi teže oštećenje društvenih interesa, može se zaključiti da se zakonodavac u stvari poziva na član 143 stav 1 Ustava SR Srbije, koji govori o oblicima društvene zaštite samoupravnih prava i društvene svojine. Ali odmah treba istaći da ova mera stavljanja na raspolaganje pojedinih radnih ljudi nije izričito navedena u ovom članu. Naime, član 143 stav 1 Ustava SR Srbije izričito predviđa da skupština društveno-političke zajednice, pa, dakle, i Skupština SR Srbije, ima pravo, pod uslovima i po postupku koji su utvrđeni zakonom, da:

“1) rasпусти radnički savet, odnosno drugi odgovarajući organ upravljanja organizacije udruženog rada, i da raspiše izbore za članove ovog organa;

2) rasпусти izvršne organe i smeni sa dužnosti poslovodne organe i radnike na rukovodećim radnim mestima;

3) imenuje privremene organe sa zakonom utvrđenim pravima i dužnostima;

4) privremeno ograniči ostvarivanje određenih samoupravnih prava

radnih ljudi i organa upravljanja; i

5) da preduzme druge zakonom utvrđene mere."

Nema sumnje da se stavljanje na raspolaganje pojedinih nastavnika i saradnika nikako ne može podvesti ni pod jednu od pomenutih izričitih mera koje može preduzeti skupština društveno-političke zajednice. No, što je još važnije, u svim ovim navedenim merama u članu 143 stavu 1 Ustava SR Srbije ograničavaju se određena samoupravna prava, ali se uopšte ne ograničavaju RADNA prava radnih ljudi, to jest prava koja se tiču obavljanja pojedinih radnih funkcija. A ova mera stavljanja na raspolaganje ne lišava nastavnike i saradnike samo pojedinih samoupravnih funkcija, već pre svega radnih funkcija u visokoškolskoj ustanovi.

Ukoliko je zakonodavac pak smatrao da ga završna opšta klauzula člana 143 stava 1 Ustava SR Srbije o mogućnostima preduzimanja zakonom utvrđenih mera ovlašćuje da postupi onako kako je postupio, onda treba reći da je takvo uverenje lišeno svakog osnova. Jer, članom 98 Zakona o visokom školstvu Skupština SR Srbije nije samo utvrdila mogućnost stavljanja na raspolaganje, već je i samu sebe ovlastila da putem odluke (to jest pojedinačnog upravnog akta u ovom slučaju) sama stavi na raspolaganje pojedine nastavnike i saradnike, i time zapravo donese rešenje o prestanku radnog odnosa sa otkaznim rokom od dve godine, odnosno šest meseci u slučaju onih nastavnika koji su stavljeni na raspolaganje 28. januara 1975. godine. Dakle, Skupština SR Srbije je prisvojila pravo da, pored normativnog uređenja rada, samoupravnih prava iz radnog odnosa i prestanka radnog odnosa putem opštih akata (zakona), donosi pojedinačne upravne akte (rešenje o prestanku radnog odnosa sa otkaznim rokom od šest meseci, odnosno dve godine), kojima rešava pojedinačne, tačno određene slučajeve radnih i samoupravnih prava pojedinih nastavnika i saradnika. Takva zakonska odredba je, međutim, protivustavna, jer predstavlja nedozvoljeno proširivanje nadležnosti Skupštine SR Srbije, pošto Skupština može svojim zakonom da stavi u svoju neposrednu nadležnost samo one poslove koji su predviđeni Ustavom SR Srbije. A član 317 stav 1 Ustava SR Srbije izričito utvrđuje da Skupština SR Srbije neposredno i isključivo:

"1) odlučuje o promeni Ustava Socijalističke Republike Srbije i daje saglasnost na promene Ustava SFRJ;

2) utvrđuje politiku i odlučuje o drugim osnovnim pitanjima od značaja za politički, privredni, socijalni i kulturni život, narodnu odbranu i društveni razvitak Republike;

3) donosi društveni plan, budžet i završni račun Republike;

4) razmatra pitanja iz oblasti spoljne politike i međunarodnih odnosa i daje saglasnost na zaključivanje međunarodnih ugovora u slučajevima predviđenim Ustavom SFRJ;

5) donosi republičke zakone i daje autentično tumačenje republičkih zakona;

6) utvrđuje predlog, odnosno daje saglasnost Socijalističke Republike Srbije o utvrđivanju odnosa o kojima Skupština SFRJ odlučuje na osnovu predloga, odnosno saglasnosti republičkih skupština;

7) odlučuje o promeni granica Socijalističke Republike Srbije;

- 8) raspisuje referendum;
- 9) daje amnestiju za krivična dela utvrđena republičkim zakonom;
- 10) odlučuje o zaduživanju Republike i raspisivanju republičkih javnih zajmova;
- 11) osniva organizacije udruženog rada;
- 12) utvrđuje politiku izvršavanja republičkih zakona i drugih opštih akata, kao i obaveze organa i organizacija u Republici u vezi sa izvršavanjem zakona;
- 13) vrši društveni nadzor;
- 14) vrši političku kontrolu nad radom Izvršnog veća Skupštine SR Srbije i republičkih organa uprave i nosilaca javnih i drugih društvenih funkcija odgovornih Skupštini SR Srbije i svojim smernicama usmerava rad tih organa;
 - ukida i poništava propise Izvršnog veća Skupštine SR Srbije i republičkih organa uprave koji nisu u saglasnosti sa zakonom ili drugim opštim aktom Skupštine SRS;
- 15) osniva republičke organe uprave i organizacije koje vrše poslove od interesa za Republiku;
- 16) bira i opoziva delegaciju Skupštine SRS u Veću republika i pokrajina Skupštine SFRJ;
- 17) bira i razrešava člana Predsedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije;
- 18) bira i razrešava članove Predsedništva Socijalističke Republike Srbije;
- 19) bira i razrešava predsednika i potpredsednika Skupštine SRS, predsednika i članove Izvršnog veća Skupštine SRS, predsednika i sudije Ustavnog suda Srbije i Vrhovnog suda Srbije i drugih sudova koji se kao republički organi osnivaju na osnovu zakona; imenuje i razrešava republičke sekretare i druge starešine republičkih organa uprave i organizacija koje vrše poslove od interesa za Republiku, generalnog sekretara Skupštine SRS, republičkog javnog tužioca i republičkog društvenog pravobranioca samoupravljanja i druge funkcionere i članove organa upravljanja za koje je to određeno ovim ustavom i zakonom.
- 20) vrši i druge poslove određene ustavom.”

Očividno je da donošenje pojedinačnih upravnih akata koji se tiču obavljanja radnih funkcija u pojedinim visokoškolskim ustanovama i prestanka radnog odnosa pojedinih univerzitetskih nastavnika i saradnika nije utvrđeno u Ustavom određenoj nadležnosti Skupštine SR Srbije. Ukoliko se pak smatra da bi se ovakvi pojedinačni akti o stavljanju na raspolaganje pojedinih nastavnika i saradnika mogli podvesti pod tačku 20 stava 1 člana 317 Ustava SR Srbije, koja predviđa i druge poslove pored onih koji su izričito navedeni, onda treba reći da ove druge poslove Skupština SR Srbije može da obavlja samo ukoliko su utvrđeni ustavom (dakle Ustavom SRS ili Ustavom SFRJ), a ne i običnim republičkim zakonom.

2) No najvažnije je od svega što je najnovijim izmenama Zakona o visokom školstvu

sadržanim u stavu 4 člana 98 i članu 104a stavljanje na raspolaganje poprimilo karakter upravnog akta o prestanku radnog odnosa sa otkaznim rokom od dve godine, odnosno šest meseci za one nastavnike koji su se u trenutku donošenja najnovijeg Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu već nalazili na raspolaganju na osnovu ranije Odluke Skupštine SR Srbije od 28. januara 1975. godine. Štaviše, ovim je pomenuta odluka Skupštine SR Srbije o stavljanju na raspolaganje dr Mihaila Markovića, dr Ljubomira Tadića, dr Miladina Životića, dr Zagorke Pešić-Golubović, dr Svetozara Stojanovića, dr Dragoljuba Mićunovića, Trive Indića i Nebojše Popova retroaktivno poprimila karakter rešenja o prestanku radnog odnosa sa otkaznim rokom od šest meseci. A time je očigledno povređena odredba člana 203 stava 1 i 2 Ustava SR Srbije, kojom se svakom radnom čoveku i građaninu garantuje 1) pravo na jednaku zaštitu svojih prava u postupku pred sudom, državnim i drugim organima i organizacijama, koji rešavaju o njihovim pravima, obavezama i interesima i 2) pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluka sudova, državnih organa i organizacija kojima se rešava o njegovom pravu ili na zakonu zasnovanom interesu. Jedva da treba reći kako je na osnovu ove ustavne odredbe svim radnim ljudima omogućena upotreba redovnih i vanrednih pravnih lekova protiv rešenja o uklanjanju sa radnog mesta i prestanku radnog odnosa. Međutim, prema slovu stava 2 i 4 člana 98 i člana 104a Zakona o visokom školstvu državni organ, to jest Skupština SR Srbije, odlučuje o radnom statusu i prestanku radnog odnosa nastavnika i saradnika visokoškolske ustanove bez priziva, pošto je očigledno da protiv ove odluke Skupštine SR Srbije oštećeni pojedinac, kome će u roku od šest meseci prestati radni odnos, nema nikakvog pravnog leka, kao što je, recimo, predlog za pokretanje radnog spora pred sudom udruženog rada. Zato ova zakonska odredba nije samo protivustavna, već predstavlja i akt diskriminacije, pošto stavlja nastavnike i saradnike visokoškolskih ustanova u neravnopravan položaj u odnosu na sve druge radne ljude, koji kada im se uruči rešenje o udaljavanju sa radne dužnosti i prestanku radnog odnosa, imaju ne samo mogućnost prigovora i dvostepenost postupka u svojoj radnoj organizaciji, već i vrlo efikasnu sudsku zaštitu. Kako su nastavnici i saradnici visokoškolskih ustanova lišeni ove zaštite, time je povređeno i pravo na jednaku zaštitu svojih prava u postupku pred državnim organima, koju garantuje član 203 stav 1 Ustava SR Srbije. Takođe treba reći da član 223 stav 4 Ustava SR Srbije obezbeđuje sudsku zaštitu sloboda i prava zajemčenih ustavom, a da član 98. Zakona o visokom školstvu uskraćuje ovakvu zaštitu radnih prava nastavnika i saradnika visokoškolskih ustanova, pošto se protiv odluke Skupštine SR Srbije o stavljanju na raspolaganje i prestanku radnog odnosa ne može povesti redovni sudski postupak pred sudom udruženog rada.

3) Pored toga, ovom odredbom člana 98 i 104a Zakona o visokom školstvu ugrožavaju se slobode i prava građana iz člana 190 i 193 Stava 1 Ustava SR Srbije, kojima se građanima zajemčuje sloboda misli i opredeljenja i sloboda naučnog stvaranja. Jer, ako jedan nastavnik može odlukom političkog tela biti lišen prava na vršenje svoga poziva, i da mu nakon dve godine odnosno šest meseci budu uskraćena elementarna sredstva za život, onda se time očigledno ugrožava njegova sloboda misli i naučnog stvaranja. U takvim okolnostima, u vršenju svoga poziva mora neprestano

imati pred očima pomenute odredbe Zakona o visokom školstvu u kojima je implicitno sadržan zahtev da svojim naučnim radom, svojom javnom rečju i nastavom zadovolji određena politička tela, odnosno da "uskлади" svoje mišljenje sa predstavom koju ta politička tela imaju o društvenom interesu.

4) Kako je predlagač Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu bez ikakvog zazora izjavio da se ovim izmenama vrši usklađivanje sa odredbama Zakona o udruženom radu ("Образложение предлога о изменама и допунама Закона о високом школству", str. 7, dato uz pismo Izvršnog veća Skupštine SR Srbije od 21. maja Skupštini SR Srbije), hteli bismo da upozorimo da ovo usklađivanje nije izvršeno i da pomenute odredbe člana 98 i 104a republičkog Zakona o visokom školstvu nisu samo protivne Ustavu SR Srbije već su u suprotnosti sa saveznim Zakonom o udruženom radu ("Службени лист СФРЈ", br. 53/76). Nama je naravno dobro poznato da je samo Ustavni sud Jugoslavije nadležan da donese odluku o tome da li je republički odnosno pokrajinski zakon u suprotnosti sa saveznim zakonom (član 375 stav 1 tačka 2 Ustava SFRJ), ali bismo želeli da sudije Ustavnog suda Srbije i na ovom primeru upoznaju pravi karakter ovih najnovijih izmena Zakona o visokom školstvu i stvarnu zamisao onoga koji je ove izmene predložio. Naime, kako je najnovijim izmenama i dopunama republičkog Zakona o visokom školstvu ustanova stavljanja na raspolaganje retroaktivno poprimila karakter prestanaka radnog odnosa posle isteka roka od dve godine odnosno šest meseci, postavlja se pitanje da li stavljanje na raspolaganje predstavlja jedan od razloga za prestanak radnog odnosa koji su izričito navedeni u saveznom Zakonu o udruženom radu. Prema članu 197 Zakona o udruženom radu, prestanak radnog odnosa kao kaznena mera može se izreći u sledećim slučajevima:

"Mera prestanka radnog odnosa može se izreći za teže povrede radnih obaveza kojima se prouzrokuje poremećaj radnih odnosa u vršenju poslova, odnosno izvršavanju radnih zadataka, onemogućava ili otežava rad drugih radnika ili na drugi način izazivaju poremećaji u procesu rada.

Mera prestanka radnog odnosa izriče se zbog teže povrede radne obaveze učinjene neopravdanim uzastopnim izostajanjem sa posla najmanje pet radnih dana."

A u članu 216 pobrojani su sledeći razlozi za prestanak radnog odnosa po sili zakona:

- 1) ako odbije da da pismenu izjavu o prihvatanju samoupravnog sporazuma o udruživanju rada radnika u osnovnoj organizaciji – danom kad je odbio da da pismenu izjavu, odnosno istekom poslednjeg dana za davanje takve izjave;
- 2) ako je na način propisan zakonom utvrđeno da je potpuno nesposoban za rad – danom dostavljanja pravosnažnog rešenja o utvrđivanja potpune nesposobnosti za rad u osnovnoj organizaciji;
- 3) ako ispunio uslove za ličnu penziju – ako zakonom nije drukčije određeno – danom kad je rešenje o prestanku radnog odnosa postalo konačno;
- 4) ako mu je, po odredbama zakona, odnosno po pravosnažnoj odluci suda ili drugog organa zabranjeno da vrši određene poslove odnosno radne zadatke – danom dostavljanja pravosnažne odluke osnovnoj organizaciji;

- 5) ako zbog izdržavanja kazne zatvora mora biti odsutan duže od šest meseci – danom stupanja na izdržavanje kazne;
- 6) ako mu bude izrečena mera bezbednosti, vaspitna ili zaštitna mera u trajanju dužem od šest meseci i zbog toga mora da bude odsutan s rada – danom početka primenjivanja takve mere.

Pripravniku koji je zasnovao radni odnos na određeno vreme samo radi obavljanja pripravničkog staža, radni odnos prestaje po sili zakona istekom vremena određenog za pripravnički staž.”

Sasvim je izvesno da se ustanova stavljanja na raspolaganje, koja zapravo predstavlja prestanak radnog odnosa posle dužeg otkaznog roka, ne može podvesti ni pod jedan razlog za prestanak radnog odnosa protiv volje samog radnika koji je naveden u članu 197 i 216 Zakona o udruženom radu. A to zapravo znači da je stavljanje na raspolaganje, koje je uvedeno republičkim zakonom, u suprotnosti sa saveznim Zakonom o udruženom radu i da stoga predstavlja protivustavnu povredu radnih prava onih lica prema kojima se ova ustanova primenjuje kao kaznena mera. Kako, dakle, republički zakon uvodi novi razlog za prestanak radnog odnosa protiv volje samog radnika pored onih koji su već navedeni u saveznom Zakonu o udruženom radu, republički zakonodavac je time ograničio prava iz radnog odnosa zajemčena saveznim Zakonom o udruženom radu i time izvršio akt koji je protivustavan.

5) Smatramo da Ustavni sud Srbije prilikom razmatranja ove naše predstavke posebno treba da ima na umu pravnu prirodu pomenutih zakonskih odredbi člana 98 i 104a Zakona o visokom školstvu. Naime, ove zakonske odredbe nisu predložene i ozakonjene sa namerom da se na opšti način reguliše jedna oblast radnih odnosa na univerzitetu, već s namerom da se “reši” jedan konkretan slučaj nastavnika i saradnika Filozofskog fakulteta u Beogradu. To su uostalom i izričito priznali članovi Odbora za prosvetnu kulturnu, naučnu i informativnu delatnost Izvršnog veća Skupštine SR Srbije kada su nedvosmisleno zaključili:

“Odbor je mišljenja da u okviru programiranih izmena i dopuna Zakona o usmerenom obrazovanju, koje treba da obuhvate materiju visokoškolskog obrazovanja, treba izostaviti stavljanje na raspolaganje nastavnika odnosno saradnika.

Pitanje nastavnika odnosno saradnika koji su sada na raspolaganju trebalo bi novim zakonom razrešiti na gore izložen način. Ovo iz razloga što bi u slučaju brisanja instituta stavljanja na raspolaganje, a bez prelaznih rešenja, ovi nastavnici mogli da nastave sa obavljanjem svojih radnih i samoupravnih funkcija u visokoškolskoj organizaciji u kojoj su u radnom odnosu, s obzirom da su za vreme dok su bili na raspolaganju i dalje, formalno-pravno, bili u radnom odnosu na fakultetu”.

[“Izveštaj o razmatranju PREDLOGA ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O VISOKOM ŠKOLSTVU” od 21. aprila 1980. godine, str. 2).

A to zapravo znači da u načelu ustanova stavljanja na raspolaganje nije potrebna, ali da je ipak treba iskoristiti da se razreši konkretan slučaj sedam nastavnika Filozofskog fakulteta u Beogradu. Drugim rečima, po priznanju članova Odbora za prosvetnu, kulturnu, naučnu i informativnu delatnost, zakon kao opšti akt ne tre-

ba da reguliše materiju stavljanja na raspolaganje univerzitetskih nastavnika, ali zakon shvaćen kao pojedinačni akt treba da posluži da se reši jedan konkretan slučaj, to jest da se sedam nastavnika Filozofskog fakulteta u Beogradu, po proteku roka od šest meseci, kako se to obično kaže, izbaci na ulicu. A time je zapravo zloupotrebljena forma zakona kao opšteg akta da bi se pod vidom zakona progurao jedan pojedinačni upravni akt – akt o prestanku radnog odnosa. Time, doduše, nije prekršena konkretna ustavna odredba, ali je povređeno samo metappravno načelo na kojem počiva svaki ustav u istinskom smislu te reči. Jer, kako je to dobro poznato, jedna od prvih odlika zakona u materijalnom smislu je njegova opštost. Ili, kako je to još Ruso (Rousseau) zaključio: “Kada kažem da je to predmet zakona uvek opšti, ja pod tim podrazumevam da zakon posmatra podanike kao jednu celinu, a radnje uzima apstraktno; nikad ne gleda čoveka kao pojedinca niti radnju kao pojedinačnu konkretnu radnju.”

(Društveni ugovor, knj. II, gl. VI).

6) Namera nam je takođe da ukažemo da je ovako uvedena i praktično primenjena ustanova stavljanja na raspolaganje univerzitetskih nastavnika i saradnika zbog izraženog mišljenja i ideja izlaganih u nastavi i javnoj delatnosti protivna međunarodno-pravnim obavezama koje je preuzela Jugoslavija potpisivanjem završnog dokumenta Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi koja je održana 1975. godine u Helsinkiju. Naime, ovim dokumentom države učesnice, uključujući i Jugoslaviju, obavezale su se da će u oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda delovati u skladu sa ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija i sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima (1, VII). A dobro je poznato da ova deklaracija zajemčuje svakom pojedincu “pravo na slobodu mišljenja, što obuhvata i pravo da se ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obaveštenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice” (član 19). Uvođenjem ustanove stavljanja na raspolaganje i potonjom promenom njenog karaktera ova odredba Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima je teško narušena, jer udaljavanje sa radne dužnosti i izbacivanje sa posla ne predstavlja samo uznemirenje zbog izraženog mišljenja u obavljanju profesionalne delatnosti već i ugrožavanje same životne egzistencije.

7) Konačno, treba reći da je ovo stavljanje na raspolaganje, koje ima za posledicu prestanak radnog odnosa, u dubokoj suprotnosti sa osnovnim moralnim načelima na kojima treba da počiva jedno demokratsko i socijalističko društvo. Štaviše, takva ustanova nužno vodi postepenoj eroziji svih moralnih načela, slomu svih merila intelektualnog poštenja i širokom gubljenju poverenja u smisao takvih vrednosti kao što su istina, doslednost, iskrenost, dostojanstvo i čast. Ako se naučna i javna delatnost svakog univerzitetskog nastavnika može olako etiketirati kao “društveno štetna” bez ikakvog navođenja stvarnih razloga na kojima se takva kvalifikacija zasniva i prava na odbranu onih koji se na ovaj način politički diskvalifikuju, onda se time širom otvaraju vrata za potpuno proizvoljno uklanjanje nastavnika sa univerziteta. Čak i onda kad takva praksa ne poprimi šire razmere, ona kao pretnja i potencijalna opasnost pogađa sve univerzitetske nastavnike. Jer, iz straha da ne bude stavljen na raspolaganje o potom izgubi posao, nastavnik će biti prisiljen da predaje stvari u koje ne veruje, da iznosi i podržava ideje koje lično ne prihvata, da piše stvari sa kojima se ne slaže i za koje zna da su neistinite, da učestvuje u poslovima

o čijoj vrednosti ima najniže mišljenje i da izvrće i sakati vlastito delo. Drugim rečima, ustanovljena i već praktično primenjena mogućnost stavljanja na raspolaganje predstavlja težak pritisak na svest i savest univerzitetskih nastavnika, jer je ona za-pravo i uvedena da suzbije svaku različitost u mišljenju, svaki nonkonformistički čin, svaku nesvakidašnju ideju, dakle, sve ono što je u čoveku osobeno, uspravno i slo-bodno. A ono u ime čega se atakuje na ljudsku savest i pojedini nastavnici izbacuju sa univerziteta, i isključuju iz javnog života, to je birokratski red duhovnog sivila koji guši svaku individualnost, to je sila inercije koja onemogućuje demokratsko rešava-nje bitnih problema ovog društva i prevazilaženje postojećeg stanja, to ne može biti ništa drugo do puki privid stabilnosti i jedinstva, kojim se zamućuje gotovo svaka perspektiva uspostavljanja istinski demokratske ljudske zajednice.

III.

Bili smo slobodni da uputimo ovu predstavku Ustavnom sudu Srbije, jer smo duboko uvereni da je dužnost ovog Suda da odmah proglasi neustavnim i ukine sporne zakonske odredbe, kako se ne bi dogodilo da njihova dalja primena dove-de do nepopravljivih posledica. Uvereni da sudije Ustavnog suda Srbije znaju šta je Ustav i kakva je njegova sadržina, pretpostavljamo da im neće biti teško da pros-tim poređenjem osporenih zakonskih odredaba sa ustavnim odredbama na koje se pozivamo, utvrde da su osporene zakonske odredbe suprotne ustavnim ovlašćenji-ma zakonodavca. Uvereni smo takođe da i sudije dobro znaju da su za profesion-alno korektno i principijelno rešenje ove stvari potrebni pored pretpostavljenog stručnog znanja, čestitost i hrabrost. Čestitost uvek mora da bude njihova glav-na vrлина, a hrabrost je potrebna da bi u toj vrlini mogli da istraju. Imajući na umu da su prilikom izricanja pravde lavovi pridržavali Solomonov presto, Frensis Bekon (Francis Bacon) je jednom rekao da sudije treba da budu lavovi. Bez sumnje za sudi-je je odista potrebna lavlja hrabrost, odnosno istinski čin hrabrosti, pošto tek pobe-da nad malodušnošću i strahom pokazuje koliko je u njima snažno ono što je zais-ta ljudsko.

Pod A) prilažemo punomoćje

Beograd, 26. juni 1980.

Podnosioci predstavke:
PROF. DR DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ S.R.
PROF. DR MIHAILO MARKOVIĆ S.R.
PROF. DR LJUBOMIR TADIĆ S.R.
PROF. DR ZAGORKA GOLUBOVIĆ S.R.
PROF. DR MILADIN ŽIVOTIĆ S.R.
PROF. DR SVETOZAR STOJANOVIĆ S.R.
DR NEBOJŠA POPOV S.R.

Zastupa ih:
SRĐA M. POPOVIĆ,
ADVOKAT

Rešenje Republičkog Sekretarijata za obrazovanje i nauku

Socijalistička Republika Srbija
REPUBLIČKI SEKRETARIJAT ZA OBRAZOVANJE I NAUKU
Broj 118-16/80-10
30.12.1980
B e o g r a d

Na osnovu člana 98 stav 8 a u vezi člana 104a Zakona o visokom školstvu – prečišćen tekst (Službeni glasnik SRS, br. 2/79, 4/79 i 22/80), republički sekretar za obrazovanje i nauku donosi

REŠENJE

UTVRĐUJE SE da su 08. decembra 1980. godine nastupili razlozi iz člana 104a Zakona o visokom školstvu za prestanak radnog odnosa (sledi jedno od imena iz "grupe profesora") koji je Odlukom Skupštine Socijalističke Republike Srbije (Službeni glasnik SRS, broj 2/75) stavljen na raspolaganje u smislu člana 90 navedenog Zakona.

Obrazloženje

Odredbom člana 98 Zakona o visokom školstvu utvrđeno je da nastavnik odnosno saradnik visokoškolske organizacije može biti stavljen na raspolaganje.

Imenovani je stavljen na raspolaganje Odlukom Skupštine Republike Srbije od 28. januara 1975. godine.

Članom 104a Zakona o visokom školstvu utvrđeno je da prestaje radni odnos nastavnika odnosno saradnika koji je stavljen na raspolaganje najmanje dve godine pre stupanja na snagu te odredbe ako u roku od šest meseci od dana njenog stupanja na snagu ne zasnue radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada ili radnoj zajednici, ili mu radni odnos ne prestane po drugom osnovu. Kako je odredba člana 104a Zakona o visokom školstvu stupila na snagu 08. juna 1980. godine, to utvrđeni rok od šest meseci ističe 08. decembra 1980. godine.

Pošto se imenovani nalazi na raspolaganju preko dve godine, odnosno od 29. januara 1975. godine do danas, i kako u roku od šest meseci od dana stupanja na snagu odredbe člana 104a Zakona o visokom školstvu nije zasnovao radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada ili radnoj zajednici niti mu je radni odnos prestao po drugom osnovu, to se ovim rešenjem utvrđuje da mu je radni odnos prestao na

dan 08. decembra 1980. godine.

Imenovani nije prihvatio da zasnuje radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada na odgovarajućim poslovima i radnim zadacima.

Protiv ovog rešenja imenovani može podneti zahtev za zaštitu prava radnika Osnovnom sudu udruženog rada u Beogradu u roku od 30 dana računajući od dana prijema ovog rešenja.

REPUBLIČKI SEKRETAR
Milan Milutinović, s.r.

Zahtev za zaštitu prava radnika

OSNOVNOM SUDU UDRUŽENOG RADA U BEOGRADU
Beograd, Bulevar Revolucije 70/V

PREDLAGAČ: (sledi jedno od imena iz "grupe profesora")

PROTIVNIK PREDLAGAČA: Republički sekretarijat za obrazovanje i nauku,
Beograd, Nemanjina br. 24-26

Na osnovu člana 19. saveznog Zakona o sudovima udruženog rada (Službeni list SFRJ, br. 24/74) i člana 5, 19 stava 1 i člana 20 republičkog Zakona o sudovima udruženog rada (Službeni glasnik SR Srbije, br. 32/75) ovim podnosim

ZAHTEV ZA ZAŠTITU PRAVA RADNIKA

Radi poništenja rešenja protivnika predlagača br. (sledi odgovarajući broj) od 30.12.1980, kojim se utvrđuje da mi je 08. decembra 1980. prestao radni odnos.

Predlagač napada rešenje protivnika predlagača u celosti zbog pogrešne primene materijalnog prava i predlaže da sud donese ovu

Presudu

"ZAHTEV SE USVAJA i osporeno rešenje ništi kao nezakonito", s tim što predlagač istovremeno predlaže da sud odmah po pokretanju ovog postupka donese sledeću

privremenu meru

"Obavezuje se protivnik predlagača da do okončanja ovog spora pravosnažnom presudom odloži izvršenje pobijenog rešenja, da bi se time otklonilo nanošenje ne-nadoknadive štete (član 435 Zakona o parničnom postupku) i otklonilo samovoljni postupak kojim se teže narušava samoupravno pravo radnih ljudi (član 30 stav 1 saveznog Zakona o sudovima udruženog rada)."

Obrazloženje

1.

Osnovna materijalna nezakonitost ovog rešenja ogleda su u njegovoj protivnosti članu 216 saveznog Zakona o udruženom radu (Službeni list SFRJ, br. 53/76) u

kojem su taksativno navedeni slučajevi u kojima radni odnos prestaje po sili zakona. Kako se donosilac rešenja pozvao na slučaj (stavljanje na raspolaganje odlukom Skupštine SR Srbije) koji nije izričito predviđen u članu saveznog Zakona o udruženom radu, to je ovo rešenje nezakonito.

Sudski spor oko ovog rešenja je unekoliko složeniji, jer se donosilac rešenja pozvao na član 98 i 104a republičkog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu (Sl. glasnik SR Srbije, br. 22/80) kojima je uveden institut prestanaka radnog odnosa po sili zakona kao posledica prethodnog stavljanja na raspolaganje i protoka određenog roka. Naime, članom 98 stavom 4 ovog Zakona predviđeno je sledeće:

“Nastavnik odnosno saradnik može biti na raspolaganju dok ne zasnuje radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada ili radnoj zajednici, dok ne ispuni uslove za ostvarivanje prava na penziju ili dok mu radni odnos ne prestane po drugom osnovu, ali najduže dve godine. Ako nastavnik odnosno saradnik za to vreme ne zasnuje radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada ili radnoj zajednici ili mu radni odnos ne prestane po drugom osnovu, prestaje mu radni odnos”.

A članom 104a istog Zakona utvrđuje se:

Nastavniku odnosno saradniku koji je stavljen na raspolaganje najmanje dve godine pre stupanja na snagu ovog zakona, ako u roku od šest meseci od stupanja na snagu ovog zakona ne zasnuje radni odnos u drugoj organizaciji udruženog rada ili radnoj zajednici, ili mu radni odnos ne prestane po drugom osnovu, prestaje mu radni odnos.”

Kako je ovim odredbama republičkog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu ustanova stavljanja na raspolaganje retroaktivno poprimila karakter prestanka radnog odnosa po sili zakona posle isteka roka od dve godine, odnosno šest meseci, postavlja se pitanje da li stavljanje na raspolaganje predstavlja jedan od razloga za prestanak radnog odnosa koji su izričito navedeni u saveznom Zakonu o udruženom radu. Prema članu 197 Zakona o udruženom radu, prestanak radnog odnosa kao kaznena mera može se izreći u sledećim slučajevima:

“Mera prestanka radnog odnosa može se izreći za teže povrede radnih obaveza kojima se prouzrokuje poremećaj radnih odnosa u vršenju poslova, odnosno izvršavanju radnih zadataka, onemogućava ili otežava rad drugih radnika ili na drugi način izazivaju poremećaji u procesu rada.

Mera prestanka radnog odnosa izriče se zbog teže povrede radne obaveze učinjene neopravdanim uzastopnim izostajanjem sa posla najmanje pet radnih dana.” A u članu 216 pobrojani su sledeći razlozi za prestanak radnog odnosa po sili zakona:

- 1) ako odbije da dâ pismenu izjavu o prihvatanju samoupravnog sporazuma o udruživanju rada radnika u osnovnoj organizaciji – danom kad je odbio da dâ pismenu izjavu, odnosno istekom poslednjeg dana za davanje takve izjave;
- 2) ako je na način propisan zakonom utvrđeno da je potpuno nesposoban za rad – danom dostavljanja pravosnažnog rešenja o utvrđivanju potpune nesposobnosti za rad u osnovnoj organizaciji;
- 3) ako ispuni uslove za ličnu penziju – ako zakonom nije drukčije određeno – danom kad je rešenje o prestanku radnog odnosa postalo konačno;

- 4) ako mu je, po odredbama zakona, odnosno po pravosnažnoj odluci suda ili drugog organa zabranjeno da vrši određene poslove odnosno radne zadatke – danom dostavljanja pravosnažne odluke osnovnoj organizaciji;
- 5) ako zbog izdržavanja kazne zatvora mora biti odsutan duže od šest meseci – danom stupanja na izdržavanja kazne;
- 6) ako mu bude izrečena mera bezbednosti, vaspitna ili zaštitna mera u trajanju dužem od šest meseci i zbog toga mora da bude odsutan s rada – danom početka primenjivanja takve mere.

Pripravniku koji je zasnovao radni odnos na određeno vreme samo radi obavljanja, pripravničkog staža, radni odnos prestaje po sili zakona istekom vremena određenog za pripravnički staž.”

Nema nikakve sumnje da ovakvo navođenje slučajeva u kojima radni odnos može prestati protiv volje samog radnika kao kaznena mera (član 197) i po sili zakona (član 216) ne predstavlja nabrojanje primera radi (exempli causa) već taksativno nabrojanje, i da se stoga aktima nižim od ovog saveznog Zakona o udruženom radu ne mogu propisivati novi slučajevi u kojima radni odnos prestaje po sili zakona. No i pored ovako jasnih i izričitih odredaba saveznog Zakona o udruženom radu, članom 98 i 104a republičkog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu učinjeno je ono što sa stanovišta načela ustavnosti i odnosa između republičkog i saveznog zakona nije bilo dopušteno. Jer, sasvim je izvesno da se prestanak radnog odnosa po sili zakona nakon stavljanja na raspolaganje i proteka određenog roka ne može podvesti ni pod jedan razlog za prestanak radnog odnosa protiv volje samog radnika koji je naveden u članu 197 i 216 Zakona o udruženom radu. A to zapravo znači da je prestanak radnog odnosa nakon stavljanja na raspolaganje odlukom Skupštine SR Srbije, koje je uvedeno republičkim zakonom, u suprotnosti sa saveznim Zakonom o udruženom radu i da stoga predstavlja protivustavnu povredu prava iz radnog odnosa onih lica prema kojima se ova ustanova stavljanja na raspolaganje primenjuje protiv njihove volje kao kaznena mera. Kako, dakle, republički Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu uvodi novi razlog za prestanak radnog odnosa po sili zakona pored onih koji su već navedeni u saveznom Zakonu o udruženom radu, republički zakonodavac je time ograničio prava iz radnog odnosa zajemčena saveznim Zakonom o udruženom radu i doneo akt koji je protivustavan.

Postavlja se naravno pitanje kako je trebalo da postupi organ koji je doneo rešenje o prestanku radnog odnosa na osnovu člana 98 i 104a republičkog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu, gazeći pri tom odgovarajuću odredbu saveznog Zakona o udruženom radu, i kako sada treba da postupi sud kada treba da reši spor koji je nastao kolizijom odredaba saveznog i republičkog zakona koji se tiču istog predmeta – prestanka radnog odnosa po sili zakona. U ovakvom slučaju sud treba da se drži sledećeg ustavnog načela sadržanog u članu 206 stavu 2 Ustava SFRJ:

“Republički i pokrajinski zakon i drugi propisi i ostali akti organa društveno-političkih zajednica, kao i samoupravni opšti akti ne mogu biti u suprotnosti sa saveznim zakonom.”

A da bi se razrešio konkretan slučaj ove suprotnosti sud treba da primeni stav 4 člana 206 Ustava SFRJ, koji glasi:

“Ako organ koji odlučuje u pojedinačnim stvarima smatra da zakon, drugi propisi ili opšti akti ili samoupravni opšti akti nije u saglasnosti sa saveznim zakonom, dužan je da pokrene postupak pred ustavnim sudom.”

Stoga predlažem da razrešenje ove očigledne suprotnosti između saveznog i republičkog zakona u materiji prestanka radnog odnosa po sili zakona sud treba odmah da izdvoji kao prethodno pitanje (član 12 Zakona o parničnom postupku – Službeni list SFRJ br. 4/77) i da zahtev za rešenje ovog pitanja uputi Ustavnom sudu Jugoslavije, s tim da do odluke Ustavnog suda bude određen prekid ovog postupka na osnovu člana 213 stava 1 Zakona o parničnom postupku.

2.

U ovom slučaju nije, međutim, samo u pitanju donošenje i primena na ovaj pojedinačni slučaj jednog neustavnog republičkog zakona koji je u očiglednoj suprotnosti sa višim, saveznim zakonom. U pitanju je mnogo više od toga, a pre svega spremnost onih koji vladaju da gaje vlastite zakone. Naime, kada je donešen savezni Zakon o udruženom radu (ZUR), isticano je da je to “mali ustav”, velika povelja neprikosnovenih radničkih prava i pouzdano oružje radnih ljudi u borbi protiv svakog birokratskog nasilja i samovolje. No oni koji su se tada dičili ovakvim hvalospevima Zakona o udruženom radu nisu u stanju da istraju u tome. Štaviše, aktom nižim od toga Zakona uveli su ustanovu prestanka radnog odnosa univerzitetskih nastavnika nakon stavljanja na raspolaganje što nije ništa drugo do jedan oblik institucionalizovane samovolje. Time su odredbe Zakona o udruženom radu o neprikosnovenosti prava iz radnog odnosa očito pogažene uvođenjem jednog arbitrarnog načina otpuštanja sa posla koji ovim zakonom nije bio dopušten. Tako se i u ovom slučaju pokazalo da je lakše donositi zakone nego postupati po njima.

3.

Posebnu pažnju zaslužuje pravna priroda odredaba člana 98 i 104a Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu. Naime, ove zakonske odredbe nisu predložene i ozakonjene sa namerom da se na opšti način reguliše jedna oblast radnih odnosa na univerzitetu, već s namerom da se “reši” jedan konkretan slučaj nastavnika i saradnika Filozofskog fakulteta u Beogradu. To su uostalom i izričito priznali članovi Odbora za prosvetu, kulturu, naučnu i informativnu delatnost Izvršnog veća Skupštine SR Srbije kada su nedvosmisleno zaključili:

“Odbor je mišljenja da u okviru programiranih izmena i dopuna Zakona o usmerenom obrazovanju, koje treba da obuhvate materiju visokoškolskog obrazovanja, treba izostaviti stavljanje na raspolaganje nastavnika odnosno saradnika.

Pitanje nastavnika odnosno saradnika koji su sada na raspolaganju trebalo bi novim zakonom razrešiti na gore izložen način. Ovo iz razloga što bi u slučaju brisanja instituta stavljanja na raspolaganje a bez prelaznih rešenja, ovi nastavnici mogli da nastave sa obavljanjem svojih radnih i samoupravnih funkcija u visokoškolskoj ustanovi u kojoj su u radnom odnosu s obzirom da su za vreme dok su bili na raspolaganju i dalje, formalno-

pravno, bili u radnom odnosu na fakultetu.”

DOKAZ: Službenim putem tražiti od Odbora za prosvetu, kulturu, naučnu i informativnu delatnost “Izveštaj o razmatranju predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu” od 21. aprila 1980. godine.

A to zapravo znači da u načelu ustanova stavljanja na raspolaganje nije potrebna, ali da ipak treba iskoristiti da se razreši konkretan slučaj sedam nastavnika Filozofskog fakulteta u Beogradu. Drugim rečima, po priznanju članova Odbora za prosvetu, kulturu, naučnu i informativnu delatnost, zakon kao opšti akt ne treba da reguliše materiju stavljanja na raspolaganje univerzitetskih nastavnika, ali zakon shvaćen kao pojedinačni akt treba da posluži da se reši jedan konkretan slučaj, to jest da se sedam nastavnika Filozofskog fakulteta u Beogradu, po proteku roka od šest meseci, kako se to obično kaže, izbace na ulicu. A time je zapravo zloupotrebljena forma zakona kao opšteg akta da bi se pod vidom zakona proturio jedan pojedinačni upravni akt – akt o prestanku radnog odnosa.

Treba, međutim, posebno istaći stvarne društvene i političke okolnosti koje su dovele do donošenja ovakvih pojedinačnih mera zaodnutih u pravnu normu opšteg zakona. Po mišljenju Franca Nojmana (Franz Neumann): “Opći zakon stoga najbolje funkcioniра kada upravlja ponašanjem velikog broja konkurenata koji imaju približno jednaku moć. Ukoliko ima posla s koncentracijom moći obično biva zamijenjen prikriivenim individualnim mjerama.” (Demokratska i autoritarna država, “Naprijed”, Zagreb 1974., str. 99). Drugim rečima, pojedinačne mere u formi zakona pojavljuju se u sistemima u kojima je izvršena velika koncentracija moći u malo ruku. No još su važnije stvarne posledice do kojih dovode ovakve pojedinačne mere u formi zakona. U ovom slučaju otpuštanje sa posla na fakultetu zbog sumnje da su otpušteni neloyalni trenutnim državnim upravljačima znači osudu na materijalnu oskudicu i druge nevolje donesene bez saslušanja.

Konačno, sud bi trebalo da uzme u obzir i sam način na koji sam stavljen na raspolaganje 20. januara 1975. godine. To je, naime, učinjeno a da mi nikad nije uručeno rešenje kao pojedinačni akt kojim se suspenduju moja radna i samoupravna prava niti mi je pružena mogućnost sudske zaštite. Tako je ovo pobijeno rešenje o prestanku radnog odnosa samo poslednji čin nezakonitosti u ovom dugom nizu akata samovolje i bezakonja.

4.

Osporeno rešenje predstavlja akt kojim se utvrđuje da su nastupili razlozi iz člana 98 stava 4 za prestanak radnog odnosa po sili zakona. Po tvrđenju donosioca rešenja, ovi razlozi nastupili su 08. decembra 1980. godine pa mi je tog dana, prema ovom rešenju, prestao radni odnos. Rešenje, međutim, doneto je tek 30. decembra 1980. godine odnosno 22 dana kasnije, a upućeno mi je poštom 08. januara 1981. o čemu svedoči poštanski žig na pismu. Tako sam tek 09. januara 1981., kada mi je ovo rešenje uručeno, saznao da mi je mesec dana pre toga prestao radni odnos. Ovakvo prekoračenje svih dozvoljenih rokova i donošenje rešenja o prestanku radnog odnosa sa retroaktivnim dejstvom predstavlja postupak bez presedana, kojim se samovoljno gazi moja prava iz radnog odnosa s ciljem da se oteža i odloži sud-

ska zaštita ovih prava. Štaviše, ovim postupkom donosioca rešenja uskraćena mi je mogućnost da se obratim sudu radi zaštite svojih prava u vreme dok sam još bio u radnom odnosu i primao redovni mesečni lični dohodak. Jer, da je republički sekretar za obrazovanje i nauku doneo i uručio ovo rešenje odmah po stupanju na snagu Zakona na koji se poziva, ja bih imao na raspolaganju šest meseci otkaznog roka za koje bih vreme primao lični dohodak i vodio sudski spor za zaštitu svojih prava. Ovako mi je donosilac rešenja "pružio priliku" da se borim za svoja prava tek nakon ostajanja bez sredstava za život.

Smatram da se na temelju ovih okolnosti može izvesti zaključak da je napadnu-to rešenje nezakonito najpre zbog toga što je njime predlagač lišen otkaznog roka od šest meseci i mogućnosti da u tom periodu ostvari sudsku zaštitu svojih prava. Jer, ako je donosilac rešenja smatrao da se Zakon na koji se poziva treba da primeni i na moj radni odnos, on je to morao odmah da učini čim je ovaj Zakon stupio na snagu time što će doneti odgovarajuće rešenje, kako je to bilo predviđeno članom 98 stavom 8 ovog Zakona. Pošto to nije odmah učinio, smatram da se otkazni rok od šest meseci mora računati od dana uručenja ovog rešenja, to jest počev od 09. januara 1981. godine. Kako je republički sekretar kao rukovodilac Republičkog sekretarijata za obrazovanje i nauku lično odgovoran za neblagovremeno donošenje i uručenje ovog rešenja o prestanku radnog odnosa, zahtevam da mi se lični dohodak, koji bih, sa svim nastupajućim povišicama, primao u periodu od 08. decembra do 09. jula 1981. isplati na teret sredstava kojima raspolaže Republički sekretarijat za obrazovanje i nauku.

5.

Drugi bitan element nezakonitosti u ovom rešenju je odsustvo pouke o pravu prijavljivanja nadležnoj zajednici za zapošljavanje radi ostvarivanja prava za vreme privremene nezaposlenosti. Jer, kako je to izričito predviđeno članom 117 republičkog Zakona o radnim odnosima ("Službeni glasnik SR Srbije", br. 40/77):

"U odluci kojom se radnik pismeno obaveštava da mu prestaje radni odnos unosi se pouka o pravu na zahtev za zaštitu prava iz radnog odnosa i o pravu da se radnik obrati nadležnom organu van osnovne organizacije, kao i pouku o pravu na prijavljivanje nadležnoj zajednici za zapošljavanje radi ostvarivanja prava za vreme privremene nezaposlenosti."

Kako je ovo imperativna zakonska odredba, donosilac rešenja je bio dužan da ovu pouku o pravu na prijavljivanje nadležnoj zajednici za zapošljavanje unese u rešenje o prestanku radnog odnosa. Pošto to ipak nije učinio, čime je otežan moj položaj, pomenuto rešenje je zbog toga nedostatka nezakonito. U uobičajenim prilikama sudovi po pravilu nište pojedinačne akte koji ne sadrže ovu pouku o pravnom leku i ostvarivanju zakonom utvrđenih prava, pošto se time veoma otežava, pa i osu-jećuje pravo stranke na zaštitu i ostvarivanje svojih prava.

Beograd,
29. januar 1981.

Predlagač:
(sledi jedno od imena iz "grupe profesora")

Pripremni podnesak predlagača Osnovnom sudu udruženog rada

Predlagač: (sledi jedno od imena iz "grupe profesora")
Protivnik predlagača: Republički sekretarijat za obrazovanje i nauku, Beograd,
Nemanjina 24-26

Radni spor:

PRIPREMNI PODNESAK PREDLAGAČA

Među strankama je nesporno da je tužiocu prestao radni odnos sa Filozofskim fakultetom u Beogradu (a) zbog izražavanja mišljenja koja su ocenjena kao politička mišljenja i to (b) pobijanim rešenjem koje je doneo jedan organ uprave.

Nesporno je takođe da je rešenje doneto pozivom na član 98 i 104a republičkog Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu (Službeni glasnik SR Srbije, broj 22/80).

Ova mera protivna je:

- I. Konvenciji koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja (Convention concernant la discrimination en matiere d'emploi et de profession) Međunarodne organizacije rada broj 111, koju je ratifikovala SFRJ (Službeni list SFRJ, Dodatak: "Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", broj 3 od 25. marta 1961. godine, strana 83);
- II. stavovima iznetim u Izveštaju vlade SFRJ, koji je Vlada podnela na osnovu člana 22 Ustava Međunarodne organizacije rada, za period koji ne završava 30. juna 1980. godine o primeni Konvencije broj 111, koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja.

I.

Citiranom Konvencijom broj 111 obavezala se SFRJ na otklanjanje svake diskriminacije u pogledu vršenja određenih zanimanja (profession), kao što je, na primer, nastavničko zanimanje, koje bi imalo osnova u političkom mišljenju (l'opinion politique) – član 2 Konvencije.

Izraz "političko mišljenje", naravno, obuhvata i izražavanje toga mišljenja, budući da se sam intimni proces, mišljenja (kao psihički fenomen) nalazi apsolutno van područja pravne regulacije.

Izraz "diskriminacija" podrazumeva svako pravljenje razlike – član 1 Konvencije.

Pobijano rešenje je protivno slovu i duhu ove Konvencije.

Svako lice treba da uživa bez ikakve diskriminacije obzirom na političko mišljenje, slobodan izbor zanimanja (na primer, nastavničkog zanimanja), kaže se i u članu 2 Preporuke koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja (Recommendation Concerning Discrimination in Respect of Employment and Occupation). Ova Preporuka prihvaćena je odlukom SIV-a (Službeni list FNRJ, broj 3/62 od 24. marta 1962. godine).

Pobijano rešenje je protivno slovu i duhu ove Preporuke.

Citirana Konvencija se sprovodi kroz nacionalnu politiku (član 2) i pod direktnom kontrolom nacionalne vlasti (član 3).

Kako je pobijano rešenje doneto od jednog izvršnog organa vlasti u sprovođenju nacionalne politike, i kako pobijanim rešenjem prestaje tužiocu radni odnos sa Filozofskim fakultetom zbog političkog mišljenja, jasno je da je pobijano rešenje u suprotnosti sa Konvencijom.

Pošto je pobijano rešenje u suprotnosti sa cit. Konvencijom, sud mora ukinuti pobijano rešenje.

Naime, prema članu 210 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije sudovi neposredno primenjuju međunarodne ugovore koji su objavljeni.

Cit. Konvencija broj 111 je objavljena (v. gore).

Osnovni sud udruženog rada mora da primeni cit. Konvenciju broj 111 koja na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ima snagu saveznog zakona.

II.

U cit. Izveštaju Međunarodnoj organizaciji rada vlada SFRJ kaže:

“Jugoslovenskim propisima nije dozvoljen različit tretman građana po osnovu... političkog mišljenja”.

“Zakonom o udruženom radu (član 211-219) precizno su utvrđeni osnovi za prestanak radnog odnosa... (citiraju se osnovi među koje NE SPADA stavljanje na raspolaganje i prestanak radnog odnosa po sili zakona po proteku određenog vremena nakon stavljanja na raspolaganje – prim. tužioca).

Kako se vidi iz navedenih odredaba Zakona o udruženom radu, radniku ne može ni po jednom osnovu prestati radni odnos.”

Tužiocu će radni odnos prestati po drugom osnovu, ako Sud ne ukine pobijano rešenje.

Konačno,

“Prema članu 210 Ustava SFRJ međunarodni ugovori se primenjuju danom stupanja na snagu, ako aktom o ratifikaciji ili ugovorom na osnovu ovlašćenja nadležnog organa nije drukčije određeno. Pored toga, ovim članom je propisano da sudovi neposredno primenjuju međunarodne ugovore koji su objavljeni”,

kao što je tužilac gore istakao pod I ovog podneska.

U Beogradu,

15. februara 1981.

Žalba Sudu udruženog rada Srbije

Ro – 125/81

OSNOVNOM SUDU UDRUŽENOG RADA U BEOGRADU

Predlagači: Dr Ljubomir Tadić, iz Beograda, Gos. Jovanova 38
Dr Nebojša Popov, iz Beograda, Uralska br.11
Dr Miladin Životić, iz Beograda, Mije Kovačevića 11
Dr Mihailo Marković, iz Beograda, V. Kovačevića 12
Dr Svetozar Stojanović, iz Beograda, G.G. Deža 30
Dr Zagorka Golubović, iz Beograda, D. Dimitrova 53
Dr Dragoljub Mićunović, iz Beograda, Strahinjica Bana 29

koje zastupa: Srđa M. Popović, advokat

Protivnik predlagača: REPUBLIČKI SEKRETARIJAT ZA OBRAZOVANJE I
NAUKU, Beograd, Nemanjina 23-26

Radni spor

ŽALBA

protiv odluke Ro-125/81 od 24. marta 1981. godine Osnovnog suda
udruženog rada u Beogradu

SUDU UDRUŽENOG RADA SRBIJE

Predlagači pobijaju prvostepenu odluku U CELOSTI – zbog pogrešne primene
materijalnog prava
i stavljaju sledeći

žalbeni predlog

da drugostepeni sud ŽALBU USVOJI, a prvostepenu odluku
UKINE i predmet vrati na ponovni postupak i odluku
ili
PREINAČI tako što će tužbeni zahtev u celosti usvojiti

a u svakom slučaju protivnika predlagača obavezati da predlagačima naknadi parnične troškove pod pretnjom prinudnog izvršenja.

Obrazloženje:

I.

1) U toku postupka predlagači su zauzeli sledeće pravno stanovište:
da im je radni odnos prestao zbog izražavanja uverenja koja su ocenjena kao politička uverenja

da je to u suprotnosti sa Konvencijom broj 111 Međunarodne organizacije rada, koju je ratifikovala SFRJ ("Službeni list FNRJ", Dodatak: "Međunarodni ugovori i drugi sporazumi" br. 3. od 25. marta 1961. godine, strana 83), i

da se ova Konvencija ima neposredno primeniti obzirom na odredbu člana 210 Ustava SFRJ, po kojoj sudovi neposredno primenjuju međunarodne ugovore koji su objavljeni, tj. da ovakvi ugovori imaju snagu saveznog zakona.

Naime, citiranom Konvencijom broj 111 obavezala se SFRJ na otklanjanje svake diskriminacije u pogledu vršenja određenih zanimanja (profession), kao što je, na primer, nastavničko zanimanje, koje bi imalo osnova u političkom mišljenju (l'opinion politique) - član 2 Konvencije.

Izraz "političko mišljenje", naravno, obuhvata i izražavanje toga mišljenja, budući da se sam intimni proces mišljenja (kao psihički fenomen) nalazi apsolutno van područja pravne regulacije.

Izraz "diskriminacija" podrazumeva svako pravljenje razlike - član 1 Konvencije. Pobjirano rešenje je protivno slovu i duhu ove Konvencije.

Svako lice treba da uživa bez ikakve diskriminacije obzirom na političko mišljenje slobodan izbor zanimanja (na primer, nastavničkog zanimanja), kaže se u članu 2 Preporuke koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja (Recommendation Concerning Discrimination in Respect of Employment and Occupation). Ova preporuka prihvaćena je odlukom SIV-a ("Službeni list FNRJ" broj 3/62 od 24. marta 1962. godine).

Pobjirano rešenje je protivno slovu i duhu ove Preporuke.

Citirana Konvencija se sprovodi kroz nacionalnu politiku (član 2) i pod direktnom kontrolom nacionalne vlasti (član 3).

Kako je pobjirano rešenje doneto od jednog izvršnog organa vlasti u sprovođenju nacionalne politike, i kako pobjiranim rešenjem prestaje tužiocu radni odnos sa Filozofskim fakultetom zbog političkog mišljenja, jasno je da je pobjirano rešenje u suprotnosti sa cit. Konvencijom.

Pošto je pobjirano rešenje u suprotnosti sa cit. Konvencijom, sud je morao ukinuti pobjirano rešenje.

Naime, prema članu 210 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije sudovi neposredno primenjuju međunarodne ugovore koji su objavljeni.

Cit. Konvencija broj 111 je objavljena (v. gore).

Osnovni sud udruženog rada morao je da primeni cit. Konvenciju broj 111 koja

na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ima snagu saveznog zakona.

2) Međutim, prvostepeni sud je odbio zahtev predlagača sa sledećim obrazloženjem:

“Ne stoje ni navodi predlagača profesora dr Svetozara Stojanovića da je njemu radni odnos prestao zbog izražavanja mišljenja koja su ocenjena kao politička mišljenja, i to osporenim rešenjem a što je protivno Konvenciji, koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja Međunarodne organizacije rada broj 111. Ovo, jer je radni odnos predlagaču, a kako je napred izneto, prestao po osnovu Zakona o visokom školstvu, a na osnovu konstatacije nastupanja zakonskih uslova”.

3) Sporno je, dakle ostalo jedino: da li je predlagačima prestao radni odnos zbog iznošenja političkih mišljenja.

Prvostepeni sud iznosi mišljenje da predlagačima zbog toga nije prestao radni odnos, već da im je radni odnos prestao “zbog nastupanja zakonskih uslova”.

Predlagači, međutim, ovde ističu da se “zakonski uslovi” koje prvostepeni sud pominje svode na “uslove” republičkog zakonodavstva (a) da se profesori visokoškolskih ustanova mogu staviti “na raspolaganje” zbog svojih političkih uverenja i (b) da im, kada su stavljeni na raspolaganje, može prestati radni odnos, zato što su stavljeni na raspolaganje, dakle, zbog njihovih političkih uverenja.

Taj argument je vrlo jednostavan i predlagači se čude kako ga je prvostepeni sud prevideo.

Međutim, predlagači mogu i na drugi način pokazati da im je radni odnos prestao zbog iznošenja političkih mišljenja, tako što će pokazati zašto i kako su stavljeni na raspolaganje.

II.

1) Pre 13 godina [26. VI 1968. na VI Kongresu Saveza Sindikata Jugoslavije] Tito je rekao da predlagačima “nije mesto tamo” (na fakultetu) i da ih treba ukloniti i “administrativnim mjerama”.

Kako do toga nije došlo, pre 10 godina Tito je rekao: “Šta smo mi do sada učinili? Nismo makli ni jednog čoveka” i “držimo se zakona kao pijan plota”. (Na 21. Sjednici Predsedništva SKJ, 1-2. decembra 1971. god.)

Mesec dana kasnije: “No ja ovo više ne bih ponavljao (da tužioca treba maknuti) ja sada čekam na dejstva, da odstranimo sa tih mjesta one koji kvare našu omladinu” (na II Konferenciji SKJ, 27. I 1972).

A oktobra 1972. godine: “Do danas ja nisam ništa postigao” (da se predlagači maknu sa fakulteta). “Otvoreno sam rekao o kojim ljudima se radi i danas ovdje imam spisak njihovih imena... To se kod nas opravdavallo da se borba vodi protiv ideja... kao da ljudi nisu nosioci ideja” (na Političkom aktivu SR Srbije, 9-12. oktobra 1972.).

Ali dejstva nije bilo.

A Dragoslav Marković jula 1972.: “Nisam bliže ulazio u tok zbivanja na

Univerzitetu 1968. godine, ali mi se uvek činilo da imamo jedan oportunistički prilaz, da se izbegava javno zaoštavanje odnosa sa snagama koje su u opoziciji. Povlačili smo se i čutili kao o nekom našem velikom porazu, nesreći...”

“Ja bih čak rekao da neprijatelj (?) u oblasti kulture ima više legalnih institucija nego mi.”

“... dozvoljavam mogućnost da se trenutno može biti i u manjini, da odnos snaga može biti po nas nepovoljan...”

(na sastanku rukovodećeg sastava Republike, 5-6. jula 1972).

Petar Stambolić, oktobra 1972.:

“Tu nema drugog... i češka intelektualistička struja u vreme Dubčeka... i događaji 1968. godine sa kvaziradikalnim parolama i današnja ekstremna leвица – pitanja su o kojima se moramo objasniti... tu je reč o suštinskim problemima Saveza komunističara”.

“U Savezu komunističara je danas dilema: ili udarati po opozicionim snagama... ili ćemo se zamotavati pitanjima... da li je malo demokratije.”

“Očito je da je posredi idejna opterećenost slobodom štampe u buržoaskom smislu reči.” “... Život je pokazao da je sloboda štampe – fikcija. Sredstva informisanja su uvek bila u rukama nekog ko ima monopol...”

“Mislim da su neki drugovi kod nas... opsednuti velom demokratije koja je natk-lasna...”

(Na političkom aktivu SR Srbije 9-12. oktobra 1972.) Ovo je objavljeno 1978. god., posle 6 godina.

Kada su rešene dileme i suštinsko pitanje, pozivajući se na neke od ovih istupanja, Univerzitetski komitet piše 9. marta 1973. godine komunistima Filozofskog fakulteta da “se angažuju u borbi koju vodi Savez komunističara” protiv “veoma uticajne grupe nastavnika”, “radi vas samih i vašeg fakulteta, da se konačno skine hipoteka koja već godinama teško opterećuje vaš fakultet i posebno vašu organizaciju” (Pismo UK SK Komunističara FF od 9. III 1973.).

Ali komunisti Filozofskog fakulteta odgovaraju: “da nisu prihvatili gledišta” iznesena u pismu UK! (zaključci konferencije SK FF, IV 1973.)

Onda se januara 1974. UK obraća Skupštini Univerziteta “sa predlogom da prihvati zaključak o idejno-političkoj nepodobnosti” tužilaca, sa iscrpnim obrazloženjem od više desetina stranica koje se završavaju citiranjem Tita: “I govorio sam da mi moramo takve profesore pozvati na odgovornost i onemogućiti im da predaju na univerzitetima”.

Skupština je prihvatila predlog i pozvala Filozofski fakultet da pokrene postupak za utvrđivanje “idejno-političke” podobnosti protiv tužilaca. Postupak je sproveden. Osam komisija ustanovilo je da tužiocima zadovoljavaju kriterijum moralno-političke podobnosti.

Izveštaje komisija Veće Fakulteta je javnim glasanjem prihvatilo (1 uzdržan). Savet je potvrdio odluku.

Postupak je dovršen 1. jula 1974. god.

2) U međuvremenu: Skupština Saveza studenata beogradskog univerziteta donela je zaključke (21.12.1973.) kojim je podržala osam profesora Filozofskog

fakulteta.

Skupština SS FF u Zagrebu izglasava podršku ovim zaključcima (14. siječnja 1974.).

Fakultetski odbor SS FF u Ljubljani i Akcioni odbor pri Izvršnom odboru SS LVZ izglasavaju podršku zaključcima Skupštine SS FF.

Predstavnici studenata sva tri fakulteta donose Nacrt rezolucije (31. januara 1974) kojim se izražava podrška tužiocima.

A onda:

Predsednik fakultetskog odbora Saveza studenata Filozofskog fakulteta, Jovo Vukelić, biva osuđen na 10 meseci zatvora od strane opštinskog suda u Beogradu, zato što je predložio zaključke Skupštini Saveza studenata Filozofskog fakulteta u kojima se "protestuje protiv kampanje" koja se vodi protiv predlagača. Skupština je usvojila zaključke.

Miodrag Stojanović, Zoran Đinđić, Darko Štrajn, Lino Veljak, Mario Rubbi... bivaju osuđeni na po 10 meseci zatvora zbog donošenja Nacrta rezolucije Filozofskih fakulteta u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani. Ovaj Nacrt rezolucije takođe je pružao podršku predlagačima i protestovao zbog kampanje koja se protiv njih vodi.

Okružni sud u Zagrebu zabranjuje rasturanje rezolucije po Zakonu o štampi, rešenjem Kr. 4/74-5 od 15. februara 1974. godine a student Filozofskog fakulteta u Beogradu biva osuđen na 10 meseci zatvora zbog čitanja ovog sudskog rešenja na Skupštini Saveza studenata Filozofskog fakulteta.

Saradnici časopisa "Filozofija", koji uređuju predlagači, Božidar Jakšić i Kosta Čavoški bivaju osuđeni na 2 godine (uslovno) i 5 meseci (uslovno) od strane okružnih sudova u Sarajevu i Beogradu.

Prestaju da izlaze "Susret", "Vidici", "Filozofija", "Praksis", redaju se zabrane i smene redakcija, presušuju finansijska sredstva.

3) A onda, ubrzo za tim već 27. novembra 1974. godine "Službeni list SRS" 4/74 donosi Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu (opet) koji omogućava jednom političkom telu (Skupštini SRS) da suspenduje nastavnike na onoj višokoškolskoj ustanovi na kojoj su teže oštećeni društveni interesi".

A 28. januara 1975. godine Skupština primenjuje ovu odredbu na predlagače.

Predlagači su zatražili od Ustavnog suda da ispita ustavnost ovoga Zakona (30. jula 1975.) a Ustavni sud donosi rešenje (Up. 521/75 27. aprila 1977.):

"Pravo radnog čoveka i građanina na samoupravljanje Ustavom SFRJ garantuje se kao neprikosnoveno i neotuđivo pravo. To pravo je osnovica celokupnog društvenog sistema."

Ali

"ako se samoupravni odnosi u organizaciji udruženog rada... bitnije poremete (?) i time teže oštete društveni interesi (?)... skupština... ima pravo da privremeno ograniči određena samoupravna prava..."

Zakon je ostao na snazi, predlagači suspendovani. Bez saslušanja, bez prava žalbe.

Skupština Filozofskog fakulteta (3. marta 1975.) zaključuje jednoglasno (s jednim uzdržanim glasom):

“Filozofski fakultet u Beogradu Odluku Skupštine SRS o udaljavanju pomenutih nastavnika i asistenata ne može prihvatiti sa odobravanjem...”

Javnost je obavještena da je “situacija na fakultetu normalizovana”. Jovo Vukelić, Zoran Đinđić, Miodrag Stojanović, Darko Štrajn, Lino Veljak, Mario Rubi, Vladimir Palančanin --pomilovani su.

4) Izgledalo je da je na tzv. “slučaj osam profesora” stavljena tačka, mada ovim rešenjem predlagači nisu bili “maknuti” sa fakulteta, već samo iz nastave.

Ali onda, oktobra 1976. godine Australijsko-azijsko udruženje za filozofiju podnelo je Međunarodnom birou rada tužbu zbog “kampanje ugnjetavanja koju su službeni organi u Jugoslaviji sprovodili protiv jugoslovenskih profesora i njihovih studenata”. MOR je neformalno upozorila na ovo vladu SFRJ obzirom na činjenicu da je SFRJ potpisnik Konvencije 111 koja zabranjuje diskriminaciju u ostvarivanju prava na rad zbog političkih ubeđenja.

Ovo je bilo povod da vlada SFRJ na 60. sednici od 1. marta 1979. razmotri institut moralno-političke podobnosti i konstatuje da je termin moralno-političke podobnosti neadekvatan i da dovodi do situacije koja bi se sa “stanovišta odredaba Konvencije 111 mogle shvatiti kao pojave diskriminacije građana po osnovu političkog mišljenja”.

U izveštaju MOR-u, kaže se da vlada ima u programu “bliže sagledavanje” a da će Ustavni sud “razmotriti” ostvarivanje načela jednakosti u zapošljavanju (mart 1979.).

MOR je tražio dopunski izveštaj.

U dopunskom izveštaju usvojenom na 193. sednici vlade 4. marta 1980. godine odgovoreno je “da je pokrenut postupak za izmenu zakona i drugih propisa kojima je kao poseban uslov za zasnivanje radnog odnosa predviđena moralno-politička podobnost” i da će “sadržaj i pregled ovih izmena biti dostavljen uz sledeći izveštaj”.

U tom izveštaju se kaže da se “po članu 215 Ustava SFRJ” garantuje pravo “da se izjavi žalba nadležnom organu”, da je “na sastanku predsednika Ustavnog suda Jugoslavije i predsednika ustavnih sudova republika i autonomnih pokrajina, održanom 19. XII 1979. godine, ocenjeno da navedena formulacija o “moralno-političkoj podobnosti” nije u skladu sa Ustavom SFRJ i da je iz zakona i samoupravnih opštih akata treba brisati”, “da je Zakonom o udruženom radu (član 211-219) precizno utvrđeno koji su osnovi za prestanak radnih odnosa”, “da radniku ni po jednom drugom osnovu ne može prestati radni odnos” i da, jednom rečju, “jugoslovenskim propisima nije dozvoljen različit tretman građana po osnovu... političkog mišljenja”.

Dakle, principi kadrovske politike kako su definisani u zakonima u skladu su sa Konvencijom 111 i ne predviđaju diskriminaciju prema političkom mišljenju, a ukoliko je do toga dolazilo zbog “neadekvatne formulacije”, ove će biti menjane.

5) U međuvremenu, tokom ove prepiske, razvila se živa aktivnost.

Zaključke vlade sa 60. sednice od 1. marta 1979. godine da institut moralno-političke podobnosti “sa stanovišta odredaba Konvencije 111 može da se shvati kao pojava diskriminacije po osnovu političkog mišljenja” – trebalo je ostvariti.

Kako?

To je dogovoreno na sastanku predstavnika saveznih organa i predstavnika IV republika i autonomnih pokrajina 26. novembra 1979. godine (Informacija SIV-a od 14. decembra 1979. godine):

“preovladao je stav da određeno regulisanje ove materije treba zadržati ali sa drugačijom dikcijom”.

Naime,

“treba postupiti tako da se uslovi za rad koji bi izražavali moralno-političku podobnost daju maksimalno fleksibilno i opisno, čime bi bili izraženi svi principi naše kadrovske politike... a otklonili bi se nesporazumi”.

“Data je i sugestija da SSIP prouči mogućnost... da naša zemlja otkaže ovu Konvenciju. U vezi s tim je, međutim, ukazano da je... to jedna od najznačajnijih konvencija ove međunarodne organizacije, jer ona ne tretira samo pitanje nediskriminacije prava na rad, već ljudskih prava i sloboda... te je zaključeno da iz političkih razloga, odnosno zbog međunarodnog ugleda SFRJ, Konvenciju ne bi trebalo otkazivati, već postupiti saglasno ovom dogovaranju i brižljivo pripremati izveštaj za MOR.”

Uporedo sa tim brižljivim pripremama treba

“na nivou federacije, republike i autonomnih pokrajina”,

“razmotriti pokrenuta pitanja”,

“uključiti i SSJ i SSRNJ”,

“a u tim diskusijama nužno naglašavati činjenice da aktivnost u vezi Izveštaja MOR-u nikako ne predstavlja napuštanje principa utvrđene kadrovske politike”.

Eto, tako.

6) Za to vreme predlagači su ostali i dalje na raspolaganju – ali u radnom odnosu na Filozofskom fakultetu. Dakle, još nisu “maknuti” sa fakulteta.

U Međuvremenu je, čak, postalo sasvim jasno da cela ustanova “stavljanja na raspolaganje” treba da se eliminiše iz Zakona.

Odbor IV Skupštine SR Srbije za prosvetnu, kulturnu, naučnu i informativnu delatnost

“je mišljenja da u okviru programiranih izmena i dopuna Zakona o usmerenom obrazovanju, koje treba da obuhvati materiju visokoškolskog obrazovanja, treba izostaviti uređivanje stavljanja na raspolaganje nastavnika odnosno saradnika”.

(Izveštaj o razmatranju predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o visokim školama od 21. IV 1980.)

Time bi, naravno, predlagači automatski bili vraćeni na svoju redovnu dužnost, posle petogodišnje suspenzije.

Prema mišljenju Odbora ne postoji ratio legis (razlog zakona) propisa o stavljanju na raspolaganje.

I stvarno, ne postoji.

7) Stvar je, međutim, rešena drugačije. Iako, ratio legis ne postoji, ustanova stavljanja na raspolaganje je zadržana u zakonu. (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu, “Službeni glasnik SRS”, br. 22/80)

Kako sad to?

Citirani izveštaj to objašnjava:

“Sada ima 7 nastavnika koji su odlukom Skupštine SR Srbije (od januara 1975. g) stavljeni na raspolaganje...”

“Pitanje nastavnika odnosno saradnika koji su sada na raspolaganju trebalo bi novim zakonom razrešiti na gore izložen način (da im po Zakonu prestane radni odnos, ako ne odu u penziju ili ne raskinu radni odnos sami)”.

Ovo iz razloga što bi u slučaju brisanja instituta stavljanja na raspolaganje (koji treba brisati po mišljenju istog odbora – prim. tužioca), a bez prelaznih rešenja, ovi nastavnici mogli da nastave sa obavljanjem svojih radnih i samoupravnih funkcija u visokoškolskoj organizaciji u kojoj su u radnom odnosu, s obzirom da su za vreme dok su bili na raspolaganju i dalje, formalno-pravno, bili u radnom odnosu na fakultetu”.

Pa to ispada da je ratio legis ustanove stavljanja na raspolaganje onemogućavajuće “7 nastavnika” da “nastave sa obavljanjem svojih radnih i samoupravnih funkcija” na fakultetu s kojim su u radnom odnosu!?

Pa, to ispada da je zakon skrojen po meri “7 nastavnika koji su stavljeni na raspolaganje”.

8) Zakon, u formalnom smislu, je svaki pisani pravni akt s najvišom snagom koji izdaju posebni zakonodavni organi, po posebnom postupku. (Pravna enciklopedija, str. 1648)

To ovaj zakon jeste.

Zakon u materijalnom smislu je istovetan sa opštim aktom.

To ovaj zakon nije.

Kao posebna vrsta izvora prava zakoni su samo akti koji su istovremeno zakoni i u formalnom smislu i u materijalnom smislu, tj. samo oni koje donosi zakonodavni organ u zakonodavnoj formi i koji sadrže opšte norme.

Ovaj zakon nije izvor prava.

9) Pa, ipak, mora se priznati, mada je zakonodavac imao u glavi spisak “sedam nastavnika koji se sada nalaze na raspolaganju”, mada se ratio legis ustanove stavljanja na raspolaganje u ovom trenutku iscrpljuje u onemogućavanju “sedam nastavnika koji se sada nalaze na raspolaganju” da “nastave sa obavljanjem svojih radnih i samoupravnih funkcija”, i mada bi efekt bio isti, zakonodavac nije u zakon stavio imena, spisak, već je svoju volju izrazio tako što je ovih sedmoro nastavnika posredno opisao kao “nastavnike koji su sada na raspolaganju”.

Dakle, ne imenujući ih, upotrebljavajući jedan manje-više (i u toj meri je stvar) opšti izraz.

Ovakve zakone nemački pravni teoretičar Franz Neumann naziva “prikrivenim individualnim merama” (F. Neumann, Demokratska i autoritarna država”, Naprijed, Zagreb, 1974., str. 99) koje “pokrivaju jezikom nekog općeg zakona konačni broj konkretnih slučajeva, te je uistinu mehanički dodatak individualnim merama.” (str. 92)

10) Zbog svega toga predlagači su onda podneli inicijativu za ispitivanje ustavnosti ovakvog zakona, koji

- a) nema nužnu opštost zakona, već predstavlja prikrivenu individualnu meru;
- b) retroaktivno menja prirodu odluke o stavljanju na raspolaganje (koja sada dobija pravnu prirodu inače kod nas nepoznate ustanove – isterivanja sa radnog mesta od strane jednog političkog tela sa dejstvom odloženim na pet godina);
- c) narušava neprikosnovenost (Ustav SFRJ, član 155) pravo na samoupravljanje radnika na visokoškolskim ustanovama,
- d) predstavlja instrument diskriminacije u pravu na rad prema političkom ubeđenju i
- e) narušava ustavni princip (član 215 Ustava SFRJ) prava na žalbu.

Postupak je u toku.

11) Ustavni sud Srbije uputio je na razmatranje ovu inicijativu zakonodavno-pravnoj komisiji Skupštine Srbije, a ova je pribavila mišljenja od Sekretarijata za obrazovanje i nauku i Sekretarijata za zakonodavstvo SR Srbije. Sednica zakonodavno-pravne komisije zakazana je za 22. januar 1981.

Stavovi izraženi u mišljenjima koje je pribavila Zakonodavno-pravna komisija u suprotnosti su sa stavovima vlade SFRJ u Izveštaju koji podnosi vlada SFRJ na osnovu člana 22 Ustava Međunarodne organizacije rada, za period koji se završava 30.06.1980. godine o primeni Konvencije broj 111 koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja.

Tako, vlada SFRJ:

“Zakonom o udruženom radu (član 211-219) precizno su utvrđeni osnovi za prestanak radnog odnosa (citiraju se osnovi među koje NE SPADA stavljajanje na raspolaganje i prestanak radnog odnosa po sili zakona po proteku određenog vremena nakon stavljanja na raspolaganje – prim. tužila).

Kako se vidi iz navedenih odredaba Zakona o udruženom radu, radniku ne može ni po jednom drugom osnovu prestati radni odnos.”

Republički Sekretarijat za obrazovanje i nauku:

“Trebalo bi imati u vidu da je delatnost visokoškolskih organizacija od posebnog društvenog interesa, a Zakon o udruženom radu (čl. 162) dopušta da se pitanja zasnivanja i prestanka radnog odnosa, odnosno ostvarivanja određenih prava i obaveza u takvim organizacijama drukčije urede”.

Vlada SFRJ:

“Jugoslovenskim propisima nije dozvoljen različit tretman građana po osnovu... političkog mišljenja”.

Republički Sekretarijat za obrazovanje i nauku definiše (dozvoljeno) političko ubeđenje:

“Nije, prema tome, u pitanju diskriminacija po osnovu samog ubeđenja ili političkog opredeljenja, političkog i filozofskog pogleda na svet odnosno njihovog ispoljavanja na način da se to ne tiče nikoga neposredno, da nema uticaja ni na koga...”

Vlada SFRJ:

“Razmatrajući sudsku praksu po ovom pitanju, na sastanku predsed-

nika Ustavnog suda Jugoslavije i predsednika ustavnih sudova republika i autonomnih pokrajina, održanom 19. XII 1979. godine, ocenjeno je, da navedena formulacija o "moralno-političkoj podobnosti" nije u skladu sa Ustavom SFRJ";

a Republički sekretarijat za obrazovanje i nauku:

"Neophodno je dati (u zakonu – prim. t-ca) izuzetan značaj stručnim i moralno-političkim osobinama kadrova..."

12) Vlada SFRJ (u dopunskom izveštaju MOR-u usvojenom na 193. sednici vlade 4. marta 1980. godine):

"Pokrenut je postupak za izmenu zakona i drugih propisa kojima je kao poseban uslov za zasnivanje radnog odnosa predviđena moralno-politička podobnost...

sadržaj i pregled ovih izmena biće dostavljen uz sledeći izveštaj",

a Sekretarijat za zakonodavstvo SR Srbije brani ustanovu "stavljanja na raspolaganje" i prestanka radnog odnosa po sili zakona po tom osnovu time što je:

"utvrđivanje sličnih uslova predviđeno na više mesta u našem pravnom sistemu. Tako na primer, moralno-politička podobnost za vršenje sudijske funkcije..."

(citiraju se i drugi propisi kojima je predviđena moralno-politička podobnost),

"Tim više, što ovo nije ni prvi ni jedini ovakav slučaj. Naime, utvrđivanje razloga za prestanak radnog odnosa po sili zakona za radnike u ovakvim organizacijama udruženog rada utvrđivana je i pre pomenute izmene i dopune Zakona o visokom školstvu (član 94, stav 4. Zakona o visokom školstvu). Ista ili slična praksa poznata je i u drugim socijalističkim republikama i autonomnim pokrajinama (SR Hrvatska, Vojvodina)."

Vlada obećava MOR-u da će izmeniti sve propise kojima se predviđa moralno-politička podobnost, a Sekretarijat za zakonodavstvo SR Srbije tvrdi da i tamo gde je moralno-politička podobnost ukinuta situacija je ista kao "i pre". Vlada kaže (sa predsednicima ustavnih sudova) da će kao protivan ustavu, izmeniti svaki propis koji uslovljava pravo na rad moralno-političkom podobnošću, a Sekretarijat za zakonodavstvo SRS brani ovakav jedan propis pozivanjem na druge slične.

Ko je u pravu, Vlada SFRJ ili republički sekretarijati za obrazovanje i nauku odn. zakonodavstvo, rešiće Ustavni sud Srbije.

13) Međutim, nezavisno od stava Ustavnog suda Sud udruženog rada morao je ukinuti pobijano rešenje, a kada to nije učinio prvostepeni sud, to će morati da učini ožalbeni. Uprkos prividne protivrečnosti koju smo opisali Sud će pri tom imati veoma lak zadatak.

Naime, prema članu 210 stav 2 Ustava SFRJ

Sudovi neposredno primenjuju međunarodne ugovore koji su objavljeni.

Vlada SFRJ MOR-u:

"Prema članu 210 Ustava SFRJ međunarodni ugovori se primenjuju danom stupanja na snagu, ako aktom o ratifikaciji ili ugovorom na osnovu ovlašćenja nadležnog organa nije drukčije određeno. Pored toga, ovim članom je propisano da

sudovi neposredno primenjuju međunarodne ugovore koji su objavljeni.”

Konvencija koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja (Convention concernant la discrimination en matiere d’emploi et de profession) Međunarodne organizacije rada broj 111 je ratifikovana i objavljena u “Službenom listu FNRJ” – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 3, od 25. marta 1961. godine, na strani 83.

Prema tome, Konvenciju Međunarodne organizacije rada broj 111 sudovi su dužni da neposredno primenjuju.

Ovom Konvencijom obavezala se SFRJ na otklanjanje svake diskriminacije u pogledu prava vršenja određenih zanimanja (profession), kao što je napr. nastavničko zanimanje, koje bi imalo osnova u političkom mišljenju (l’opinion politique) - član 2 Konvencije.

Izraz političko mišljenje, naravno, obuhvata i njegovo izražavanje budući da je sam intimni proces mišljenja (kao psihički fenomen) van područja pravne regulacije uopšte.

Izraz “diskriminacija” podrazumeva svako pravljenje razlike – cit. Konvencije. Konvencija se sprovodi kroz nacionalnu politiku (čl. 2).

Konvencija se sprovodi pod direktnom kontrolom nacionalne vlasti (član 3).

Svako lice treba da uživa bez ikakve diskriminacije obzirom na političko mišljenje i izražavanje toga mišljenja slobodan izbor zanimanja (napr. nastavničkog zanimanja) - član 2 Preporuke koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja (Recommendation concerning discrimination in respect of employment and occupation), prihvaćene Odlukom Saveznog izvršnog veća (“Službeni list FNRJ”, broj 3/62 od 24. marta 1962. godine).

Odlukom protivnika predlagača povređene su sve navedene odredbe citirane Konvencije i Preporuke koje na teritoriji SFRJ imaju snagu saveznog zakona.

Predlagači su stavljeni na raspolaganje od strane Skupštine SR Srbije obzirom na njihova izražena politička mišljenja.

To ne može biti sporno.

Sadašnji zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom školstvu SR Srbije predviđa da licima koja su stavljena na raspolaganje (zbog izraženih političkih mišljenja) treba po sili zakona da prestane radni odnos ako sama ne raskinu radni odnos (znači: u svakom slučaju).

Odluka koju je doneo tuženik sprovodi diskriminaciju prema mišljenju time što onemogućava tužioca da se bavi svojim zanimanjem zbog izraženih političkih mišljenja.

Takva odluka je u suprotnosti sa citiranom Konvencijom koja ima na teritoriji SFRJ snagu saveznog zakona.

Zato odluku sud mora ukinuti.

III.

1) Mada je pravno pitanje pred kojim se Sud nalazi veoma jednostavno i lako – Sud jednostavno mora primeniti Konvenciju 111 koju odluka protivnika predlagača

očigledno i grubo vređa – predlagač je svestan da postoje činjenice i okolnosti koje ovakvo rešenje predmetnog radnog spora u znatnoj meri otežavaju.

Na primer, iz jednog od citiranih dokumenata videli smo da se uzima (aksiomatski) kao imperativan zahtev da se predlagači – ni po koju cenu ne smeju vratiti na svoja radna mesta.

Zašto se taj zahtev uzima aksiomatski?

Zašto se uzima kao imperativan?

Zašto se, uopšte, postavlja takav zahtev?

Aksiomatski se taj zahtev uzima usled težine apstraktnih političkih optužbi koje su izrečene protiv predlagača.

Težina političkih optužbi činila je nepotrebni i neuputnim čak i opisivanje neke navodne krivice predlagača, a kamoli njeno dokazivanje.

Apstraktnost tih političkih optužbi bila je najvećeg stepena: ona se svodila na svaku optužbu koja može predstavljati negativnu političku kvalifikaciju, bez obzira na njenu sadržinu, bez obzira, čak, i na eventualnu uzajamnu protivrečnost takvih optužbi, koje su se napr. kretale i u ovakvim parovima:

anarholiberali – etatisti,
pobornici višepartijskog sistema – pobornici “čvrste ruke”,
neostaljinisti – nova levica,
prozapadni – neoinformbirovcima,
liberali – protivnici tržišne privrede,
apstraktni humanisti – borci za vlast,
utopisti – politikanti,
nacionalisti – trockisti,
revizionisti – dogmatičari.

Svi ovi izrazi upotrebljeni su kao optužba protiv predlagača.

Zahtev se, dakle, uzima kao aksiomatski iz ležernosti, jer ga je nemoguće racionalno i koherentno obrazložiti.

Negativne političke kvalifikacije o predlagačima predstavljaju “tvrdnje, koje su neovisne o drugim tvrdnjama, te iz njih ne proizilaze” (a to je definicija AKSIOMA).

Ovaj aksiom uzima se kao imperativan obzirom da je prvobitno postavljen 26. juna 1968. godine od strane Predsednika republike. Ove ocene su samo varirane, bliže kvalifikovane, dopunjavane i uporno ponavljane, tim upornije što su više osporavane od predlagača, od studenata, od komunista Filozofskog fakulteta, od nastavničkog veća, od drugih fakulteta i naučnika u zemlji, od inostrane akademske javnosti i sl.

Niko se za sve to vreme među onima koji su te optužbe ponavljali nije zapitao: nisu li možda te ocene netačne? Nije li pogrešna ocena koju je 26. juna 1968. godine Predsednik republike izrekao? Nije li neosnovan zahtev koji je tada postavljen? Na kakvim obaveštenjima se zasniva takav zahtev i sl.?

Štaviše, svako dovodenje u pitanje ovih ocena smatrano je kao politički delikt (a nekada i krivično delo) i sistematski obeshrabrivano, ukoliko je dolazilo iz zemlje. A ukoliko je dolazilo iz inostranstva pripisivano je “reakcionarnim krugovima”.

2) Te ocene su osporavale skupštine Saveza studenata i brojni profesori većeg

broja jugoslovenskih univerziteta od 1968. do danas. Ko su ti "neprijatelji"?

Jugoslovenski naučnici:

prof. dr Predrag VRANICKI, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu i rektor Sveučilišta u Zagrebu,

prof. dr Svetozar RADOJČIĆ, akademik,

prof. dr Dušan PIRJEVEC, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Ljubljani,

prof. dr Jože GORIČAR, redovni profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani,

prof. dr Gorazd KUŠELJ, redovni profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani,

prof. dr Dejan MEDAKOVIĆ, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Jovan MARJANOVIĆ, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Boško GLUŠČEVIĆ, redovni profesor Ekonomskog fakulteta u Titogradu,

prof. dr Branko BOŠNJAK, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu,

prof. dr Branko HORVAT, redovni profesor Filozofskog fakulteta i sveučilišta u Zagrebu,

prof. dr Milan KANGRGA, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu,

prof. dr Zdravko MLINAR, redovni profesor Fakulteta za sociologiju, politične vede in žurnalistiku, Ljubljana,

dr Predrag OGNJENOVIĆ, docent Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Lazar TRIFUNOVIĆ, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Relja NOVAKOVIĆ, naučni savetnik Istorijskog instituta u Beogradu,

prof. dr Veljko KORAČ, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Danko GRLIĆ, redovni profesor Sveučilišta u Zagrebu,

prof. dr Marija BRIDA, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Zadru,

prof. dr Radmila ŠAJKOVIĆ, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Vojin MILIĆ, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Gajo PETROVIĆ, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu,

prof. dr Rudi SUPEK, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu,

prof. dr Srdan VRCAN, vanredni profesor Pravnog fakulteta u Splitu,

prof. dr Svetlana KNJAZEV-ADAMOVIĆ, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

dr Jovan ARANĐELOVIĆ, docent Filozofskog fakulteta u Beogradu,

dr Miodrag RANKOVIĆ, docent Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Ivan KUVAČIĆ, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu,

prof. dr Cvetko KOSTIĆ, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Antun ŽUN, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Ljubljani,

prof. dr Vasilije KRESTIĆ, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

dr Ivan ŠTAJNBERGER, docent Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Nikola ROT, redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

prof. dr Dragoslav SREJOVIĆ, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu,

koji su se oduprli zahtevima da se predlagači oglase moralno-politički nepodobnim, sledećim rečima:

"Pa čak kad bi se i najoštrij kriteriji primenjivali u izboru nastavnika na Univerzitetu, tj. zastupanje marksističkog pogleda na svijet i komu-

nističku opredeljenost – ličnost DR M. MARKOVIĆA bi u potpunosti odgovarala i ovim kriterijumima koji se, kako je poznato ne mogu u tom obliku primjeniti na veći broj nastavnika. Iz svih tih razloga smatramo da Fakultet nema tešku zadaću u odlučivanju o podobnosti prof. dr Mihaila Markovića da i dalje nastavi svojom plodnom nastavničkom i znanstvenom djelatnošću na Fakultetu. Univerzitetu u samoupravnoj socijalističkoj zemlji MOŽE BITI SAMO STALO da ima ovako kreativnu markističku ličnost u svojim redovima, ličnost koja je ne samo i u svijetu poznata po svojim teorijskim doprinosima, nego koja je iskreno i životno zainteresovana za pobjedu samoupravnih socijalističkih snaga ne samo u našoj zemlji nego i u svijetu uopće”,

ili

“... to znači da se SKJ zalaže za kritičnu društvenu nauku pošto je naučna aktivnost među suštinskim komponentama marksizma. Prof. dr LJUBA TADIĆ jedan je od naših najvidnijih adepata tako shvaćenog marksizma, što vidimo, pozivajući se na dosadašnje naučne radove koji su dostupni zainteresovanoj javnosti... U tim radovima autor se uvek pokazuje kao iskren i ubeden pristalica marksističkog pogleda na svet”,

ili

“prof. dr SVETOZAR STOJANOVIĆ dokazao je svojim dosadašnjim radovima da čvrsto, iskreno, otvoreno i pošteno, i to istodobno znači i kritički, stoji na stanovištu marksizma, i to onoga marksizma koji nije identičan s njegovom staljinističko-dogmatskom provenijencijom”,

ili

“Na temelju analize radova i nastavničke delatnosti dr MILADINA ŽIVOTIĆA, komisija može da izvede samo jedan zaključak: kao ubeđeni i plodni marksistički teoretičar, on je dao vredne priloge marksističkoj filozofiji i nema nikakve osnove da se osporava njegovo marksističko i socijalističko stanovište...”,

ili

“Već iz iznete analize knjiga i radova proizilazi da prof. GOLUBOVIĆ u svom naučnom radu polazi od marksističkih pozicija i postavki, i da ih uspješno primenjuje i razvija u obradi problema kojima se bavi. Dr Golubović nije “napustila revolucionarno marksistički pogled na svet” – kao što se navodi globalno u “Predlogu” za pokretanje razmatranja podobnosti osam nastavnika Filozofskog fakulteta u Beogradu i među njima i dr Golubović – nego nastoji da marksistički pogled na svijet afirmira i razvija. Ne mogu se prihvatiti ni druge dvije osnove i također globalne za sve nastavnike, optužbe o idejnom sukobu sa Savezom komunista i o tome da “suprotstavlja svoje lične i grupne interese ciljevima vaspitno obrazovnog procesa u našem društvu”.

Suprotno tim optužbama, prof. Golubović se u svojim radovima odlučno zalaže za razvijanje samoupravnog socijalizma u našoj zemlji,

ili

“Sve izvršene analize dovele su Komisiju do zaključka da je dr D. MIĆUNOVIĆ od početka svoga rada na Filozofskom fakultetu, pa do danas, ubeđeni marksista, i da u svojim radovima zastupa marksističko stanovište...

... Dr Dragoljub Mićunović se bavi naučnim i nastavnim radom polazeći sa marksističkog stanovišta i u tome je dosledno opredeljen protiv svakog oblika idejnog i moralnog neutralizma”,

ili

“Kada je, dakle, riječ o idejno-političkoj i moralnoj podobnosti, tada nam objavljeni radovi asistenta NEBOJŠE POPOVA nedvosmisleno govore o tome da je riječ o čoveku marksisti koji radi na razvoju marksizma i sociologije kao nauke koji su najbliži i neophodni koncepciji samoupravnog socijalizma, te je on stoga društveno i teorijski angažiran u onim idejnim pretpostavkama i promenama koje su sastavni deo našeg društvenog kretanja prema jednom samoupravnom, humanističkom i demokratskom socijalizmu”,

ili

“U zaključku svoga izveštaja smatramo da je asistent TRIVO INĐIĆ vrlo perspektivan naučni radnik sa izrazito marksističkom orijentacijom, koja je intimno i teorijski utemeljena u našem samoupravnom socijalističkom razvoju, o čemu jednako svjedoče i njegov životni put i njegova djela.”

Za razliku od onih koju su iznosili optužbe oni koji su ih osporavali (a) bili su upoznati sa delatnošću predlagača, (b) obrazlagali su svoje ocene, (c) posebno su kvalifikovani za ovakve ocene.

A ko su “reakcionarni krugovi” iz inostranstva”?

To su:

Međunarodno udruženje za filozofiju nauke (International Association for Philosophy of Science),

Međunarodna humanistička i etička unija (International Humanist and Ethical Union),

Međunarodna liga za prava čoveka (International League for the Rights of Man),

Međunarodni savet za budućnost univerziteta (International Council for the Future of Universities),

Bertrand Raselova Fondacija za Mir (The Bertrand Russell Peace Foundation); univerziteti u Štokholmu, Bergenu, Lundu, Marburgu, Harvardu, Mičigenu, Kornelu, Montgomeriju (Alabama), Rimu, Frankfurtu, Kaselu itd.

druge akademske institucije raznih naroda kao što su: Kongres filozofa Skandinavije, Američka akademija nauka, Kanadska humanistička asocijacija, Holandska humanistička asocijacija, Arhiv za istoriju filozofije u Berlinu itd.

izrazito socijalistički orijentisane organizacije, udruženja i skupovi, kao što su: Institut za radničku kontrolu u Notingemu, Sindikat automobilskih radnika Amerike, Društvo za filozofsko istraživanje dijalektičkog materijalizma u SAD, 3.000 studenata socijalista sa Univerziteta “Johan Wolfgang Goethe” u Frankfurtu okupljenih na skupu solidarnosti sa osam profesora oko časopisa “Praxis”;

napredni listovi i časopisi kao što su "Arbetet" (Štokholm), "Telos" (Bafalo), "Critique" (Glazgov), "Frihetlig socialistisk Tidskrift" (Štokholm), "The Nation", "News and Letters" (Detroit) itd.

Među ličnostima koje su se direktno angažovale izražavajući solidarnost s predlagачima, pokušavajući diskretno da utiču na promenu politike prema njima ili otvoreno protestujući, nalaze se:

- vodeći svetski filozofi kao što su: Fon Rajt (Von Wright), Hempel (Hempel), Nejgel (Nagel), Blanšar (Blanchard), Ejer (Ayer), Berlin (Berlin), Perelman (Perelman), Hintika (Hintikka), Bunge (Bunge), Felesdal (Fellesdal) Selars (Sellars), Tulmin (Toulmin), Riker (Ricoeur), Ofstad (Offstad), Smart (Smart), Vlastos (Vlastos), Uajt (White) i drugi,
- najistaknutiji svetski naučnici različitih struka, kao što su: lingvisti Čomski, (Chomsky) i Osgud (Osgood), ekonomist Galbrajt (Galbraith); sociolozi, Himelstrand (Himmelstrand), Abrahamson (Abrahamson), Rizman (Riesman), Volf (Wolff), Gouldner (Gouldner), Šils (Shils); fizičari: Holton (Holton), Feld (Feld); matematičari: Struik (Struik) i Supes (Suppes); futurolozi: Galtung (Galtung), Flehthajm (Flechtheim) i Jungk,
- vodeće ličnosti značajnih akademskih organizacija i institucija, kao što su:
 - Ulf Himelstrand (Ulf Himmelstrand), predsednik Svetskog udruženja sociologa,
 - Haim Perelman (Chaim Perelman), direktor Međunarodnog filozofskog instituta u Parizu,
 - Van Pag (Van Paag), predsednik Međunarodne humanističke i etičke unije,
 - Žan-Mari Domenak (Jean-Marie Domenach), urednik časopisa "Esprit",
 - Robert Koen (Robert Cohen), predsednik Bostonskog kolokvijuma za filozofiju nauke,
 - Ted Edvards (Ted Edwards), rektor Univerziteta u Bredfordu i predsednik Međunarodnog komiteta Saveta rektora Britanije, itd.,
- najistaknutiji svetski marksisti, kao što su: Ernst Bloh (Ernst Bloch), Herbert Markuze (Herbert Marcuse), Erih From (Erich Fromm), Anri Lefevr (Henry Lefebvre), Jirgen Habermas (Jürgen Habermas), Iring Fečer (Iring Fetscher), Alfred Šmit (Alfred Schmidt), Korlis Lamont (Corliss Lamont), Dirk Struik (Dirk Struik), Robert Koen (Robert Cohen), Marks Vartofski (Marx Wartofsky) Huard Zin (Howard Zinn).

Smisao reaganovanja međunarodne naučne i marksističke javnosti najbolje pokazuju sledeći primeri:

Šta kažu ti "reakcionarni krugovi"?

- Profesor Georg Henrih fon Rajt, profesor Univerziteta u Helsinkiju i član Finske akademije nauka, poslao je u ime Međunarodnog komiteta za brigu o akademskim slobodama u Jugoslaviji (čiji su članovi): Habermas, Čomski, Ofstad, Ejer, Hintika, Perelman, Koen, Riker] dva pisma Predsedniku republike SFRJ, 23. decembra 1974. godine i 18. januara 1975. godine, u kojima je pored ostalog rečeno:

“Međunarodna zajednica naučnika sve više je zabrinuta zbog vesti o represivnim merama protiv intelektualaca i pokušaja da se ograniči akademska sloboda u Jugoslaviji. Naročito je uznemirujući nedavno uvedeni zakon za Republiku Srbiju koji ograničava samoupravljanje na univerzitetima i koji ovlašćuje Skupštinu da iz političkih razloga suspenduje univerzitetske nastavnike s njihovih položaja. Smatra se da je uvođenje toga zakona deo koncentrisanog napada na izvestan broj međunarodno poznatih i poštovanih filozofa marksista i njihove studente. Ako se zakon primeni, on preti da oštetiti celu unutrašnju organizaciju jugoslovenskih univerziteta, čija autonomija i samoupravljanje su bili ponos nacije i model za ceo svet...

Možemo Vas uveriti iz ličnog iskustva da su optužbe navedene u ovim napadima potpuno neosnovane – i delom fantastične. U pitanju su ljudi, jugoslovenski patrioti, pobornici socijalističkog društva, koji za osnovu uzimaju Marksove ideje o ljudskom dostojanstvu i slobodi.”

Ernst Bloh i Jirgen Habermas u pismu Predsedniku SFRJ od 17. novembra 1972. godine:

“Pripadamo redakcijskom savetu časopisa “Praxis” i poznajemo naše kolege u Zagrebu, Beogradu i drugim jugoslovenskim univerzitetima iz dugogodišnje uske saradnje. Naši prijatelji su kao odlučni socijalisti i izvrsni naučnici obezbedili međunarodno priznanje jugoslovenskoj filosofiji i društvenoj teoriji... Ne razumemo zašto su upravo ovakvi naučnici izloženi pritisku zbog izražavanja svojih pogleda u nastavi i u istraživačkom radu... Ove pojave će morati da nanesu štetu međunarodnom ugledu jugoslovenskog socijalizma, a samim tim i položaju socijalista u zapadnim zemljama.”

U pismu Bertrand Raslove fondacije za mir Predsedniku SFRJ od 22. januara 1974. godine:

“Neki od ovih profesora su ovde vrlo poznati i poštovani i može se reći da su u prošlosti mnogo doprineli stvari dobrih odnosa između naše dve zemlje. Nesumnjivo, uvek se podrazumevalo da će jugoslovenska vlada voditi humanu i civilizovanu politiku u odnosu na humanističke nauke. Cvetanje filozofskog časopisa “Praxis” i ohrabriranje kritičkog mišljenja na univerzitetima u Beogradu i Zagrebu smatrano je od strane većine naprednih ljudi kao jasan dokaz razvijenog i zrelog društvenog uređenja koje je uspostavljeno u Jugoslaviji. Nadamo se da ćete razumeti kakav šok i zgranutost je u nama izazvala pomisao da bi istaknuti predstavnici ove dve škole mogli biti izloženi represiji.”

Grupa istaknutih američkih naučnika socijalista (Čomski, Koen, Delindžer, Horovic, Lurija, Markuze, Malman, Pek, Šurman, Vartofski i Zin) poslala je sledeći telegram Predsedniku SFRJ 17. januara 1974. godine:

“Uznemireni smo vestima o završnoj vladinoj i univerzitetskoj akciji ukla-
njanja s fakultetskih položaja Mihaila Markovića i sedam drugih profesora

filosofije Beogradskog univerziteta. Kao socijalisti uvereni smo da su nezavisni intelektualci od bitnog značaja za izgrađivanje demokratskog socijalističkog društva i izbegavanje jalovog dogmatizma. Tražimo da ponovo afirmišete jugoslovenski marksistički razvoj slobodnog mišljenja i samoupravljanja i tražimo da se prestane s napadima na beogradske filozofe.”

Ted Edvards, rektor Univerziteta u Bradfordu i predsednik Međunarodnog komiteta Saveta rektora Britanije, dugogodišnji aktivist u Britanskom radničkom pokretu, uputio je sledeći telegram Zajednici jugoslovenskih univerziteta 29. januara 1975. godine:

“Kao stari prijatelj jugoslovenskih univerziteta i dosledni pobornik njihovog velikog doprinosa savremenoj kulturi i nauci u Ujedinjenom Kraljevstvu Britanije, želim da na najhitniji način izrazim duboki šok zbog vesti da će profesori Filozofskog fakulteta Beogradskog univerziteta uskoro biti suspendovani. Najozbiljnije molim da na najjači mogući način prenesete da će to oštetiti vrlo visok ugled koji je progresivna jugoslovenska nauka imala u celom svetu. Izražavam svoje duboko divljenje podršci koju su slobodi jugoslovenskih profesora dali Beogradski univerzitet i drugi vodeći jugoslovenski univerziteti.”

Sindikata automobilskih radnika Amerike (International Union, United Automobile, Aerospace & Agricultural Implement Workers of America – UAW) uputio je ambasadoru SFRJ u SAD 19. marta 1974. godine pismo u kome pored ostalog stoji:

“Kampanja koju Savez komunista vodi protiv osam profesora pokreće mnogo krupnija pitanja nego što je sloboda naučnog istraživanja. Među ovih osmoro ima nekoliko naučnika koji su međunarodno priznati i spadaju u najistaknutije žive marksističke filozofe u svetu. Svih osmoro su ne samo marksisti već i ideološki angažovani za principe samoupravljanja i njihov razvoj u praksi...”

Ovi događaji na Beogradskom univerzitetu su krajnje nesrećni zbog toga što u svetskom javnom mnenju teže da diskredituju ideju samoupravljanja uopšte i posebno njeno ostvarenje u Jugoslaviji. Kao predstavnici američkih radnika ne možemo ravnodušno posmatrati događaje koji smanjuju nade za razvoj demokratskog socijalizma a jačaju reakcionarne političke tendencije.”

Vrlo je karakteristično da je Društvo za filozofsko proučavanje dijalektičkog materijalizma (Society for the Philosophical Study of Dialectical Materialism) koje je od svog osnivanja 1962. godine bilo tesno povezano sa KP SAD, na sledeći način reagovalo 25. januara 1974. godine:

“Kao marksisti i socijalisti gajimo duboko poštovanje za Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju koja je uvek predstavljala nešto izuzetno značajno u svetskom taboru socijalizma, nešto što mora da bude sačuvano i održano u budućem razvoju svetskog socijalizma.

To nešto je uporni duh slobode – ne buržoaske slobode već socijalističke slobode, slobode koja jača socijalizam.

Nema sumnje da će u onoj meri u kojoj osam filozofa bude kažnjavano zbog njihovog kritičkog mišljenja socijalizam u Jugoslaviji biti slabiji, manje demokratski, pa prema tome i manje markistički titovski.”

Kako je to moguće nazvati reakcionarnim krugovima?

Odgovor je dat u izveštaju jedne od Komisija za ocenu moralno-političke podobnosti predlagača:

“Optužba za manipulaciju svetskim javnim mnenjem zvuči gotovo infantilno. Jer kako se netko tom (prije svega filozofskom, teorijskom i naučnom) svjetskom javnom mnenju može nametnuti kao “kritički i stvaralački marksist” svojom pukom tvrdnjom o sebi samom, a da njegovi (u inostranstvu) javno publikovani radovi pri tome ništa ne znače... Nivo i duh takvih konstrukcija, čini se, proizilaze iz našeg provincijskog mentaliteta koji čitav svijet sagledava, tumači i vrednuje iz ugla svojih malih općinskih politikantskih manevara!?”

I tako sve od juna 1968. pa do ove, 1981. godine ne prestaju zahtevi, molbe, predlozi – da se pomenuta politička ocena preispita.

Na primer, početkom ove godine, grupa nemačkih intelektualaca – među njima i jugoslovenskoj javnosti dobro poznati književnik Günter Grass i filozofi Jürgen Habermass, Alfred Schmidt, Oskar Negt i Albrecht Wellmer – uputila je ovakvu poruku predsjednicima jugoslovenskog i srpskog parlamenta (FRANKFURTER RUNDSCHAU, 24. februara 1981. god.):

“Vrlo poštovani gospodine predsjedniče,

dole potpisani su godinama sa interesovanjem i simpatijama pratili put Jugoslavije (SFRJ) i pozdravljali pokušaj da se zemlja vodi na kursu slobodnom od blokova u pravcu slobodarskog socijalizma. Pri tom smo se neprestano suprotstavljali pesimističkim prognozama koje su se, na primer, izražavale u tome da će posle Titove smrti nastupiti preokret nagore. Znatan udeo u našoj pozitivnoj oceni Jugoslavije imali su filozofi i sociolozi Praxis-grupe. Iz ovoga razloga bili smo već 1975. godine duboko pogodeni zbog mera koje su onda bile preduzimane prema osmorici beogradskih profesora. Otada nismo prestali da se nadamo da bi nadležni ovaj korak, koji je teško oštetio ugled Jugoslavije, mogli opozvati. Naše razočarenje bilo je utoliko veće kada su u decembru prošle godine sedmorici beogradskih profesora uskraćene već ionako male prinadležnosti. Povrh svega, međunarodno poznatom filozofu Mihailu Markoviću, koji je bio stalni gostujući profesor u Filadelfiji, bio je oduzet pasoš. U isto vreme je protiv osnivanja kulturno-političkog časopisa pod imenom ‘Javnost’ bila lansirana

difamatorska kampanja, a zatim je projekt bio osujećen.

Takve mere, po našem uverenju, štete ne samo međunarodnom ugledu Jugoslavije, nego i demokratskom i naprednom razvitku Vaše zemlje koji je nezamisliv bez pomoći kritičkih intelektualaca.

Stoga, u interesu Vaše zemlje i slobodarskih socijalista u celom svetu, od Vas zahtevamo da opozovete pomenute mere.”

Takođe početkom ove godine, grupa profesora univerziteta u Rimu, koji su i članovi Komunističke partije Italije (Lucio Lombrado Radice i član Centralnog komiteta KP Italije, uputila je ovakvo pismo direktoru lista UNITA (objavljeno u broju od 27. februara 1981.):

“Dragi direktore,

Godine 1975. sedmoro profesora beogradskog univerziteta bilo je isključeno iz nastave jednim administrativnim aktom: filosof Mihailo Marković, antropolog Zagorka Golubović, politikolog Svetozar Stojanović, i sociolozi Ljubomir Tadić, Dragoljub Mićunović, Trivo Indić i Nebojša Popov.

Svih sedmoro pripadalo je grupi časopisa PRAXIS koji još od 1975. godine nije mogao više da izlazi, posle deset godina bogate i slobodne aktivnosti, koja je činila čast slobodi mišljenja i štampe samoupravnog socijalizma u Jugoslaviji, i koji je postao polemički poligon čitave evropske levice.

Načelo samoupravljanja omogućilo je 1975. godine Filozofskom fakultetu u Beogradu da se suprotstavi isključenju iz nastave ovih sedmoro profesora. Dana, 5. juna 1980. srpski parlament je doneo jednu izmenu zakona o univerzitetu, prema kojoj bi suspenzija funkcija i učešća u organima samoupravljanja na univerzitetu posle izvesnog vremena povlačila automatski otkaz.

Takav otkaz, objavljeno je 30. decembra 1980. godine, su dobili sedmoro navedenih profesora. Početkom januara 1980. godine oduzet je pasoš Mihailu Markoviću, nakon povratka sa Univerziteta u Pensilvaniji, gde je povremeno držao predavanja.

Molimo list UNITA da objavi ovu vest i podrži poziv koji upućujemo vlastima Republike Srbije, jugoslovenske Federacije i Savezu komunista. Upućujemo ovaj poziv kao drugovi koji su visoko cenili i visoko cene socijalističko iskustvo Jugoslavije. Ohrabrujuća je tradicija vodećih političara u Jugoslaviji da poštuju slobodna istraživanja kulturnih radnika, što se načelno i ustavno priznaje autonomija kulture i kulturnih institucija. U ime ovih načela i ove slobode kulture u samoupravnom jugoslovenskom socijalizmu, tražimo opozivanje nedavno preduzetih mera.”

3) Predlagači su, kao što je već rečeno, svesni da postoje teškoće da se primeni citirana Konvencija broj 111, iskreno su čak opisali te teškoće – one se u prvom redu sastoje u iracionalnoj političkoj atmosferi koja je oko njih godinama stvarana – ali su uvereni da će Sud znati i umeti da ceni sve iznete argumente, i da će done-

Poglavlje IV – PREDMETI PO SRODNIM KVALIFIKACIJAMA

ti zakonitu odluku, jer ne samo da predlagači JESU uklonjeni sa Fakulteta zbog iznošenja političkog mišljenja, već je i ocena tih političkih mišljenja netačna.

Kao takvu, pomenutu političku ocenu, kad god je u proteklom periodu ponavljana i primenjivana, odbili su da prihvate, i to u više navrata: studenti i profesori Filozofskog fakulteta, organizacije Saveza komunista i Saveza studenata na Filozofskom fakultetu, organi samoupravljanja Filozofskog fakulteta – od Odeljenja, preko Veća i Saveta do Skupštine; zatim stručna udruženja, kao i značajan deo javnosti.

S obzirom na izloženo, ova žalba je umesna i napred stavljeni žalbeni predlog na Zakonu je osnovan.

U Beogradu,
14. juna 1981. god.

dr Ljubomir Tadić
dr Nebojša Popov
dr Miladin Životić
dr Mihailo Marković
dr Svetozar Stojanović
dr Zagorka Golubović
dr Dragoljub Mićunović

Pavluško Imširović, 1982

(Uvod)

Devetog jula 1982. godine, na mitingu koji su organizovali SKC i Dom omladine u Beogradu (sasvim drugim povodom), pojavila se grupa mladih ljudi sa transparentom na kome je prikazan amblem poljske "Solidarności". Odmah su lišeni slobode, kažnjeni od sudije za prekršaje i sprovedeni u Padinsku skelu.

Politički, slučaj bio je bizaran, jer je Predsedništvo SKJ samo šest meseci ranije zauzelo stav da se "Solidarnost" u Poljskoj "bori protiv dogmatskih snaga", a za "socijalističku i demokratsku obnovu poljskog društva". Doduše sednica je bila zatvorena za javnost, a izveštaj je proglašen "strogo poverljivim".

Kada je pisana ova žalba, posedovao sam kopiju strogo poverljive Informacije sa sednice Predsedništva SFRJ od 5. januara. Doneli su je u moju kancelariju Dobrica Ćosić i Svetozar Stojanović. Maja 1984. godine (u pripremi za "suđenje šestorici") UDBA je, naravno nezakonito, izvršila pretres u mojoj kancelariji i oduzela kopiju ovog Izveštaja. Bili su vidno zadovoljni svojim ulovom.

U noćnom "razgovoru" koji su potom obavljali sa mnom u pustoj i neosvetljenoj zgradi u Miloša Velikog vodili smo čudne pravne polemike. Pokušavali su da me zastraše pretnjama da se radi o dokumentu najvećeg stepena tajnosti koji je "izrađen samo u osam primeraka". Skrenuo sam im pažnju da za odavanje te tajne ne mogu odgovarati jer nemam svojstvo službenog lica, i ona mi nije poverena u vršenju službe, već da bi svoju pažnju morali usmeriti na onu osmoricu kojima je dokument jedino i bio namenjen.

Žalba gradskom Veću za prekršaje

GRADSKOM SUDIJI ZA PREKRŠAJE

ŽALBA

okrivljenog PAVLUŠKA IMŠIROVIĆA, saobraćajnog tehničara iz Beograda, ul. Koste Živkovića br. 11.

protiv rešenja Gradskog sudije za prekršaje DS-30 Up. Br. 1408/82 od 10. jula 1982. godine
GRADSKOM VEĆU ZA PREKRŠAJE

Okrivljeni pobija prvostepeno rešenje U CELOSTI:

- zbog povrede Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira - čl. 229 u v. čl. 144 st. 2 tač. 1 cit. Zakona,
- zbog povrede odredaba o prekršajnom postupku čl. 230 u v. čl. 177 Zakona,
- zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja čl. 230 cit. zakona, i
- zbog odluke o kazni

i predlaže da to Veće donese sledeće

rešenje

ŽALBA SE USVAJA, a prvostepeno rešenje
UKIDA i predmet vraća prvostepenom organu na ponovni postupak,
ili
PREINAČAVA tako što se protiv okrivljenog OBUSTAVLJA POSTUPAK.

Obrazloženje:

A. Povreda materijalnog prava

Prvostepenim rešenjem okrivljeni je oglašen krivim i kažnjen iako radnja opisana u zahtevu nije prekršaj - čl. 144 stav 2 tač. 1 Zakona o prekršajima ("Službeni glasnik SR Srbije", br. 6 str. 397).

Radnja okrivljenog sastojala se u tome što je 9. jula o.g. na Trgu Marksa i

Engelsa držao u rukama transparent sa amblemom poljske "Solidarnosti", što je nesporno.

Sporno je da li se ovakvom radnjom "omalovažavaju socijalističko-patriotska i nacionalna osećanja građana" (čl. 2 stav 1 tačka 7 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, "Službeni glasnik SR Srbije" broj 11 od 29. marta 1975. godine, str. 209).

Po stanovištu okrivljenog takvom radnjom se ne ostvaruje, niti se može ostvariti zabranjena posledica povrede "socijalističko-patriotskih i nacionalnih osećanja građana".

Evo, zašto:

(1) Građani Beograda (jer o njima je ovde reč) otvoreno su izrazili svoje simpatije prema sindikatu "Solidarnost" u tzv. "Pismu generalu Jaruzelskom" koje su pre nekoliko meseci uputili generalu Jaruzelskom preko poljske ambasade u Beogradu.

Ovo pismo potpisalo je oko 1.000 ljudi među kojima se nalaze i najuglednija imena iz našeg kulturnog i javnog života, pisci, umetnici, naučnici, akademici.

Ova činjenica, sadržaj toga pisma i lista potpisnika, poznati su podnosiocu zahteva za pokretanje postupka, jer je SUP već u to doba vršio pretrese i pritvarao potpisnike, oduzimao primerke pisma, te je sa osećanjima naših građana u odnosu na "Solidarnost" potpuno upoznat.

S druge strane, niko i nigde, bar ne javno, nije osudio političku organizaciju "Solidarnost", pa nije jasno na osnovu čega prvostepeni organ pretpostavlja da bi izražavanje simpatija za "Solidarnost" moglo povrediti osećanja građana Beograda.

To se u prvostepenom obrazloženju čak i ne obrazlaže, kao da se radi o nekoj notornoj činjenici.

(2) "Socijalističko-patriotska i nacionalna osećanja" organizatora mitinga od 9. jula 1982. godine, tj. Studenskog kulturnog centra i Doma omladine Beograda, takođe nisu povređena izražavanjem simpatija za "Solidarnost", što se najbolje vidi iz njihovog saopštenja od 16. jula 1982. godine, gde se kaže da je prvostepeno rešenje:

"u najmanju ruku u neskladu ...sa zvaničnim i principijelnim stavom SFRJ, SKJ i SSJ o poljskim događajima koji je, kao što je poznato, bio ponovljen i na tek završenom 12. Kongresu SKJ".

(3) Građani SFRJ i Beograda izražavali su javno i na druge načine svoja osećanja prema "Solidarnosti", što je prvostepenom organu moralo biti poznato:

- (a) Tokom februara 1982. godine u Ljubljani je bio održan veliki miting solidarnosti upravo sa borbom poljskih radnika i sindikatom "Solidarnost" u organizaciji Gradskog komiteta SSO Ljubljana i Univerzitetskog komiteta SSO Ljubljana,
- (b) Jugoslovenski sindikati (za razliku od mnogih drugih sindikata iz socijalističkih zemalja) imali su svoje predstavnike na Kongresu "Solidarnosti" avgusta 1981. godine, što govori i o "osećanjima" jugoslovenskih radnika,
- (c) Predsedništvo SKJ u Informaciji o događajima o Poljskoj od 5. januara 1982.

- godine iznosi sledeće ocene:
- da je radnički pokret Poljske oličen u Sindikatu "Solidarnost";
 - da je značajan deo članstva Partije prešao na stranu Sindikata "Solidarnost", što znači da se bori protiv dogmatskih snaga i za socijalističku demokratsku obnovu poljskog društva;
 - da postoje napori dogmatskih snaga da radnički pokret Poljske, oličen u Sindikatu "Solidarnost", diskredituju i da ga proglase kontrarevolucionarnim.

DOKAZ: A) pribaviti od Gradskog SUP-a podatke o sadržaju i potpisnicima "Pisma generalu Jaruzelskom" na okolnost pod (1) gore,
B) zajedničko saopštenje Doma omladine Beograda br. 03-1142 od 16. jula 1982. godine i Studentskog kulturnog centra br. 680-1-11 od 15. jula 1982. godine na okolnost gore pod (2),
C) pribaviti izveštaj od GK SSO Ljubljana i UK SSO Ljubljana o mitingu pom. pod (3) gore,
D) pribaviti izveštaj od Centralnog veća Saveza Sindikata Jugoslavije o činjenici pod (3), (b) gore,
E) pribaviti od Predsedništva SKJ Informaciju o događajima u Poljskoj od 5. januara 1982. godine na okolnosti pod (3), (c) gore.

Pošto smo na ovaj način pokazali da izražavanje simpatija prema radničkom pokretu Poljske oličenom u sindikatu "Solidarnost" ne vređa "socijalističko-patriotska i nacionalna osećanja" ni građana, ni kulturne javnosti, ni radnika, ni omladine, ni komunistu u SFRJ

smatramo da je prvostepeno rešenje doneto grubom povredom materijalnog prava, da je isto nezakonito i da se mora ukinuti.

Ovo tim pre što se u prvostepenom obrazloženju i ne navodi zašto bi isticanje amblema "Solidarnosti" vređalo takva osećanja građana, tj. tim pre što je kvalifikacija u prvostepenom rešenju ostala potpuno neobrazložena (što je i potpuno normalno, jer za nju nikakvih razloga i nema).

Štaviše, već prva reagovanja javnosti pokazuju da su osećanja građana pre povređena prvostepenim rešenjem nego činom okrivljenog (v. napr. "Politika", Zašto baš tako, 16. juli 1982. godine, str. 8, NIN od 18. jula 1982. godine "Svedočenje" i sl.).

DOKAZ: F) članak "Zašto baš tako", "Politika" od 16. jula 1982. godine,
G) članak "Svedočenje", NIN od 18. jula 1982. godine.

B. Pogrešno utvrđeno činjenično stanje

Prvostepeni organ je svojim rešenjem okrivljenog oglasio krivim i kaznio za dva prekršaja: prvi, koji se sastojao u tome što je kritičnom prilikom nosio transparent sa amblemom "Solidarnosti" i drugi, koji bi se sastojao u tome što je okrivljeni navodno odbio da postupi po "zakonitom naređenju" ovlašćenih službenih organa da skine transparent i napusti miting.

U odnosu na drugi prekršaj okrivljeni ističe da nije postojalo nikakvo zakonito naređenje upućeno njemu od strane ovlašćenih organa, bilo da skine transparent, bilo da napusti miting.

To, pre svega proizilazi iz činjenice navedenih gore pod A. ove žalbe, tj. da okrivljeni nije ni u čemu postupao protivpravno kritičnom prilikom, te da bi takvo naređenje bilo potpuno neumesno.

No, pored toga, okrivljeni takođe ističe da su organi koji su intervenisali bili u civilnim odelima i da se nisu pre intervenisanja uredno legitimisali, te da on nije imao nikakvog razloga da sluša naređenja takvih lica, čak i da ona nisu bila istovremena sa grubom intervencijom.

Nesporno je da su organi SUP-a kritičnom prilikom bili u civilu.

Svih osam okrivljenih saglasno izjavljuju da se organi SUP-a nisu legitimisali prilikom intervencije. Prvostepeni organ, u odnosu na ovu činjenicu, zasniva svoju odluku na iskazu radnika SUP-a Beograda UROŠA PUZOVIĆA i SAŠE HADŽEVIĆA, kojima "poklanja punu veru" "jer su zasnovani na njihovom ličnom zapažanju i intervenciji".

Drugim rečima, prvostepeni organ ne veruje iskazima osmoro okrivljenih, već iskazima svedoka koji sami sebi svedoče da su zakonito postupali. Prvostepeni organ izvršio je suočenje između svedoka HADŽEVIĆA (ustvari podnosioca prijave) i osmoro okrivljenih na nezakonit način, tj. suočivši istovremeno svedoka sa svih osam okrivljenih – protivno odredbi čl. 177 Zakona o prekršajima, pa se na takav dokaz u rešenju uopšte nije mogao ni pozivati.

Međutim, ono što je najvažnije – to je da i sami ovi i ovakvi svedoci ustvari potvrđuju odbranu okrivljenih da im se organi nisu uredno legitimisali. Svedok SAŠA HADŽEVIĆ kaže da su se organi SUP-a legitimisali, ali tako što su im "rekli ko su i šta su".

Organ koji interveniše mora da pokaže svoju službenu legitimaciju, a ne da "kaže" ko je i šta je.

Ovakav iskaz svedoka ustvari potvrđuje odbranu okrivljenih da je naišla grupa ljudi koja je vikala "policija" ("policija"?) što svakako da se ne može smatrati legitimisanjem, jer to može vikati svaka grupa ljudi, pa se njena naređenja ne moraju slušati.

Štaviše, sami organi SUP-a su kasnije u knjižari "Komunist", gde su priveli okrivljenog isticali da se nisu legitimisali ovim rečima:

"Gde mi smemo pred vama da se legitimišemo u onoj gužvi!"

DOKAZ: Saslušanje svedoka:

1. i 2. službenice knjižare "Komunist" koje su bile na dužnosti 9. jula 1982. godine u 19.30 časova,
3. RADMILA SABLJAKOVIĆ, Georgi Georgiju Deža 15, Beograd,
4. BOŽIDAR JOJIĆ, Vinogradska 58, Beograd,
5. SLOBODAN POZNANOVIĆ, Učiteljska 42, Beograd,
6. IGOR PUFAT, Rifata Burdževića 69, Beograd

kao i uvid u pismene izjave

H) RADMILE SABLJAKOVIĆ, i

I) BOŽIDARA JOJIĆA

Da svedoci HADŽEVIĆ i PUZOVIĆ ne govore istinu već da od sebe nastoje da otklone odgovornost za nezakonito postupanje potvrđuje i niz drugih okolnosti:

- (1) Pre svega, radi se o “nepotrebno grubom privođenju”, “grubom odstranivanju”, “očiglednom nasilju” o kome svedoče dokazi ponuđeni pod G), H), i I) gore i kome su bile podvrgnute čak i devojke.
Lica koja tako postupaju svakako da se ne legitimišu.
- (2) Krajnje je neobično da red na ovakvom javnom skupu održavaju lica u civilu, iako je notorno da oni koji održavaju red treba da budu jasno označeni (upravo da ne bi morali svakom pojedinačno da se legitimišu). Ako je zadatak organa SUP-a koji su održavali red bio da budu neprimetni, onda je logično da se nisu ni legitimisali.
- (3) I ostale radnje vršene u ovom postupku pokazuju izvesnu tajnovitost. Tako napr. supruga okrivljenog je od Gradskog SUP-a dobijala netačne informacije o tome gde joj se nalazi suprug tokom 9., 10., 11. i 12. jula 1982. godine, braniocima je 12. jula 1982. godine nezakonito uskraćen kontakt sa okrivljenim IMŠIROVIĆEM i OLUJIĆEM.

DOKAZ: J) pismo supruge okrivljenog Predsedniku Skupštine grada Beograda od 12. jula 1982. godine.

- (4) Kod okrivljenog IMŠIROVIĆA je izvršen pretres stana od 10. jula 1982. godine, a organi koji su vršili pretres odbili su da izdaju Zapisnik o pretresu stana.

Od književnika MIROSLAVA JOSIĆA VIŠNJIĆA koji se zatekao u poseti kod okrivljenog zatražene su isprave, a kada je on tražio od radnika SUP-a da se legitimišu, na ruke su mu stavljene lisice i pretresli mu džepove.

DOKAZ: K) Pismo književnika MIROSLAVA JOSIĆA VIŠNJIĆA Odboru za zaštitu umetničkih sloboda pri beogradskoj sekciji Udruženja književnika Srbije od 11. jula 1982. godine.

Prema tome, iz svih ovih okolnosti, kao iz iskaza svedoka koji su bili očevidci događaja a koji su gore predloženi drugostepenom organu će biti potpuno jasno da se kritičnom prilikom radnici SUP-a nisu legitimisali te da ne može biti reči o nekom “zakonitom naređenju ovlašćenih organa” o koje bi se okrivljeni oglašio, te da ni drugi prekršaj za koji je okrivljeni oglašen krivim i kažnjen – ne stoji.

Sve ovo tim pre, ponavljamo, što su organi SUP-a uredovali bez ikakvog pravg razloga, jer okrivljeni kritičnom prilikom nije vređao ničija “socijalističko-patriotska i nacionalna osećanja”. Štaviše, iz iskaza okrivljenog se vidi da su organi SUP-a pred sakupljenim građanima prikrivali i pravi razlog svoje intervencije, jer su okrivljenima dovikivali prilikom privođenja: “Dripci, džeparoši!” Zašto, ako su time štitili “osećanja” upravo tih građana?

S obzirom na izloženo, okrivljeni smatra da je ova žalba umesna i napred stavljeni predlog na Zakonu osnovan.

U Beogradu,
17. jula 1982. godine

PAVLUŠKO IMŠIROVIĆ
koga brani
SRĐA M. POPOVIĆ, adv.

Milan Milišić, 1983 (Uvod)

Pesnika Milana Milišića ubio je geler granate koju je 5. oktobra 1991. godine ispalila JNA na Dubrovnik. Srpska štampa je objašnjavala svom čitalaštvu da nikakvog bombardovanja Dubrovnika nema i nije bilo, da dim koji se vije nad Dubrovnikom proizvode sami Dubrovčani paleći automobilske gume da bi obmanuli svetsku javnost. [Metodologija kasnije primenjena u slučaju Srebrnice, Merkala, Račka].

Milišić je bio optužen zbog eseja u kome je izneo priču čoveka koji je bez pravih razloga od vojnog suda osuđen na smrt i streljan po ulasku partizana u jedno primorsko mesto. Naravno, to nije bio usamljen slučaj, moglo bi se pre reći da je bilo pravilo da su komunisti u prvim danima posle oslobođenja prilično sumarno zajedno sa stvarnim saradnicima okupatora sudili i streljali ugledne građane, poznate po antikomunizmu, iz straha da bi ovi mogli predvoditi buduću opoziciju. Međutim, to je samo otežavalo položaj Milišića.

Od početka komunističke vladavine svest o postojanju ovakvih presuda nastalih u danima revolucionarnog terora proizvodila je nelagodu u vlasti i doprinela stvaranju "doktrine" po kojoj je svako preispitivanje pravosnažnih sudskih presuda bilo "nezakonito". Mnogi ljudi tokom kasnijih decenija bili su osuđivani ako bi se usudili da dovode u pitanju te presude, a presude njima su onda dobijale isti status neprikosnovene istine. Rad sudstva je po toj doktrini bio izuzet od bilo kakve društvene kritike. Taj tabu je fatalno korumpirao sudstvo i moralno i stručno.

Svesni da presude donose po diktatu politike i svesni kvaliteta tih presuda, sudovi (i tužilaštva) su svim silama nastojali da onemoguće, zabrane i kazne svaki pokušaj preispitivanja svojih "pravosnažnih presuda". Nadali su se da će naredenim istinama okovati svaki život. Međutim, osamdesetih godina taj život je počeo da provaljuje na sve strane. Da (poput knjiga) ni presude "ne gore", dokaz je i ova knjiga.

Presuda Općinskog suda u Dubrovniku

K. 62/83-14

P R E S U D A U I M E N A R O D A

Općinski sud u Dubrovniku, u vijeću sastavljenom od predsjednika tog suda Antuna Mihočević, kao predsjednika vijeća, te sudaca porotnika Marije Napica i Boža Stanić, kao članova vijeća, uz sudjelovanje Kristović Katice, kao zapisničara, u krivičnopravnoj stvari protiv Milana Milišića, okrivljenog optužnim prijedlogom Općinskog javnog tužilaštva u Dubrovniku, pod br. KT-31/83 od 18. veljače 1983. godine, mjenjanog na glavnoj raspravi dana 13.5.1983. godine, radi krivičnog djela iz čl. 197 st. 1 KZ SRH, nakon javne i glavne rasprave, održane i zaključene dana 13.05.1983. godine, u prisustvu Damira Jasprica, zamjenika općinskog javnog tužioca u Dubrovniku, okrivljenog i njegova branitelja, Vladimira Primorac, advokata iz Zagreba, istog dana donio i javno objavio slijedeću

p r e s u d u

OKRIVLJENI: MILAN MILIŠIĆ sin pok. Rista i Olge rođ. Radulović, rođen 06.07.1941. godine u Dubrovniku, jugoslaven, državljanin SFRJ, književnik, nastanjen u Dubrovniku, Župska ul. br. 7, neosuđivan, brani se sa slobode,

k r i v j e

što je u listu omladine Dubrovnik "Laus", broj 63 od listopada 1982. godine, u namjeri da izazove neraspoloženje građana, objavio članak "Život za slobodu", u kojem iznosi da je Mirko Šustal neosnovano osuđen i strijeljan od strane prijekog suda, jer da se po nekom šablonu našao na popisu onih koje treba pogubiti, pa je tako i Mirko Šustal one noći kada je strijeljan dao život za slobodu, iako je znao da je Mirko Šustal poslije oslobođenja Dubrovnik bio suđen od vojnog suda i strijeljan za krivično djelo učinjeno na štetu NOB-a, te je ovakovim tvrdnjama i iznošenjem ovakovih tvrdnji izazvao neraspoloženje građana i boraca NOR-a u Dubrovniku,

dakle, što je iznosio lažne tvrdnje u namjeri da izazove neraspoloženje većeg broja građana, čime je počinio krivično djelo protiv javnog reda i pravnog saobraćaja, širenjem lažnih vijesti, djelo označeno i kažnjivo po čl. 197 st. 1 KZ SRH,

pa se okrivljenom, temeljem označene odredbe KZ SRH, utvrđuje kazna zatvora

u trajanju od sedam (7) mjeseci,
dok mu se primjenom odredbi iz čl. 52 st. 1 i 53 st. 1 KZ SFRJ izriče

UVJETNA OSUDA

s tim da se utvrđena kazna zatvora neće izvršiti ukoliko okrivljeni ne poćini novo krivićno djelo u roku od tri (3) godine.

Temeljem čl. 98 st. 1 ZKP-a, dužan je okrivljeni naknaditi paušalne troškove krivićnog postupka iz čl. 95 st. 2 tać. 6 ZKP-a, u iznosu od 2.000,00 dinara.

Obrazloženje

U uvodu oznaćenim optužnim prijedlogom Općinskog javnog tužilaštva u Dubrovniku okrivljen je Milan Milišić radi djela činjenićno opisanog i pravno kvalificiranog kao u izreci.

U svojoj obrani okrivljeni, u bitnom, istiće da mu u trenutku pisanja inkriminiranog teksta (ćlanka), za kojeg tvrdi da predstavlja isključivo književno djelo, nije bilo poznato da bi bilo utvrđenim da je Mirko Šustal ratni zloćinac i kao takav osuđen, već da je bio uvjeren da je "jedina krivica Mirka Šustala" to što je usred rata bio oženjen Njemicom", kao ni da mu nije bila namjera da izazove neraspoloženje građana i boraca NOR-a u Dubrovniku. Također da je inkriminirani tekst bio omeđen njegovim interesom – dvjema slikama iz djetinjstva koje je upamtio – prepiska Šustala i njegove supruge i "plesa oslobodilaca" ispred crkve Sv. Vlaha, odnosno da je u tekstu "pošao" od dvije osnovne činjenice, toga što je Šustal "u ratnom Dubrovniku primio njegovu obitelj", te od činjenice da je Šustal svojevolumno odlučio ostati i doćekati oslobodilaćku vojsku.

U dokaznom postupku provedeni su dokazi saslušanjem svjedokinja Mirjane Rakela i Deane Marćić, te pregledom ćlanka "Život za slobodu", objavljenog u listu "Laus" br. 63, zaključaka Predsjedništva općinskog odbora SUBNOR-a Dubrovnik (list spisa 16), "otvorenog pisma predsjednika Općinskog odbora SUBNOR-a Dubrovnik" (7-11), prijepisa presuda Vojnog suda VIII Korpusne vojne oblasti NOVJ, Vijeća kod dubrovaćke Komande područja, S br. 111/44 od 27.01.1945., odnosno Višeg vojnog suda NOV i PO Jugoslavije, Vijeća kod glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, II sud br. 390/45 od 21.02.1945. godine, fotokopija dopisa Vojnog suda VIII Korpusne vojne oblasti NOVJ, Vijeća kod dubrovaćke Komande područja S br. 46/45 od 28.01.1945., odnosno pisma Predraga Matvejevića od 19.12.1982. godine (sve list spisa 25), te izvoda iz kaznene evidencije za okrivljenika (list spisa 29).

Okrivljenikova obrana nije osnovana.

Osnovno djelo širenja lažnih vijesti iz čl. 197 KZ SRH ćini onaj koji iznosi ili prenosi lažne vijesti ili tvrdnje uznemirenje većeg broja građana ili to učini u namjeri da se osujeti provođenje ili mjera državnih organa.

Iz ovakvog zakonskog opisa djela proizlazi da vijesti ili tvrdnje koje se iznose moraju biti lažne, a poćinilac tog smjera mora biti svjestan. Pored toga potrebno je da poćinilac to ćini u namjeri postizavanja nekog ćilja navedenog u zakonskom

opisu djela. Napokon, dovoljno je da počinitelj postupa i s eventualnim umišljajem, a po implikacijama djela nije potrebno da djelo ima širi značaj, već može imati i samo lokalni karakter.

Po mišljenju suda u potpunosti je dokazano da je okrivljeni iznosio tvrdnje koje imaju lažan karakter, čega je on bio svjestan, da mu je namjera bila da time izazove neraspoloženje građana (i boraca NOR-a) u Dubrovniku, to napokon, da je do takvog neraspoloženja i došlo.

Iz označenih presuda vojnih sudova, proizlazi da je Miroslav Šustal oglašen krivim za zločine iz čl. 13 Uredbe o vojnim sudovima (UVS), jer je za vrijeme NOR-a održavao veze sa njemačkim okupatorom, propagirao njihov rad, hvalio ih kao nosioce kulture, reda i rada, kao i njihove pobjede, te se bavio špijunažom (zajedno sa svojom suprugom) u korist tog okupatora, imajući pri tome i od toga materijalne koristi.

Ne dade se prihvatiti kao uvjerljiva tvrdnja okrivljenog da nije znao odnosno da nije bio svjestan djelatnosti Mirka (Miroslava) Šustala u periodu neprijateljske okupacije. Nelogičnim je da se okrivljeni ne bi interesirao detaljno o osobi Mirka Šustala (i njegove supruge), osobe koja je njegovoj (okrivljenikovojoj) porodici u teškim i opasnim uvjetima okupacije Dubrovnika pružila utočište i zaštitu, u to u prvom redu od samih članova svoje porodice, to tim više što sam okrivljeni tvrdi da je od njih saznao "detalje" koji nisu plod neposrednog iskustva (da je Šustal bio vlasnikom buffeta, deveti na spisku predodređenih za strijeljanje i dr.). Kada je već saznao "detalje", onda je sasvim izvjesnim da je saznao i ono najvažnije – neprijateljsku i zločinačku djelatnost Mirka Šustala za vrijeme neprijateljske okupacije Dubrovnika – koja okolnost, konačno, nije mogla biti nepoznanica okrivljenikovojoj obitelji.

Dakle, lažna je tvrdnja: "Neka ruka je po određenom šablonu načinila popis, kao što je to uvijek sa popisima. Zasijsjedao je prijeki sud. Na plakatu sa tridesetoricom osuđenih na smrt bio je deveti po redu", to je okrivljeni znao odnosno bio svjestan.

Niti se radilo o "šablonu", a niti o "popisu" od tridesetosam osuđenih na smrt. Kako se može govoriti o "šablonu" i "popisu" od tridesetosam kada se sudi osamnaestorici ljudi, od kojih su deseterica osuđeni na smrt, sedmorica na vremenske kazne prisilnog rada, a jedan oslobođen od optužbe. Ove okolnosti nedvojbeno proizlaze iz dopisa Vojnog suda VIII Korpusne vojne oblasti NOVJ, Vijeća kod dubrovačke Komande područja od 28.01.1945. godine.

Konačno, po mišljenju suda dokazana je i namjera okrivljenika usmjerena na izazivanje neraspoloženja većeg broja građana, a poglavito boraca NOR-a u Dubrovniku. Nije odlučnim okolnost, a niti može dovesti do eskulpiranja okrivljenog, što je okrivljenik po zanimanju književnik, kao ni to da bi se radilo, kako to okrivljeni ističe, o literarnom tekstu. Djelo iz čl. 197 st. 1 KZ SRH može počiniti bilo tko, bez obzira na zanimanje, i u bilo kojem podobnom obliku žive ili pisane riječi.

I sam okrivljeni tvrdi da je redakcija "Lausa" u broju 63 imala namjeru da dio lista posveti tridesetosmoj obljetnici oslobođenja Dubrovnika, te da je i njegov tekst trebao biti posvećen tome, dapače, da se on sam ponudio da napiše neki tekst na tu temu (po kazivanju svjedokinje Rakela i Mirčić). Međutim, sigurno je

da je inkriminirani tekst najmanje posvećen pomenutoj obljetnici a još i manje onome odnosno onima koji su svoj život odnosno živote dali za slobodu odnosno oslobođenje Dubrovnika. I ne može se prihvatiti okrivljenikovo tumačenje Šustalove "slobode", jer se Šustal u svom izboru, u prvom redu, odlučio na zločine, a potom, drsko da uživa u slobodi – oslobođenom Dubrovniku – za koju ne samo da ništa nije dao, već je napravio sve što je bilo u njegovoj moći da do slobode i ne dođe.

Zar misli: "Neka ruka je po određenom šablonu sačinila popis, kao što je to uvijek sa popisima. Zasijedao je prijeki sud. Na plakatu s tridesetsedmoricom osuđenih na smrt je bio deveti po redu", odnosno: "... rat je opravdao egzekutora...", "Život je dao za pravo njegovoj ženi, rat je opravdao egzekutora, slava je naravno pravedno pripala pobjednicima", same za sebe ne ukazuju na namjeru okrivljenog usmjerenu na uznemiravanje većeg broja građana?! Govoriti o šablonu po kojem bi tridesetosam ljudi bilo osuđeno na smrt, znači istovremeno dovoditi u pitanje ne samo postojanje legaliteta, shvaćenog u najširem smislu riječi, već i osnova humanosti i demokratičnosti jednog organiziranog društva, a koji postoje i postojali su od samih začetaka Nove Jugoslavije, pa valjda je bar to nedvojbeno. Ne stoji ni da bi "rat opravdao egzekutora", već smrtnu osudu Šustala opravdavaju njegovi zločini.

O postojanju pomenute okrivljenikove namjere kazuje i dio njegovog pisma ("Otvoreno pismo..." – list spisa 10), doslovno: "Ako je ipak moguće da je jedina krivica M. Šustala to što je usred rata bio oženjen Njemicom, dozvoliti ćete...", dakle, i nakon što su objavljeni odnosno doneseni Zaključci Predsjedništva Općinskog odbora SUBNOR-a Dubrovnik, okrivljeni i dalje dovodi u sumnju utvrđenja iz postupka vođenog protiv Šustala, koji postupak je prethodio izricanju smrtno kazne.

Odbijen je prijedlog okrivljenog za provođenjem vještačenja radi utvrđivanja "da se radi o literarnom djelu i da nema namjere okrivljenog usmjerene ka uznemirenju građana", jer za činjenično pravni zaključak o postojanju okrivljenikove namjere nije potreban ni nalaz ni mišljenje osobe odnosno ustanove koja raspolaže posebnim stručnim znanjem.

Prilikom utvrđivanja kazne, kao i izricanja uvjetne osude, sud je imao na umu sve one okolnosti iz čl. 41 st. 1 i 51 KZ SFRJ, o kojima ovisi vrsta i visina kazne, kao i odluka o uvjetnoj osudi.

Otegotnih okolnosti na strani okrivljenog sud ne nalazi (to ne može biti ni motiv izvršenja djela, jer isti predstavlja samo obilježje djela), a olakotne okolnosti su u svakom slučaju to što se radi o neosuđivanom počiniocu, kao i njegove porodične prilike. Obzirom na to, sud je okrivljenom utvrdio kaznu zatvora od sedam (7) mjeseci, u granicama zapriječene te vrste kazne za ovo djelo, odgovivši njeno izvršenje dugim rokom kušnje od tri godine, jer je opravdano očekivati da će i samo upozorenje uz prijetnju kaznom (uvjetna osuda) u dovoljnoj mjeri uticati na okrivljenog da u buduće ne vrši krivična djela.

Odluka o troškovima krivičnog postupka utemeljena je na odredbama čl. 98 st. 1 ZKP-a, a kako nije bilo drugih, to je odlučeno da okrivljeni ima snositi samo

Poglavlje IV – PREDMETI PO SRODNIM KVALIFIKACIJAMA

paušalne troškove čija visina je odmjerena obzirom na složenost i trajanje postupka, kao i njegovo imovno stanje.

Oslonom na izloženo, odlučeno je kao u izreci.

OPĆINSKI SUD DUBROVNIK

Dana, 13.05.1983.

Zapisničar:
Kristović Katica

Predsjednik vijeća:
Antun Mihočević

PRAVNA POUKA:

Protiv ove presude dopuštena je žalba u roku od 8 dana od dana dostavljanja, s tim da se rok u odnosu na okrivljenog ima računati od dana dostave njegovu branitelju.

Žalba se podnosi putem ovog suda u tri istovjetna primjerka Okružnom sudu Dubrovnik.

Žalba Okružnom sudu u Dubrovniku

OPĆINSKOM SUDU U DUBROVNIKU

ŽALBA

okr. MILANA MILIŠIĆA, književnika iz Dubrovnika, Župska 7.

protiv presude Općinskog suda u Dubrovniku od 13. maja 1983. godine
K-62/83-14

OKRUŽNOM SUDU U DUBROVNIKU

Okrivljeni pobija prvostepenu presudu U CELOSTI

A. – zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka (član 363 tačka 1 ZKP);

B. – zbog povrede krivičnog zakona (član 363 tačka 2 ZKP); i

C. – zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (član 363 tačka 3 ZKP)

i stavlja sledeći

žalbeni predlog

ŽALBA SE USVAJA i prvostepene presuda UKIDA i predmet vraća prvostepenom sudu na ponovnu odluku

ili

PREINAČAVA tako što se okrivljeni OSLOBAĐA OD OPTUŽBE.

Obrazloženje

A. – Bitne povrede postupka

Prvostepeni sud ne navodi nikakve razloge u pogledu odlučnih činjenica: (a) da je okrivljeni bio svestan da iznosi neistine i (b) da to čini s namerom da izazove neraspoloženje kod građana.

Odbranu okrivljenog da nije bio svestan da iznosi neistine prvostepeni sud odbacuje "kao nelogičnu", iako iz celog spisa jasno proizilazi da okrivljeni čak i na samom glavnom pretresu i dalje veruje u nevinost na smrt osuđenog M. Šustala.

"Iz samog teksta je jasno da ja M. Šustala držim za nevažni objekt u ratnom vihoru. Predpostavka da bi on mogao biti agent, ratni zločinac, ili bilo što drugo što bi ga na presudan način određivalo oduzela bi mu onu neutralnost koja je bila presudna kao polazište za moj tekst. Naravno da ni o

kakvom agentu GESTAPOA ne bih mogao pisati ni u kojem smislu afirmativno".

Na pitanje suda:

"Znači li to druže Milišiću da presuda prijekog suda kojom je izrečena smrtna kazna i nakon čega je ta kazna i izvršena koja činjenica je i vama poznata i koja proizilazi iz vašeg teksta ne oduzima pomenutu 'neutralnost' (Šustalu)",

okrivljeni odgovara:

"Mislim da je odgovor na to pitanje sadržan u tekstu: "Uvjeti su bili ratni i misli su najčešće same od sebe sledile ratnost".

(v. zapisnik o glavnom pretresu 15.03.1983.)

Jasno je kao dan da okrivljeni, bar u trenutku izvršenja radnje veruje da je M. Šustal streljan nevin, iako mu je poznata činjenica da postoji presuda protiv njega.

Da li je Šustal streljan nevin ili kriv jedno je pitanje, ali je sasvim drugo pitanje: šta o tome misli i šta veruje okrivljeni, a samo od ovoga drugog pitanja zavisi eventualna krivica okrivljenog, jer ona određuje sadržaj i granice njegove svesti, te dakle i njegovog umišljaja upravljenog na iznošenje "neistinitih tvrdnji".

Naime, iz činjenice da je M. Šustal osuđen na smrt kao agent GESTAPOA presudom vojnog suda, ništa ne sledi o tome da li okrivljeni veruje da je on osuđen kriv ili nevin.

Sa utvrđivanjem druge odlučne činjenice stoji još gore: prvostepeni sud tu ne navodi nikakve razloge, već postojanje namere stvaranja neraspoloženja kod građana izvodi iz sadržine okrivljenikovih "tvrdnji" (stavljamo ih pod navodnice, jer se radi o književnom delu koje po prirodi stvari ništa ne "tvrdi").

Neistinitost tvrdnji, kao element bića dela za koje je okrivljeni oglašen krivim nezavisni je element dela. Zaključivati iz postojanja jednog elementa dela (neistinitost tvrdnji) na postojanje drugog, nezavisnog elementa dela, namere za izazivanje neraspoloženja, znači ustvari proširivati krivično delo u odnosu na njegovu zakonsku definiciju. Oba elementa dela moraju se utvrđivati nezavisno, jer ako bi postojanje jednog elementa nužno upućivalo na postojanje i drugog, onda je jedan od elemenata u zakonskoj definiciji suvišan. Naime, ako iz neistinitosti sledi namera, onda namera ne mora ni da se pojavljuje u definiciji dela kao element dela, jer – ona bi uvek bila tu kada je tu i neistinitost tvrdnji.

Prvostepeni sud je zato nameru za izazivanje neraspoloženja građana morao utvrđivati nezavisnim dokaznim sredstvom, što je prvostepeni sud propustio da učini, pa je izostao iz presude razlog za odlučnu činjenicu namere, činjenicu koja predstavlja konstitutivni element bića krivičnog dela iz člana 197 st. 1 KZ SRH.

B. – Pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje

Svest okrivljenog o neistinitosti "tvrdnji" koje iznosi, kao i postojanje namere za izazivanje neraspoloženja, predstavljaju činjenice (subjektivne činjenice, ali činjenice u krivičnopravnom smislu reči), pa kako smo videli da je za te odlučne činjenice prvostepeni sud propustio da navede (valjane) razloge, to se, naravno, i činjenično stanje utvrđeno presudom javlja kao pogrešno i nepotpuno utvrđeno.

C. – Povrede krivičnog zakona

Na ovako pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje prvostepeni sud, naravno, pogrešno primenjuje i materijalne odredbe, jer pod njih supsumira ne-tačne činjenice: niti je okrivljeni bio svestan da iznosi "neistinite tvrdnje", niti mu je namera bila da izaziva neraspoloženje građana.

Zamenom teze, prvostepeni sud bavi se u čitavom obrazloženju uglavnom postojanjem ili nepostojanjem krivice M. Šustala, iako je ona za pitanje krivice okrivljenog ustvari irelevantna.

Domašaj pravne pretpostavke ne može se širiti van granica pravnog prostora, tehnički nazvanog: pravni saobraćaj. Ta se pretpostavka ne može širiti preko svekolikog ljudskog života, jer bi ga okamenila. I zato ustavotvorac određuje da je naučno i umetničko stvaranje slobodno, tj. da se nalazi van područja pravne regulacije, dakle, van područja u kome važe one konvencije koje važe u pravnom saobraćaju. Zato je prvostepeni sud pogrešio i onda kada je odbio da izvrši veštačenje ponuđeno od strane odbrane na okolnost: da li je tekst okrivljenog književno delo ili nije. Nije ovaj dokaz ponuđen zato što bi se književnici nalazili iznad zakona, kako se presudom implicira, već zato što se književna delatnost nalazi van pravne regulacije, budući da je to u opštem društvenom interesu, dakle, u interesu svih.

* * *

Sve ono što smo do sada rekli važno bi i da je presuda M. Šustalu izrečena – juče, ali ona je izrečena pre skoro 40 godina i ta činjenica, po stanovištu odbrane, ima posebnu težinu koju prvostepeni sud potpuno propušta da ceni, iako se na tu činjenicu poziva i sam okrivljeni u svojoj odbrani: "Uvjeti su bili ratni i misli su same od sebe najčešće sledile ratnost".

Dovoditi u sumnju činjenice utvrđene u postupku protiv Šustala, za prvostepeni sud

"znači istovremeno dovoditi u pitanje ne samo postojanje legaliteta shvaćenog u najširem smislu riječi, već i osnova humanosti i demokratičnosti jednog organiziranog društva, a koji postoje i postojali su od samih začeta ka Nove Jugoslavije, pa valjda je to nedvojbeno".

Nedvojbeno je, međutim, da postupak i presuda protiv M. Šustala nisu ono što bismo mi danas nazvali "presudom" i "postupkom" u današnjem pravnom sistemu. Na primer, iz same presude se ne vidi da je M. Šustalu bio obezbeđen branilac. Ne vidi se da je pretres bio javan. To bi danas bile apsolutno bitne povrede postupka zbog kojih bi presuda bila ukinuta. Ne vidi se da je viši sud odlučivao o žalbi – on samo po službenoj dužnosti "odobrava" presudu nižeg suda bez obrazloženja ("iz razloga u njoj navedenih"). Danas je pravo na žalbu Ustavom garantovano, a presuda višeg suda mora da ima samostalne razloge. Takva drugostepena presuda je danas nezamisliva.

Ili: opis dela je krajnje nepotpun. Iz njega se ne vidi ni mesto ni vreme izvršenja, niti je definisana radnja izvršenja "davao vijesti (kakve vijesti? gde? kada?) šefu

GESTAPOA Zolneru u Dubrovniku te je zbog toga imao i materijalne koristi (kakve? od koga?)". To je ceo opis dela. Ništa tu nije konkretizovano, niti je moguća odbrana, osim golog poricanja.

Razlozi presude su dati u pet redaka. (Primeri i poređenja radi: tom presudom jedan čovek je osuđen na smrt, a danas pobijana presuda na šest strana obrazlaže kaznu od sedam meseci uslovnog zatvora!) To obrazloženje glasi:

"Odbrana optuženika pobijena je time, jer iz izjave Mayera (ko je uopšte Mayer?) tj. iz njegovog saslušanja (u kakvom postupku je on saslušan? ko ga je saslušavao? u čijem prisustvu? kako je ta izjava stigla u spis? zašto nije saslušan na glavnom pretresu protiv Šustala? zašto nisu suočeni?) proizilazi (šta je kazao Mayer?) da je optuženik saradivao kao špijun, te da obavijesti GESTAPOU. U tome davanju obavijesti da mu je pomagala njegova žena također je dokazano (kojim dokazom?); dakle, je isti špijun te kao takav bio je i zato nagrađivan".

U sledećem pasusu se samo još dodaje:

"a poznato je uopće po Dubrovniku da je opasan i podmukao tip koji je bio uvijek spreman na najgore".

I to je čitavo obrazloženje za presudu na smrt.

U pravnom saobraćaju mi moramo, ipak, da predpostavljamo da je M. Šustal bio kriv, ali mislimo da tvrdnja prvostepenog suda "da je od samih začetaka Nove Jugoslavije nedvojbeno postojao legalitet shvaćen u najširem smislu riječi" zaslužuje da bude kvalifikovana, kako kaže okrivljeni, "ratnim uvjetima" i činjenicom revolucije.

Poslušajmo ove ocene stanja izrečene januara 1953. godine (osam godina pošto je osuđen Šustal):

"Zakone stvaraju najviša narodna predstavništva, takvi zakoni koje donosi naša vlast u revolucionarnom razvoju dolaze na mjesto prinudnih administrativnih i drugih revolucionarnih akata. Na taj način prinuda ustupa mjesto zakonima... Svaka samovolja i protivzakonita prinuda od strane organa vlasti sada je ne samo suvišna, već postaje štetna i koči dalji razvoj: ona sada već nosi elemente kontrarevolucionarnosti, jer ugrožava povjerenje i u novu vlast i u zakone, slabi zajednicu kao cjelinu."

(Tito, prilikom prvog izbora za Predsednika Republike u Narodnoj skupštini)

Da li, dakle, "legalitet u najširem smislu riječi" danas ima isto značenje kao 1945. godine?

Slovenački književnik Jože Javoršek u svojoj knjizi "Opasne veze" (Globus, Zagreb, 1980.) govori o "juridičkoj anarhiji i političkoj zbrci" koja je vladala još 1948. godine.

"Proces nama je bio montiran da bi Staljinu dokazali da se vodi bitka protiv dekadencije, zapadno orijentisanih intelektualaca, protiv svih oblika imperijalističkog mešanja.

Ukoliko pođemo od toga da je M. Šustal stvarno bio agent GESTAPOA, a to je pravna pretpostavka od koje moramo poći usled postojanja presude, onda se od-

brana okrivljenog ima shvatiti kao pozivanje na zabludu, u kom slučaju opet prvostepeni sud može istraživati i utvrđivati jedino da li je zabluda izvinjavajuća ili ne.

Prvostepeni sud, međutim, to propušta da čini. On polazi od činjenice postojanja pravosnažne krivične presude protiv M. Šustala kojom se on oglašava krivim za krivično delo špijunaže i smatra da postojanje takve presude u jednom APSOLUTNOM i BEZIZUZETNOM smislu nalaže da se sve činjenice utvrđene tom presudom moraju smatrati UVEK i pod SVIM USLOVIMA istinom i samo istinom.

Jasno je da mi to moramo činiti u ovoj žalbi, jer se krećemo u pravnom prostoru u kome važe određene pravne pretpostavke. Za nas M. Šustal mora biti kriv sve dok se eventualno u nekom ponovljenom postupku ne bi suprotno dokazalo, ako bi se dokazalo.

Međutim, čini nam se da prvostepeni sud previđa uslovnost toga pravnog prostora i granice njegovog važenja. Čini nam se da prvostepeni sud polazi od jednog ekstremnog pravnog pozitivizma u ocenjivanju životnih činjenica (svesti i namera okrivljenog), prema kome kao da "iza pravnih akata nema bitka". Praesumptio iuris po kojoj su činjenice utvrđene pravosnažnom presudom istinite, ograničena je na potrebe pravnog saobraćaja (zbog kojih je i ustanovljena), koje su, naravno, daleko uže od potreba života.

To prosto znači da, na primer, eventualni naslednici M. Šustala ne bi mogli osporavati konfiskaciju njegove imovine tvrdeći da je osuđen sudskom greškom (sem u za to propisanom postupku i samo u njemu), jer se to osporavanje događa u pravnom saobraćaju u pravnom prostoru lišenom protivrečnosti po našoj ljudskoj konvenciji, u uprošćenom fantomskom svetu, stvorenom od čoveka, po slici i prilici njegovih apstraktnih praktičnih potreba.

Ali čovek ima i drugih potreba u onom drugom protivrečnom svetu stvarnosti. Te potrebe on zadovoljava između ostalog i literaturom (koja bez antiteza ne bi mogla ni postojati), ali ne samo literaturom. Šta bi činila istorija kao nauka kada bi u njoj vladale večne isključivo istine utvrđene presudama? Kako bi i pravna nauka opstojala bez preispitivanja sudskih grešaka, njihovih uzroka i posledica, a to preispitivanje bi bilo nemoguće bez narušavanja onih pravnih pretpostavki koje u pravnom saobraćaju moramo poštovati kao istine.

U isto vreme već su počeli sa procesima protiv tzv. gestapovaca za koje je Staljin isto tako rekao da se skrivaju u Partiji. Ti ljudi sa Gestapoom nisu, naravno, imali mile veze".

(Intervju Jože Javoršeka, "Ideje", broj 5, 1981., Beograd).

Časopis nije zabranjen, protiv Javoršeka nije pokrenut krivični postupak, pravna je pretpostavka (načelo legaliteta gonjenja) istovremeno i da je to tačno što on govori i da nije, jer je takođe pravna pretpostavka da je presuda kojom je osuđen pravilno utvrdila činjenice.

U tzv. Dilovom procesu 1948. godine deseterica ljudi su osuđeni na smrt kao agenti GESTAPOA (devet je streljano). Pravna pretpostavka da je tačno utvrđeno da su agenti GESTAPOA je oborena 1977. godine, posle skoro 30 godina u ponovljenom postupku. Kako bi to bilo moguće da nije bilo dozvoljeno, da je čak predstavljalo krivično delo, "dovoditi u sumnju" od suda utvrđene činjenice?

* * *

Rat se završio pre 40 godina. U tome ratu živote su izgubile desetine miliona ljudi. Hiljade su pogubljene nakon sumarnih postupaka. Nemali broj tih presuda, naročito u zemljama koje su bile pod okupacijom, donet je u atmosferi osvetničke jarosti ispaćenih naroda Evrope. Nevinost i krivica nisu se merile apotekarskom vagom. Na smrt se lako osuđivalo, rat je bio relativizirao vrednost ljudskog života. Jasno, gubili su živote i nevini ljudi. Pravo formalne odbrane, pravila dokaznog postupka, pravo na višestepeno suđenje, pa čak i pravila logičkog rasuđivanja – sve je to bilo suspendovano suviše često, bile su to sve proceduralne tričarije sa gledišta preživelih i pobednika. Tričarije u poređenju sa surovošću i masovnošću zločina pobedenog neprijatelja. Nisu bili retki linčevi, masakri zarobljenika, pa i lažne denuncijacije, svođenje ličnih računa, čak i u zemljama sa dugom i jakom pravnom tradicijom.

Naravno, da uprkos tome pravna pretpostavka da je M. Šustal bio kriv i dalje stoji, ne govorimo o tome.

Govorimo o tome da tadašnja deca sada imaju svoju decu, pa i unuke. I ta deca i ti unuci vide svet drugačije, i imaju pravo da ga vide drugačije. Necessit caret lege. To pravo proističe iz nužnosti: svaka nova generacija mora za sebe da redefiniše svet u kome će živeti prema onim kulturnim, socijalnim i psihološkim, čak, potrebama koje sobom donosi na svet i koje se bitno razlikuju od potreba prethodne generacije. Pokušaj da se apsolutizuje iskustvo jedne generacije, kao opšte i večno, osuđen je na poraz.

Četrdeset godina posle rata zla koja su morala biti činjena u borbi protiv većeg zla ili za dobro, otkrivaju se novoj generaciji kao "ipak zla", jednostavno zato što ta generacija prosuđuje danas kada je ta borba davno okončana i kada se osvojeno dobro prima za nešto što se po sebi podrazumeva, kao "nulta vrednost", a poraženo zlo je ne ugrožava. Shvatljivo je da nova generacija smatra da bi se "na zemlji činilo mnogo manje zla kad se zlo ne bi nikada moglo činiti u ime dobra" (M. Ebner – Eschenbach), a uzaludan je posao pitati se šta je "istina" u tome etičkom sudu, jer je isto tako shvatljivo da oni koji su postupali po nuždi svojih života ne mogu primiti nikakvu krivicu.

(Okrivljeni u svome eseju i ne govori o krivici: on govori sa stanovišta nekoga koga smatra žrtvom, i sa čijeg stanovišta je zlo čisto zlo, jer nužnost po kojoj biva žrtvom ona ne može prihvatiti kao "pravičnu". Vapaj "zašto baš ja" (čak i kada bi se racionalno uvidala nužnost) ne može se zatomiti, jer čovek ne pripada samo istoriji, već – čak prvenstveno – sebi samom, svojoj porodici i prijateljima, i ogroman deo svog života proživljava "van istorije".)

Ova kapitalna i večna pitanja svode se u optužnici i presudi na pitanja pravosnažnosti i zakonitosti jedne konkretne sudske presude, koja naravno ne može pretendovati da (u dvostrukom smislu) zaustavi život u kretanju.

Ona je mogla zaustaviti život M. Šustala, po pravnoj pretpostavci – s pravom, ali ne može ni ona (kao ni ova) zaustaviti život okrivljenog i hiljada i miliona onih koji

dolaze s njim i iza njega: pravne pretpostavke ne mogu preliti život. Mudrost na-
laže da budemo na strani života, da ne reagujemo tako ljutito na njega kada smo ga
jednom proživeli i da pred ogledalom novih generacija utvrdimo skromno šta smo
učinili i mogli da učinimo i šta nismo mogli da učinimo, sa punom svešću da je taj
sud uvek malo porazan za našu samosvest. Jer samo tako se može zaslužiti pošt-
tovanje sledeće generacije. Ona će svoj prestrogi sud malo i ublažiti kada njoj dođe
vreme da svede svoje račune. Sud istorije nije ništa drugo do sud naše dece koja
nisu i neće biti ni manje ni više pravedna nego što smo to sami bili. Mi se ne mora-
mo odreći sebe, ali se moramo odreći želje i pokušaja da taj sud silom sprečimo i
kada nam se čini pogrešnim. To je jedino zlo koje nam neće nikada biti oprošteno:
da smo živeli i sudili svojim očevima, a da svojoj deci to nismo dozvolili.

Kao i sloboda, mir je negativna vrednost, odsustvo rata. Ni od koga ne smemo
zahtevati zahvalnost za život, slobodu i mir, samo zato što je "istorijskom neprav-
dom" nama palo u zadatak da ih branimo. To sigurno ne bi učinili oni u čije se ime ta
zahvalnost najčešće zahteva, jer bi njihova žrtva izgubila od svoje nesebičnosti.

A pravne pretpostavke neka i dalje važe u pravnom saobraćaju.

U Beogradu,
12. juna 1983. godine

MILAN MILIŠIĆ
koga brani:
SRĐA M. POPOVIĆ, adv.

Andrija Artuković, 1986 (Uvod)

Suđenje Andriji Artukoviću bilo je pravno veoma složeno i zanimljivo zbog paradoksa da se sudilo notornom ustaškom funkcioneru, a da za njegovu osudu nisu postojale ni činjenične ni pravne pretpostavke. Njegovo izručenje jugoslovenske vlasti su tražile još 1951. godine, ali je zahtev bio odbijen jer se radilo o zahtevu "komunista" i to usred najžešće anti-komunističke histerije u SAD.

Trideset godina kasnije, pošto su SAD pristupile Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju genocida, pod pritiskom jevrejskih organizacija u SAD da se Artukoviću sudi u Americi, američke vlasti, nevoljne da se petljaju u srpsko-hrvatske odnose dosećaju se da bi najpraktičnije bilo Artukovića ekstradirati Jugoslaviji. Amerikanci daju signal Jugoslaviji da ponovo traži izručenje, ali naravno, da to bude učinjeno na temelju drugih, novih dokaza zbog zabrane odlučivanja non bis in idem (tj. u istoj stvari ne može se dva puta odlučivati).

Tu nastaju problemi za Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu. Nikakvi novi dokazi nisu postojali, sve što je prikupljeno, upotrebljeno je 1951. godine. Od učinjenog dela proteklo je četrdeset godina. Pored toga, kvalifikacija po kojoj je Artuković prvi put tražen (podstrekavanje na ubistva) nije se mogao upotrebiti, jer je delo u međuvremenu zastarelo. Tužilaštvo je te probleme rešavalo na sledeći način: ponovo je saslušala svedoka Bajru Avdića, koji se nakon četrdeset godina "prisetio" novih činjenica (on je pri tom protivrečio svom prvobitnom iskazu, ali taj problem je rešen tako što je tužilac sakrio od odbrane taj prvi iskaz, a sud mu je to dozvolio). Drugi problem, problem zastarevanja rešen je tako što se Artuković ovoga puta gonio za ratne zločine, koji ne zastarevaju.

Ali... odatle nastaju novi problemi. Prvo, Artukovića su Amerikanci izručili za ubistvo i za drugo delo nije mu se moglo suditi (tzv. načelo specijaliteta). Drugo, ratni zločini kao krivično delo nisu postojali u doba izvršenja dela, a Ustav i Krivični zakon izričito zabranjuju retroaktivnu primenu zakona.

Iz ovih neprilika bilo je nemoguće izvući se i suđenje koje je najavljavano kao "suđenje stoleća" i "najveći ispit jugoslovenskog pravosuđa", pretvorilo se u tužni fijasko. Notorni Artuković osuđen je nezakonito i to je bilo apsolutno jasno svakome ko je pratio suđenje, uključujući i inostranu javnost. Nezavisni sud, siguran u svoj autoritet izrekao bi oslobađajuću presudu, bez obzira na pritisak javnosti i bez obzira na politički skandal koji bi takva odluka izazvala... ali taj sud niti je bio nezavisan, niti je verovao u sopstveni autoritet.

Zanimljivo je da je u ovom slučaju čak i onaj deo javnosti koji se inače zalagao za nezavisnost suda i striktnu primenu prava, odobravao ovakvu presudu – "nećemo

valjda plakati nad sudbinom Artukovića”. Boginja pravde ovde nije nikada bila slepa. Opšte je prihvaćeno stanovište da je u redu ako ona pokatkad podviri ispod svog podveza, da prvo ustanovi o kome se radi?

Najstrastveniji srpski nacionalisti širili su paranoidnu tezu da su hrvatski sudovi hotimično pogrešno primenili zakon da bi se suđenje Artukoviću, kao simbolu ustaštva, kompromitovalo. Naravno, ova teza je besmislena jer bi pravilnom primenom zakona Artuković morao biti oslobođen. Pored toga, optužnicu je, takvu kakva je bila, odobrilo Savezno javno tužilaštvo potpomognuto ekipom jugoslovenskih “stručnjaka”. Radilo se naprosto o bahatosti i neznanju, o komotnosti jednog pravosuđa koje nikada nikome (izuzev političkom faktoru) nije polagalo računa.

Prigovor Okružnom sudu u Zagrebu protiv optužnice

K-91/84

OKRUŽNI SUD U ZAGREBU

Optuženi dr ANDRIJA ARTUKOVIĆ preko branilaca po punomoćju u spisima izjavljuje

PRIGOVOR

protiv optužnice Okružnog javnog tužioca Kt-144/84 od 14.03.1986. godine veću (član 23 stav 6 ZKP) Okružnog suda u Zagrebu

- jer nema dovoljno dokaza da je okrivljeni osnovano sumnjiv za delo koje je predmet optužbe - član 270 tačka 4 ZKP

s predlogom da se postupi u smislu člana 270 stav 1 ZKP, odnosno da u smislu člana 269 stav 2 ZKP vrati optužnicu da se pogreške i nedostaci u optužnici (član 262 ZKP) otklone.

Obrazloženje

Optužnica nije propisno sastavljena (član 262 ZKP).

- 1) Protivno odredbi člana 262 stav 1 tačka 1 optužnica ne sadrži sve lične podatke o okrivljenom, koji po imperativnoj zakonskoj odredbi člana 262 stav 1 tačka 1 u vezi člana 218 ZKP u optužnici moraju biti sadržani.

Optužnica ne navodi podatak o državljanstvu optuženog.

- 2) Protivno odredbi člana 262 stav 1 tačka 2 ZKP, opis dela sadrži radnje iz kojih ne proilaze zakonska obeležja krivičnog dela koja se optuženom stavljaju na teret, već zakonska obeležja krivičnih dela koja se optuženom ne stavljaju na teret.

Tako, u opisu dela navodi se da je optuženi osnovano sumnjiv da je:

“pod okriljem... okupatora, osnovao i organizirao na području dela Jugoslavije (misli se na Kraljevinu Jugoslaviju – prim. branilaca) ustašku terorističku kvistlinšku tvorevinu nazvanu ‘Nezavisna država Hrvatska’...”

Iz takvog opisa dela i iz navedene radnje ne proizilaze uopšte obeležja krivičnog dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva (član 142 KZ SFRJ), niti ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika (čl. 144 KZ SFRJ) – koja se jedino optuženom stavljaju na teret.

Iz takvih radnji eventualno bi proizilazila jedino krivična obeležja krivičnog dela iz bivšeg paragrafa 97 u vezi paragrafa 94 stav 4 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27.01.1929. godine ("Službene novine br. 33-XVI od 09.02.1929. godine), koji je inkriminisao "stupanje u odnose sa vladom strane države..." (paragraf 97) u cilju "da se Kraljevina Jugoslavija ili neki njen deo protivno Ustavu... izdvoji iz celine i postane samostalna država" (bivši paragraf 94 st. 4).

Kako se, međutim, citirane odredbe bivših paragrafa 97 i 94 stav 4 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije ne mogu primeniti po Zakonu o nevažnosti pravnih propisa donesenih pre 06.04.1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije (Sl. list FNRJ br. 86/46, str. 1078), ove radnje ne predstavljaju radnje bilo kog krivičnog dela kažnjivog po zakonima SFRJ.

Shodno tome nema im mesta u dispozitivu optužnice koji po Zakonu sadrži opis dela iz koga proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela koje se optuženom stavlja na teret.

3) U opisu dela se, dalje, navodi da je optuženi osnovano sumnjiv da je:

"vršio genocid nad Srbima, Židovima, Romima..."

"naređivao, sprovodio i organizirao druge oblike genocida kao što su prisilno pokatoličavanje srpskog stanovništva i njihovo masovno protjerivanje, rušenje i paljenje čitavih naselja, organizirao sistematsko pljačkanje imovine pobijenih, zatvorenih i protjeranih osoba..."

iako se optuženom uopšte ne stavlja na teret krivično delo genocida iz člana 141 KZ SFRJ.

To je protivno odredbi člana 262 tačka 2 ZKP prema kojoj se u dispozitivu optužnice navodi opis dela iz koga proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela koje se optuženom stavlja na teret.

4) U opisu dela se, dalje, navodi da je optuženi osnovano sumnjiv za:

"masovna ubojstva... u gradovima, selima i drugim stratištima kao što su: Sarajevo, Sisak, Osijek, Karlovac, Jasenovac, Stara Gradiška, Jadovno kraj Gospića, "Danica" kraj Koprivnice, Slano na Pagu, u Jastrebarskom, u Blagoju na Kordunu, u Grabovcu kod Petrinje, u Gudovcu kod Bjelovara, u Veljunu kod Slunja, u Prisoju kod Sinja, u Suvaji, u Osredcima, u Gračacu, u Duvnu, u Štikadi, Ličkom Petrovcu, Donjem Lapcu na području Like, kod Opuzena, u Glini, u Sanskom Mostu, Glamoču, u Krušici kod Travnika..., u Đakovu, u Capragu, Loborgradu u Hrvatskom Zagorju, kod Cazina, Bihaća, Velike Kladaše..."

za šta niti postoje bilo kakvi dokazi u spisu, niti se navode bilo kakve okolnosti potrebne da se krivično delo odredi (čl. 262 tačka 2 ZKP), pa čak ni određeno vreme, sredstvo, predmet izvršenja.

Štaviše, u opisu dela se, dalje, navodi da je optuženi osnovano sumnjiv i za:

"masovna ubojstva... (izvršena) drugdje, gdje je pobijeno na stotine tisuća ljudi".

Takva optužba je potpuno neodređena i ona ne sadrži ništa od onoga što po imperativnoj odredbi člana 262 tačka 2 ZKP mora sadržati.

5) Pod tačkom (1a) optužnice navodi se u opisu dela da je optuženi osnovano sumnjiv što je

“naredio da se pohvata i ubije sve civilno stanovništvo okolnih sela (?), pa su tako u obližnju dolinu dovedeni svi stanovnici tih sela (?)... i tu pobijeni...”

Kojih sela? Kome je optuženi to naredio? To su okolnosti potrebne da se krivično delo tačno odredi (član 262 tačka 2 ZKP).

6) U opisu dela pod (1c) navodi se da je optuženi osnovano sumnjiv što je “naredio... da Vidić Ješu otpreme u logor”

i što je pretio da će ga

“ubiti i uzeti ne 150 jutara zemlje, već svih 300 jutara zemlje”

Iz ovakvog opisa dela ne proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela iz člana 142 KZ SFRJ, budući da se ne kaže da je optuženi naredio ubistvo Ješe Vidića.

Optužnicom se tvrdi samo da je takvo “naređenje dato,” ali se ne tvrdi da bi takvo naređenje dao optuženi.

Iz ovakve formulacije optužnice ostaje potpuno nejasno da li se ubistvo Ješe Vidića stavlja optuženom na teret ili ne.

7) U opisu dela pod (2) optužnice navodi se da je optuženi osnovano sumnjiv da je “... izdao nalog da se više stotina partizana zarobljenih na području Žumberka pobije...”

Kome je izdat taj nalog? Okolnost je potrebna da se krivično delo tačno odredi.

8) Pristupajući kvalifikaciji optužnica nalazi da je optuženi

“kršeći pravila međunarodnog prava naredio...” ubijanja civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika.

Iako nema nikakve sumnje da je ubijanje civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika zabranjeno u međunarodnom ratnom pravu, optužba je morala navesti međunarodne instrumente kojima je zabranjeno to i tačne odredbe čiju primenu traži.

Naime, oba dela za koja je optuženi tužen predstavljaju blanketne norme (vidi Komentar Krivičnog zakona SFRJ, dr Franjo Bačić i dr., “Savremena administracija”, 1978., strana 499).

Blanketna norma je neodređena i ne može se primeniti bez norme na čiju primenu upućuje.

Prema tome, optužnica je sastavljena protivno odredbi člana 262 tačka 3 ZKP.

* * *

“Pismena formulacija optužnice na način propisan Zakonom (član 262 ZKP) važna je za akuzatorski karakter daljnjeg stadija krivičnog postupka, tj. stadija glavne rasprave s donošenjem i objavljivanjem presude. Da bi glavna rasprava mogla imati karakter organiziranog spora ravnopravnih stranaka, kako to traži akuzatorski princip, potrebno je da prije sve tužitelj tačno pismeno formulira optužbu. Predmet spora na glavnoj raspravi jest tačno formulirana tužiteljeva optužba da je okrivljenik izvršio određeno krivično djelo.”

“... u optužnici, koja ima značenje tužiteljeva zahtjeva da sud okrivljenika osudi za određeno djelo, treba tačno navesti obeležja koja određuju osobu okrivljenika i treba tačno navesti opis djela za koje se ta osoba optužuje, jer se samo na taj način

može osigurati da će sud osuditi samo osobu koju je tužitelj optužio i samo za djelo za koje ju je optužio. Vežanost suda na glavnoj raspravi za optužnicu važna je predpostavka mogućnosti okrivljenikove odbrane, jer se netko može braniti samo protiv točno formulirane optužbe, a ne može se braniti protiv neodređene optužbe.”

(Dr Vladimir Bayer, Jugoslovensko krivično procesno pravo, knjiga prva, Informator, Zagreb, 1977., str. 186).

* * *

9) U odeljku pod (2) dokaznog predloga optužnice navode se svjedoci:

“Džubur Atif, Barbarić Filip, Ivan Buntak, Petar Guskić, Ivo Senjanović, Milan dr Bastašić, Ruža Rubčić, Željko Salcberger, Josip Vidan, Slavko Mikulić, Ivan Vuk, Mile Dobrić, Petar Zrnić, Đuro Kljajić, Jelka Cvetković, Dragutin Papo, Milan Pekeč, Fuštar Milka, Zlatko Vajler, Savo Delibašić, Josip Erlih, Čedomir Huber, Jovan Živković, Mara Vejnović, Božena Stulić, Jakob Finci, Vuksan Franjo, Vuksan Tomo i Majder Kata”

bez ikakvog bližeg određenja (kao prebivalište, adresa itd.), po kome bi se mogli pouzdano identifikovati, te je dokazni predlog u tom smislu takođe neodređen (član 262. tačka 5. ZKP).

10) Optužnicom se u tački 3. dokaznog predloga predlaže da se čitaju iskazi svjedoka

“Čurčić Koste, Hadžiosmanović Hasana, Mesić Zlatka, Milošević Đorđa, Barbarić Bože, Prusina Ante, Bulut Mare, Bulut Steve, Čorić Ive, Gutić Ksenije, Mutić Omera, Štajn Antuna, Radosavljević Milana, Nikolić Milana, Nikolić Danice, Petrović Nikole, Radeka Vuke, Vinski dr Pavla, Osthainer Franje, Bresler Kamila, Grüner Bernarda, Danon Jakoba, Spitzer Pavla, Schwarzenberg Adolfa, Balta Arifa, Bošnjak Stipe, Polić Zvonimira, Tučan Josipa, Alivojvodić Ivce, Kraljević Stjepana, Boban Josipa, Vargović Vjekoslava, Paštar dr Stjepana, Čelanski Slavka, Cvitanović Ivana, Fundak Stjepana, Popović Vjekoslava, Gotthardi Vladimira, Broz Branislava, Jezerman Antuna, Seidl Adolfa, Legović Stjepana, Besedić Vlade, Čurić Ante, Rajaković Franje, Gojsilović Mirka, Udorović Janka, Čorba Marije, Draženović Marka, Gamberažić Nikole, Ivaniš Stjepana, Jednaček Nikole, Karajković Pavla, Kladarić Josipa, Mlinarević Matije, Šakić Marka, Šmelter Stanislava, Glumčić Krista, Friedlanger Đordane,

koji su saslušani van krivičnog postupka (pre pokretanju krivičnog postupka 1951. godinel) i koji nisu saslušani na način predviđen važećim Zakonom o krivičnom postupku, recimo prisustvo islednika na saslušanju (protivno odredbi člana 168 stav 4), te se, dakle, na takvim iskazima ne može zasnovati sudska odluka (član 83 stav 1 ZKP).

Istražni sudija morao je doneti odluku da se ovi zapisnici izdvoje iz spisa, zatvore u poseban oмот i čuvaju kod istražnog sudije, što je propušteno (čl. 83 stav 2 ZKP).

Međutim, osnovno je da se ovi zapisnici ne mogu čitati na osnovu člana 333 stav 1 ZKP, jer je za njih posebno predviđeno da se na njima ne može zasnivati sudska odluka.

- 11) Svi predloženi svedoci (izuzev Bajra Avdića) čiji zapisnici leže u spisima, svedoci su "po čuvenju", tj. radi se o svedocima koji "ništa ne znaju sami, iz vlastitog opažanja, o činjenicama koje treba utvrditi, nego su o njima čuli" i to čak ne od ličnosti koja ih je sama opazala.

Za takve svedoke dr Bayer (op. cit. str. 157) kaže da nisu pravi svedoci, te da su nepouzdana dokazno sredstvo.

Kada se pri tom još ima u vidu da bi svedoci trebalo da svedoče o onome što su čuli pre skoro polu veka, jasno je da oni ne mogu predstavljati nikakve pouzdane dokaze.

- 12) Svedok Bajro AVDIĆ, koji je jedini saslušan na način predviđen ZKP-om, i jedini nije svedok po čuvenju, i jedini je saslušan u krivičnom postupku, saslušan je bez prisustva odbrane.

Ovo se ističe bez obzira što je do toga možda došlo eventualnim propustom branilaca po službenoj dužnosti da izričito zahtevaju da prisustvuju istražnim radnjama (član 168 stav 4 ZKP).

Naime, ZKP nalaže sudu da obavesti braniocima o saslušanju svedoka i kada oni to nisu zahtevali, ako nađe da je to "celishodno".

Svakako da je bilo "celishodno" da odbrana prisustvuje ispitivanju jedinog svedoka na čijem iskazu počiva čitava optužnica (vidi stranu 28 optužnice, za tri od četiri tačke optužnice Bajro Avdić je jedini ponuđeni dokaz).

Prema tome, proitvno odredbi člana 168 stav 4 saslušan je svedok Bajro Avdić, bez prisustva branilaca optuženog.

- 13) Ponuđeni dokaz tehničkih snimki izvršenih van krivičnog postupka (filmovi "Jasenovac 1945." i "Evangelje zla"), po prirodi stvari ne mogu ništa reći o themi probandi da li je i šta optuženi naredio (radnja izvršenja) 1941. odnosno 1942. godine.

Predlog nije formalno ispravno ni stavljen budući da ne daje podatke o tome

"Tko, kada i gdje je načinio tehničku snimku, što je bio predmet registracije pomoću optičkog instrumenta, je li prvotna registracija bila kasnije sadržajno mijenjana i od koga i u čemu se izmena sastojala". (dr V. Bayer, op. cit. str. 231)

Isto važi za "fotografije pribavljane od VPA", "fotografije pribavljene od Muzeja revolucije naroda Hrvatske", "fotografije pribavljene od Spomen područja Jasenovac", bez ikakvih bližih oređenja bilo podataka navedenih gore, bilo njihovog odnosa prema predmetu dokazivanja.

"Da bi se neka tehnička snimka mogla upotrijebiti kao dokaz u krivičnom postupku, potrebno je, pored ostalog, da se utvrdi ima li ona zaista u konkretnom slučaju svojstvo dokaza u spoznajnom smislu (da li je sredstvo spoznaje određenih činjenica)"

(dr Bayer, op cit. str. 231.)

- 14) Fotokopije odn. fotografije pojedinih isprava u krivičnom postupku ne mogu poslužiti kao dokaz, već jedino same te isprave.

Tako, kao dokaz ne mogu poslužiti snimke, "Narodnih novina", već same "Narodne novine" odn. "Hrvatski narod".

- 15) Odluka Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Federalne države Hrvatske iz 1946. godine, kojom je optuženi proglašen zločincem, ne predstavlja nikakav dokaz, jer je predložena na činjenice i okolnosti koje se mogu utvrđivati samo pravosnažnom krivičnom presudom (člana 3 ZKP).
- 16) Protivno odredbi člana 262 tačka 6 ZKP u obrazloženju optužnice se ne navode dokazi kojima se odlučne činjenice utvrđuju.

Od više desetina svedoka predloženih optužnicom, navodi se samo iskaz Bajra Avdića kao dokaz za relevantne činjenice optuženja. Šta bi trebalo da posvedoče drugi svjedoci, iz optužnice se, dakle, uopšte ne vidi. (Iskazi svjedoka "po čuvenju": Truhar, Rašović, Tomović navode se, ali ne na krivičnopravno relevantnu činjenicu: je li optuženi naredio ubistvo Ješe Vidića ili nije)?

Optužnica je morala navesti koje se odlučne činjenice utvrđuju predloženim dokazima (član 262 tačka 6 ZKP).

* * *

Budući da se optuženom stavlja na teret veoma teško delo, te da je optužnica praktično pripremana 40 godina, smatramo da je ona morala biti sastavljena uz najstriktnije poštovanje Zakona o krivičnom postupku, što nije slučaj.

Na strani 29, početak optužnice, može se videti da je tome razlog verovatno sledeći stav optužbe:

"Sve poznate činjenice vezane za djelatnost optuženog poznate su ne samo našim narodima, već i širokoj međunarodnoj javnosti. One govore, da je optuženi Artuković odgovoran za bezbroj zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika izvršenih na način neshvatljiv ljudskom razumu".

Optužnica postulira prezumpciju krivice, koja je ne samo protivna Zakonu, već i ustavnim odredbama. Da li je neko odgovoran za bezbroj zločina ne može biti poznato dok to ne utvrdi sud u propisanom postupku, nakon izvođenja dokaznog postupka. Mišljenje koje o tome ima "javnost" ne oslobađa optužbu tereta dokazivanja (član 15 ZKP). Pozivanje na vox populi, po Zakonu, ne može zameniti dokaze. Tek sud donosi o tome ocenu. Da li svi misle ovako ili onako ne opredeljuje sud ni na koji način, jer je sud nezavistan i od ocena javnosti.

S obzirom na izloženo smatramo da je ovaj prigovor umestan i napred stavljeni predlog na Zakonu osnovan.

DR ANDRIJA ARTUKOVIĆ
koga brane
ŽELJKO OLUJIĆ,
SILVIJE DEGEN I
SRĐA M. POPOVIĆ

Rešenje Okružnog suda u Zagrebu o prigovoru na optuznicu

OKRUŽNI SUD U ZAGREBU

Posl. br. K-91/84

Kv-98/86

RJEŠENJE

Okružni sud u Zagrebu u vijeću sastavljenom od sudaca toga suda Vinja Vladimira kao predsjednika vijeća, te Primorac-Lahovski Sonje i Martinović Jovice kao članova vijeća, uz sudjelovanje zapisničara Kolić Zlate, u krivičnom predmetu protiv okr. ARTUKOVIĆ ANDRIJE, zbog kriv. djela iz čl. 142 i dr. KZJ, odlučujući u nejavnoj sjednici vijeća o prigovoru okrivljenog protiv optužnice Okružnog javnog tužilaštva u Zagrebu br. Kt-144/84 od 14.02.1986. godine, dana 28.02.1986. godine,

r i j e š i o j e :

Temeljem čl. 273 st. 1 ZKP-a prigovor protiv optužnice odbija se kao neosnovan.

O b r a z l o ž e n j e

Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu podiglo je 14.02.1986. godine optužnicu broj Kt-144/84 protiv Artuković Andrije zbog izvršenja krivičnih djela iz čl. 142 i 144 KZJ. Optužnica je podignuta temeljem odredbe čl. 160 st. 1 ZKP-a, po pribavljenoj suglasnosti istražnog suca da se ne provodi istraga.

Protiv ove optužnice pravodobno je podnio prigovor okr. Artuković Andrija, po svojim braniteljima Olujic Željku, Degen Silviju, odvjetnicima iz Zagreba, te Popović Srđi, odvjetniku iz Beograda.

Prema navodima prigovora, optužnica nije pravilno sastavljena, jer nisu navedeni svi osobni podaci o optuženom, ona između ostalog sadrži zakonska obilježja djela koja se okrivljenom tom optužnicom i ne stavljaju na teret, ona je neodređena i u pojedinim djelovima nejasna. Osim toga, neki dokazni prijedlozi iz optužnice su neodređeni, drugi opet ne mogu niti poslužiti kao dokaz, neki svjedoci su saslušani protivno odredbama ZKP-a, a u obrazloženju optužnice se ne navode dokazi kojima se utvrđuju odlučne činjenice. Osim toga se ukazuje da su sudski vještaci, pri likom ocjene psihičke podobnosti okrivljenoga i njegovog općeg zdravstvenog stanja, umjesto provođenja psihijatrijskog vještačenja, dali samo svoje mišljenje, ali bez

nalaza, što predstavlja pogrešku i nedostatak u provedenom postupku. U prigovoru se stoga predlaže donošenje odluke da nema mjesta optužbi te da se krivični postupak obustavlja (jer da nema dovoljno dokaza da je okrivljeni osnovano sumnjiv za djelo koje je predmet optužbe), odnosno, alternativno, da se optužnica vrati javnom tužiocu radi otklanjanja nedostataka ili dopuna istrage (čl. 270 toč. 4 ZKP-a odnosno čl. 269 st. 2 ZKP-a).

Prije donošenja odluke o prigovoru saslušan je javni tužilac (čl. 268 st. 2 ZKP-a) koji je u pismenoj izjavi predložio da se prigovor okr. Artuković Andrije odbije kao neosnovan.

Prigovor nije osnovan.

Razmatrajući povodom prigovora sadržaj podignute optužnice, vijeće je nakon analize dokaznog materijala koji prileži spisu našlo da je okr. Artuković Andrija osnovano sumnjiv za djela koja su predmet optužbe. Osnovana je sumnja podkrijepljena dokazima koje je predložio javni tužilac u optužnici, a prigovori obrane koji se odnose bilo na formalnu stranu optuženja, bilo na suštinu inkriminacija iz optužnice, ne dovode u pitanje ovakav zaključak suda.

Za prvu grupu prigovora, kao što su napr. ispuštanje naznake državljanstva okrivljenika ili pojedine formulacije iz obrazloženja optužnice na što ukazuje prigovor, ističe se da su ti navodi po svojem karakteru takvi da ne mogu imati nikakvog utjecaja na pitanje procjene ispravnosti optužnice u formalnom smislu.

S druge strane, ovo vijeće – suprotno tvrdnjama iz prigovora – ne nalazi da bi navodi u pojedinim dijelovima činjeničnog opisa djela iz optužnice bili neodređeni.

Interpretacijom teksta tog opisa dolazi se do zaključka da je tamo javni tužilac naveo sve što je nužno da se ta krivična djela što točnije odrede - čl. 262 st. 1 toč. 2 ZKP-a. Ukoliko su kod toga korištene riječi, izrazi ili formulacije koje bi se – istrignute iz konteksta činjeničnog opisa – i mogle eventualno odnositi na neko drugo krivično djelo (koje nije inače predmetom optužbe, napr. genocid), tada ovo vijeće ukazuje na potrebu da se sve inkriminacije sagledaju u njihovoj cjelini, kako zbog složenosti tih krivičnih djela, tako i zbog već istaknute zakonske obaveze da se ona što točnije odrede.

Nisu osnovani nadalje niti oni navodi prigovora koji se odnose na dokazne prijedloge koji su stavljeni u optužnici. U ovoj fazi postupka vijeće s jedne strane niti nije ovlašteno ulaziti u ocjenu uvjerljivosti, istinitosti ili vjerodostojnosti pojedinih dokaza. Stoga se ovo vijeće u tu ocjenu ne može upuštati povodom prigovora protiv optužnice jer je to isključivo stvar vijeća koje sudi na glavnoj raspravi. S druge strane, niti na glavnoj raspravi vijeće koje sudi nije vezano prijedlozima iz optužnice u pogledu odluke koje će dokaze na glavnoj raspravi provoditi. Raspravom vijeću treba prepuštiti da, ovisno o potrebi, odlučuje i o onome što se u prigovoru navodi u pogledu pojedinih dokaznih prijedloga, napr. u odnosu na izbor dokaza, podobnost pojedinih svjedoka, procjenu dopustivosti pojedinih dokaza i sl. Ispitivanje optužnice u ovoj fazi postupka nema za svrhu rješavanje pitanja o kojima će odlučivati raspravno vijeće na glavnoj raspravi, a upravo na takva pitanja su usmjereni oni dijelovi prigovora protiv optužnice koji se odnose na predložene dokaze.

U pogledu onog dijela prigovora koji se odnosi na izostavljanje iz optužnice po-

dataka prikupljenih od strane istražnog suca o stanju okrivljenika, ovo vijeće smatra da je stvar javnog tužioca da procijeni što će sve sadržavati optužnica koju podiže, kao što je u nadležnosti raspravnog, a ne ovog vijeća, da procjenjuje o kakvom se dokazu radi.

Budući da ovo vijeće nije našlo da u optužnici protiv koje je uložen prigovor te u provedenom postupku ima pogrešaka odnosno nedostataka zbog kojih bi trebalo vratiti optužnicu javnom tužiocu, a nije isto tako niti nađeno postojanje razloga za donošenje odluke u smislu čl. 270 ZKP-a, kako je to predloženo u prigovoru protiv optužnice, valjalo je prigovor okr. Artuković Andrije protiv uvodno citirane optužnice Okružnog javnog tužilaštva u Zagrebu odbiti kao neosnovan, temeljem zakonskih propisa iz izreke ovog rješenja.

Okružni sud u Zagrebu
u Zagrebu, 28.03.1986.

Zapisničar:
Zlata Kolić v.r.

Predsjednik vijeća:
Vladimir Vinja v.r.

Za točnost otpavka – ovlaštteni službenik:
Ljubica Skeledžić

Presuda Okružnog suda

Poslovni broj: K 91/84-61

U IME NARODA!

Okružni sud u Zagrebu, u vijeću sastavljenom od sudaca okružnog suda Gajski Milka, kao predsjednika vijeća i Rumenjak Božidara, kao člana vijeća, te Alilović Nedjeljka, Ilovar Katice i Đukić Vasilja, kao sudaca porotnika, uz sudjelovanje Krivokuća Marije, kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Artuković Andrije, zbog krivičnih djela iz člana 142 i 144 KZ SFRJ, a povodom optužnice Okružnog javnog tužioca u Zagrebu od 14.03.1986. godine, broj: KT-144/84, nakon održane glavne i javne rasprave u trajanju od 14. travnja 1986. godine, do 9. svibnja 1986. godine, u prisutnosti optuženog Artuković Andrije, Gajer-Pinter Ivanke, Okružnog javnog tužioca i njenog zamjenika Nobile Ante, branitelja Olujčić Željka i Degen Silvija, obojica advokati iz Zagreba, te Popović Srđe i punomoćnika oštećenog Vidić Stevana, Perović Slobodana, obojica advokata iz Beograda, u sjednici vijeća održanoj dana 14. svibnja 1986. godine, donio je i istog dana javno objavio,

PRESUDU

Optuženi Andrija Artuković, sin Marijana i Ruže, rođene Rašić, rođen 29.11.1899. godine u Klobuku, općina Ljubuški, Hrvat, završio Pravni fakultet u Zagrebu, sada u pritvoru od 12. veljače 1986. godine,

kriv je

što je:

nakon osnivanja i organiziranja, pod zaštitom i u službi njemačkih i talijanskih okupatora, ustaške kvasilniške tvorevine nazvane "Nezavisna država Hrvatska", po Anti Paveliću, optuženiku i drugim ustaškim ratnim zločincima, u vladi koje je optuženik od 10. travnja 1941. godine do svibnja 1945. godine bio ministar unutrašnjih poslova, ministar pravde i bogoštolja i državni prabilježnik, a u kojoj su iz vjerske i rasne mržnje, vođene fašističko-ustaškom ideologijom, organizirana i provedena masovna preseljenja, progoni, odmazde, mučenja, pokatoličenja i ubijanja civilnog stanovništva, Srba, Jevreja, Roma, Hrvata i drugih narodnosti, u sabirnim i koncentracionim logorima, kao Jasenovac, Stara Gradiška, Jadovno, Kerestinec, Danica

kod Koprivnice, Slano na Pagu, Jastrebarsko, Loborgrad, kao i drugim mnogobrojnim stratištima Zagreba, Sarajeva, Siska, Osijeka, Karlovca, Gudovca kod Bjelovara, Đakova, Gline, Grabovca Banskog, Banije, Korduna, Like, Bosne i Hercegovine i Srijema, u kojima je ubijeno stotine tisuća ljudi, a među njima žena i djece,

1a) neutvrđenog dana početkom 1942. godine u blizini Vrginmosta u prisutnosti Ante Pavelića, saznajući da je u blizini uništena ustaška satnija, radi odmazde, naredio da se ubija civilno stanovništvo okolnih sela, pa su u obližnju dolinu dovedeni stanovnici tih sela i tu ubijeni mitraljeskim rafalima,

1b) neutvrđenog dana krajem 1941. godine u Zagrebu, na Krešimirovom trgu, nakon što je tu dovedeno nekoliko stotina građana, naredio Lahovski Ladislavu, da ih kamionima prebaci u Kerestinec, a zatim i sam pratio kolonu do Kerestince i tu izdao naređenje, da se osobe koje se nalaze u zadnjem dijelu kolone vozila, ubiju, nakon čega je oko 400 osoba iskrcano iz kamiona i ubijeno mitraljeskim rafalima,

1c) neutvrđenog dana u svibnju 1941. godine, naredio Knez Ferdi, šefu policije u Sremskoj Mitrovici, da Vidić Ješu odvede u logor, a koju naredbu je ovaj i izvršio, te je Vidić Ješo interniran u koncentracioni logor Danica kod Koprivnice, a zatim u logor Jadovno, iz kojeg se nije vratio,

dakle, kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata i okupacije, naredio da se civilno stanovništvo ubija i protuzakonito odvodi u koncentracione logore,

2) neutvrđenog dana početkom 1943. godine, nalazeći se u pratnji Ante Pavelića u blizini Samobora, naredio, da se više stotina partizana, zarobljenih na području Žumberka, ubije, a što je učinjeno tako, da su zarobljenici dovedeni na jednu livadu i tu ubijeni mitraljezima i pregaženi tenkovima,

dakle, kršeći pravila međunarodnog prava, naredio da se ratni zarobljenici ubijaju,

čime je počinio krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava i to: radnjama opisanim u točkama 1a, b, i c, krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, opisano i kažnjivo po članu 142 KZ SFRJ, a djelom pod točkom 2 krivično djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, opisano i kažnjivo po članu 144 KZ SFRJ,

pa mu se za svako od tih djela, po članu 142 i 144 KZ SFRJ utvrđuje smrtna kazna i temeljem člana 48 stav 2 točka 1 KZ SFRJ, sud optuženog Artuković Andriju,

**osuđuje
na
smrtnu kaznu.**

Temeljem odredbe člana 98 stav 4 u vezi člana 95 stav 2 točka 1 do 6 ZKP-a, troškovi krivičnog postupka padaju na teret budžetskih sredstava.

Obrazloženje

Okružni javni tužilac u Zagrebu podigao je optužnicu protiv Andrije Artukovića dana 14.03.1986. godine, broj: KT-144/84, zbog krivičnih djela iz člana 142 i člana 144 KZ SFRJ.

Optuženi Andrija Artuković poriče izvršenje djela za koja je optužen.

Za djelo iz točke 1a izreke tvrdi, da nikada nije bio u Vrginmostu, niti u blizini tog mjesta i da nikada sa Antom Pavelićem nije odlazio izvan Zagreba u druga mjesta. Znao je da su vođene borbe sa partizanima, o čemu se je razgovaralo na sjednicama vlade. Kao ministar unutrašnjih poslova nije primao usmene izvještaje "o tim ekscesnim slučajevima", jer su veliki župani o takvim neredima bili dužni dostavljati pismene obavijesti. Ne sjeća se izvještaja iz velike župe Pokuplje, niti događaja vezanih za prilike u Vrginmostu.

Isto tako poriče izvršenje radnji iz točke 1b izreke. Nikada nije obilazio teren, nije dolazio u kontakt sa vojnim rukovodiocima, nije davao naređenja za ubijanje ljudi, kako to navodi optužba. Sjeća se imena Ladislava Lahovski. Nije nikada sudjelovao u nekoj akciji gdje su izdavana naređenja za ubijanje građana. Zna da je postojao logor Kerestinec koji je osnovan početkom NDH, ali se ne sjeća tko je bio u njemu zatvaran i kada je taj logor ukinut. Čuo je i za postojanje drugih logora. Smatra da logori nisu "osnovani bez razloga" i "od objesti", ali nezna tko ih je osnovao i što se je u njima dešavalo. Čuo je za hapšenja u Zagrebu, o čemu su kao i o logorima pričali ministri na sjednicama vlade ili kad su dolazili kod njega i obavještavali ga "o takovim i sličnim stvarima". Sjeća se, da je na sjednicama vlade ponekad bio prisutan i "poglavnik" Ante Pavelić, a posebno opisuje njegovu prisutnost, kada se je na sjednici govorilo o "uzbunama kod Karlovca", ali se ne sjeća detalja o tome.

U cijelosti poriče izvršenje radnji iz točke 1c, pa tvrdi, da nikada nije čuo za pok. Ješu Vidića. Zna za Franju Truhara, koji je vršio neku funkciju u Sremskoj Mitrovici i sjeća se kako ga je ovaj jednom posjetio u nekoj delegaciji, pa dopušta mogućnost da se je tada govorilo i o Ješi Vidiću.

Za djelo iz točke 2 tvrdi, da je to laž. Nikada nije bio na području Samobora, niti je sudjelovao u akcijama kako ga tereti optužba.

Optuženik priznaje da je postao član ustaškog pokreta u emigraciji 1932. godine, gdje je i položio ustašku zakletvu. Ante Pavelić, kojeg poznaje još iz vremena kada je sam bio odvjjetnički pripravnik u Zagrebu, imenovao ga je za upravnog i nadzornog zapovjednika svih ustaških logora u kojima su se obučavali ustaški teroristi. Za potrebe i po zadacima ustaškog pokreta, putovao je u Beč i Budimpeštu, gdje se je sastao sa rukovodiocima logora Janko Puszta, te Berlin gdje je boravio tri godine. Tu ga je zatekao napad nacističke, Hitlerove Njemačke na Jugoslaviju. Nakon napada nacističke Njemačke i fašističke Italije na Kraljevinu Jugoslaviju, u Zagreb je doputovao iz Berlina sa ustaškim prvakom Mladenom Lorkovićem u pratnji njemačkog oficira. Dana 16. travnja 1941. godine, imenovan je ministrom unutrašnjih poslova u vladi NDH.

U emigraciji se je kao član ustaškog pokreta spremao "za revoluciju u Hrvatskoj". Tvrdi, da nije odobravao fašistički program i nacionalsocijalizam, već je imao svoj vlastiti program, kojeg je provodio po vlastitoj savjesti u suglasnosti sa programom Ante Pavelića. Priznaje, da je usvojio ustašku ideologiju i načelo ustaškog pokreta.

Priznaje, da je u vladi NDH bio kroz cijelo vrijeme trajanja rata, a 1945. godine, neposredno prije sloma okupacionog režima, napustio je Zagreb sa ostalim članovi-

ma vlade. U dva je navrata u vladi bio ministar unutrašnjih poslova, a bio je i ministar pravde i bogoštovlja i državni prabilježnik, koja funkcija je bila u rangu ministra.

Ne sjeća se pojedinosti svog rada kao člana vlade, a posebno kao ministra unutrašnjih poslova. Koliko se sjeća naročito je bio angažiran na organizaciji, upravnim poslovima i popuni ministarstva odgovarajućim službenicima.

Tvrđi, da zakonske odredbe o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda, o rasnoj pripadnosti, o zaštiti naroda i arijevske kulture, o zabrani ćirilice i druge, te na osnovi njih donijetih provedbenih odredbi, nisu izričito njegova ideja niti prijedlog. Inicijativu za te zakonske odredbe, dao je Ante Pavelić, on je dao samo svoje mišljenje kao ministar unutrašnjih poslova, na čemu su dalje radili stručnjaci. Te "zakonske odredbe" opravdava teškim vremenima, koja su nalagala donošenje zaštitnih mjera i primjenu represija. Priznaje stvaranje rasnog pitanja i provođenja rasne politike. Po njemu je čistoća naroda i rase nužna pojava za prosperitet svakog naroda i njegovo održavanje.

Ne sjeća se postojanja i rada rasnopolitičkog povjerenstva u Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Nije mu poznato, da su u NDH vršeni masovni progoni i ubojstva Srba, Židova, Roma, Muslimana, Hrvata, komunista, antitašista i simpatizera NOB. Međutim, dozvoljava da su postojale ovakve pojave prekoračenja zakonskih ovlaštenja od strane pojedinaca iz upravnog i vojnog aparata NDH, ali da njegov udjel kao ministra unutrašnjih poslova, nije postojao ni u kojem slučaju. To nisu bile mjere represivnog karaktera državnog aparata, već naprotiv sporadični slučajevi izvršeni po pojedincima, prema kojima su zbog toga poduzimane zakonske mjere. Kao ministar unutrašnjih poslova imao je slobodne ruke i radio je po svojoj savjesti, pridržavajući se osnovnih moralnih zakona i normi. Teška i nesigurna vremena, uvjetovala su u ratnom vohoru izvjesne represivne mjere i izvjesnu dozu terora, koji se je, dijelom, zasnivao i na donesenim propisima. Židovi su bili moćni, politiku njihovog istrebljenja nije uopće bilo moguće realizirati. Istrebljenja Srba u NDH nije bilo, a izvjesno preseljavanje Srba je vršeno sa graničnih područja, u cilju zaštite tih područja. Ukoliko je bilo istrebljenja Roma i drugih, to je sve vršeno po nalogu šefa države, Ante Pavelića.

Bio je osoba povjerenja Ante Pavelića, koji ga je poslao, sa posebnim ovlaštenjem i u Sarajevo 1941. godine. Suradivao je i sa nadbiskupom Alojzijem Stepincom, u kojeg je imao puno povjerenje. Pokatoličenje Srba nije bilo u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova, već je za to bilo nadležno svećenstvo.

Misli, da su logori bili u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova i ustaške nadzorne službe. Dopušta mogućnost da su u koncentracione logore upućivani "nepoćudni ljudi" po vjeri i rasi, kao i protivnici NDH. Čuo je i za logor Jasenovac, ali ne zna ništa detaljnije o njemu.

Poznato mu je, da su postojali prijekli sudovi, njihovo postojanje opravdava teškim prilikama u kojima su sva sredstva dozvoljena.

Zbog teške situacije u NDH, koja je bila ugrožena od partizana i komunista, dolazile su mu brojne delegacije. Tamo gdje je situacija bila najteža, zvao je vojsku da priskoči i vojska mu je izlazila u susret, jer je imala povjerenja u njega.

U završnoj riječi okružni javni tužilac i njen zamjenik naveli su, da posljedice krivičnih djela, koja se optuženiku stavljaju na teret su tako teške, da ne mogu biti zaboravljene. Optuženik je bio proglašen ratnim zločincem 1946. godine, a postupak za njegovo izručenje pokrenut je kod vlade SAD 1951. godine, taj je zahtjev odbijen 1959. godine, da bi 1984. godine postupak bio ponovno pokrenut, te je uslijedilo izručenje optuženika 1986. godine, a za krivična djela opisana u optužnici.

Detaljno je analizirana obrana optuženika, pa je ukazano, da priznaje nebitne činjenice, dok u pogledu činjenica koje ga terete, brani se nesjećanjem, negiranjem, tvrdeći da je uvijek postupao po načelima morala. Optuženik svoju odgovornost u pogledu donošenja rasnih zakona i načina rješavanja rasnog pitanja prebacuje na druge. Tužilac smatra dokazanim ulogu optuženika u donošenju i provedbi raznih zakonskih odredbi, kao i provedbenih odredbi na temelju kojih su vršene odmazde, pokrštavanja, kao i da je proveden teror nad Srbima, Jevrejima, Hrvatima, Romima i drugima. Optuženik je, kao ministar unutrašnjih poslova, stvarao represivni aparat tzv. NDH, izdavao odredbe, okružnice, uputstva i drugo i da stoga nije neobično, da je i sam neposredno sudjelovao u masovnim odmazdama – ubojstvima.

Detaljnou analizom provedenih dokaza, a posebno iskaza svjedoka Bajre Avdića, tužilac tvrdi, da su u potpunosti dokazana djela iz optužnice u svim bitnim obilježjima.

U pogledu ocjene postojanja bitnih subjektivnih obilježja krivičnih djela iz optužnice, tužilac je u svojoj završnoj riječi ukazao na izvedene dokaze u toku glavne rasprave, koji u svojoj ukupnosti potvrđuju da je takvo postupanje optuženika u inkriminiranom vremenskom razdoblju bila njegova smišljena aktivnost u skladu sa ideologijom njegovom i onom njegovih suradnika. Vrijeme proteklo od izvršenja krivičnih djela ne umanjuje njegovu krivičnu odgovornost za učinjena krivična djela, optuženik nije pokazao žaljenje zbog izvršenih djela, zbog kojih je opravdano nazvan "balkanskim krvnikom", pa javni tužilac smatra, da se svrha kažnjavanja u ovom slučaju može postići samo izricanjem najteže kazne.

Javni tužilac je posebno analizirao norme međunarodnog prava povezujući ih sa odredbama KZ SFRJ.

Punomoćnik oštećenika, advokat Slobodan Perović je u završnoj riječi, opširno analizirao rezultate provedenog dokaznog postupka u odnosu na radnju izvršenja iz točke 1c optužnice, pa smatra, da je ovo utvrđeno u cijelosti izvedenim dokazima. Radi ostvarenja zahtjeva za naknadu štete, pokrenuti će posebni postupak.

Branitelj Silvije Degen, u svom dijelu završne riječi, postavio je pitanje svrshodnosti krivičnog postupka protiv optuženika s obzirom na njegovo zdravstveno stanje i starost. Tvrdi, da nalazi i mišljenja liječnika vještaka u ovom postupku ne pružaju pravu sliku psihofizičkog stanja optuženika, jer da nisu izvršena sva potrebna medicinska ispitivanja, da bi se ustanovilo, da li je u smislu odredbi ZKP-a, sposoban da bude aktivni učesnik krivičnog postupka.

Opširno je analizirao izvedene dokaze u odnosu na toč. 2 optužnice pa tvrdi, da iskaz svjedoka Bajre Avdića nije vjerodostojan, taj iskaz ne potvrđuje ni jedan drugi od izvedenih dokaza, niti povijesna literatura, u koju je sud odbio da izvrši uvid. Stoga je predložio da se postupak protiv optuženika, temeljem odredbe člana 143

ZKP-a, obustavi, odnosno alternativno, da optuženik bude temeljem člana 350 točka 1 i 3 ZKP-a, oslobođen od optužbe.

Branitelj Srđa Popović je u završnoj riječi ukazao na nezakonitost preambule optužnice, koja, po njegovom stanovištu, sadrži opise niza krivičnih djela, koja se dokazuju jedino pravomoćnom presudom.

Analizirajući izvedene dokaze u pogledu radnji izvršenja opisanih u točki 1c optužnice, tvrdi, da izvedenim dokazima ništa nije dokazano. Ni jedan od saslušanih svjedoka nije potvrdio ponašanje optuženika, kako mu se ovo stavlja na teret optužnicom.

Govoreći o pravnim pitanjima presude tvrdi, da je s obzirom i na međunarodne norme, izvršena nepravilna pravna kvalifikacija. Drži, da se djela optuženika iz optužnice, s obzirom na odredbe člana 3 i 4 KZ SFRJ, jedino pravilno mogu označiti kao krivična djela iz člana 167 st. 1 t. 1 i 2 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine, a za koje je djelo nastupila apsolutna zastara krivičnog gonjenja. S obzirom na sadržaj akta o izručenju optuženika, smatra, da nema mjesta primjeni pravnih kvalifikacija djela iz člana 142 i 144 KZ SFRJ ili primjeni člana 141 KZ SFRJ, kako je to predložio punomoćnik oštećenika.

Branitelj Željko Olujić, je također u završnoj riječi ukazao na nezakonitost preambule optužnice. U ocjeni ličnosti optuženog Andrije Artukovića, pozvao se je na znanstveno-publicističku literaturu, pa tvrdi, da optuženik u NDH nije imao takvu značajnu ulogu, kako to tvrdi optužba.

Analizom iskaza svjedoka Bajre Avdića u odnosu na radnje izvršenja opisane u točkama 1a i 1b optužnice, tvrdi, da je ovaj neistinito iskazivao i da njegov iskaz nije potvrđen drugim izvedenim dokazima, a posebno ne znanstveno-povijesnom literaturom, koju je sud odbio čitati kao dokaz u toku ovog krivičnog postupka. Kao i ostali branitelji, predložio je, da optuženik bude oslobođen od optužbe, temeljem odredbe člana 350 točka 3 ZKP-a.

Optuženi Andrija Artuković u cijelosti je prihvatio završne riječi svojih branitelja i smatra da je njegova nevinost utvrđena u ovom krivičnom postupku.

U toku dokaznog postupka sud je saslušao svjedoke: Ružu Rubčić (list 1134 spisa), Franju Truhara (list 1139 spisa), Jelenu Rašović (list 1140 spisa), Simu Tomovića (list 1141 spisa), Srdoljuba Mirkovića (list 1142 spisa), Ivu Senjanovića (list 1147 spisa), Željka Salzbergera (list 1149 spisa), Egona Bergera (list 1150 spisa), Stjepana Bratelja (list 1150 spisa), Blaža Mesarića (list 1152 spisa), Stjepana Nikolića (list 1155 spisa), Radovana Trivunčića (list 1155 spisa), Ivana Buntaka (list 1156 spisa), Miju Geca (list 1157 spisa), Ljubana Jednaka (list 1159 spisa), Maru Vejnović-Smiljanić (list 1162 spisa), Mila Dobrića (list 1163 spisa), Franju Vuksana (list 1165 spisa), Đuru Kljajića (list 1166 spisa), Dragutina Starea (list 1170 spisa), Marka Altarca (list 1171 spisa), Jovana Živkovića (list 1172 spisa), Filipa Barbarića (list 1173 spisa), Josipa Korošca (list 1174 spisa), Slavka Galića (list 1196 spisa), i Bajru Avdića (list 1197 spisa). U smislu odredbe člana 333 stav 1 točka 1 ZKP-a, pročitani su zapisnici o saslušanju svjedoka u prethodnom postupku: Bože Barbarića (list 72-74 spisa), Vuke Radeka (list 133-135 spisa), Josipa Tučana (list 309-311 spisa), Stjepana Kraljevića (list 234-235 spisa), Josipa Bobana (list 247 spisa), Vjekoslava

Vargovića (list 260 spisa), Slavka Čelanskog (list 286 spisa), Ivana Cvitanovića (list 287-288 spisa), Stjepana Fundaka (list 304-306 spisa), Novaka Mastilovića (list 603-605 spisa), Vladimira Gotthardia (list 314-316 spisa), Branislava Broza (list 317-318 spisa), Antuna Jezerana (list 319-320 spisa), Stjepana Legovića (list 325-326 spisa), Mirka Gojsilovića (list 337-340 spisa), Marije Čorba (list 346 spisa), Marka Draženovića (list 353 spisa), Pavla Karajkovića (list 380 spisa), Mirka Šakića (list 412 spisa), i Olge Vidić (list 445-446 spisa).

Nadalje su pročitani sadržaji slijedećih dokumenata: zakonska odredba za odbranu naroda i države (N.N. broj 4 od 17.4.1941.), zakonska odredba o zabrani ćirilice (N.N. br. 11 od 25.4.1941.), provedbena naredba zakonske odredbe o zabrani ćirilice (N.N. broj 11 od 25.4.1941.), zakonska odredba o državljanstvu (N.N. broj 16 od 30.4.1941.), zakonska odredba o rasnoj pripadnosti (N.N. broj 16 od 30.4.1941.), zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i zaštiti hrvatskog naroda (N.N. broj 16 od 30.4.1941.), naredba o zabrani zaposlenja ženskih osoba u nearijevskim kućanstvima (N.N. broj 20 od 6.5.1941.), zakonska odredba o osnivanju ravnateljstva za javni red i sigurnost za NDH (N.N. broj 21 od 7.5.1941.), zakonska odredba o prijemkim sudovima (N.N. broj 32 od 20.5.1941.), provedbena naredba o ustrojstvu i poslovanju ravnateljstva za javni red i sigurnost (N.N. broj 33 od 21.5.1941.), zakonska odredba o zaštiti narodne i arijevske kulture hrvatskog naroda (N.N. broj 43 od 4.6.1941.), naredba o ustrojstvu i djelokrugu rada rasnopolitičkog povjerenstva (N.N. broj 43 od 4.6.1941.), naredba o promjeni židovskih prezimena i označavanju Židova i židovskih tvrtki (N.N. broj 43 od 4.6.1941.), naredba o utvrđivanju rasne pripadnosti državnih i samoupravnih službenika i vršitelja slobodnih akademskih zvanja (N.N. broj 44 od 5.6.1941.), zakonska odredba o ustaškoj nadzornoj službi (N.N. broj 111 od 26.8.1941.), zakonska odredba o postupku kod komunističkih napadaja kada se počinitelj ne pronađe (N.N. broj 142 od 2.10.1941.), zakonska odredba o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore (N.N. 188 od 26.11.1941.), zakonska odredba o suzbijanju nasilnih kažnjivih čina protiv države, pojedinih osoba ili imovine (N.N. broj 162 od 22.7.1942.), zakonska odredba o nadležnosti za rješavanje židovskog pitanja (N.N. broj 15/42), nalog broj 15 ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH od 14.8.1941. godine, nadopuna zapovjedi o postupku sa Ciganima od 20.5.1942. godine, odluka ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH od 30.7.1941. godine, pismo potpisano po optuženiku od 6.11.1942. godine, pismo naslovljeno optuženiku kao ministru unutrašnjih poslova upućeno 13.1.1942. godine od Lukić Tome, kotarskog dočinovnika iz Prijedora, okružnica upućena župskim redarstvenim oblastima, ispostavama župskih oblasti, i redarstvenim oblastima grada Zagreba od 12.4.1943. godine, dopis broj 1189/41 od 8.7.1941. godine, upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova, izvještaj broj 57/41 od 1.5.1941. godine, upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova, izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova br. 3516/41 od 7.5.1941. godine, obavijest broj 400/42 od 27.4.1942. godine, upućenog ministru unutrašnjih poslova, dopis tajništva Ministarstva unutrašnjih poslova, upućeno zapovjedništvu ustaške nadzorne službe od 29.9.1942. godine, odluka glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost broj 81366/43 od 22.5.1943. godine, izvještaj dr Petra Bačića, upućen optuženiku kao ministru unutrašnjih poslo-

va NDH od 11.7.1941. godine, okružnica ministarstva pravosuđa i bogoštovlja svim velikim župama od 14.12.1942. godine, pismo Đure Divjanovića iz Zagreba upućeno 13.10.1942. godine Mili Jakovljević u Našice, dokument sa oznakom NDH broj: 33970/ID/42 od 21.9.1942. godine, upućen od optuženika Državnoj riznici, odjelu za državni proračun i računovodstvo Zagreb, dopis broj 33970 od 21.9.1942. godine, upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH (list 206 spisa), dio govora optuženika održanog 24.2.1942. godine na sjednici hrvatskog državnog sabora u dijelu koji se odnosi na rješavanje židovskog pitanja (N.N. broj 46/42), odredbe o imenovanju, razrješenju i odlikovanju optuženika od 16.4.1941. godine, 17.4.1941. godine, 10.10.1942. godine, 29.4.1943. godine, 12.10.1943. godine i 10.4.1944. godine, zakonska odredba o državnoj vladi NDH i to samo paragraf 6 (N.N. broj 59/41), članak "Istina o ofenzivi na Kordunu i Petrovu goru" iz lista "Partizanski vjesnik" broj 79 od 13.6.1942. godine i akt o ekstradiciji (list 692-693 spisa).

Izvršen je uvid u cjelokupnu priloženu dokumentaciju uz spis, kako je to predloženo u optužnici, s time, da su razgledane posebno fotografije "Spomen područja Jasenovac", "Muzeja narodne revolucije Zagreb" i fotografije oglasa Ministarstva unutrašnjih poslova o izvršenju smrtnih kazni nad osobama osuđenim po prijekom sudu u Zagrebu, gledana je projekcija inserata iz filmova "Jasenovac 1945" i "Evangelje zla".

Liječnici vještaci, prof. dr Ante Sila, prof. dr Mijo Rudar, prof. dr Rudolf Turčin, doc. dr Karla Pospíšil-Završki i dr Ivan Košuljandić, dali su pismene nalaze i mišljenja o zdravstvenom stanju optuženika i o njegovoj sposobnosti da prati sudski postupak i sudjeluje u njemu, a usmeno su obrazložili te nalaze i mišljenja i odgovarali na postavljena pitanja vještaci doc. dr Karla Pospíšil-Završki, dr Ivo Košuljandić i prof. dr Mijo Rudar.

Na temelju analize svih provedenih dokaza zasebno i u njihovoj međusobnoj zavisnosti, te ocjene istih i ocjene njegove obrane, ovaj je sud utvrdio da je optuženik počinio djela na način kako je to opisano u izreci ove presude i da je takvim ponašanjem ostvario sva bitna subjektivna i objektivna obilježja krivičnih djela iz člana 142 i člana 144 KZ SFRJ, pa je stoga optuženog Andriju Artukovića proglasio krivim.

Iz iskaza svjedoka Ruže Rubčić, Blaža Mesarića, Mije Geca, Ive Senjanovića, Ivana Buntaka i Mare Vejnović-Smiljanić, utvrđeno je da su svi oni bili uhapšeni i zatvoreni bez razloga i pravnog osnova i bili podvrgnuti mučenjima izgladnjivanjem, žeđu i batinjanjima. Njihovi vrlo uvjerljivi opisi mučenja, koja su proživljavali po zatvorima i logorima Zagreba, Gospića, Siska, Zlatar Bistrice i Stare Gradiške, po ocjeni suda su istiniti. Iskazivali su što su proživjeli i vidjeli, opisi su vrlo potresni i dirljivi, pa stoga sud njihove iskaze u cijelosti prihvaća kao istinite. Svjedoci su svojim opisima vlastitih stradanja i stradanja ljudi, koji su s njima bili zatočeni i deportirani u zatvore i logore, potvrdili, kako su takva mučenja imala za posljedicu smrt mnogih zatočenika i logoraša. O izuzetno brojnim mučenjima i ubojstvima u logoru Jasenovac, vrlo su uvjerljivo iskazivali i svjedoci Jovan Živković i Josip Korošec. Svi svjedoci, koji su se tako našli u logoru Jasenovac i Stara Gradiška, govorili su i o izuzetnim i mnogobrojnim stradanjima žena i djece.

Svjedok Egon Berger je vrlo uvjerljivo iskazao, kako je bio uhapšen kao Jevrej i

interniran u logor Jasenovac. Tamo je bio grobar i vidio je masovna ubijanja muškaraca, žena, djece.

Masovna ubijanja vršena su i izvan sabirnih i koncentracionih logora, što je svojim iskazom potvrdio svjedok Ljuban Jednak, koji je jedini preživjeli očevidac pokolja ljudi srpske narodnosti u glinskoj crkvi. Svjedok je na potresan način, navodeći mnoge detalje, opisao ta stradanja. Upravo ovako detaljno opisivanje svog vlastitog stradanja, kao i stradanja njegovih suseljana, potvrđuje da je svjedok iskazivao ono što je zaista proživio, ne izmišljajući ništa. Uostalom, na istovrstan su način iskazivali i svi ostali svjedoci, dajući takvim načinom iskazivanju izuzetnu uvjerljivost.

Optuženik je znao za ovaj događaj u glinskoj crkvi, jer to tako proizlazi iz iskaza svjedoka Vjekoslava Vargovića, koji je imao prilike vidjeti dokumente i naređenja izdana upravo po optuženom Andriji Artukoviću, a koji su se svojim sadržajem odnosili na pokatoličenje Srba i njihovu likvidaciju u toj crkvi. Taj je svjedok bio ustaški logornik u Donjem Miholjcu i ustaški službenik, pa je s obzirom na takav svoj položaj, posve sigurno imao prilike, ne samo vidjeti, već i pročitati sadržaje niza dokumenata dobijenih od "viših vlasti i organa" tzv. NDH.

O stradanjima ljudi u okolici Tuzle, uvjerljivo je iskazivao svjedok Marko Altarac, a o ubijanjima i odvođenjima ljudi iz sela i naselja Korduna, svjedoci Đuro Kljajić, Mile Dobrić, Franjo Vuksan i Dragutin Stare.

Iskazima svjedoka Stjepana Fundaka, Stjepana Bratelja i Dragutina Starea, utvrđeno je, da je optuženik u vrijeme obavljanja funkcije ministra unutrašnjih poslova, primao razne ustaške funkcionere, koji su poslije oslobođenja proglašeni ratnim zločincima (Tolj, Tomić, Gutić i dr.). Nakon odlaska tih funkcionara na teren, redovito su na područjima kamo su otišli nastajali progoni, deportacije u logore i masovna ubojstva stanovništva.

Isto je tako iz iskaza svjedoka Jovana Živkovića, Bajre Avdića, Vuke Radeka i Josipa Korošca, utvrđeno, da je optuženik obilazio logore Jasenovac i Stara Gradiška. Svi ti svjedoci govorili su o onome što su osobno vidjeli i proživjeli, opise stradanja u bitnim su detaljima suglasno iznijeli i nemaju nikakvog razloga da neistinito terete optuženika. Sve te navode potvrđuju i svjedoci Branislav Broz, Antun Jezeran, Stjepan Legović, Mirko Gojsilović, Marija Čorba, Marko Draženović, Pavle Karajković, Marko Šakić i Vladimir Gotthardi.

Sud je posebno pažljivo ocijenio istinitost iskaza svjedoka Bajre Avdića, koji je svojim iskazom potvrdio izvršenje djela opisanih u točkama 1a i b i točki 2 izreke presude.

Taj je svjedok naveo, da je bio član ustaške jedinice, koja je čuvala sigurnost Ante Pavelića, optuženika i drugih visokih ustaških funkcionara. Vrlo je okolnosno opisao svoju obuku 1941. godine, jedinicu pratnje, u koju je bio raspoređen nakon završene obuke, naveo je imena starješina jedinice, od kojih se imena Ladislava Lahovskog sjeća i sam optuženik. Njegova je jedinica bila stacionirana u Zagrebu, o čemu je vrlo detaljno govorio, isto kao i o kretanju pratnje Zagrebom i izvan Zagreba. Opisi mjesta kuda se je kretao i zadržavao s pratnjom vrlo su detaljni, realistički i odgovaraju stvarnom stanju u vrijeme događaja koje opisuje. Zbog svoje aktivnosti u ustaškoj vojsci bio je osuđen, pa je već i s obzirom na ovo, očito da nema razloga da

nešto skriva ili iskrivljuje.

Iskazi svjedoka Bajre Avdića o njegovim zapažanjima, prilikom obilazaka raznih mjesta u pratnji optuženika i Ante Pavelića, puni su pojedinosti i opisa složenih zbivanja, koje očito ne izmišlja, uzimajući prvenstveno u obzir njegovu ličnost i njegov daljnji život. To su na primjer: opis eksplozije topa u Zlatar Bistrici, opisi i poimenično navođenje prisutnih pojedinim događajima, kao i opisi drugih pojedinosti o događajima o kojima može imati saznanje samo osoba, koja je tim događajima bila prisutna. Njegovi su navodi o događajima vremenski i prostorno podudarni s iskazima drugih svjedoka i s povijesno utvrđenim zbivanjima.

Tako je, suglasno iskazu svjedoka Bajre Avdića, o eksploziji topa u Zlatar Bistrici, prilikom posjete optuženika i Ante Pavelića, iskazivao i svjedok Ivan Buntak, sa kojim on nije imao nikakvih veza ni kontakata, kako to proizlazi iz rezultata dokaznog postupka. U iskazu svjedoka Bajre Avdića nema proturječja ni odstupanja o bitnim činjenicama. Sve to ukazuje da se tom svjedoku, suprotno tvrdnjama obrane, može potpuno vjerovati.

O događaju pod točkom 1a izreke, svjedok Bajro Avdić iskazuje, da je pratio Andriju Artukovića i Antu Pavelića na Kordun. U Vrginmostu je podnijet izvještaj da je stradala ustaška satnija u borbi s partizanima. Tada, da je Artuković naredio da se pohapsi stanovništvo iz okolnih sela i da se dovede u dolinu, što je i učinjeno, te je mitraljezima pobijeno mnogo ljudi, žena i djece. Njegov iskaz posredno potvrđuju opće poznate činjenice, da je Vrginmost bio okupatorsko uporište i da su u njegovoj užoj i široj okolici vođene žestoke borbe između ustaša i domobrana i boraca NOV-a. To između ostalog potvrđuju i pročitani članak iz "Partizanskog vjesnika", kao i svjedoci Jovan Živković, Mile Dobrić, Franjo Vuksan, Đuro Kljaić i Dragutin Stare, koji govore o tim borbama i o ubijanju civilnog stanovništva, žena i djece.

Događaj opisan u točki 1b izreke, svjedok Bajro Avdić također svojim iskazom u cijelosti potvrđuje. Svjedok detaljno i okolnosno opisuje dovođenje građana, među kojima je bilo najviše Židova na Krešimirov trg, dolazak optuženika, ukrcavanje građana u kamione, kretanje kolone prema Kerestincu i naređenje optuženika i ubijanje 400 do 500 osoba iz zadnjeg dijela kolone. Ovo su svojim iskazima posredno potvrdili svjedoci Ivan Bratelj i Željko Salzberger, koji su između ostalog iskazali, da su u blizini Krešimirovog trga okupljani Židovi i drugi građani prije nešto su transportirani u logore.

Obrana optuženika prigovorila je istinitosti iskaza svjedoka Bajre Avdića u tom dijelu, uz tvrdnju, da je logor Kerestinec bio zatvoren 14.7.1941. godine i da od tog datuma u ovaj logor nisu više dovođeni zatvorenici. Ta je tvrdnja obrane opovrgnuta iskazom svjedoka Stjepana Galića.

Svjedok Stjepan Galić radio je u dvorcu Kerestinec, još od vremena kada je dvorac bio u posjedu grofa Mihalovića, a nastavio je raditi u njemu i nakon osnutka NDH i osnivanja logora u tom dvorcu. Iskazao je, kako su ustaše i poslije ukidanja logora dovodili zatvorenike i smještavali ih u gospodarske zgrade, posebno u hambar, odakle su ih dalje odvodili u logore ili ih ubijali. Ništa ne ukazuje da se iskazu tog svjedoka ne bi trebalo vjerovati. Njegov iskaz dopunjuje iskaz svjedoka Bajre Avdića u dijelu u kojem navodi, da su zatvorenici koji nisu bili ubijeni, bili smješte-

ni u gospodarske zgrade dvorca i podrum, a da je u samom dvorcu bila ustaška časnička i dočasnička škola. Između oba ova svjedoka nije utvrđena neka ranija veza – poznanstvo, ili neka druga mogućnost da međusobno dogovore svoje iskaze – pa opisana suglasnost i ovdje čini iskaz svjedoka Bajre Avdića uvjerljivim i kako nalazi ovaj sud, istinitim.

Djelo iz točke 2 izreke, također je utvrđeno iskazom svjedoka Avdić Bajre, koji navodi da je početkom 1943. godine, bio u pratnji Pavelića i Artukovića, kada su išli u Samobor. Komandir operativne grupe ustaša, saopćio je Artukoviću i Paveliću, da su partizani i partizanke uhvaćeni u Žumberku i Artuković je naredio da se svi likvidiraju. Nakon toga su pobijeni na jednoj poljani mitraljeskim rafalima. Istinitost iskaza svjedoka Bajre Avdića i ovdje posredno potvrđuju druge utvrđene činjenice.

Optuženik je kao ministar unutrašnjih poslova predlagao donošenje propisa o kolektivnim odmazdama radi zastrašivanja građana, što je njegovo ministarstvo javno oglašavalo. Osim toga, stotine tisuća ljudi odvođeni su u logore i ubijani su, bez da se barem pokuša to opravdati pozivom na neki propis i propisani postupak. Sve je ovo ovisilo o samovolji Ante Pavelića, njegovih ministara, tabornika, logornika, kotarskih predstojnika i drugih. Upravo zato i naređenja za masovna ubojstva civila i ratnih zarobljenika, koja je, prema iskazu svjedoka Bajre Avdića izdao optuženi Andrija Artuković, predstavljaju ponašanje optuženika, koje u cijelosti odgovara sistemu ustaškog bezakonja i terora.

Ocjenujući istinitost iskaza svjedoka Bajre Avdića sa svih istaknutih aspekata, kao i kroz njegovu unutrašnju logičnost, dosljednost, provjeravajući ga iskazima navedenih svjedoka i pomoću pismenih dokumenata i opće poznatih činjenica, sud ga u cijelosti smatra istinitim. Točno je, da se u iskazu tog svjedoka ukazuju i neke razlike u odnosu na druge izvedene dokaze, no one se po svom sadržaju ne odnose na relevantne činjenice, a njihovo postojanje je realno, s obzirom na protek vremena od događaja do davanja svjedočkog iskaza, u kom je vremenu, posve izvjesno, došlo do zaboravljanja nekih nevažnih detalja. Stoga, ovo nije utjecalo na ocjenu suda o vjerodostojnosti iskaza tog svjedoka, u smislu da bi ovaj bio nepouzdan i neobjektivan. Osim toga, ovaj svjedok nema nikakvog interesa da upravo u ovom vremenu i sada neistinito iskazuje u odnosu na optuženika, o onome čemu je bio neposredno prisutan.

U odnosu na događaje iz točke 1c izreke, svjedok Franjo Truhar u svom iskazu navodi, kako je u vrijeme hapšenja Ješe Vidića bio, šef policije u Sremskoj Mitrovici. Jednom prilikom, on je osobno razgovarao s optuženikom o oslobađanju Ješe Vidića, no ovaj je to odbio učiniti. Da je Ješo Vidić uhapšen po zagrebačkoj policiji, iskazala je njegova supruga Olga, što je svojim iskazom potvrdio svjedok Srdoljub Mirković, koji je o tome čuo iz razgovora s Olgom Vidić. Svjedokinja Jelena Rašović, iskazala je, da je Ješo Vidić bio s njenim suprugom u logoru Danica kod Koprivnice, iz kojeg je zatim bio otpremljen u drugi logor. Njihove iskaze posredno potvrđuje i svjedok Sima Tomović. Svi su ti svjedoci iskazali, da se Ješo Vidić nije više vratio iz logora.

Povezujući međusobno iskaze svih ovih svjedoka, zatvara se jedan logičan i životno realan krug, koji "nedvojbeno ukazuje" da je upravo optuženik naredio hapšenje i odvođenje u logor Ješe Vidića, a što je u ono vrijeme stvarno značilo i na-

ređenje za ubojstvo. Kod takvog utvrđenja za postojanje djela nije odlučan postupak sa imovinom Ješe Vidića. Iz tih je razloga izostavljen iz činjeničnog opisa optužnice dio koji se odnosi na imovinu Ješe Vidića, a što nije odlučno za postojanje djela.

Sagledavajući iskaze svih saslušanih svjedoka, moguće je jedino na slijedeći način odrediti pravu ulogu optuženog Andrije Artukovića u tim događajima i to:

U vezi događaja opisanog u točki 1a izreke, nedvojbeno je utvrđeno, da je optuženik izdao naredenje za ubijanje nedužnog civilnog stanovništva među kojima žena i djece, koje je bilo protivno pravilima međunarodnog prava. Ovo je učinjeno u vrijeme rata i okupacije, optuženik je bio svjestan da je to stanovništvo nevino, no unatoč toga posve je smišljeno i hladnokrvno naredio njegovo ubijanje. Stoga ta radnja sadrži u sebi sva bitna subjektivna i objektivna obilježja krivičnog djela iz člana 142 KZ SFRJ.

Isto tako postupanje optuženika bilo je suprotno pravilima međunarodnog prava u pogledu događaja opisanog u točki 1b izreke. Ovaj događaj isto je tako bio u vrijeme rata i okupacije naše zemlje i sve ono što je rečeno o postupanju optuženika u odnosu na prethodni događaj, u cijelosti je utvrđeno i za ovaj događaj.

Za događaj opisan u točki 1c izreke, sud je nedvojbeno utvrdio, da je upravo optuženik bio taj koji je bez ikakvog razloga i pravnog osnova, izdao naredbu da se Ješo Vidić uhapsi i internira u koncentracioni logor. I ovo je izvršeno u vrijeme rata i okupacije naše zemlje, takovo je postupanje suprotno pravilima međunarodnog prava. Njemu podređene osobe koje su bile u ministarstvu unutrašnjih poslova, na čijem čelu se je nalazio upravo optuženik, u potpunosti su izvršile njegovu naredbu, pa je stoga nebitno što optuženik osobno to nije učinio. S obzirom na takva utvrđenja i u ovoj radnji i postupanju optuženika sadržana su sva bitna subjektivna i objektivna obilježja krivičnog djela iz člana 142 KZ SFRJ.

Budući da je u radnjama djela opisanim u točkama 1a, b i c, jedinstveni umišljaj optuženika i istovrsni objekt napada, vremenski kontinuitet i s obzirom da svaka pojedina radnja sadrži sve elemente krivičnog djela iz člana 142 KZ SFRJ, to sve te radnje i predstavljaju upravo jedno krivično djelo iz tog člana, za koje je optuženik proglašen krivim.

U pogledu činjeničnog utvrđenja u točki 2 izreke, posebno se uzelo u obzir dio iskaza Bajre Avdića, da su zarobljenici na svojoj odjeći nosili vidljive oznake pripadnika jedinica NOV. Očigledno je, kako se je radilo o ratnim zarobljenicima, čega je optuženik bio svjestan, pa je takvo njegovo postupanje, kako ga je opisao taj svjedok, u potpunosti suprotno pravilima međunarodnog prava o postupanju sa ratnim zarobljenicima. Stoga takvo postupanje optuženika sadrži sve bitne subjektivne i objektivne elemente krivičnog djela iz člana 144 KZ SFRJ, pa ga je sud i proglasio krivim.

Čitanjem zakonskih odredbi, utvrđeno je, da je neposredno iza uspostavljanja tvorevine nazvane NDH uslijedila izuzetno živa zakonodavna aktivnost. U prvo vrijeme ta se je aktivnost odnosila na "pročišćavanje" stanovništva novoformirane tvorevine, slijedeći u potpunosti nacifašističku doktrinu o čistoći rase. Ideološka osnova takozvane NDH bio je nacifašizam, kojem su osnove ideološke platforme: učenje o nadmoćnosti arijevske rase, antisemitizam, gušenje svih sloboda, koncen-

tracija vlasti u rukama vođe i izgradnja čvrste hijerarhijske strukture zapovjedanja. Takva ideologija dovodi u Njemačkoj do nezapamćenih progona Jevreja, spaljivanja knjiga naprednih mislioca i organiziranja militarističkih parada i marševa. Upravo u takvom dobu, pune tri godine optuženi Andrija Artuković živi u Njemačkoj. S obzirom na ono što se je događalo na području takozvane NDH u razdoblju od 1941. do 1945. godine, nedvojbeno je, da optuženik, ne samo, da za ovo nije znao, kako navodi, već je u to bio itekako dobro upućen i u svemu je prihvatio tu ideologiju te odmah, onog trenutka, kada se je i sam domogao vlasti "naučeno" u Njemačkoj u punoj mjeri primijenjuje na ovim prostorima.

Dugo se je optuženi Andrija Artuković pripremao za taj trenutak. Ustaški pokret u Hrvatskoj vrlo ga rano privlači i on ulazi u njegove redove. Već kao odvjetnički pripravnik u Zagrebu, upoznaje se sa Antom Pavelićem, koji propagira i širi ustaštvo. Postaje i sam jedna od osnovnih poluga tog pokreta. Nakon neuspjelog, takozvanog ličkog ustanka, emigrira u Italiju, gdje Pavelić živi od ranije u izbjeglištvu i gdje uživa punu podršku fašističke Italije i pod njenim pokroviteljstvom ima organizirane logore ustaša u raznim mjestima te zemlje. Optuženik postaje nadzornikom ustaških logora. Mnogo putuje. Susreće se i sa drugim istaknutim ustaškim prvacima: dr Mladenom Lorkovićem, dr Ivom Jelićem, Eugenom Didom Kvaternikom i drugima. Na ovim putovanjima, kontaktiranjima sa nespornim članovima ustaškog pokreta, kao i običnim ljudima, posve je sigurno bio vrlo dobro obavješten, a sigurno je da je i sam to vidio, kakav progon u tim nacifašističkim zemljama proživljavaju Jevreji i svi napredni ljudi.

Visokoškolski obrazovan u jednoj izrazito humanističkoj ustanovi, svim svojim daljnjim životom i postupcima, potpuno se okreće od humanističkih principa, svoje daljnje postupke temelji na "ustaškim i moralnim načelima i načelima katoličke crkve". Što su ta načela po svom sadržaju i što su ona značila za druge, optuženik je dokazivao, nakon dolaska na vlast, kroz niz zakonskih i podzakonskih akata, a što je nedvojbeno utvrđeno čitanjem niza dokumenata u toku ovog krivičnog postupka. No, već ih se uvodno može definirati i samim navodima optuženika:

"Na ljutu ranu, ljuta trava", "Silom, silu suzbiti, svima je dopušteno" i "... upotrebom svih dozvoljenih i nedozvoljenih sredstava".

Razumljiva je izuzetna živa zakonodavna aktivnost, nakon proglašenja tvorevine nazvane NDH. "Naučeno" i viđeno u toku emigracije, u zemljama uz čiju mu je pomoć, uspjelo domoći se vlasti, valjalo je odmah i u punoj mjeri primijeniti i na ovim prostorima. Trebalo je odmah dokazati svojim nacifašističkim "prijateljima", kako im ideologija nije ista samo na riječima, nego i na djelu. Upravo je u ovom dijelu optuženik, ne samo kao pravnik, već i kao jedna od najvažnijih poluga ustaškog pokreta, pružio najviše. Pavelić je vrlo dobro procjenio kome treba od svojih sljedbenika u ustaškoj ideologiji u novoformiranoj vladi povjeriti resor ministarstva unutrašnjih poslova. Kako ustaše predstavljaju političku policiju, a kako je optuženik još u emigraciji imao zaduženje od strane Ante Pavelića, da vrši nadzor nad logorima s ustašama, to uopće nije bilo neočekivano, što je ovaj već odredbom o imenovanju Andrije Artukovića od 16.4.1941. godine [objavljeno u N.N. broj 3/41], dobio resor Ministarstva unutrašnjih poslova. Odredbom o imenovanju vlade od 17.4.1941. go-

dine, (objavljeno u N.N. broj 4/41), optuženik u svojstvu ministra unutrašnjih poslova postaje i članom vlade.

Već 17.4.1941. godine, Ante Pavelić proglašuje zakonsku odredbu za odbranu naroda i države (objavljeno u N.N. broj 4/41), koja kroz čitavo trajanje tvorevine NDH predstavlja zakonsku podlogu za uspostavljanje svojevrsnog i često primjenjivog terora. Posve općenito, kao da se autor te odredbe prvi puta susreće s tim terminom, određen je pojam veleizdaje, posve smišljeno i ciljano, da se tako neodređenim pojmovima, kao što su: "... čast i životni interesi hrvatskog naroda" ili "... na bilo koji način ugroziti opstanak NDH" (citati iz navedene zakonske odredbe), ostave posve slobodne ruke za tumačenje pojma veleizdaje, ustaškim vlastima i "izvanrednim narodnim sudovima". Kako je za učinioca djela veleizdaje, bila predviđena smrtna kazna kao jedina, lako je shvatiti, koliko je moćnim "zakonom" raspolagala ta tvorevina, čija je politička policija bila u rukama optuženika.

Antisemitizam se među prvima oživotvoruje u takvoj državi i to upravo kroz legislativu, a neposredno iza toga, do tada u ovim prostorima nedoživljenim oblicima i množinom žrtava. 30. travnja 1941. godine objavljena je zakonska odredba o državljanstvu (N.N. broj 16/41). Njome se određuje, da je državljanin NDH pripadnik arijske rase (točka 2 citirane zakonske odredbe). Što znači biti "arijskog porjekla" određuje istog dana i u istim Narodnim novinama objavljena zakonska odredba o rasnoj pripadnosti. Nju je donio "poglavnik" na prijedlog ministra unutrašnjih poslova, kako to stoji u samom zaglavlju, pa to direktno i nepobitno ukazuje na optuženog Andriju Artukovića, kao idejnog začetnika ove zakonske odredbe. Tom zakonskom odredbom, određuje se tko je arijac, Židov, a tko Ciganin. No, bitnije je, da ta zakonska odredba, određuje osnivanje rasnopolitičkog povjerenstva kod ministarstva unutrašnjih poslova, dakle pod direktnom ingerencijom optuženika i to u onakvoj hijerarhiji vlasti i zapovjedanja, kako je to već navedeno. Ministru unutrašnjih poslova, dakle upravo optuženiku, povjerena je provedba te zakonske odredbe i on se je tog zadatka prihvatio s punom ozbiljnošću.

Dana 4. lipnja 1941. godine, objavljene su: naredba o ustrojstvu i djelokrugu rada rasnopolitičnog povjerenstva i naredba o promjeni židovskih prezimena i označavanju Židova i židovskih tvrtki (objavljeno u N.N. broj 43/41). Obje ove naredbe potpisane su po optuženiku kao ministru unutrašnjih poslova. Druga navedena naredba, donijela je nešto u povijesti nezapamćeno: obavezu nošenja oznaka Židovima. Ovo je bilo ne samo neljudsko postupanje prema čitavom jednom narodu, već i neprikriiveni nagovještaj smrti.

Slijedi zakonska odredba o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda (objavljeno u N.N. broj 43/41), koju supotpisuje optuženik u svojstvu ministra unutrašnjih poslova. Jednim, od svega tri paragrafa, koliko ih ta zakonska odredba ima, povjerena je njemu provedba u život te zakonske odredbe. Njome se Jevrejima zabranjuje da na bilo koji način suradnjom utječu na izgradnju "narodne i arijske kulture". S time se svi pripadnici jednog naroda u 20-tom stoljeću stavljaju van kulturnog života i zaustavljaju u svom ukupnom i pojedinačnom kulturnom napretku. I takav akt i brigu o njegovom oživotvorenju supotpisuje i realizira optuženik, kao osoba, koja tokom cijelog krivičnog postupka, sebe želi prikazati kao klasično obra-

zovanog, o čemu govori njegovo često citiranje latinskih izreka, te kao izrazito mudrog, što potvrđuje niz izgovorenih narodnih poslova.

Ništa u osobi optuženika nije "klasično". Svim svojim aktivnostima, bio je usmjeren drugoj strani, "novom poretku", kakav su ne samo zagovarali, već i ostvarivali nacisti i fašisti, kojih je on bio oruđe, služeći im potpuno, dajući svemu normativnu podlogu.

U ovom krugu normativne aktivnosti nužno je istaknuti naredbu o utvrđivanju rasne pripadnosti državnih i samoupravnih službenika i vršitelja slobodnih akademskih zvanja, (objavljeno u N.N. broj 44/41), koju isto tako potpisuje osobno optuženik u svojstvu ministra unutrašnjih poslova. Već sam naziv odredbe rječito govori o još jednom obliku izražavanja nacionalne netolerancije, kao jednog izrazitog elementa nacističke i fašističke ideologije. U istom su smislu postavljene i zakonske odredbe o podržavljenju imetka Židova i židovskih poduzeća (objavljena u N.N. broj 149/41) i zakonska odredba o podržavljenju židovske imovine (objavljena u N.N. broj 246/42). Obje ove zakonske odredbe supotpisao je optuženik, posljednju u svojstvu ministra pravosuđa i bogoštolva. Specifikum posljednje je, njeno retroaktivno djelovanje, a prve odsustvo mogućnosti ulaganja pravnog lijeka.

Zakonska odredba o nadležnosti za rješavanje židovskog pitanja (objavljena u N.N. broj 15/42.), koju je supotpisao optuženik u svojstvu ministra unutrašnjih poslova, a kojom je ukinuto rasnopolitično povjerenstvo, a svi poslovi prenijeti su u nadležnost ministarstva unutrašnjih poslova, dakle direktno optuženika, može se ispravno tumačiti samo na jedan način, da se je optuženik koristio svim sredstvima za učvršćenje svog položaja u tvorevini NDH.

Da su bila "teška vremena" za ustaše i njihovu tvorevinu, kako nam to u svojoj obrani optuženik u niz navrata iznosi, potvrđuje i činjenica donošenja zakonske odredbe o prijekim sudovima, (objavljena u N.N. broj 32/41), koja je važila kroz čitavo vrijeme trajanja takozvane NDH, dakle i u vrijeme kada je optuženik obavljao funkciju ministra pravde i bogoštolva u vremenu od 10.10.1942. do 29.4.1943. godine. Temeljem te zakonske odredbe upravo ministar pravde i bogoštolva "proglašuje prijeki sud", što znači, kako je upravo optuženik imenovao članove takvog suda. Na tisuće je ljudi bilo obuhvaćeno "postupkom kod tog suda", na tisuće su proglašeni krivima, a kako je jedina kazna koju su takvi sudovi u tim slučajevima izricali bila kazna smrti, to su i svi ti ljudi bili ubijeni i to u vrlo kratkom roku od svega tri sata nakon izricanja presude, lišeni svake mogućnosti ulaganja pravnog lijeka, koji bi eventualno omogućio donošenje drugačije odluke. Ovo nam potvrđuje niz objavljenih oglasa o izvršenim strijeljanjima, koji su bili javno izvješeni, a svi su oni objavljeni od strane ministarstva unutrašnjih poslova, tvorevine nazvane NDH. Većina ubijenih bila je osuđena i strijeljana, a da uopće nisu znali zašto. Naznačivani su kao "intelektualni začetnici", a da sa djelom nisu imali nikakve veze, naprotiv, većina ih se je nalazila u ustaškim zatvorima, neki čak još iz vremena starojugoslavenskih banovskih zatvora i logora.

U vezi poznate akcije zagrebačkih komunista izvršene kod Botaničkog vrta, dan nakon akcije, strijeljano je 87 "idejnih začetnika", što je utvrđeno čitanjem ustaškog oglasa o tome. Ovo samo za sebe najbolje dokazuje kakva je farsa bio taj "sud-

ski postupak" tvorevine, koju sam optuženik želi prikazati kroz svoju obranu, kao pravnu državu. Osnovni cilj svih takvih postupaka, te nazovi države, bilo je uvijek i na svakom mjestu, krvlju vlastitog naroda, zastrašiti stanovništvo. To se je radi- lo najbrutalnijom silom, ništa se nije skrivalo, već se je javno obznanjivalo. Suština svih zakonskih odredbi donijetih u tom razdoblju bila je inauguracija masovnog ter- ora. Optuženik ne želi vidjeti niti vidi postojanje slobodoljubivih težnji naroda, niti vidi reakciju naroda na ustaški teror, već drži kako je upravo on pozvan da reagi- ra anime, što je toliko često upotrebljavao kao obrazlaganje postupaka te tvorevi- ne i sebe u njoj: "Na ljutu ranu, ljuta trava". Ni danas nije shvatio, niti to želi sh- vatiti, kako su svi koji su drugačije mislili od njega i od njegove ideologije bili stra- hovito progonjeni i masovno ubijani, a osnove takvom postupanju, dao je upravo on. Ni u kasnijoj fazi nije poštivana čak ni ona procedura, koju je kroz zakonske odred- be sam osmislio, na što ukazuje, u ovom krivičnom postupku iskazima svjedoka ut- vrđena činjenica, da su u koncentracione logore upućivane stotine tisuća ljudi, žena i djece, bez da je prethodno uslijedio "zakoniti postupak", kao i bez ikakvog formal- nog rješenja.

Sami naslovi pojedinih zakonskih odredbi vrlo rječito govore što su svojim sa- držajem donosili: zakonska odredba o zabrani ćirilice, zakonska odredba o ras- noj pripadnosti, zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda, zakonska odredba o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni bora- vak u sabirne i radne logore i druge. Svim ovim zakonskim odredbama, kao i podza- konskim aktivnostima proizašlim iz sadržaja tih zakonskih odredbi, zajednička je ideološka osnova, iznijeta osobno po optuženiku u govoru održanom u Saboru 24. veljače 1942. godine.

Podizanjem narodnog ustanka i oružanog otpora neprijatelju i domaćim izdajnicima, odgovara nazovi država novim nasiljem, kojem normativne osnove ponovno daje optuženik, sve u smislu navoda iz njegove obrane: "Na ljutu ranu, ljuta trava". Ne shvaća da je to bio izraz slobodoljubivih težnji naroda i reakcija naroda na ustaški teror, pa i danas tvrdi kako je donošenje zakonskih odredbi, kao i postupanje ustaškog aparata "... bila nužnost".

Tako se ima i shvatiti zakonska odredba o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore (objavljena u N.N. broj 188/41). Nepoćudnom osobom smatra sve one koji su "... pogibeljni za javni red i sigurnost" ili "... koji bi mogli ugroziti mir ili spokojnost hrvatskoga naroda ili tekovine hrvatsk- og ustaškog pokreta". Kakav je postupak bio u tim sabirnim i radnim logorima pre- ma zatočenim ljudima, utvrđeno je u toku ovog postupka iskazima niza saslušanih svjedoka – bivših logoraša, pa je nedvojbeno utvrđeno, da su oni u svojoj sušti- ni predstavljali prava masovna gubilišta, gdje je ubijeno stotine tisuća ljudi, žena i djece. Na isti je način, kao i u zakonskoj odredbi za odbranu naroda i države, vrlo neodređeno i široko određen pojam "nepoćudne osobe", kako bi se time ostavile potpuno slobodne ruke ustaškim organima da određuju koja je to osoba.

Zakonska odredba o suzbijanju nasilnih kažnjivih čina protiv države, pojedinim osobama ili imovini, (objavljena u N.N. broj 162/42), koju je optuženik supotpisao u svojstvu ministra unutrašnjih poslova, određuje ustanovljenje sabirnih logora koje je

ovlašteno osnivati ministarstvo unutrašnjih poslova – ravnateljstvo za javni red i sigurnost. U uredu glavnog ravnatelja postojao je odjel za javnu sigurnost unutar kojeg je postojao odsjek za upravu logora, a svi ovi organi nalazili su se u Ministarstvu unutrašnjih poslova, gdje je optuženik bio ministar. Dakle, potpuno je neosnovana i neistinita njegova obrana, da za takve logore nije znao, već da je samo o njima čuo iz priča drugih.

Članovi i simpatizeri Komunističke partije Jugoslavije, bili su izloženi stalnim stradanjima i proganjanjima već od osnutka takozvane NDH, no zakonskom odredbom o postupku kod komunističkih napadaja kad se počinitelj ne pronade (objavljena u N.N. broj 142/41), ozakonilo se je ubijanje ljudi koji isto tako sa počiniteljem djela nisu imali nikakve veze, niti su za njega uopće znali. Njihova jedina krivnja sastojala se je samo u tome, što su bili članovi ili simpatizeri komunističke partije. Najmasovnija primjena ove zakonske odredbe uslijedila je na području Srijema, tokom 1942. godine od strane upravitelja višeg redarstvenog povjerenstva u Srijemu, Viktora Tomića. Supotpisnik ove zakonske odredbe, bio je optuženik u svojstvu ministra unutrašnjih poslova.

Da sve ove zakonske odredbe nisu ostale samo mrtvo slovo na papiru, već da se je po njima itekako postupalo, potvrđuju nedvojbeno sadržaji pročitanih dokumenata u toku glavne rasprave i to sljedeći: nalog broj 15 ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH velikim župama od 14.8.1941. godine, nadopuna zapovjedi o postupku sa Ciganima od 20.5.1942. godine, odluka ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH, upućena velikim župama od 30.7.1941. godine, okružnica upućena župskim redarstvenim oblastima, ispostavama župskih redarstvenih oblasti i redarstvenim oblastima grada Zagreba od 12.4.1943. godine, izvještaj ministarstva unutrašnjih poslova od 7.5.1941. godine iz Bjelovara, dopis tajništva ministarstva unutrašnjih poslova zapovjedništvu ustaške nadzorne službe od 29.9.1942. godine, okružnica ministarstva pravosuđa i bogoštovlja svim velikim župama od 14.12.1942. godine, te obavijest upućena ministru unutrašnjih poslova broj 400/42 od 27.4.1942. godine, koja je vrlo kratka, no time to stravičnija, a sadržaj joj je ograničen na to, da logor Jasenovac može primiti neograničen broj zatvorenika.

Osim iskaza saslušanih svjedoka koji su govorili o zatočenju djece u koncentracijama logorima, ovu činjenicu potvrđuje i sadržaj odluke glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost broj 81366/43, od 22.5.1943. godine, o upućivanju obitelji Juraja Draušnika u logor. Od članova te obitelji u logor su upućena i njegova malodobna djeca.

Nesumnjivo je optuženik znao za postojanje logora i stradanja ljudi u njima, kako su to već iskazali saslušani svjedoci, što potvrđuje i sadržaj pisma koje je osobno optuženik 6.11.1942. godine, kada je bio ministar pravde i bogoštovlja, uputio ministru unutrašnjih poslova, a u kojem se interesira za sudbinu župnika Franje Truhara interniranog u logor Jasenovac. Na ovo isto tako nedvojbeno upućuju i sadržaji pročitanih dokumenata u toku glavne rasprave: dopis u predmetu izvanredne namire broj 3370/I-D/42 od 21.9.1942. godine, dopis o snošenju troškova prijewe za ustaša i logoraša od 21.9.1942. godine, dopis od 8.7.1941. godine broj 1189/41 iz logora Danica kod Koprivnice i izvještaj broj 57/41 od 1.5.1941. godine, o broju upo-

slenih stražara u logoru Danica kod Koprivnice, a koji su svi bili upućeni ministarstvu unutrašnjih poslova. Ovo je potvrđeno i iskazom svjedoka Stjepana Bratelja.

Isto je tako u toku dokaznog postupka potvrđeno, čitanjem sadržaja pronađenih dokumenata, da su se optuženiku, kao ministru unutrašnjih poslova, obraćali pojedinci, pa tako i pismom koje mu je upućeno 13. siječnja 1942. godine i pismom od 11.7.1941. godine. Autori tih pisama obraćaju se optuženiku ukazujući mu na potrebu još brutalnijeg primjenjivanja načela samog optuženika "Na ljutu ranu, ljuta trava" i "Silom, silu suzbiti".

Čitanjem odluke o imenovanju vlade (objavljeno u N.N. broj 4/41), o imenovanju optuženika za ministra pravde i bogoštolja (objavljeno u N.N. broj 29), o imenovanju optuženika za ministra unutrašnjih poslova (objavljeno u N.N. broj 97), o imenovanju optuženika za državnog prabilježnika i čuvara državnog pečata (objavljeno u N.N. od 12.10.1943. godine), nesporno je utvrđeno, da je optuženik u razdoblju od 16.4.1941. do 10.10.1942. godine, te od 29.4.1943. do 11.10.1943. godine u tvorevini zvanoj NDH obavljao funkciju ministra unutrašnjih poslova, dok je u vremenu od 10.10.1942. do 29.4.1943. godine obavljao funkciju ministra pravde i bogoštolja, a od 11.10.1943. pa sve do svibnja 1945. godine, funkciju državnog prabilježnika i čuvara državnog pečata, koja funkcija je bila u rangu ministra. Dakle, kroz cijelo vrijeme trajanja kvislinške države zvane NDH, optuženik je obavljao najvažnije funkcije u toj tvorevini.

Koliko je svoje funkcije izuzetno dobro obavljao, potvrđuje i utvrđena činjenica u ovom postupku, kako je za svoj rad bio odlikovan (objavljeno u N.N. broj 81/44 od 10.4.1944. godine).

Primjedba obrane, kako dokumenti u fotokopijama ne mogu biti upotrebjeni kao dokaz, nije prihvaćena. U toku prethodne obrade podataka, po ovlaštenim je osobama prikupljeno niz dokumenata, koji su fotokopirani i u fotokopijama priloženi spisu, dok se originalni dokumenti, kao vrijedna i rijetka arhivska građa iz tog razdoblja naše povijesti, čuvaju u pojedinim arhivima. Sud je u cijelosti prihvatio sadržaje fotokopija kao istinite, jer su svi ovi dokumenti u posljednjih 40 godina po povjesničarima naučno verificirani, a događaji iz razdoblja 1941. do 1945. godina na ovim prostorima predstavljaju danas, ne samo povjesnu, naučno potvrđenu činjenicu, već i opće poznatu činjenicu.

Kako je već obrazloženo u činjeničnom osnovu presude, dokazano je, da je optuženik, koji je u vrijeme izvršenja djela bio ministar unutrašnjih poslova i jedan od najbližih suradnika ratnog zločinca Ante Pavelića, naredio ubijanje civilnog stanovništva za vrijeme rata, koji je bio međunarodni svjetski rat, a istovremeno i rat naših naroda i narodnosti protiv okupatora i njegovih slugu. Dokazano je iz sadržaja pročitanih dokumenata, da je optuženik, kao ministar jedan od prvih ljudi ustaškog pokreta i vlade imao veliku vlast. Predlagao je "zakonske odredbe" i "provedbene odredbe", kojima su opravdavane masovna odvođenja u logore, masovna mučenja i ubojstva stanovništva takozvane NDH.

Provedenim dokaznim postupkom utvrđeno je, da su samovoljom ustaških ministara, tabornika, logornika, župana i drugih, mučene i ubijane stotine tisuća ljudi, među njima žene i djeca. Tako je postupao i optuženik, koji je, kako su to istinito u

svojim iskazima opisali navedeni brojni svjedoci, a to proizlazi i iz pročitane opsežne dokumentacije, sve to inspirirao i opravdavao.

Čitanjem sadržaja Odluke o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Federalne države Hrvatske broj 7003 od 23.7.1945. godine, utvrđeno je, da je optuženi Andrija Artuković proglašen ratnim zločincem. Državna komisija usvojila je ovu odluku 15.8.1945. godine.

Čitanjem sadržaja akta vlade SAD o ekstradiciji utvrđeno je, da je optuženi Andrija Artuković optužen za izvršenje krivičnih djela obuhvaćenih u tom aktu.

Razgledavanjem fotografija u toku postupka, potvrđene su činjenice o kojima su iskazivali svjedoci, kao i činjenice koje su utvrđene čitanjem sadržaja dokumenata o izvršenim masovnim ubojstvima, mučenjima u logorima, masovnim pokrštavanjima stanovništva, kao i o oduzimanju imovine od zatočenih osoba u logorima. Isto je tako potvrđeno, da je optuženik bio u samom vrhu vlasti tvorevine zvane NDH, jer se na pojedinim fotografijama vrlo dobro vidi u niz situacija, okružen najvišim ustaškim vlastodršcima, kao i u društvu pojedinih visokih njemačkih i nacističkih funkcionara. Posve je sigurno, da kao običan službenik, kakvim se je uporno želio, iznoseći svoju obranu, prikazati, jednostavno ne bi bio u situaciji da se nađe okružen tako visokim ustaškim i nacističkim funkcionarima. Niz tih fotografija načinjen je po ustaškoj propagandnoj službi i bile su već objavljene u dnevnim novinama, koje su izlazile u vremenu od 1941. do 1945. godine. I te su fotografije po povjesničarima naučno verificirane i sud ih u cijelosti prihvaća kao autentične materijalne dokaze.

Gledanjem inserata iz filmova “Jasenovac 1945” i “Evangelje zla”, sud je našao nepobitno utvrđenim postojanje logora u kojima su vršena masovna mučenja i ubojstva stanovništva, posebno je to bilo vidljivo u dijelovima filmova snimljenim po ustaškoj propagandnoj službi u razdoblju od 1941. do 1945. godine, a gledanjem tih filmova, živom su slikom potvrđeni iskazi svjedoka koji su iskazivali o tim činjenicama i to vrlo slikovito i uvjerljivo.

Iako su bili sustavno uništavani svi dokumenti koji bi mogli biti dokaz ustaških zločina, još u toku inkriminiranog razdoblja, a što je svojim iskazom potvrdio svjedok Gec Mijo, preostali dokumenti čiji su sadržaji čitani u toku glavne rasprave, kao i dokumenti u koje je sudsko vijeće izvršilo uvid, u potpunosti potvrđuju kakvo je bilo oživotvorenje ustaške ideologije, kao i ulogu optuženog Andrije Artukovića u tome.

Ocjenjujući vjerodostojnost i osnovanost obrane optuženika kroz izvedene dokaze, kako su prethodno navedeni, sud ju je ocijenio nelogičnom, nedosljednom, suprotnom povijesno utvrđenim i opće poznatim činjenicama, pa ju iz tih razloga ne prihvaća kao istinitu. Optuženik nije dao nikakvih obrazloženja činjenici da se pojedinih zbivanja iz svoje prošlosti sjeća vrlo slikovito, posebno u dijelovima gdje je u svojoj obrani govorio o detaljima svoje aktivnosti i svom kretanju. Kad su mu se postavljala pitanja u pogledu samih inkriminacija, kao i detalja vezanih uz njegove funkcije u inkriminiranom vremenskom razdoblju, vrlo je kratko odgovarao, da se toga ne sjeća, ili pak da su to laži. Takvo njegovo iznošenje obrane, je po mišljenju suda, racionalno selektivan prikaz događaja iz njegove prošlosti. Naime, kada imamo u vidu, kao nesporno, da je optuženik u vladi takozvane NDH bio ministar un-

utrašnjih poslova, ministar pravde i bogoštovlja, te državni prabilježnik i čuvar državnog pečata, onda vrlo neuvjerljivo djeluje njegova obrana da se ne sjeća toliko brojnih hapšenja, osnivanja i postojanja koncentracionih logora u nizu mjesta, zbivanja koja su se odvijala u tim logorima sa interniranim ljudima, masovnih progona, ubojstava i mučenja ljudi, žena i djece, a uz njegovu tvrdnju iz obrane da je prihvatio načela ustaškog pokreta.

S obzirom na tako utvrđenu neuvjerljivost, kontradiktornost i nelogičnost obrane optuženika, sud ju nije prihvatio kao istinitu.

Javni je tužilac, nakon provedenih naprijed analiziranih dokaza, odustao od daljnjih dokaznih prijedloga, kao i prijedloga s glavne rasprave, da se sasluša svjedok Marijan Kerenčić, obrazlažući to svoje odustajanje tvrdnjom, kako je činjenično stanje u toku provedenog dokaznog postupka u potpunosti u tvrđeno.

Punomoćnik oštećenika, advokat Slobodan Perović, predložio je saslušanje svjedoka Fedora Aranicki, kao i da se izvrši uvid i čitanje sadržaja slijedećih dokumenata: domovnice Jevrema Vidića, legitimacije, svjedodžbe o državnom ispitu, diplome Pravnog fakulteta u Zagrebu, dekret – uvjerenje o odsluženju vojnog roka, dopis javnobilježničke komore u Zagrebu, nacional Pravnog fakulteta iz Zagreba, izvode iz matične knjige rođenih, telegrama von Kaeschea i izvrši uvid u fotografiju na kojoj se navodno nalaze Budak i optuženik u društvu sa jeruzalemskim muftijom. Nadalje je predložio da se pribave slijedeći dokumenti: o suđenju Adolfa Eichmana, dokumenti Simona Wiesenthala, dokumentacija o rušenju Sinagoge u Zagrebu, dokumentaciju koja govori o tome u koju svrhu je upotrebljena opeka dobivena rušenjem Sinagoge i da se od Ambasade SAD pribavi podatak o ratifikaciji konvencije. Isto je tako predložio uvid u fotokopiju lista "Hrvatski narod" iz XII mjeseca 1941. godine, odluku o osnivanju prijekog suda u Banja Luci, u spisak Židova lišenih života, u spisak opljačkanog inventara i židovske imovine, u evidenciju istupa iz jevrejske općine, sa popisom Jevreja i dokumenat o otkupu taoca.

Branitelji optuženika iznijeli su slijedeće dokazne prijedloge i to: da se izvrši uvid u znanstveno-publicistička djela: Teše Bulata "Sjeverni dio kotara Vrginmost", Rade Bulata "Svjedočanstva iz Petrove gore", Lasić Dušana "Organi policijske službe u NDH", Fikrete Jelić-Bunić i Leopolda Kopse, Zdenka Leventala "Zločini fašističkog okupatora nad Jevrejima u Jugoslaviji", Romane Jasa "Jevreji u Jugoslaviji", Mije Haramine "Zločini i protujevrejske mjere u toku II svjetskog rata u Zagrebu", Mirka Perišina "Ustaški logori", da se pribavi i izvrši uvid u krivični spis protiv ratnog zločinca Ljube Hiloša, a posebno da se pročita njegova obrana u tom krivičnom postupku, knjigu "Samobor" Petra Klauda, "IV udarna brigada u Žumberku" Rade Bulata, "Žumberak i Pokuplje u NOB" i Dane Danila "Obavještajne službe u Samoboru". Isto su tako predložili da se pročita dopis von Kaeschea od 30.7.1943. godine, koji je pribavljen iz arhiva SAD, da se pročita iskaz svjedoka saslušanog u prethodnom postupku, koji je navodno umro, Mateja Mintasa, te da se pribavi zapisnik o saslušanju svjedoka Bajre Avdića s iskazom koji je dao kod Sreskog suda u Zenici 1952. godine. Obrana je isto tako predložila saslušanje autora navedenih znanstveno-publicističkih djela i saslušanje svjedoka Komarica Zvonka, kao i da se pribave krivični spisi u postupku protiv Bajre Avdića i Viktora Tomića.

Sud je sve ove dokazne prijedloge punomoćnika oštećenika i obrane odbio, sa obrazloženjem, da je činjenično stanje u dovoljnoj mjeri utvrđeno i razjašnjeno, već izvedenim dokazima, dok je u odnosu na predložena čitanja znanstveno-publicističkih djela ocijenio, kako ta djela, ako posluže kao dokaz u krivičnom postupku, predstavljaju, kao prvo, posredan dokaz, a zatim, on podliježe ocjeni suda, kao i svaki drugi dokaz proveden u krivičnom postupku. Povezujući to sa utvrđenjem suda, da je činjenično stanje izvedenim dokazima utvrđeno u pogledu svih odlučnih činjenica, izvođenje dokaza uvidom i čitanjem znanstvene, povijesne, memoarske i druge literature nije potrebno, isto kao niti saslušanje autora tih djela. Činjenica, da određeni autori ne obrađuju pojedine događaje, odnosno ukoliko je njihova obrada u pojedinim djelima izostala, ni u kojem slučaju ne utječe na utvrđenje suda o postojanju tih događaja, koji su uostalom potvrđeni provedenim dokazima. Konačno u općem bezakonju i samovolji ustaških zločinaca ne može za utvrđivanje postojanja zločina biti odlučno, da li o njima ima pismenih dokumenata u arhivima, muzejima i djelima publicista. Ustaški zločinci, a što je i u ovom postupku utvrđeno, temeljito su i dosljedno uništavali tragove svojih zločina.

S obzirom da je svjedok Bajro Avdić detaljno saslušan na glavnoj raspravi o svim pravno relevantnim činjenicama, kojom prilikom mu je obrana postavila veliki broj pitanja, u potpunosti je ostvarena mogućnost da se svestrano ocijeni vjerodostojnost iskaza tog svjedoka, pa su odbijeni daljnji dokazni prijedlozi obrane u odnosu na ovog svjedoka.

Prijedlog obrane, da se pribavi spis iz krivičnog postupka koji je vođen protiv Bajre Avdića, odbijen je iz razloga, što je ta osoba tamo bila u situaciji optuženika, svoju obranu iznosio je u odnosu na krivična djela, koja su se optužbom njemu stavljala na teret, prilikom iznošenja obrane nije bio vezan obvezom govorenja istine, kao što je to sada bio slučaj u ovom postupku, gdje se nije sudilo Avdiću, nego optuženom Andriji Artukoviću.

Iz istih razloga odbijeni su i prijedlozi obrane, da se pribave krivični spisi protiv Viktora Tomića i Ante Moškova – ratnih zločinaca.

Prilikom ocjene procesne sposobnosti optuženika, kako u prethodnom postupku, tako i prije i svakodnevno u toku trajanja glavne rasprave, sud je cijenio pismeni nalaz i mišljenje liječnika vještaka, koji je usmeno iznijet u toku glavne rasprave. U davanju nalaza i mišljenja sudjelovala je grupa stručnjaka psihijatrijske i internističke struke. Vještaci su izvršili sve potrebne radnje za ocjenu zdravstvenog i psihičkog stanja optuženika i to tako, da su izvršili sve nužne liječničke preglede optuženika koristeći se i njegovom liječničkom dokumentacijom sačinjenom u SAD, kao i onom liječničkom dokumentacijom, koja im je predočena u toku glavne rasprave od strane obrane. Njihov je nalaz o zdravstvenom stanju optuženika i mišljenje da u psihičkom statusu Andrije Artukovića nema psihičkih poremećaja, koji bi ga sprečavali da aktivno učestvuje u toku krivičnog postupka, po ocjeni suda bez nejasnoća, kontradiktornosti i nepotpunosti. U davanju svog nalaza i mišljenja koristili su se svojim velikim i bogatim stručnim znanjem, praktičnim iskustvom, uz upotrebu najsuvremenijih znanstvenih metoda. Nalaz i mišljenje su iznosili

dosljedno u toku cijelog ovog krivičnog postupka, svakodnevno su pratili ponašanje i zdravstveno stanje optuženika, a s obzirom na sve to i na vrhunsku stručnost vještaka, njihov nalaz i mišljenje nije doveden u sumnju laičkim osporavanjem obrane, već je naprotiv prihvaćen kao istinit i potpun. Upravo iz tog razloga su i odbijeni prijedlozi obrane da se provede novo vještačenje po istim i drugim vještacima.

U obrazlaganju činjeničnog osnova presude, već se je dotaklo i pitanje krivnje optuženika. Sumirajući sve do sada navedeno, nužno je istaknuti, kako se način izvršenja ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, isto kao i ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, sastoji u naređivanju izvršenja zabranjenih radnji, ili pak u samom izvršenju takvih radnji. Već samim izdavanjem naređenja za izvršenje tih radnji, krivično djelo je dovršeno. Stoga je izvršilac ratnog zločina, ona osoba koja je izdala naređenje za izvršenje radnji navedenih u zakonu. U toj situaciji naredbodavac je osoba koja je, s obzirom na svoju zvaničnu funkciju, odnosno dužnost koju vrši, ovlaštena, ili je pak, s obzirom na konkretne okolnosti slučaja, u stvarnoj mogućnosti da izdaje naređenja podređenim osobama. Dakle, to mogu biti vojne starješine, državni funkcionari, politički rukovodioci i slično. Nedvojbeno je, da optuženik ulazi u krug tih osoba, s obzirom na funkcije, koje je u inkriminiranom razdoblju obavljao.

Za postojanje ovih krivičnih djela, potrebno je da se pri izvršenju radnji krše pravila međunarodnog prava, za vrijeme rata ili okupacije. Sam učinilac ne mora biti svijestan da je svojim postupcima kršio pravila međunarodnog prava. Povreda normi međunarodnog prava u opisu ovih djela, predstavlja objektivni uvjet kažnjivosti, kojim je posebno određen karakter i okvir protupravnosti ovog krivičnog djela i to u smislu, što djelo mora biti protupravno i po međunarodnom pravu.

Međutim, u toku ovog krivičnog postupka nedvojbeno je utvrđeno da je optuženik bio diplomirani pravnik, radio je kao advokat jedno vrijeme u bivšoj Jugoslaviji, po uspostavljanju tvorevine NDH vrlo aktivno sudjeluje u legislativnoj djelatnosti, dakle očito su mu bila poznata i pravila međunarodnog prava, a u izvršenju nacifašističke ideologije i ustaškog programa, bio je vrlo važna osoba u ustaškom pokretu, potpuno svijestan što želi time postići i kojim se metodama pri tome služi.

Slijedom izloženih razloga, sud smatra nesumnjivo utvrđenim postojanje upravo direktnog umišljaja optuženog Andrije Artukovića u izvršenju ovih djela, što znači, kako je u potpunosti bio svjestan svojih djela i htio je njihovo izvršenje.

Kako je opisano pod točkom 1a i b, optuženi je naredio masovno ubijanje civilnog stanovništva, svjestan prema svom položaju u vladi NDH, da će ono biti izvršeno, a što se i dogodilo, upravo kako je optuženi i htio. Također je protuzakonito naredio odvođenje u logor Ješe Vidića, svjestan, znajući što se događa u logorima, da se Ješa Vidić iz logora više neće vratiti. I radnje djela pod točkom 2, kako proizlazi iz izvedenih dokaza, optuženik je učinio s umišljajem. Uz već rečeno za točku 1a, b i c, utvrđeno je iskazom Bajre Avdića, da je optuženik znao, da su ljudi, za koje je naredio da se ubiju, partizani zarobljeni u borbama.

Umišljaj optuženog nedvojbeno proizlazi i iz njegovog ustaškog opredjeljenja, po kom su progoni, koncentracioni logori i masovna ubojstva Srba, Jevreja, Roma, kao i Hrvata, koji nisu prihvatili tu ideologiju, dio izvršenja programa stvaranja "čiste

Hrvatske”.

Radnje optuženog, opisane pod točkama 1a, b i c, sadrže sva obilježja krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142 KZ SFRJ. Nesporno je, da su te radnje izvršene za vrijeme II svjetskog rata u uvjetima okupacije naše zemlje i oružanih sukoba u borbi protiv nacifašističkih okupatora i domaćih izdajnika. Objekt napada radnje optuženika je civilno stanovništvo, koje je po njegovom naređenju ubijano, kako je opisano u točkama 1a i b, a život je izgubio i Ješa Vidić, koji je prethodno protuzakonito odveden u koncentracioni logor (točka 1c).

Zaštita civilnog stanovništva propisana je IV Haškom konvencijom i to članovima 46 i 50 Pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. godine, na kojoj se temelji i član 6 Statuta Međunarodnog suda, te presuda tog suda, a i danas su te konvencije međunarodni osnov za zaštitu civilnog stanovništva.

Ratni zarobljenici, u vrijeme izvršenja djela optuženog, bili su također međunarodnim pravilima zaštićeni i to Haškim pravilnikom iz 1907. godine i Ženevskom konvencijom iz 1929. godine. Nedvojbeno je u postupku utvrđeno, u odnosu na točku 2 izreke, da su zarobljeni partizani ispunjavali sve uvjete međunarodnog prava, da budu smatrani ratnim zarobljenicima. Ta djela dobila su sankciju inkorporiranjem u nacionalna zakonodavstva.

Optuženik je suprotno navedenim međunarodnim pravilima naredio da se ubija civilno stanovništvo i ratni zarobljenici, a što je po njegovoj naredbi i učinjeno.

U vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji optuženog, pravila međunarodnog prava su, kako je već navedeno, zabranjivala ubijanje civilnog stanovništva i druge oblike nasilja nad civilnim stanovništvom, kao i ubijanje i nasilja nad ratnim zarobljenicima. Postojale su i određene sankcije u međunarodnom i u nacionalnim pravima. U toku trajanja II svjetskog rata, Atlantskom poveljom od 14.8.1941. godine, Londonskom deklaracijom, Moskovskom deklaracijom i izjavama najviših državnika SAD, Velike Britanije i SSSR ukazivano je, da će počinioci ratnih zločina biti kažnjeni, a Moskovskom deklaracijom iz 1943. godine je određeno da svi ratni zločinci treba da budu vraćeni u zemlje u kojima su izvršili zločine, radi suđenja i kažnjavanja po zakonima tih zemalja. Prema tome, ratni zločini i kažnjavanje ratnih zločina u vrijeme kada je optuženik: izvršio radnje opisane pod točkama 1a, b, c i 2 izreke presude, bilo je jasno i izričito određeno, pa se ne može prihvatiti tvrdnja obrane, da se optuženiku sudi u ovom postupku za krivična djela koja u vrijeme izvršenja, nisu bila označena kao ratni zločini.

Stoga nije osnovana ni tvrdnja obrane da se radnje optuženog, opisane u izreci, mogu jedino pravilno označiti po članu 167 stav 1 točka 1 i 2 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine.

Kako krivična djela, za koja je optuženik proglašen krivim, su ratni zločini iz Glave XVI KZ SFRJ, gonjenje za njih ne zastarjeva, a temeljem člana 100 KZ SFRJ.

Prilikom odmjeravanja kazne, odnosno odlučivanja o kazni, sud je uzeo u obzir sve okolnosti od kojih zavisi vrsta i visina kazne u smislu odredbi iz člana 41 KZ SFRJ.

Optuženik je svojim djelovanjem počinio zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava. On je primjenjivao rasistički zakon, koji je predstavljao imitaciju zako-

na III Rajha protiv nearijevaca, Jevreja i Roma, a također je nehumano, bestijalno postupao sa Srbima u Hrvatskoj, od kojih je na stotine tisuća nastradalo u sabirnim, koncentracionim i radnim logorima, te drugim stratištima.

On nije birao sredstva da eliminira i likvidira Srbe, Hrvate, koji nisu prihvatili ustašku ideologiju i sistem, Jevreve, komuniste, Rome, antifašiste, pripadnike drugih narodnosti. Aparat preko kojeg je sve to učinjeno u tzv. NDH, je strahoviti aparat nasilja i uopće mehanizam organizacije koja planira, priprema, izvršava i sistematski sprovodi takve zločine, kao što su zločini protiv čovječnosti, a koji se najčešće odlikuju svojom masovnošću uništavanja ljudskih bića. Koncentracioni, radni i drugi logori, bili su mučilišta nevinih ljudi, tvornice smrti i mjesta bestijalnih, brutalnih ponašanja i zvjerstava bez presedana u povijesti civiliziranih naroda. Takvom vidu kriminaliteta, mora biti uvijek suprotstavljen organizirani, represivni mehanizam za sprečavanje i kažnjavanje takvih učinilaca.

Optuženik je u svojoj obrani govorio o tome, kako je bio rukovođen ustaškim i moralnim načelima i načelima katoličke crkve. Što su ta načela u svom sadržaju nosila, najbolje ocrta sam optuženik, već nekoliko puta citiranim izrekama: "Na ljutu ranu, ljuta trava", "Silom silu suzbiti, svima je dopušteno", "... upotreba svih dozvoljenih i nedozvoljenih sredstava". Ovim izrekama u dovoljnoj je mjeri odredio smjer kojim je krenuo, nakon što je već 10.4.1941. godine po njemačkom okupatoru, kao njegov vjerni sluga vraćen u domovinu.

U potpunosti je prihvatio nacifašističku doktrinu, koja je u sebi sadržavala društvene, rasne, nacionalne i vjerske predrasude. Ta je doktrina od svojih sljedbenika, a što je nesumnjivo bio i optuženi Artuković, tražila oživotvorenje tih predrasuda. To dovodi do afirmacije, a zatim i do užasne eskalacije zločina. Zločin za takve, kakav je optuženi Andrija Artuković, postaje koristan, nužan i povijesno opravdan. Konačno, to i sam optuženik potvrđuje riječima: "Bila su takva vremena".

Optuženi Andrija Artuković je svojim nacifašističkim "prijateljima" odmah po dolasku na vlast dokazao djelima, kako im ideologija nije ista samo na riječima.

Kao častohlepan čovjek, stremеći uvijek vlasti, došavši konačno do stvarne mogućnosti izražavanja vlasti, tu je vlast i u punoj mjeri zloupotrebjavao. Postao je gospodar života i smrti svih stanovnika na teritoriju tzv. NDH.

Na ovo ukazuju zakonske odredbe u kojima je na nedvosmislen način došla do izražaja nacionalna i ideološka netolerancija, kao jedan izraziti element nacističke i fašističke ideologije – antisemitizam.

Optuženi Artuković je potpuno prihvatio ideologiju nacizma i fašizma, sa svim ideološkim zasadama i implikacijama. Takva ideologija ocijenjena je već davno kao neprihvatljiva ljudskoj zajednici, necivilizirana, mračnjaška, uživala je oslonac kod pojedinaca, koji su u njoj našli mogućnost da razmašu svoje animalne strasti.

Svim svojim postupcima optuženik je pokazao, da je prihvatio u potpunosti ustašku ideologiju, a stečenu visokoškolsku naobrazbu iskoristio je za učvršćenje vlasti i sebe u njoj.

Ovaj sud nije, protivno stavu obrane, našao niti jednu olakotnu okolnost, pa ni u činjenicama na koje se obrana poziva o njegovom ranijem životu i o životu poslije sloma tzv. NDH.

Naime, aktivnost optuženog do 1941. godine, sva je bila usmjerena organiziranju ustaškog pokreta i vlasti u službi njemačkih i talijanskih okupatora. Dakle, njegovo djelovanje u to vrijeme predstavlja slijed smislenih i konzekventno provedenih postupaka, koji su zapravo priprema za omogućavanje zločina izvršenih za vrijeme rata i bilo bi ga van razuma proglasiti pozitivnim. Nakon bijega iz zemlje 1945. godine, radi izbjegavanja odgovornosti pred narodom za zločine, nezapamćene do tada po masovnosti, stravičnoj sistematičnosti i najsvirepijim metodama, koji prelaze granicu ljudskih shvaćanja, on živi, kako obrana navodi, "mirno", kod njega tada "nema negativnog ponašanja". Međutim, ne zato što bi se svijesno distancirao od ideologije kojoj je pripadao i u čije je ime zatirao bez skrupula sve koji joj nisu bili poćudni, a za što ni sada u njemu nema ni trunka kajanja, već zato, što je zbog povijesnih nužnosti naprosto onemogućen da djeluje onako, kako je do tada – do svojih zrelih godina – dosljedno i očigledno nepopustljivo postupao. Te okolnosti nedvojbeno ukazuju da su zločinačke osobine Andrije Artukovića trajne karakteristike njegove ličnosti, koje su posebno tempore criminis došle do izražaja.

Zločini optuženika prelaze sve okvire i granice pojma društvene opasnosti. Civilizirana zajednica se nastoji odreći primjene najtežeg nasilja nad čovjekom, smrtno kazne. Ali za koga? Ne za zločince, beskrupulozne ubojice, koji su pod plaštem "zaštite čistoće rase i vjere", a u cilju ostvarenja svoje nacifašističke ideologije, ubijali, klali, mučili, sakatili, izlagali velikoj patnji i progonili tisuće i tisuće ljudi, pri tome i žene i djecu.

I zato je za ove kapitalne zločine dat prvenstveni značaj principu generalne prevencije, kao opomena i memento, imajući posebno u vidu socijalno-etičku funkciju zakona, to jest, ostvarenje konkretne, individualne i društvene pravednosti.

Oba ova djela, za koja je optuženik proglašen krivim u ovom krivičnom postupku, od kojih svako ima za posljedicu oduzimanje života mnogim stotinama ljudi i to iz opisanih zločinačkih pobuda, a imajući u vidu cjelokupna zbivanja i u kontekstu toga ličnost samog optuženika, te posebno neprocjenljivu društvenu opasnost njega i djela koje je izvršio, nužno za sobom povlače svako samo, kako nalazi ovaj sud, izricanje najteže kazne, smrtno kazne, pa je stoga, sud optuženiku za svako od ovih krivičnih djela, po članu 142 i po članu 144 KZ SFRJ, utvrdio smrtnu kaznu, a za oba ta djela, činjenično i pravno označena u dispozitivu ove presude, primjenom člana 48 stav 2 točka 1 KZ SFRJ, osudio ga je na smrtnu kaznu.

Odluka o troškovima krivičnog postupka temelji se na odredbama iz člana 98 stav 4 ZKP-a, jer optuženik nema u Jugoslaviji nikakve imovine.

OKRUŽNI SUD U ZAGREBU
Dana 14. svibnja 1986. god.

Predsjednik vijeća
Milko Gajski, v.r.

Zapisničar: Marija Krivokuća v.r.

UPUTA O PRAVU NA ŽALBU:

Protiv ove je presude dopuštena žalba u roku od (petnaest) 15 dana, od dana dostave prijepisa presude, s time, da se rok za žalbu optuženiku i njegovim braniteljima računa od dana dostave prijepisa optuženiku.

Žalba se podnosi u tri istovjetna primjerka, a o njoj odlučuje Vrhovni sud Hrvatske u drugom stepenu.

Za točnost otpravka – ovlašteni radnik:

Skeledžić Ljubica

Žalba Vrhovnom sudu Hrvatske

K-91/84

OKRUŽNOM SUDU U ZAGREBU

ŽALBA

optuženog dr ANDRIJE ARTUKOVIĆA

protiv presude Okružnog suda u Zagrebu od 14. maja 1986. godine, K-91/84
VRHOVNOM SUDU HRVATSKE

Optuženi pobija prvostepenu presudu u CELOSTI

- zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka (čl. 363 tač. 1 u v. čl. 539 st. 1 ZKP);
- zbog povrede krivičnog zakona (čl. 363 tač. 2 ZKP u v. čl. 3 i 4 KZ SFRJ)
- zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (čl. 363 tač. 3 ZKP)

i stavlja sledeći

žalbeni predlog

da drugostepeni sud ŽALBU UVAŽI, i UKINE prvostepenu presudu i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovnu odluku

ili

ODBIJE OPTUŽBU na temelju čl. 349, tač. 6 ZKP.

A. Bitne povrede odredaba krivičnog postupka

Prvostepeni sud je morao temeljem čl. 349 tač. 6 ZKP odbiti optužbu kojom se optuženom stavljaju na teret krivična dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz čl. 142 odn. 144 KZ SFRJ, budući da je prema aktu o ekstradiciji optuženi izdat za krivično delo ubistva, te da se po čl. 539 st. 1 ZKP samo za krivično delo ubistva može krivično goniti.

Odbrana je ovo isticala na glavnom pretresu (v. str. 10, drugi stav pobijane presude), ali ovakvu odbranu prvostepeni sud propušta uopšte da ceni u pobijanoj presudi.

Karakteristično je takođe da se javni tužilac protivio čitanju akata o izručenju, kada je čitanje ovog dokaza predložila odbrana, kao i da je sam prvostepeni sud propustio da ex officio odredi izvođenje ovog dokaza, iako je sud dužan po službenoj dužnosti da pazi na poštovanje načela specijaliteta iz čl. 539 st. 1 ZKP.

U završnoj reči na glavnom pretresu javna tužba je utvrdila da je uprkos odredbi čl. 539 st. 1 ZKP, gonjenje za dela iz čl. 142 odn. 144 KZ SFRJ moguće obzirom da su:

“ratni zločini kvalifikovani oblici ubojstva”,

a zastupnik oštećenog STEVANA VIDIĆA, da su i ratni zločini iz čl. 142 odn. 144 KZ SFRJ i krivično delo genocida iz čl. 141 KZ SFRJ

“specijalni oblici ubistva”.

U odsustvu bilo kakvih razloga u prvostepenoj presudi kojima bi se objasnilo zašto je sud prenebregao imperativnu i bezuslovnu zabranu gonjenja za bilo koje drugo krivično delo izuzev ubistva (čl. 539 st. 1 ZKP), odbrana može samo predpostaviti da je prvostepeni sud usvojio iznete argumente javne tužbe i zastupnika oštećenog, pa je prinuđena da ovde polemíše sa takvim predpostavljenim razlozima.

Tvrdnja da su ratni zločini kvalifikovana dela ubistva potpuno je neodrživa, obzirom da se ratni zločini (i genocid) bitno razlikuju od krivičnog dela ubistva, što jasno proizilazi iz sledećih činjenica:

1. – Genocid i dela iz čl. 142 odn. 144, s jedne strane, i ubistvo, s druge strane, imaju potpuno različito mesto u sistematizaciji krivičnih dela u krivičnom Zakonu. Kada znamo da su dela u krivičnom zakonu sistematizovana po srodnosti, jasno je da među ovim delima nema nikakve srodnosti, te da ne spadaju, čak ni u takozvana istovrsna krivična dela. Ratni zločin i genocid spadaju u glavu XVI krivičnih dela po Krivičnom zakonu SFRJ, a ubistvo u glavu V Krivičnog zakona SR Hrvatske.
2. – Krivično-pravna regulacija odnosno materije, nije čak ustavnim odredbama ni poverena istom zakonodavcu, što znači da se razlikuju, čak i po svome kriminalno-političkom značaju.
Naime, dela iz genocida i ratnih zločina stavljena su u nadležnost saveznog zakonodavstva, a dela ubistva u nadležnost republičkog zakonodavstva. Zar bi imalo ikakvog smisla da Savezni Ustav delo ubistva stavlja u nadležnost republičkog zakonodavstva, a tzv. “kvalifikovane oblike” u nadležnost saveznog zakonodavstva?
3. – Tzv. napadni objekt potpuno je različit kod ovih dela ratnih zločina i genocida s jedne, i ubistva s druge strane.

Jasno je da objekt napada kod ubistva predstavlja život čoveka, kao fizičkog lica.

Napadni objekt kod genocida i ratnih zločina, kaže se u Komentaru dr Franje Bačića i dr. I (“Savremena administracija”, 1978., str. 496):

“nije život i ličnost čoveka” (izričito i doslovno)

već u slučaju genocida, određena prava koja su međunarodno-pravno garantovana određenim nacionalnim, rasnim, verskim ili etničkim skupinama, kao što su pravo na slobodno planiranje porodice, pravo na slobodan izbor prebivališta, pa i pravo na život pripadnika grupe, ne kao fizičkih lica, nego kao pripadnika grupe.

Ni u slučaju ratnih zločina nije napadni objekt "život i ličnost čoveka" (kao kod ubistva), već određena međunarodno zaštićena i garantovana prava nekih skupina u uslovima rata, a to su u slučaju člana 142:

- pravo na telesni integritet i zdravlje,
- sloboda veroispovesti,
- pravo svojine,
- pravo na slobodu kretanja
- pravo na nepristrasno suđenje
- pa i pravo na život pripadnika skupine tj. civilnog stanovništva na okupiranoj teritoriji i to kao pripadnika te skupine.

Ni u slučaju krivičnog dela ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika napadni objekt nije život čoveka, već određena međunarodno zaštićena i garantovana prava jedne skupine – ratnih zarobljenika – u uslovima rata, koja se po međunarodnim pravilima o vođenju rata moraju poštovati, na primer:

- pravo na nepristrasno suđenje,
 - pravo da ne mora vršiti službu u oružanim snagama neprijatelja,
 - pravo na zdravlje,
 - pa i pravo na život
- (ali ne kao fizičkog lica, već kao člana skupine, ratnih zarobljenika).

4.– Krivično delo ubistva spada u tzv. mirnodopska krivična dela, krivično delo ratnog zločina u tzv. ratna krivična dela.

5.– Krivično delo ubistva i krivično delo ratnih zločina, odn. genocida imaju različite radnje izvršenja.

Krivično delo ubistva ima vrlo jednostavnu radnju:

“Ko drugog liši života”

znači radnja se sastoji u lišavanju života čoveka, bilo kog čoveka.

Krivično delo genocida i ratnih zločina iz čl. 142 i 144 KZ SFRJ imaju dvostruku radnju:

- a) izdavanje naređenja za povredu bilo kog od navedenih međunarodno zaštićenih prava navedenih skupina, to je prvi način izvršenja, koji se ovde stavlja na teret optuženom, i
- b) izvršenje ovakvog naređenja, pri čemu i naredbodavac i izvršilac odgovaraju kao neposredni izvršioći.

Radnja izvršenja koja se optuženom stavlja na teret, prvi način izvršenja, sastoji se, dakle,

u izdavanju naredbe da se povredi bilo koje od ovih zaštićenih dobara.

Radnja je, dakle, izdavanja naredbe.

Važno je primetiti da čak i kada se radi o izdavanju naredbe za ubistvo, radnja samog ubistva, dakle, lišenje života, nije element dela u slučaju naredbodavca.

Naime, na strani 501, odn. 505 citiranog Komentara dr Franje Bačića i dr., kaže se, doslovno:

“Izdavanjem naređenja delo je dovršeno”.

Čak, i kad nije izvršeno. I to kako kod krivičnog dela iz člana 142 tako i kod krivičnog dela iz člana 144 KZ SFRJ.

Znači, već samim davanjem naređenja naredbodavac je ostvario čitavu radnju izvršenja krivičnog dela. To, opet znači, da se radnja izvršenja sastoji isključivo u davanju naređenja.

Prema tome, savršeno je jasno da je i sama radnja izvršenja potpuno drugačija.

6. – Kod prvog načina izvršenja krivičnih dela iz čl. 142 i 144 KZ SFRJ, dakle, kod izdavanja naređenja, radi se o tipičnom krivičnom delu ugrožavanja, dok je ubistvo tipično krivično delo povrede.

Naime, budući da je delo dovršeno i ako naređenje nije izvršeno, jasno je da delo postoji i ako ni do kakve povrede nije došlo.

Ako je do povrede došlo, to je onda takva okolnost dela koja će dovesti do strožijeg kažnjavanja, ali to ništa ne menja na činjenici da se radi o delu ugrožavanja. Zato je i propisana relativno niska donja granica kazne (5 godina) i tako veliki raspon kazne (do smrtne kazne), jer delo pokriva sve slučajeve od odsustva svake povrede do vrlo teških povreda.

Bitno je, međutim, da se u slučaju čl. 142 i 144 kod prvog načina izvršenja, bar, a optuženom se upravo ono i stavlja na teret, radi o krivičnom delu ugrožavanja, dok je ubistvo krivično delo povrede.

7. – Različiti su i zaštitni objekti kod krivičnog dela ubistva, s jedne, i krivičnog dela genocida odn. ratnih zločina s druge strane.

Kod ubistva zaštitni objekt je život čoveka, kod genocida i ratnih zločina čovečnost i međunarodno pravo.

Dakle, tvrdnja da su ubistvo s jedne strane, i genocid odn. ratni zločin iz člana 142 odn. 144 ISTA DELA, odn. da su ova druga samo "kvalifikovani oblici ubistva" je totalno neodrživa, jer se ubistvo od ovih dela razlikuje

1. po radnji izvršenja
2. po zabranjenoj posledici, koja je, jednom povreda, drugi put ugrožavanje (naročito kod prvog načina izvršenja koji se optuženom stavlja na teret),
3. po napadnom objektu,
4. po zaštitnom objektu,
5. po sistematizaciji u sistemu krivičnog zakonodavstva SFRJ,
6. po ustavnoj zakonodavnoj nadležnosti,
7. po podeli na tzv. "mirnodopska" odn. "ratna" krivična dela.

Prema tome, ne može biti govora da bi se kod ratnih zločina iz člana 142 odn. 144 KZ SFRJ, pa ni kod genocida, tobož radilo o "kvalifikovanom obliku dela ubojstva".

Kod takvog stanja stvari očigledno je da javna tužba nije mogla optuženog goniti za krivična dela ratnih zločina iz člana 142 odn. 144 KZ SFRJ, već jedino za krivično delo ubistva za koje je optuženi jedino i izručen, tj. da je povređeno načelo specijaliteta iz člana 539 st. 1 ZKP.

Da je ovakvo stanovište odbrane potpuno ispravno očigledno je i iz logike kojom se služi javna tužba, a koju očigledno prihvata i prvostepeni sud (budući da, inače,

nije vezan pravnom ocenom optužnice), kada objašnjava zašto optuženi nije tužen i suđen za krivično delo genocida, kako je to u završnoj reči predlagao zastupnik oštećenog JEVREMA VIDIĆA.

Javna tužba je, naime, na glavnom pretresu iznela (po odbrani ispravno) pravno shvatanje da ekstradicioni akt ne dozvoljava gonjenje za genocid.

Međutim, takva logika je nedosledna: sve što u tom pogledu važi za genocid, važi i za ratne zločine. Zato, ili je u okviru ekstradicionog akta moguće goniti i suditi i za genocid i za ratne zločine, ili nije moguće ni jedno ni drugo.

Naime, genocid i ratni zločini

- imaju istu radnju izvršenja ("izdavanje naređenja" za povredu međunarodno zaštićenih prava članova određene skupine);
- imaju isti zaštitni objekt (čovečnost i međunarodno pravo);
- imaju isto mesto u sistematizaciji krivičnog zakonodavstva SFRJ (glava XVI KZ SFRJ).

Ratni zločini se od genocida, praktično, razlikuju jedino u napadnom objektu.

Dok se kod ratnih zločina radi o napadu na međunarodno zaštićena prava skupina ratnih zarobljenika, odn. civilnog stanovništva, kod genocida se radi o napadu na međunarodno zaštićena prava drugih skupina (nacionalnih, etničkih, rasnih i verskih grupa).

Ako se, dakle, uzima da se može goniti i suditi za ratne zločine u okviru ekstradicionog akta, nema APSOLUTNO NIKAKVOG razloga da se ne može goniti i suditi i za genocid i naprosto je nemoguće objasniti zašto se za genocid ne goni i ne sudi.

I obratno, kada su javna tužba i prvostepeni sud pravilno utvrdili da se u okviru ekstradicionog akta ne može goniti za genocid (kao što stvarno i ne može), onda se mora prihvatiti i ono što iz toga logički neumitno proizilazi, da se ne može bez povrede načela specijaliteta goniti ni za srodna krivična dela ratnih zločina iz člana 142 odn. 144 KZ SFRJ.

Dakle, očigledno je da je prvostepena presuda oglasila optuženog krivim za krivična dela za koja se optuženi prema odredbi člana 539 st. 1 ZKP, nije mogao goniti.

B. Povreda krivičnog zakona

Odlučujući o zahtevu javne tužbe da optuženog oglasi krivim za krivična dela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142 odn. ratnih zarobljenika iz člana 144 KZ SFRJ, prvostepeni sud je propustio da primeni imperativne i bezuslovne odredbe članova 3 i 4 KZ SFRJ, tj.:

- I. povredio je načelo legaliteta (čl. 3 KZ SFRJ), odn.
- II. propustio da na optuženog primeni zakon koji je važio tempore crimini (čl. 4 KZ SFRJ).

I.

Nesporno je, naime, da je vreme navodnog izvršenja produženih dela koje se optuženom stavljaju na teret

od maja 1941. do početka 1943. godine

tj. vreme od hronološki prvog dela iz tačke Ic, do hronološki poslednjeg dela iz tačke II optužnice.

Nesporno je takođe da su krivična dela ratnih zločina iz člana 142 odn. 144 KZ SFRJ prvi put inkriminisana (u članovima 125 odn. 127) tek Krivičnim zakonikom od 27. februara 1951. godine ("Službeni list FNRJ" br. 13/51 od 09. marta 1951. godine).

Nesporno je takođe da je do inkriminisanja ovih dela došlo tek u izvršenju obaveza FNRJ nastalih potpisivanjem ženevskih konvencija o postupanju za vreme rata sa civilnim stanovništvom i ratnim zarobljenicima od 12.08.1949. godine, prema kojima se sve zemlje potpisnice obavezuju da u svojim nacionalnim zakonodavstvima (ukoliko to već nisu ranije učinile) inkriminišu ratne zločine protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika.

Nakon ratifikacije ovih konvencija 1950. godine ("Službeni vesnik Prezidijuma narodne skupštine FNRJ" br. 6/50) budući da to nije ranije učinila, Jugoslavija inkriminiše ratne zločine u citiranim članovima 125 i 127 Krivičnog zakonika iz 1951. godine.

Prema tome, jasno je da krivična dela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika nisu bila inkriminisana pre 1951. godine.

Iz toga jasno proizilazi da takva dela nisu bila određena kao krivična dela u zakonu, niti je za njih bila propisana kazna pre navodnog izvršenja dela tj. u periodu od maja 1941. godine do početka 1943 godine.

Kako s druge strane, član 3. KZ SFRJ imperativno i bezuslovno određuje da:

NIKOME NE MOŽE BITI IZREČENA KAZNA ILI DRUGA KRIVIČNA
SANKCIJA ZA DELO KOJE, PRE NEGO ŠTO JE UČINJENO, NIJE

- (1) ZAKONOM BILO ODREĐENO KAO KRIVIČNO DELO, I
- (2) ZA KOJE NIJE BILA ZAKONOM PROPISANA KAZNA

jasno je kao dan da optuženi nije mogao biti kažnjen za krivična dela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika, jer ova dela pre 1943. godine

- (1) niti su bila zakonom određena kao krivična dela,
- (2) niti je za njih bila zakonom propisana kazna.

Ovaj princip ima tako APSOLUTNO VAŽENJE da je uzdignut na nivo ustavnog načela i u identičnoj formi ustavno garantovano njegovo poštovanje u članu 181 st. 1 i 2 Ustava SFRJ.

Obrana je isticala ovaj prigovor u završnoj reči na glavnom pretresu (v. strana 10 st. 2 prvostepene presude), ali je prvostepeni sud odbio ovaj prigovor sa potpuno nelogičnim, nejasnim i proizvoljnim razlozima iznetim na strani 39 stav drugi, prvostepene presude.

Radi lakše analize ovih razloga iznećemo to obrazloženje integralno, budući da su premise iznete u svega tri rečenice, a zaključak u jednoj. (Sva podvlačenja u tekstu izvršila je odbrana).

Prva rečenica:

"U vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji optuženog, pravila međunarodnog prava su, kako je već navedeno, zabranjivala ubijanje civilnog stanovništva i druge oblike nasilja nad ratnim zarobljenicima."

Druga rečenica:

“Postojale su i određene sankcije u međunarodnom i nacionalnim pravima”.

Treća rečenica:

“U toku trajanja II svjetskog rata, Atlantskom poveljom od 14.08.1941. godine, Londonskom deklaracijom, Moskovskom deklaracijom i izjavama najviših državnika SAD, Velike Britanije i SSSR ukazivano je da će počinio- ci ratnih zločina biti kažnjeni, a Moskovskom deklaracijom iz 1943. godine je određeno da svi ratni zločinci treba da budu vraćeni u zemlje u kojima su izvršili zločine, radi suđenja i kažnjavanja po zakonima tih zemalja.”

Na prosto neverovatan način iz ove tri premise prvostepeni sud, bez ikakve dalje argumentacije, izvlači zaključak da su u Jugoslaviji ratni zločini pre perioda 1941-1943.

(a) bili zakonom određeni kao krivična dela

(b) i da je za njih zakonom bila propisana kazna.

Ništa slično iz tih premisa ne proizilazi, radi se o drastičnom logičkom non secuituru.

Videćemo zašto.

(1) U odnosu na prvu premisu odmah pada u oči da član 3 KZ SFRJ propisuje da krivično delo mora biti određeno kao takvo zakonom.

“Pravila međunarodnog prava” nisu zakon. Zakonom su ratni zločini određeni kao krivična dela tek 1951. godine.

Ius puninendi (pravo kažnjavanja) je atribut suvereniteta i niko ničim ne može određivati krivična dela, izuzev nacionalni zakonodavac nacionalnim zakonodavstvom.

Tačno je da su “pravila međunarodnog prava” “zabranjivala” ubijanje civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika i pre 1941. godine, ali jasno je da IV Haška konvencija ne sadrži odredbe, kojima bi se ustanovljavala individualna krivična odgovornost za povrede zakona i običaja rata, a za koje se tokom vremena uobičajio termin “ratni zločin”. Naprotiv, državama je bilo prepušteno da osiguraju sprovedbu odredaba Haškog pravilnika na način kako to nađu za shodno.

Krivična odgovornost pojedinaaca za takozvane ratne zločine ne proizilazi, prema tome, neposredno iz IV Haške konvencije i ne može se na njoj direktno zasnivati. Treba, naime, naglasiti da za mogućnost krivične odgovornosti nije dovoljno samo postojanje određene pravne norme prohibitivnog ili imperativnog karaktera, već je potrebna takva pravna norma, koja za određeno ponašanje predviđa sankciju kao za krivično delo. Drugim rečima, potrebna je inkriminatorska pravna norma.

Time što Konvencija “zabranjuje” recimo ubijanje civilnog stanovništva ili ratnih zarobljenika, takvo ponašanje ne postaje krivično delo (iako predstavlja nesumnjivo jedno nepravo), sve dok se u nacionalnom zakonodavstvu kao takvo zakonom (čl. 3 KZ SFRJ) ne odredi.

Videli smo da je to Jugoslavija učinila tek 1951. godine pa prema tome i dalje stoji prigovor da krivična dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika nisu postojala pre perioda 1941-1943. godina u u jugoslovenskom zakonu, što je jedino odlučno prema članu 3 KZ SFRJ.

Za potpuno razjašnjenje ovog pravnog pitanja smatramo da je od značaja, pre svega, jasno definisati pravno pitanje koje drugostepeni sud treba da reši.

Odredbi čl. 142 odn. 144 KZ SFRJ odn. odredbe čl. 125 i 127 Krivičnog zakonika iz 1951. godine su po svojoj prirodi inkriminatorne blanketne norme koje upućuju na prohibitorne norme Haških konvencija.

Nesporno je da je optuženi delovao posle donošenja prohibitornih normi iz 1899. i 1907., a pre donošenja inkriminatornih normi iz Krivičnog zakonika iz 1951. godine. Nesporno je takođe da se odredbe Haških konvencija nisu mogle i ne mogu neposredno primeniti od strane bilo kog nacionalnog suda i učinilac kazniti za povredu njihovih odredaba, budući da se radi o lex poenalis imperfecta koji ne predviđa kaznu. (v. dr. F. Bačić i dr., "Komentar Krivičnog zakona SFRJ" Savremena administracija, Beograd 1978., strana 468)

Postavlja se sada pitanje vremenskog važenja inkriminatornih normi (odredbi čl. 125 odn. 127 Krivičnog zakonika iz 1951. godine, odn. sada odredbi čl. 142 i 144 KZ SFRJ).

Prema stanovištu prvostepenog suda blanketne norme odredbi članova 142 i 144 KZ SFRJ važe od 1899. odn. 1907. godine, tj. od trenutka donošenja prohibitornih normi Haških konvencija.

Po stanovištu odbrane ove inkriminatorne norme važe od trenutka kada su prvi put unete u krivični zakon (tj. od 1951. godine).

Naime, to postaje sasvim jasno iz činjenice da inkriminatorna blanketna krivična norma važi kao zakon i čini deo pravnog sistema (iako se ne može primeniti, jer nije ostvaren u zakonu određen uslov primene) i ako (a) prohibitorna norma koja definiše zabranjeno ponašanje još nije doneta, ili (b) ako je prestala da važi (v. dr. Franjo Bačić i dr., Komentar KZ SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1978. strana 19).

Odatle proizilazi nedvosmislen zaključak:

SAMO POSTOJANJE ILI NEPOSTOJANJE (A ŠTO JE SAMO DRUGA REČ ZA VREMENSKO VAŽENJE) PROHIBITORNE NORME (LEX POENALIS IMPERFECTA – KOJA ODREĐUJE ZABRANJENO PONAŠANJE NE PROPISUJUĆI ZA NJEGA KAZNU) UOPŠTE NEMA NIKAKVOG UTICAJA NA VAŽENJE (A ŠTO JE SAMO DRUGA REČ ZA VREMENSKO VAŽENJE) INKRIMINATORNE KRIVIČNE NORME KOJA NA NJEGA UPUĆUJE.

Dakle, na vremensko važenje inkriminatornih krivičnih blanketnih normi odredbi čl. 125 i 127 Krivičnog zakonika iz 1951. godine i odredbi čl. 142 i 144 KZ SFRJ uopšte je bez ikakvog značaja kada su donete (čak i da li su donete ili su prestale da važe) prohibitorne norme Haških konvencija iz 1899. i 1907. godine.

Ove blanketne norme važe od trenutka kada su prvi put donete, a to je od 1951. godine, dakle, one tempore crimini nisu važile.

U tom pogledu interesantno je da to potvrđuje i praksa naših Vrhovnih sudova:

"Prema čl. 2 Krivičnog zakonika u kome je zastupljeno načelo legaliteta, niko ne može biti kažnjen za delo koje, u vreme kada je bilo učinjeno, nije bilo zakonom određeno kao krivično delo. Zato se neprijavlivanje prihoda, koje je od uticaja na utvrđivanje poreske obaveze, koje se dogodilo pre 1.

januara 1960. godine, ne može tretirati kao krivično delo, jer takvo ponašanje nije bilo inkriminisano u čl. 235 Krivičnog zakonika iz 1951. godine.”

(Presuda Vrhovnog suda Srbije, KŽ-1147/64 od 19. maja 1964. godine)

Učinilac je, dakle, delovao posle donošenja prohibitorne norme koja određuje da je zabranjeno prikrivati prihod (poreski propisi), ali pre nego što je ova prohibitorna norma bila inkorporisana u krivično zakonodavstvo. U takvoj situaciji Vrhovni sud u citiranoj presudi nalazi da kažnjavanje nije moguće jer bi predstavljalo povredu načela legaliteta.

Identična situacija postoji i u ovom slučaju. Optuženi je, prema optužnici, delovao posle donošenja prohibitorne norme (Haških konvencija), ali pre inkorporisanja tih normi u krivični zakon (1951. godine), pa se prema iznetom pravnom shvatanju koje deli odbrana, ne može kazniti, jer bi to predstavljalo povredu načela legaliteta.

Vremensko važenje blanketnih normi čl. 142 i 144 KZ SFRJ (odn. čl. 125 i 127 Krivičnog zakonika iz 1951. godine) određuje se, dakle, u skladu sa opštim odredbama krivičnog zakona o vremenskom važenju zakona formulisanom u čl. 4 KZ SFRJ, dakle kao i za bilo koje drugo krivično delo, tj. na učinioca se i takve norme primenjuju jedino ako su važile tempore crimini, nezavisno od toga kada je doneta prohibitorna norma na koju krivični zakon upućuje.

Prema tome, na učinioca koji je navodno izvršio krivično delo 1941-1943. godine, ne može se primeniti zakon koji važi od 1951. godine, jer bi se time povredilo načelo legaliteta.

(2) Tvrdnja prvostepenog suda da su

“Postojale i određene sankcije u međunarodnim i nacionalnim pravima” ne stoji ni u kakvoj vezi sa themom probandi, a osim toga je nejasna i neodređena.

Naime, kakve su to “određene sankcije” postojale u međunarodnom pravu, i u kojim “nacionalnim” pravima (valjda zakonodavstvu! – prim. S. Popović) su postojale te “određene sankcije”?

Sankcije koje moraju prema čl. 3 KZ SFRJ (a to je ovde odlučno) biti propisane pre izvršenja dela su krivične sankcije, a ni prvostepeni sud se ne usuđuje ustvrditi da su takve sankcije bile određene. One nisu bile određene.

Drugo, te krivične sankcije (prema odredbi čl. 3 KZ SFRJ) moraju biti propisane jugoslovenskim zakonom, a ni prvostepeni sud se ne usuđuje ustvrditi da su ikakve krivične sankcije bile određene jugoslovenskim zakonom pre izvršenja dela.

Tvrdnja da su nekakve sankcije bile određene nekakvim nacionalnim zakonodavstvima (ili čak međunarodnim pravom!) ne stoji ni u kakvoj vezi sa predmetom dokazivanja.

(Naravno da postoje neke sankcije za kršenje ugovornih obaveza od strane zemalja potpisnica Haških i Ženevskih konvencija donetih pre Drugog svetskog rata, ali su to sankcije iz oblasti međunarodnog javnog prava (recimo obaveza reparacija, represalije, retorzija itd).

Te “određene sankcije” ne stoji ni u kakvoj vezi sa pitanjima individualne krivične odgovornosti pripadnika oružanih snaga zemlje potpisnice koji bi svojim konkretnim postupcima povredili ugovorne obaveze zemalja

potpisnica).

Član 3 KZ SFRJ ne može se drugačije tumačiti nego što glasi: nužno je za kažnjavanje učinioca da su i krivično delo i kazna (znači krivična sankcija) određeni zakonom pre izvršenja dela.

Tu naprosto nikakva tumačenja ne pomažu.

(3) Pozivanje na Atlantsku povelju (?), Londonsku i Moskovsku deklaraciju i čak izjave(?!) najviših državnika(?!) da bi se dokazalo da su ratni zločini

BILI ODREĐENI ZAKONOM KAO KRIVIČNA DELA I DA JE ZA NJIH BILA
PROPISANA KAZNA ZAKONOM PRE 1941-1943. GODINE

savršeno je nejasno.

Kako se mogu izjavama (pa i najviših) državnika SAD, Velike Britanije i SSSR-a određivati krivična dela u Jugoslaviji i propisivati za njih kazne?

Kako se mogu određivati krivična dela u Jugoslaviji i za njih propisivati kazne Moskovskom i Londonskom deklaracijom?

Ili čak Atlantskom poveljom?

Jasno je odmah da je to nemoguće.

Štaviše, dokumenti na koje se poziva prvostepena presuda pokazuju upravo suprotno od onoga što tvrdi prvostepena presuda.

Moskovska i Londonska Deklaracija, na primer, izričito upućuju, što je i prirodno obzirom na izneti stav da ius puninendi predstavlja atribut državnog suvereniteta, na lex loci delicti commissi, tj. na jugoslovensko zakonodavstvo.

U tim dokumentima se, naime, izričito predviđa da će ratnim zločincima biti suđeno po "zakonima zemalja" "u kojima su izvršili zločine" – a to bi ovde bili jugoslovenski zakoni.

Prema tome, izričito se u ovim deklaracijama navodi da se ničim ne dira u zakonodavna rešenja predviđena jugoslovenskim zakonima, a prema njima, videli smo, načelo legaliteta ZABRANJUJE gonjenje optuženog za krivična dela ratnih zločina. (član 3 KZ SFRJ)

Pored toga, Londonska i Moskovska deklaracija donete su posle navodnog izvršenja dela, tj. posle perioda maj 1941. – početak 1943. godine, te je besmisleno tvrditi da bi ovim dokumentima navodno bila određena krivična dela i kazne za ratne zločine (čak da je to inače načelno moguće). Moskovska deklaracija nosi datum 30.10.1943. godine, a Londonska deklaracija 8.8.1945. godine. Dakle već i odatle je jasno da se tim deklaracijama (čak i da je to inače moguće) nisu mogla pre navodnog izvršenja dela odrediti krivična dela ratnih zločina i propisati kazne za njih.

Pozivanje na Atlantsku povelju posebno je nerazumljivo. Dovoljno je citirati o tome Političku enciklopediju (Savremena administracija, Beograd, 1975.):

"Atlantskom poveljom naziva se deklaracija o opštim načelima spoljne politike SAD i Velike Britanije i njihovim shvatanjima i principima posleratnog uređenja sveta, koju su 14. avgusta 1941. godine na britanskom brodu "Princ od Velsa" usidrenom uz obale Njufaundlenda u Atlantskom okeanu, potpisali predsednik Ruzvelt (F.D. Roosevelt) i predsednik vlade Velike Britanije Čerčil (W. Churchill)."

Jasno je da se ne mogu određivati krivična dela i propisivati kazne u Jugoslaviji

“na britanskom brodu ‘Princ od Velsa’ usidrenom uz obale Njufaundlenda”. A ako je to nemoguće, kao što je nemoguće, nije jasno zašto se citira ova Povelja o opštim načelima spoljne politike SAD i Velike Britanije da bi se dokazalo da su ratni zločini bili predviđeni zakonom i za njih bila propisana kazna pre izvršenja dela.

U tom delu presuda je potpuno nerazumljiva.

Konačno, sve što je rečeno gore za citirana međunarodna dokumenta, a fortiori važi za “izjave najviših državnika SAD, Velike Britanije i SSSR”. Tim izjavama se pogotovo ne mogu određivati ni krivična dela ni sankcije.

Da zaključimo, argumenti prvostepene presude iz kojih navodno proizilazi da su krivična dela ratnih zločina bila zakonom određena pre perioda maj 1941. godine – početak 1943. godine i da su pre toga vremena bile predviđene i krivične sankcije za ta dela – potpuno su nedovoljni da tu tezu dokažu. Ovi su argumenti pored toga nelogični i većim delom se uopšte i ne odnose na predmet dokazivanja.

Prema tome, prvostepeni sud je morao primeniti čl. 3 KZ SFRJ, a onda nije mogao primeniti čl. 142 i 144 KZ SFRJ, budući da tempore crimini niti su postojala ova krivična dela u krivičnom zakonodavstvu Jugoslavije, niti je za ta dela bila propisana kazna.

Naravno, da inkriminisane radnje nisu bila dozvoljene ni u periodu 1941-1943., ali one su tada bila inkriminisane drugim krivičnim delima, koja je sud mogao i morao primeniti kvalifikujući dela opisana u optužnici, što je prvostepeni sud takođe propustio da učini i o čemu će biti reči u sledećem odeljku žalbe.

II.

Iz same činjenice izručenja optuženog na temelju Konvencije potpisane između SAD i Kraljevine Srbije iz 1901. godine nesporna je situacija pravnog kontinuiteta, ne samo između Kraljevine Srbije i Kraljevine Jugoslavije, nego i između Kraljevine Jugoslavije i SFRJ.

Odatle, pak, proizilazi da je u periodu maj 1941. godine – početak 1943. godine (nesporna vreme izvršenja krivičnih dela koje se optuženom stavljaju na teret optužnicom KT-144/84), na teritoriji bivše Kraljevine Jugoslavije bio na snazi Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929. godine.

Prema imperativnoj i bezuslovnoj odredbi člana 4 st. 1 KZ SFRJ:

NA UČINIOCA KRIVIČNOG DELA PRIMENJUJE SE ZAKON KOJI JE VAŽIO U VREME IZVRŠENJA DELA.

Kako je u vreme izvršenja dela koja se optuženom stavljaju na teret (maj 1941. – početak 1943. godine) važio Krivični zakonik od 27. januara 1929. godine, to se na optuženog može primeniti samo taj Zakon.

Jedini izuzetak od ovog pravila propisan je u stavu 2 istog člana za slučaj da je neki kasniji zakon za učinioca blaži, ali to, videćemo kasnije, ovde nije slučaj.

Prema tome, na optuženog se mora primeniti Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929. godine koji je važio tempore crimini.

U tom krivičnom zakonu, kao što smo videli u odeljku pod B/I ove žalbe, ne postoje ratni zločini protiv civilnog stanovništva, ni ratni zločini protiv ratnih zarobljenika. Dela iz opisa optužnice Kt-144/84 mogla bi se podvesti primenom Krivičnog

zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929. godine, jedino pod paragraf 167 st. 2 tačka 1 i 2 (ubistvo na svirep način tako da se ugrožava život više lica) u vezi sa paragrafom 34 st. 1 (podstrekavanje).

Protivno odredbi čl. 4 st. 1 KZ SFRJ prvostepeni sud je propustio da ovako postupi i time povredio imperativnu i bezuslovnu odredbu Krivičnog zakona SFRJ na štetu optuženog.

(Da je ovo pravno stanovište odbrane jedino ispravno vidi se i iz prvobitne optužnice OJT Zagreb K-86/51 od 04.09.1951. godine, protiv optuženog koja se (v. strana 8, prvi stav optužnice) temelji na "istom činjeničnom utvrđenju", a koja je optuženom upravo stavljala na teret krivično delo podstrekavanja na ubistva!

To je bila pravilna pravna ocena i ona je kasnije (1984. godine) napuštena jedino da bi se izbegla zastara krivičnog gonjenja.

Naime, u doba podizanja te optužnice već je bio na snazi krivični zakon od 27. februara 1951. godine koji je predviđao krivična dela ratnih zločina, ali OJT Zagreb ne optužuje po članu 125 odn. 127 toga zakona (ratni zločini) upravo da ne bi povredilo imperativne odredbe (tadašnjeg) čl. 2 Krivičnog zakona, već optuženom stavlja na teret krivično delo podstrekavanja na ubistvo.

Dakle, i samo Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu pravilno tada ocenjuje da se optuženom ne mogu stavlјati na teret krivična dela koja nisu bila krivična dela, niti je za njih bila propisana kazna u vreme izvršenja.

Pri tome, što se vidi iz citirane optužnice K-86/51 od 04.09.1951. godine (strana 27) Okružno javno tužilaštvo se kolebalo da li da primeni odredbe Krivičnog Zakona Kraljevine Jugoslavije ili odredbe novog krivičnog zakona iz 1951. godine koja se odnose na podstrekavanje na ubistvo, pa se odlučilo za zakon iz 1951. jedino zato što je tada zakon iz 1951. bio za optuženog blaži.

Budući da danas to više nije slučaj (jer je po odredbama Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije nastala APSOLUTNA ZASTARELOST gonjenja, kao što ćemo videti kasnije) odbrana se u potpunosti slaže sa prvobitnom pravnom ocenom samog javnog tužilaštva u Zagrebu.

Naknadna pravna ocena iz 1984. godine kojom se htela izbeći zastarelost, nije moguća, jer smo videli da je ona ZABRANJENA odredbama čl. 3 i 4 KZ SFRJ.

Ovo sve iznosimo samo da pokažemo da je samo Okružno javno tužilaštvo bilo potpuno svesno od početka nemogućnosti gonjenja za ratne zločine obzirom na odredbe čl. 3 i 4 KZ SFRJ, ali da je to kasnije jednostavno prenebreglo, kako bi pokušalo, protivno zakonu, da izbegne primenu imperativnih materijalnih odredbi krivičnog zakona o zastarevanju gonjenja.

Karakteristično je takođe da je do promene pravne ocene došlo nakon što je, kako ćemo kasnije videti, 1983. godine nastala APSOLUTNA ZASTARELOST GONJENJA za krivično delo podstrekavanja na ubistvo.

Tek tada rešava Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu da umesto pravilne kvalifikacije po zakonu koji je važio tempore crimini, retroaktivno primeni na opisana dela zakon donet posle izvršenja dela. Naravno da to po zakonu nije

moгуće, pa je prvostepeni sud pogrešio kada je tako nešto dozvolio.)

Da je prvostepeni sud pravilno postupio i primenio u skladu sa čl. 4 st. 1 KZ SFRJ na optuženog Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije, odn. krivično delo podstrekavanja na ubistvo izvršeno na svirep način tako da se ugrožava život više lica, kako je morao postupiti po zakonu, onda bi morao primeniti odredbe paragrafa 167 st. 2 tač. 1 i 2 u vezi paragrafa 34 st. 1 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije od 27. januara 1929. godine, ali takođe i odredbe toga zakona o zastarelosti krivičnog gonjenja.

Prema paragrafu 78 st. 2 bivšeg Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije.

PRAVO NA GONJENJE KRIVIČNIH DELA ZASTAREVA: ZA DVADESET GODINA KOD ZLOČINSTAVA ZA KOJE JE PROPISANA SMRTNA KAZNA ILI VEČITA ROBIJA

a to je upravo kazna propisana za krivično delo iz čl. 167 st. 2 tač. 1 i 2 u vezi paragrafa 34 st. 1 istog zakona.

Prema paragrafu 79 st. 3 istog zakona APSOLUTNA ZASTARELOST nastaje

AKO PROĐE DVA PUTA ONOLIKO VREMENA KOLIKO SE PO ZAKONU ZA ZASTARELOST PRAVA NA GONJENJE ZA TO DELO TRAŽI

a to je, dakle ovde dvadeset godina, odn. ČETRDESET GODINA za nastupanje apsolutne zastarelosti.

Kako je hronološki poslednje delo koje se optuženom stavlja na teret po predmetnoj optužnici, ono iz tačke II koje bi bilo izvršeno

“početkom 1943. godine”

to je jasno da je APSOLUTNA ZASTARELOST krivičnog gonjenja nastala (1943+40) početkom 1983. godine.

Prema tome, ispravnom primenom zakona koji je važio tempore crimini prvostepeni sud je bio dužan primenom odredbe čl. 349 st. 6 ZKP ODBITI OPTUŽBU budući da je za krivična dela koja se optuženom stavljaju na teret nastupila APSOLUTNA ZASTARELOST GONJENJA.

(Samo teoretski, postavljalo bi se pitanje eventualne primene interimnog zakona iz 1951. godine, odn. čl. 135 st. 2 u v. čl. 19 toga zakona koji takođe inkriminiše podstrekavanje na ubistvo na svirep način dovodenjem u opasnost života drugih lica. Naime, odredbom čl. 4 st. 2 KZ SFRJ predviđena je izuzetna mogućnost retroaktivne primene interimnog zakona ako je ovaj blaži za učinioca. Kako je po zakonu koji je važio tempore crimini nastupila apsolutna zastarelost gonjenja, jasno je da za njega ne može biti “blažeg” zakona, obzirom da se blagost ocenjuje, ne apstraktno, već po onome što je in concreto povoljnije za učinioca, a to je ovde svakako onaj zakon po kome je gonjenje isključeno. Tačno je da pitanje rokova zastarelosti ne utiče na ocenjivanje koji je zakon blaži, ali jedino dok zastarelost gonjenja faktički ne nastupi. Od toga trenutka jasno je da za učinioca ne može postojati blaži zakon od onoga po kome je nastupila zastarelost, kao što je ovde slučaj.

To pitanje je jasno i nedvosmisleno raščišćeno u praksi i doktrini. Vidi na primer, dr Franjo Bačić i dr. Komentar krivičnog zakona SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1978., strana 22 ili dr Bogdan Zlatarić, Krivični

zakonik u praktičnoj primeni, I svezak, Narodne novine, Zagreb, 1956., strana 309).

Da zaključimo, pravilnom primenom odredbi čl. 3 i 4 KZ SFRJ prvostepeni sud je morao odbiti zahtev javne tužbe da na optuženog retroaktivno primeni krivična dela koja su određena u zakonu posle vremena izvršenja dela i za koja je posle vremena izvršenja propisana i kazna, a morao je primeniti zakon koji je važio u vreme izvršenja dela i po kome je nastupila apsolutna zastarelost gonjenja, pa je samim tim pogrešio i što nije odbio optužbu u smislu čl. 349 st. 6 ZKP.

* * *

Budući da se javna tužba u završnoj reči na glavnom pretresu pozivala i na "principe formulisane u presudi Međunarodnog suda u Nirnbergu", a da se ova presuda (doduše, na sasvim neodređen način) pominje i u prvostepenoj presudi, odbrana želi da se pozabavi ovim pitanjem.

Pre svega, tzv. Međunarodni sud u Nirnbergu, sem po nazivu, nije međunarodni sud u pravom smislu te reči, a još manje je Statut po kome je on sudio deo međunarodnog prava.

U samoj presudi nirnberškog suda se doslovno kaže da je donošenje Statuta sa retroaktivnim dejstvom

"izraz suverene zakonodavne vlasti zemalja Velike Britanije, Francuske, SAD i SSSR-a

koje su

"zajednički uradile ono što bi svaka pojedina od njih mogla da uradi sama" tj.

"odredile zakon koji treba da se primenjuje".

(Nirnberška presuda, izdanje Arhiva za pravne i društvene nauke, Beograd, 1948, strana 84).

Prema tome pozivanje na predsedane koji su nastali primenom drugačijeg, specijalnog zakonodavstva drugih suverenih zemalja Velike Britanije, SAD, SSSR-a i Francuske, nema nikakvog značaja za odluku u ovoj pravnoj stvari.

Štaviše vredni istaći da su sva suđenja ratnim zločincima posle Drugog svetskog rata bila provedena po specijalnim retroaktivnim zakonima koje su razne zemlje u okviru svojih suverenih prava donosile za razliku od SFRJ, koja takvog retroaktivnog zakonodavstva nema, već naprotiv, ZABRANJUJE retroaktivno važenje zakona (čl. 3 KZ SFRJ).

Tako je, na primer, u Nemačkoj suđeno po Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta koji dozvoljava izričito retroaktivnu primenu zakona, Ajhmanu je suđeno po Zakonu o kažnjavanju nacista i njihovih saradnika iz 1950. godine, koji je takođe retroaktivan što je očigledno već iz samog naziva, u Tokiju je suđeno po Statutu međunarodnog vojnog suda za suđenje teškim ratnim zločincima na Dalekom Istoku od 19. januara 1946. godine, u Francuskoj po odredbama retroaktivne Uredbe provizorne vlade od 09.08.1944. godine, itd.

Ono što je bitno to je da su u ta nacionalna zakonodavstva uneti posebni,

specijalni zakoni koji dozvoljavaju retroaktivnu primenu. U presudi Ajhmanu polemise se sa odbranom koja dovodi u pitanje valjanost retroaktivnog zakona obzirom na opšte usvojeno pravno pravilo “Nullum crimen sine lege”, pa se kaže:

“Ovaj poseban zakon je potpuno različit od bilo kog drugog zakonodavstva uobičajenog u krivičnim zakonima”.

(Hannah Arendt, Eichman in Jerusalem, strana 254).

Ono što je takođe bitno to je da Jugoslavija takve zakone nema, te da princip legaliteta iz čl. 3 KZ SFRJ u jugoslovenskom krivičnom pravu ne poznaje nikakve izuzetke, odn. da važi apsolutno, imperativno i bezuslovno.

Diskusija koja se vodila na svim ovim suđenjima oko pitanja retroaktivnosti imala je zato upravo obrnut smisao od one koja se vodi na ovom suđenju.

Na svim tim suđenjima odbrana je bila ta koja je tražila da se pozitivni zakon ne primeni, ističući da zakon nije valjan obzirom na opšta pravna pravila koja zabranjuju, inače retroaktivno delovanje zakona.

Na suđenju optuženom, uloge su obrnute: odbrana je tražila da se primeni pozitivan zakon, koji u čl. 3 KZ SFRJ ne dozvoljava gonjenje za delo učinjeno pre nego što je određeno u zakonu i za njega propisana kazna, a javna tužba je bila ta koja je odricala valjanost tome zakonu, tražila da se on ne primeni i pozivala se na opšta pravna pravila i principe, na lege ferenda.

Upravo iz istog onog razloga iz kojeg prigovori odbrane nisu bili prihvaćeni na suđenjima drugim ratnim zločincima, moraju biti prigovori javne tužbe odbijeni u ovom postupku.

Taj razlog glasi: sud ne može ocenjivati valjanost zakona, već ih može samo primenjivati kako su formulisani de lege lata.

Javna tužba nije mogla tražiti da prvostepeni sud suspenduje čl. 3 KZ SFRJ, niti je to prvostepeni sud mogao učiniti, a učinio je.

“Delo je učinjeno pre nego što je određeno zakonom ako je učinjeno u vreme kad zakon nije stupio na pravnu snagu, jer od tada zakon važi i tek tada se može reći da je delo određeno zakonom”.

“Prema tome, osnovno je pravilo da krivični zakon nema tetroaktivno dejstvo, a jedini izuzetak od ovog pravila postoji kad je zakon blaži za učinioca”.

“Krivični zakon ne može prema tome imati retroaktivno dejstvo ni u slučaju kad bi to zahtevao opšti interes”.

“Drugim rečima donošenje krivičnopravnih odredaba je isključivo rezervisano za zakon. Samo zakonom se određuju krivična dela, propisuju krivične sankcije i uslovi za njihovo izricanje. Zakon je jedini neposredni izvor krivičnog prava”.

(Komentar KZ SFRJ, dr Franjo Bačić i dr., Savremena administracija, Beograd, 1978., strane 15, 16 i 18).

Kristalno je jasno da optuženi ni pod kojim uslovima nije mogao biti osuđen za krivična dela iz člana 142 odn. 144 KZ SFRJ postupajući po Zakonu.

Sva pozivanja na međunarodne dokumente, principe, pravila, običajno pravo, pravdu, savest itd. nemaju tu apsolutno nikakvog značaja. Pravna situacija ne

dozvoljava ni senku sumnje: optuženom se za ova krivična dela jednostavno nije moglo suditi.

Optuženi je oglašen krivim jasnom povredom imperativne i безусловne odredbe čl. 3 KZ SFRJ i ustavnog principa zakonitosti iz čl. 181 st. 1 i 2 Ustava SFRJ.

Takva presuda ne može opstati u pravnom prometu u JAVNOM INTERESU.

C. Pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje (u odnosu na tač. 1c prvostepene presude)

(Ovaj odeljak žalbe potpisanog branioca odnosi se jedino na tačku Ic prvostepene presude, obzirom da su žalbama drugih branilaca obuhvaćena dela iz tač. Ia, Ib i II prvostepene presude).

U ovom delu prvostepene presude optuženi je oglašen krivim zato što je "naredio Knez Ferdi, šefu policiji u S. Mitrovici da Vidić Ješu odvede u logor, koju naredbu je ovaj i izvršio, te je Vidić Ješa interniran u koncentracioni logor Danica kod Koprivnice, a zatim u Jadovno, iz kojeg se nije vratio".

Pre nego što pređemo na analizu dokaznog postupka i činjeničnih utvrđenja prvostepenog suda, treba naglasiti da je jedina činjenica bitna za odluku o postojanju dela: da li je optuženi naredio odvođenje u logor?

Naime, krivično delo iz čl. 142 KZ SFRJ koje se optuženom stavlja na teret ima dva alternativna načina izvršenja: (a) izdavanje naredbe (ovde za odvođenje u logor) i (b) izvršenje naredbe. Optuženom se stavlja na teret prvi način izvršenja, izdavanje naređenja (za odvođenje u logor).

Kod optužbe za prvi način izvršenja za postojanje krivičnog dela potpuno je irelevantno da li je naređenje izvršeno. Ta činjenica, da li je naređenje izvršeno ili nije, relevantna je jedino kao okolnost dela (jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra) iz čl. 41 KZ SFRJ, koja se utvrđuje pri individualizaciji kazne, ako i kada se utvrdi postojanje dela.

Upravo zato zakonodavac propisuje ogroman raspon kazne kod ovog dela (od pet godina do smrtne kazne), jer samo delo obuhvata veoma različite stepene ugrožavanja odn. povrede zaštićenog dobra:

"Način izvršenja ratnog zločina sastoji se u naređivanju izvršenja zabranjenih radnji ili u izvršenju takvih radnji. Izdavanjem naređenja delo je dovršeno i nije potrebno da je postupljeno po naređenju tj. da je naređenje izvršeno."

(Komentar KZ SFRJ, dr Franjo Bačić i dr. Savremena administracija, Beograd, 1978., strana 501, pod tačkom 4).

Prema tome, činjenice navedene u opisu dela da je Ješa Vidić "interniran u koncentracioni logor Danica kod Koprivnice, a zatim u Jadovno, iz kojeg se nije vratio" irelevantne su za odluku o postojanju dela.

Dakle, jedina činjenica bitna za odluku o postojanju dela koje se optuženom stavlja na teret je: da li je optuženi naredio odvođenje Ješe Vidića u logor?

Prvostepeni sud smatra da je u dokaznom postupku ova činjenica utvrđena (strana 19, prvi i drugi stav prvostepene presude).

Navodimo ovaj deo presude integralno, budući da je obrazloženje vrlo oskudno:

“U odnosu na događaje iz točke 1c izreke, svjedok Franjo Truhar u svom iskazu navodi, kako je u vrijeme hapšenja Ješe Vidića bio šef policije u Sremskoj Mitrovici. Jednom prilikom, on je osobno razgovarao s optuženikom o oslobađanju Ješe Vidića, no ovaj je to odbio učiniti. Da je Ješo Vidić uhapšen po zagrebačkoj policiji, iskazala je njegova supruga Olga, što je svojim iskazom potvrdio svjedok Srdoljub Mirković, koji je o tome čuo iz razgovora s Olgom Vidić. Jelena Rašović iskazala je, da je Ješo Vidić bio s njenim suprugom u logoru Danica kod Koprivnice, iz kojeg je zatim bio otpremljen u drugi logor. Njihove iskaze posredno potvrđuje i svjedok Simo Tomović. Svi su ti svjedoci iskazali, da se Ješo Vidić nije više vratio iz logora.

Povezujući međusobno iskaze svih ovih svjedoka zatvara se jedan logičan i životno realan krug, koji nedvojbeno ukazuje da je upravo optuženik naredio hapšenje i odvođenje u Logor Ješe Vidića, a što je u ono vrijeme stvarno značilo i naređenje za ubojstvo. Kod takvog utvrđenja za postojanje dela nije odlučan postupak sa imovinom Ješe Vidića. Iz tih je razloga izostavljen iz činjeničnog opisa optužnice dio koji se odnosi na imovinu Ješe Vidića, a što nije odlučno za postojanje djela.”

Čak i u najpovršnijoj analizi jasno je da zaključak suda (o naređivanju odvođenja u logor) ne proizilazi iz navedenih premisa.

Naime, prvostepeni sud prvo utvrđuje sledećih pet činjenica

1. da je Franjo Truhar “u vrijeme hapšenja Ješe Vidića bio šef policije u Sremskoj Mitrovici”;
2. da je “jednom prilikom osobno razgovarao sa optuženikom o oslobađanju Ješe Vidića, no ovaj je to odbio učiniti”;
3. da je Ješo Vidić uhapšen po zagrebačkoj policiji”;
4. da je Ješo Vidić “bio... u logoru Danica kod Koprivnice, iz kojeg je zatim bio otpremljen u drugi logor”;
5. da se Ješo Vidić... nije vratio iz logora”.

Odatle prvostepeni sud izvlači zaključak da ove činjenice “nedvojbeno ukazuju” (čak “nedvojbeno”!)

“da je upravo optuženik naredio hapšenje i odvođenje u logor Ješe Vidića”!

Ništa slično iz navedenih činjenica od (1) do (5) ne proizilazi.

To se najbolje vidi ako se predpostavi da je, na primer, Viktor Tomić naredio odvođenje Ješe Vidića u logor. Naime, ni takav zaključak ne bi ni u čemu protivrećio navodno utvrđenim činjenicama od (1) do (5) gore navedenim.

Ako su iz istih premisa moguća dva protivrećna zaključka, onda je jasno da se iz tih premisa ne može NIŠTA ZAKLJUČITI.

Zaključak prvostepenog suda potpuno je proizvoljan.

Usput samo napominjemo da ni same ove činjenice navedene gore pod (1) do (5) nisu tačno utvrđene.

Na primer, Franjo Truhar “u vrijeme hapšenja (5. maj 1941. godine) Ješe Vidića” NIJE bio šef policije u Sremskoj Mitrovici”. On to sam kaže:

“mene su postavili za šefa policije u Zemunu i na toj dužnosti sam ostao do konca mjeseca maja 1941. godine”.

(Zapisnik od 25.06.1952. godine, strana 298 spisa)

i opet:

“1.06.1941. godine postavljen sam za šefa policije u Sremskoj Mitrovici”.

(Zapisnik od 20.08.1951. godine, strana 182 spisa)

i opet:

“Kada sam ja 1.06.1941. godine došao u Sremsku Mitrovicu...”

(Zapisnik od 12. jula 1952. godine, str. 292 spisa).

Dakle, i same premise iz kojih prvostepeni sud “nedvojbeno” zaključuje – nisu tačne, odn. protivreče stanju u spisima, jer prvostepeni sud, videli smo, kaže da se činjenica da je Franjo Truhar u vreme hapšenja Ješe Vidića bio šef policije u Sremskoj Mitrovici, utvrđuje iz iskaza svedoka Franje Truhara. Ovdje vidimo da svedok upravo suprotno iskazuje, da je u vreme hapšenja bio u Zemunu.

Ili uzmimo drugi primer: činjenično utvrđenje suda u obrazloženju presude, da je Ješa Vidić uhapšen “po zagrebačkoj policiji”, protivreći činjeničnom utvrđenju samog prvostepenog suda u opisu dela.

U opisu dela se tvrdi da je Ješu Vidića uhapsila mitrovačka policija, konkretno šef te policije, Ferdo Knez:

“... naredio Knez Ferdi, šefu policije u Sremskoj Mitrovici da Vidić Ješu odvede u logor, a koju naredbu je ovaj i izvršio.”

Dakle, i ova druga po redu premisa očigledno je pogrešno utvrđena, jer protivreći činjeničnom utvrđenju samoga prvostepenog suda!

Ako još uzmemo, da po prirodi stvari ne može da se izvede NIKAKAV zaključak o tome KO je naredio odvođenje u logor iz činjenica navedenih gore pod (4) i (5), koje ukazuju samo da je Ješa Vidić odveden u logor, što je nesporno, onda je jasno da prvostepeni sud u stvari zasniva čitav svoj zaključak jedino na navedenoj činjenici da je svedok FRANJO TRUHAR bezuspešno intervenisao kod optuženog za Ješu Vidića.

Međutim, ni iz ove činjenice se ne može zaključiti da je optuženi naredio odvođenje Ješe VIDIĆA u logor, jer bi se potpuno istom logikom moglo zaključiti da je to naređenje dao VIKTOR TOMIĆ.

Naime, u istoj grupi sa Ješom Vidićem hapšen je i bivši advokat iz Sremske Mitrovice, RAŠOVIĆ, a iz iskaza svedoka JELENE RAŠOVIĆ vidi se da je ona preko posrednika intervenisala (i to uspešno) kod VIKTORA TOMIĆA (v. zapisnik o glavnom pretresu od 22.IV.1986. god).

Dakle, ako se iz činjenice kod koga je navodno intervenisano zaključuje, da je isto lice izdalo i naređenje za odvođenje, onda je to prema stanju u spisima, i prema logici samog prvostepenog suda mogao biti i Viktor TOMIĆ. Prema tome, ni iz ove činjenice ništa “nedvojbeno” ne proizlazi, i zaključak suda ostaje sasvim proizvoljan.

Konačno, i samo pitanje ove navodne “intervencije” daleko je od toga da je dokazano. Naprotiv, iz iskaza svedoka OLGE VIDIĆ datog pred Sreskim sudom u Sremskoj Mitrovici 15. juna 1952. god., Kr. 33/52 (list 445 spisa), pročitano na glavnom pretresu po odluci suda, vidi se da se OLGA VIDIĆ nikada za ovakve intervencije nije obraćala svedoku TRUHARU.

Dalje, sam svedok na glavnom pretresu ne može uopšte ovakve intervencije da se seti, a njegovi trideset godina stari iskazi u pogledu navodne intervencije su protivrečni.

Tako, na prvom od ovih zapisnika (20. avgust 1951. god.) iskazuje da je kontakt sa optuženim navodno uspostavio preko dr Ramljaka, koji je bio prisutan i navodnom razgovoru sa optuženim, budući da je dr Ramljak, kaže svedok, bio "školski drug optuženog".

Na drugom zapisniku od 20. juna 1952. godine, TRUHAR tvrdi da je on sam, tj. TRUHAR, "školski drug optuženog", a dr Ramljak se uopšte više i ne pominje. Svedok je navodno sam išao kod optuženog (kao "školski drug"). (Trebalo napomenuti da se na ovom iskazu vidi nečija rukom pisana beleška: "Ne treba! Povučeno. Javljeno u Vašington", očigledno beleška iz ekstradicionog postupka).

Na trećem zapisniku od 12. jula 1952. godine, ponovo se pojavljuje dr Ramljak, ali sada sa napomenom da "dr Ramljak više nije živ", tj. da iskaz svedoka više ne može nikako da se proveri.

Međutim, ostaje kao bitno ono što je napred rečeno: da su čak premise (navedenih pet "činjenica" koje je navodno utvrdio prvostepeni sud) i tačno utvrđene, a videli smo da to nije slučaj, iz njih ne može nikako proizaći zaključak prvostepenog suda da je naređenje za odvođenje Ješe VIDIĆA u logor dao optuženi.

Takav zaključak prvostepenog suda je potpuno proizvoljan, jer ne sledi iz činjeničnih utvrđenja suda, a i sama ova činjenična utvrđenja nisu pouzdana, protivreče stanju u spisima, drugim utvrđenjima samog prvostepenog suda, konačno, logici.

Da je to tačno, najbolje se vidi iz činjenice da su svi iskazi na kojima danas u ovom delu počiva optužnica, bili poznati Okružnom javnom tužilaštvu još za vreme vođenja prvog ekstradicionog postupka 1951-1959. godine, ali da ih ni samo Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu nije smatralo dovoljnim za postojanje osnovane sumnje, te da za odvođenje Ješe Vidića u logor nije tada teretilo optuženog.

Sada, na temelju istog dokaznog materijala, koje je samo odbacilo 1951-1959. godine, podiže optužnicu. Ta činjenica dovoljno govori sama za sebe.

U odnosu na tačku 1c optužnice, prvostepeni sud je pogrešno utvrdio činjenično stanje.

S obzirom na izloženo, ova žalba je umesna i napred stavljeni žalbeni predlog na Zakonu je osnovan.

U Beogradu,
7. juna 1986. godine

DR ANDRIJA ARTUKOVIĆ
koga brani:
SRĐA M. POPOVIĆ

Presuda Vrhovnog suda Hrvatske

Broj: I KŽ – 706/1986-8

PRESUDA U IME NARODA

Vrhovni sud Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od predsjednika Vrhovnog suda Dabelić Đure kao predsjednika vijeća, te sudaca Vrhovnog suda Hrvatske Korač Ive, mr Kučeković Vojislava, Mihaljević Milenka i Zavada Emanuela, kao članova vijeća i stručnog suradnika Ivošević-Turk Tatjane, kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv opt. dr Artuković Andrije zbog krivičnih djela iz čl. 142 i 144 KZ SFRJ, odlučujući o žalbi optuženika i o žalbi ošt. Vidić Stevana, podnesenim protiv presude Okružnog suda u Zagrebu od 14. svibnja 1986. broj K-91/84-61 u sjednici održanoj 23. i 24. srpnja 1986. u prisutnosti javnog tužioca Hrvatske mr Frančula Rudolfa i njegovih zamjenika mr Lončarević Darka i Poje Oskara, te optuženikovih branitelja Olujčić Željka i Degen Silvija, odv. iz Zagreba,

Presudio je:

Odbijaju se kao neosnovane žalbe opt. dr Artuković Andrije i ošt. Vidić Stevana, te se u cijelosti potvrđuje presuda suda prvog stepena.

Obrazloženje

Pobijanom prvostepenom presudom od 14. svibnja 1986. K-91/84-61 Okružni sud u Zagrebu objavio je opt. Artuković Andriju krivim zbog dva krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava: jednoga produljenoga krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnoga stanovništva iz čl. 142 KZ SFRJ, opisanoga u izreci pobijane prvostepene presude pod točkom 1a, b i c, i jednoga krivičnog djela ratnoga zločina protiv ratnih zarobljenika iz čl. 144 KZ SFRJ, opisanoga pod toč. 2 izreke pobijane prvostepene presude. Pošto mu je za svako od tih djela po citiranim propisima utvrdio smrtnu kaznu, primjenom odredaba o izricanju jedinstvene kazne u slučaju stjecaja krivičnih djela (čl. 48 st. 2 toč. 1 KZ SFRJ), opt. dr Artuković Andriju prvostepeni sud osudio je na smrtnu kaznu.

U pogledu troškova krivičnoga postupka iz čl. 95 st. 2 toč. 1 do 6 ZKP, citiranom presudom, na temelju čl. 98 st. 4 ZKP, sud prvoga stepena odlučio je da se opt. Artuković Andrija oslobodi dužnosti njihove nadoknade u cijelosti.

Protiv te presude u korist optuženika podnijeli su žalbe njegovi branitelji Olujčić Željko i Degen Silvije, odvjetnici iz Zagreba, te Popović M. Srđa, odvjetnik iz Beograda, a za ošt. Vidić Stevana njegov punomoćnik Perović M. Slobodan, odvjetnik iz Beograda.

Žalbe optuženikovih branitelja podnesene su u skladu s odredbom čl. 343 st. 3 ZKP, prema kojoj se u slučaju zastupanja obrane od strane više branitelja, a kako bi se izbjeglo ponavljanje, svako njihovo izlaganje, prema njihovu međusobnom sporazumu, ograničava na jedan dio materije, te se zbog toga u daljnjem tekstu sve tri ove žalbe tretiraju kao jedna žalba opt. dr Artuković Andrije.

Optuženikova žalba, shvaćena u izloženom smislu, podnesena je zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka (čl. 363 toč. 1 ZKP), zbog povrede krivičnog zakona (čl. 363 toč. 2 ZKP) i zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja (čl. 363 toč. 3 ZKP) U žalbi se predlaže (žalba branitelja Degenal) da se tim povodom krivični postupak protiv optuženika, temeljem čl. 143 ZKP, obustavi i to prije donošenja svake druge odluke o žalbi, ili (žalba branitelja Popovića) da se uvažavanjem žalbe pobijana presuda preinači tako da se za inkriminirana djela protiv optuženika optužba odbije, temeljem čl. 349 toč. 6 ZKP, ili (žalba branitelja Olujčića), da se uvažavanjem optuženikove žalbe u odnosu na djelo pod točkama 1a, b i c izreke prvostepene presude kao i u odnosu na djelo pod točkom 2 izreke prvostepene presude (žalba branitelja Degenal), pobijana prvostepena presuda preinači, te optuženik, temeljem čl. 350 toč. 3 ZKP, oslobodi optužbe, ili da se uvažavanjem optuženikove žalbe prvostepena presuda ukine i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje (prijedlog sadržan alternativno u žalbama svih optuženikovih branitelja), s tim da se u jednoj od žalbi što sačinjavaju optuženikovu žalbu (žalba branitelja Olujčića) predlaže da se predmet vrati na ponovno suđenje pred potpuno izmijenjenim vijećem prvostepenog suda.

Žalba ošt. Vidić Stevana, podnesena od strane njegova punomoćnika, sadrži, iako se u njoj razmatraju i neka druga pitanja, u stvari, samo žalbenu osnovu pobijanja prvostepene presude zbog troškova krivičnog postupka (čl. 363 toč. 4 ZKP u vezi sa čl. 360 st. 4 ZKP). U njoj se predlaže da se preinačenjem pobijane prvostepene presude u odluci o troškovima krivičnog postupka optuženik obaveže da oštećeniku plati njegove nužne izdatke, kao i nužne izdatke i nagradu njegova punomoćnika, prema traženom iznosu.

Odgovor na žalbu protivne stranke podnio je samo javni tužilac, predloživši u njemu, implicite (budući da, po njemu, "nema osnova niti za ukidanje postojeće presude, niti za njeno preinačenje, odnosno donošenje bilo odbijajuće ili oslobađajuće presude"), da se optuženikova žalba odbije.

Na zahtjev svih optuženikovih branitelja, stavljen u njihovim žalbama, o sjednici vijeća ovoga drugostepenog suda, prema čl. 123 st. 5 ZKP, obaviješten je odvjetnik Olujčić Željko, kao jedan od optuženikovih branitelja, dok za optuženika, koji je u pritvoru a ima branitelje, prisutnost nije osigurana, budući da je vijeće ustanovilo da ta prisutnost nije svrsishodna.

Na temelju navedene obavijesti, sjednici su prisustvovali optuženikovi branitelji Olujčić Željko i Degen Silvije, odvjetnici iz Zagreba, a nije pristupio branitelj Popović

M. Srđa, odvjetnik iz Beograda, pa je sjednica održana u njegovoj odsutnosti.

Sjednici je također prisustvovao, na temelju obavijesti dostavljene u smislu čl. 370 st. 3 ZKP, javni tužilac Hrvatske mr Frančule Rudolf sa dva svoja zamjanika, mr Lončarević Darkom i Poje Oskarom.

Sjednici je također prisustvovao i punomoćnik ošt. Vidić Stevana, odvjetnik iz Beograda Perović M. Slobodan.

Nakon izvještaja suca izvjestitelja i danih objašnjenja stranaka, koje su prisustvovala sjednici, ovaj drugostepeni sud našao je da žalbe optuženika i oštećenika nisu osnovane, i to iz niže navedenih razloga.

U pogledu optuženikove žalbe

U odnosu na žalbenu osnovu bitne povrede odredaba krivičnog postupka

Od prigovora postojanja apsolutno bitnih povreda odredaba krivičnog postupka, idući redom kako su te povrede navedene u zakonu, na prvom je mjestu žalbeni prigovor branitelja Olujica (str. 3 njegove žalbe) da je djelomičnim isključenjem javnosti iz glavne rasprave prvostepeni sud učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 toč. 4 ZKP. U žalbi se, doduše, priznaje da je, s obzirom na velik interes javnosti i skučen prostor, "izdavanje propusnica" bilo opravdano, ali se prigovara načinu izdavanja propusnica, tj. tome što one navodno nisu bile izdavane svakodnevno i redom, svakome tko je zatražio, već poimenično određenim osobama, uz predočenje osobne karte.

U odgovoru na optuženikovu žalbu javni tužilac (str. 11 odgovora) ukazuje, i to osnovano, da se nije radilo o "djelomičnom isključenju javnosti" od strane prvostepenog suda već o "ograničenom prisustvovanju javnosti", i to iz objektivnih razloga. Pri tome, također s pravom, ističe da je potpun uvid javnosti u tok javne rasprave bio osiguran, pored ostaloga, i tako što je bilo omogućeno praćenje glavne rasprave izuzetno velikom broju domaćih i stranih novinara (prema njegovim navodima – oko 160 domaćih i više od 80 stranih novinara iz oko 130 redakcija). Ipak, u vezi s istaknutim žalbenim prigovorom, sudac izvjestitelj na, temelju čl. 370 st. 4 ZKP, zatražio je, od prvostepenog suda izvještaj. U njemu je prvostepeni sud, između ostalog, naveo da je u toku glavne rasprave, koja je trajala 19 dana, kroz sudnicu prošlo više od 3.000 osoba. Zatim, da je zbog velikog interesa javnosti, napose društveno-političkih organizacija, pravnih fakulteta i drugih znanstvenih ustanova, s jedne strane, te zbog ograničenoga broja mjesta u dvorani (180 mjesta) i održavanja reda, s druge strane, prisustvovanje glavnoj raspravi bilo moguće osigurati zainteresiranim samo uz propusnice, s tim da propusnice nije izdavao sud, tj. da je njihova distribucija uglavnom išla preko zainteresiranih znanstvenih institucija i društveno-političkih organizacija, dok se jedan dio propusnica osiguravao za novinare, članove optuženikove porodice i sl.

Uzevši u obzir ovaj izvještaj prvostepenog suda, kao i sve ono što je u vezi s tim opće poznato iz sredstava javnog informiranja, napose u vezi sa prisustvovanjem glavnoj raspravi predstavnika sredstava javnog informiranja, treba reći da, suprotno

žalbenim navodima, proizlazi kako su se propusnice izdavale svakodnevno (budući da bi, bez svakodnevnoga izdavanja propusnica, bilo nemoguće da kroz sudnicu prođe tako velik broj osoba kakav se navodi u izvješaju prvostepenog suda), kao i da su se propusnice izdavale ne istim već, u pravilu, različitim osobama, pri čemu su se, doduše, osiguravali izvjesni prioriteti, tj. propusnice su se izdavale određenim kategorijama osoba, što nije u suprotnosti sa zakonom, budući da zakon (čl. 289 st. 2 ZKP) određenim kategorijama osoba, u načelu, omogućava prisustvovanje glavnoj raspravi čak i onda kad je javnost iz glavne rasprave isključena.

Na izloženi način, naime, vidljivo je da propusnice za ulazak u sudnicu nisu, doduše, bile izdavane svakom tko naiđe, ali nisu bile izdavane niti na taj način da bi prvostepeni sud unaprijed poimenično određivao tko će prisustvovati glavnoj raspravi, pa da bi tako izigrao opću društvenu kontrolu svoga rada, što i jest osnovni smisao principa javnosti glavne rasprave sadržanog u čl. 287 do 290 ZKP.

Više žalbenih prigovora u optuženikovo žalbi izneseno je iz osnove bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 toč. 11 ZKP, koja se u žalbi branitelja Olujića pogrešno označava kao osnova povrede iz čl. 364 st. 1 toč. 10 ZKP. Unutar ove osnove, naime, branitelj Olujić (str. 4-7 njegove žalbe) navodi da je izreka pobijane prvostepene presude proturječna razlozima. Međutim, kada se uzme u obzir sadržaj žalbe, tada se vidi da se taj prigovor odnosi, zapravo, na činjenična pitanja. Prije svega na nedovoljno okolnostan iskaz svjedoka Avdić Bajre, kome sud prvog stepena inače poklanja vjeru (str. 5 žalbe), a s tim u vezi i na nedostatan opis događaja obuhvaćenog inkriminacijom pod toč. 1a izreke pobijane presude (ubijanje civilnog stanovništva na području Vrgin mosta), s jedne strane, te na odsutnost podataka o tome događaju u historiografiji, s druge strane, što sve, zapravo, predstavlja opet prigovor iskazu svjedoka Avdić Bajre u pravcu njegove nepouzdanosti (st. 6 žalbe branitelja Olujića).

Isto se tako navodima iste žalbe i u vezi s toč. 1b izreke pobijane presude (str. 7 žalbe branitelja Olujića), prema kojima podatak o broji od oko 400 osoba u izreci pobijane presude ne bi bio u skladu s obrazloženjem u kojem se govori o 400-500 osoba, u suštini, prigovara iskazu svjedoka Avdića. Tek posredno se prigovor odnosi na zaključivanje prvostepenog suda, koji na takvom iskazu svjedoka gradi svoja činjenična utvrđenja o postojanju ovoga djela i o učešću optuženika u njemu.

Daljnji prigovor u žalbi branitelja Olujića unutar ove žalbene osnove (str. 8 njegove žalbe) temelji se na tvrdnji da u pobijanoj presudi nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama. Tu se zapravo prigovara prvostepenom sudu da ne navodi nikakve razloge za svoja utvrđenja da je optuženik učestvovao u progonima, mučenjima i drugim oblicima zlostavljanja civilnog stanovništva u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), što su u pobijanoj presudi inače opisani u uvodnom dijelu izreke ili tzv. preambuli.

O problemima vezanim uz taj sporni dio izreke pobijane prvostepene presude bit će riječi kasnije, u vezi sa žalbenim prigovorima branitelja Degena, koji se u odnosu na to posebno žali. Ovdje je zasad dovoljno navesti samo to da protiv optuženika nije vođen krivični postupak, niti je on pobijanom prvostepenom presudom oglašen krivim zbog osnivanja sabirnih i koncentracijskih logora, masovnog slanja

stanovništva u njih radi likvidacije i dr., o čemu je govor u tom uvodnom dijelu izreke, osim za slučaj likvidacije dr Vidić Jevrema, koji je posebno i konkretno obuhvaćen optužbom i pobijanom presudom pod toč. 1c izreke pobijane prvostepene presude.

Prigovor pak bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 toč. 11 ZKP, istaknut u žalbi branitelja Olujića na str. 9-10, trebao bi se odnositi na navodnu znatnu proturječnost između onoga što se navodi u razlozima presude o sadržaju zapisnika o iskazima danim u postupku i samih tih zapisnika. Međutim, taj prigovor žalitelj, u stvari upućuje sudu prvoga stepena zato što u pobijanoj presudi citira svjedoka Jednak Ljubana i Vargović Vjekoslava, odnosno ukupno 19 svjedoka, iako ni jedan od njih (osim Avdić Bajre) ne potvrđuje inkriminacije pod toč. 1a i b izreke pobijane prvostepene presude. Iz ovakvoga obrazloženja citiranog žalbenog navoda, po ocjeni ovoga drugostepenog suda, ne bi, naime, slijedila istaknuta povreda zakona, budući da se njome ne ukazuje da bi prvostepeni sud u odnosu na iskaz bilo kojeg svjedoka, napose svjedoka Avdića, i to o odlučnim činjenicama, a to znači samo o onima obuhvaćenima opisom djela u izreci pobijane presude, uzeo utvrđenim nešto što oni ne bi iskazali, tj. što u istovetnom, suštinskom smislu, ne bi bilo sadržano i u zapisnicima o njihovim iskazima.

Branitelj Degen kao apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 toč. 11 ZKP (str. 18 njegove žalbe) ističe ispuštanje riječi "dvorac" iz opisa djela pod toč. 2 izreke pobijane prvostepene presude, a napose pri tom i propust prvostepenog suda da takav svoj postupak u pobijanoj presudi obrazloži.

U pogledu ovog žalbenog prigovora ističe se da opis djela, u pravilu, treba da sadrži one činjenice iz kojih proizlaze opća i posebna obilježja nekoga krivičnog djela. Među te činjenice, ako se apstrahiraju neka krivična djela, kao na pr. ono povrede teritorijalnog suvereniteta iz čl. 135 KZ SFRJ i sl. (kod kojih je mjesto izvršenja krivičnog djela sastavni dio bića krivičnog djela), u pravilu, pa tako i u konkretnom predmetu, ne spada mjesto izvršenja krivičnog djela. Prema tome, ako se u pogledu mjesta izvršenja djela, izvan spomenutih iznimki, u opisu djela učine izvjesne izmjene, tada takve izmjene, pogotovo ako se njima utvrđenje lokacije usklađuje s onim što proizlazi iz dokaza izvedenih na glavnoj raspravi, ne mijenja se identitet djela. Pošto, dakle, u konkretnom slučaju mjesto izvršenja djela nije odlučna činjenica, to izmjena te činjenice, kao i nenavođenje razloga za takvu izmjenju, nisu povrede krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 toč. 11 ZKP, pa ni takve kakve predviđa čl. 364 st. 2 ZKP u vezi s čl. 357 st. 7 ZKP, budući da nisu bile niti su mogle biti od utjecaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

Štoviše, po ocjeni ovoga suda, sud prvoga stepena učinio bi bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 toč. 11 ZKP da je postupio obrnuto, tj. da riječ "dvorac" nije ispustio iz izreke pobijane presude, a u skladu sa svojim utvrđenjem da se kritični događaj nije desio u dvorcu. Tada bi, naime, bilo ostvareno proturječje između izreke i razloga presude.

Ostali žalbeni navodi branitelja Degena unutar ove žalbene osnove (čl. 364 st. 1 toč. 11 ZKP), pa tako da bi pobijana presuda bila nerazumljiva, proturječna itd. (str. 18, peti pasus) nisu pobliže obrazloženi, a sve ono što se u istoj žalbi dalje ističe u pogledu toč. 2 izreke pobijane presude (str. 18 i slijedeće) ne odnosi se na prigovore

takve vrste već na prigovore utvrđenom činjeničnom stanju, osim prigovora nedovoljne konciznosti izreke pobijane presude u pogledu vremena izvršenja djela, broja pobijenih ratnih zarobljenika i sl. (str. 23 žalbe), u vezi s čim ovaj drugostepeni sud smatra dovoljnim navesti samo to da je inkriminirano djelo pod toč. 2 suprotno navodima žalitelja, vremenski dovoljno određeno navođenjem da je izvršeno početkom 1943. godine, prostorno navođenjem da se inkriminirani događaj desio u blizini Samobora, a u pogledu ostalih obilježja djela da je po naređenju optuženika pobijeno više stotina partizana – zarobljenika. Bliže određenje, ma koliko bi, možda, bilo poželjno, s obzirom na objektivne mogućnosti utvrđivanja ovakvih i sličnih djela što su kao i ovo veoma često ostajala bez ikakvih svjedoka, pa i materijalnih tragova, u konkretnom se slučaju nije uspjelo postići. No, suprotno navodima žalbe, samo zbog toga (pomanjkanja nekog još bližeg određenja vremena, prostora i drugih modaliteta djela), nije bilo onemogućeno vođenje krivičnog postupka, što – pored ostalog – najbolje pokazuje upravo sadržaj optuženikove žalbe u kojoj se raspravlja o postojanju pojedinih od ovih činjenica.

Među istaknutim brojnim prigovorima postojanja relativno bitnih povreda odredaba krivičnog postupka na prvom mjestu treba navesti žalbeni navod branitelja Olujića (str. 10-11 njegove žalbe) da je braniteljima u toku postupka bilo onemogućeno nesmetano kontaktiranje s optuženikom, pa da je na taj način ostvarena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 2 ZKP u vezi sa čl. 74 st. 3 ZKP. U žalbi se tvrdi (str. 10) da obrani to nije bilo omogućeno ne samo prije već i nakon podizanja optužnice, i to s obrazloženjem prvostepenog suda da to nije moguće iz “razloga sigurnosti”. U žalbi je postavljeno pitanje zašto su takvi razlozi otpali nakon čitanja optužnice?!

Osim toga, u žalbi se u vezi s tim također tvrdi i da se ista stvar ponovila nakon objavljivanja presude, tj. da su razgovoru branitelja s optuženikom prisustvovali jedan stražar i “jedna žena u bijeloj kuti”.

I u pogledu ove povrede odredaba krivičnog postupka sudac izvjestitelj zatražio je, suglasno čl. 370 st. 4 ZKP, izvještaj od prvostepenog suda. U danome izvještaju se navodi da je optuženik, s obzirom na visoku starost i s tim povezano psihofizičko stanje, stalno morao biti pod nadzorom medicinskog osoblja i čuvara u bolnici Okružnog zatvora u Zagrebu.

Na temelju izloženoga, a posebno uzevši u obzir današnje gotovo neograničene tehničke mogućnosti potajnoga prisluškiivanja nečijega razgovora, ovaj drugostepeni sud smatra da spomenuta, inače očita prisutnost medicinskog ili drugog pomoćnog osoblja u blizini optuženika prilikom njegovih kontakata sa braniteljima nije nipošto imala za cilj onemogućavanje ili kontrolu tih kontakata u onome smislu, kako se to u žalbi aludira, već da je imala isključivu svrhu poduzimanja neophodnih mjera medicinske predostrožnosti za takav slučaj. Po ocjeni ovoga drugostepenog suda, stoga, ove mjere, budući da je njihovo pravo značenje bilo poznato i optuženiku i njegovim braniteljima, ni objektivno niti subjektivno nisu predstavljale ograničavanje optuženika u njegovu pravu da kontaktira sa svojim braniteljima radi pripremanja obrane i dr. S obzirom na manifestiranu obranu optuženika u materijalnom i formalnom smislu u toku dosadašnjeg postupka, po ocjeni ovoga drugoste-

penog suda, ni iz čega ne slijedi da bi osporena blizina spomenutoga osoblja u bolnici za vrijeme razgovora optuženika s braniteljima na bilo koji način negativno utjecala na obranu optuženika u ovom krivičnom predmetu.

Slijedeći prigovor relativno bitne povrede odredaba krivičnog postupka u vezi je sa žalbenim navodima branitelja Degena da opt. dr Artuković Andrija u toku prvostepenog krivičnog postupka nije bio sposoban da vrši radnje u postupku, a kako je to ocjenio prvostepeni sud (str. 36 pobijane prvostepene presude, odn. str. 3-17 žalbe branitelja Degena).

Na istome mjestu žalbe ističe se, doduše, i povreda krivičnog zakona iz čl. 365 toč. 2 ZKP, no očito pogrešno. Potonja povreda materijalnog propisa, naime, dolazi u obzir samo onda kad bi neki optuženik bio oglašen krivim za neko krivično djelo, iako bi inače bilo utvrđeno da je djelo učinio u stanju neuračunljivosti, tako da bi uslijed toga bila isključena njegova krivična odgovornost. To, međutim, u konkretnom slučaju, u odnosu na opt. dr Artuković Andriju, ne tvrdi nitko, pa ni spomenuti žalitelj. Nije, prema tome, riječ o optuženikovoju neuračunljivosti "tempore criminis" već "post criminem" pa to, stoga, može predstavljati eventualno samo pitanje već spomenute povrede krivičnoga postupka u pogledu procesne sposobnosti optuženika (legitimacije ad processum), tj. ukoliko bi se postupak vodio i presuda izricala optuženiku koji zbog nekakve trajne duševne bolesti ne bi bio u stanju da se brani odnosno da uopće sudjeluje u postupku.

Prema tome, istaknuti žalbeni prigovor trebalo je ispitati isključivo u okviru žalbene osnove bitne povrede odredaba krivičnoga postupka iz čl. 364 st. 2 ZKP u vezi s čl. 143 ZKP, a s tim u vezi, dakako, i da li je sud prvog stepena potpuno i pravilno utvrdio činjenice na kojima je zasnovao svoju ocjenu procesne sposobnosti optuženika. Prihvaćajući sve ono što je u tom pogledu naveo sud prvoga stepena u obrazloženju pobijane presude (str. 36, prvi pasus pobijane presude), ovaj drugostepeni sud smatra potrebnim istaći još i slijedeće:

Prvo, od optuženikova izručenja dalje, osobito za cijelo vrijeme trajanja glavne rasprave, a kako je to vidljivo iz zapisnika o glavnoj raspravi, prvostepeni sud je iz dana u dan, permanentno, pratio stanje duševnog zdravlja optuženika, i to u pravcu da li se to stanje, utvrđeno jednom, u smislu čl. 258 ZKP, uoči suđenja (list 1036-1042), kasnije štogod izmijenilo, napose da li se kvalitativno pogoršalo tako da je uslijed toga isključena optuženikova procesna sposobnost.

Drugo, u skladu sa čl. 242 ZKP, sud prvoga stepena angažirao je radi ostvarenja naprijed navedene svrhe odgovarajući stručni medicinski tim, sastavljen od stalnih sudskih vještaka pri prvostepenom sudu, a koji – i prema ocjeni ovoga drugostepenog suda – pruža dovoljne garancije da su njihov nalaz i mišljenje dani nepristrano i u skladu s pravilima znanosti (čl. 245 st. 1 ZKP).

Treće, prema obrazloženju pobijane presude, a što prihvaća i ovaj drugostepeni sud, spomenuti tim vještaka izvršio je sve potrebne liječničke preglede, uz upotrebu onih dijagnostičkih metoda što su se ukazivale neophodnim i ujedno prikladnima s obzirom na zdravstveno stanje optuženika, tj. što njegov organizam treba i može podnijeti (čl. 259 st. 2 ZKP), a u svome radu koristio se i dokumentacijom američkih liječnika s kraja 1984. i početka 1985. godine, napose i onom dokumentacijom koju

je prezentirala optuženikova obrana (list 1088/II i 1364-1374).

Četvrto, kako to – i po stanovištu ovoga drugostepenog suda – ispravno zaključuje prvostepeni sud, navedeni tim stručnjaka dao je nalaz i mišljenje, koji nemaju nejasnoća i proturječja, niti trpe prigovor nepotpunosti.

Stoga, takav postupak i rezultat vještačenja, prema nalaženju ovoga drugostepenog suda, opravdavaju na izloženoj osnovi izvedeno utvrđenje prvostepenog suda da u psihičkom statusu opt. dr Artuković Andrije nema takvih psihičkih poremećaja koji bi ga sprečavali da aktivno učestvuje u krivičnom postupku što se vodi protiv njega. Vještaci su, naime, kod optuženika našli "stanje organskog psihosindroma", kojim se – kako je to opće poznato – označuju različite senilne, arteriosklerotične i druge promjene psihičkih funkcija, u konkretnom slučaju pobliže navedene u pismenom nalazu i mišljenju vještaka (list 1088/II u vezi s listovima 1036-1042), "bez elementa demencije" (list 1089). Štoviše, u odnosu na psihičko stanje i sposobnosti optuženika prije njegova izručenja Jugoslaviji, opisane u "raportima šestorice liječnika iz SAD" (list 1355), sadašnje stanje duševnog zdravlja optuženika vještaci su označili kao "stabilizirano stanje".

Osim toga, po vještacima (list 1355/II), na glavnoj raspravi nije bilo manifestirano nikakvo eksczesno ponašanje optuženika, niti pomanjkanje orijentacije, kako je to tvrdila obrana u prvostepenom postupku i kako to i sada također ističe u žalbenom postupku.

Ovakvo utvrđenje procesne sposobnosti optuženika od strane prvostepenog suda, prvenstveno tok i rezultati vještačenja na kojima se zasniva, a koji su sadržani u spisima predmeta na listovima 1036-1042, s objašnjenjima na listovima 1088/II, 1089, 1132/II i 1355-1358, žalbom njegova branitelja Degena (str. 3-17) nije dovedeno u sumnju.

U toj žalbi (str. 5-8) inzistira se na tome da je optuženi dr Artuković Andrija na temelju nalaza i mišljenje liječnika saslušanih u toku ekstradicionog postupka u SAD bio utvrđen samo povremeno sposobnim da sudjeluje u postupku, pri čemu se u žalbi podvlači različit položaj okrivljenika u našem i u anglosaksonskom postupku (pogotovo u ekstradicionom postupku u kome se odlučuje samo o osnovanoj sumnji da je osoba čije se izručenje traži učinila neko krivično djelo), te na temelju toga zaključuje da je dr Artuković Andrija, stoga, još manje sposoban da bude aktivni učesnik u našem redovnom krivičnom postupku, tj. u takvom postupku u kome on nije samo pasivni objekt već aktivni subjekt. Kod toga žalitelj (str. 8) naglašava da se izložena procesna situacija u SAD ne može ne povezivati s procesnom situacijom u našoj zemlji (što drugim riječima znači da bi se morala povezivati), i to zato jer bi "SFRJ ovdje bila vezana aktom o ekstradiciji".

Ovaj prigovor i izloženo shvaćanje lišeni su svake osnove. Iz uglavaka važeće Konvencije o izručenju krivaca, zaključene svojevremeno između Kraljevine Srbije i SAD, na kojoj se zasniva akt o ekstradiciji opt. dr Artuković Andrije, kao i iz propisa čl. 539 ZKP, ne proizilazi ništa više od vezanosti SFRJ prema SAD predmetom krivičnog postupka radi kojega je uslijedilo izručenje. Napose ne slijedi, a da time ne bi bio doveden u pitanje teritorijalni princip važenja ZKP, pa čak i državni suverenitet, da je jugoslavenski sud vezan nekim internim postupovnim rješenjem

američkog ekstradicionog suda, kao i radnjama koje su mu prethodile.

Nadalje, u žalbi se (str. 10-13), za američke liječnike koji su se izjašnjavali o procesnoj sposobnosti opt. dr Artuković Andrije u vrijeme ekstradicionog postupka u SAD, a za razliku od postupanja naših vještaka, navodi, da su se oni pri dijagnosticanju, pored ostaloga, služili i kompjutorskom tomografijom mozga (CT), dakle naj-suvremenijom dijagnostičkom metodom, te da zbog toga njihove opservacije i dijagnoze, kao i uopće procjena stanja duševnoga zdravlja osuđenika, dovode u sumnju rezultat vještačenja provedenoga u našem krivičnom postupku i na tome zasnovano utvrđenje suda prvog stepena o optuženikovoju procesnoj sposobnosti.

Ovo se u žalbi potkrepljuje i time (str.14-15), da su naši vještaci također olako prešli preko činjenica da je optuženik za vrijeme glavne rasprave spavao, da je dezorijentiran, kao i da se u toku postupka uopće ponašao na tako karakterističan način, da je to, uzevši u obzir radove naših znanstvenika, prof. dr Jeftić Dušana i prof. dr Hudolin Vladimira, očito potvrdilo postojanje kod optuženika duševne bolesti, s čim se on, kao "sujetan i dementan bivši političar, ne želi suočiti i to priznati" (str. 14 žalbe branitelja Degena).

U vezi s pitanjem neprimjene kompjutorske tomografije prilikom vještačenja treba primijetiti da ta dijagnostička metoda predstavlja u izvjesnom smislu za svakoga pacijenta inzult, a pogotovo za osobe u visokoj starosti, kakva je osoba optuženik, te da se zbog toga ona veoma selektivno primijenjuje, tj. samo onda kad za to postoje valjane indikacije. Svaki drugačiji pristup tome, i prema shvaćanju ovoga suda, predstavljao bi deontološki neadekvetno medicinsko tretiranje optuženika, protivno odredbi čl. 259 st. 2 ZKP.

Prema medicinskoj dokumentaciji iz SAD, koju je predočila obrana, kompjutorska tomografija optuženikova mozga bila je u SAD dva puta izvršena. Po ocjeni naših vještaka, to je bilo dovoljno da se provjeri i pouzdano utvrdi ili otkloni postojanje organskog oštećenja mozga, onako kako to poznaje medicina odnosno klinička psihopatologija (iskaz doc. dr Pospišil-Završki Karle dan u ime time vještaka – list 1357/II).

Na potrebu ponovne primjene CT nije indicirala (prema objašnjenju dr Košuljandić Ivana koje je u ime tima vještaka dao na glavnoj raspravi - list 1358) niti povreda glave u području potiljka, s kojom je opt. dr Artuković Andrija stigao u SFRJ. Naime, radilo se o takvoj lakoj tjelesnoj povredi, koja – prema iskazu spomenutoga vještaka - "po svome domašaju nikako nije mogla izazvati nekakve značajne promjene na centralnom živčanom sistemu odnosno mozgu". Nije bilo "nikakvih elemenata koji bi pokazivali da bi kod optuženika kritične zgode (misli se pri tom na nespretno silaženje optuženika sa kreveta) došlo do potresa mozga, a još manje do težih ozljeda mozgovine u vidu kontuzije mozga, što se sve moglo konstatirati i bez primjene CT, kliničkim neurološko-psihijatrijskim pregledom, EEG-pretragom, RTG-snimanjem kostiju glave, a nadalje kontinuiranim praćenjem optuženika na odjelu, svakodnevnom opservacijom".

Isto tako lišeno je svake osnove i inzistiranje u žalbi branitelja Degena (str. 17) na dopunskom vještačenju sa "stvarnim psihološkim testovima". Doc. dr Pospišil-Završki Karla na prihvatljiv je način (list 1132/II), koji žalbom optuženika nije

doveden u pitanje, objasnila zašto ova pomoćna metoda u forenzičkoj psihijatriji nije primjenjena i nije primjenjiva prilikom vještačenja stanja duševnog zdravlja opt. dr Artuković Andrije, te se žalitelj u svemu upućuje na to objašnjenje, kao i na tome zasnovan pravilan stav prvostepenog suda (list 1133).

Što se pak tiče spornoga optuženikova ponašanja u toku postupka, napose za vrijeme glavne rasprave, radi potpunosti odgovora na ove žalbene navode branitelja Degena (str. 14 njegove žalbe), treba naglasiti nekoliko stvari:

Prije svega, kad to pitanje potiče, žalba nije precizna (str. 14). Ne navodi određeno, kad bi to zapravo optuženik, prema zapisniku o glavnoj raspravi, za vrijeme glavne rasprave spavao. Ako bi, iznoseći to žalitelj imao u vidu incident do kojega je došlo na glavnoj raspravi 24. travnja 1986. (list 1159/II), onda bi taj prigovor bio promašen. Naime, na zapisnički konstatiranu intervenciju branitelja Popovića da je optuženik tokom glavne rasprave navodno u dva navrata zaspao (u 12,45 i u 12,55 sati), i to baš u vrijeme svjedočenja Jednak Ljubana o stravičnom pokolju stanovnika srpske nacionalnosti od strane ustaša u glinskoj crkvi, te da je zbog toga stražar optuženika gurkao, opt. dr Artuković Andrija, pozvan da se s tim u vezi izjasni, odgovorio je, a kako je to također zapisnički konstatirano, da je slušao spomenuti iskaz i da nije zaspao, navodeći za taj iskaz – što se u žalbi zaobilazi – “da su to sve laži, te da prvi puta čuje u životu za ove stvari”, kao i da, nakon što je saslušao iskaz svjedoka, izjavljuje, “da je toliko kriv koliko i Isus Krist”.

Kraj izloženoga stanja stvari, prema nalaženju ovoga drugostepenog suda, vještaci, sve da su to i htjeli, nisu imali činjeničnu osnovu za prosuđivanje “spavanja optuženika” kao stvarno postojeće psihofizičke manifestacije optuženika, na čemu žalba inzistira.

Od naprijed spomenute pojave svakako treba strogo razlikovati pojavu “zaklapanja očiju” kod optuženika, koja je nekome neupućenome, sa strane, mogla izgledati kao optuženikovo “spavanje”. Vještaci su, naime, u tom pregledu objasnili (list 1357), da se takvo učestalo zatvaranje očiju kod optuženika tokom glavne rasprave treba pripisati karakterističnom načinu kontaktiranja optuženika s okolinom, kao osobe koja sluhom a ne vidom intenzivno prati ono što se oko nje zbiva. Nesporno je, naime, budući da se žalbom to ne pobija već štoviše potencira, da je optuženik inače oslabljenoga vida uslijed tzv. katarakte na oba oka, te da je, stoga, i te kako bilo razloga da se upravo tako ponaša na glavnoj raspravi.

Vještaci su, doduše, objektivnosti i potpunosti radi, istom prilikom (list 1357) dopustili mogućnost da je optuženik, nalazeći se u opisanom položaju, zbog svoje dobi i povećane vrućine u sudnici uslijed zaštitnoga zida od neprobojnog stakla iza svojih leđa i s bokova, mogao eventualno i “zadrijemati”. Međutim, niti ovakva pojava, ako se ispravno shvati, ne može se izjednačiti sa “spavanjem” kojim žalba operira, tj. sa takvom psiho-fizičkom manifestacijom, koja bi sama za sebe i s drugim utvrđenim činjenicama potvrđivala tezu obrane o navodnoj “totalnoj demenciji” kod optuženika.

Ista žalba (str.14) nije ništa više precizna ni kad iznosi već prije spomenuto navodno “prikriivanje bolesti” od strane optuženika. Konkretno, ona ističe da je “istom prilikom” (što bi se imalo shvatiti: u vrijeme opisanoga incidenta na glavnoj

raspravi 24. travnja 1986. – list 1159/II) optuženik, radi prikrivanja bolesti, izjavio “Vidim kud to vodi mene žele proglasiti ludim”. Takva izjava, međutim, na spomenutom mjestu zapisnika o glavnoj raspravi nije zabilježena, već na jednom drugom mjestu (list 1134). Prema konstataciji u zapisniku o glavnoj raspravi od 21. travnja 1986, naime, nakon što je branitelj Popović izjavio da je obrana odlučila da ne postavlja daljnja pitanja optuženiku jer smatra da ne može dobiti “suvisle odgovore”, optuženik je na pitanje predsjednika vijeća da li ima još nešto da navede u svoju obranu osim onoga što je do tada tokom postupka izjavljivao, odgovorio: “Teško se je izjasniti, kada vidim kuda sve to ide”.

Sporna izjava optuženika, stavljena u pravi racionalni kontekst događanja na glavnoj raspravi, po ocjeni ovoga drugostepenog suda, nema ono značenje koje joj nastoji pridati žalba. Riječ je, naime, o očitom revoltu optuženika u jednom trenutku, pa to nipošto ne može biti podloga za izvođenje zaključka u pravcu da optuženik boluje od neke trajne duševne bolesti i da to prikriva.

Posebno poglavlje u žalbenom, ali i ne samo u tom dijelu postupka, predstavlja inzistiranje obrane na postojanju optuženikove dezorijentacije u vremenu i prostoru, s pozivanjem na one dijelove optuženikovih iskaza u prethodnom postupku i na glavnoj raspravi, kad je optuženik izjavljivao besmislice, kao npr. da je on “riješio židovsko i rusko pitanje”, da ga je “oslijepio Milovan Đilas”, da mu sada “sudi sud u SAD” itd., itd. pri čemu se u žalbi osobito apostrofira eskaliranje ovakvoga optuženikovog ponašanja na glavnoj raspravi 18. travnja 1986., do čega je došlo – to treba istaknuti – nakon optuženikova susreta u sudnici sa sinom Radoslavom (list 1126/II).

U vezi s navedenim, prije svega, mora se naglasiti ono što proizlazi iz zapisnika o glavnoj raspravi spomenutog dana (list 1124 i dalje), da je optuženik sve do susreta sa sinom normalno i suglasno iskazivao o svemu onome o čemu je iskazivao i pred istražnim sucem, iznoseći svoje poglede na društveno-političke prilike u staroj Jugoslaviji, o organizaciji Ustaške Nadzorne Službe i Ravnateljstva za javni red i sigurnost u tzv. NDH, te napose svoja zapažanja o odnosima između Pavelića i Eugena “Dide” Kvaternika (list 1125/II).

Pored toga, treba konstatirati, da psihijatrijski vještaci u svom pismenom nalazu i mišljenju (list 1036-1042), a i inače (list 1355/II), nisu ustanovili da kod optuženika postoji gubitak orijentacije, kako to navodi obrana. Štoviše, obratno, iskazali su da smatraju kako optuženikovo sudjelovanje u glavnoj raspravi takav navod obrane ne potvrđuje, a u vezi s opisanim spornim ponašanjem optuženika na glavnoj raspravi 18. travnja 1986. izrazili su svoje mišljenje (list 1355/II) da je optuženikova izjava, “da se nalazi u Americi” uslijedila nakon određenog incidenta i događaja emocionalne prirode u sudnici, što je “ubilježeno u zapisnik o glavnoj raspravi i odmah objašnjeno”.

Na temelju svega izloženoga ovaj drugostepeni sud našao je da žalbom optuženika ni najmanje nije dovedena u pitanje prihvatljivost pobijanog utvrđenja prvostepenog suda u presudi o procesnoj sposobnosti osuđenika, zasnovanog na nalazu i mišljenju tima stalnih sudskih vještaka, a napose da uopće nije učinjena vjerovatnom žalbena tvrdnja da u rezultatima izvršenoga vještačenja postoje takvi nedostaci da bi bilo neophodno obnavljanje vještačenja s drugim vještacima (čl. 250 i 251 ZKP).

Konačno, radi potpunosti odgovora na sporno pitanje procesne sposobnosti optuženika, sudac izvjestitelj je, suglasno čl. 370 st. 4 ZKP, zatražio od KPD-Bolnice Zagreb izvještaj o zdravstvenom stanju optuženika na dan 23. srpnja 1986. Prema dobivenom izvještaju, koji prileži spisima, prema mišljenju liječnika specijalista (neuropshijatra i internista) zdravstveno stanje opt. dr Artuković Andrije naznačenog dana ocijenjeno je nepromijenjenim u odnosu na stanje utvrđeno od strane tima vještaka u prvostepenom postupku, tj. takvim da ono odgovara njegovoj dobi i konstituciji, pa je to jedna potvrda više o neosnovanosti u tom pogledu istaknutih žalbenih prigovora.

Kao daljnja relativno bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 2 ZKP u žalbi branitelja Olujića navodi se odbijanje predsjednika vijeća prvostepenog suda da se magnetofonska vrpca na kojoj se zvučno snimao tok glavne rasprave priloži spisima ovoga krivičnog predmeta i obrani dopusti "transkript te vrpce" (str. 11). Naime, kako slijedi iz zapisnika o glavnoj raspravi (list 1106), prvostepeni sud odbio je prijedlog da ta snimka bude sastavni dio zapisnika o glavnoj raspravi, navodeći da je odobreno magnetofonsko snimanje sasvim drugoga karaktera od onoga snimanja koje ima u vidu čl. 308 st. 3 ZKP. To jest, da nije u pitanju snimanje koje se službeno vrši kao pomoćno sredstvo uz zapisnik i koje, prema tome, podliježe posebnom režimu predviđenom u čl. 87 ZKP, već neslužbeno snimanje što ga za svoje, dokumentacione potrebe, vrši RTV Zagreb.

Uzevši u obzir naprijed izloženo, ovaj drugostepeni sud smatra da je prvostepeni sud ispravno postupio, kad je odbio citirani prijedlog obrane. Navedeno magnetofonsko snimanje, odnosno vrpca kao zvučni zapis, ni u cjelini niti djelomično, i po ocjeni ovoga suda, ne može biti dokaz u krivičnom postupku, budući da ona nije dopuna odnosno sastavni dio zapisnika o glavnoj raspravi. Samim tim, dakako, i odbijanje prijedloga obrane, da se takvom tonskom snimku naknadno dade službeni karakter, ne predstavlja povredu prava obrane.

Kako je već naprijed istaknuto, problemom tzv. preambule u optužnici, odnosno u izreci prvostepene presude koja ju je preuzela iz optužnice, posebno se bavi u svojoj žalbi branitelj Degen (str. 3), iako bez naznake propisa ZKP koji bi, zbog unošenja takvoga uvodnog dijela u izreku pobijane presude, bio povrijeđen.

Prije osvrta na ovaj žalbeni prigovor, međutim, potrebno je podvući da se u izreci pismeno izrađene presude, prema čl. 351 st. 1 toč. 1 i čl. 357 st. 4 ZKP, uz naznaku činjenica i okolnosti koje čine obilježja krivičnog djela navode i neke druge okolnosti, napose one o kojima ovisi primjena određene odredbe krivičnog zakona, tj. i takve okolnosti što čine jednu cjelinu, ono što je zajedničko svima radnjama koje ulaze u sklop nekog jedinstvenog, složenog krivičnog djela, kao i one što pobliže uopće određuju situaciju u kojoj je neko krivično djelo učinjeno, a da pritom te okolnosti nužno ne spadaju u red onih činjenica koje čine obilježja nekoga krivičnog djela.

U konkretnom slučaju, jedna od takvih okolnosti je, bez sumnje, optuženikovo svojstvo odnosno političko-organizacioni položaj u zločinačkom ustaškom aparatu. Bez naznake toga svojstva ne bi u sadržajnom pogledu bilo dovoljno razumljivo izdavanje naredbi od strane optuženika za fizičke likvidacije ljudi opisane pod točkama 1 i 2 izreke pobijane presude. Naime, ni u takvome režimu kakav je bio ustaški

nezamislivo je bilo izdavanje naredbi za takove i slične masovne likvidacije od nekoga nižega nosioca funkcija u ustaškome aparatu vlasti, kao što bi to još manje bilo moguće u bilo kakvom, koliko-toliko pravno uređenom društvu. Značaj i domašaj izdavanja takve jedne naredbe, kakva je bila npr. ona o deportaciji dr Vidić Jevrema – Ješe u logor Danicu (djelo pod točkom 1c), o čemu će biti kasnije više govora, bez ovako uvodno datog opisa, ne bi, stoga, bilo moguće uopće shvatiti ni odrediti.

Na sličan način, potreba za takvim jednim uvodnim dijelom izreke, kakav je ovaj, dan u pobijanoj presudi, javlja se i u vezi s ostalim inkriminacijama. Nemoguće bi bilo, bez ovakvih i sličnih određujućih ili objašnjavajućih opisnih elemenata, napose i bez makar najsažetijeg historijskoga presjeka kroz vrijeme i prostor u kome su se dešavali krivični događaji, u potpunosti izraziti inkriminirane zločine. Uostalom, neizbježnost ovakvoga tehničkog postupka prisutna je svakodnevno i u izrekama brojnih, standardnih odluka, kao npr. kod onih izreka, gdje se opisuje neko krivično djelo protiv sigurnosti javnog prometa, i to navođenjem brojnih činjenica kojima se opisuje data prometna situacija a da te činjenice ipak ne ulaze u biće krivičnog djela (doba dana, vremenske prilike, smjer kretanja itd.).

Postojanje takvoga uvodnog dijela izreke ili preambule, stoga, suprotno navodi-ma žalitelja, ni u konkretnom slučaju nije dovelo do toga da bi optuženi dr Artuković Andrija bio oglašen krivim za sve te objašnjavajuće ili određujuće okolnosti, kao npr. za osnivanje logora u NDH i za istrebljivanje u njima čitavih skupina stanovništva, niti itko u tom pogledu, s obzirom na kompoziciju izreke presude i na dane razloge u obrazloženju pobijane presude, može zbog toga biti doveden u zabludu. Sve to i pokraj činjenice da je prvostepeni sud u toku glavne rasprave ipak utvrđivao pojedine od ovih okolnosti, koje – u stvari – i nije trebalo dokazivati, ne samo zbog navedenoga već i zbog njihove notornosti.

Nije, prema tome, po stanovištu ovoga drugostepenog suda, u izloženom pogledu učinjena bilo kakva postupovna povreda, a pogotovo takva koja bi bila od utjecaja na zakonito i pravilno presuđenje.

Napokon, od istaknutih relativno bitnih povreda odredaba krivičnog postupka ostala je još povreda iz čl. 364 st. 2 ZKP u vezi sa čl. 539 ZKP, koju u svojoj žalbi ističe branitelj Popović (str. 2-9). Tu je riječ o pitanju, jesu li pobijana prvostepena presuda i postupak koji joj je prethodio suglasni s odredbom čl. 539 st. 1 ZKP, odnosno s odredbama čl. II st. 1 toč. 1 i st. 2, a naročito s odredbom čl. VIII Konvencije o izdavanju krivaca, zaključene između Kraljevine Srbije i SAD godine 1901., a čije se važenje u pogledu izručivanja učinilaca krivičnih djela, osobito u pogledu pravovaljanosti izručenja SFRJ od strane SAD dr Artuković Andrije, žalbom uopće ne dovodi u pitanje? Prema tim odredbama, naime, ekstradirana se osoba može krivično goniti samo za krivično djelo za koje je izručenje odobreno, dakle prema načelu specijaliteta. Zato se ovo pitanje u žalbi branitelja Popovića i postavlja iznošenjem tvrdnje i određenih razloga za to u žalbi da se opt. dr. Artuković Andrija, s obzirom na sadržaj ekstradicionog akta, krivično mogao goniti samo za podstrekavanje na izvršenje krivičnog djela ubojstva na svirep način tako da se ugrožava život više osoba u smislu čl. 167 st. 2 toč. 1 i 2 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine u vezi sa čl. 34 st. 1 istoga Zakonika (str. 23 i dalje žalbe branitelja

Popovića), te da je, stoga, suprotnim postupanjem suda prvog stepena (obrazloženim na stranici 31, pasus četvrti pobijane prvostepene presude), učinjena takva bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 2 ZKP da je njome dovedeno u pitanje zakonito i pravilno donošenje presude.

Kako se razabire, postavljeno pitanje svodi se, u stvari, na pitanje identiteta djela za koja je opt. dr Artuković Andrija izručen SFRJ od strane SAD i za koja je pobijanom prvostepenom presudom oglašen krivim, pri čemu se ovdje, zasad, ostavlja po strani pitanje pravilnosti pravne oznake inkriminiranih djela uopće, jer će o tome biti govora u vezi sa žalbenim prigovorima povrede krivičnog zakona.

Akt o izručenju (list 692-693), koji je – prema zapisniku o glavnoj raspravi (list 1354/II) i navodu u pobijanoj presudi (str. 13, kraj prvoga pasusa) pročitan na glavnoj raspravi, sadrži, da se izručeni opt. dr Artuković Andrija u SFRJ može krivično goniti samo za “optužbe za ubojstva: 1) dr Vidić Jevrema – Ješe, 2) 400-500 osoba pokraj Kerestinca, 3) velikog broja civilnog stanovništva iz nekoliko sela u blizini Vrginmosta početkom 1942. i 4) nekoliko stotina osoba u okolici Samobora početkom 1943.”

Pobijanom prvostepenom presudom, kako to izlaže prvostepeni sud, možda ponešto i odviše sažeto, u obrazloženju pobijane presude (str. 31, četvrti pasus), opt. dr Artuković Andrija oglašen je krivim samo za ona djela, koja su obuhvaćena citiranim aktom. Na taj je način izražen stav prvostepenog suda da je očuvan neophodan identitet djela između akta o izručenju i pobijane prvostepene presude.

S obzirom na netom izloženo, nije, stoga, u pravu žalba branitelja Popovića kad tvrdi da je prvostepeni sud odbijanjem prijedloga obrane, a i po službenoj dužnosti, propustio da na glavnoj raspravi izvede dokaz čitanjem akta o izručenju radi utvrđenja relevantnih činjenica u naprijed iznijetom smislu (str. 2, pasus treći žalbe branitelja Popovića), kao i da je u pobijanoj presudi prvostepeni sud propustio da iznese o tome svoju ocjenu i razloge, jer je sve to sud prvoga stepena učinio.

Žalba branitelja Popovića (str. 3-9), međutim, u vezi sa spornim pitanjem nije osnovana niti u onom dijelu u kome on polemizira sa tezom prvostepenog suda da je opt. dr Artuković Andrija mogao i trebao biti oglašen krivim upravo za krivična djela ratnih zločina iz čl. 142 i čl. 144 KZ SFRJ, suprostavljajući toj tezi prvostepeno-ga suda stav obrane da se, u skladu sa sadržajem akta o izručenju, protiv opt. dr Artuković Andrije krivični postupak eventualno mogao i trebao voditi samo za podstrekavanje na krivično djelo ubojstva predviđeno u čl. 167 st. 2 toč. 1 i 2 u vezi s čl. 34 st. 1 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929, a za koje je, prema žalbi, na temelju čl. 78 st. 2 istoga zakona, nastupila već i apsolutna zastara krivičnog gonjenja (str. 22-28 žalbe branitelja Popovića).

Ovdje treba napomenuti da se na istome mjestu žalitelj bavi također i analizom bića krivičnog djela genocida iz čl. 141 KZ SFRJ, s aspekta mogućnosti krivičnog gonjenja opt. dr Artuković Andrije za to krivično djelo umjesto za krivična djela za koje je gonjen odnosno za koja bi po njemu eventualno mogao biti gonjen (str. 3-4). Na ovaj dio žalbe ne smatra se potrebnim osvrnati, prvenstveno zbog toga što opt. dr Artuković Andrija pobijanom presudom nije oglašen krivim za to krivično djelo, niti bi po službenoj dužnosti, u odsutnosti žalbe javnog tužioca za to krivično djelo više

mogao biti i oglašen krivim, budući da ono ni po čemu nije blaže od onih djela za koja je optuženik oglašen krivim.

Preostaje, prema tome, da se odgovori na one žalbene navode što povredu spomenutog identiteta krivičnih djela vide u različitosti bića krivičnog djela podstrekanja na ubojstvo više osoba, koje se navodi u aktu o izručenju opt. dr Artukovića, od bića krivičnih djela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i protiv ratnih zarobljenika, za koje je optuženik oglašen krivim pobijanom presudom. U tom pravcu, naime, u žalbi branitelja Popovića (str. 3-9) istaknute su brojne razlike, i to kako u pogledu mjesta ovih krivičnih djela u sistemu krivičnog zakona, zatim u pogledu njihova kriminalno-političkog značaja i s tim u vezi različite legistative (savezne i republičke), tako, nadalje, i u pogledu razlika po tzv. napadnom objektu, itd.

Prema shvaćanju ovoga drugostepenog suda, sve to nije presudno za odgovor na pitanje da li je u konkretnom slučaju očuvan identitet djela u ekstradicionom aktu i u pobijanoj prvostepenoj presudi, odnosno je li u odnosu na djelo iz ekstradicionoga akta postupanjem prvostepenog suda, napose oglašavanjem opt. dr Artuković Andrije krivim za krivična djela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i protiv ratnih zarobljenika, predmet postupka izmijenjen dotle, da su ona djela iz ekstradicionog akta u pobijanoj presudi prestala biti ista djela, tj. da su postala drugačija ili čak posve druga djela.

Kada se sporno pitanje postavi tako, onda se – prema shvaćanju ovoga drugostepenog suda – jasno uočava da se ovo pitanje identiteta javlja na isti način kako se javlja i pitanje objektivnog identiteta presude i optužbe. A kad je tome tako, onda se, po ocjeni ovoga drugostepenog suda, sporno pitanje i u ovom konkretnom slučaju treba na isti takav način i da razrješava.

Prema usvojenom pravnom shvaćanju, a suprotno shvaćanju žalitelja, ne može se uzeti da je riječ o drugom djelu čim nastane kvantitativna ili kvalitativna promjena samo nekoga od njegovih obilježja ili mu pridode još neko novo, a ostala ostanu istovetna, makar takva promjena prouzrokovala i drugačiju pravnu kvalifikaciju. U vezi s potonjim treba naglasiti da se pitanje drugog djela ne može rješavati po tome da li, uslijed nastale promjene, djelo koje je u pitanju treba kvalificirati po drugom stavu istoga propisa ili po nekom drugom propisu, jer sve ovo mnogo puta ovisi isključivo o legislativnoj tehnici, a zakonodavac u tome veoma često nije dosljedan. Tako npr., kad se uzme u obzir pozitivno domaće krivično pravo, teška tjelesna povreda s umišljajem predviđena je u čl. 41 st. 1 i 2 KZH, a ona iz nehata u st. 4 istoga člana. Naprotiv, ubojstvo s umišljajem predviđeno je u čl. 35 KZH, dok je ono iz nehata propisano u drugom članu – 38 KZH. Isto tako teška tjelesna povreda kvalificirana težom posljedicom (nastupanjem smrti oštećenika) predviđena je u stavu 3 istoga člana 41 KZH u kome je propisano i osnovno djelo, dok je ugrožavanje javnog prometa iz čl. 163 KZH predviđeno kao kvalificirano težom posljedicom (smrt povrijeđene osobe) u drugom propisu, tj. u čl. 168 KZH, itd.

Kada stvar sa zakonodavnom tehnikom stoji tako na unutrašnjem planu, sasvim je razumljivo da se ona još više komplicira kada izade izvan okvira unutrašnjeg prava, budući da se u pogledu sadržajno iste inkriminacije u različitim pravnim sistemima mogu javljati i javljaju različita pravno-tehnička rješenja, i to kako u po-

gledu propisivanja nekoga djela uopće kao krivičnog djela, tako i u pogledu konstrukcije djela, predviđene sankcije, naziva i mjesta nekog krivičnog djela u sistemu krivičnog zakona, itd. Uostalom, upravo to slijedi i iz konkretne situacije, s obzirom da krivično pravo SAD, izuzev sada, u posljednje vrijeme, osim propisivanja krivičnog djela genocida, ne poznaje kao zasebno krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva naređivanjem ubojstva civilnog stanovništva za vrijeme rata ili okupacije, odnosno ratni zločin protiv ratnih zarobljenika naređivanjem ubojstva ratnih zarobljenika, već takve kriminalne radnje tretira u okviru predviđenih modaliteta zločina ubojstva po općem pravu.

Zbog svega toga, i prema shvaćanju ovoga drugostepenog suda, prvostepeni sud ispravno nije odgovor na sporno pitanje identiteta djela u aktu o izručenju i djela u pobijanoj prvostepenoj presudi, s posebnim obzirom na pitanje poštivanja odredaba već više puta spomenute Konvencije o izdavanju krivaca zaključene između Kraljevine Srbije i SAD, zasnovao na onim elementima kojima se bavi branitelj Popović, već je osnovu za rješavanje toga pitanja očito potražio u drugome pravcu: da li bi se opt. dr Artuković Andrija u vezi s istim događajima za koje je izručen (naređivanje ubojstva dr Vidić Jevrema, oko 400 osoba pokraj Kerestinca, civilnog stanovništva u blizini Vrginmosta i više stotina partizana kraj Samobora), a nakon osude za ta djela po propisima čl. 142 i 144 KZ SFRJ, ponovno mogao osuditi za isti činjenični supstrat na kome se zasniva ta osuda, i to ponovno kao za djelatnost podstrekavanja na krivično djelo ubojstva više osoba. Ako bi to, bez ponavljanja krivičnog postupka bilo moguće, tada bi se, i jedino tada, moglo govoriti da je došlo do narušavanja spornog identiteta, tj. da se u aktu o ekstradiciji i u pobijanoj prvostepenoj presudi govori o različitim djelima. U protivnom NE!

Na temelju izloženoga ovaj drugostepeni sud nalazi, stoga, da branitelj Popović u svojoj žalbi podnesenoj u korist optuženika bez uspjeha dovodi u pitanje osporeno postupanje prvostepenog suda u pogledu predmeta krivičnog postupka, a u odnosu na onaj sadržaj za koji je izručenje opt. dr Artukovića odobreno.

U odnosu na žalbenu osnovu pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.

Pod točkom 1 izreke pobijane prvostepene presude činjenično se radi o tome da je opt. dr Artuković Andrija za vrijeme okupacije zemlje, kao istaknuti funkcionar u aparatu ustaške vlasti, u tri slučaja naredio ubijanje civilnog stanovništva, i to, kronološkim redom, ovako:

- neutvrđenoga dana u svibnju 1941. ubojstvo dr Vidić Jevrema – Ješe iz Sremske Mitrovice (djelo opisano pod točkom 1c izreke pobijane prvostepene presude),
- neutvrđenoga dana krajem 1941. u blizini Kerestinca, oko 400 neidentificiranih osoba, koje su na mjesto zločina prethodno prebačene kamionima s ondašnjeg Krešimirovog trga u Zagrebu (djelo opisano pod točkom 1b pobijane prvostepene presude),
- također, neutvrđenoga dana početkom 1942. u jednoj dolini u blizini Vrginmosta, neutvrđenoga većeg broja osoba iz okolnih sela, a radi od-

mazde zbog prethodnoga uništenja na tom području jedne ustaške jedinice (djelo opisano pod točkom 1a izreke pobijane prvostepene presude).

Pod točkom 2 izreke pobijane prvostepene presude činjenično je riječ o tome da je opt. dr Artuković Andrija kao visoki ustaški funkcioner, neutvrđenoga dana početkom 1943. na jednoj livadi u blizini Samobora, dao pobiti više stotina zarobljenih pripadnika NOVJ (partizana), i to što paljbom iz mitraljeza, a što gaženjem tenkovima.

U prvom slučaju (djelo pod toč. 1c), prema sadržaju izreke, riječ je o posrednoj (implicitnoj) a ne o neposrednoj (eksplicitnoj) naredbi da se ubije dr Vidić Jevrem, za razliku od druga dva slučaja obuhvaćena istom inkriminacijom (djela pod točkom 1a i b), gdje se opt. dr Artuković Andriji stavlja na teret neposredno i izričito naređivanje ubojstva, budući da je naređena fizička likvidacija ljudi uslijedila odmah, u prisutnosti optuženika, rafalnom paljbom iz mitraljeza. Optuženik je, naime, u slučaju dr Vidića formalno izdao nalog samo za njegovo upućivanje (deportaciju) u koncentracioni logor Danica kod Koprivnice, odakle je potom, dr Vidić, ne zna se kada, prebačen u drugi koncentracioni logor, Jadovno u Lici, gdje se potom dr Vidiću gubi svaki daljnji trag.

U vezi s izloženim činjenicama sadržanim u izreci pobijane prvostepene presude, izgledalo bi da se opt. dr Artuković Andriji stavlja na teret samo naređivanje odvođenja dr Vidića u logor Danica, a ne i naređivanje njegova ubojstva. Ispravno je, međutim, postupio sud prvoga stepena kad je uz utvrđivanje spomenute činjenice izdavanja naređenja o deportaciji dr Vidića, sadržane u opisu djela pod toč. 1b, utvrđivao i povezanost ovakvoga naređenja s kasnijom očitom fizičkom likvidacijom dr Vidića, budući da se ovaj nikad više nije vratio kući, tj. da mu se nakon prebacivanja u Jadovno izgubio svaki daljnji trag. Drugim riječima, kad je utvrđivao pravi, stvarni sadržaj prvoga naređenja u tom smislu da je naređenje o upućivanju dr Vidića u logor, u stvari, predstavljalo posrednu i prikrivenu naredbu za njegovo kasnije ubojstvo (str. 19, treći pasus obrazloženja pobijane prvostepene presude).

Sud prvoga stepena ovdje je, dakle, posegao i za činjenicama izloženima u uvodnom dijelu izreke prvostepene presude, kao pomoćnim činjenicama preko kojih je jedino moguće u potpunosti objasniti inkriminirani postupak optuženika. Naime, samo uzevši u obzir uvodni prikaz organiziranoga, planskog uništavanja dijela stanovništva, što su ga ustaše stavili izvan svakoga zakona (prvenstveno stanovnika jevrejske vjeroispovjesti, zatim stanovnika srpske nacionalnosti i romske etničke pripadnosti), moguće je pravilno utvrditi da, u svemu ostalome inače nesporno, odvođenje dr Vidić Jevrema iz Sremske Mitrovice u logor, u svome stvarnome značenju (materijalnom smislu), predstavlja u stvari, optuženikovu naredbu za potpunu fizičku likvidaciju dr Vidića, kako to uzima sud prvoga stepena u pobijanoj presudi (str. 19, treći pasus).

Inače, sud prvog stepena svoja činjenična utvrđenja (str. 16-21 presude) uglavnom zasniva, zapravo, samo na iskazima dvojice svjedoka. Djela pod točkama 1a i b i 2 izreke pobijane presude utvrđuje na temelju iskaza svjedoka očevidca Avdić Bajre, koji se u kritično vrijeme nalazio u motoriziranoj pratnji opt. dr Artukovića i drugih ustaških funkcionara i kao takav bio prisutan izvršenju tih djela, dok djelo pod točkom 1c izreke pobijane presude prvostepeni sud utvrđuje na indicijalnom is-

kazu svjedoka Truhar Franje, koji je na položaju šefa policije u Sremskoj Mitrovici zamijenio Knez Ferdu, koji je tu funkciju obavljao prije toga, baš u vrijeme deportacije dr Vidić Jevrema, i kome je, stoga, moralo biti poznato tko je to naredio.

Svi ostali provedeni dokazi odnose se ili na okolnosti sadržane u uvodnom dijelu izreke, a koje, u stvari, predstavljaju manje više opće poznate činjenice, tj. koje se i nisu trebale posebno dokazivati, ili se pak odnose na kontrolne činjenice, tj. takve činjenice kojima su provjeravani naprijed spomenuti iskazi svjedoka Avdića i Truhara. Ovdje se misli na iskaze svjedoka Vuksan Franje (list 1165), Galić Slavka (list 1196/II) i dr., što ih navodi sud prvog stepena.

S obzirom na takvo stanje u vezi s utvrđivanjem činjeničnog stanja, logično je da su osnovni prigovori optuženikove žalbe upravljani na razmatranje vjerodostojnosti iskaza svjedoka Avdića i Truhara, pri čemu svi branitelji optuženika podjednako ističu cijeli niz razloga zbog kojih ovi dokazi nisu dovoljno pouzdani da bi na njima prvostepeni sud mogao zasnivati svoja utvrđenja da je optuženik učinio navedena djela. Pri tome, u prihvaćanju od strane prvostepenog suda iskaza ovih svjedoka kao vjerodostojnih dokaza branitelji optuženika vide pogrešno utvrđeno činjenično stanje, dok u odbijanju dokaznih prijedloga obrane, kojima bi se, po njihovu shvaćanju, da su izvedeni, dovelo u sumnju iskazivanje spomenutih svjedoka, nalaze nepotpuno utvrđeno činjenično stanje.

Branitelji optuženika, po ocjeni ovog drugostepenog suda, nisu u pravu kada na izloženi način dovode u pitanje pravilnost i potpunost činjeničnog stanja utvrđenog od strane prvostepenog suda.

Branitelj Olujčić (u odnosu na djela pod toč. 1a i b –str. 12-30 njegove žalbe) i branitelj Degen (u odnosu na toč. 2 – str. 18-23 njegove žalbe), kad dovode u pitanje vjerodostojnost iskaza svjedoka Avdića, ukazuju, prije svega, na izvjesne razlike do kojih je došlo u njegovu iskazivanju tokom postupka, kao npr. različito označavanje u iskazima jedinice u kojoj se nalazio (“Poglavnikov tjelesni sudrug” odnosno “Poglavnikova tjelesna bojna”), zatim različito označavanje starješine (Sertić ili Moškov) i sl. Žalitelji se, međutim, na taj način zadržavaju na detaljima, u odnosu na koje je moglo doći do izvjesnih razlika, a kako to na prihvatljiv način objašnjava sud prvog stepena (str. 19 pobijane prvostepene presude).

Osim onoga što je u tom pogledu naveo sud prvoga stepena, prema nalaženju ovog drugostepenog suda, treba dodati da je svjedok Avdić bio u prethodnom postupku saslušavan zamolbenim putem, od strane istražnoga suca u Trebinju, koji nije imao uza se cijeli spis odnosno krivičnog predmeta, niti je pobliže poznavao cjelokupni istražni materijal. Prema tome, već samo zbog toga, i bez krivnje svjedoka Avdića, moglo je u prikazivanju prilika u kojima se svjedok u nekom poodavnom vremenu nalazio, veoma lako doći do toga da se u iskazivanju svjedoka odnosno još prije u zapisničkim konstatacijama toga, kao npr. u označavanju ustaških jedinica, njihovih starješina i sl., pojave određene razlike.

Ono što je, međutim, i za ovaj drugostepeni sud bitno u vezi s iskazivanjem svjedoka Avdića, jest činjenica da je on u odnosu na odlučne činjenice, a to znači na činjenice kad je i kako došlo do izdavanja inkriminiranih naredbi od strane opt. dr Artukovića, uvijek bio jednako određen i dosljedan.

Branitelj Degen na više se mjesta, doduše, u svojoj žalbi bavi i pitanjem "dvorca" kraj Samobora. Prigovara svjedoku, kako ne zna danas gdje je dvorac, a – prema vlastitome iskazu – pokazivao je to mjesto prilikom nekakve ranije rekonstrukcije događaja, da bi iskaz ovoga svjedoka u pravcu da se kritični događaj (djelo pod toč. 2) desio baš kod jednoga dvorca u blizini Samobora (list 648) dovodio u pitanje, između ostaloga, i pozivanjem na određenu literaturu što se bavi događajima iz vremena NOB na tome području, a u kojoj se takav "povijesni događaj" navodno ne spominje.

Slično pozivanje na neka publicistička djela, koja se bave inkriminiranim događajima na Kordunu, a kojima bi se navodno dokazala neistinitost svjedočenja Avdića, susrećemo i u žalbi branitelja Olujica u vezi sa djelom pod točkom 1a, odnosno u vezi sa djelom pod točkom 1b.

Oba branitelja ponavljaju u žalbi spomenute i druge dokazne prijedloge, među kojima i saslušanje kao svjedoka preživjelog zatvorenika logora u Kerestincu Komarica Zvonimira, a koje je predložene dokaze sud prvog stepena odbio provesti, iznijevši za to u pobijanoj presudi opširne i u svemu prihvatljive razloge (str. 34-35 pobijane presude).

Tim razlozima ovaj drugostepeni sud smatra potrebnim dodati, u prilog pravilnosti ocjene prvostepenog suda o nepodesnosti provođenja predloženih dokaza, još i to, da se među predloženim djelima zapravo ne nalaze sistematski historiografski radovi, već razni publicistički radovi i memoarska literatura, što ukazuje da se radi o materijalu koji kao i materijale ovoga krivičnog procesa, treba da tek u budućnosti obradi, pomoću znanstvenih metoda, historiografska nauka. Odatle, posve jasan zaključak da ono što tek podliježe historiografskoj obradi ne može istovremeno, bez prethodnog verificiranja, da služi kao dokaz postojanja neke povijesne činjenice, a još manje neke relevantne činjenice u krivičnom postupku. Drugačije postupanje predstavljalo bi postavljanje stvari na glavu.

Osim toga, u vezi s pitanjem istinitosti iskazivanja svjedoka Avdića o tome da se događaj, koji se odnosi na ubijanje ratnih zarobljenika, zbilo u blizini nekog dvorca kraj Samobora, treba također reći, pogotovo ako se uzme u obzir iskaz svjedoka Galić Slavka (list 1196/II), da se prikaz tog kriminalnog događaja od strane svjedoka Avdića treba cijeniti u skladu s onim što je takav jedan, relativno slabo školovan čovjek, pogotovo u ono vrijeme kada se sve to dešavalo, u stanju iskazati, odnosno opisati. I po ocjeni ovoga drugostepenog suda, ne treba u vezi s tim, naime, od svjedoka Avdića očekivati da on u svome iskazivanju čini onakve distinkcije, kakve to traži optuženikova žalba. Utoliko, kad opisuje da su zarobljeni pripadnici NOVJ i druge pobijene osobe bile smještene u nekom dvorcu u blizini Samobora, onda to nipošto ne treba bukvalno shvatiti, kako to čini žalba, već treba uzeti kao svjedokovo određenje lokacije u širem smislu. Na to upućuje napose onaj dio optuženikova iskaza na glavnoj raspravi (list 1201), u kome je on naveo da se kod tih pobijenih osoba radilo o veoma šarolikom mnoštvu ljudi, sa svih strana, a to onda upućuje da se na spomenutoj lokaciji zapravo radilo ne o jednom stacionaru već o jednom sasvim prolaznom punktu, kroz koji su u nekom času prošle, bez ikakvoga registriranja, posve neidentificirane, zarobljene vojne i druge osobe s oslobođenog teritorija zemlje.

Slična je stvar i s ocjenom iskaza svjedoka Avdića u vezi s uništavanjem jedne ustaške satnije (djelo pod toč. 1a). I u odnosu na tu činjenicu iskaz svjedoka Avdića ne treba bukvalno shvaćati, tj. u pravcu da ovaj svjedok zna da je jedna satnija uništena, već u pravcu da je o takvom nečem pred njim i pred opt. dr Artukovićem bilo govora i da je takva jedna informacija, bez obzira koliko ona bila istinita, bila dovoljan povod opt. dr Artukoviću da, radi odmazde, izda naređenje za likvidaciju stanovništva iz okolnih sela.

Posebno poglavlje u optuženikovoј žalbi, napose u žalbi njegova branitelja Olujčića (str. 27-30), predstavlja nastojanje da se umanjí položaj i uloga opt. dr Artukovića u ustaškom političkom i administrativnom aparatu, između ostaloga i uspoređivanjem dualističkog ustrojstva vlasti u tzv. NDH s isto takvom organiziranom vlasti u nacističkoј Njemačkoј. Ovi su pokušaji napose lišeni svake osnove. Potpuno je nezamislivo da bi i unutar takvoga sistema vlasti, na kakav ukazuje žalba, jedan ministar unutrašnjih poslova i osoba inače veoma bliska šefu političkoga pokreta i vlasti, diktatoru, u čijim je rukama koncentrirana sva politička i "državna" vlast, igrao neku sasvim beznačajnu i sporednu funkciju, takvu da ne bi bio uopće a ne samo pobliže upoznat sa svim događajima na planu "unutrašnje politike", u stvari provođenja plana stvaranja tzv. "čiste Hrvatske", u skladu sa fašističkim predloškom. Zbog toga u tom pravcu, zapravo, i nije bilo potrebe da se provoide neki dokazi, iako je to sud prvog stepena ipak učinio, našavši na temelju svjedočenja bivših logoraša, te čitanja ustaških propisa i pojedinačnih akata, da je optuženi dr Artuković Andrija bio jedna od centralnih figura ustaške NDH i da je kao takav dosljedno i svom žestinom provodio ustašku politiku, između ostaloga i djelima za koja je oglašen krivim pobijanom prvostepenom presudom.

Sve što je rečeno u vezi s ocjenom iskaza svjedoka Avdića od strane prvostepenog suda odnosno o žalbenim prigovorima takvoj ocjeni, vrijedi manje više i za ocjenu iskaza svjedoka Truhar Franje, odnosno za prigovore branitelja Popovića tom iskazu i njegovoj ocjeni (djelo pod toč. 1c).

Branitelj Popović u žalbi se bavi jedino analizom pravilnosti i potpunosti utvrđenoga činjeničnog stanja u odnosu na činjenicu odvođenja dr Vidića iz Sremske Mitrovice u logor, u pogledu čega je u presudi ovoga drugostepenog suda, naprijed, ukazano na daleko širi i dublji značaj takve naredbe u kontekstu onoga što je takva jedna naredba značila u vrijeme zavedene ustaške strahovlade.

Obrazlažući pak svoj prigovor vjerodostojnosti iskaza svjedoka Truhara, branitelj Popović (str. 35 njegove žalbe) najprije reproducira navodno obrazloženje prvostepenog suda u vezi s tim djelom utvrđenih činjenica i potom to "obrazloženje" detaljno analizira u nastavku žalbe, kako bi dokazao neodrživost "zaključaka" prvostepenog suda. Žalitelj, međutim, pri tom pogrešno uzima kao utvrđenja prvostepenog suda ono što u pobijanoj presudi predstavlja tek reprodukciju dokaznog materijala (str. 19 pobijane presude), barem pretežno to, a da se uopće ne osvrće na konačne zaključke koje navodi prvostepeni sud u nastavku obrazloženja pobijane presude (str. 20, treći pasus).

Prigovor istoga žalitelja da sud prvoga stepena uzima utvrđenim da je Franjo Truhar u vrijeme hapšenja Ješe Vidića bio šef policije u Sremskoj Mitrovici (str. 19

presude), iako je svjedok Truhar, sam, u više navrata iskazivao (list 182, 292 i 298) da je on postavljen za šefa policije u Sremskoj Mitrovici i da je u Sremsku Mitrovicu došao kasnije, već nakon toga kako je dr Vidić bio odveden u logor, također je lišeno osnove, budući da takav navod prvostepenog suda treba tumačiti tako da je i spomenuti svjedok bio šef policije u Sremskoj Mitrovici za vrijeme dok se dr Vidić nalazio u logoru, dakle "uhapšen".

Slično stoji stvar i s onim prigovorom branitelja Popovića (str. 37 njegove žalbe) da prvostepeni sud navodi u obrazloženju pobijane presude da je dr Vidić Jevrem uhapšen od zagrebačke policije, dok u izreci iste presude stoji da je dr Vidić otpremljen u logor po Knez Ferdi, dakle po mitrovačkoj policiji. Onaj dio obrazloženja pobijane presude, naime, koji citira žalitelj (str. 19 presude), odnosi se na reprodukciju iskaza Vidić Olge, koja je svojevremeno iskazala da je njen muž uhapšen od zagrebačke policije.

Ovdje žalitelj zaobilazi zaključke prvostepenog suda po kojima je opt. dr Artuković izdao naredbu za internaciju dr Vidića, a što – ako se dovede u vezu s ostalim provedenim dokazima – znači, da je sud prvoga stepena pravilno utvrdio u tom pogledu, na temelju iskaza svjedoka Truhara (koji je rekao da je spomenutu naredbu izvršio Knez Ferdo kao njegov prethodnik), dakle mitrovačka policija.

Dakako, to opet, ne treba shvatiti tako da prepratu dr Vidića iz Sremske Mitrovice u logor Danica kraj Koprivnice nije mogao da izvrši čak i neko treći, na što – u izvjesnom smislu – ukazuje i svjedokinja Rašović Jelena (list 1140/II), kad iznosi kako je dr Vidića i njenoga muža "hapsio" spomenuti Knez pod rukovodstvom Tomića, za kojega se inače zna da je bio jedan od visokih funkcionara u policijskom aparatu NDH.

Što se tiče žalbenog navoda branitelja Popovića (str. 38 njegove žalbe) da je svjedok Truhar u toku postupka različito iskazivao o svom posjetu kod opt. dr Artukovića, a u vezi s molbom Vidić Olge da intervenira kod optuženika radi puštanja njenoga muža na slobodu (list 182, 289 i 292), tj. da je u dva navrata iskazivao kako je kod opt. dr Artukovića bio zajedno sa tadašnjim zagrebačkim odvjetnikom dr Ramljakom, a da je jednom iskazao kako je bio sam, treba reći, da ovaj svjedok nije ni na glavnoj raspravi (list 1140) uspio u tom pravcu otkloniti ovu makar i prividnu proturječnost u svome iskazivanju. On je, naime, kad je bio pozvan da objasni te razlike, dao "objašnjenje" da je "sve dobro" u tim iskazima, što, u stvari, nije nikakvo objašnjenje. Međutim, taj svjedok je već duboko zamakao u starost, pa se samo zbog ovakvoga njegovog sadašnjeg odgovora, naravno, ne može dovoditi u pitanje čitav njegov iskaz, tim više što on u svim tim ranijim prilikama nikad nije ustvrdio da dr Ramljak nije bio s njim kod opt. dr Artukovića. Prema tome, to što on prilikom jednoga od spomenuta tri saslušanja u prethodnom postupku nije izričito rekao da je s njim kod opt. dr Artukovića bio i dr Ramljak, još uvijek ne znači da se on u svome iskazivanju kolebao, da je bio nesiguran i sl., kako to želi izvesti žalba, pogotovo jer ni u jednome od svojih iskaza nije tvrdio da dr Ramljak nije bio s njim kod opt. dr Artukovića! Izložena, sporna formulacija jednoga od iskaza svjedoka Truhara mogla je, stoga, naprosto, biti posljedica načina bilježenja iskaza ovoga svjedoka u

zapisniku o njegovu saslušanju, kad se takav detalj tada mogao uzeti nevažnim.

Konačno, u vezi sa žalbenim prigovorima optuženikovih branitelja, od strane ovoga drugostepenog suda treba navesti i to, da se kod spornih iskaza svjedo-ka Avdića i Truhara, na kojima se zasniva pobijana prvostepena presuda, ipak, radi o iskazima takvih osoba koje su već poodmakle dobi, te koje već samo zato (kad već drugih razloga nema, niti na njih ukazuju žalbe) ne bi neistinито teretile opt. dr. Artukovića.

Zbog toga, prihvaćajući u svemu one razloge koje je za svoja činjenična utvrđenja iznio prvostepeni sud u pobijanoj presudi, a kojima je ovaj drugostepeni sud samo dodao izvjesna pojašnjenja u vezi sa žalbenim prigovorima, žalba optuženika odnosno žalbe njegovih branitelja iz osnove pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja ocijenjene su neosnovanim.

U odnosu na žalbenu osnovu povrede krivičnog zakona

Od žalbenih prigovora unutar ove osnove, prema redosljedu u zakonu, prvi je onaj istaknut u žalbi branitelja Degena (str. 18), a odnosio bi se na navodnu povredu krivičnog zakona iz čl. 365 toč. 2 ZKP. Međutim, kako je to već naprijed objašnjeno u onome dijelu ove drugostepene presude u kome se odgovara istome branitelju na njegove žalbene navode o procesnoj nesposobnosti optuženika, ovdje se očito radi o pogrešnom pozivanju na povredu krivičnog zakona. Naime, žalbom se ne dovodi u pitanje uračunljivost optuženika u vrijeme izvršenja inkriminiranih djela, tj. ne postavlja se pitanje ima li okolnosti koje isključuju krivičnu odgovornost optuženika, već se dovodi u pitanje stanje duševnog zdravlja optuženika nakon izvršenih djela, u vrijeme suđenja, a to je nešto sasvim drugo, na što je naprijed već odgovoreno.

Sve ostale povrede krivičnog zakona istaknute u žalbama optuženikovih branitelja (u žalbi branitelja Olujića na str. 31-33, žalbi branitelja Degena na str. 23 i u žalbi branitelja Popovića na str. 9-32) odnose se na navodnu pogrešnu primjenu krivičnog zakona u smislu čl. 365 toč. 4 ZKP.

Žalbom branitelja Olujića, u kojoj doduše nije pobliže naznačena ova povreda krivičnog zakona, ali se, prema sadržaju žalbe, razabire da se cilja, baš na spomenutu povredu iz člana 365 toč. 4 ZKP, napada se primijenjena konstrukcija produljenoga krivičnog djela od strane prvostepenog suda na djela obubvaćena na točkom 1a, b, i c izreke pobijane prvostepene presude. Međutim, uzevši u obzir da isti branitelj ne dovodi samo u pitanje ovakav prividni stjecaj krivičnih djela uslijed konstrukcije produljenoga krivičnog djela, već uopće svaki realni stjecaj tih djela, i to očito zato što smatra da ona nisu dokazana, istaknuti žalbeni prigovor, u stvari, uopće i nije prigovor povrede krivičnog zakona.

Slično stoji stvar i s istovrsnim žalbenim prigovorom branitelja Degena (str. 23). I on, ali u odnosu na krivično djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz čl 144 KZ SFRJ (djelo opisano pod toč. 2 izreke pobijane presude), iznosi da je do ove povrede krivičnog zakona došlo zbog toga što "očito nema djela", tj. zato što je sve to "povezano s pogrešno i nepotpuno utvrđenim činjeničnim stanjem u smislu čl. 366 st. 1 i 2 ZKP". Dakle, da je i ovaj prigovor, s stvari, prigovor pravilnosti utvrđenog

činjeničnog stanja a ne pravilnosti primjene krivičnog zakona.

Preostaje, prema tome, od istaknutih prigovora povrede krivičnog zakona još samo onaj u žalbi branitelja Popovića (str. 9-32), kojim on dovodi u pitanje zakonitost pravnog označavanja djela za koja je opt. dr Artuković oglašen krivim od strane suda prvog stepena, s obzirom na odredbe čl. 3 i 4 KZ SFRJ, odnosno odredbe čl. 181 i 211 Ustava SFRJ, a koje odredbe sadrže principe legaliteta i zabrane retroaktivnog djelovanja zakona.

Žalbenim navodima branitelja Popovića detaljno se analiziraju razlozi, koje je u tom pogledu iznio sud prvoga stepena u pobijanoj presudi (str. 39, pasus 2, 3 i 4), te – nasuprot stavu prvostepenog suda da djela za koja je oglašen krivim opt. dr Artuković sadrže sva bitna obilježja krivičnih djela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i protiv ratnih zarobljenika iz čl. 142 i 144 KZ SFRJ – tvrdi da se na navedena djela eventualno može primijeniti samo čl. 167 st. 2 toč. 1 i 2 u vezi s čl. 34 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929., a za koje bi krivično djelo, prema propisu čl. 78 st. 2 citiranoga zakonika, već nastupila apsolutna zastara krivičnog gonjenja, tako da ovom drugostepenom sudu ne bi preostajalo ništa drugo već da, temeljem čl. 349 toč. 6 ZKP, optužbu protiv opt. dr Artuković Andrije odbije. Ujedno se na taj način tvrdi da je sud prvoga stepena, postupivši na drugi, osporeni način, povrijedio krivični zakon u pitanju je li u pogledu krivičnog djela koje je predmet optužbe primijenjen zakon koji se ne može primijeniti (čl. 365 toč. 4 ZKP).

U vezi sa spornim pitanjem prvostepeni sud je u obrazloženju pobijane presude (str. 38-39) naveo da je “zaštita civilnog stanovništva propisana IV Haškom konvencijom, i to čl. 45 i 50 Pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. godine, na kojoj se temelji čl. 6 Statuta Međunarodnog suda i presuda toga suda, te da su i danas te konvencije međunarodna osnova za zaštitu civilnog stanovništva”.

U pogledu pak ratnih zarobljenika, sud prvoga stepena u nastavku obrazloženja pobijane presude iznosi “da su i oni u vrijeme izvršenja djela optuženika također bili zaštićeni međunarodnim pravilima, i to Haškim pravilnikom iz 1907. i Ženevskom konvencijom iz 1929. godine”.

Nadalje, sud prvog stepena ističe, doduše bez bližega navođenja odgovarajućih propisa o kojima je riječ, da su inkriminirana djela optuženika, kojima su povrijeđena citirana međunarodna pravila, “dobila svoju sankciju inkorporiranjem u nacionalna zakonodavstva”.

Nekoliko redaka dalje, sud prvoga stepena izloženu misao razrađuje, navodeći da su “u vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji optuženika pravila međunarodnog prava zabranjivala ubijanje civilnog stanovništva i druge oblike nasilja nad civilnim stanovništvom, kao i ubijanje i nasilja nad ratnim zarobljenicima”, ponavljajući pri tom tvrdnju da su “postojale određene sankcije u međunarodnim i nacionalnim pravima”, te iznoseći kako je “u toku trajanja II svjetskog rata Atlantskom poveljom, Londonskom deklaracijom, Moskovskom deklaracijom i izjavama najviših državnika SAD, Velike Britanije i SSSR ukazivano da će učinioci ratnih zločina biti kažnjeni”, s tim da je “Moskovskom deklaracijom bilo određeno da svi ratni zločinci trebaju biti vraćeni u zemlje u kojima su izvršili zločine, radi suđenja i kažnjavanja po zakonima tih zemalja”.

Na kraju, sud prvog stepena zaključuje da su “ratni zločini i kažnjavanje ratnih zločina u vrijeme kada je optuženik izvršio radnje opisane pod toč. 1a, b i c i 2 izreke prvostepene presude bili jasno i izričito određeni”, te da se, stoga, “ne može prihvatiti tvrdnja obrane da se optuženiku u ovom postupku sudi za krivična djela, koja u vrijeme izvršenja nisu bila označena kao ratni zločini”, i napose da, stoga, “nije osnovana ni tvrdnja obrane da se radnje optuženika mogu jedino pravilno označiti po čl. 167 st. 1 toč. 1 i 2 Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929.”

Nije u pravu branitelj Popović kad izloženi stav prvostepenog suda dovodi u pitanje, suprostavljajući tome stavu svoju kontratezu o protezanju na inkriminirana djela Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine zasnivajući to na postojanju tobožnjega unutrašnjeg pravnoga kontinuiteta između stare i nove Jugoslavije u kritično vrijeme, i to u vezi s postojanjem takvoga međunarodnopravnog kontinuiteta (str. 22 njegove žalbe). Naime, ovakvim izvođenjem prelazi se preko notorne činjenice da je u kritično vrijeme, na cjelokupnom teritoriju Jugoslavije, već postojalo novo jugoslavensko zakonodavstvo, tj. da su postojali propisi kojima je, u onim izvanrednim prilikama okupacije i borbe naroda za oslobođenje zemlje od okupatora i domaćih izdajnika, nova, makar u ono vrijeme još privremena narodna vlast (zbog toga što je donošenje odgovarajućih odluka o definitivnom državnom uređenju Jugoslavije bilo odgođeno za kasnije, nakon oslobođenja zemlje) regulirala sve odnose u državi, i to kako na oslobođenom, tako i na neoslobođenom teritoriju.

Polazeći od takve “falš – premise”, žalba gubi iz vida da je citirani Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. na teritoriju SFRJ, u kritično vrijeme, i to u pogledu inkriminiranih ratnih zločina, prestao da važi, bilo kao zakonski propis ili kao pravno pravilo, u smislu Odluke AVNOJ-a o ukidanju i nevažnosti svih pravnih propisa donijetih po okupatorima i njihovim pomagačima za vrijeme okupacije; o važnosti odluka koje su za to vrijeme donijete; o ukidanju pravnih propisa koji su bili na snazi u času neprijateljske okupacije (“Sl. list DFJ”, broj 4/45), odnosno u smislu Zakona o potvrđi i izmjenama citirane Odluke, u stvari Zakona o nevažnosti pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. i za vrijeme neprijateljske okupacije (“Sl. list FNRJ”, broj 86/46). Naime, citirani starojugoslavenski krivičnopravni propis nije se više mogao primijenjivati na djela ratnog zločina od časa kad je stupio na snagu novi pozitivni propis, koji drugačije rješava pitanje krivičnog gonjenja ratnih zločina, predviđajući u odnosu na njih pored ostaloga, i retroaktivno kažnjavanje njihovih učinilaca. Taj novi propis jest Odluka AVNOJ-a od 30. studenoga 1943. o obrazovanju državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, koje su oni “počinili i čine u toku rata” (“Sl. list DFJ”, broj 1/45).

Branitelj Popović u svojoj žalbi (str. 14-15) na neki način dopušta za kritično vrijeme (1941-1943.) postojanje dispozitivnog dijela bića krivičnog djela ratnog zločina, s obzirom na postojeće prohibitorne norme međunarodnih konvencija, ali odriče istovremeno postojanje odgovarajuće krivičnopravne sankcije, napose u nacionalnom zakonodavstvu. Naravno, budući da u vidu ima samo citirani Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. a ne i citiranu Odluku AVNOJ-a, kojom se predviđa retroaktivno kažnjavanje ratnih zločinaca, bez obzira što u tom času nije bio još po-

bliže zakonski definiran pojam ratnog zločina. Do toga je, što također žalba optuženika previđa, došlo nešto kasnije, u čl. 13 Uredbe o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944, s tim da je i u tom propisu bilo predviđeno retroaktivno kažnjavanje učinilaca ovih krivičnih djela, budući da je prema čl. 3 st. 1 citirane Uredbe "za suđenje po važnijim djelima ratnih zločinaca (to znači onih već učinjenih) nadležan bio Viši vojni sud, formiran pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

Prema tome, uzimajući u obzir dosad navedeno, očito je da već samo na temelju toga ne stoji spomenuta žalbena kontrateza o protezanju važenja krivičnopravnih propisa stare Jugoslavije na djela ratnih zločina, učinjena za vrijeme okupacije zemlje (1941. i dalje), a među koja, po svome sadržaju, nesumnjivo spadaju i djela za koja je opt. dr Artuković oglašen sada krivim.

Na naprijed citirane propise nadovezuje se Zakon o krivičnim djelima protiv države od 15. kolovoza 1945. ("Sl. list DFJ", broj 89/45), koji u čl. 3 toč. 3 propisuje kažnjavanje za ratni zločin, pa tako, između ostaloga, i za naređivanje ubojstava i za nečovječno postupanje s ratnim zarobljenicima, i to, po čl. 18 st. 1 toga zakona, također i za "djela izvršena prije stupanja na snagu tog zakona, koja još nisu presuđena, ukoliko su odredbe toga zakona blaže od ranijih zakonskih propisa".

Iz potonjega propisa ne samo da jasno proizlazi i dalje mogućnost retroaktivnog kažnjavanja ratnih zločinaca već i to da su prije ovoga posebnog krivičnog zakona postojali i neki drugi zakonski propisi nove Jugoslavije, kojima se regulirala sporna materija. To je, naime, očita potvrda ispravnosti stava prvostepenog suda da su i u kritično vrijeme inkriminiranog djelovanja opt. dr Artukovića, odnosno u vezi s tim, postojali sasvim određeni krivično – pravni propisi u nacionalnom zakonodavstvu, odnosno, s druge strane, istovremeno, očiti dokaz neispravnosti istaknute žalbene kontrateze.

Potonjem treba dodati da je Zakonom o potvrdi o izmjenama i dopunama Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države od 31. srpnja 1946. ("Sl. list FNRJ", broj 59/46) u svemu potvrđena izložena zakonodavna situacija u vezi s krivičnim gonjenjem i kažnjavanjem ratnih zločinaca za djela učinjena u vremenu od početka okupacije zemlje pa dalje.

U postojeće inkriminacije ratnog zločina nije dirao niti Opći dio Krivičnog zakonika, tzv. OKZ iz 1948. godine ("Sl. list FNRJ", broj 106/47). On je u čl. 104 propisao samo da se taj Zakonik (naravno sa svim posebnim krivičnopravnim propisima) ima primijeniti i na krivična djela učinjena poslije 6. travnja 1941. godine, o kojima još nije izrečena pravomoćna presuda.

Krivični zakonik iz 1951. ("Sl. list FNRJ", br. 13/51) u čl. 125 i 127 preciznije je odredio bića krivičnih djela ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i protiv ratnih zarobljenika, dok je čl. 18 toč. 4 Uvodnog zakona za Krivični zakonik ("Sl. list FNRJ", br. 11/51) u vezi s tim djelima dotad važeći Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države ukinut (stupanjem na snagu Krivičnog zakonika 1. srpnja 1951.).

Citirani novi Krivični zakonik, prema čl. 90, trebao se primijenjivati i na djela koja su izvršena prije njegovog stupanja na snagu, ako je bio blaži za učinioaca, a takav je očito bio u pogledu djela što su predmet ovoga krivičnog postupka.

Odredbe čl. 125 i 127 cit. Krivičnog zakonika recepirane su kao odredbe čl. 142 i

144 i u najnoviji, pozitivni Krivični zakon SFRJ.

Prema tome, pitanje vremenskog važenja krivičnog zakona, koje se potiče u žalbi branitelja Popovića, može se jedino razmatrati na relaciji važenja prijašnjeg Krivičnog zakonika sa svim njegovim brojnim izmjenama i dopunama ("Sl. list FNRJ", br. 30/59, 11/62, 31/62, 37/62, 15/65, 15/67, 20/69, 6/73 i 11/73) ili važenja pozitivnoga Krivičnog zakona SFRJ ("Sl. list SFRJ", br. 44/76, 36/77, 56/77 i 34/84/.

Razmatrajući u izloženom pogledu, koji bi od spomenuta dva krivičnopravna propisa za optuženika bio povoljniji u smislu čl. 4 st. 2 KZ SFRJ, te koji bi se, prema tome, u vezi s inkriminiranim dijelima imao primijeniti na opt. dr Artukovića, ovaj drugostepeni sud, isto kao i sud prvog stepena, nalazi da su odredbe čl. 142 i 144 KZ SFRJ one odredbe što se imaju primijeniti u konkretnom slučaju, a ne niti jedan od prije citiranih krivično-pravnih propisa, budući da su potonje odredbe za optuženika najpovoljnije, uzevši pritom u obzir sve ono što je od utjecaja na ocjenu koji je od svih tih propisa blaži, uključujući u to i sve one međuzakone.

Na izloženi stav bez utjecaja je pitanje zastare, koje je u naprijed izloženom periodu bilo različito regulirano. Naime, svi citirani propisi sadržavali su, više ili manje eksplicitno, princip nezastarijevanja krivičnih djela ratnog zločina, osim Krivičnog zakonika iz 1951. i to samo u vremenu od njegova stupanja na snagu (1. srpnja 1951.) do stupanja na snagu Novele KZ iz 1965. godine (6. travnja 1965.). Taj interimni krivičnopravni propis (međuzakon), međutim, u ovom slučaju ne dolazi u obzir, s obzirom da se u toku cijeloga krivičnog postupka protiv opt. dr Artukovića, ni u jednome času, nije pojavilo pitanje nastupanja zastare prema važećim propisima o zastari krivičnog gonjenja.

Prema tome, branitelj Popović u svojoj žalbi nije s uspjehom doveo u pitanje osporenu retroaktivnu primjenu čl. 142 i 144 KZ SFRJ, budući da se opt. dr Artukoviću po svim citiranim propisima moglo i još uvijek može suditi za krivična djela ratnih zločina onako kako je to učinio prvostepeni sud.

U odnosu na odluku o kazni

Niti jedna od žalbi optuženikovih branitelja, što u svojoj ukupnosti sačinjavaju žalbu optuženika, ne sadrži žalbenu osnovu pobijanja prvostepene presude zbog odluke o kazni. Međutim, kako svaka žalba zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i zbog povrede krivičnog zakona podnesena u korist optuženika, po zakonu (čl. 379 ZKP), sadrži u sebi i žalbu zbog odluke o krivičnoj sankciji, ovaj drugostepeni sud ispitao je pobijanu presudu i u tome pravcu, te je našao da je navedena odluka u pobijanoj prvostepenoj presudi u svemu pravilna i na zakonu utemeljena.

Sud prvoga stepena, i po ocjeni ovoga suda, prilikom odmjeravanja kazne opt. dr Artukoviću s pravom je uzeo u obzir sveukupne prilike u kojima je optuženik izvršio inkriminirana djela napose činjenicu da je optuženik djelima za koja je oglašen krivim naredio fizičko uništenje velikog broja osoba, a da te osobe ničim nisu ugrožavale optuženika i njegove istomišljenike, ni kao pojedince, niti kao predstavnike neke, makar i kvazidržavne vlasti postavljene od strane okupatora. Nikakav

racionalan razlog za likvidaciju tih ljudi, prema tome, nije postojao, osim provođenja u život mračne ustaške ideologije.

Sud prvoga stepena također je pravilno ocijenio i ličnost optuženika, ne samo s obzirom na ono što je činio u kritično vrijeme već i s obzirom na ono što optuženik i danas zastupa, kad za svo prošlo i buduće vrijeme opravdava zločinačku ustašku politiku.

Prema tome, imajući u vidu svrhe kažnjavanja predviđene u čl. 33 KZ SFRJ, sud prvoga stepena pravilno je postupio, kad je optuženiku utvrdio smrtnu kaznu, kako za pojedina krivična djela ratnog zločina, obuhvaćena pobijanom presudom, tako i kad mu je tu kaznu izrekao, primjenom odredaba o stjecaju krivičnih djela iz čl. 48 st. 2 toč. 1 KZ SFRJ.

U slučaju opt. dr Artuković Andrije, i po ocjeni ovoga drugostepenog suda, bez obzira na njegovu starost sada u vrijeme suđenja, svaka druga od izrečene smrtno kazne bila bi nepravda prema optuženikovim žrtvama.

U pogledu žalbe ošt. Vidić Stevana

Punomoćnik ošt. Vidić Stevana u dopuštenim okvirima svoje žalbe tvrdi da sud prvoga stepena nije mogao osloboditi opt. dr Artukovića plaćanja onih troškova krivičnog postupka što su nastali u vezi sa zastupanjem oštećenika u tom postupku.

Uvidom u spise ovog krivičnog predmeta (list 1522), a povodom navedene žalbe, ovaj drugostepeni sud utvrdio je da je punomoćniku ošt. Vidić Stevana isplata zatraženog iznosa s naslova nagrade i nužnih izdataka naređena iako na teret budžetskih sredstava suda a ne na teret optuženika. Oštećenik je, prema tome, u svome traženju zadovoljen, pa time prestaje njegovo pravo na pobijanje prvostepene presude predviđeno u čl. 360 st. 4 ZKP.

Naime, pitanje da li je sud prvog stepena postupio u skladu s čl. 95 st. 4 ZKP, kad je isplatu spomenutoga iznosa odredio iz budžetskih sredstava suda umjesto da je isplatu toga iznosa naredio optuženiku, očito da ne predstavlja povod za žalbu oštećenika, već bi, u izloženom smislu, moglo da bude eventualno samo predmet žalbe javnoga tužioca.

Odlučujući na izloženi način, treba dodati, ovaj drugostepeni sud prihvatio je žalbu punomoćnika ošt. Vidić Stevana kao pravovremenu, uzevši kao početak roka za izjavljivanje ove žalbe 5. lipnja 1986., tj. dan kad je punomoćnik oštećenika pismenim podneskom zatražio od prvostepenog suda da mu se dostavi ovjereni prijepis pobijane prvostepene presude, a pošto navedeni sud niti nakon toga pismenoga traženja oštećeniku nije dostavio otpravak prvostepene presude.

Kako, na temelju svega izloženoga, ovaj drugostepeni sud nije našao osnovanima žalbe optuženika i oštećenika, a niti je – ispitujući po službenoj dužnosti – ustanovio da bi prvostepeni sud učinio bilo koju od povreda zakona, koju ima u vidu čl. 376 st. 1 i 2 ZKP, na temelju člana 384 ZKP, odbio je kao neosnovane žalbe optuženika i oštećenika i u cijelosti potvrdio pobijanu presudu suda prvoga stepena.

U Zagrebu, 24. srpnja 1986.

Zapisničar:
Ivošević-Turk Tatjana v.r.

Predejednik vijeća:
Dabelić Đuro v.r.

UPUTA O PRAVU NA ŽALBU :

Protiv ove drugostepene presude nezadovoljna stranka može podnijeti žalbu Saveznom sudu u roku od petnaest dana od dana dostave ovjerenog prijepisa presude. Žalba se podnosi usmeno na zapisnik ili pismeno u četiri primjerka sudu prvoga stepena, a rok za žalbu optuženika odnosno za žalbu podnesenu u njegovu korist teče od dana kad je optuženiku dostavljen prijepis presude.

Suglasnost ovog prijepisa s izvornikom ovjerava
Voditelj opće kancelarije:
Vuletin Vlado

ŽALBA SAVEZNOM SUDU

K-91/84

OKRUŽNOM SUDU U ZABREBU
Zrinjevac 5
41000 Zagreb

Na osnovu člana 392 st. 1 Zakona o krivičnom postupku ovim dolepotpisani branilac opt. dr Andrije Artukovića podnosi

ŽALBU SAVEZNOM SUDU

protiv Presude Vrhovnog suda Hrvatske broj I KŽ-706/1986-8 kojom je potvrđena prvostepena Presuda Okružnog suda u Zagrebu br. K-91/84 od 14. maja 1986. g.

Optuženi pobija drugostepenu presudu u celosti zbog

- A. Bitne povrede odredaba krivičnog postupka (čl. 363 tač. 1 u vezi čl. 539 st. 1 ZKP);
- B. Povrede krivičnog zakona (čl. 363 t. 2 ZKP u vezi čl. 3 i 4 KZ SFRJ)

i stavlja sledeći

žalbeni predlog

da Savezni sud ovu ŽALBU UVAŽI i UKINE drugostepenu i prvostepenu presudu i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovnu odluku

ili

ODBIJE OPTUŽBU temeljem čl. 349 t. 6 ZKP.

OBRAZLOŽENJE

A. Bitne povrede odredaba krivičnog postupka

Drugostepeni sud je ponovio povredu koju je počinio i prvostepeni sud osudivši optuženog za krivično delo za koje optuženi nije izručen.

Međutim, odbijajući da povodom navoda žalbe dolepotpisanog branioca ispita prvostepenu presudu u pravcu da li je optuženi osuđen za krivično delo za koje je i izručen iz SAD, te jednovremeno ispitujući da li je očuvan identitet dela u ekstradicionom aktu i prvostepenoj presudi (str. 20 st. 1 i dalje, drugostepene presude) – što u žalbi i nije osporeno, drugostepeni sud čini dvostruku povredu:

- ne odgovara na navode žalbe jer drugostepena presuda ne daje razloge o navodima žalbe da optuženom nije suđeno za krivično delo za koje je izručen – tj. za krivično delo ubistva, već je optuženom suđeno za drugo krivično delo – ratne zločine iz čl. 142 odn 144 KZ SFRJ;
- ispituje prvostepenu presudu u pravcu u kojem je niko nije osporavao – jer niko nije tvrdio da optuženi nije prvostepenom presudom osuđen za delo opisano činjeničnim tvrdnjama iz ekstradicionog akta.

Jasno je da se drugostepenom presudom (str. 20 st. 1, str. 21 st. 2) pogrešno izjednačavaju pojmovi “krivično delo” (kao skup zakonskih obeležja zabranjenih ljudskih radnji) i “delo” (kao konkretna ljudska radnja - činjenični supstrat).

Kada ZKP u čl. 539 st. 1 upotrebljava pojam “krivično delo” onda to znači da je sud vezan pravnom kvalifikacijom iz ekstradicionog akta i stoga sud greši kada utvrđuje da između ekstradicionog akta i presude treba da postoji identitet kakav treba da postoji između optužnice i presude u pogledu radnje izvršenja.

Naime, neosporno je da je uslov za izručenje da delo zbog kojeg se zahteva izručenje bude predviđeno kao krivično delo po zakonima obeju država: u ovom slučaju SAD i Jugoslavije. Dakle, potrebno je da činjenični supstrat predstavlja krivično delo po krivičnim zakonima obeju država. Međutim, pojedini elementi činjeničnog supstrata (“dela”) opisanog u presudi prvostepenog suda ne predstavljaju obeležja nijednog krivičnog dela po krivičnom zakonu SAD. Stoga je opt. Artukoviću u Jugoslaviji moglo biti suđeno samo za ono za šta je on bio izručen, što ima zakonska obeležja krivičnih zakona i SAD i Jugoslavije, a to je krivično delo ubistva. Služeći se pogrešnom logikom drugostepenog suda mogli bi ustvrditi da sve ono što je sadržano u činjeničnom supstratu presude što nema obeležja krivičnog dela ubistva predstavlja prekoračenje u odnosu na ekstradicioni akt, pa dalje, služeći se pogrešnom logikom drugostepenog suda mogli bi reći da bi se na osnovu istog činjeničnog supstrata moglo suditi prvo za krivično delo ubistva, a potom bez povrede načela Ne bis in idem za krivično delo ratnog zločina. Naime, obeležja krivičnog dela ratnog zločina su šira u odnosu na obeležja krivičnog dela ubistva, jer biće krivičnog dela ratnog zločina sadrži elemente kojih nema u biću krivičnog dela ubistva ni po jugoslovenskom ni po pravu SAD.

Jasno je dakle, da je sud vezan načelom specijaliteta iz čl. 539 st. 1 ZKP, i iz čl. VIII Konvencije o izručenju koja važi između SAD i Jugoslavije ne u pogledu dela kao činjeničnog supstrata, već u pogledu krivičnog dela kao kažnjivog dela u zakonu, pa je stoga suprotnim utvrđenjem suda učinjena bitna povreda odredaba postupka iz čl. 539 st. 1 ZKP.

B. Povreda krivičnog zakona

Drugostepeni sud je ponovio povredu prvostepenog suda jer nije primenio zakon koji je blaži po učinioa i koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela.

Pogrešno je stanovište drugostepenog suda da je Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije prestao važiti 6. aprila 1941. godine.

Naime, upravo po Odluci AVNOJ-a koju citira drugostepeni sud od 13. februara 1945. godine, (Sl. list DFJ br. 4/45) taj zakon predratne Jugoslavije, prestao je da važi 13. februara 1945. godine, kada su navedenom odlukom ukinuti svi propisi koji su bili na snazi u času neprijateljske okupacije 1941. godine, za razliku od propisa donetih pod okupatorom i njegovim pomagačima koji osim što su ukinuti bejahu proglašeni i kao nevažeći.

Pozivanje drugostepene presude na Odluku AVNOJ-a od 30. novembra 1943. godine o obrazovanju Državne komisije za utvrđenje zločina okupatora i njihovih pomagača... potpuno je pogrešno. Naime, iz prvostepene presude se vidi da je poslednje krivično delo stavljeno opt. na teret počinjeno "neutvrđenog dana početkom 1943. godine", dakle u vreme kada odluka od 30. novembra 1943. godine još nije bila doneta.

Prema tome, tvrđenje drugostepenog suda da u periodu 1941-1943. godine na teritoriji Jugoslavije nisu važili zakoni predratne Jugoslavije, pa među njima ni citirani krivični zakon iz 1929. je potpuno proizvoljno i pogrešno, jednako kao i tvrđenje da ne postoji unutrašnji pravni kontinuitet između predratne i nove Jugoslavije.

Odredba iz čl. 2 citirane odluke AVNOJ-a

"Pravni propisi koji su bili na snazi u času neprijateljske okupacije..."

"... ukidaju se, ukoliko su..."

predstavlja nedvosmislen dokaz unutrašnjeg pravnog kontinuiteta i nedvosmisleno opovrgava proizvoljno suprotno tvrđenje drugostepenog suda.

Uostalom, koliko je ocena u nepostojanju unutrašnjeg pravnog kontinuiteta između predratne i Nove Jugoslavije pogrešna, najbolje potvrđuje činjenica da je Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu 1951. godine ponašanje optuženog okvalifikovalo kao krivično delo predviđeno Krivičnim zakonikom Kraljevine Jugoslavije, što je odbrana isticala i u žalbi protiv prvostepene presude.

Citiranje interimnih propisa iz Uredbe o vojnim sudovima, Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države, Zakona o potvrdi o izmenama i dopunama Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države, kao potvrde da je dozvoljena retroaktivnost u pogledu kažnjavanja za ratne zločine je potpuno pogrešno! Naime, prema izričitoj prelaznoj odredbi iz. čl. 19 Uvodnog zakona za Krivični zakon (Sl. list br. 11 iz 1951.) svi od strane drugostepene presude citirani gore navedeni propisi su presta li da važe danom stupanjem na snagu Krivičnog zakonika iz 1951. godine koji je sam prestao da važi stupanjem na snagu Krivičnog zakona iz 1976. godine. Međutim novi Krivični zakon iz 1976. izričito zabranjuje retroaktivnost krivičnih propisa u čl. 3. Prema tome, jedino se postavlja pitanje primene Krivičnog zakona iz 1976. godine po kome je opt. osuđen i Krivičnog zakona koji je nesumnjivo važio u vreme izvršenja krivičnog dela, a to je, videsmo, Krivični zakonik iz 1929. godine. Tvrđenje drugostepenog suda da dolazi u obzir i primena interimnog zakona iz 1951. godine

je pogrešna i proizvoljna jer taj zakon nije važio u vreme izvršenja krivičnog dela, jednako kao ni propisi citirani u drugostepenoj presudi doneti pre tog zakona a po-sle izvršenja krivičnog dela, i jer je krivični zakon koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela blaži po učinioca u odnosu na te zakone.

Ako je pitanje koji je propis najblaži po opt. Artukovića, onda ne može biti spora o tome da je to propis koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela. Naime, prema Krivičnom zakoniku Kraljevine Jugoslavije, koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela, za krivično delo ubistva nastupila je apsolutna zastarelost krivičnog gonjenja i stoga je od svih propisa koji dolaze u obzir da budu primenjeni, ovaj propis, Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine, najblaži po učinioca.

Otuda je opravdan žalbeni navod protiv prvostepene odluke da opt. Artukovića nije moguće goniti za krivično delo ratnog zločina jer takvo krivično delo ne poznaje zakon koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela, pa je stoga i prvostepenom i drugostepenom odlukom povređen čl. 3 KZ SFRJ jer je opt. osuđen za delo koje u vreme izvršenja nije predviđeno kao krivično delo (ratni zločini iz čl. 142 i 144 KZ SFRJ) niti je bila predviđena kazna za takvo delo.

Pošto se pravilnom primenom čl. 3. KZ SFRJ opt. Artukoviću jedino moglo suditi za krivično delo koje je bilo predviđeno u zakonu koji je važio u vreme izvršenja krivičnog dela – Krivičnom zakoniku iz 1929. godine, a to je krivično delo ubistva, bilo je potrebno primenom čl. 4. KZ SFRJ na učinioca primeniti Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine jer je to blaži zakon po učinioca, obzirom da je prema tom zakonu nastupila apsolutna zastarelost krivičnog gonjenja.

Na osnovu navedenog, ova je žalba umesna a napred postavljeni žalbeni predlozi su na zakonu zasnovani.

Beograd,
15.8.1986.

Optuženi
Dr ANDRIJA ARTUKOVIĆ
koga zastupa:
SRĐA M. POPOVIĆ

Presuda Saveznog suda

Kžs-1/86

U IME NARODA

Savezni sud u vijeću sastavljenom od predsjednika suda Stojana Đuranovića, kao predsjednika vijeća, sudaca Obrada Cvijovića, Petra Laštarova, Borivoja Nikšića i Mirka Rogošića, kao članova vijeća, sa višim sudskim savjetnikom mr Olgom Borčić, kao zapisničarom, u krivičnom predmetu optuženog dr Andrije Artukovića zbog krivičnih djela iz čl. 142 i 144 Krivičnog zakona SFRJ, odlučujući o žalbama optuženog izjavljenim putem branitelja i o žalbi punomoćnika oštećenog Stevana Vidića protiv presude Vrhovnog suda Hrvatske I Kž-706/86-8 od 24. srpnja 1986., na sjednici vijeća održane dana 1. rujna 1986. na temelju odredbe člana 371 Zakona o krivičnom postupku u prisustvu saveznog javnog tužioca Miloša Bakića i njegovog zamjenika Milana Simićevića, branitelja optuženog Silvija Degena i Željka Olujića, odvjetnika iz Zagreba, punomoćnika oštećenog Slobodana Perovića, odvjetnika iz Beograda, donio je

PRESUDU

Žalbe optuženog dr Andrije Artukovića i žalba punomoćnika oštećenog Stevana Vidića odbijaju se kao neosnovane i potvrđuje presuda Vrhovnog suda Hrvatske I Kž-706/86-8 od 24. srpnja 1986. godine.

Obrazloženje

Presudom Vrhovnog suda Hrvatske I Kž-706/86-8 od 24. srpnja 1986. odbijene su kao neosnovane žalbe optuženog dr Andrije Artukovića i punomoćnika oštećenog Stevana Vidića te potvrđene presuda Okružnog suda u Zagrebu K-91/84-61 od 14. svibnja 1986. kojom je optuženi Andrija Artuković oglašen krivim zbog krivičnih djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142 Krivičnog zakona SFRJ i krivičnog djela ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz člana 144 Krivičnog zakona SFRJ, pa je primjenom člana 48 st. 2 točka 1 Krivičnog zakona SFRJ osuđen na smrtnu kaznu.

Protiv drugostepene presude Vrhovnog suda Hrvatske optuženi je izjavio žalbe putem svojih branitelja Silvija Degena i Željka Olujića, odvjetnika iz Zagreba i Srđe Popovića, odvjetnika iz Beograda, a za zaštićenog Stevana Vidića žalbu je izjavio punomoćnik Slobodan Perović, odvjetnik iz Beograda.

Žalbe branitelja optuženog izjavljene su: zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka – člana 363 točka 1 u vezi sa članom 364 stav 1 točka 4 i 11, te člana 364 stav 2 Zakona o krivičnom postupku u vezi sa čl. 74 stav 3, 539 stav 1, 143, 287 stav 1 i člana 371 stav 5, 357 i 351 Zakona o krivičnom postupku; zbog povrede krivičnog zakona – član 363 točka 2 Zakona o krivičnom postupku u vezi sa čl. 3 i 4 Krivičnog zakona SFRJ; zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja – član 363 točka 3 Zakona o krivičnom postupku. U žalbama je predloženo da Savezni sud žalbe uvaži, ukine prvostepenu i drugostepenu presudu i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovnu odluku pred izmijenjenim vijećem, ili da pobijanu presudu preinači ili da na temelju člana 349 točka 6 Zakona o krivičnom postupku odbije optužbu.

Žalba punomoćnika oštećenog Stevana Vidića izjavljena je zbog odluke o troškovima krivičnog postupka – član 363 točka 4 Zakona o krivičnom postupku. U žalbi je predloženo da se prvostepena i drugostepena presuda preinače tako što će se optuženi obvezati da oštećenom naknadi nužne izdatke i nagradu za troškove zastupanja, kao i da sud odluči o prijedlogu za određivanje privremene mjere obezbjeđivanja imovinskopravnog zahtjeva. U žalbi se ukazuje i na određene povrede odredaba krivičnog postupka i krivičnog zakona.

Savezni sud je na temelju odredaba čl. 392 i 371 Zakona o krivičnom postupku održao javnu sjednicu vijeća o kojoj su u smislu člana 370 stav 3 Zakona o krivičnom postupku uredno obaviješteni i prisustvovali savezni javni tužilac Miloš Bakić i njegov zamjenik Milan Simićević, a na temelju člana 371 stav 1 Zakona o krivičnom postupku branitelji optuženog Silvije Degen i Željko Olujić, odvjetnici iz Zagreba, koji su u žalbi zahtijevali da budu obaviješteni.

Sjednici je prisustvovao i punomoćnik oštećenog Slobodan Perović, odvjetnik iz Beograda.

Optuženi dr Andrija Artuković je uredno obaviješten o održavanju sjednice vijeća Saveznog suda, ali prema odluci vijeća, u smislu člana 371 stav 2 Zakona o krivičnom postupku, nije pozvan da sjednici prisustvuje, pošto se nalazi u pritvoru, a ima branitelja.

Na sjednici vijeća Saveznog suda sudac, sudac izvjestilac je pročitao izvještaj o zdravstvenom stanju optuženog na dan 31. kolovoza 1986. koji je pribavio u smislu člana 370 stav 4 Zakona o krivičnom postupku, te iznio stanje stvari, kako proizilazi iz spisa. Branitelji optuženog, koji su prisustvovali sjednici, dali su potrebna objašnjenja u vezi sa žalbenim navodima, a punomoćnik oštećenog nije imao dodatnih objašnjenja u pogledu troškova krivičnog postupka. Savezni javni tužilac je predložio da se žalbe kao neosnovane odbiju i potvrdi drugostepena presuda, a branitelji optuženog su ostali pri prijedlozima u žalbi.

Savezni sud je razmotrio sve spise predmeta i ispitao pobijanu presudu, pa je, po ocjeni žalbenih navoda, našao da žalbe optuženog i punomoćnika oštećenog nisu osnovane, iz slijedećih razloga:

Žalbe optuženog:**1. u odnosu na žalbeni osnov bitne povrede odredaba krivičnog postupka**

a) u žalbama se navodi da je protivno zakonu – odredba člana 287 Zakona o krivičnom postupku – djelomično sa glavne rasprave, isključena javnost jer su istoj prisustvovala samo posebno odabrane osobe sa propusnicama koje je izdavao Sekretarijat za pravosuđe SR Hrvatske, koji na to nije ovlašten. Razlozi drugostepenog suda kojima se opravdava ovakvo postupanje prvostepenog suda po mišljenju odbrane su neprihvatljivi, čime je učinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 363 točka 1 u vezi sa članom 364 stav 1 točka 4 Zakona o krivičnom postupku.

Za javnu sjednicu pred drugostepenog sudom – Vrhovnim sudom Hrvatske – navodi se da je održana protivno članu 371 stav 5 Zakona o krivičnom postupku, jer je, i pored konstatacije suda da je sjednica javna i da javnost ne treba isključivati, uvedena publika koja se sastojala od samo nekoliko ljudi, a dnevni listovi "Politika" i "Vjesnik" su objavili da njihovim izvještačima nije dozvoljeno prisustvo javnoj sjednici. Osim toga, princip javnosti je povrijeđen i time što na sjednicu nije pozvan niti je prisustvovao optuženi koji je osuđen na smrtnu kaznu, a odbrana smatra da je, s obzirom na "nepromenjeno zdravstveno stanje", mogao da prisustvuje javnoj sjednici.

U vezi ovih žalbenih navoda Savezni sud je, prije svega, uvidom u spise predmeta, utvrdio da rješenjem suda javnost nije bila isključena, ni sa glavne rasprave ni sa javne sjednice održane pred Vrhovnim sudom Hrvatske.

Prvostepeni sud je inače, dužan, poštujući procesni princip javnosti glavne rasprave, predviđen u članu 287 Zakona o krivičnom postupku, koji je i ustavni princip (član 227 Ustava SFRJ), da pored stranaka, omogućiti prisustvo glavnoj raspravi trećih, za ishod krivičnog postupka neposredno nezainteresovanih osoba (opća javnost). Prema tome, sud ne može isključiti javnost samo zbog nedostatka prostora. Sud međutim nije dužan da obezbijedi mjesto svakome koji želi da prisustvuje suđenju, već će to učiniti u granicama prostornih mogućnosti obezbijedujući nesmetan rad suda i pristojan smještaj publike. Ako je za glavnu raspravu zainteresirano da prisustvuje više osoba nego što prostorija u kojoj se održava glavna rasprava može da primi, nema smetnji da prvostepeni sud izda propusnice za onoliko osoba koliko ih u prostoriju može da stane, pri čemu ne može da odabira osobe kojima će izdavati propusnice – izdavanjem propusnica na ime, izuzev da dâ prioritet članovima obitelji optuženog, službenim osobama, znanstvenim i javnim radnicima i slično.

Iz izvještaja koji je na osnovu člana 370 stav 4 Zakona o krivičnom postupku pribavio sudac izvestilac drugostepenog suda, u vezi ovih žalbenih navoda, isticanih i u žalbama na prvostepenu presudu, kao i iz razloga drugostepene presude (str. 4 drugostepene presude) utvrđuje se da na glavnoj raspravi nije bio povrijeđen princip javnosti već da je javnost bila zastupljena u mjeri u kojoj su to dozvoljavale prostorne mogućnosti suda, gdje je održana glavna rasprava, i to svakodnevnim izdavanjem propusnica u pravilu različitim osobama, pri čemu je sud osiguravao jedan broj propusnica određenim kategorijama osoba, što je u skladu sa zakonom, kako

to pravilno konstatira drugostepeni sud.

Inače, Savezni sud je u potpunosti suglasan sa ocjenom drugostepenog suda da je u konkretnom slučaju, s obzirom na zastupljenost publike (kroz sudnicu tokom glavne rasprave prošlo više od 3.000 osoba), prisustvo predstavnika domaće i inozemne štampe (oko 160 domaćih i 80 stranih novinara iz oko 130 redakcija) i izvještaja sredstava javnog informiranja, princip javnosti i društvena kontrola nad radom suda na glavnoj raspravi bila obježbeđena.

Neosnovani su i navodi žalbe da je sjednica vijeća drugostepenog suda održana protivno članu 371 stav 5 Zakona o krivičnom postupku. Iz zapisnika o sjednici drugostepenog vijeća vidi se da je po konsultaciji stranaka, vijeće odlučilo "da će se sjednica održati u prisustvu javnosti", pa je sudski službenik pozvao zainteresirane u dvoranu radi prisustvovanja sjednici "nakon čega je publika uvedena" (str. 4 zapisnika). Konstatirano je da na tok drugostepene sjednice stranke nisu stavile primjedbe, niti su na danu mogućnost, da na sadržinu zapisnika daju primjedbe i traže ispravak zapisnika, to učinile (strana 9 i 10 zapisnika).

Neosnovan je i žalbeni prigovor da neprisustvovanje optuženog sjednici drugostepenog vijeća predstavlja povredu načela javnosti postupka. Prema odredbi člana 371 stav 2 Zakona o krivičnom postupku optuženi koji se nalazi u pritvoru, a ima branitelja, samo se obavještava o sjednici vijeća da bi došao u vezu sa braniteljem i dogovorio se o njegovom istupanju na sjednici. Obezbeđivanje prisustva optuženog, u takvom slučaju, predviđeno je samo po izuzetku, tj. ako predsjednik vijeća ili vijeće nađe da je to celishodno.

S obzirom na to, po ocjeni Saveznog suda, Vrhovni sud Hrvatske je postupio u skladu sa navedenom odredbom, kada je o sjednici vijeća drugostepenog suda samo obavijestio optuženog dr Andriju Artukovića uz obrazloženje da je optuženi u pritvoru i ima branitelja, a da vijeće nije našlo cjelishodnim da osigura prisutnost optuženog.

b) U žalbama se osnovano ukazuje da kontakt branitelja sa optuženim nakon podizanja optužnice, pa i poslije izricanja prvostepene i drugostepene presude nije bio u skladu sa odredbom člana 74 stav 3 Zakona o krivičnom postupku, jer je sud, po pravilnoj primjeni zakona bio dužan da optuženom omogućiti da se slobodno i bez nadzora dopisuje i razgovara sa svojim braniteljima, što u konkretnom slučaju, uslijed prisustva medicinske sestre i čuvara u bolnici Okružnog zatvora, nije učinjeno. Međutim, ta povreda po ocjeni Saveznog suda nije bila niti je mogla biti od utjecaja na zakonito i pravilno donošenje presude, jer, kako to pravilno konstatira drugostepeni sud, s obzirom na manifestiranu odbranu optuženog i njegovih branitelja u toku cjelokupnog postupka, ne proizilazi da bi osporena blizina spomenutog osoblja u bolnici za vrijeme razgovora optuženog sa braniteljima na bilo koji način negativno utjecala na odbranu optuženog u ovom krivičnom postupku.

c) U žalbama se detaljno analizira pitanje procesne sposobnosti optuženog i uglavnom ponavljaju navodi iz žalbi na prvostepenu presudu, da je optuženi dementsna osoba što se moglo zaključiti po njegovim postupcima u toku glavne rasprave (govori besmislice, spava, nije orijentiran u vremenu i prostoru, i sl.) te da je prema njemu trebalo primjeniti mjeru sigurnosti iz člana 63 Krivičnog zakona SFRJ,

odnosno obustaviti krivični postupak po članu 143 Zakona o krivičnom postupku.

Pri tome se ukazuje da se na osnovu izvještaja o zdravstvenom stanju optuženog, pribavljenom od strane suda po članu 370 stav 4 Zakona o krivičnom postupku, uopće ne može procjenjivati procesna sposobnost optuženog i da se o tome mogao izjasniti samo tim vještaka koji je pratio psihičko stanje optuženog u toku pretresa, a određen je rješenjem suda. Međutim i za nalaz koji su dali vještaci određeni od strane suda navodi se da je površan, nepotpun, da nisu primijenjene metode suvremene nauke, a posebno u odnosu na forenzičnu psihopatologiju, zbog čega je odbrana zahtijevala dopunsko vještačenje, što sud nije prihvatio, čime je po mišljenju odbrane učinjena povreda zakona iz člana 364 stav 2 Zakona o krivičnom postupku u vezi sa članom 143 Zakona o krivičnom postupku.

O procesnoj sposobnosti optuženog, u toku postupka izjasnio se prvostepeni sud (str. 36 prvostepene presude), a u vezi tog pitanja, o navodima žalbi, koji se ponavljaju i u žalbama upućenim Saveznom sudu detaljno se izjasnio i drugostepeni sud – Vrhovni sud Hrvatske (str. 9-15 drugostepene presude).

Savezni sud u potpunosti prihvaća stanovište prvostepenog i drugostepenog suda da u psihičkom stanju optuženog dr Andrije Artukovića nema takvih psihičkih poremećaja koji bi ga spriječili da aktivno učestvuje u krivičnom postupku koji se vodi protiv njega. Kako proizlazi iz stanja spisa, ovakva ocjena procesne sposobnosti optuženog u toku postupka, data je na temelju pismenog nalaza i mišljenja tima stalnih sudskih vještaka (list 1036-1042 od 03.04.1986.) prof. dr Ante Sila, prof. dr Rudolfa Turčina, prof. dr Rudar Mije, doc. dr Karle Pospišil-Završki i dr Ivana Košuljandića. Ovaj nalaz je pismeno dopunjen 05.05.1986. (list 1364-1374) i detaljno usmjeno obrazložen na glavnoj raspravi od 06. svibnja 1986. (list 1355-1359). Navedeni vještaci su svakodnevno pratili ponašanje i zdravstveno stanje optuženog tokom cijelog postupka te na temelju toga i svih potrebnih liječničkih pregleda, koristeći se i liječničkom dokumentacijom sačinjenom u SAD, kao i onom koja im je predočena od strane obrane, primjenom svog stručnog znanja, potrebnih naučnih metoda i bogatog praktičnog iskustva, dali potpun i objektivan nalaz u skladu sa pravilima nauke, bez nejasnoća i kontradiktornosti, kako to pravilno utvrđuju prvostepeni i drugostepeni sud.

O procesnoj sposobnosti optuženog pribavljeni su, u skladu sa zakonom, a na temelju člana 370 stav 4 Zakona o krivičnom postupku izvještaji od strane suca izvjestioca Vrhovnog suda Hrvatske prije održavanja javne sjednice pred tim sudom – sa stanjem na dan 23. srpnja 1986. te od strane suca izvjestioca Saveznog suda prije održavanja javne sjednice pred Saveznim sudom – sa stanjem na dan 31. kolovoza 1986. godine. U navedenim izvještajima se tjelesno i duševno zdravstveno stanje optuženog ocjenjuje nepromijenjenim u odnosu na stanje utvrđeno od strane vještaka u prvostepenom postupku, a izvještaj o zdravstvenom stanju optuženog na dan 31. kolovoza 1986. pored ordinirajućih liječnika potpisala su dvojica liječnika iz sastava vještaka koje je odredio sud.

Zbog svega iznetog, žalbama optuženog nije doveden u sumnju nalaz i mišljenje vještaka o procesnoj sposobnosti optuženog, niti je učinjeno vjerojatnim da u nalažu i mišljenju vještaka postoje takvi nedostaci koji bi zahtijevali potrebu ponovnog

vještačenja od strane drugih vještaka. Stoga su neosnovani navodi žalbe da optuženi nije procesno sposoban, odnosno da je po učinjenom krivičnom djelu oboleo od trajnog duševnog oboljenja, ta da bi uslijed toga, a na temelju člana 143 Zakona o krivičnom postupku, protiv njega trebalo obustaviti postupak. Inače mjera bezbjednosti iz člana 63 Krivičnog zakona SFRJ primjenjuje se samo ako je okrivljeni neuračunljiv u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

d) U žalbama se pravilno ukazuje na pogrešnu praksu nekih sudova da se, protivno odredbama čl. 351 i 357 Zakona o krivičnom postupku, u izreku presude unose dodatni objašnjavajući opisni elementi, koji ne čine obilježja krivičnog djela – tzv. "preambula". Prema odredbi člana 351 stav 1 točka 1 u vezi sa članom 357 stav 4 Zakona o krivičnom postupku izreka presude kojom se optuženi oglašava krivim obuhvaća podatke o tome za koje se djelo optuženi oglašava krivim, uz naznačenje činjenica i okolnosti koje čine obilježja krivičnog djela kao i onih od kojih ovisi primjena određene odredbe krivičnog zakona. Dodatne objašnjavajuće okolnosti i elementi koji ne čine biće krivičnog djela ne spadaju u izreku već u obrazloženje presude. Međutim, po ocjeni Saveznog suda suvišni opis u uvodnom dijelu izreke presude u konkretnom slučaju nije bio niti je mogao biti od utjecaja na zakonito i pravilno donošenje presude, pa, suprotno navodima žalbe, ne predstavlja bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 364 stav 2 Zakona o krivičnom postupku, kako to pravilno konstatira i drugostepeni sud.

e) U odnosu na povredu iz člana 364 stav 1 točka 11 Zakona o krivičnom postupku u žalbama se navodi da je prvostepeni sud iz izreke presude izostavio riječ "dvorac", ne dajući za to razloge, a da su razlozi drugostepene presude u vezi ovog žalbenog navoda nejasni i protivrječni u pogledu određenosti mjesta izvršenja krivičnog djela, što je po navodima žalbe odlučno.

Savezni sud smatra da je i bez riječi "dvorac" mjesto izvršenja krivičnog djela pod 2 dovoljno opredjeljeno (na livadi u blizini Samobora) mada ističe da mjesto izvršenja djela iz člana 144 Krivičnog zakona SFRJ ne predstavlja konstitutivni element tog krivičnog djela. Prema tome, ne radi se o odlučnoj činjenici, kako se to navodi u žalbi, pa Savezni sud ocjenjuje da su ovi žalbeni navodi neosnovani i da prvostepeni i drugostepeni sud nisu počinili povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 364 stav 1 točka 11 Zakona o krivičnom postupku.

f) U okviru žalbenih navoda povrede odredaba krivičnog postupka iz člana 364 stav 2 Zakona o krivičnom postupku u vezi sa članom 539 Zakona o krivičnom postupku, iznosi se shvaćanje, po kome, između presude i akta o izručenju mora da postoji identitet u odnosu na pravnu kvalifikaciju djela određenog u zakonima o zemlje, a ne u pogledu činjeničnog opisa djela u optužnici i u aktu o izručenju, kako to po shvaćanju odbrane pogrešno navode prvostepeni i drugostepeni sud. Navodi se da je prema aktu o izručenju optuženi dr Andrija Artuković izručen za krivično djelo ubojstva pa da se s obzirom na odredbu člana 539 stav 1 Zakona o krivičnom postupku mogao krivično goniti samo za to djelo, a ne za krivična djela ratnog zločina iz čl. 142 i 144 Krivičnog zakona SFRJ, koja ne postoje u Krivičnom zakonu SAD. Zbog navedenog je, po shvaćanju žalbe, trebalo na temelju člana 349 točka 6 Zakona o krivičnom postupku donijeti presudu kojom se optužba odbija. Suprotnim postu-

panjem prvostepenog i drugostepenog suda učinjena je bitna povreda odredaba krivičnog postupka kojom je dovedeno u pitanje pravilno i zakonito donošenje presude.

Suprotno stanovištu izloženom u žalbama Savezni sud smatra da će prema odredbi člana 539 stav 1 Zakona o krivičnom postupku, osoba koja je aktom o izručenju izdata, može krivično goniti za krivično djelo koje po svom činjeničnom opisu odgovara sadržaju opisa radnji za koje je izdavanje odobreno, a da nije potrebno postojanje identiteta u pogledu pravne kvalifikacije djela označenog u aktu o izručenju sa kvalifikacijom naznačenom u optužbi, jer se ne može govoriti o identitetu pravnih kvalifikacija krivičnih djela u krivičnim zakonima raznih država.

U konkretnom slučaju, prema aktu o izručenju (list 692-693) dr Andrija Artuković se može u SFRJ krivično goniti za: "optužbe za ubojstva 1. dr Vidić Jevrema – Ješe, 2. 400-500 osoba pokraj Kerestinca, 3. velikog broja civilnog stanovništva iz nekoliko sela u blizini Vrginmosta početkom 1942. i 4. nekoliko stotina osoba u okolini Samobora početkom 1943." Dr Andrija Artuković je optužnicom okružnog javnog tužioca u Zagrebu Kt-144/84 od 14. ožujka 1986. optužen, a prvostepenom presudom, koja je potvrđena od strane drugostepenog suda, oglašen krivim samo za pojedinačna i masovna ubojstva obuhvaćena u aktu o izručenju, koje radnje je prvostepeni sud pravilno kvalificirao kao krivično djelo iz čl. 142 i 144 Krivičnog zakona SFRJ, a ovu kvalifikaciju je prihvatio i drugostepeni sud. Po shvaćanju Saveznog suda navedena kvalifikacija je pravilna, jer u svemu odgovara sadržaju opisa radnji iz akta o izručenju. Prema tome prvostepeni i drugostepeni sud nisu postupili suprotno članu 539 stav 1 Zakona o krivičnom postupku, pa su ovi žalbeni navodi neosnovani.

2. U odnosu na žalbeni osnov pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja:

U okviru ovog žalbenog osnova navodi se da sud utvrđenje činjeničnog stanja, u pogledu izvršenja krivičnih djela koja se stavljaju na teret optuženom Andriji Artukoviću, zasniva uglavnom na iskazima svjedoka Bajre Avdića i Franje Truhara. U odnosu na iskaze ovih svjedoka navodi se niz razloga zbog kojih ovi dokazi nisu dovoljno pouzdani da bi na osnovu njih sud mogao zasnivati presudu. Iskaz Bajre Avdića se detaljno i opširno analizira i tvrdi da je konfuzan i protivrječan, odnosno da je neistinit u odnosu na historijske događaje. Zbog svega iznijetog u žalbi se navodi da je neprihvatljiv zaključak drugostepenog suda po kome je iskaz svjedoka Bajre Avdića "jednako određen i dosljedan".

I za iskaz svjedoka Franje Truhara se tvrdi da je nepouzdan i naglašava da je u pitanju dementna osoba, a to se navodi i za svjedokinju Olgu Vidić. S obzirom na to u žalbama se ističe da je sud bio dužan da prihvati prijedloge obrane o saslušanju svjedoka Teše Bulata, Rade Bulata i Steve Radovanovića, ili izvrši uvid u njihove radove, kao i radove drugih autora, koji su opisivali događaje na tom području u vrijeme NOB, jer bi se izvođenjem ovih dokaza osporila istinitost iskaza naprijed navedenih svjedoka. Zbog odbijanja suda da izvede navedene dokaze i da izvrši uvid u geografske mape i ponuđenu arhivsku građu, mikrofilmove i ostalu literaturu, predloženu od strane obrane, ocjenjujući iskaze svjedoka Avdića i Truhara nepodob-

nim i kolebljivim, a zaključke drugostepenog suda o ovim iskazima neprihvatljivim, u žalbama se smatra da je činjenično stanje, u odnosu na bitne činjenice, pogrešno i nepotpuno utvrđeno i da je time učinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 366 st. 1 i 2 u vezi sa članom 363 točka 3 Zakona o krivičnom postupku.

U okviru ovog žalbenog razloga ukazuje se i na nepotpuno i nepravilno utvrđeno činjenično stanje u pogledu utvrđenja procesne sposobnosti optuženog i dovođi u sumnju stručnost nalaza i mišljenja vještaka, koji su se o tome izjasnili bez prethodnog čitanja spisa.

Ocjenujući ove žalbene navode, Savezni sud smatra da su prvostepeni i drugostepeni sud svestrano i detaljno ocjenili sve izvedene dokaze, a posebno iskaze svjedoka Avdića i Truhara, te da je prvostepeni sud u toku postupka otklonio proturječnosti o svim pravno relevantnim činjenicama u njihovim iskazima, a ovi iskazi su bili i predmet ocjene drugostepenog suda. Zbog navedenog ocjenjuje pravilnim zaključak prvostepenog i drugostepenog suda da su iskazi navedenih svjedoka, u pogledu odlučnih činjenica, određeni i dosljedni i da se na njima može zasnivati sudska presuda. Prihvatljivi su i razlozi suda da je u nekim detaljima u iskazu svjedoka bilo izvjesnih razlika, što je razumljivo s obzirom da su svjedoci osobe u poodmaklim godinama. Međutim i po shvatanju Saveznog suda ne radi se o odlučnim činjenicama, niti su pak svjedoci imali razloga da neosnovano terete optuženog.

Prijedlozi odbrane za saslušanje svjedoka Rade Bulata i ostalih navedenih autora, koji su pisali o zbivanjima za vrijeme NOB, kao i da se izvrši uvid u ponuđenu literaturu, bez obzira da li je memoarska ili historijska, odnose se na dokaze kojima treba utvrđivati negativne činjenice. To bi, suprotno navodima žalbi, bilo bez utjecaja na utvrđene činjeničnog stanja, pa je po ocjeni Saveznog suda prvostepeni sud pravilno postupio kada je odbio prijedloge za izvođenje ovih dokaza.

U odnosu na nalaz i mišljenje vještaka o procesnoj sposobnosti optuženog, dati su razlozi u dijelu u kome se govori o povredama krivičnog postupka (pod 1-c). Navod žalbi da su vještaci svoj nalaz i mišljenje dali bez prethodnog čitanja spisa, nije bio od utjecaja na sadržinu i kompletnost tog nalaza i mišljenja, s obzirom da je tim vještaka, određen od strane suda, neposredno pratio cio tok krivičnog postupka. Prema tome, Savezni sud smatra da je činjenično stanje pravilno i potpuno utvrđeno i da su prvostepeni i drugostepeni sud o tom dali valjane razloge, koje prihvaća i Savezni sud. Stoga, navodima žalbe nije dovedena u pitanje pravilnost i potpunost utvrđenog činjeničnog stanja, pa nema povrede odredaba krivičnog postupka iz člana 366 st. 1 i 2 u vezi sa članom 363 točka 3 Zakona o krivičnom postupku, kako se to u istim navodi.

3. U odnosu na žalbeni osnov povrede krivičnog zakona:

U žalbama se navodi da su prvostepeni i drugostepeni sud povrijedili krivični zakon na štetu okrivljenog, jer su protivno članu 3 Krivičnog zakona SFRJ optuženog dr Andriju Artukovića oglasili krivim za krivična djela iz čl. 142 i 144 Krivičnog zakona SFRJ, a ta djela u vrijeme izvršenja nisu bila određena kao krivična djela niti je za ova djela bila zakonom propisana kazna. Na optuženog se za djela koja mu se

stavljaju na teret mogao primijeniti samo Krivični zakon Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine, koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnih djela. Po tom zakonu navedene radnje su se mogle kvalificirati kao krivično djelo ubojstva, za koje je nastupila apsolutna zastara krivičnog gonjenja, pa je prema članu 4 Krivičnog zakona SFRJ na učinoca trebalo primijeniti Krivični zakon Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine, kao blaži. U žalbama se osporavaju navodi prvostepenog i drugostepenog suda da je Krivični zakon Kraljevine Jugoslavije prestao da važi 6. travnja 1941. godine, a pozivanje na odluke AVNOJ-a smatra se pogrešnim, jer je optuženi djelo počinio početkom 1943. godine. Ukazuje se da je optuženi prvobitnom optužnicom bio optužen po Krivičnom zakonu Kraljevine Jugoslavije. Tvrdi se da su svi propisi na koje se poziva drugostepeni sud prestali da važe donošenjem Krivičnog zakona SFRJ iz 1976. godine, koji ne predviđa retroaktivno dejstvo. Iz navedenih razloga obrana smatra da je učinjena povreda krivičnog zakona na štetu optuženog iz člana 365 točka 4 Zakona o krivičnom postupku u vezi sa čl. 3 i 4 Krivičnog zakona SFRJ.

Savezni sud nalazi da su navodi žalbe i u ovom dijelu neosnovani. Pored razloga prvostepene i drugostepene presude, koji su i za ovaj sud u svemu prihvatljivi, u vezi sa prednjim ističe se sledeće:

U toku Narodnooslobodilačkog rata stvarana su, prema tadanjim mogućnostima, pravna pravila o krivičnim djelima izvršenim za vrijeme neprijateljske okupacije, odnosno za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe, pa i pravna pravila o krivičnim djelima ratnog zločina. Po ovim pravnim pravilima partizanski sudovi su sudili izvršiocima za ova djela. Pravna pravila o krivičnim djelima ratnih zločina su potvrđene Odlukom AVNOJ-a od 30. studenog 1943. godine, što znači u pismenoj formi, u kojoj su tada donošeni propisi s obzirom na ratno stanje. Krivična djela ratnog zločina izvršena za vrijeme okupacije sadržana su u svim krivičnim zakonima donijetim poslije oslobođenja zemlje počev od Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države i zaključno sa važećim Krivičnim zakonom SFRJ, donijetim 1976. godine. Posebno je u članu 9 Uvodnog zakona za Krivični zakonik od 1951. godine određeno da će se za krivična djela učinjena poslije 6. travnja 1941. suditi po odredbama tog krivičnog zakonika, a krivična djela iz čl. 125 i 127 koja su u istom propisu, po opisu radnje izvršenja i predviđenoj kazni, istovjetna su sa krivičnim djelima iz čl. 142 i 144 Krivičnog zakona SFRJ. Pošto postoji kontinuitet i retroaktivnost u određivanju krivičnih djela ratnih zločina od vremena Narodnooslobodilačke borbe do danas i pošto je notorno da je za krivična djela ratnih zločina za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe bila predviđena samo smrtna kazna, a da je po važećem Krivičnom zakonu SFRJ, pored smrtno kazne predviđena i kazna zatvora preko pet godina, te je prema tome ovaj zakon blaži, to krivična djela ratnih zločina treba kvalificirati i suditi po važećem Krivičnom zakonu SFRJ.

Prema tome, Savezni sud smatra da su prvostepeni i drugostepeni sud radnje optuženog pravilno kvalifikovali kao krivična djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142 i ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz člana 144 Krivičnog zakona SFRJ, pa su neosnovani navodi obrane da ne postoji pravni kontinuitet i da je na optuženog trebalo primijeniti Krivični zakon Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine.

4. U odnosu na žalbeni osnov zbog odluke o kazni

U odnosu na ovaj žalbeni navod u žalbama se navodi da je optuženi dr Andrija Artuković čovjek koji pripada određenom prostoru i jasno određenom vremenu. On je nazvan "balkanski krvnik" ili "balkanski herostrat" i tim imenima je prerastao u zastrašujući simbol. Obrana smatra da se historiji i simbolima ne može suditi već optuženom kao individui. Navodi da je okrivljeni bolestan starac – ima 87 godina, da je od izvršenja djela proteklo 44 godine, da je kao ratni zločinac izručen nakon 40 godina i da je prestao biti društveno opasan. Ističe se da ni prvostepeni i drugostepeni sud nisu provodili dokaze u pravcu olakšavajućih okolnosti za optuženog, da pretnja ne može biti svrha kažnjavanja te da kroz presude nisu izražena načela svrshodnosti ni pravne sigurnosti.

Prihvaćajući razloge prvostepenog i drugostepenog suda u pogledu odluke o kazni Savezni sud ocjenjuje da oba djela za koja je optuženi oglašen krivim imaju za posljedicu oduzimanje života stotina nedužnih ljudi. To je učinjeno radi sprovođenja u život mračnih ciljeva ustaške ideologije pri čemu je, postupajući sa direktnim umišljajem, u izuzetno visokom stupnju ispoljen i zločinački karakter optuženog. Prvostepeni i drugostepeni sud su, s obzirom na to, a imajući u vidu njegovu ličnost danas i sve okolnosti koje se u vezi njegove starosne dobi i zdravstvenog stanja navode, kao i činjenicu da on i sada za sva prošla i buduća vremena opravdava zločinačku ustašku politiku, pravilno postupili kada su optuženom za svako od izvršenih djela pojedinačno i za sva djela zajedno izrekli najtežu – smrtnu kaznu.

U pitanju su najteži oblici teških krivičnih djela pa se, po ocjeni Saveznog suda, s obzirom na društvenu opasnost djela i učinioca i stepen njegove krivične odgovornosti jedino izricanjem smrtno kazne može postići svrha kažnjavanja predviđena u članu 33 Krivičnog zakona SFRJ.

Žalba oštećenog Stevana Vidića

U vezi navoda žalbe punomoćnika oštećenog Savezni sud u svemu prihvaća razloge drugostepenog suda, jer je prema podacima u predmetu, punoćnika oštećenog usvojen zahtjev za naknadu traženog iznosa nagrade i nužnih izdataka, pa su u ovom dijelu žalbeni navodi neosnovani.

Pošto je žalba oštećenog dozvoljena samo u odnosu na troškove krivičnog postupka, ostale navode žalbe Savezni sud nije razmatrao.

Kako prema navedenom, ne postoje razlozi zbog kojih se presuda pobija niti povrede zakona koje žalbeni sud ispituje po službenoj dužnosti (član 376 Zakona o krivičnom postupku), to je Savezni sud odbio žalbe optuženog i žalbu punomoćnika oštećenog, kao neosnovane i u cijelosti potvrdio pobijanu presudu Vrhovnog suda Hrvatske – član 384 u vezi sa čl. 391 stav 2 i 392 Zakona o krivičnom postupku.

SAVEZNI SUD u Beogradu, 1. rujna 1986., Kžs-1/86

Zapisničar,
mr Olga Borčić, v.r.

Predsjednik vijeća – suda
Stojan Đuranović, v.r.

Predlog Saveznom javnom tužiocu za podizanje Zahteva za zaštitu zakonitosti

SAVEZNOM JAVNOM TUŽIOCU
Beograd

Kao branilac osuđenog ANDRIJE ARTUKOVIĆA ovim podnosim

P R E D L O G

da Savezni javni tužilac na osnovu čl. 418 st. 1 ZKP podigne

ZAHTEV ZA ZAŠTITU ZAKONITOSTI SAVEZNOM SUDU

protiv presude Okružnog suda u Zagrebu K-91/84 od 14.05.1986.,
presude Vrhovnog suda Hrvatske Kž-706/86 od 24.07.1986.,
presude Saveznog suda Kžs-1/86 od 01.09.1986. i
protiv sudskog postupka koji je prethodio tim pravosnažnim odlukama

zbog toga što je sud na glavnom pretresu povredio pravo odbrane, što je bilo od odlučujućeg uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude - čl. 364 st. 2 ZKP

s predlogom da Savezni sud donese na osnovu čl. 422 st. 1

P R E S U D U

kojom se UKIDAJU presude Okružnog suda u Zagrebu K-91/84 od 14.05.1986.,
Vrhovnog suda Hrvatske Kž-706/86 od 24.07.1986.,
Saveznog suda Kžs-1/86 od 01.09.1986.
i predmet vraća prvostepenom sudu na ponovnu odluku,

s tim što će u zahtevu Savezni javni tužilac u smislu čl. 423 st. 1 ZKP ukazati sudu na to da postoji znatna sumnja u instinitost odlučnih činjenica utvrđenih u pobijanim odlukama.

O b r a z l o ž e n j e

- (1) odbrani je suprotno odredbi čl. 73 st. 1 ZKP onemogućeno da razmatra najvažnije delove spisa.

Radi se o (1) izjavi koju je svedok BAJRO AVDIĆ dao 30. jula 1952. godine pred Sreskim sudom u Zenici Ov.-I-2/1952 i (2) zapisniku o saslušanju svedoka BAJRE AVDIĆA od 09. januara 1956. godine, na činjenice i okolnosti o kojima je svedočio na glavnom pretresu.

Ove dve isprave nedostajale su iz spisa kada je spis pregledala odbrana. Polazeći od toga da je Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu postupilo po svojoj zakonskoj obavezi iz čl. 158 st. 5 ZKP, tj. da je dostavilo istražnom sudiji "sve spise i zapisnike o radnjama koje su preduzete", uključujući tu, naravno, i pomenute dve isprave – odbrana je zaključila da su te dve isprave tokom postupka nestale iz spisa, jer se ne sme pretpostaviti da je OJT Zagreb postupilo protivno svojoj zakonskoj obavezi iz čl. 158 st. 5 i čl. 15 st. 2 ZKP, odn. da bi OJT Zagreb prikriilo ove isprave. U takvoj situaciji, odbrana je predložila na glavnom pretresu 06.05.1986. godine da se spis rekonstruiše te da se od Opštinskog suda u Zenici pribave pomenute isprave. Naime, potpis svedoka BAJRE AVDIĆA je overio Sreski sud u Zenici "za upotrebu u inostranstvu", te se primerak takve isprave mora nalaziti u "Ov" spisima Opštinskog suda u Zenici.

Prvostepeni sud je taj predlog odbrane na glavnom pretresu 07. maja 1986. godine odbio. Na taj način, ne samo što je odbrani uskraćeno zakonsko pravo da se upozna sa čitavim spisom, već su i svi sudovi odlučivali na osnovu nekompletnog spisa.

- (2) Radi se o ispravama i zapisnicima koji se odnose na odlučujuće činjenice. Tri četvrtine presude zasnivaju se isključivo na iskazu svedoka BAJRE AVDIĆA na glavnom pretresu. Sam svedok na glavnom pretresu 29. aprila 1986. godine izkazuje
- (a) da se mnogih važnih činjenica i okolnosti kojima bi se mogao proveriti njegov iskaz ne seća obzirom da je od događaja proteklo 40 godina (v. str. 144, 145, 146, 147, 149);
 - (b) da je o istim činjenicama i okolnostima saslušavan ranije dva puta 1952. i 1956. godine, kada je bio i na rekonstrukciji (zapisnik o rekonstrukciji takođe nedostaje u spisu – v. str. 142 stav drugi);
 - (c) i što je posebno važno da je njegovo "sjećanje... tada bilo mnogo svežije".
(v. str. 142 stav treći).
- Svedok na glavnom pretresu takoreći upućuje sam na svoje ranije iskaze i izjave.
- (3) Postojao je i niz drugih okolnosti zbog kojih je bilo očigledno da iskaz ovog svedoka treba proveriti:

1. jer se radi o svedoku na čijem iskazu se isključivo zasnivaju presude u najvećem delu;
2. jer se radi o usamljenom svedoku ("testis unus testis nullus");
3. jer optuženi kategorički poriče iskaz ovog svedoka rečima: "To je sve obična laž" (str. 145 stav četvrti);
4. jer svedok protivrečno iskazuje bitne činjenice na samom glavnom pretresu (v. str. 141 stav četvrti);
5. jer svedok na glavnom pretresu iskazuje protivrečnost sopstvenom iskazu u istrazi, a odstupanje objašnjava time da je zapisnik "pogrešno" sačinjen (v. str. 148 stav treći, četvrti i peti);
6. jer je iskaz svedoka protivrečan istorijski utvrđenim činjenicama u memoarskoj i istorijskoj literaturi (prof. Šeparović);
7. jer to proističe iz držanja svedoka na glavnom pretresu kada, na primer, svedok suočen sa sopstvenim protivrečnostima iste i ne pokušava da otkloni već odgovara: "Ja sam moje rekao..." (str. 145);
8. jer raniji život svedoka ukazuje da se prema njegovom iskazu mora biti oprezan (str. 142 drugi stav); i
9. konačno, što je najvažnije i što je neobjašnjivo, jer ni samo Okružno javno tužilaštvo nije upotrebilo njegove iskaze iz 1952. i 1956. godine (kojih sada nema u spisu) u ekstradicionom postupku koji se vodio protiv okrivljenog između 1951. i 1959. godine. Iz te činjenice je vidljivo, čak i bez poznavanja sadržine tih isprava, da u tim svojim ranijim iskazima svedok ne tereti osuđenog da su ti iskazi, dakle, bitno drugačiji od onih koje svedok daje na glavnom pretresu. Nestale isprave su, dakle, od strane samog tužilaštva ocenjene kao neupotrebljive za dokazivanje krivice osuđenog.
Morala se i bez poznavanja sadržine tih isprava, pojaviti objektivna sumnja – otkuda se sada pojavljuje ovaj svedok nakon 40 godina, nakon što je ranije dva puta saslušan i što su njegovi iskazi ocenjeni od tužilaštva kao neupotrebljivi, čega se to svedok sada dosetio?
10. Na kraju, radi se o iskazu svedoka na osnovu koje je osuđenom izrečena smrtna kazna.

Kod takve situacije sudovi nisu smeli propustiti da provere iskaz svedoka BAJRE AVDIĆA čitanjem njegovih ranijih iskaza, a pogotovo što su ovi nestali iz spisa, pa je bez obzira na konkretne okolnosti bila zakonska dužnost suda da spis rekonstruiše i pristupi odlučivanju tek nakon kompletiranja spisa, a odbrani omogućiti uvid u ceo spis.

[4] Međutim, navedene povrede su po svojoj suštini još i daleko teže. Naime, da je prvostepeni sud postupio po zakonu i rekonstruisao spis i izveo dokaz čitanjem nestalih isprava, prvostepeni sud bi utvrdio da svedok BAJRO AVDIĆ nema nikakvog ličnog saznanja o događajima o kojima je svedočio, te da čak tim događajima nije ni bio prisutan, tj. da se ovim ispravama u potpunosti potvrđuje odbrana osuđenog.

Dokaz:

1. izjava koju je svedok BAJRO AVDIĆ dao 30. jula 1952. godine pred Sreskim sudom u Zenici Ov.-I-2/1952;
2. Zapisnik o saslušanju svedoka BAJRE AVDIĆA od 09.01.1956. godine, na činjenice i okolnosti o kojima svedočio na glavnom pretresu.

Nakon što službenim putem pribavi citirane isprave, Savezni javni tužilac će se uveriti da postoji, najbliže moguće rečeno, znatna sumnja da odlučne činjenice nisu istinito utvrđene u pobijanim odlukama, budući da se zasnivaju na neistinitim iskazima svedoka BAJRE AVDIĆA, pa se predlaže da u svome Zahtevu Savezni javni tužilac u smislu člana 423 ZKP na ovo ukaže Saveznom sudu.

Takve odluke u javnom interesu ne mogu ostati u pravnom prometu, pogotovo kada se radi o jednom izuzetno značajnom postupku, čak i za istoriju, u kome se ne sme ostaviti ni tračak sumnje, budući da će biti ispitivan još decenijama, dobronamerno i zlonamerno i pogotovo što je u javnosti najavljivan kao veliki ispit našeg pravosuđa pred svetskom javnošću.

Ukoliko ostanu nesankcionisani, navedeni propusti sudova mogu imati nesagledive posledice.

U Beogradu,

ANDRIJA ARTUKOVIĆ
koga brani:
SRĐA M. POPOVIĆ

Dobroslav Paraga, 1986-1987 (Uvod)

Audiatur et altera pars osnovno je načelo, sama ideja sudovanja. Takozvano "načelo kontradiktornosti" nalaže da se u postupku dođe do istine u ravnopravnoj borbi dve strane. U krivičnom postupku to praktično znači da se okrivljenom mora omogućiti da se aktivno brani. To znači dve stvari: prvo, da se izjasni o tvrdnjama optužbe, i drugo, daleko važnije, da sam predloži dokaze kojima osporava te tvrdnje.

U političkim suđenjima uglavnom je poštovano pravo okrivljenog da se izjasni o optužbi, da "priča", ali mu se retko dozvoljavalo da koristi mnogo važnije pravo, pravo da dokazuje. Odbrana bi predlagala dokaze, ali ih je sud po pravilu odbijao sa šturim, tipskim obrazloženjem da je "s obzirom na već izvedene dokaze (to jest one koji su predloženi optužnicom) izvođenje daljih dokaza suvišno". Nezakonitost takvog obrazloženja sastoji se, naravno, u tome što se kontra-dokaz mora uvek dozvoliti. Suvišno može biti samo izvođenje dokaza kojima bi se dalje dokazivalo postojanje neke već dokazane činjenice, ali nikada ne može biti "suvišno" izvođenje dokaza kojim bi se osporavali već izvedeni dokazi. Tu "nijansu" rasuđivanja sudovi su jednostavno prenebregavali.

Naravno, da su sudovi znali da je ovakvo odbijanje dokaza i ovakvo obrazloženje odbijanja – nezakonito. Međutim, sud je unapred znao da okrivljenog mora osuditi, pa bi izvođenje kontra-dokaza samo komplikovalo izradu već poznate presude. Čemu to? Nepisano pravilo "prvo presuda, onda dokazi" (pozajmljeno iz "Alise u zemlji čuda") je bilo da se dokazni postupak prilagođavao željenoj presudi, a ne obrnuto.

U konkretnom slučaju radilo se o preko 100 dokaznih predloga koje je odbrana ponudila za dokaz istinitosti inkriminiranih iskaza okrivljenog o postupanju UDBE u iznuđivanju dokaza i stanju u jugoslovenskim zatvorima. Sud je sve te dokaze odbio da izvede, a činjenično stanje je utvrdio jednim jedinim dokazom – službenim izveštajem Republičkog sekretarijata za pravosuđe. Pošto je taj Sekretarijat odgovoran za stanje u zatvorima, njegovo mišljenje o tom stanju je, naravno, bilo pozitivno. Štaviše, ono se zasnivalo na izveštajima samih zatvorskih vlasti čije je ponašanje okrivljeni kritikovao. Ponovo je potvrđeno jedno drugo nepisano pravilo koje bi otprilike glasilo: mera dozvoljene kritike određena je stepenom samokritike nadležnog državnog organa.

Tako se "sudilo".

Samo predlaganje ovakvih dokaza od strane odbrane sudovi i tužilaštva smatrali su "neprijateljskom aktivnošću", izvršenom "pod vidom odbrane". Jer, od branilaca se takođe očekivalo da razumeju i poštuju pravila igre: naravno, da je sve namešteno, ali kada to znamo, zašto tim uzaludnim predlozima samo komplikujemo život i sudu i tužilaštvu i samima sebi?

Optužni predlog Opštinskog javnog tužilaštva

OPĆINSKO JAVNO TUŽILAŠTVO
ZAGREB
BROJ: KT – 8247/86
Zagreb, 26.12.1986.

OPĆINSKOM SUDU
ZAGREB

Temeljem čl. 45 st. 2 toč. 3 u vezi čl. 431 st. 1 ZKP-a i čl. 28 st. 2 ZKP-a podižem

OPTUŽNI PRIJEDLOG

protiv:

PARAGA DOBROSLAVA, sina Smiljana i Ane, rođene Pozaić, rođenog
09.12.1960. godine u Zagrebu, gdje i prebiva, Dobri Dol br. 54, Hrvata, drž.
SFRJ, osuđivanog, nalazi se na slobodi,

da je:

točno neutvrđenih dana tokom 1986. godine iz Zagreba uputio pismo časopisu "Nova revija" koji se izdaje i štampa u Ljubljani koje je objavljeno u dvobroju 48/49 od 1986. godine pod naslovom "Kronika torture i patnje po tamnicama Jugoslavije od 21.11.1980. do 21.11.1984. godine", te u intervjuu danom novinarki tjednika "Mladina" Bojani Leskovar, koji je objavljen u dva broja toga lista: broju 32 od 10.10.1986. godine pod naslovom "Peticija za Goli otok" i broju 33 od 17.10.1986. godine pod naslovom "Do pakla i natrag" sa naslovom oba članka "Žrtve 133. člana", te podnaslovom "Hrvatski politički zatvorenici – Dobroslav Paraga" koji tjednik se također izdaje i štampa u Ljubljani, u namjeri da neistinito prikaže da se u našoj zemlji nezakonito postupa prema osumnjičenicima za tzv. krivična djela političkog kriminaliteta, kao i da organi službe državne sigurnosti u sprezi sa sudskim organima protupropisno postupaju primjenjujući pri tome i metode prijetnji i pritiska s ciljem iznuđivanja priznanja i konstruiranja dokaza postojanja njihove krivične odgovornosti, te da je sistem izvršenja krivičnih sankcija u zatvorima i kazneno-pravnim ustanovama u našoj zemlji krajnje nehuman, gdje se za vrijeme izdržavanja kazne krše osnovna ljudska prava, pri čemu se, posebno prema tzv. političkim

zatvorenicama sistematski vrši progon, zastrašivanje i mučenje, tako da se zatvorenike u svrhu odmazde izgladnjuje, fizički maltretira, kažnjava mimo zakona i pravila na boravak u samicama u krajnje nehumanim i nehigijenskim uvjetima, ostavlja bez pružanja nužno potrebne adekvatne liječničke pomoći, da bi se u takvoj odmazdi išlo sve do planiranja fizičke likvidacije zatvorenika od strane rukovodilaca kazneno-popravnih ustanova, a sve sa ciljem da objavljivanjem ovih napisa izazove nezadovoljstvo i nespokojstvo stanovništva u SFRJ između ostalog u navedenim člancima neistinito ustvrdio:

- "Novoj reviji", na stranici 814: "Odmah nakon hapšenja 21.11.1980. godine u Zagrebu zatvorili su me u hladnu betonsku ćeliju (bez deke) i poslije tri dana premjestili u tamnicu bez zraka, gdje sam u potpunom mraku, bez da sam bilo što pojeo, proveo cijeli ponedjeljak i utorak (25.11.) do srijede do podne. Ta tamnica je najozloglašenija ćelija u podrumu istražnog zatvora (Petrijnska ulica 12), i upotrebljavaju je isključivo za kažnjavanje prekršitelja kućnog reda, stražari i kao zahod. U razdoblju od 21. do 26. novembra nisam dobio niti zalogaja, očito su me htjeli sistematski izgladnjeti...", i dalje
- "... po dolasku na Goli otok – krajem 1981. godine – bio sam podvrgnut zastrašivanju i groznom mučenju od strane zatvorske uprave na čelu s direktorom Antonom Silićem, zamjenikom direktora Ivošem i načelnikom KPD-a Josipom Lopcem. U prijemnom odjelu su me na osnovu mišljenja šefa tog odjela mr Askavice – uvrstili u kriminološki najtežu grupu kažnjentika. Tako su me poslali na rad sa košarama, taj odjeljak je po psihopatskim značajkama i kriminološkim opasnostima osuđenika, koji ga sačinjavaju najteži i pravi kazneni odjeljak. Referent Sanić, rekao je mojim roditeljima da će za mene vrijediti režim strogog zatvora i skraćenih posjeta..."
- "... neizliječenog, skoro jednako bolesnog odvezli su me na raport direktoru KPD-a Siliću, jer sam se potužio da su me stavili u grupu gdje me neprestano izazivaju i gdje mi život visi o koncu. Direktor mi je rekao da će me staviti u 'gajbu' i da ću umrijeti u mraku od hladnoće i gladi. 'Ili ćeš ispuniti moje naredbe, ili ćeš ovdje ostaviti kosti', glasile su njegove prijeteće riječi...", a zatim je na stranici 814-815 neistinito naveo...
- "U tu vlačnu betonsku tamnicu bacili su me 30.01.1982. godine. Ukopana je nekih pet metara ispod površine zemlje koja okružuje zgradu. Od prozorskog otvora do poda rasteže se stjena, dobra dva metra duga. Samica u kojoj sam čamio noć i dan je tamna, jer je dnevno svjetlo ne može doseći. Kažnjentici je zovu krletka ('gajba') jer u njoj ne možeš napraviti dva koraka – moraš inače stajati ili sjediti zgrbljen u kutu ili na drvenom krevetu. Stražari su mi skinuli svu odjeću koja bi me mogla čuvati od zime, uzeli mi cipele i tako – gologa, izloženog bez odjeće, bosog – smijući se zatvorili teška željezna vrata i ostavili me, da preživim deset dana u 'gajbi' ako budem mogao", pa nadalje na stranici 815 iste revije,
- "... Četvrti i osmi dan samice proživio sam fizičko mučenje. Zatvorski liječnik dr Markovina je s dvojicom stražara i parom bolničara došao pred

- moju ćeliju i naredio da me iz nje izvuku. Prvi stražar me je surovo potegao za kosu, drugi za ruku, tako su me posjeli na stolicu s naslonom. Sapleli su mi ruke na leđima sa željeznim lancem i lisicama, zatim mi je jedan od njih potegnuo glavu unazad, drugi mi je naredio da otvorim usta i naglo mi gurnuo gumenu cijev među zube. Tada je pristupio liječnik i počeo mi gurati kroz ždrijelo u želudac debelu gumenu cijev. To je učinio tako grubo i bezobzirno da sam kasnije pljuvao krv. Dva dana kasnije još jedan put sam doživio isto mučenje...”, da bi na stranici 816 nastavio s neistinima,
- “... Prvog maja 1982. godine mi je Reketti crno na bijelom pokazao da mu je odlukom o pomilovanju Predsjedništva SR Hrvatske snizilo kaznu za godinu dana i to prvi put od kada je bio kažnjen. Uslov za to vidio je u činjenici da me nadzire, da je dakle pomilovan po mojoj zaslugi. Slijedeći dan mi je, dobro opijen rakijom rekao da su ga sredinom novembra 1981. godine pozvali kod načelnika Lopca, a taj mu je naredio da me nadzire, odvaja od drugih kažnjenika – i kada dođe vrijeme za to – također fizički likvidira. U zamjenu mu je obećao najbolje radno mjesto u KPD-u, te da će ga ujedno pustiti sedam godina prije isteka kazne. Reketti mi je rekao i to da bi me morao pripremiti za pokušaj bijega s Golog otoka, kasnije bi me utopio ili kako drugačije ubio i prekrpio kamenjem, a uprava KPD-a bi razglasila da sam nestao prilikom bijega. Priznao je, da su pored njega dobili isti zadatak još dvojica, ipak me štiti pred njima, jer osjeća prema meni jake homoseksualne naklonosti, a ako ne popustim ubit će i mene i njih...”
 - “Dva tjedna kasnije stvarno me pokušao likvidirati. Tobože su druga dvojica odlučila da će me dokrajčiti isti dan 19.05. pa ih je htio preduhitriti. Prijeteći mi nožem htio me je zazidati u nišu, koju su prije toga načinili u zidu kino-dvorane. Tada me uhvatila nagla slabost, nisam više mogao disati, počeo sam se gušiti, sve se zavrtilo oko mene. Čulo se zvono, bilo je upravo vrijeme za prebrojavanje osuđenika – zločinac se trznuo, morao je pozvati druge kažnjenike, pa su me odveli u zgradu gdje su nas prebrojavali...”
 - “... Zbog neke peticije na Dan čovjekovih prava 10.12.1983. godine opet su me zatvorili u tamnicu. U znak protesta protiv tako oštre kazne 21 dan sam odbijao hranu. U međuvremenu me zatvorski liječnik Stanković točno sedam puta sondirao, ozljedio mi grlo i želudac, dok mi sonda zbog otekllog ždrijela nije otišla u dušnik, pa sam se počeo gušiti. Po njegovim vlastitim riječima izložio me 12 puta smrtno opasnim sondiranjima, iako je imao na raspolaganju bezbolnu infuziju – samo zato da bi me mučio, ponižavao, a možda čak uništio. Upotrebljavao je gumenu cijev. Zbog sonde liječnika Miroslava Stankovića još sam tri dana po napuštanju samice krvario iz utrobe...”, a zatim,
 - “... Po samicama zatvorskim i bolničkim, sam zbog duševnog i tjelesnog mučenja proživio 271 (dvijestotine sedamdeset i jedan) dan od ukupno četiri godine zatvora...”.
 - U broju 32 tjednika “Mladine” na strani 9 neistinito naveo: “Od trenutka

- kada su me gotovo ugrabili prema meni su postupali brutalno i bezobzirno. Kada su me doveli u policijsku zgradu premještali su me iz sobe u sobu, gdje su me ostavljali samoga po nekoliko sati. Već u prvom razgovoru doživio sam vulgaran izliv bijesa inspektora koji mi je prijetio smrću. Rečeno mi je da ću sam poželjeti umrijeti. Zahtijevao sam kontakt s advokatom, na što mi je odgovoreno da na to nemam nikakvih prava i da oni postavljaju uvjete, a ne ja. Inspektori (nitko se nije htio predstaviti, kasnije sam ipak saznao njihova imena) su mi predbacivali da sam uznemiravao građane, da sam zahtijevao slobodu za teroriste jer sam i sam terorist i da ne zaslužujem da živim. Ozbiljno su mi prijetili da će me odvesti preko granice i usmrтити u leglu fašizma. Od mene su zahtijevali da priznam s kojim terorističkim organizacijama sam povezan, gdje je sakrivena ilegalna štamparija. Pet dana sam bio bez hrane, dobio sam temperaturu, upalu pluća i dizenteriju.”
- “Mog prijatelja Ernesta Brajdera, Židova po nacionalnosti su uhapsili tri dana iza mene i tri dana iza toga je policija saopćila da je počinio samoubojstvo. A od mene su zahtijevali da priznam da sam u njegovom stanu sakrio propagandni materijal iz inozemstva i putnu ispravu. Kada je Ernest bio još živ pokazivali su mi ga zajedno sa mojim bratom na hodniku policijske stanice i prijetili mi da će obojicu mučiti ako ne priznam ono što se od mene očekuje...”
 - “... Peti dan su me zavezanog odveli pred istražnog suca Stjepana Bakulu. Stražarima je naredio da me ostave zavezanim, postavljao mi je pitanja koja su sugerirala željeni odgovor... Optuživao me je da sam prevario potpisnike o sadržaju peticije, da sam se lažno predstavljao kao novinar ili predstavnik grupe studenata. U psihičkom šoku i potpuno rezigniran sam naveo čak manji broj potpisnika nego što ih je u stvari bilo – 38, umjesto 43 i da su bili na dva lista, umjesto na 7.
 - Na temelju iznudenog priznanja u Službi državne sigurnosti, koje me je teretilo za neprijateljsku djelatnost, istražni sudac je sastavio moje priznanje u istrazi”, a zatim na stranici 11 istog broja “Mladine”:

“U prva dva tjedna pritvora su me pripadnici državne sigurnosti sedam puta vodili iz istražnog zatvora u policijsku zgradu. Od mene su zahtijevali da ne povučem iskaz kojeg sam dao istražnom sucu, jer ću završiti kao Ernest Brajder”.
 - Zatim u broju 33 “Mladine” na stranici 9 – uokvireno: “Postupak sa zatvorenicima otoka je bio tako okrutan i nehuman, tako da prerasta sve slične postupke u drugim zatvorima Jugoslavije. Ne sjećam se niti jednog zatvorenika koji bi Goli otok napustio bar približno zdrav. Od samog početka sam imao osjećaj da su me planski zatvorili daleko od očiju javnosti, jer neću biti pošteđen represalija...”
 - Na stranici br. 12 istog broja “Mladine”: “... Za vrijeme ‘Olimpijade’ u Sarajevu su neke zatvorenike skupa s Paragom zatvorili da ne bi pisali peticije”.

- Da bi ustrajao sa iznošenjem neistina na stranici 10: "... Sa nekoliko stotina zatvorenika sam svako jutro ustajao prije pet. Okruživala nas je mrkla noć, jer izvan naselja nema svjetala, a do proizvodnih hala smo morali hodati tri kilometra u strojnom koraku. Na putu su se zbivali međusobni obračuni, pokušaji ubojstva, zatvorenici su bježali i utapali se. Ishrana je bila slaba, gotovo bez bjelančevina, s ugljikohidratima..."
- "... Među nama su bili nervni bolesnici, luđaci, šizofreničari, narkomani ili epileptičari, bez zdravstvene zaštite. Mjesec i pol dana po dolasku sam obolio. Dobio sam jaku alergiju i upalu pluća. Kada su me poslali u ambulantu utvrdio sam zapravo gdje sam. Što sve ne čine zatvorenici da bi se spasili od krute realnosti. Samopovrede su redovne, nije prošao niti jedan tjedan da se netko ne poreže nožem ili britvom... Gutanje noževa, žileta, žlica, toplomjera je svakodnevni slučaj, kao i probadanje trbuha. Neki zatvorenici su čak i plaćali da im siledžije lome ruke, čak i noge. Samoubojstva su bila serijska, vješanjem, gutanjem tableta i otrova, a ni ubojstva nisu bila rijetka."

Dakle, iznosio lažne tvrdnje u namjeri da izazove neraspoloženje i uznemirenje većeg broja građana,

- pa je time počinio krivično djelo protiv javnog reda i pravnog saobraćaja – širenjem lažih vijesti – opisano i kažnjivo po čl. 197 st. 1 KZH.

STOGA PREDLAŽEM:

1. da se održi glavna rasprava pred tim sudom kao stvarno i mjesno nadležnim temeljem čl. 33 st. 1 toč. 1-a Zakona o redovnim sudovima i čl. 28 st. 2 ZKP-a,
2. da se na glavnu raspravu pozove okrivljeni Dobroslav Paraga i svjedoci Novković Slobodan i Reketti Bruno, čije adrese ćemo vam naknadno dostaviti,
3. da se na glavnoj raspravi pročita napis pod naslovom "Kronika torture i patnje po tamnicama Jugoslavije" od 21.11.1980. do 21.11.1984. godine", objavljen u "Novoj Reviji" dvobroj 48/49 od 1986. godine, članak "Peticija za Goli otok", objavljen u tjedniku "Mladina" br. 32 od 10.10.1986. godine, članak "Do pakla i natrag" objavljen u tjedniku "Mladina" br. 33 od 17.10.1986. godine, "Demanti Dobroslava Parage" objavljen u tjedniku "Mladina" br. 38 od 21. novembra 1986. godine, prijevode navedenih članaka na hrvatsko-srpski jezik, Informacija Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu br. 01-5661/86 od 28.10.1986. godine (o provjeri navoda o tretmanu bivšeg osuđenog Paraga Dobroslava u kazneno-popravnim ustanovama), zapisnik o ispitivanju okrivljenog pred istražnim sucem Okružnog suda u Zagrebu broj Kir-2516/80 od 25. studenog 1980. godine, spis Okružnog suda u Zagrebu br. K-133/81-51, u krivičnom predmetu protiv opt. Paraga Dobroslava, zbog kriv. djela iz čl. 131 KZJ, te izvod iz kaznene evidencije za okrivljenoga.

OBRAZLOŽENJE

Povodom objavljivanja napisa "Kronika torture i patnje po tamnicama Jugoslavije od 21.11.1980. do 21.11.1984. godine" u časopisu "Nova revija" dvobroj 48/49 od 1986. godine, autora Dobroslava Parage, te intervjua Dobroslava Parage objavljenog u tjedniku "Mladina" br. 32 i 33, pod naslovom "Peticija za Goli otok" i "Do pakla i natrag" Općinsko javno tužilaštvo Zagreb je, budući da se oba časopisa izdaju i štampaju u Ljubljani, te da Dobroslav Paraga ima prebivalište u Zagrebu, po dovršenoj obradi predmeta, u smislu čl. 28 st. 2 ZKP-a podiglo ovaj optužni akt zbog krivičnog djela širenja lažnih vijesti iz čl. 197 st. 1 KZ SRH, činjenično i pravno pobliže opisanog u dispozitivu optužnog prijedloga.

Naime, u smislu citirane zakonske odredbe u slučaju kada prema Zakonu odgovara sastavljač spisa, nadležan je i sud mjesta u kome sastavljač ima prebivalište, ili sud mjesta gdje se odigrao događaj na koji se spis odnosi, pa tako okrivljeni Dobroslav Paraga ima prebivalište u Zagrebu, a dio članka se odnosi i na zbivanja u Zagrebu, "nadležnost po mjestu prebivališta konkurira nadležnosti po mjestu štampanja spisa i nadležan je onaj sud kome se podnese optužni akt" (Odluka Vrhovnog suda Hrvatske KŽ-338/70).

U navedenom napisu upućenom "Novoj reviji", kao i u intervjuu objavljenom u brojevima 32 i 33 tjednika "Mladina" Dobroslav Paraga između ostalog polemizira sa zakonskom osnovanošću presude Okružnog suda u Zagrebu, Vrhovnog suda Hrvatske i Saveznog suda kojima je proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 4 godine, zbog krivičnog djela iz čl. 131 KZJ, tvrdeći da su presude kojima je proglašen krivim nezakonite. Osim toga iznosi niz insinucija o svojem i drugih osuđenika, a posebno za tzv. politička krivična djela, nehumanom tretmanu i zatvorima i kazneno-popravnim ustanovama u SR Hrvatskoj za vrijeme boravka u pritvoru i izdržavanja kazne.

Na način činjenično pobliže opisan u dispozitivu optužnog prijedloga, Dobroslav Paraga iznosi niz neistinitih tvrdnji o navodnim torturama kojima je bio izložen u pet ustanova za izvršenje krivičnih sankcija (Okružni zatvor u Zagrebu i Rijeci, KPD Rab – Goli otok i KPD Lepoglava, te KPD bolnica u Zagrebu), pri čemu najveći prostor posvećuje boravku u KPD Goli otok.

Nakon provedene obrade predmeta utvrđeno je, da su navodi okrivljenog Dobroslava Parage izneseni u navedenim spisima u potpunosti neistiniti i tendenciozni kako bi se njihovim objavljivanjem u štampi kod stanovništva u našoj zemlji stvorila iskrivljena slika o nezakonitom radu organa Službe državne sigurnosti, sudskih organa i organa za izvršavanje krivičnih sankcija, te na taj način izazvalo neraspoloženje i uznemirenje kod većeg broja građana, koji svakako, u slučaju kada bi povjerovali u ovako iznesene lažne tvrdnje, ne bi na njih mogli ostati indiferentni.

Uvidom u spis Okružnog suda u Zagrebu broj K-133/81 u krivičnom predmetu protiv okrivljenog Paraga Dobroslava, zbog krivičnog djela iz čl. 131 KZJ, utvrđeno je, da je čitav postupak, tj. postupak organa državne sigurnosti tokom predkrivičnog postupka, te i sudskih organa tokom istražnog i raspravnog postupka bio u skla-

du sa zakonskim prerogativima navedenih organa. Napose, tvrdnje okrivljenika da je priznanje pred istražnim sucem Okružnog suda u Zagrebu dao uslijed prijetnji i pritisaka s ciljem iznuđivanja njegova priznanja od strane organa državne sigurnosti i samog istražnog suca, u potpunosti su opovrgnute činjenicom, a što je vidljivo iz zapisnika o ispitivanju okrivljenog Paraga Dobroslava od 25.11.1980. godine br. Kir-2516/80, da je okrivljeni Paraga Dobroslav dao svoju obranu u prisustvu odabranog branitelja Paraga Smiljana, svoga oca, odvjetnika iz Zagreba, zatim da je svoju obranu dao opširno sa nizom pojedinosti na čitavih 15 stranica zapisnika, iz kojeg nije vidljivo da bi mu sudac na bilo koji način sugerirao odgovore, da je branitelj po sastavljanju pročitao zapisnik, te konačno, da okrivljeni Dobroslav Paraga nakon što mu je pročitano zapisnik je izjavio da je: "U zapisnik u svim bitnim okolnostima ušlo sve što je on iskazao pa će zapisnik osnažiti svojim potpisom", što je i učinio.

Iz informacije Republičkog sekretarijata za pravosuđe i upravu SRH koja se odnosi na provjeru navoda o tretmanu bivšeg osuđenog Paraga Dobroslava u kazneno-popravnim ustanovama, proizilazi da su navodi okrivljenog Dobroslava Parage objavljeni u "Novoj reviji" i "Mladini" u potpunosti neistiniti i tendenciozni. Tako iz ovih informacija slijedi da nisu točni navodi Dobroslava Parage da je u Okružnom zatvoru u Zagrebu po hapšenju smješten u hladnu betonsku ćeliju bez deke, a nakon toga u tamnicu bez zraka u podrumu zatvorske zgrade (Petrinjska ulica 12), te da pet dana nije dobio niti zalogaja, jer je utvrđeno da je po hapšenju smješten u sobu koja je grijana pomoću radijatora centralnog grijanja, popločana podnim pločicama, a imao je na raspolaganju i dva ćebeta, nakon čega je po proteku tri dana iz Petrinjske 18 premješten u Petrinjsku 12, u prizemlju, a ne u podrum, kako tvrdi, jer u toj zgradi u podrumu niti ne postoje prostorije za smještaj osoba lišenih slobode. Isto tako u dokumentaciji ne postoji podatak da Dobroslavu Paragi nije davano, odnosno da nije uzimao hranu, što bi moralo biti registrirano od strane zdravstvene službe u Okružnom zatvoru.

Nadalje iz iste Informacije slijedi da su također neistinite i tendenciozne tvrdnje okrivljenika da je po dolasku na Goli otok bio podvrgnut zastrašivanjima i groznom mučenju od strane zatvorske uprave, već naprotiv da je imao tretman kao i ostali zatvorenici, da mu je u situacijama kada je to bilo potrebno pružena adekvatna liječnička pomoć, da su prema njemu poduzimane disciplinske mjere u slučajevima kada je svojim ponašanjem odstupao od uobičajenog i obaveznog za osobe koje se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne (tako je upućen u samicu u trajanju od deset dana zbog odbijanja rada u pogonu za obradu drveta, na što je reagirao neuzimanjem hrane). Isto tako je utvrđeno da u KPD Rab – Goli otok ne postoje ćelije kakvu opisuje okrivljeni Paraga Dobroslav, tzv. krletke, dok prostorija u kojoj je stvarno izdržavao disciplinsku kaznu – samica br. 9, svojim prostorom i opremom udovoljava standardima propisanim za tu svrhu.

Nadalje je utvrđeno da je prisilno hranjenje okrivljenog Parage u KPD Rab – Goli otok izvršeno jedanput, a ne dva puta kako on tvrdi i to preko sonde, koja je inače preporučljiva zbog manje opasnosti po zdravlje: aktivira se želudac, pa rjeđe dolazi do ulkusa ili gastritisa, dok se infuzija primjenjuje u slučaju odbijanja sonde. Utvrđeno je također da zbog izdržavanja kazne u samici i zbog prisilnog hranjenja

želudačnom sondom nije došlo do oštećenja zdravlja osuđenog Dobroslava Parage.

Iz iste informacije također proizilazi da je izvršenim provjerama utvrđeno da su potpuno neosnovani navodi okrivljenika da ga je pritvorenik iz zajedničke sobe Okružnog zatvora Zagreb, Slobodan Novković namjerno povrijedio, pod navodnim pritiskom organa Službe državne sigurnosti, odnosno da ga je zatvorenik KPD Rab – Goli otok Reketti Bruno pokušao fizički likvidirati po nagovoru rukovodilaca KP doma.

Iz navedene informacije Republičkog sekretarijata za upravu i pravosuđe proizilazi da u Kazneno-popravnom domu Lepoglava prema Dobroslavu Paragi nisu primjenjivane protivno zakonu i pravilima disciplinske mjere zatvaranja u samicu i prisilnog hranjenja od strane dr M. Stankovića, kako on to navodi u navedenim člancima, zbog toga što je Paraga Dobroslav za vrijeme izdržavanja kazne u ovoj ustanovi konstantno narušavao red i disciplinu, zbog čega je osnovano bio i disciplinski kažnjavan i to postupuno, od najblaže do najstrože disciplinske kazne. Razlozi disciplinskog kažnjavanja vidljivi su i iz izvještaja ovog Kazneno-popravnog doma: okupljanje na krugu, nedozvoljeni odlazak u druge sobe, odbijanje naređenja odjelnog stražara, organizirano odbijanje hrane, ilegalno slanje pisma ocu. Zbog svih tih prijestupa izrečenu su mu ukupno 73 dana disciplinske kazne, bez uvjetnog upućivanja u samicu, od čega je stvarno izdržao 45 dana. Ukupno 47 dana odbijao je uzimanje hrane (svih 45 dana provedenih u samicu i dva jednodnevna štrajka gladu).

Zbog neuzimanja hrane u toku izdržavanja disciplinske kazne, Dobroslav Paraga je bio upućivan na daljnji tretman u KPD bolnicu Zagreb, gdje je uredno uzimao hranu. U KPD bolnici smještan je u posebnu sobu, ali nije podvrgavan nikakvom disciplinskom tretmanu, što je suprotno njegovoj tvrdnji, da je "po samicama zatvorskim i bolničkim, zbog duševnog i tjelesnog mučenja proživio 271 dan od ukupno četiri godine zatvora". Naime, utvrđeno je, da je Dobroslav Paraga u samicama KPD Lepoglava i KPD Rab – Goli otok proveo ukupno 55 dana, dok je u KPD bolnici proveo oko 350 dana u toku izdržavanja kazne zatvora u trajanju od četiri godine.

Iz svijega naprijed izloženog očigledno proizilazi da je okrivljeni Dobroslav Paraga izvršio krivično djelo širenja lažnih vijesti iz čl. 197 st. 1 KZH. Naime, okrivljeni je u navedenim napisima, koristeći se pri tome političkom nepromišljenošću uređivačkih kolegija dvaju navedenih časopisa, koji su te napise nekritički razmotrili i objavili, iznio niz teških kleveta o radu organa Službe državne sigurnosti, te sudskih organa za izvršenje krivičnih sankcija, čime se kod čitalaca željelo stvoriti potpuno pogrešno uvjerenje i o situaciji u društvu u cjelini, jer, prema tim navodima, društvo tolerira bezakonje i samovolju u radu navedenih organa.

Kako se te izmišljene tvrdnje, posebno na rad organa Službe državne sigurnosti i organa za izvršenje krivičnih sankcija, odnose na rad organa koji su u jednom segmentu, zbog karaktera posla koji obavljaju, nužno manje dostupan javnosti, to ih je okrivljeni Dobroslav Paraga, svjestan te činjenice, smišljeno proturio i to još putem naše štampe (tako je tjednik "Mladina" glasilo Saveza socijalističke omladine Slovenije) znajući da je tvrdnju takovog sadržaja i na taj način prezentiranu javnos-

* Od preko 100 predloga za dopunu dokaznog postupka branioca okrivljenog Dobroslava Parage Opštinskom sudu u Zagrebu, za objavljivanje sam izdvojio 28 predloga. (Z.P.)

Poglavlje IV – PREDMETI PO SRODNIM KVALIFIKACIJAMA

ti teško provjeriti, odnosno demantirati u javnosti (naravno bez reakcije nadležnih službenih organa koji raspolažu vjerodostojnim podacima), te da su stoga objektivno podobne da izazovu uznemirenje javnosti u našoj zemlji, što mu je, očigledno, i bio prvenstveni cilj.

Stoga se u postupanju okrivljenog Dobroslava Parage, stječu sva bitna obilježja inkriminiranog mu krivičnog djela, pa je podizanje ovog optužnog prijedloga opravdano – na zakonu osnovano.

ZAMJENIK OPĆINSKOG
JAVNOG TUŽIOCA
Jasna Novak

Predlozi odbrane za dopunu dokaznog postupka

Predlog broj 1

KO-3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka*

Saslušanjem svedoka:

1. MULALIĆ SENADA
2. TREBO SENADA
3. KOŽUL ZORANA
4. ROJE S...
5. RESAN ŽARKA
6. SMOLIĆ MLADENA
7. MILADINOVIĆ ZORANA
8. HANTIĆ IVANA
9. BOJČIĆ OMERA, svi u KPD Lepoglava

na okolnost:

postojanja tzv. "krletke" u KPD Rab na Golom Otoku, kao i na okolnost opštih uslova izvršenja krivičnih sankcija u KPD Rab

O b r a z l o ž e n j e

Optužnim predlogom se okrivljenom stavlja na teret da je neistinito tvrdio da na Golom Otoku u KPD Rab postoji, citiram:

"... vlažna betonska samica... ukopana nekih pet metara u zemlju... (u kojoj se) od prozorskog otvora do poda rasteže stjena, dobra dva metra duga... tamna, jer je dnevno svjetlo ne može doseći... (koju) kažnjenici zovu krletka ("gajba") jer u njoj ne možeš napraviti dva koraka, moraš dapače

stajati ili sjediti zgrbljen u kutu ili na drvenom krevetu... te da se dešava da se zatvorenicima oduzima odeća i obuća prilikom zatvaranja...”

Gore navedenih devet svedoka imali su prilike da se upoznaju sa inkriminiranim tvrdnjama preko članka objavljenog u “Vjesniku” u kome se osporava istinitost tvrdnji okrivljenog na bitno identičan način na koji se to čini i u Informaciji Republičkog sekretarijata za pravosuđe.

Napisali su pismo 28.11.1986. godine “Vjesniku” u kome tvrde da je okrivljeni “smogao hrabrosti da kroz svoje osobno iskustvo stečeno na Golom Otoku, prezentira javnosti samo malen dio golotočkog tretmana”, odn. “da je njegovo (opisano) proživljavanje u tom zatvoru istinito i bez ikakve jednostranosti, odnosno da nije izneo ni pola nehumanosti od onoga što bi se moglo iznijeti”, odn. “da im je drago da je istina polako i sigurno počela izlaziti iz golotočkog i inog zatvorskog inkognita”.

Pismo je potpisalo jedanaest zatvorenika. Dva od jedanaest potpisa su nečitka. Pismo je u izvodima već objavila “Mladina” 20.03.1987. godine.

U pismu se takođe kaže da su potpisnici

“spremni... pojedinačno da daju izjavu... i iznijeti i nove detalje, činjenice i dojmove od kojih bi danas na pragu 21. stoljeća svim pobornicima humanosti i ne samo njima, zastao dah.”

Na okolnosti na koje su predloženi ovi svedoci sud je već izveo jedan dokaz. Naravno, mislim na informaciju RSP-a. Međutim, postoji bar tri razloga zašto izvedeni dokaz mora biti bar proveren:

Prvo, sam RSP je odgovoran za stanje u zatvorima te je zainteresovan neposredno za to kako će biti utvrđeno činjenično stanje;

Drugo, izveštaj RSP-a se zasniva isključivo na izveštaju KPD Rab (pov. broj 01-40/86 od 29.07.1986. i tri nadopune broj 04-94/11986 od 19.08.1986. godine). Notorno je da su odgovorna lica u KPD Rab pogotovo zainteresovana da ospore navode okrivljenog, jer je javno rečeno (v. “Vjesnik” 10.08.1986.) da bi ova lica morala krivično odgovarati ako je tačno samo 10% onoga što iznosi okrivljeni. Suočeni sa krivičnom odgovornošću takva lica nisu ni po Zakonu dužna govoriti istinu, niti se to po životnom iskustvu i logici stvari, može od njih očekivati. NEMO TENETUR EDERE INSTRUMENTA CONTRA SE. Niko nije dužan pružiti dokaze protiv sebe.

Treće, kao što će se videti iz daljih dokaznih predloga, roditelji okrivljenog uputili su autoru Informacije, RSP-u, bilo direktno, bilo preko drugih državnih organa koji su ih onda dostavljali na postupanje RSP-u desetine i desetine predstavlki u kojima su iznosili sve ono što inkriminiše danas okrivljenog, RSP – uprkos svojoj zakonskoj, pa i Ustavnoj obavezi, da odgovara na predstavlke građana NIJEDNOM na te predstavlke nije odgovorio, nije nikada tokom svih tih godina osporio nijednu od tih tvrdnji... do trenutka kada je okrivljeni otpočeo parnicu protiv SR Hrvatske i u stvari postavio pitanje odgovornosti toga Sekretarijata.

Kada RSP nije našao za shodno da postupi po svojim obavezama iz zakona i Ustava da makar umiri očajne roditelje da su njihove strepnje suviše, da se njihov sin ne nalazi u takvoj situaciji, Informaciju toga istog Sekretarijata nakon što

je pokrenuo javno i pred sudskim organima pitanje njegove odgovornosti, moramo primiti s dužnom rezervom.

Zato smatramo da je ovaj dokazni predlog umestan i da će biti prihvaćen. Mi predlažemo svedoke koji imaju neposrednije saznanje o činjenicama koje treba da utvrdimo, dok to nije slučaj sa izvedenim dokazom.

Predlog broj 2

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

čitanjem:

Izvoda iz knjige "JUGOSLAVIJA: Zatočenici savesti", izdanje Amnesty International Publications, London, 1985, stranice 61, 64-67, 76-77, 79-82 u overenom prevodu,

na okolnost:

da se i drugi osuđenici i njihove porodice pritužuju na slične postupke nadležnih organa u isleđenju, istrazi, na izdržavanju kazne, koje opisuje i okrivljeni u optužnim predlogom inkriminiranim navodima, posebno u odnosu na iznuđivanje priznanja od strane Službe državne sigurnosti, izglednjivanje, zlostavljanje, pretnje porodici osumnjičenog, kao i na slučajevne zlostavljanja u zatvorima i KP Domovima.

Obrazloženje

Ovaj dokaz može doprineti oceni verodostojnosti optuženikovih inkriminiranih iskaza obzirom da se radi o izveštaju stare i ugledne međunarodne organizacije sa preko pola miliona članova koje je poznata po svojim nepristrasnim ocenama i koja veoma rigorozno ispituje pritužbe pre nego što se odluči da im da publicitet.

Toj organizaciji stižu velike količine pritužbi i ona ima ogromno iskustvo u obradi ovakvih podataka. Ova organizacija dobitnik je Nobelove nagrade za mir 1977. godine.

Predlog broj 3

KO – 3446/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

ČITANJEM PISMA Dobroslava Parage "Nedjeljnom Vjesniku" od 15.08.1986. godine, objavljeno u časopisu "Nova Revija",

na okolnost

da okrivljeni Dobroslav Paraga nije imao namere uznemiravati javnost davanjem intervjua za koji je okrivljen, već da je namera bila da se upozna javnost sa postupcima prema njemu tokom izdržavanja kazne i tokom krivičnog postupka.

Obrazloženje

Iz predloženih dokaza vidi se da je još 15.08.1986. godine (dakle više od pola godine pre pokretanja krivičnog postupka), sam okrivljeni Paraga objasnio javnosti namere i motive zbog kojih je obavještavao javnost o postupanju prema njemu tokom krivičnog postupka i za vreme izdržavanja kazne.

U svome pismu "Nedjeljnom vjesniku" Paraga objašnjava da njegova sve-dočanstva nisu nikakva izmišljotina te da je još dok je trajala glavna rasprava pred Okružnim sudom u Zagrebu, pa zatim kasnije, za vreme izdržavanja kazne, upućivao brojne predstavke u kojima je iznio iste pritužbe na nepravilan i nezakonit tretman, kao i u intervjuu za koji sada odgovara pred tim sudom, međutim, na te svoje predstavke, kao i na predstavke koje su upućivali njegovi roditelji, Paraga nije dobio nikada nikakav odgovor, pa da stoga smatra da je potrebna najšira kontrola i potpun uvid u način sprovođenja donetih zakona.

Propisom iz čl. 181 st. 1 Zakona o krivičnom postupku određeno je da se okrivljeni može obratiti pritužbom predsedniku suda zbog nepravilnosti u postupku. Propisom iz st. 2 određeno je da je predsednik suda dužan obavestiti okrivljenog o

tome šta je preduzeto povodom pritužbe, te da li je pritužba ispitana. Na svoje brojne predstavke predsedniku Okružnog suda u Zagrebu okrivljeni Paraga, kao ni njegovi roditelji, nisu nikada dobili nikakvoga odgovora, iako su odgovor zahtevali.

Članom 157 Ustava SFRJ određeno je da građanin ima pravo podnositi predstavke državnim organima, te da ima pravo dobiti odgovor na te predstavke. Na brojne predstavke koje su najvišim državnim organima SR Hrvatske i SFRJ upućivali tada osuđeni Paraga i njegovi roditelji zbog nezakonitog i nehumanog postupanja prema osuđenom za vreme izdržavanja kazne, osuđeni Paraga kao ni njegovi roditelji nisu dobili nikada nikakvoga odgovora, sem izuzetno za par predstavlki – da su upućene Republičkom sekretarijatu za pravosuđe na nadležnost. Stoga je logično da se Paraga odlučio obratiti se javnosti da bi obavestio javnost o nezakonitom postupanju prema njemu, i to su pravi motivi Paraginom obraćanju javnosti, niti su se sudovi u bilo kojoj instanci obazirali na navode pravnih lekova o tim nezakonitostima.

Ako se prihvati stanovište optužbe da je Paraga svoj intervju dao radi uznemiravanja javnosti, onda se mora prihvatiti da je on takav umišljaj morao imati još 1980. godine kada je pisao navedene predstavke. Zaista nije logično i životno da bi neko mogao pisati takve brojne predstavke u vreme kada se protiv njega vodi krivični postupak, u vreme kada se zbog istih tih predstavlki protiv podnosioca određuje samica i druge nepovoljnosti pri izdržavanju kazne, sve sa ciljem da bi četiri godine nakon izdržavanja kazne i upućivanja tih predstavlki uznemiravao javnost.

Budući da je u predloženom dokazu sam okrivljeni već nekoliko meseci pre započinjanja krivičnog postupka dao objašnjenje za svoje motive i namere zbog čega je dao predmetni intervju, ta njegova objašnjenja moraju biti predmet ocene od strane Suda.

Predlog broj 4

Ko - 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Z a g r e b

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Predstavki roditelja okr. Dobroslava Parage Republičkom sekretaru za pravosuđe od:

- 18.07.1982. godine,
- 17.11.1982. godine,
- 24.09.1983. godine,
- 16.05.1984. godine,
- 28.07.1984. godine;

Predstavki roditelja okr. Parage Upravi Kazneno-popravnog doma Rab-Goli Otok od:

- 31.05.1982. godine,
- 04.07.1982. godine;

Telegramske predstavke tadašnjem Predsedniku Predsedništva SFRJ - Veselinu Đuranoviću od:

- 16.05.1984. godine,
- 24.07.1984. godine;

Pritužba advokata Smiljana Parage (oca okr. Dobroslava) koju je adv. Smiljan Paraga uputio Predsedniku Okružnog suda u Zagrebu u svojstvu branioca tada optuženog Dobrosava Parage od

- 19.01.1981. godine;

Molbe osuđenika Parage za ublažavanje kazne upućene Saveznom sudu dana

- 10.07.1982. godine;

na okolnost:

provere odbrane okrivljenog da su njegovi roditelji upućivali brojne predstavke nadležnim organima na koje nikada nisu dobili odgovora.

O b r a z l o ž e n j e

Kad su se pritužbe roditelja okrivljenog odnosile na iste okolnosti i činjenice koje su optužnim predlogom inkriminisane kao neistinite, odbrana je već predložila ranije da se te predstavke pročitaju, dok predstavkama koje ovde predlažemo želimo samo da pokažemo njihovu brojnost i odsustvo odgovora.

Predlog broj 5

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem članka "Sednica Predsedništva SK SSRNJ" s podnaslovom "Jože Smole je pitao..." objavljenog u "Politici" od 26.02.1987. g.

na okolnost:

da li je još jula meseca prošle godine Republička konferencija SSRN Slovenije stavila predlog da se formira državna komisija da se utvrde navodi političkih zatvorenika da se u zatvorima prema njima nehumano postupaju;

na okolnost:

da postoji u Saveznoj skupštini i peticija sa ovakvom sadržinom;

kao i na okolnost:

da je Jože Smole tražio odgovornost izvršnih organa koji oklevaju da odgovore na postavljena pitanja.

O b r a z l o ž e n j e

Odbrana smatra da je od bitnog značaja da sud izvede ovaj dokaz jer iz njega postaje potpuno očigledno da okrivljeni nije usamljen u inkriminisanim tvrdnjama i da je brojnost i kvalitet sličnih svedočenja takav da je izazvao i reakciju Socijalističkog saveza. Kod ocene verodostojnosti odbrane okrivljenog ova činjenica svakako da će biti značajna.

Predlog broj 6

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem predstavke majke okrivljenog upućene Republičkom sekretarijatu sa pravosuđe od 17.01.1984. godine

na okolnost:

da je okrivljeni zatvaran u betonske samice koje se nisu grejale, kao i na okolnost da su se roditelji još 17.01.1984. godine žalili na dr Miroslava Stankovića zbog toga što bi okrivljenog podvrgao grubom tretmanu prisilnog hranjenja sondom od koje se čak moralo odustati jer guma nije mogla da proдре kroz oštećeno grlo i jednjak. Ovi dokazi se predlažu i na okolnost da je okrivljeni bio smešten u vlažnu i tamnu ćeliju s miševima kao i na okolnost provere navoda okrivljenog da je za vreme u Olimpijadi u Sarajevu bačen u izolaciju bez ikakve krivice ili odluke o disciplinskom kažnjavanju.

Predlog broj 7

KO-3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

ČITANJEM FOTOKOPIJE članka "Nekoliko općenitih pitanja u vezi s određivanjem i izvršavanjem pritvora", ("Penološke teme" 1/1986, str. 60),

na okolnost:

da je liječnicima etikom njihovoga poziva zabranjeno sudjelovati u prisilnom hranjenju, obzirom na odredbe Tokijske deklaracije, koju je prihvatila Skupština Svjetske zdravstvene organizacije 1975. godine, čija je članica i SFRJ.

Predlog broj 8

KO-3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem pisma koje je uputio Janjko Sarajlić iz Okučana uredništvu "Vjesnika" 03.11.1986.

na okolnost:

provere odbrane okrivljenog da je istina da je "Postupak sa zatvorenicima otoka bio tako okrutan i nehuman, tako da prerasta sve slične postupke u drugim zatvorima Jugoslavije" i navoda "U tu vlažnu betonsku tamnicu bacili su me 30.01.1982. godine. Ukopana je nekih pet metara ispod površine zemlje koja okružuje zgradu. Od prozorskog otvora do poda rasteže se stjena, dobra dva metra duga. Samica u kojoj sam čamio noć i dan je tamna, jer je dnevno svjetlo ne može doseći. Kažnjenici je zovu krletka ("gajba") jer u njoj ne možeš napraviti dva koraka – moraš dapače stajati ili sjediti zgrbljen u kutu ili na drvenom krevetu", kao i na okolnost da li je Raketti pričao da ima zadatak da likvidira okrivljenog.

Obrazloženje

U priloženom pismu Sarajlić opisuje na skoro identičan način hladne betonske samice, oduzimanje odeće i obuće prilikom stavljanja u samicu, premlaćivanja osuđenika Esada Hodžića i Nenada Banića, njega i okrivljenog, citirajući službenika KPD Marića koji mu je govorio da istina iz tih zidina neće izaći.

Predlog broj 9

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem žalbe branioca okrivljenog u predmetu Kio-3188/80 Veću Okružnog suda Zagreb od 05.03.1981. godine.

na okolnost:

provere navoda okrivljenog da su ga protivno zakonu, jer je tada bio mlađa punoletna osoba, pred sudiju doveli u lancima kao i na proveru navoda da mu je iskaz iznuđen, kao i na proveru navoda da je još 30.12.1980. godine pokušao da opozove iznuđeno priznanje a da je istražni sudija to odbio da konstatuje u zapisniku sve do 06.01.1981. godine.

Predlog broj 10

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem pritužbe tadašnjeg branioca okrivljenog na rad istražnog suca Stjepana Bakula, predsjedniku Okružnog suda Zagreb od 09.05.1981. godine

na okolnost:

provere navoda okrivljenog u "Mladini" broj 32 da je tek peti dan po lišenju slobode izveden kod istražnog sudije izgladneo bez ikakve hrane svih pet dana, u lancima, neposredno iz samice – mračare, na okolnost da li je istražni sudija postavljao sugestivna pitanja, da li je unosio u zapisnik ono što okrivljeni nije izgovorio, da li je odbio da zapisnički konstatuje tvrdnje okrivljenog da mu je priznanje iznuđeno, da li mu je savetovao da o tome razmisli, da li je izvođen radi ispitivanja od organa Službe državne sigurnosti Centra Zagreb između 18. i 31.12.1980. godine, da li je istražni sudija insistirao da se okrivljeni vezuje, te kako je istražni sudija reagovao na intervencije branioca tokom postupka.

Predlog broj 11

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem pritužbe branioca okrivljenog u predmetu Kio-3188/80 predsedniku Okružnog suda Zagreb od 09.05.1981. godine

na okolnost:

da li je okrivljeni od 21.11.1980. do 25.11.1980. držan u samici mračari, da li je od 18.12. do 31.12.1980. preslušavan od pripadnika Službe državne sigurnosti bez naredbe istražnog sudije, da li mu je u SDS Centar Zagreb prećeno silom pa čak i ubistvom njega i njegovih najbližih, da li je hranjen prvih pet dana po lišenju slobode, da li je protivno pravilima prilikom sprovođenja vezivan.

Predlog broj 12

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

DA SE IZ PREDMETA K-133/81 Okružnog suda u Zagrebu pročita zapisnik od 06.01.1981. godine o saslušanju okrivljenog kod Istražnog suca,

na okolnost:

provjere navoda Parage da protivno odredbi čl. 219 st. 2 ZKP nije od strane istražnog suca pozvan da iznese razloge opozivanja priznanja.

DA SE IZ ISTOG PREDMETA PROČITA Optužnica Okružog javnog tužilaštva Zagreb;

na okolnost:

provjere navoda Parage da se u njoj neistinito iznosi njegova obrana odnosno da se protivno odredbi čl. 262 st. 1 t. 6 potpuno prešućuje da je Paraga opozvao priznanje u istrazi.

DA SE IZ ISTOG PREDMETA PROČITA Zahtjev branitelja optuženog za izuzeće zamjenika OJT Zagreb, koji je napisao i potpisao optužnicu, Petra Pulišelića,

na okolnost:

provjere navoda okrivljenog Parage u vezi sa krivičnim postupkom koji je protiv njega vođen.

Predlog broj 13

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

DA SE SLUŽBENIM PUTEM pribavi:

- od Predsjedništva SFRJ,
- od Savezne skupštine,
- od Centralnog komiteta SKJ i
- od Saveznog suda,

sve pritužbe koje su ovi organi primili u 1981., 1982., 1983., i 1984. godini, na rad KPD Goli Otok, KPD Lepoglava, rad organa Službe državne sigurnosti Centar Zagreb, rad zatvorske bolnice u Šimunskoj – Zagreb i na rad Republičkog sekretarijata za pravosuđe.

- DA SE PRIBAVI IZVJEŠTAJ od Republičke konferencije Slovenije, na osnovu čega su dali inicijativu za pokretanje službene istrage i formiranje državne komisije, koja bi ispitala stanje u KP ustanovama u Jugoslaviji.

- DA SE od iste Republičke konferencije pribavi materijal na osnovu kojega je prijedlog stavljen.

- DA SE OD SAVEZNE konferencije SSRN Jugoslavije zatraži izvještaj o tome da li je formirana predložena komisija, ako jeste da li postoje izvještaji takve komisije, te ako postoje – da se službeno pribave.

- DA SE ZATRAŽI OBAVEŠTENJE da li je od izvršne vlasti stigao traženi izvještaj o stanju u KP domovima u Jugoslaviji, ako jeste da se za potrebe ovog postupka pribavi.

Predlog broj 14

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

ČITANJEM PRIPREMNOG PODNESKA tužioca, ovdje okrivljenog Dobroslava Parage u predmetu P.1581/86 ovog suda, od 17.10.1986. godine, nakon što se pribavi citirani spis u sporu protiv SR Hrvatske za naknadu štete na okolnost provjere navoda da je tekst objavljen u "Novoj reviji" u stvari uputa koju je Paraga dao svom zastupniku Željku Olujiću, odvjetniku iz Zagreba, radi upotrebe u postupku pred sudom.

O b r a z l o ž e n j e

Naime, iz ovog podneska je očigledno da su svi činjenični navodi iz teksta objavljenog u "Novoj reviji", odnosno u citiranom podnesku tužitelja, u bitnim točkama identični.

Predlog broj 15

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

- da se pribavi od KPD Lepoglava i KPD Rab – Goli Otok i pročita zvanični izveštaj o broju pokušanih i izvršenih samoubistava u tim kaznenopopravnim domovima, a posebno u pogledu osuđenika:

Zdravka Perana, Bogdana Žužića, Demiri Mendija, Maria Karlota, Šućri Osaja, Milivoja Samca i Aleksandra Dinića,

- da se sasluša svedok:

Branko Blažinić, internat Katoličko-Bogoslovskog fakulteta, Kaptol 37, Zagreb

na okolnost

provere odbrane okrivljenog i provere istinitosti inkriminisanog iskaza okrivljenog o učestalim samoubistvima osuđenika u KP Domovima.

Predlog broj 16

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem otvorenog pisma 11 osuđenika iz KPD Lepoglava od 28.11.1986. godine i to Mulalić Senada, Trebo Senada, Kožul Zorana, Roje S..., Resan Žarka, Smolić Mladena, Miladinović Zorana, Hantić Ivana, Bojčić Omera sa još dva nečitka potpisa,

na okolnost:

provere istinitosti inkriminiranih iskaza o stanju na Golom otoku koje je autorima pisma poznato iz neposrednog saznanja, kao i na okolnost prov-
ere istinitosti inkriminiranih tvrdnji okrivljenog o okrutnom i nehumanom
postupku prema osuđenima, samicama tzv. "kavezima" itd.

Obrazloženje

Potpisnici ovog pisma ističu da je "Paragin opis Golog otoka te njegovo
proživljavanje u tom zatvoru istinito i bez ikakve jednostranosti odnosno da nije iznio
ni pola nehumanosti od onoga što bi se moglo iznijeti", odn. da je prezentirao ja-
vnosti samo malen deo golootočkog tretmana.

Predlog broj 17

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

da se pročitaju

- Molba osuđenika Tome Dumančića Republičkom Sekretarijatu za pravosuđe za prekid kazne radi lečenja od 05.11.1979. godine;
- Molba osuđenika Tome Dumančića RSP za prekid kazne radi lečenja od oktobra 1980. godine;
- Molba osuđenika Tome Dumančića RSP za prekid kazne radi lečenja od 25.09.1983. godine;
- Pismo Marije Dumančić dr Stankoviću, lekaru u KP Domu Lepoglava od 13.05.1981. godine;
- Dopis Komisije za predstavke i žalbe Predsedništva CK SKH od 06.03.1981. godine za RSP i Mariju Dumančić;
- Predstavka Marije Dumančić Predsedništvu SR Hrvatske - za Milku Planinc od 10.02.1981. godine sa dva priloga

na okolnost:

provere odbrane okrivljenog i provere ocene o istinitosti okrivljenikovih inkriminiranih iskaza o neadekvatnosti medicinske nege i okrutnom i nehumanom postupku prema osuđenima u KP Domu Lepoglava.

Predlog broj 18

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Saslušanjem sledećih svedoka:

Marije Dumančić, Držićeva avenija 74, Zagreb

na okolnost:

provere odbrane okrivljenog i provere ocene istinitosti inkriminiranih iskaza okrivljenog koji se odnose na pružanje neadekvatne medicinske nege osuđenima;

te saslušanjem sledećih svedoka:

- mr Mate Batinića, Ivanja Rijeka, Braće Ribara 5;
- Smiljana Parage, advokata iz Zagreba, Dobri Dol 54,
- Antuna Zinka, osuđenika, sada u KPD Stara Gradiška
- dipl. ing. Đuro Perice, osuđenika, sada u KPD Stara Gradiška
- Vinka Markovića, osuđenika, sada u KPD Stara Gradiška

na okolnost:

provere navoda odbrane okrivljenog i provere ocene istinitosti inkriminiranih iskaza okrivljenog o postupanju organa SDS i drugih organa krivičnog gonjenja u fazi prekrivičnog postupka kao i u fazi krivičnog postupka, a posebno u vezi sa inkriminiranim iskazima okrivljenog koji se odnose na iznuđivanje iskaza.

Predlog broj 19

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Saslušanjem sledećih svedoka:

- Abdulaha Ramaja, osuđenika u KPD Lepoglava

na okolnost

provere odbrane okrivljenog u odnosu na ceo slučaj sa Brunom Rakettijem.

te saslušanjem sledećih svedoka:

- Nebojše Markovića, autoprevoznika iz Titovog Užica (adresu pribaviti preko KPD Rab – Goli Otok),
- Uke Ukaja, sada osuđenika u KPD Stara Gradiška,
- Ilmi Momčila, sada osuđenika u KPD Stara Gradiška (ako je izdržao kaznu – pribaviti adresu od KPD),
- Damira Vukmanovića, sada osuđenika u KPD Lepoglava

na okolnost

provere odbrane okrivljenog i provere ocene istinitosti svih inkriminiranih iskaza koji se odnose na postupanje prema osuđenima u KPD Rab – Goli Otok;

te saslušanjem sledećih svedoka:

- Avdi Ljatifija, osuđenik, sada u KPD Lepoglava,

Poglavlje IV – PREDMETI PO SRODNIM KVALIFIKACIJAMA

- Hilmi Muzaćija, osuđenika, sada u KPD Stara Gradiška,
- Bislim Bajramija, osuđenik, sada u KPD Lepoglava,
- Nezir Mehmetija, osuđenik, sada u KPD Lepoglava
- Begzet Gašija, osuđenik, sada u KPD Lepoglava,
- Halit Osmanija, osuđenik, sada u KPD Lepoglava,
- Din Ahmetaja, selo Glodani kod Peći,
- Vladu Gotovca, književnik, Adžijina 4, Zagreb,
- Želimira Meštovića, Velebitska 2, Zadar,
- Marka Grubišića, ul Pražnica 2, Zagreb,
- Joze Buhnjara, selo Prkos kod Zadra,
- Juraj Pilka, selo Prkos kod Zadra,
- Sadik Sadikua iz Uroševca,
- Ante Paradžika, Donja Stubica, Trg Matije Gupca 5.

na okolnost:

provere odbrane okrivljenog i provere ocene istinitosti svih inkriminiranih iskaza koji se odnose na postupanje prema osuđenicima u KPD Lepoglava.

Predlog broj 20

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Da se od Saveznog sekretarijata za pravosuđe pribavi pritužba Milivoja Skandalija upućena iz KPD Lepoglava tome Sekretarijatu 30.04.1984. godine

na okolnost:

provere odbrane okrivljenog da nije neistinit njegov iskaz koji je objavila "Mladina" u broju 33, da je postupak prema osuđenima okrutan i nehuman.

Obrazloženje

Skandali opisuje postupak prema osuđenima i posebno postupak dr Stankovića koji ga je, uprkos preporuke hirurga iz varaždinske bolnice, proglasio za sposobnog za rad iako mu je noga bila u gipsu.

Predlog broj 21

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Da se od Predsedništva SFRJ pribavi predstavka upućena predsedniku Predsedništva SFRJ Miki Špiljku od 13.05.1984. godine

na okolnost:

provere navoda okrivljenog o postupku sa osuđenima, kao i na okolnost provere odbrane okrivljenog o pokušaju da bude likvidiran.

O b r a z l o Ź e n j e

Podnosilac predstavke Tonči Marinković detaljno opisuje jedan slučaj premlaćivanja koji su na njega izvršili stražari i govori uopšte "o fašističkim metodama ugnjetavanja, batinanja, torture, terora i represije".

Tonči Marinković takođe piše o pokušaju likvidacije.

Predlog broj 22

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

DA SE OD REPUBLIČKOG sekretarijata za pravosuđe pribavi i na glavnoj rasravi pročita predstavka TONČI MARINKOVIĆA od 16.07.1984. godine, radi provere odbrane okrivljenog Parage, da je postupak s osuđenima u KPD Lepoglava okrutan i nehuman.

Predlog broj 23

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem otvorenog pisma Milije Vlahovića predsjedniku Predsedništva SFRJ
Sinanu Hasaniju od 20.09.1986. godine

na okolnost:

provere navoda odbrane okrivljenog da nisu neistinite njegove tvrdnje o
tome da je postupak prema osuđenima okrutan i nehuman.

Predlog broj 24

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem krivične prijave koju je Antun Zinko 27.05.1985. godine podneo Okružnom javnom tužilaštvu u Zagrebu protiv sedam službenika Službe državne sigurnosti Centar Zagreb i bivšeg istražnog sudije Okružnog suda u Zagrebu, zbog iznuđivanja iskaza

na okolnost

da su i druga lica ukazivala da im je od strane istih organa iznuđen iskaz i to daleko drastičnijim sredstvima, kao što su premlaćivanja, farmakološka sredstva, tučenje vrećicama peska, paljenjem genitalija.

Predlog broj 25

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

ČITANJEM ČLANKA “Neprijatelji države” objavljenog u “Teleksu” od 06.11.1986.,

na okolnost:

da i druga lica, među kojima se nalazi i bivši osječki odvjetnik Vladimir Šeks, iznose podatke da su organi Službe državne sigurnosti – Centar Zagreb pritvorenicima iznuđivali iskaze i to metodama koje daleko nadilaze navode okrivljenog.

Predlog broj 26

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

čitanjem:

predstavke osuđenika Tome Dumančića Predsedništvu SFRJ od 06.05.1980. godine

na okolnost:

provere odbrane okrivljenog i provere ocene o istinitosti okrivljenikovih iskaza o primeni nedozvoljenih sredstava iznuđivanja iskaza u istrazi.

Predlog broj 27

KO – 3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem podneska kojeg je otac okrivljenog uputio istražnom sudiji Okružnog suda Zagreb 05.03.1981. godine

na okolnost:

provere navoda okrivljenog koji su citirani u broju 32 "Mladine" da mu je priznanje iznuđeno.

Predlog broj 28

KO-3448/86

OPĆINSKOM SUDU ZAGREB
Zagreb

Okrivljeni DOBROSLAV PARAGA stavlja

Predlog za dopunu dokaznog postupka

Čitanjem članka "Goli otok" objavljenog u listu "Danas" 20.01.1987. godine

na okolnost

provere istinitosti inkriminiranih tvrdnji okrivljenog da je postupak prema osuđenima okrutan i nehuman, kao i na proveru navoda o neadekvatnoj medicinskoj nezi i opisu samica.

O b r a z l o Ź e n j e

Novinar lista "Danas" Zorica Nikolić posetila je Goli Otok i upoznala se isključivo sa onom pogrešnom stranom KPD-a koju je mogla steći vođena po njemu od strane zatvorskih vlasti. Pa i tako ona tvrdi da na Golom otoku nema resocijalizacije, da sve ima pečat bede, da su sanitarni čvorovi u nemogućem, katastrofalnom stanju, da postoje ćelije s betonskim podovima, da se osuđenici smrzavaju u samicama, da se bolnica tim imenom ne može ni nazvati, da kazne izdržavaju lica koja su pretrpela 30 operacija tako da je sagovornike podsetila na "načela iz međunarodnih dokumenata koja zahtevaju humano postupanje s osuđenim osobama", da je čula da se osuđenici iz KPD Gradiška prebacuju na Goli Otok jer se Gradiška ukida zbog loših uslova ali da misli da bi bolje bilo obratno.

Žalba Okružnom sudu

Ko. 3448/86

OPĆINSKI SUD U ZAGREBU

ŽALBA

okrivljenog DOBROSLAVA PARAGE, studenta iz Ljubljane

OKRUŽNOM SUDU U ZAGREBU
protiv presude Općinskog suda u Zagrebu Ko. 3448/86 od 30. aprila
1987.god.

Okrivljeni pobija prvostepenu presudu U CELOSTI

- zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka čl. 363 st. 1 ZKP
- zbog povrede krivičnog zakona – čl. 363 st. 2 ZKP i
- zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja – čl. 363 st. 3 ZKP

i stavlja sledeći

žalbeni predlog

UKIDA SE prvostepena presuda i predmet vraća na ponovno suđenje
pred potpuno izmenjenim većem.

O b r a z l o Ź e n j e :

I. Bitne povrede odredaba krivičnog, postupka – čl. 363 st. 1 ZKP

Na glavnom pretresu 28. aprila 1987.g. (v. zapisnik str.16, treći stav i str. 17, treći stav) i na glavnom pretresu 30. aprila 1987.g. (v. zapisnik str. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9) odbrana je stavila ravno 108 (sto i osam) dokaznih predloga, na tačno određene okolnosti radi utvrđivanja istinitosti odn. neistinitosti inkriminiranih tvrdnji, dakle, radi utvrđivanja činjenica bitnih za presuđenje.

Među tim dokazima, bili su i svedoci, osuđenici, koji imaju neposrednog ličnog

saznanja o svim činjenicama o kojima okrivljeni govori u inkriminiranim napisima (preko 40 svedoka).

Sve te dokazne predloge je odbio prvostepeni sud (zapisnik o glavnom pretresu od 30. aprila 1987.g., str. 8 i 10). Obrazlažući ovu svoju odluku u pobijanoj presudi prvostepeni sud kaže:

“Cijeneći stoga odnosne dokazne prijedloge prvenstveno kroz prizmu već utvrđenog činjeničnog stanja i materijalne istine, a potom i s aspekta načela ekonomičnosti i efikasnosti postupka sud je ocijenio da bi njihovim izvođenjem samo došlo do zagušenja i zakrčenosti suštine postupka pa je te prijedloge, samo zato i odbio”.

Postupajući na ovaj način prvostepeni sud je drastično povredio pravo odbrane, što je bilo od odlučujućeg uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude (čl. 364 st. 2 ZKP).

Pravo okrivljenog na materijalnu odbranu sastoji se iz (a) prava da sazna činjenice i pravne osnove optuženja (čl. 4 st. 1 ZKP), (b) prava da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete, (c) da iznese sve činjenice koje mu idu u korist i (d) da iznese dokaze koji mu idu u korist (čl. 4 st. 2 ZKP).

Pravima od (a) do (c) okrivljeni se koristi prilikom svog saslušanja – i njima se koristio i okrivljeni Paraga. Njemu je, naime, dopušteno da sazna za šta se okrivljuje i sa kojim dokazima, i dopušteno mu je da ospori činjenice koje mu se stavljaju na teret.

Okrivljenom je, međutim, uskraćeno pravo koje čini sam SUPSTRAT ODBRANE, da dokazuje činjenice. Time je povređeno pravo okrivljenog iz čl. 4 st. 2 ZKP.

Narušeno je načelo materijalne istine iz čl. 15 st. 2 ZKP na štetu okrivljenog, jer je prvostepeni sud utvrđivao samo činjenice koje terete okrivljenog, a ne i one koje mu idu u korist.

Povređeno je načelo kontradiktornosti postupka, budući da je pred prvostepenim sudom samo jedna stranka u postupku (javni tužilac) mogla dokazivati činjenice, dok je drugoj stranci (okrivljenom) to pravo bilo uskraćeno mimo uslova propisanih Zakonom.

Povređena je odredba čl. 182 st. 1 i 2 Ustava SFRJ budući da je pravo odbrane usled svog izuzetnog značaja za zaštitu sloboda i prava građana zajemčeno i Ustavom.

I konačno, povređena je odredba čl. 357 st. 7 ZKP koja nalaže prvostepenom sudu da u presudi navede razloge zbog kojih nije uvažio pojedine predloge stranaka, što prvostepeni sud ne čini već samo paušalno daje (gore citirani) pravno nevaljan jedan jedinstveni razlog za odbijanje svih 108 dokaznih predloga odbrane.

Prvostepeni sud, uostalom, drugačije nije ni mogao obrazložiti svoju odluku da odbije sve ponuđene dokaze, jer bi pojedinačnim navođenjem predloženih dokaza i činjenica i okolnosti na koje su predloženi, postalo savršeno jasno da su ovi dokazi bili od odlučujućeg značaja za utvrđivanje materijalne istine i neodrživost stava da su ovi dokazi “suvišni” postala bi očigledna.

Zato prvostepeni sud umesto da postupi po imperativnoj odredbi čl. 357 st. 7 ZKP koja mu nalaže da dâ razloge zašto je odbio svaki pojedini dokazni predlog, daje je-

dan paušalan razlog, koji ni takav, nije zasnovan na Zakonu.

Naime, kao što smo gore naveli, prvostepeni sud obrazlaže svoje odbijanje svih dokaznih predloga odbrane:

- (a) načelom ekonomičnosti i efikasnosti postupka;
- (b) brigom da ne dođe do “zagušenja i zakrčenosti suštine postupka”(?) i
- (c) tvrdnjom da su materijalna istina i činjenično stanje “već utvrđeni”.

Nijednim od ovih razloga ne može se pravdati odluka suda. Naime, načelo ekonomičnosti i efikasnosti postupka podređeno je načelu traženja materijalne istine. Ne može se okrivljenom uskratiti pravo na odbranu da bi se postupak što brže i jevtinije obavio!

Razlog “zagušenja i zakrčenosti suštine postupka” Zakon kao takav ne poznaje, ako bi trebalo da znači nešto drugo od retorskog variranja zahteva za ekonomičnošću postupka, o kome smo već govorili.

Konačno, ostaje kao jedini razlog da je prvostepeni sud nakon izvođenja dokaza optužbe “već utvrdio” činjenično stanje, pa je izvođenje protivdokaza suvišno.

Ovakav stav, međutim, duboko je nepravilan i nezakonit, jer čini u stvari celo suđenje potpuno iluzornim. Suđenje je prilika da se ispitaju dokazi na kojima počiva optužba u kontradiktornom postupku u kome će okrivljenom biti omogućeno da iznese protivdokaze. Ako toga nema, suđenje je, u stvari, suvišno.

“Vrijednost dokaza optužbe može se ocijeniti samo ako se dovedu u vezu sa protudokazima kojima se okrivljeni brani” (dr Vladimir Bayer, Jugoslovensko krivično procesno pravo, Informator 1977., knjiga prva, str. 22).

Dakle vrednost dokaza na kojima prvostepeni sud zasniva svoju odluku ne može se uopšte oceniti, jer nisu dovedeni u vezu sa protivdokazima kojima se okrivljeni brani, iz prostog razloga, jer ih sudija nije želeo čuti.

Da bi dokazni predlog okrivljenog mogao biti zakonito odbijen kao suvišan (“već tvrđeno činjenično stanje”) mora se raditi o tzv. “sticanju dokaza” što ovde nije slučaj. Naime, dokazima koje je predložila odbrana činjenice se ne predstavljaju na isti način, kao što je to učinjeno izvedenim dokazima, već na suprotan način, pa samim tim predloženi dokazi ne mogu biti “suvišni”. Protivdokaz se uvek mora izvesti, on nikada nije suvišan.

“Pravilo je da se jedna činjenica dokazuje sa više dokaznih osnova, koji je ili predstavljaju na isti način, ili je predstavljaju na različite načine. Ako više dokaznih osnova dokazuju činjenice na isti način, to je sticaj dokaza. Ako bi samo jedan osnov za sebe mogao dati apsolutnu izvesnost, svi ostali koji se s njim podudaraju bili bi suvišni, ali zasnivanje suda o istinitosti činjenice samo na jednom osnovu, iako nije isključeno, povećava mogućnost greške, i zato organ pred kojim se dokazuje traži, kada je to moguće, proveru i potvrdu svoga suda u sticaju dokaza. Kolizija dokaza postoji ako više dokaza različito predstavljaju istu činjenicu. Pošto je istina u postupku relativna, jedan dokaz o činjenici ne čini suvišnim drugi, suprotan dokaz.”

(Prof. Tihomir Vasiljević, Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, “Savremena administracija” 1981. str. 314)

Drugim rečima, da je okrivljeni predlagao dokaze na okolnost da su inkriminirani stavovi neistiniti on bi mogao biti odbijen kao suvišan, jer je to činjenično stanje na taj način već utvrđeno izvedenim dokazima koje je predložila optužba.

Međutim, kako može biti suvišan dokaz kojim se dokazuje istinitost inkriminiranih stavova, kada je taj dokaz u koliziji sa ranije izvedenim dokazima tj. "već utvrđenim činjeničnim stanjem"? Jasno je da je to nemoguće i da se time u stvari ne dozvoljava provera izvedenih dokaza utvrđivanjem onih činjenica koje okrivljenom idu u korist.

Kod takvog stanja stvari okrivljeni smatra da je umestan ne samo njegov predlog da se presuda ukine, već i predlog da se u ponovljenom postupku sudi pred potpuno izmenjenim većem.

Okrivljeni ovako opširno obrazlaže ovaj žalbeni razlog jedino opreza radi, jer je, ustvari, već na prvi pogled kristalno jasno da je osuđen u nezakonito provedenom postupku. Dovoljno je, možda, bilo reći da je sud odbio da izvede protivdokaze koje je ponudila odbrana, a da to niti je obrazložio niti je mogao obrazložiti, te da je sudio ne saslušavši dokaze druge strane. Radi se, dakle, o presudi koja je doneta u postupku u kome je drastično povređeno pravo odbrane i takva presuda, jasno, ne može opstati u pravnom prometu.

II. Povrede krivičnog zakona – čl. 363 st. 2 ZKP

Obzirom da je pogrešno utvrđeno činjenično stanje, naravno da ni materijalne odredbe krivičnog zakona nisu mogle biti pravilno primenjene.

III. Pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje – čl. 363 st. 3 ZKP

Sva činjenična utvrđenja presude zasnivaju se isključivo na (a) svedočenju lica koja su neposredno zainteresovana za ishod postupka, odn. (b) ispravama sačinjenim od strane tih lica.

Okrivljeni je oglašen krivim i osuđen zbog toga što je navodno neistinito prikazivao nezakonito postupanje izvršnih vlasti odgovornih za primenu krivičnih sankcija, a osuđen je na temelju svedočenja predstavnika istih tih vlasti ili po njima sačinjenih isprava [od kojih su neke čak i anonimne tj. nepotpisane tako da nije vidljivo ko bi bio lično odgovoran za autentičnost isprave ili istinitost njenog sadržaja].

Jasno je da, blago rečeno, verodostojnost ovakvih dokaza nije naročito velika. Naime, ukoliko bi okrivljeni uspeo dokazati svoje tvrdnje nužno bi se postavilo pitanje odgovornosti onih o čijem nezakonitom ponašanju okrivljeni govori u inkriminiranim napisima. Zahtev za utvrđivanje odgovornosti, čak, je i javno postavljen kada su se pojavili inkriminirani napisi (v. "Vjesnik" od 10.8.1986.).

Ukoliko bi okrivljeni, dakle, uspeo dokazati svoje tvrdnje, on bi, u stvari, uspeo

dokazati licima koja ga terete u ovom postupku niz krivičnih dela iz Krivičnog zakona SR Hrvatske, kao što su protivpravno lišenje slobode (čl. 47), iznuđivanje iskaza (čl. 49), više dela zlostave (čl. 50), pokušaj ubistva (čl. 35 u v. čl. 19 KZ SFRJ), prenošenje zaraznih bolesti (čl. 171) nesavesno lečenje (čl. 173), nepružanje liječničke pomoći (čl. 175), stavljanje u promet škodljivih živešnih namirnica (čl. 179), lažno prijavljivanje (čl. 185), krivotvorenje isprava (čl. 212), kršenje zakona od strane suca (čl. 223), nesavestan rad u službi (čl. 225) itd.

Obzirom da na ovim licima ne postoji ni obaveza da iznose istinu obzirom na dve hiljade godina staro pravno pravilo da niko nije dužan sebe izdati (Nemo tenetur prodere se ipsum) odn. protiv sebe svedočiti (nemo contra se edere tenetur), verodostojnost ovih dokaza je veoma mala.

Upravo iz tog razloga okrivljeni je sam ponudio dokaze na bitne okolnosti istinitosti svojih tvrdnji, međutim, kao što smo videli prvostepeni sud je povredom niza procesualnih odredbi koje čine sam supstrat prava na materijalnu odbranu – odbio da čuje i drugu stranu. Na taj način činjenično stanje nije istinito utvrđeno, niti je moglo biti istinito utvrđeno.

U Beogradu,
04.06.1987.

Okr. DOBROSLAV PARAGA
koga brani:
SRĐA M. POPOVIĆ, adv.

Presuda Okružnog suda

Poslovni broj: KŽ-2354/87

PRESUDA U IME NARODA!

Okružni sud u Zagrebu, kao drugostepeni sud, u vijeću sastavljenom od sudaca okružnog suda, Josipa Goluba kao predsjednika vijeća, te Ivana Baranovića i Erike Despotović, kao članova vijeća uz sudjelovanje Olgice Falkenburger kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv okrivljenika DOBROSLAVA PARAGE, zbog krivičnog djela iz člana 197 st. 1 KZH, odlučujući o žalbama okrivljenika Dobroslava Parage podnijetim po njegovim braniteljima Srđi M. Popoviću, odvjetniku iz Beograda, Slobodanu Budaku, odvjetniku iz Zagreba i Stanislavu Klepu, odvjetniku iz Kranja, protiv presude Općinskog suda u Zagrebu od 30. travnja 1987. godine broj Ko-3448/86, na sjednici vijeća održanoj dana 29. rujna 1987. godine,

presudio je

Žalbe okrivljenika Dobroslava Parage, podnijete po braniteljima Srđi M. Popoviću, odvjetniku iz Beograda, Slobodanu Budaku, odvjetniku iz Zagreba, te Stanislavu Klepu, odvjetniku iz Kranja, odbijaju se kao neosnovane i potvrđuju se prvostepena presuda.

Obrazloženje

Prvostepenom je presudom okrivljenik Dobroslav Paraga oglašen krivim zbog krivičnog djela iz člana 197 st. 1 KZH činjenično opisanog u izreci te presude, pa mu je za to krivično djelo po članu 52 st. 1 KZJ izrečena uvjetna osuda, a po članu 197 st. 1 KZH utvrđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci, koja se neće izvršiti ako okrivljenik za vrijeme od tri godine ne učini novoga krivičnog djela.

Po članu 67 st. 1 i 2 KZJ okrivljenika Dobroslavu Paragi izrečena je mjera zabrane javnog istupanja u štampi, na radiju, televiziji i javnim skupovima u trajanju od tri godine, s time da je temeljem stava 3 člana 67 KZJ određeno da će se uvjetna osuda opozvati ako okrivljeni Dobroslav Paraga prekrši zabranu javnog istupanja. Temeljem člana 98 st. 4 ZKP-a okrivljenik Dobroslav Paraga u cijelosti je oslobođen dužnosti da nadoknadi troškove krivičnog postupka.

Protiv te je presude okrivljenik Dobroslav Paraga pravovremeno podnio žalbe

po braniteljima Srđi M. Popoviću odvjetniku iz Beograda, Slobodanu Budaku, odvjetniku iz Zagreba, te Stanislavu Klepu, odvjetniku iz Kranja. U žalbi podnijetoj po braniteljima Srđi M. Popoviću i Stanislavu Klepu ističe žalbene osnove zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, povrede krivičnog zakona i zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, a po branitelju Slobodanu Budaku žalbene osnove bitne povrede krivičnog postupka i pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja. U žalbama podnijetim po braniteljima Srđi M. Popoviću i Slobodanu Budaku predložio je da se pobijana presuda ukine i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje (u žalbi podnijetoj po branitelju Srđi M. Popoviću i pred potpuno izmijenjenim vijećem), dok u žalbi podnijetoj po branitelju Stanislavu Klepu, pored tog prijedloga, daje i alternativni da se pobijana presuda preinači i njega oslobodi od optužbe.

U žalbi podnijetoj po branitelju Slobodanu Budaku stavljen je i prijedlog da se, temeljem člana 371 ZKP-a, okrivljenika i njegova branitelja obavjesti o sjednici drugostepenog vijeća.

Općinski javni tužilac u Zagrebu podnio je pravovremeni odgovor na žalbe okrivljenika, predlažući da ih ovaj drugostepeni sud odbije kao neosnovane i da potvrdi prvostepenu presudu.

Okružni javni tužilac u Zagrebu je, nakon razmatranja spisa, temeljem člana 446 st. 2 ZKP-a, vratio predmet s obrazloženim prijedlogom da se žalbe kao neosnovane odbiju i pobijana presuda u cijelosti potvrdi.

O sjednici vijeća drugostepenog suda, temeljem člana 446 st. 1 ZKP-a, nije obavješten ni okrivljenik ni njegovi branitelji, jer vijeće nije našlo da bi prisustvo stranaka, ili jedne od njih bilo korisno za razjašnjenje stvari.

Žalbe su neosnovane.

Prvostepeni je sud u zakonito provedenom postupku, potpuno i pravilno utvrdio činjenično stanje i kada je našao da se u postupanju okrivljenika Dobroslava Parage stiču svi elementi bića krivičnog djela širenja lažnih vijesti iz člana 197 st. 1 KZH, te podveo utvrđeno ponašanje pod zakonski opis toga krivičnog djela, nije povrijedio krivični zakon, a za sve je to dao valjano obrazložene razloge, koje u cijelosti prihvaća i ovaj drugostepeni sud.

Prvostepeni sud nije, ni tokom glavne rasprave, ni pri donošenju i izradi presude, počinio bitnih povreda odredaba krivičnog postupka.

Suprotno žalbenim navodima da bi bila, protivno zakonu, isključena javnost na glavnoj raspravi, ovaj sud nalazi da takova bitna povreda iz člana 364 st. 1 točka 4 ZKP-a nije počinjena.

Naime, mjere sigurnosti i mjere radi održavanja reda, poput osobnog pretresa slušatelja, prisustva stražara na sudskom hodniku, te legitimiranja i uzimanja osobnih podataka slušatelja, na koje se poziva žalitelj, nisu uskratile mogućnost prisustvovanja neodređenom broju slušatelja – odnosno u skladu su sa zakonom (član 294 ZKP-a) – a pored toga nisu takve (to jest spadaju u uobičajene takove mjere), da bi makar i posredno, na što aludira žalitelj, mogle dovesti do isključenja javnosti glavne rasprave (za koje zaključke, pored iznijetog i nema podloge u spisu).

Isto tako, u prvostepenoj presudi nisu počinjene bitne povrede odredaba

krivičnog postupka iz člana 364 st. 1 točka 11 ZKP-a, to jest nisu izostali razlozi o odlučnim činjenicama u pogledu postojanja bitnih elemenata krivičnog djela, a ni pojedinih djelova inkriminacije, što se navodi u sve tri žalbe.

Prvostepeni je sud određeno i iscrpno naveo dokaze na kojima temelji svoja utvrđenja i razloge zašto nalazi da su određene okrivljenikove tvrdnje lažne, dokaze i razloge na kojima temelji i utvrđenja o namjeri okrivljenika i dokaze i razloge o utvrđenjima za podobnost inkriminiranih tvrdnji da izazovu neraspoloženje i uznemirenje većeg broja građana, a isto tako i razloge zašto je pojedine inkriminacije našao nedokazanima, pa ih dakle i ispustio iz činjeničnog opisa.

Pri tome, valja napomenuti, da, ukoliko, žalitelju nalaže da se je na temelju inače točno reproduciranih dokaza trebalo izvesti drugačije zaključke nego što to čini prvostepeni sud, tad se tu ne radi o žalbenom razlogu zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, već je riječ o pitanju da li je činjenično stanje pravilno ili pogrešno utvrđeno.

Dalje, u pogledu te iste bitne povrede odredaba krivičnog postupka (iz člana 364 st. 1 točka 11 ZKP-a), ovaj drugostepeni sud nalazi da ona nije učinjena ni na način da ne bi bilo dato dostatno obrazloženje zašto su odbijani dokazni prijedlozi okrivljenika, postavljeni po njegovim braniteljima tokom dokaznog postupka.

Prvostepeni je sud dao razloge zašto je odbio te dokazne prijedloge, a jer ih opravdano smatra – unatoč njihovoj brojnosti – jednoznačnima, jer su svi usmjereni na dokazivanje da okrivljenikove tvrdnje nisu lažne (bilo da se odnose na događaje direktno vezane uz njega, bilo na doživljavanja drugih) – obrazložio je svoje odbijanje grupirajući te prijedloge i dajući obrazloženje odbijanja koje se odnosi na pojedinu grupu prijedloga, a postupajući tako nije postupio odredbi iz člana 357 st. 7 ZKP-a, jer se razlozi vezani za pojedinu grupu predloženih dokaza odnose na svaki pojedini prijedlog iz te grupe, pa nije bilo potrebno pojedinačno ih nabrajati i odvojeno obrazlagati.

Vezano za odbijanje dokaznih prijedloga obrane, u sve tri žalbe se navodi da je tim odbijanjem počinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 364 st. 2 ZKP-a, jer da je na taj način povrijeđeno okrivljenikovo pravo na obranu, a sve zbog povrede odredaba iz člana 15 i člana 4 ZKP-a.

Međutim, odbijanje prijedloga za izvođenje dokaza ne predstavlja povredu prava obrane, to jest bitnu povredu iz člana 364 st. 2 ZKP-a, jer prema odredbi iz člana 322 st. 2 ZPK-a, dokazivanje obuhvaća sve činjenice za koje sud smatra da su važne za pravilno presuđenje, a pitanje odbijenih dokaznih prijedloga valja posmatrati kroz aspekt potpunosti, odnosno pravilnosti utvrđenog činjeničnog stanja.

Zbog toga, na opisani način nije povrijeđeno ni načelo kontradiktornosti, pa niti zbog toga počinjena ista relativno bitna povreda odredaba krivičnog postupka.

Sve ovo (da se zapravo radi o žalbenom osnovu pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja) odnosi se i na navode žalbi da bi bile počinjene bitne povrede odredaba krivičnog postupka jer da se ne može ocijeniti vrijednost provedenih dokaza, pošto nisu suprotstavljeni drugim dokazima predloženima, a neprovedenima, kao i o povredi principa "audiatur et altera pars".

Pobijajući utvrđeno činjenično stanje, žalitelj u sve tri žalbe vrlo opširno vrši

analizu svakog pojedinog provedenog dokaza i opovrgava vjerodostojnost utvrđenja suda, temeljenih na provedenim dokazima, opet se pozivajući na potrebu provođenja dokaza predloženih od strane obrane, radi dokazivanja da su okrivljenik-ove tvrdnje istinite, odnosno da u njegovom postupanju nema namjere za izazivanje neraspoloženja, odnosno uznemirenja većeg broja građana.

Međutim, ovaj drugostepeni sud nalazi da nije ostvaren žalbeni osnov ni nepotpuno ni pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja.

To zato, jer je prvostepeni sud saslušao svjedoke koji imaju, prema sadržaju okrivljenikovih tvrdnji, neposredna saznanja o činjenicama koje on navodi, a ti svjedoci su odrekli postojanje tim činjenicama. Prvostepeni je sud opravdano povjerovao saslušanim svjedocima jer su njihovi iskazi u potpunosti suglasni i potkrijepljeni mnogobrojnim službenim izvještajima i dokumentima, pribavljenim tokom postupka, o boravku okrivljenika u pritvoru i na izdržavanju kazne, koja dokumentacija datira iz vremena na koje se odnose događaji povodom kojih je izdata, a žalitelji nisu svojim argumentima doveli u iole ozbiljniju sumnju vjerodostojnost navoda iz tih dokumenata, posebno ne aluzijama da bi oni bili sastavljeni upravo radi prikrivanja djelovanja, čije opisivanje se sada inkriminira okrivljeniku Dobroslavu Paragi.

Radi se, naime, o službenim izvještajima pojedinih organa drugima – povodom kontrole ili radi izvještavanja – i krajnje je neuvjerljiva i lišena logike tvrdnja da bi sva ta dokumentacija bila izdavana u naprijed spomenutom cilju.

Ovaj drugostepeni sud u potpunosti prihvaća stav prvostepenog suda: da nije bilo potrebe za provođenjem daljnjih dokaza, jer se oni, prema obrazloženju prijedloga, odnose ili na činjenice koje su utvrđene već spomenutim saslušanjem svjedoka i uvidom u dokumentaciju, ili predloženi svjedoci nemaju neposrednog saznanja o događajima o kojima je riječ, ili se dokazni prijedlozi odnose na činjenice i događaje koji nisu u neposrednoj vezi s okrivljenikom, ili se, pak, odnose na nebitne okolnosti. Naime, svjedoci koji bi trebali svjedočiti o svojim doživljajima, nevezano uz okrivljenika, ne mogu utjecati na utvrđivanje istinitosti tvrdnji okrivljenika Dobroslava Parage, jer je cijeli kontekst inkriminiranih članaka temeljen na navodima o osobnim doživljavanjima okrivljenika kao političkog zatvorenika, pa eventualno iskazivanje drugih osuđenika o činjenicama vezanima uz njih same, ne bi potkrijepilo navode Dobroslava Parage o tretmanu prema političkim osuđenima, već bi služile za ocjenjivanje stanja i uvjeta života u kazneno-popravnim domovima.

U pogledu namjere okrivljenika da iznošenjem lažnih tvrdnji izazove neraspoloženje i uznemirenje većeg broja građana, treba istaknuti da također žalbenim navodima nije dovedeno u sumnju pravilno utvrđenje prvostepenog suda o postojanju takve namjere kod okrivljenika Dobroslava Parage.

Imajući u vidu sve naprijed iznijeto o utvrđenju da su tvrdnje koje je iznio okrivljenik Dobroslav Paraga lažne, vezujući to uz činjenicu njegove obrazovanosti, koja mu nesumnjivo omogućuje da shvati doseg svojih tvrdnji, pravilno prvostepeni sud nalazi da je iznoseći lažne tvrdnje upravo ovakvog sadržaja – koje su nedvojbeno podobne da izazovu neraspoloženje i uznemirenost većeg broja građana – u sredstvima javnog informiranja, išao za ostvarivanje namjere da izazove takvo neraspoloženje i uznemirenost.

Kako su dakle u postupanju okrivljenika Dobroslava Parage, utvrđeni svi bitni elementi krivičnog djela širenja lažnih vijesti iz člana 197 st. 1 KZH to je osnovano prvostepeni sud okrivljenika i oglasio krivim za to krivično djelo, ne povrijedi viši pritom krivični zakon.

Krivični zakon nije povrijeđen niti time što je okrivljenik oglašen krivim da je iznosio lažne tvrdnje u broju 32 i 33 tjednika "Mladina" u intervjuu datom novinarki Bojani Leskovar, jer je nedvojbeno, suprotno stavu žalbe, da je upravo okrivljenik iznosio te tvrdnje, bez obzira što je članak potpisan po spomenutoj novinarki.

Temeljem člana 379 ZKP-a, ispitana je i odluka o krivičnim sankcijama (jer žalba podnijeta u korist okrivljenika sadrži u sebi i žalbu o krivičnim sankcijama), te ovaj drugostepeni sud nalazi da je prvostepeni sud pravilno utvrdio i ispravno ocijenio i društvenu opasnost okrivljenika i samog krivičnog djela, te na osnovu pravilno utvrđenih i ispravno ocijenjenih olakotnih okolnosti, s pravom izrekao uvjetnu osudu. Utvrđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci odgovara i težini djela i svim okolnostima slučaja, a vrijeme od tri godine je primjereni rok kušnje za ovog okrivljenika, što je sve prvostepeni sud ispravno obrazložio, te ovaj drugostepeni sud smatra da se još blažom utvrđenom kaznom s manjim rokom kušnje, ne bi ostvarila svrha uvjetne osude iz člana 51 KZJ unutar opšte svrhe krivičnih sankcija iz člana 3 KZJ.

Opravdano je prvostepeni sud našao i da je okrivljeniku Dobroslavu Paragi potrebno izreći mjeru sigurnosti zabrane javnog istupanja iz člana 67 KZJ, a pravilno određenim vremenom trajanja od tri godine i osnovano istovremeno određujući da će se uvjetna osuda opozvati u koliko okrivljenik prekrši izrečenu zabranu javnog istupanja u štampi, na radiju, televiziji i javnim skupovima, jer iz cijelog konteksta događaja za koji je osuđen i njegove ličnosti, kako pravilno utvrđuje prvostepeni sud, proizlazi nužnost izricanja takove mjere radi otklanjanja stanja i uvjeta koji bi mogli utjecati da okrivljenik u buduće vrši krivična djela.

Zbog svega izloženog, jer nisu ostvareni istaknuti žalbeni razlozi, a ispitivanjem prvostepene presude nije nađeno da bi bila počinjena koja apsolutno bitna povreda odredaba krivičnog postupka na koje se radi po službenoj dužnosti, odnosno povreda krivičnog zakona na štetu okrivljenika, valjalo je presuditi kao u izreci ove drugostepene presude, a posredno se napominje, da prigovore u pogledu mjesne nadležnosti nije moguće postavljati u žalbenom postupku, već – prema odredbi člana 441 st. 1 ZKP-a – do početka glavne rasprave.

Okružni sud u Zagrebu

U Zagrebu, dne. 29. rujna 1987. godine.

Zapisničar:
Falkenburger Olgica

Predsjednik vijeća:
Josip Golub

Vicei Karolj, 1987-1988 (Uvod)

Suđenje mađarskom književniku Vicei Karolju primer je kako se režim "borio protiv nacionalizma". Može se slobodno reći da su sva suđenja nacionalistima ugrožavala međunacionalne odnose daleko teže od postupaka koji su okrivljenom stavljeni na teret. Ovo pre svega zbog "metodologije" UDBE koja je konstruisala ove slučajeve po svom nahodaњу i pameti, uvek onda kada su politički činioци tražili "zaoštavanje borbe protiv nacionalizma", a onda i zbog slugeranjstva sudstva koje je prihvatilo kao svoj jedini zadatak da formalno stavi svoj "imprimatur" na bezakonje.

Takve presude nisu mogle imati nikakvu verodostojnost i nikakav autoritet i samo su izazivale snažan resantiman sunarodnika okrivljenog. Što je najgore, iza tih postupaka žrtve su, s pravom, videle državu, tj. Jugoslaviju. U svim "sredinama" (kako se tada govorilo) ovo je stvaralo uverenje da ih sama država progoni po nacionalnoj osnovi, te da takvu državu onda svakako teško mogu prihvatati kao svoju. Najgori nacionalisti i razbijači Jugoslavije nalazili su se pre svega u samoj vlasti koja se "borila s nacionalizmom", a ustvari se međusobno prepucavala iz sasvim egoističnih pobuda koje sa interesima njihovog naroda nisu imale nikakve veze. Lokalne i republičke "strukture" su ovakvim političkim procesima dokazivale svoju lojalnost političkom centru iz koga je deljena i milost i vlast. Sve se svodilo na neku vrstu povremenog ritualnog žrtvovanja po nekog od svojih sunarodnika na oltar "bratstva i jedinstva". Jasno je kako su ovo mogli upotrebiti nacionalisti kada je smrću Tita tog centra nestalo i kada se po vlast moralo ići "natrag u bazu", među svoje sunarodnike.

Često su nevina i banalna trvenja među pripadnicima izmešanih etničkih grupa, mešanjem države dobijala dimenzije političkih sukoba. "Zaštita" od strane takve države najteže je pogađala u realnim životnim odnosima upravo "zaštićenu grupu" u čije ime se vršilo nasilje i bezakonje, jer je prema njoj izazivala mržnju.

Pitanje je da li je uništenju Jugoslavije više doprinelo to što je bila multietična ili što je bila "zemlja bezakonja" (M. Đilas).

Optužnica Višeg javnog tužilaštva

VIŠE JAVNO TUŽILAŠTVO

S u b o t i c a

Posl. br. Kt. 58/87

Dana: 04. 12. 1987. godine

VIŠEM SUDU U SUBOTICI

Na osnovu čl. 45 st. 2 tač. 3 ZKP podižem

OPTUŽNICU

Protiv:

VICEI KAROLJA, od oca Martona i majke Fendrik Julije, rođen 08. jula 1944. godine u Senti, Mađar, državljanin SFRJ, nastavnik osnovne škole, neoženjen, otac jednog maloletnog deteta, zaposlen u RO "Napredak" u Senti, osuđivan presudom Okružnog suda u Subotici, pod br. K 74/76 od 15. 02. 1977. godine, zbog krivičnog dela – neprijateljska propaganda – iz čl. 118 st. 1 KZ, na kaznu strogog zatvora od dve godine. Kaznu izdržao, sa stanom: Senta, ul. 29. novembra br. 38, sada se nalazi u pritvoru od 05. novembra 1987. godine,

da je:

u periodu između 1980. i decembra 1986. godine u Senti, u svom stanu, u stanu svojih poznanika i na drugim mestima tokom razgovora u nameri izazivanja razдора između naroda i narodnosti koji tu žive, komentarisao njihov međusobni odnos i položaj, naglašavajući: da bi Vojvodina i danas trebala pripadati Mađarskoj, da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda, pošto je Vojvodina otepljena od Mađarske, te da je na taj način u potpunosti umanjena mogućnost književne, duhovne i opšte kulturne nadgradanje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti, da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara, da je sprečeno otvaranje eksperimentalnog pozorišta na mađarskom jeziku, da je teže organizovati priredbe na mađarskom jeziku nego na drugom jeziku, da se književni tekstovi čiji su autori pripadnici mađarske narodnosti strožije kontrolišu, pogotovo ako se radi o tekstovima koji govore o položaju mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim, da su studenti mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju jer im nije obezbeđena nastava i literatura na maternjem jeziku, da građani

mađarske narodnosti moraju znati srpsko-hrvatski jezik dok građani slovenskog porekla ne moraju znati mađarski jezik, da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj, da Mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinosi i kolonizacija i mešoviti brakovi, u razgovoru o SR Hrvatskoj isticao da je tamo veća sloboda nego u SAP Vojvodini, da bi trebala da bude nezavisna Hrvatska, da stanovništvo srpske nacionalnosti treba iseliti iz Vojvodine, da su na visokim funkcijama u Vojvodini pripadnici srpskog naroda, a da su pripadnici mađarske narodnosti na nižim funkcijama, u više mahova potcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući da mu je dosta te "brdske" i "južnjačke" muzike, nadalje, da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima "Šta hoće tu taj Srbin", da su pripadnici slovenskih naroda u povoljnijem položaju, jer kada učine neki prekršaj blaže se kažnjavaju, da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić",

čime je izvršio krivično delo – izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz čl. 134 st. 1 Krivičnog zakona SFRJ.

PREDLAŽEM

da se u ovom predmetu zakaže i održi glavni pretres na koji da se pozovu:

- a) viši javni tužilac,
- b) okrivljeni,
- c) branilac okrivljenog:
 - Konc Ištvan, advokat iz Kanjiže
- d) svedoci:
 - Menjhart Hajnalka, Senta, Novosadska br. 10,
 - Hegediš Žužana, Senta, Bakoš Kelmana br. 25,
 - Djetvai Erzebet, Senta, Doža Đerđa br. 7/a,
 - Pisar Agneš, Novi Sad, Bulevar 23. oktobra br. 22/38,
 - Puškaš Magdolna, Senta, Nađ Abonji Vince br. 14,
 - Deme Ester, Senta, Muškatirovićeva br. 18,
 - Fodor Ištvan, Kevi Buranj šor, Petefi brigada 13,

da se izvrši uvid u kriminalističku evidenciju za okrivljenog.

Predlažem da se protiv okrivljenog VICEI KAROLJA produži pritvor na osnovu čl. 191 st. 2 tač. 1 i 3 ZKP-a, jer postoji bojazan odnosno okolnosti koje ukazuju na opasnost od bekstva i bojazan da će ponoviti krivično delo.

Obrazloženje

Protiv okrivljenog Vicei Karolja sprovedena je istraga u pravcu krivičnog dela iz dispozitiva tj. u pravcu krivičnog dela – izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz čl. 134 st. 1 Krivičnog zakona SFRJ, s tim što je prema njemu određen i pritvor dana 05. novembra 1987. godine na osnovu čl. 191 st. 2 tač. 1 i 2 ZKP-a.

Okrivljeni je tokom istrage u celosti negirao izvršenje krivičnog dela koji mu se pripisuje, navodeći, da nikada ni u njegovom stanu, ni u stanu drugih lica, niti pak, na drugim mestima takve izjave, koje su naznačene u zahtevu za sprovođenje istrage, nije dao niti oseća tako da bi uopšte takve izjave mogao dati. Dozvoljava da je uopšteno razgovarao i dao izjave o tome, da među ljudima postoje razlike, koje razlike ljudi mogu da iskoriste baš u smislu izazivanja nacionalne netrpeljivosti i razdora i da razlike među ljudima postoje po raznim vidovima kao na primer: u fizičkom izgledu, boji, znanju i veri, te da se to može iskoristiti za izazivanje netrpeljivosti, ali da se on sa time ne slaže tj. ne slaže se sa time da se ovakve razlike u druge svrhe iskoriste. Za neke od saslušanih svedoka tokom istrage, tvrdi, da ga zlonamerno te-
rete.

Tokom istrage su saslušani svedoci, većinom prijatelji, dobri poznanci okrivljenog, te lica sa kojima je okrivljeni zajedno radio. Iz njihovih iskaza jasno proizilazi da je okrivljeni Vicei Karolj u periodu između 1980. i decembra 1986. godine u Senti, tokom razgovora sa ovim licima i sa drugim licima koji su bili u njihovom društvu, tokom razgovora u nameri izazivanja razdora između naroda i narodnosti, koji tu žive, komentarisao njihov međusobni odnos i položaj. Iz njegovih datih komentara jasno proizilazi da je to činio u nameri izazivanja nacionalnog razdora između naroda i narodnosti koji žive na ovom području. Naglašavao je, da bi Vojvodina i danas trebala pripadati Mađarskoj, jer nekada je pripadala Mađarskoj, da stanovništvo srpske nacionalnosti treba iseliti iz Vojvodine, da su na visokim funkcijama u Vojvodini pripadnici srpskog naroda, a da su pripadnici mađarske narodnosti na nižim funkcijama; da bi trebala da bude nezavisna Hrvatska, da je u SR Hrvatskoj veća sloboda nego u SAP Vojvodini; otvaranje eksperimentalnog pozorišta u SR Srbiji i SR Hrvatskoj komentarisao rečima "Vidi, vidi, oni mogu slobodno da osnuju, a nas su u tome sprečili". Slušajući tranzistor prilikom emitovanje srpske narodne muzike u više mahova potcenjivački naglašavao da mu je dosta te "brdske" i "južnjačke" muzike. Isticao je da ne voli zajedno u kancelariji raditi sa Srbima, koji po njemu mogu pogrešno da protumače njegova mišljenja i stavove, a izlazak radnog druga iz kancelarije je komentarisao sa rečima "šta tu hoće taj Srbin ili Srkinja". Isticao je, da je prema Mađarima u Vojvodini vršena nepravda pošto je Vojvodina otcpljena od Mađarske i da je na ovaj način umanjena mogućnost književne, duhovne i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti. U odnosu na književne tekstove, čiji su autori pripadnici mađarske narodnosti, tvrdio da je "cenzura" mnogo oštrija nego prema tekstovima čiji su autori pripadnici drugih naroda, pogotovu ako se radi o tekstovima koji govore o položaju pripadnika mađarske narodnosti u Jugoslaviji, jer se takvi tekstovi proglašavaju nacionalističkim. U vezi studenata i studiranja, odnosno uslova studiranja, iznosio je da studenti mađarske narodnosti nemaju ravnopravne uslove studiranja, te da im nije obezbeđena literatura i nastava na maternjem jeziku. Po njemu, neravnopravan položaj Mađara u Vojvodini ogleda se i u tome da nemaju mogućnost da gledaju pozorišne predstave na mađarskom jeziku, ili ako ih i imaju to je nedovoljno, s obzirom na brojnost Mađara. Iznosio je, da kolonizacija i mešoviti brakovi pomažu asimilaciji Mađara i mađarska nacija polako nestaje, da građani mađarske narodnosti moraju znati srp-

skohrvatski jezik, dok građani slovenskog porekla ne moraju znati mađarski jezik. Po njegovom komentaru, slovenski narodi su u povoljnijem položaju i kad učine neki prekršaj, jer se blaže kažnjavaju, da je teže organizovati priredbe na mađarskom nego na drugom jeziku. Vezano za poznanicu, inače Mađaricu, koja se zabavljala sa Srbinom govorio da više nije prava Mađarica i da se "utopila". Kod zapošljavanja, po njemu, imaju prednosti oni koji se prezivaju na "ić" ili "vić".

Imajući u vidu izneto, i tokom istrage utvrđeno činjenično stanje, nalazim da je okrivljeni Vicei Karolj izvršio krivično delo kojim se tereti, da se u njegovim radnjama stiču svi elementi krivičnog dela iz čl. 134 st. 1 KZ SFRJ tj. krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti.

Viši javni tužilac
Tomislav Vidaković

Presuda Višeg suda u Subotici

Posl. Br. II K. 64/87-36
Subotica,
19. februar 1988. godine

U IME NARODA !

Viši sud u Subotici, kao krivični, sastavljen u veću od sudije Salatić Milovana, kao predsednika veća i sudija porotnika Čonka Lasla i Dobo Ester, kao članova veća, sa zapisničarom Dulić Nedeljkom, u krivičnom predmetu protiv okr. VICEI KAROLJA zbog krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti, iz čl. 134 st. 1 KZ SFRJ (KZJ), postupajući po optužnici VJT Subotica, br. Kt. 58/87 od 4. decembra 1987. godine, koja optužnica je precizirana u toku dokaznog postupka na glavnom pretresu od 19. februara 1988. godine, sud je na dan 11., 12. i 19. februara 1988. godine, održao usmeni, glavni javni pretres, u prisustvu zamenika VJT-a iz Subotice, Nađ Mihalja, te u prisustvu okr. Vicei Karolja i njegovih branilaca, advokata Konc Ištvana iz Kanjiže i advokata Srđe M. Popovića, iz Beograda, te je sud istog dana, tj. 19. februara 1988. godine, doneo, i javno objavio sledeću

Presudu

Okrivljeni Vicei Karolj iz Sente, ul. 29 .novembra br. 38, koji je rođen 8. jula 1944. godine, u Senti, od oca Martona, i majke Julije, rodene Fendrik, Madar, državljanin SFRJ, po zanimanju nastavnik Mađarskog jezika i književnosti, zaposlen kao obračunski službenik za lične dohotke u Kudeljari "Napredak" iz Sente, razveden, otac jednog deteta starosti od 13 godina, koje dete živi kod majke, pismen, završio I stepen Filozofskog fakulteta, vojni rok služio u toku 1964. godine, u Karlovcu i nakon 5 meseci odušten iz JNA, zbog psihopatije, te je proglašen stalno nesposoban za služenje vojnog roka, navodno se ne vodi u VE SO Senta, bez čina, u rezervi, ne odlikovan, sa mesečnom zaradom od 120.000,00 din. Vlasnik 1/6 dela kuće u Senti, vlasnik putničkog vozila marke "Citroen-Dijana", osuđivan od strane Okružnog suda u Subotici 15. februara 1977. godine, presudom br. K. 74/76, zbog krivičnog dela neprijateljske propagande, iz čl. 118 st. 1 KZ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 2 (dve) godine, koju kaznu je izdržao do 13. januara 1978. godine, po znanju ovoga suda protiv njega se ne vodi krivični postupak za koje drugo krivično delo, u pritvoru u Međuopštinskom zatvoru u Subotici od 5. novembra 1987. godine, od 10 časova

kriv je

što je:

u periodu između 1978. i decembra 1986. godine, u Senti i u svom stanu, tokom razgovora u nameri izazivanja razdora između naroda i narodnosti koji tu žive, komentarisao njihov međusobni odnos i položaj, naglašavajući: da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda, pošto je Vojvodina otepljena od Mađarske, te da je na taj način u potpunosti umanjena mogućnost književne, duhovne, i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti, - da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Madara, - da se književni tekstovi čiji su autori pripadnici mađarske narodnosti strožije kontrolišu pogotovu ako se radi o tekstovima koji govore o položaju mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim, - da su studenti mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju, jer im nije obezbeđena nastava i literatura na maternjem jeziku, - da mađarska narodnost polako nestaje, čemu doprinose i mešoviti brakovi, - a u više mahova podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući da mu je dosta te "brdske" i "južnjačke" muzike, - nadalje da ne voli raditi sa Srbima, u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije, rečima "šta hoće tu taj Srbin", - da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić"

čime je izvršio krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti, iz čl. 134 st. 1 KZ SFRJ, pa ga sud na osnovu citiranih zakonskih propisa, kao i na osnovu člana 5, 33, 34, 36, 38 i 41 KZ SFRJ, te na osnovu člana 95 i 108 ZKP,

Osuđuje

NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 2 (DVE) GODINE I 6 (ŠEST) MESECI.

U izrečenu kaznu zatvora okrivljenom se u smislu čl. 50 KZ SFRJ, uračunava vreme provedeno u pritvoru i to: računajući od 5. novembra 1987. godine, od 10 časova, - pa do pravosnažnog okončanja krivičnog postupka.

Obavezuje se okrivljeni da plati ovome sudu na ime paušala iznos od 20.000,00 dinara (slovima: dvadesethiljadadinara), a na ime troškova krivičnog postupka da plati sudu iznos od 5.140,00 dinara (slovima: pethiljadastočetredesetdinara), a sve to u roku od 15 dana, po pravosnažnosti ove presude, a pod pretnjom prinudnog izvršenja.

Troškovi prevođenja sa mađarskog na srpskohrvatski jezik isplaćen je tumaču

Čapo ing. Ladislavu iz Subotice, u iznosu od 25.500,00 dinara (slovima: dvadesetpetihiljadapetstotinadinara), u celosti padaju na teret budžetskih sredstava Višeg suda u Subotici, - shodno imperativnoj odredbi čl. 95 st. 5 ZKP.

Odštetni zahtev prema okrivljenom nije postavljen.

Objasnenje

Na dan 4. decembra 1987. godine, prispela je ovome sudu optužnica VJT Subotica, pod br. Kt. 58/87 od 4. decembra 1987. godine, protiv okr. Vicei Karolja zbog krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz čl. 134 st. 1 KZ SFRJ, "da je u periodu između 1980. i decembra 1986. godine, u Senti, u svom stanu, u stanovima svojih poznanika i na drugim mestima tokom razgovora u nameri izazivanja razdora između naroda i narodnosti koji tu žive, komentarisao njihov međusobni odnos i položaj, naglašavajući: da bi Vojvodina i danas trebala pripadati Mađarskoj, da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda, pošto je Vojvodina otrepljena od Mađarske, te da je na taj način u potpunosti umanjena, mogućnost književne, duhovne, i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti, da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara, da je sprečeno otvaranje eksperimentalnog pozorišta na mađarskom jeziku, da je teže organizovati priredbe na mađarskom jeziku nego na drugom jeziku, da se književni tekstovi čiji su autori pripadnici mađarske narodnosti strožije kontrolišu, pogotovu ako se radi o tekstovima koji govore o položaju mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim, da su studenti mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju, jer im nije obezbeđena nastava i literatura na maternjem jeziku, da građani mađarske narodnosti moraju znati srpskohrvatski jezik dok građani slovenskog porekla ne moraju znati mađarski jezik, da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj, da mađarska narodnost polako nestaje, čemu doprinosi i kolonizacija i mešoviti brakovi, u razgovoru o SR Hrvatskoj isticao da je tamo veća sloboda nego u SAP Vojvodini, da bi trebalo da bude nezavisna Hrvatska, da stanovništvo srpske nacionalnosti treba iseliti iz Vojvodine, da su na visokim funkcijama u Vojvodini pripadnici srpskog naroda a da su pripadnici Mađarske narodnosti na nižim funkcijama, u više mahova potcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući da mu je dosta te "brdske" i "južnjačke" muzike, nadalje da ne voli raditi sa Srbima, i u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima "šta hoće tu taj Srbin", da su pripadnici slovenskih naroda u povoljnijem položaju, jer kad učine neki prekršaj blaže se kažnjavaju, da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić".

Na glavnom pretresu od 19. februara 1988. godine, a nakon okončanog dokaznog postupka, zamenik VJT je precizirao pismeno podnetu optužnicu na taj način što u drugom redu izreke posle reči "u periodu između" broj "1980", treba brisati i umesto toga treba ubaciti broj "1978".

Nakon toga u završnoj reči stranaka, zamenik Višeg javnog tužioca je izjavio da u

celosti ostaje kod podnete optužnice, sa datim činjeničnim opisom, jer smatra da su navodi optužnice u celosti dokazani, te da je dokazano da je okr. Vicei Karolj izvršio krivično delo kojim se tereti i to krivično delo iz čl. 134 st. 1 KZ SFRJ. Dodao je da svedoke možemo grupisati, pa tako u tom svetlu ceniti njihove iskaze i iz njihovih iskaza izvući jednu logičnu celinu. Dodao je, da treba imati u vidu nepobitnu činjenicu da su svi svedoci u celoj fazi postupka bili pravilno u duhu ZKP-a, i izričito upozoreni da trebaju govoriti istinu, a isto tako su bili upozoreni i na posledice davanja lažnog iskaza. Dodao je da su svedoci dali svoj iskaz kod istražnog sudije, na zapisnik u prisustvu okrivljenog i njegovog branioca, a niko od tih svedoka nije se pozivao kod istražnog sudije na to da su pod nekim i nečijim pritiskom. Dodao je da je logičan zaključak da su inkriminisane reči koje su spominjale svedokinje Deme Ester i Pisar Agneš objektivno i izrečene u takvom smislu kako su prezentirane istražnom sudiji. Dodao je da sledeću grupu svedoka čine Menjhart Hajnalka i Fodor Ištvan, a ovi svedoci su na glavnom pretresu u celini menjali svoj iskaz dat kod istražnog sudije. Dodao je da ovi svedoci navode da su u prethodnom postupku iskaz dali pod pritiskom i da to znači da kod istražnog sudije nisu govorili istinu, već istinu govore sada na glavnom pretresu. Dodao je da ovi svedoci objašnjavaju kakav je vršen pritisak na njih, i navode da su imali problema - da su bili na izdržavanju kazne, ili ih je očekivala kazna koju su trebali izdržati, i da su bili pod psihičkim pritiskom i takav pritisak i uopšte takav njihov status je doveo do takvog iskaza kod istražnog sudije. Nadalje je, zamenik VJT-a izjavio da je opšte poznato da građani prilikom davanja iskaza pred državnim organima svakako osećaju određeni pritisak i određenu neugodnost, - to se odnosi na postupak koji je javan, pred sudom, - i tu se postavljaju neočekivana, nezgodna pitanja, pitanja sa kojima ako dajemo na njih odgovore možemo nekom naneti određeno zlo. Po stanovištu zamenika VJT-a, ovi svedoci ne govore o pritisku takve vrste i takvog intenziteta, koji bi mogli opravdati davanje takvog iskaza kakav iskaz su dali. Nadalje, je dodao da ovi svedoci spominju da su se plašili od organa bezbednosti. Dodao je zar nisu mogli reći istražnom sudiji ili tamo prisutnom braniocu, tamo prisutnom zameniku tužioca, pa i samom okrivljenom da su pod pritiskom. Dodao je da je čudno to da kod dva lica, a tu misli na svedoke Menjhart Hajnalku i Fodor Ištvana, nakon nekoliko meseci od njihovog saslušanja kod istražnog sudije pa do glavnog pretresa prestaje taj strah - koji strah je kod njih navodno tako dominirao prilikom davanja iskaza kod istražnog sudije. Svedokinja Menjhart Hajnalka je bila i u Višem javnom tužilaštvu pa je i tamo dala pismenu izjavu na Mađarskom jeziku gde je kako ona sama kaže s njom prijateljski razgovarano, nije se mogla eventualno požaliti ili pak tražiti zaštitu. Ova svedokinja u bitnim crtama kod istražnog sudije ponovila je ono što je rekla na zapisnik Javnog tužilaštva, istina ta izjava data u tužilaštvu nema procesnog značaja. Nadalje je dodao da menjati iskaz u celosti iz razloga na koje razloge se pozivaju ova dva svedoka su takve prirode da se mogu tretirati neživotnim razlozima. Nadalje, još nešto, zašto bi bio interes organa bezbednosti da pritiskom na svedoke insceniraju jedan ovakav složen i veoma osetljiv proces. Nadalje je dodao da svedoci: Djetvai Eržebet, Puškaš Magdolna i Hegediš Žužana, su tokom postupka bili dosledni u svojim iskazima, jer ono što su rekli kod istražnog sudije u bitnim crtama i suštinski

su ponovili i na glavnom pretresu. Nadalje svjedoci: Pisar Agneš i Deme Ester, po stanovištu optužbe, čine sledeću grupu svjedoka i to grupu u smislu ocene i tu- mačenja njihovih iskaza. Naime, na glavnom pretresu ovi svjedoci su potvrdili svoje iskaze iz prethodnog postupka, dajući međutim poseban komentar inkriminisanim rečima. Tako svjedokinja Deme Ester navodi da sa okrivljenim nije bilo prepirki zbog toga što se zabavlja sa momkom Srbinom i da je nju istražni sudija pogrešno shvatio. Vezano za "utapanje" među Srbe, svjedokinja ponovo daje komentar i ublažava smisao reči navodeći da je okrivljeni Vicei njoj to govorio vezano i za Indijance koji su u Americi na izvestan način se utopili i postali Amerikanci. Ova svjedokinja isto tako daje komentar i ublažava težinu onog dela njenog iskaza datog kod istražnog sudije gde se govori o tome da je okrivljeni njoj rekao da kod za- pošljavanja prednost imaju oni čija se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić". Nadalje je zamenik VJT-a dodao da Deme Ester pored toga navodi i to, da je njoj okrivljeni iz šale "barem ona tako misli" rekao da Mađarica treba da se zabavlja sa Mađarem. Isto tako i svjedokinja Pisar Agneš na glavnom pretresu daje komentar svom iskazu datog kod istražnog sudije. Tako rečima "da su njih sprečili u otvaranju eksperimen- talnog pozorišta", a tu misli na okrivljenog Viceija, te je dodala da je po njoj okrivljeni to govorio misleći na sebe. Nadalje je dodao svjedokinja Deme Ester je prirodno inteligentna, vrlo rečita i snalažljiva, pa se i time može objašnjavati njen odnos prema njenom iskazu iz prethodnog postupka, s tim više što je ona ovde i na glavnom pretresu kategorično navela da su sa njom radnici SUP-a bili korektni. Ovakve dopune u iskazu ove svjedokinje mogu se objasniti da je ona na glavnom pretresu nastojala olakšati položaj okrivljenog i smanjiti njegovu krivičnu odgovor- nost. Dodao je, da je u praksi pravosudnih organa poznato da svjedoci tokom postupka menjaju iskaz, s tim više su ohrabreni da to čine kada je u pitanju njihov dobar prijatelj ili pak poznanik, a to čine i svesno znajući da mogu sebe izložiti krivičnom gonjenju zbog davanja lažnog iskaza. Dodao je da to čini svjedok Fodor Ištvan, koji istina nije bio toliko blizak okrivljenom, međutim njegov buran život i iskustvo pred pravosudnim organima i u krivičnom postupku su ga ohrabрили. To se vidi i iz njegove snalažljivosti na glavnom pretresu kada je rekao da se ne seća da je bio upozoren kod istražnog sudije na to da je dužan govoriti istinu i da ne sme prećutati određenu činjenicu. Dodao je da imajući u vidu iskustvo pa i samog istražnog sudije, pa i branioca, pa i zamenika Tužioca, ovakva tvrdnja ovog svjedoka je isključena. Dodao je, da ako u ovom svetlu cenimo i gledamo iskaze ovih svjedoka na glavnom pretresu i onda se vraćamo na njihove iskaze u prethodnom postupku i dolazimo do logičnog zaključka da su oni istinu govorili kod istražnog sudije. Dodao je da svjedoci koje je predložila odbrana, tvrde da okrivljeni nije ispoljavao takvu delatnost kako to tvrdi optužba, - postoji mogućnost da u njihovom prisustvu nije, međutim sa time se još ne isključuje, ne demantuje tvrdnja svjedoka koji ga terete, s tim više što je u pitanju bilo spontano društvo odnosno nehetoregeno društvo, ne uvek u istom sastavu i ne uvek sa istom temom razgovora. Dodao je, da je odbrana na glavnom pretresu stavila primedbu na korišćenje pismenih izjava saslušanih svjedoka, a datih organima SUP-a. Dodao je, da smatra da su te izjave u prethodnom postupku korektno u duhu odredaba ZKP korišćene, nisu zloupotrebljavane, s tim

više u pitanju je verbalni delikt. Svi svedoci su kod istražnog sudije ponovili svoje saznanje vezano za zahtev za sprovođenje istrage, dali odgovor na postavljena pitanja, a vezana za inkriminisane reči. Nadalje je zamenik VJT-a u svojoj završnoj reči izneo da krivično delo koje se stavlja na teret okrivljenom jeste jedan od oblika napada na Bratstvo-Jedinstvo, i ravnopravnost naroda i narodnosti koji tu žive, - a Bratstvo-Jedinstvo i ravnopravnost traže, i predpostavljaju uvažavanje i poštovanje određenih specifičnosti i traže međusoban tolerantan odnos. Okr. Vicei Karolj je svojim ponašanjem podsticao izolaciju, negirao solidarnost, podcenjivao istorijske, kulturne tekovine drugih nacija, zatim je imao odbojan stav prema drugim nacijama koje tu žive. Nadalje je zamenik VJT-a izjavio da je okrivljeni osporavao tekovine NOB-a, nastojanja našeg samoupravnog socijalističkog društva i poretka da svakom koji tu živi ova domovina bude istinska i voljena domovina koja se temelji na Bratstvu-Jedinstvu i ravnopravnosti. Dodao je da naše društvo priznaje i poznaje, a što je prirodno, određene protivurečnosti, probleme, koji se ponekada održavaju neminovno i na međunacionalne odnose, postoje izvesni objektivni i subjektivni propusti i nedoslednosti na planu negovanja i ostvarivanja ravnopravnosti, Bratstva i Jedinstva, - ali sve to još ne daje nikome pravo da daje ovakvu zlonamernu i neistinitu ocenu i komentar stanja kod ovakvog inače vrlo osetljivog pitanja. Dodao je, da imajući u vidu istaknuto, da smatra da je okrivljeni izvršio krivično delo kojim se tereti i da je to činio umišljajno u nameri izazivanja mržnje i razdora između naroda i narodnosti koji tu žive i da je sa time izvršio krivično delo kojim se tereti. Na kraju je predložio ukoliko sud smatra da navodi optužnice stoje, a isto tako i elementi krivičnog dela za koje se tereti, da moli sud da se okrivljeni proglašeni krivim i kazni po zakonu, - a da se prilikom odmeravanja kazne cene sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, a da sud vodi računa o stepenu društvene opasnosti krivičnog dela i izvršioca, da vodi računa o tome da je okrivljeni već bio kažnjavan za srodno krivično delo, a isto tako da ceni nepobitnu olakšavajuću okolnost, a to je njegovo narušeno zdravstveno stanje. Na kraju je predložio produženje pritvora, jer postoji bojazan da će okrivljeni ponoviti krivično delo puštanjem na slobodu.

Na glavnom pretresu okrivljeni Vicei Karolj je izjavio da je razumeo navode pročitane optužnice i da u toj optužnici jedino su tačni podaci o njegovim generalijama, dok svi ostali navodi optužnice nisu istiniti. Dodao je da svi predloženi svedoci iz optužnice mu nisu bliski poznanici i da je on sa njima kontaktirao površinski, da su njega one mlade devojke interesovale kao ženske, a nisu mu bili duhovni partneri. Nadalje, okrivljeni je dodao da navodi optužnice u vezi odcepljenja, spavanja, iseljenja, su takve apsurdne da o njima nije ni sam u sebi razmišljao. Misli da je rekao da političke teme i teme iz umetnosti nije razmatrao sa nabrojanim svedocima. Nadalje je izjavio da mu je početkom prošle godine vlasnik kafane "Bali" u Senti Bali Ferenc kazao da ima znanja o tome da Hegediš Žužana njegova kelnerica, ima zadatak da prikuplja podatke o njemu, da su je izučili kakva pitanja da mu postavi, da vrši potajni pretres u njegovom stanu i da je morala potpisati neku izjavu da će saradivati sa islednicima. Nadalje je okrivljeni izjavio da je bio svestan da je pod kontrolom, pa prema tome ni u kom slučaju se nije upuštao u razgovore sa takvim temama, kakve se navode u optužnici. Nadalje, je dodao da intimnosti između njih

nije bilo misleći na svedoke devojke, izuzev sa Pisar Agikom i donekle sa Deme Ester. Dodao je, da veći deo tih svedoka su neuravnotežene, jedna je imala peri-od alkoholizma – čak je isprobala i drogu, dve devojke su pokušavale i samoubistva, a jedan svedok muškarac je veći kriminalac nego što je o njemu pre mislio, a misli na svedoka Fodora. Jedna svedokinja je pokušala dva puta bekstvo preko granice, nadalje je dodao da što se tiče govora o “brdskim pesmama”, da može reći da se u dnevnoj štampi svakodnevno mogu sresti članci protiv kiča. Tako časopis “Uj simpozijum” za novembar i decembar mesec 1987. godine, u članku Kontra Ferenca na strani 32 kada piše o estradnoj muzici koristi termin “Brdski tango”. Nadalje je dodao da kada se sakupljalo društvo u njegovom stanu jezgro društva je razgovaralo, a to jezgro čine on, Tari Ištvan, Varga Zoltan, dr Janković Vojislav i niko drugi. Nadalje je okrivljeni na glavnom pretresu negirao da bi rekao bilo koju inkriminaciju iz pročitane optužnice. U vezi svedoka Pisar Agneš okrivljeni je izjavio da mu je bila devojka od avgusta 1981. pa do maja meseca 1983. godine. Što se tiče Djetvai Eržebet, ona nikada nije dolazila kod njega u stan i sa njom je radio oko 3 godine u preduzećima “Šampinjon” u Senti i sa njom se upoznao na radnom mestu jer je radio sa njom u istoj kancelariji. Dodao je da sa Djetvai Eržebet jedno duže vreme nije razgovarao a posle su se pomirili i imali pasivan odnos. Što se tiče Puškaš Magdolne okrivljeni je izjavio da je ona jedno kraće vreme radila sa njim u istoj kancelariji u preduzeću “Šampinjon”, ona nikada nije bila kod njega u stanu, a sa njom nije u zavadi. Što se tiče Menjhart Hajnalke, okrivljeni je izjavio da je prvo upoznao njenu sestru Katalinu, pa je preko nje upoznao Menjhart Hajnalku, - a inače Menjhart Katalina živi zajedno sa njegovim drugom Gordoš Jeneom. Dodao je da imenovana Menjhart Hajnalka je retko kod njega bila na stanu i da oni nisu bili jedno drugome simpatični, pa tako kada je jednom bio sa njom na moru, oni su se posvađali i on je nju tamo ostavio i vratio se sa druge dve devojke. Što se tiče Hegediš Žužane okrivljeni je dodao da je nju upoznao kada ga je stopirala i posle toga se veoma začudio kada se jednom pojavila kod njega u stanu, a sa njom nije u zavadi.

Što se tiče Deme Ester, okrivljeni je izjavio da mu je ona bila učenica dok je radio kao nastavnik, a bliži odnos sa njom je uspostavio mnogo kasnije i to poluintimni, a inače sa njom nije u zavadi. Što se tiče Fodor Ištvana okrivljeni je izjavio da ga je upoznao u fabrici konzervi “Šampinjon” u Senti u toku 1984. godine ili 1985. godine, i on je radio u proizvodnji. Dodao je da Fodor Ištvan nije nikada kod njega ulazio u stan, već je samo jednom prilikom doveo jednog čoveka iz Tornjoša. Na kraju okrivljeni je izjavio da uopšte nema želju, ni takav osećaj da bi izazivao nacionalni razdor ili netrpeljivost između naroda i narodnosti, jer hoće da bude u dobrim i prijateljskim kontaktima kod svojih komšija, pa nadalje sa celim svetom.

Nakon što je zamenik Javnog tužioca na glavnom pretresu od 19. februara 1988. godine izvršio preciziranje pismeno podnete optužnice, a na pitanje suda, okrivljeni je izjavio da je razumeo preciziranje teksta podnete optužnice, ali da on bez obzira na ispravku vremena događaja u potpunosti odbija da bi počinio ovo krivično delo.

U završnoj reči stranaka branilac okrivljenoga – advokat Srđa Popović je izjavio da je sumnjao da će trebati da da završnu reč misleći da će tužilac odustati od optužnice i lokalizovati greške iz mesta gde su se izjave napisale, a to je SUP. Dodao

je, da pred njihovim očima stvar je potonula, a to govori u vezi objašnjenja tužioca, jer za 25 godina prakse ovo još nije čuo. Okrivljenom se stavlja na teret teško delo i po moralnim posledicama, a utisak je da je okrivljeni žrtva. Optužnica je građena na nesolidnim osnovama. Dodao je da tužilac pokušava da nađe neko opravdanje za ovo što se dogodilo navodeći da se radilo o nezgodnim pitanjima, međutim već svi svedoci govore da su bili u šoku, a na glavnom pretresu niko nije bio u šoku. Dodao je da se tužilac pita zašto bi to radili radnici SUP-a, a nažalost ovakve se stvari događaju, kao što je slučaj sa osuđenim Ćukom u Sarajevu, Rankom Čičak u Novom Sadu, u vezi Imama iz Zenice, Muslimanima. Dodao je nadalje da je jedna svedokinja spominjala da se plašila da će je lišiti slobode, a svedoci nemaju snage da povuku iskaz onog momenta. Nadalje je dodao da je Hajnalka povukla iskaz, a to su pročitali i svedoci. Svedoci su pisali izjave i na taj način se htelo svedocima da vežu ruke. Što se tiče svedoka Fodora, dodao je da treba reći da je Fodor bio u zatvoru i pušten je da dođe slobodno kod istražnog sudije, a nakon toga se vratio u zatvor, - svedok Fodor nije blizak okrivljenome i oni su slučajni poznanici, a ostali prijatelji Vicei Karolja za Fodora nisu ni čuli. Nadalje je dodao, da što se tiče svedoka Hegediš Žužane ona sama kaže da je interesuje seks, zabava i disko, i da nju druge teme nisu interesovale, a ispada da Vicei Karolj svojim bližim poznanicima nije pričao te teme, već jedino Hegediš Žužani. Nadalje je dodao da jedino svedok Hegediš Žužana tvrdi da se ni u SUP-u nije plašila, odgovorala je samo sa "da" ili "ne" i u istrazi je rekla isto sa navedenim konstatacijama, međutim, ista svedokinja na glavnom pretresu nije kategorična pred kojim je konkretnim licima Vicei Karolj to govorio.

Zbog toga se iskaz te svedokinje ne može proveriti. Dodao je da sestra Hegediš Žužane ima 14 godina, a iz Sente u Suboticu je mogla doći izjutra vozom u 6 časova, pa prema tome nije mogla doći i sestru upoznati šta piše u novinama "Mađar So". Nadalje je dodao da svedokinja Hegediš tvrdi u istrazi da je okrivljeni u tim prilikama vodio glavnu reč dok danas to ne potvrđuje, - nadalje Hegediš Žužana kod istražnog sudije ne zna ništa da bi okrivljeni govorio o asimilaciji u Vojvodini, dok se na glavnom pretresu toga seća, jer se navodno danas toga setila, - nadalje ista svedokinja konzumira alkohol u većim količinama, pokušala je samoubistvo, a Vicei Karolj je čuo da ona radi sa SUP-om. Međutim, Hegediš Žužana nije verodostojna ni kod istražnog sudije, jer je o njoj tamo pročitana cela njena izjava i ona je to samo potvrdila. Nadalje je branilac dodao da iz ovoga sledi da je cela optužnica spala na iskaz Hegediš Žužane, a kvalitet njenog svedočenja je ravan nuli. Nadalje, izjave su zloupotrebene na način kako su upotrebljene u istrazi, a istražni sudija iako je bio dužan da te izjave izdvoji još u fazi istrage i da ih čuva u posebnoj koverti, to nije uradio, a čudi ih da tužilac na tome nije insistirao još u fazi istrage. Nadalje je branilac advokat Srđa Popović u svojoj završnoj reči izjavio da hoće svaka policija da bude malo revnosnija nego što treba, ali što se dogodilo kod istražnog sudije to se nije smelo, a sreća je, da je istražni sudija i konstatovao u zapisniku o istrazi da svedok to iskazuje kao u prethodnoj izjavi. Nadalje, u fazi istrage, niko svedoke nije pitao kako je bilo, da li je to istina, već je pročitana izjava SUP-a, a to se u istrazi nije smelo. Nadalje, u smislu čl. 328 ZKP, na glavnom pretresu se mogu koristiti izjave svedoka iz istrage, ali ne sme istražni sudija u zapisnik sa istrage unositi izjave organa

SUP-a. Veliki je propust istražnog sudije što svakog svedoka nije pitao šta znaju, već su svedoci u istrazi saslušavani i svedočili o sadržini njihovih izjava, što se lepo vidi iz zapisnika u istrazi. Nadalje je dodao da što se tiče događaja po pitanju toga šta se u SUP-u događalo, da je vidljivo da su svedoci dovodeni bez poziva, kao na primer svedok Deme Ester, a to je nezakonito, a takode je nezakonito i telefonsko pozivanje, već su se morali pismeno pozvati i u slučaju da se ne odazovu tek onda bi se smeli privesti. Ovakvim načinom kako su svedoci dovodeni u SUP oni su bili uhapšeni. Nadalje je branilac dodao da organi SUP-a, nisu ovlašćeni da svedocima iznose optužbe, pa da nakon toga sastavljaju izjave svedoka, nadalje o čemu su sa svedocima razgovarali osam sati, a vidimo da tužilac svedoka Pisar Agneš pita samo u vezi eksperimentalnog pozorišta. Nadalje je branilac dodao da prema odredbama čl. 151 st. 2 ZKP, organi SUP-a su dužni da vode zapisnik, ali nisu ovlašćeni da traže svojeručni zapisnik koji oni diktiraju, a ovakvim načinom od svedoka su dobijene izjave, koje oni ne mogu pobiti, a čega svedoci nisu bili svesni, pa prema tome takve izjave i ne postoje. Nadalje, te izjave u SUP-u su uzete bez prisustva tumača, protivno odredbama čl. 14 st. 2 Zakona o državnim organima uprave. Ovim je kod svedoka stvorena izolacija, tj. takvo osećanje kod svedoka a to je bilo nezakonito. Posledice toga su i to što svedok Fodor kaže da su njegove reči izopačene. Nadalje, je branilac dodao da je svedocima rečeno da o tome ne smeju govoriti, što je nezakonito jer o tome nema propisa. Nadalje je branilac dodao da su organi SUP-a sve svedoke dan pre saslušanja kod istražnog sudije posećivali, tj. neke svedoke posećivali i rekli im da moraju isto svedočiti. Nadalje branilac je dodao da su svi svedoci bili u SUP-u više puta saslušavani i to uvek po više časova, a svedoci opisuju da su u SUP-u bili uplašeni, u stanju straha, a ovi razgovori su bili neobični i nezakoniti. Ovakvim radnjama je javna tužba dovedena u zabludu, te nije jasno zašto tužilac nije odustao. Nadalje je branilac dodao da je i ovo veće isto pogrešilo što je svedocima na glavnom pretresu predočavalo im izjave iz istražnog zapisnika, jer na ovaj način su prenete njihove izjave iz SUP-a. Nadalje, ovo veće je napravilo grešku što su svedocima čitani pojedini pasusi iz njihovih zapisnika u istrazi, a što su praktično izjave iz SUP-a, - koje su na ovaj način prenete u zapisnik o glavnom pretresu. Nadalje je branilac okrivljenog advokat Srđa Popović izjavio da je jasno dokazano da je okr. Vicei Karolj nevin, i da je bio uzdržljiv u političkim komentarima, jer kako kaže, od 40 ljudi je čuo da su ih u SUP-u pitali o njemu, a od ovih SUP je uspeo da dobije izjave od 10 svedoka, od kojih su tri svedoka poklekla kod istražnog sudije a dva na glavnom pretresu. Ostala četiri svedoka svoje kazivanje na glavnom pretresu drugačije kvalifikuju i preinačavaju svoje izjave iz istražnog zapisnika. Nadalje je branilac dodao da ovako duboko kompromitovan postupak smo dobili iskazom Hegediš Žužane koja se uplašila i navodila pet svedoka koji su bili prisutni kada je navodno okrivljeni to govorio, ali je ona snalažljiva, tvrdeći da nezna konkretno koja su lica bila kada se konkretna reč vodila, - zbog ovoga se njen iskaz ne može proveriti i pitanje da li se na takvom iskazu čovek može osuditi za ovako teško delo. Nadalje, branilac je dodao da iz dizpozitiva optužnice sledi da se okrivljeni tereti za 15-16 rečenica – reči koje su izgovorene zadnjih 10 godina, iz čega sledi da je jednu i po rečenicu govorio godišnje, i da je time hteo uneti mržnju i razdor između Srba

i Mađara, a čovek koji to hoće to neprekidno iznosi, i neprekidno deluje. Nadalje je branilac advokat Srđa Popović u svojoj završnoj reči izjavio da što se tiče da je Vicei Karolj rekao da ne voli "brdsku muziku", da može reći da i on kao Srbin ne voli srpsku narodnu muziku i takva tvrdnja nije nikakva društvena opasnost. Nadalje, Vicei Karolj je takvog ponašanja u sudu da on ne propagira ideje koje mu se stavljaju na teret, niti ih pokušava potvrđivati, iz čega se može utvrditi da Vicei Karolj takva osjećanja i ne gaji, - a da je tako, vidimo i po tome što njegovi najbližiji poznanici ne primećuju takvo ponašanje kod okrivljenoga za ono za čega se tereti po optužnici. Nadalje je dodao da ako bi se davala politička ocena, treba reći da to što tužilac nije odustao od gonjenja je kontraproduktivno i ovim se ne vrši zaštita navedenih dobara i treba videti kakve komentare može izazvati ono što je javnost već sada mogla pročitati o ovom suđenju, - tako da su već posledice teže i nije još kasno da se izbegnu daljnje posledice oslobađajućom presudom prema okr. Vicei Karolju.

Nakon toga, a na pitanje suda okr. Vicei Karolj je izjavio da je u celini razumeo odbranu svoga branioca, advokata Srđe Popovića, te je dodao da se on u celosti pridružuje ovakvoj odbrani.

Dodao je da je propušteno da se unese u zapisnik da su iskazi nekih svedoka proistekli iz ranijih godina, tj. 1982. i 1985. godine, i zašto organi SUP-a nisu odmah učinili nešto protiv njega.

Nakon toga drugi branilac okrivljenog advokat Konc Ištvan je izjavio da se u celosti pridružuje oceni kolege Srđe Popovića. Dodao je da je tužilac analizirao šta je utvrđeno u prethodnom postupku, a ono što je izvedeno na glavnom pretresu to je okvalifikovao kod svedoka Deme Ester i Pisar Agneš kao komentarisanje. Međutim, ovi svedoci nisu komentarisali, već su tvrdili u određenom kontekstu i to se jedino tako može i shvatiti, pa prema tome ove dve svedokinje okrivljenoga uopšte i ne terete. Dodao je da što se tiče Hegediš Žužane, da u današnjem "Mađar sou" treba reći da se njeno ime ne spominje, a sem toga njena sestra ni fizički nije mogla da je obavesti za današnji glavni pretres niti je to mogla pročitati u navedenom listu da će danas biti saslušana. Svedok Puškaš Magdolna ni u istrazi ni na glavnom pretresu se događaja ne seća, već samo opisno kaže da je tako ako je tako rekla, pa po stanovištu odbrane pitanje je da li je to osnov da se čovek optuži, a po oceni odbrane nije. Dodao je da dokazni materijal što je izveden i utvrđen na glavnom pretresu ne može biti osnov za donošenje osuđujuće presude, jer je u pravu princip da bez dokaza niko ne može biti osuđen, a i u slučaju dileme ima se uzeti blaže po okrivljenoga, - pa na osnovu svega iznetog moli oslobađajuću presudu za okr. Vicei Karolja, i shodno tome da se nakon izricanja presude pusti na slobodu.

Nakon toga, a na pitanje suda, okrivljeni Vicei Karolj je izjavio da se u celosti slaže sa odbranom i svoga branioca advokata Konc Ištvana i da je u celosti razumeo izlaganje tog svog branioca. Dodao je da se slaže sa tvrdnjom javnog tužioca da se treba boriti za očuvanje Bratstva-Jedinstva, i on sa tog puta nije ni silazio i ovim brani samog sebe od važne optužbe. Dodao je da odlučno izjavljuje da uprkos optužnici potpuno je nevin, dodao je da se nije družio i prijateljio na bazi nacionalnosti nego na osnovu interesovanja i obrazovanosti, pa shodno tome imao je prijatelje među Srbima raznih struka. Dodao je da je iz zatvora pušten 1978. godine a pre toga prvi

napad bubrega imao je u zatvoru, izgubio je sve zube, a sada ima duplu protezu. Na kraju je rekao da moli oslobađajuću presudu.

Sud je sproveo dokazni postupak saslušanjem svedoka: Menjhart Hajnalke, Djetvai Eržebet, Tari Ištvana, Pisar Agneš, Puškaš Magdolne, suočenjem okr. Vicei Karolja i svedoka Puškaš Magdolne, saslušanjem svedoka: Deme Ester, Dančo Katalin, Fodor Ištvana, Hegediš Žužane, Sabo Lasla, nadalje čitanjem: rešenja MSUP-a Senta o lišavanju slobode, Vicei Karolja, pod br. Ki. 58/87 od 5. novembra 1987. godine, izveštaja SUP-a Senta, o kaznenoj evidenciji za Vicei Karolja od 2. novembra 1987. godine, na strani 14 istražnih spisa, rešenja istražnog sudije ovoga suda br. Ki. 58/87 od 5. novembra 1987. godine, rešenja Krivičnog veća ovoga suda br. II Kv. 106/87-1 od 4. decembra 1987. godine, rešenja Krivičnog veća ovoga suda pod br. K. 64/87-18 od 8. februara 1987. godine, čitanjem dispozitiva presude ovoga suda br. K. 74/76 u odnosu na okr. Vicei Karolja od početka strane 3 prvostepene presude br. III K. 74/76 od 15. februara 1977. godine, pa je sud na osnovu svega toga, kao i na osnovu iskaza okr. Vicei Karolja, ustanovio sledeće činjenično stanje:

Okrivljeni Vicei Karolj je u periodu između 1978. godine i decembra meseca 1986. godine, u Senti i u svom stanu, tokom razgovora u nameri izazivanja razdora između naroda i narodnosti koji tu žive, komentarisao njihov međusobni odnos i položaj, naglašavajući (u svom stanu u Senti): da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda, pošto je Vojvodina odcepljena od Mađarske, te da je na taj način u potpunosti umanjena mogućnost književne, duhovne i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti, - da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili i ako imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara, - da se književni tekstovi čiji su autori pripadnici Mađarske narodnosti strožije kontrolišu pogotovo ako se radi o tekstovima koji govore o položaju Mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim, - da su studenti Mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju, jer im nije obezbeđena nastava i literatura na maternjem jeziku, - da Mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinose i mešoviti brakovi, - da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić", - zatim je naglašavao u Senti u radnoj organizaciji "Šampinjon" gde je zaposlen, u više mahova podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući da mu je dosta te "brdske" i "južnjačke" muzike, - nadalje da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima "šta hoće tu taj Srbin". Navedene reči i konstatacije kako u svom stanu tako i na svom radnom mestu okr. Vicei Karolj je govorio pred više ljudi.

Na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja sud je našao da se u radnjama okr. Vicei Karolja iscrpljuju svi elementi bića krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz čl. 134 st. 1 KZ SFRJ. Naime, u konkretnom slučaju okrivljeni Vicei Karolj je navedenim rečima izazivao i raspljivao nacionalnu mržnju i razdor među narodima i narodnostima koji žive u Senti i to propagandom. U konkretnom slučaju navedena izlaganja okr. Vicei Karolja su bila izlaganja pred više ljudi i to kako u njegovom stanu, tako i na njegovom radnom mestu u kancelariji RO "Šampinjon" u Senti gde je radio, - a ta izlaganja je okr. Vicei Karolj vršio u dužem vremenskom periodu tj. konkretno između 1978. i decembra meseca

1986. godine, i navedena inkriminisana izlaganja okr. Vicei Karolja ne predstavljaju opravdanu kritiku postojećeg stanja u jednom određenom mestu, - već očigledno ta kazivanja Vicei Karolja predstavljaju propagandu kojom se izaziva nacionalna mržnja i razdor među narodima i narodnostima koji žive u Jugoslaviji, - posebno u SAP Vojvodini i konkretno u naselju Senta gde okrivljeni živi. Ovo stoga što okr. Vicei Karolj govoreći inkriminisane reči nije to locirao na određeno mesto, naselje ili ljude, - već naprotiv okr. Vicei Karolj je neodređeno govorio između ostalog o pravima i položaju Mađarske narodnosti i o njihovim mogućnostima, generališući čitavu stvar. Time je izlaganje okr. Vicei Karolja faktički prošireno na ustavna prava i uopšte na socijalni i ekonomski položaj Mađarske narodnosti u SAP Vojvodini, - jer iz njegovog izlaganja ne može se zaključiti da se radi o konkretizaciji neke određene situacije koja bi pak bila opravdano podložna kritici.

Konkretno, navedenim rečima okr. Vicei Karolj je izazivao nacionalnu mržnju ili razdor među narodima i narodnostima koji žive u Jugoslaviji. Ovo krivično delo okr. Vicei Karolj je radio umišljajno, jer je bio svestan da tim svojim kazivanjima izaziva nacionalnu mržnju ili netrpeljivost i bio je svestan mogućnosti nastupanja posledica takvim svojim kazivanjima. Zbog ovoga sud je okrivljenog Vicei Karolja proglasio krivim i osudio na kaznu zatvora u trajanju od dve godine i šest meseci.

Poređenjem precizirane optužnice i utvrđenog činjeničnog stanja vidljivo je da sud nije prihvatio sve navode precizirane optužnice, jer je sud određene tvrdnje u dispozitivu ispustio iz izreke presude, jer su nedokazani. Tako je sud u trećem redu i četvrtom redu dispozitiva precizirane optužnice odozgo na dole ispustio sledeće navode optužnice: "u stanu svojih poznanika, i na drugim mestima". Ovo stoga što je na nesumnjiv način u toku dokaznog postupka utvrđeno da okrivljeni inkriminisane reči za koje je proglašen krivim nije izlagao u stanu svojih poznanika, niti pak na drugim mestima, - već samo u Senti na svom radnom mestu i u svom stanu. Po stanovištu ovoga suda, sud je bio ovlašćen da navedene citirane tvrdnje precizirane optužnice ispusti iz dispozitiva presude, jer time sud nije prekoračio granice svog ovlašćenja, niti je pak proširio odgovornost okrivljenog, već je naprotiv suzio. Nadalje je vidljivo usporedbom teksta dispozitiva precizirane optužnice i izreke i činjeničnog stanja ove presude da je sud iz dispozitiva optužnice ispustio i sledeće navode optužnice koja tvrdi da je okr. Vicei Karolj naglašavao "da bi Vojvodina i danas trebalo pripadati Mađarskoj", - "u razgovoru o SR Hrvatskoj isticao da je tamo veća sloboda nego u SAP Vojvodini", - "da bi trebala da bude nezavisna Hrvatska", - "da stanovništvo srpske nacionalnosti treba iseliti iz Vojvodine", - "da su na visokim funkcijama u Vojvodini pripadnici srpskog naroda, a da su pripadnici mađarske narodnosti na nižim funkcijama", - a sud je citirane navode ispustio iz izreke presude, zbog toga što ti navodi po stanovištu ovoga suda nisu dokazani tj. nema dokaza da bi okr. Vicei Karolj citirane reči naglašavao. Takođe je sud iz dispozitiva precizirane optužnice ispustio i navod da je okr. Vicei Karolj naglašavao "da je sprečeno otvaranje eksperimentalnog pozorišta na mađarskom jeziku", jer okr. Vicei Karolj tu konstataciju nije izrekao u nameri izazivanja nacionalne mržnje ili razdora među narodima i narodnostima koje žive u SFRJ, jer je mislio na eksperimentalno pozorište na mađarskom jeziku za čije osnivanje je i on bio inicijator. Takođe je sud iz dispoz-

itiva optužnice ispustio tvrdnju da je okrivljeni naglašavao “da je teže organizovati priredbe na mađarskom jeziku nego na drugom jeziku”, jer ovakva tvrdnja sama po sebi ne znači a priori da je izgovorena radi izazivanja nacionalne mržnje ili razdora među narodima i narodnostima koji žive u SFRJ. Takođe je sud iz dispozitiva precizirane optužnice ispustio tvrdnju da je okrivljeni naglašavao “da građani mađarske narodnosti moraju znati srpsko-hrvatski jezik, dok građani slovenskog porekla ne moraju znati mađarski jezik, da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj” a sud je ovo ispustio iz izreke presude i utvrđenog činjeničnog stanja, jer nije dokazano da bi okr. Vicei Karolj naglašavao navedeni citat, tj. da bi kazivao to.

Navedeni citat optužnica je delimično bazirala na iskazu svedoka Menjhart Hajnalke iz istrage, međutim valja reći da svedok Menjhart Hajnalke nije se tako izrazila kako se navodi u citatu tj. kako optužnica tereti okrivljenog, jer svedokinja je u istrazi u vezi tog citata samo rekla “da građani mađarske narodnosti moraju znati srpsko-hrvatski jezik, dok građani slovenskog porekla ne moraju znati mađarski jezik”, a svedokinja Menjhart Hajnalke u tom kontekstu nije rekla što optužnica stavlja okrivljenom na teret “da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj”. Taj citat “da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj” je ustvari uzet iz iskaza Hegediš Žužane iz istrage kada je ona u rekla da je okrivljeni govorio “da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara, u Vojvodini i da je Vojvodina u sastavu Mađarske onda ovih problema ne bi bilo”, - međutim optužnica iz tog iskaza Hegediš Žužane tereti okrivljenog samo to da je kazao “da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara” dok optužnica ne tereti okrivljenog da je u tom kontekstu rekao kako to tvrdi svedok Hegediš Žužana u istrazi “i da je Vojvodina u sastavu Mađarske onda ovih problema ne bi bilo”. S obzirom na to, nedokazano je da bi okrivljeni Vicei Karolj u vezi navoda optužnice “da građani mađarske narodnosti moraju znati srpsko-hrvatski jezik, dok građani slovenskog porekla ne moraju znati mađarski jezik”, da bi u tom kontekstu nastavio da kazuje “da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj”. Taj istragnuti deo citata sud nije mogao dodati rečenici iz optužnice “da nemaju mogućnosti gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara”, - jer optužnica u tom sklopu ne tereti okr. Vicei Karolja i sud bi prekoračio granice svog ovlašćenja i proširio optužbu protiv okrivljenog kada bi na taj citat dodao i navod optužnice “da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj”. Nadalje, sud je u dispozitivu presude i u utvrđenom činjeničnom stanju ispustio navod precizirane optužnice gde se tvrdi da je okrivljeni naglašavao “da su pripadnici slovenskih naroda u povoljnijem položaju, jer kada učine neki prekršaj blaže se kažnjavaju”, jer nije dokazano da bi okrivljeni u navedenom periodu i navedeni citat rekao. U tvrdnji precizirane optužnice da je okrivljeni između ostalog naglašavao “da Mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinosi i kolonizacija i mešoviti brakovi” sud je u izreci presude i u utvrđenom činjeničnom stanju ispustio navod iz tog citata i to navod “i kolonizacija” jer nije dokazano da

bi okrivljeni Vicei Karolj u datom periodu govorio da Mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinosi i kolonizacija. Po stanovištu ovoga suda, sud je bio ovlašćen da izvrši navedena ispuštanja pojedinih tvrdnji iz precizirane optužnice, jer ili nema dokaza da bi okrivljeni takve tvrdnje izvršio koje su ispuštene iz dispozitiva presude ili utvrđenog činjeničnog stanja, ili pak pojedini citati tj. navodi iz optužnice koje su ispuštene iz izreke presude i iz utvrđenog činjeničnog stanja, nisu utvrđeni koje bi izazivale nacionalnu mržnju ili razdor između naroda i narodnosti koji žive u SFRJ. Ovim ispuštanjima pojedinih tvrdnji iz optužnice sud nije izvršio prekoračenje svojih ovlašćenja, jer nije proširio optužbu prema okrivljenom, već naprotiv, istu je suzio.

Sud je cenio iskaz svedoka Menjhart Hajnalke sa glavnog pretresa od 11. februara 1988. godine i sud je istoj u vezi njenog iskaza na glavnom pretresu poverovao da nema znanja da bi okrivljeni govorio inkriminisane reči, jer je ova svedokinja bila na glavnom pretresu vrlo kategorična u tom pravcu. Stoji činjenica da je ova ista svedokinja u istrazi dala dijametralno suprotan iskaz, međutim taj njen iskaz u istrazi po stanovištu ovoga suda nema pravnu valjanost, jer svedokinja u istrazi po stanovištu ovoga suda nije pravilno saslušavana, jer je njeno saslušavanje započeto na taj način što joj je čitana izjava data pred organima SUP-a pa je onda pitana da li je to tako ili nije tako, pa je nakon toga došlo do sastavljanja zapisnika o njegovom saslušanju. Po stanovištu ovoga veća ovakav način saslušavanja svedoka u istrazi nije pravilan, jer svedok prvo treba da ispriča sve što zna o životnom događaju, pa tek ako nakon toga se vidi da postoji nesaglasnost između iskaza svedoka pred istražnim sudijom i sadržine izjave koju je svedok dao ili napisao u SUP-u, tek tada istražni sudija treba da zatraži razjašnjenja od svedoka. S obzirom na ovu manu tj. pravni propust u istrazi iskaz svedoka Menjhart Hajnalke iz istrage se ne može prihvatiti kao istinit, - a naročito ne stoga što ovaj svedok na glavnom pretresu kategorično negira svoje kazivanje iz istrage. Ovo bez obzira na to što je rođena sestra ove svedokinje vanbračna ili bračna žena prijatelja okrivljenoga.

Sud je cenio iskaz svedoka Djetvai Eržebet te sud ovome svedoku u bitnome za presuđenje, a u granicama utvrđenoga činjeničnog stanja poverovao, jer je ona svedočila o činjenicama o kojima ima ličnog, - neposrednog saznanja, jer je radila sa okrivljenim u istoj kancelariji, a pri tome sa okrivljenim nije bila nikakav drug i prijatelj, - pa sud nema nikakvog razloga da ovoj svedokinji ne poveruje, jer je svedokinja i na glavnom pretresu potvrdila ceo svoj iskaz iz istrage u vezi inkriminiranih reči okrivljenoga. Stoji činjenica da je svedokinji Djetvai Eržebet u istrazi pokazana njena izjava iz SUP-a i stoji činjenica da je ona izvršila uvid u tu izjavu i da je i nakon toga davala iskaz istražnom sudiji - međutim ova svedokinja je na glavnom pretresu kategorično ostala kod svog iskaza i kazivanja iz istrage, te bez obzira što je vršila u istrazi uvid u svoju izjavu iz SUP-a, njen iskaz je pravovaljan, jer je na glavnom pretresu u celosti svedočila kao na zapisniku u istrazi. Ova svedokinja nije bila prijateljica okrivljenoga, ista je nepristrasna, te sud nema razloga da svedoku Djetvai Eržebet ne poveruje. Da svedok Djetvai Eržebet govori istinu vidi se i logičkom analizom njenog iskaza i usporedbom njenog iskaza sa delom iskaza svedoka Puškaš Magdolne, jer svedok Djetvai Eržebet tvrdi da je okrivljeni govorio u kancelariji "da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji", dok iz iskaza sve-

doka Puškaš Magdolne vidimo da je okrivljeni rekao komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima “šta hoće tu taj Srbin”.

Sud je cenio iskaz svedoka Tari Ištvana i sud je ovom svedoku poverovao da on nije čuo kada je okrivljeni govorio inkriminisane reči, jer ovaj svedok je svedočio o činjenicama o kojima ima neposrednog saznanja. Međutim, to ne isključuje da okrivljeni nije izvršio inkriminisano delo, jer ne može se kategorično utvrditi da okrivljeni nije rekao inkriminisane reči ako to nije čuo svedok Tari Ištvan, jer ovaj svedok nije svakodnevno dolazio kod okrivljenog niti je obavezno uvek bio prisutan kada su dolazili i ostali svedoci, - a sem toga ovaj svedok nije bio na radnom mestu u kancelariji okrivljenog u RO “Šampinjon” u Senti, pa ne može ni znati da li je i šta tamo okrivljeni govorio.

Sud je cenio iskaz svedoka Pisar Agneš iz Novog Sada i sud je istoj u bitnom delu za presuđenje poverovao, jer je ona svedočila o činjenicama o kojima ima neposrednog saznanja, a sem toga ona prilikom davanja svoga iskaza nije ispoljila nikakvu vidljivu pristrasnost.

Sud je cenio iskaz svedoka Puškaš Magdolne, te je sud u istoj u bitnome delu za presuđenje poverovao, jer je ona svedočila o činjenicama o kojima ima neposrednog saznanja, a sem toga svedokinja prilikom davanja svoga iskaza nije ispoljila nikakvu pristrasnost, a sem toga ona nije bila u nekim posebno prisnim odnosima sa okrivljenim, a niti je sa okrivljenim u zavadi, te ovaj svedok nema nikakvog razloga da lažno tereti okrivljenoga. Nadalje, u vezi svedoka Puškaš Magdolne valja reći i to da njen iskaz indirektno i logički gledano delimično potvrđuje i svedok Djetvai Eržebet, jer svedok Djetvai Eržebet tvrdi da je okrivljeni u kancelariji rekao “da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji” dok svedok Puškaš Magdolna je za okrivljenog rekla da je izlazak dvoje ljudi srpske narodnosti tj. Čvorkov Radosije i Bakalić Tome komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima “šta hoće tu taj Srbin”. Stoji činjenica da je svedok Puškaš Magdolna u istrazi izvršila uvid u svoju izjavu datu organima SUP-a u toku svog saslušanja kod istražnog sudije, - međutim svedokinja je i u istrazi kategorično potvrdila sadržinu svog kazivanja u SUP-u, a što je najbitnije svedokinja je na glavnom pretresu potvrdila svoj iskaz iz istrage.

Sud je cenio iskaz svedoka Deme Ester, te je sud istoj u bitnom delu za presuđenje poverovao, ali samo je poverovao u pogledu bitnih činjenica dok se sud nije upuštao u ocenu ocene i razmišljanja svedokinje šta je okrivljeni sa čime hteo reći, te da li se šalio ili ne. Sud je ovaj svedokinji poverovao kada tvrdi da je okrivljeni Vicei Karolj govorio “da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa “ić” ili “vić”, jer je ova svedokinja to tvrdila i u istrazi, a tvrdila je to i na glavnom pretresu. Sud ne prihvata dodatno obrazloženje ove svedokinje kada na glavnom pretresu pokušava ublažiti svoje kazivanje iz istrage govoreći da joj je to kazao iz šale, - jer takve tvrdnje se ne mogu iznositi iz šale, niti u bilo kakvom kontekstu šale, a sem toga sud ne prihvata dopunsko obrazloženje ovog svedoka kada na glavnom pretresu kaže da joj je Vicei pričao tj. objašnjenjem svedokinje da u Senti su većina Mađari, pa kod zapošljavanja se prima uvek jedan radnik iz redova naroda, a drugi radnik iz redova narodnosti, pa da u tom kontekstu pošto Srba ima manje u Senti pre se zapošljavaju. Ovakvo dodatno obrazloženje svedoka Deme

Ester – koje je po prvi put iznela na glavnom pretresu se ne može prihvatiti, jer ona tako nešto nije rekla prilikom prvog saslušanja kod istražnog sudije, - čak šta više logika je obrnuta, jer, iz načina izlaganja ovog svedoka u istrazi vidi se da je okrivljeni nju ubeđivao u vezi sa zapošljavanjem da će imati poteškoća, jer navodno će prednost imati oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić", - a svedokinja Deme Ester još prilikom prvog saslušanja kazuje da se ona takvom razmišljanju Vicei Karolja suprotstavila. Prema tome, iskaz svedoka Deme Ester sa glavnog pretresa kada pokušava ublažiti navedene tvrdnje okrivljenoga je neprihvatljiv u tom delu, jer ona pokušava ublažiti ili pak isključiti odgovornost okrivljenog. Sud nema razloga da svedoku Deme Ester ne poveruje kada tvrdi i na glavnom pretresu da joj je okrivljeni govorio "da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić", jer i sam okrivljeni tvrdi da nije u zavadi sa ovom svedokinjom. Stoji činjenica da je svedokinja Deme Ester prilikom saslušanja u istrazi više govorila o "tehnicima" nastanka njene izjave kod organa SUP-a, međutim što je najbitnije ova svedokinja je na glavnom pretresu potvrdila šta joj je okrivljeni govorio u tom kontekstu ko ima prednost kod zapošljavanja.

Sud je cenio iskaz svedoka Dančo Katalin i sud je istoj poverovao da ona nije čula da bi okrivljeni Vicei Karolj izgovarao inkriminisane reči, jer ova svedokinja nije svakodnevno ni dolazila kod okrivljenog, niti je bila kod njega na radnom mestu. Međutim, ovo ne znači da okr. Vicei Karolj nije govorio inkriminisane reči za koje je proglašen krivim, jer svedokinja Dančo Katalin nije bila neprekidno sa okrivljenim, a nije sa njime ni radila u fabrici "Šampinjon" u Senti.

Sud je cenio iskaz svedoka Fodor Ištvana sa glavnog pretresa od 12. februara 1988. godine i sud je poverovao ovome svedoku da on nema znanja da bi okrivljeni govorio inkriminisane reči. Stoji činjenica da je svedok Fodor Ištvan prilikom saslušanja u istrazi 2. decembra 1987. godine, dao dijametralno suprotan iskaz nego na glavnom pretresu, te da je u istrazi teretio okrivljenoga. Međutim, vidljivo je da je svedok Fodor Ištvan tako saslušan što mu je u toku njegovog saslušanja kod istražnog sudije bila prikazana njegova izjava kod organa SUP-a, a istražni sudija mu je prikazao njegovu izjavu iz SUP-a i pre nego što je saslušao ovoga svedoka, - te je po stanovištu ovoga veća zbog toga taj zapisnik iz istrage sa pravnom manom, jer je istražni sudija bio dužan pustiti svedoka da kaže sve što zna o inkriminisanim stvarima, pa da tek onda ukoliko se ukaže tj. postane vidljivo da postoji nesaglasnost između iskaza svedoka pred istražnim sudijom i sadržine izjave date u SUP-u, tek onda istražni sudija treba od svedoka zatražiti razjašnjenje u vezi tog nesklad. Kako istražni sudija nije tako postupao, to po stanovištu ovoga veća kako je već rečeno iskaz svedoka Fodor Ištvana iz istrage je pravno neprihvatljiv, a s obzirom da isti svedok na glavnom pretresu sasvim suprotno svedoči, to sud zbog svega toga nije mogao prihvatiti iskaz ovoga svedoka iz istrage i upravo zbog toga iz optužnice su ispušteni navodi gde se okrivljeni tereti na osnovu kazivanja Fodor Ištvana iz istrage.

Sud je cenio iskaz svedoka Hegediš Žužane, i sud je istoj u bitnom delu za presuđenje, a u granicama utvrđenog činjeničnog stanja poverovao, jer je ona svedočila o činjenicama o kojima ima neposrednog saznanja. Nadalje valja reći da je svedok

Hegediš Žužana nepristrasna u odnosu na okrivljenoga i sa istim nije ni u zavadi, te i zbog toga sud nema razloga da ovoj svedokinji ne poveruje. Stoji činjenica da je svedokinja Hegediš Žužana dala iskaz kod istražnog sudije i to tako što joj je odmah omogućen uvid u njenu izjavu datu organima SUP-a, i stoji zbog toga po stanovištu ovoga veća da je njen iskaz u istrazi manljiv, međutim ista svedokinja na glavnom pretresu kategorično je svojim kazivanjem potvrdila svoj iskaz iz istrage, te i zbog toga sud nema razloga da istoj ne poveruje.

Sud je cenio iskaz svedoka Rac Sabo Lasla sa glavnog pretresa od 19. februara 1988. godine, te je sud ovome svedoku poverovao da on nema znanja da bi okrivljeni Vicei Karolj pred njim iznosio inkriminisane reči, - međutim to ne znači da okrivljeni nije izvršio delo za koje je proglašen krivim, jer svedok Rac Sabo Laslo nije svakodnevno bio sa okrivljenim, niti je sa okrivljenim radio u fabrici "Šampinjon" u Senti.

Sud je cenio tačnost navoda svih čitanih isprava u dokaznom postupku, te je sud navode tih isprava prihvatio kao tačne, jer su sve te isprave izdate kod nadležnih organa u propisnoj formi, na one okolnosti o kojima organ koji ih je izdao ima neposrednog saznanja ili pak saznanja na osnovu službeno ustrojene evidencije, - a sem toga valja reći da ni okrivljeni nije imao nikakvih primedbi na tačnost sadržine čitanih isprava u dokaznom postupku.

U smislu člana 41 KZJ sud je prilikom određivanja kazne prema okr. Vicei Karolju cenio sve okolnosti koje utiču na vrstu i visinu kazne. Tako je sud na strani okr. Vicei Karolja našao sledeće otežavajuće okolnosti: činjenicu da je okrivljeni 1977. godine osuđivan zbog krivičnog dela neprijateljske propagande, - zatim činjenicu da je okrivljeni inkriminisano delo za koje je sada proglašen krivim izvršio u relativno dugom vremenskom intervalu tj. u periodu između 1978. i decembra meseca 1986. godine, - što znači da je ispoljio upornost u izvršenju inkriminisanog krivičnog dela. Sud je na strani okrivljenog Vicei Karolja našao i sledeće olakšavajuće okolnosti: činjenicu da je okrivljeni otac jednog mldb. deteta, koga je dužan po Zakonu izdržavati, - činjenicu da je okrivljeni bolestan od upale usne duplje, zatim da je bolovao od bubrega i da je otpušten iz JNA zbog psihopatije. Imajući sve ovo u vidu, zatim imajući u vidu stepen društvene opasnosti izvršenog krivičnog dela, kao i stepen krivične odgovornosti okrivljenoga - sud je istoga proglasio krivim i osudio na kaznu zatvora u trajanju od dve godine i šest meseci. Naime, ranija kazna koja je okrivljenom izrečena u trajanju od dve godine zbog krivičnog dela neprijateljske propagande, nije uticala na okrivljenoga dovoljno vaspitno i popravno da ubuduće ne vrši takvo ili srodna krivična dela, - te zbog toga po stanovištu ovoga suda sa sada izrečenom kaznom zatvora u trajanju od dve godine i šest meseci, postiće se svi ciljevi svrhe kažnjavanja iz čl. 33 KZJ, a u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija iz čl. 5 KZJ, te će i ovakva kazna delovati i na okrivljenoga dovoljno vaspitno i popravno da ubuduće ne vrši ovakvo ili pak srodna druga krivična dela, - a samim tim će se postići kako individualna, tako i generalna prevencija.

Sud je prilikom utvrđivanja visine kazne pored navedenog, imao u vidu i činjenicu da je okrivljeni krivično delo izvršio u naselju Senta, a u kom naselju što je notorna činjenica živi više raznih naroda i narodnosti. Sud je ujedno sem navedenog imao

u vidu i činjenicu da ovakvo krivično delo za koje je okr. Vicei Karolj proglašen krivim, na području ove društveno političke zajednice tj. na području SAP Vojvodine nije vršeno u velikom broju tj. ovakva krivična dela nisu česta na navedenom području.

Sud je cenio odbranu okrivljenog Vicei Karolja kada se brani da nije izvršio krivično delo za koje se tereti, ali sud ovakvu odbranu okrivljenog nije prihvatio kao osnovanu, jer je izvedenim dokazima, na nesumnjiv način utvrđeno da je okrivljeni izvršio krivično delo za koje je proglašen krivim i osuđen. Naime, iz iskaza svedoka Hegediš Žužane, Deme Ester, Djetvai Eržebet i Puškaš Magdolne, nesumnjivo proističe da je okrivljeni izvršio krivično delo za koje je proglašen krivim i osuđen, - jer sud navedenim svedocima veruje, jer su ovi svedoci nepristrasni i nemaju razloga da lažno terete okrivljenog. Sem toga, iskaze navedenih svedoka ne treba posmatrati samo pojedinačno, već njihove iskaze treba posmatrati i skupno, pa ako se to tako posmatra i onda ispada i jeste dokazano da je okrivljeni izvršio krivično delo za koje je proglašen krivim i osuđen. U odnosu na svedoke Djetvai Eržebet i svedoka Puškaš Magdolne, valja reći da njihovi iskazi se logički u nekoliko potvrđuju a što takođe govori da je okrivljeni izvršio krivično delo za koje je proglašen krivim i osuđen, jer kako je navedeno svedok Djetvai Eržebet tvrdi da je okrivljeni u kancelariji govorio "da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji", dok Puškaš Magdolna tvrdi da je okrivljeni komentarisao izlazak Čvorkov Radosije i Bakalić Tome, i to je komentarisao njihov izlazak iz kancelarije rečima "šta hoće tu taj Srbin" iz čega sledi nesumnjivo da je okrivljeni i taj deo inkriminiranih reči govorio. Neosnovana je odbrana okrivljenog kada se između ostalog brani i tvrdnjom da predložene svedokinje mu nisu bliske poznanice i da su ga interesovale samo kao ženske, a da mu nisu bili duhovni partneri. Ovakva odbrana okrivljenog je neprihvatljiva, prvo zbog toga što saslušane svedokinje nisu mu sve bile ni prijateljice, niti su mu sve dolazile u stan, jer svedoci Djetvai Eržebet i Puškaš Magdolna nisu dolazile u stan okrivljenoga, - a sem toga to zbog čega su okrivljenog svedokinje interesovale, tj. da li kao ženske ili ne, još nikako ne znači da okrivljeni nije izvršio krivično delo za koje je proglašen krivim, niti neznači da svedokinje kojima je sud poverovao, nisu govorile istinu. Naime, netreba neko nekome da bude duhovni partner pa da samo zbog toga mu i eventualno iznosi inkriminirane reči, niti je to po logici stvari automatski povezano. Takođe je neosnovana odbrana okrivljenog kada pokušava svedoka Hegediš Žužanu diskreditovati time što tvrdi da je čuo da ona ima zadatak da prikuplja podatke o njemu, jer je nesporno da je svedokinja kod njega dolazila ne jednom u stan, a sem toga je nesporno da okrivljeni sa Hegediš Žužanom nije u zavadi. Takođe je neosnovana odbrana okrivljenoga kada je ponavljao da je bio svestan da je pod kontrolom pa zbog toga se nije upuštao u razgovore sa takvim temama kako ga tereti optužnica, jer ni time okrivljeni ne negira niti dovodi u sumnju iskaze svedoka kojima je sud poverovao. Takođe je neosnovana odbrana okrivljenog kada se brani i time da je i u časopisu "Uj Simposium" za novembar i decembar 1987. godine našao članak Kontra Ferenc na strani 32, u vezi estradne muzike gde se navodno u članku koristi termin "Brdski tango", jer to se ne može dovesti u kontekst onoga zbog čega je on proglašen krivim, jer je okrivljeni u više mahova podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući "da mu je dosta te 'brdske' i 'južnjačke'

muzike”, jer je okrivljeni navedene termine koristio u tom kontekstu da mu je dosta takve muzike sa tim atributima iz čega je očigledno pokazao da govori o toj muzici u podcjenjivačkom smislu.

Neosnovana je odbrana branioca okrivljenog kada tvrdi da se odbrana odnosno kazivanja svedoka Hegediš Žužane ne može proveriti zbog toga što svedokinja nije kategorična pred kojim je licima Vicei Karolj govorio inkriminisane reči. Ovakva odbrana je neosnovana zbog toga što ništa ne menja u kvalitetu iskaza svedoka Hegediš Žužane to što ona nije kategorična pred kojim je određenim licima Vicei Karolj govorio inkriminisane reči. To što ona tu ne može biti kategorična nika-ko ne znači da joj sud ne treba da poveruje kao svedoku, - jer je i normalno da se ona ne može tačno i decidirano setiti koju rečenicu je Vicei pred kakvim i kojim poimenično navedenim društvom izgovorio. Takođe je neosnovana odbrana branioca okrivljenoga kada se pokušava diskreditovati svedokinja Hegediš Žužana, nedokazanim tvrdnjama da ona konzumira alkohol u većim količinama i da je pokušala samoubistvo, te da je okrivljeni čuo da ona radi sa SUP-om. Takođe je neosnovana odbrana branioca okrivljenog kada se tvrdi da iskaz Hegediš Žužane kod istražnog sudije nije verodostojan, jer joj je u istrazi pročitana cela njena izjava i da je ona to samo potvrdila. Naime, tačno je da je svedok Hegediš Žužana pogledala svoju izjavu datu organima SUP-a, u toku svog saslušanja kod istražnog sudije. Međutim, ona kasnije tokom svog iskaza kod istražnog sudije konkretno svedoči i kazuje u vezi inkriminiranih reči, - a što je najbitnije ona kasnije na glavnom pretresu u suštini i u bitnome potvrđuje iskaz kod istražnog sudije. Takođe je neosnovan i netačan navod branioca okrivljenoga kada se tvrdi da je cela optužnica spaljena na iskaz svedoka Hegediš Žužane, jer je vidljivo da je okrivljeni proglašen krivim i ne samo na osnovu iskaza svedoka Hegediš Žužane, već i na osnovu potpunih ili delimičnih iskaza i svedoka Deme Ester, Djetvai Eržebet, i Puškaš Magdolne. Osnovan je navod branioca okrivljenog da je istražni sudija bio dužan izjave date organima SUP-a, još u fazi istrage izdvojiti i posebno čuvati, međutim taj propust je otklonjen kasnije, jer je na glavnom pretresu nakon sprovedenog dokaznog postupka sud odlučio da se iz spisa predmeta izdvoje navedene izjave. Stoji primedba branioca okrivljenog da se u fazi istrage svedocima odmah na početku saslušanja nisu smele čitati izjave koje su svedoci dali organima SUP-a, već da je istražni sudija trebao prvo saslušati svedoke, pa tek onda ukoliko bi došlo do različitih iskaza događaja, tražiti od svedoka razjašnjenje u vezi sa tim. Delimično stoji primedba branioca okrivljenog da su svedoci odnosno bolje rečeno deo svedoka više saslušavani i svedočili o sadržini njihovih izjava organima SUP-a, nego o tome šta konkretno znaju u vezi sa inkriminiranim slučajem. Bez bitnog je uticaja primedba branioca okrivljenog da su svedoci dovođeni u SUP bez poziva, jer tada još nisu bili svedoci već su imali svojstvo građana, a ukoliko su dovođeni bez poziva to onim svedocima kojima je sud poverovao na osnovu njihovih izkaza na glavnom pretresu, ništa ne oduzima od pravne valjanosti njihovog iskaza na glavnom pretresu. Isti je slučaj i ukoliko su građani, koje odbrana pogrešno naziva svedocima, pozivani u SUP i telefonskim putem, jer i u tom slučaju ništa ne umanjuje pravnu valjanost iskaza svedoka na glavnom pretresu kojima je sud poverovao. Takođe je neosnovana odbrana

branioca okrivljenoga kada se poziva na odredbe čl. 151 st. 2 ZKP, naime da su organi SUP-a dužni da vode zapisnik, a ne da traže svojeručni zapisnik koji oni navodno diktiraju, te da zbog toga navodno takve izjave i ne postoje. Ovi navodi odbrane u vezi izjava građana organima SUP-a su irelevantne stvari za presuđenje ovog predmeta, jer takve izjave niti mogu biti osnov za presuđenje, niti su bile osnov za presuđenje. Takođe je irelevantno da li je nekom građaninu, što odbrana pogrešno zove svedocima, rečeno u SUP-u da o tome ne smeju ništa govoriti, jer ako je građanima tako nešto i rečeno, to tada još nisu bili svedoci, jer nisu ni imali tada to svojstvo, a ako je to nekom građaninu i rečeno, to ništa ne umanjuje pravnu valjanost iskaza svedoka na glavnom pretresu – kojima je sud poverovao. Neosnovana je primedba branioca okrivljenog da je sud pogrešio na glavnom pretresu što je svedocima predočavao izjave iz istražnog zapisnika – jer navodno na ovaj način su prenete njihove izjave iz SUP-a. Ovakva odbrana je neosnovana stoga što svedoci na glavnom pretresu nisu pitani na okolnosti navedene u izjavi, već samo na okolnosti činjeničnog tvrdjenja iz zapisnika o saslušanju svedoka kod istražnog sudije, ma kako činjenično tvrdjenje svedoci činili nakon toga što im je prethodno pročitana ili data na uvid izjava organima SUP- a. U istom smislu je neosnovana odbrana branioca okrivljenoga da je raspravno veće pogrešilo što je svedocima čitalo pojedine pasuse iz njihovih zapisnika u istrazi – jer su to navodno praktično izjave SUP-a, koje se navodno na ovaj način prenose na zapisnik o glavnom pretresu. Ovakva odbrana je neosnovana, jer je netačna, i to netačna u tom smislu što svedocima nisu čitani pasusi iz izjave organima SUP-a, već pojedini pasusi gde pojedini svedoci iznose konkretne tvrdnje u svom kazivanju kod istražnog sudije, makar te tvrdnje sledile nakon što je svedocima pročitana izjava ili pak omogućen uvid u izjavu što su dali organima SUP-a. No, u vezi sa tim valja reći da je osnovana odbrana branioca okrivljenog u vezi čitanja izjave koji su svedoci dali organima SUP-a u vezi Menjhart Hajnalkom i Fodor Ištvanom, jer ova dva svedoka kasnije na glavnom pretresu nisu potvrdili svoje svedočenje iz istrage, i upravo iz tih razloga sud je iz izreke presude i činjeničnog stanja ispustio one navode optužnice koji su sastavljeni na osnovu kazivanja svedoka Menjhart Hajnalke i Fodor Ištvana u istrazi, jer je sud smatrao da ti navodi optužnice nisu dokazani. Ne stoji odbrana branioca okrivljenog da pojedini svedoci na glavnom pretresu preinačavaju svoje izjave, već pak se može samo reći da pojedini svedoci su potvrdili svoj iskaz iz istrage s time što su na glavnom pretresu po prvi put dali komentar tome i to u tom smislu da ublaže značenje reči koje im je Vicei Karolj rekao, a što ne znači kako tvrdi odbrana da su ti svedoci preinačili svoje iskaze. Neosnovana je odbrana branioca okrivljenog kada se poziva na to da je i on kao branilac Srbin i da ne voli srpsku narodnu muziku i kada navodi da takva tvrdnja nije nikakva društvena opasnost. Ovakva odbrana je neosnovana stoga što je okrivljeni ne samo iznosio da ne voli srpsku narodnu muziku, već je toj muzici davao svoje attribute i svoj stav tvrdeći "da mu je dosta te "brdske" i "južnjačke" muzike, a očigledno da je te attribute govorio u potcenjivačkom smislu.

Takođe je neosnovana odbrana branioca okrivljenog kada tvrdi da Vicei Karolj takva osećanja ne gaji, jer na sudu ne propagira ideje koje mu se stavljaju na teret, niti ih pokušava potvrđivati, - a ovakva odbrana je neosnovana iz tog razloga što to

nikako ne znači da ako ne propagira ideje, koje mu se stavljaju na teret da nije ni izvršio delo koje mu se stavlja na teret.

Takođe je neosnovana odbrana branioca okrivljenog kada tvrdi da ni najbližiji poznanici okrivljenog ne primećuju takvo ponašanje kod okrivljenog za čega ga tereti optužnica, - jer i ova tvrdnja odbrane ne znači da okrivljeni nije počinio krivično delo za koje je proglašen krivim i osuđen. Takođe je neosnovan predlog odbrane okrivljenoga kada se predlaže da se zbog izbegavanja navodnih daljnjih posledica, okrivljeni oslobodi od optužbe, jer izvedenim dokazima je utvrđeno da je okrivljeni izvršio krivično delo za koje je proglašen krivim i osuđen.

Neosnovan je stav drugog branioca okrivljenog kada tvrdi da svedok Deme Ester nije teretila okrivljenog, jer navodno ta svedokinja na glavnom pretresu nije ništa komentarisala već tvrdila u određenom kontekstu. Ovakva odbrana u vezi svedoka Deme Ester ne stoji, jer ova svedokinja je na glavnom pretresu potvrdila što je rekla i u istrazi i to da je okrivljeni govorio "da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa 'ić' ili 'vić'", to što je svedokinja na glavnom pretresu ovakvu tvrdnju Vicei Karolja objašnjavala time ko čini većinsko stanovništvo u Senti i u kojoj srazmeri se zapošljavaju pripadnici naroda i narodnosti - samo pokazuje da je svedokinja pokušala na glavnom pretresu ublažiti krivičnu odgovornost okrivljenoga, jer ona ni na glavnom pretresu i kada je pokušavala ublažiti reči okrivljenoga, nije nikada tvrdila da bi okrivljeni tačno i decidirano rekao da misli samo na Sentu i da misli zbog toga kakva je srazmera naroda i narodnosti u Senti. Što se tiče navoda drugog branioca okrivljenog da li je svedok Hegediš Žužana od sestre obaveštena iako jeste, kada i gde treba da dođe na glavni pretres, potpuno je irelevantno i nebitno za presuđenje u ovom krivičnom predmetu. Takođe je neosnovan stav drugog branioca okrivljenog kada tvrdi za svedoka Puškaš Magdolnu da se u istrazi, ni na glavnom pretresu događaja ne seća, - jer je ova svedokinja vrlo konkretno i decidirano u istrazi rekla kakve je reči okrivljeni upućivao u vezi izlaska iz kancelarije Čvorkov Radosije i Bakalić Tome, a takvu svoju tvrdnju iz istrage ova svedokinja na glavnom pretresu nije negirala, već potvrdila, govoreći "koliko se prisećam tako je".

Na osnovu svega iznetog u osuđujućem delu presude tj. u onom delu optužnice koji nije ispušten u izreci presude ili u utvrđenom činjeničnom stanju, zbog navedenih razloga neosnovana je odbrana okrivljenoga i njegovih branilaca.

Pošto je okrivljeni još u fazi istrage tražio da se postupak vodi na srpsko-hrvatskom jeziku, to je i na glavnom pretresu postupak vođen na srpsko-hrvatskom jeziku.

Sud je na glavnom pretresu od 19. februara 1988. god. odbio predlog odbrane za ponovno saslušanje svedoka Deme Ester, te predlog za suočenje svedoka Deme Ester sa svedokom Hegediš Žužanom, te je sud odbio predlog odbrane za saslušanje svedoka Brašnja Aranke, sa svedokom Hegediš Žužanom, a sud je sve ove predloge odbrane odbio zbog toga jer saslušani svedok Hegediš Žužana nije nikada decidirano tvrdila da bi okrivljeni pojedine inkriminisane reči govorio tačno u prisustvu baš tih svedoka ili pak nekih drugih konkretnih svedoka, pa zbog toga takav predlog za njihovo suočenje je bespredmetan, a ponovnim saslušanjem svedoka Deme

Ester, te saslušanjem svedoka Brašnja Aranke ne bi se dobile nikakve relevantno bitne činjenice, jer svedok Hegediš Žužana nije decidirano tvrdila da bi okrivljeni pojedine inkriminisane reči baš govorio pred te dve svedokinje. U tom kontekstu nije osnovan predlog odbrane za suočenje svedoka Hegediš Žužane sa svedocima Menjhart Hajnalikom i Tari Ištvanom, jer Hegediš Žužana nije decidirano tvrdila koju je inkriminisanu reč okrivljeni rekao pred kojim određenim svedokom, pa je suočenje bespredmetno. Sud je ujedno odbio predlog odbrane da se u dokaznom postupku pročitaju dva pisma Varga Zoltana iz Sente od 8. i 10. decembra 1987. godine, koja su naslovljena Predsedništvu Društva književnika Vojvodine, jer navedena pisma nisu u direktnoj vezi sa navodima optužnice, a naročito ne u pogledu konkretnih inkriminacija, niti pak sadržina tih pisama bilo šta govori u vezi sa svedocima koji su saslušani na glavnom pretresu.

Nakon završenog dokaznog postupka, a na glavnom pretresu od 19. februara 1988. godine, sud je u smislu člana 333 st. 3 ZKP, doneo rešenje o izdavanju iz spisa predmeta izjave: Fodor Ištvana iz Sente, od 6. avgusta 1986. godine, date organima SUP-a kako u rukopisnom delu – tako i u delu prekucanom na pisačkoj mašini, nadalje Kordovan Valerije od 13. septembra 1982. godine, takođe u rukopisnom delu i delu prekucanom na pisačkoj mašini, nadalje Djetvai Eržebet od 13. septembra 1982. godine, zatim Pisar Agneš od 12. juna 1986. godine, nadalje Puškaš Magde od 13. septembra 1982. godine, nadalje Rac Sabo Lasla od 27. maja 1986. godine, nadalje od Gere Tibora od 9. decembra 1986. godine, nadalje od Menjhart Hajnalke koja je otkucana na pisačkoj mašini u VJT Subotica pod br. Ktr. 180/87 od 22. septembra 1987. godine, nadalje od Deme Ester od 13. novembra 1987. godine, - i to kod svih gore navedenih lica kako u rukopisnom delu, tako i u delu na pisačkoj mašini ili prepisanog na pisačkoj mašini, - a pošto su ove izjave date pred organima SUP-a i VJT Subotica, i jer na ovakvim izjavama se ne može zasnivati sudska odluka. Kako su stranke nakon donošenja navedenog rešenja se odrekle prava žalbe na to rešenje o izdavanju tih izjava, te kako stranke nisu tražile pismeni otpravak tog rešenja o izdavanju, - to sud nije posebno pismeno izrađivao navedeno rešenje o izdavanju navedenih izjava iz spisa predmeta.

U smislu čl. 50 KZ SFRJ, sud je okrivljenome u izrečenu kaznu zatvora uračunao i vreme koje je okrivljeni proveo u pritvoru i to računajući od 5. novembra 1987. godine, od 10 časova, pa do pravosnažnog okončanja krivičnog postupka.

Kako je okrivljeni proglašen krivim, sud ga je obavezao na plaćanje paušala u iznosu od 20.000,00 dinara, - a pri tome sud je imao u vidu imovinske prilike okrivljenoga, složenost predmeta i dužinu trajanja krivičnog postupka.

Kako je okrivljeni proglašen krivim, a kako su u ovom predmetu nastali troškovi krivičnog postupka koji terete okrivljenoga u iznosu od 5.140,00 dinara (koliko je svedocima isplaćeno na ime putnih troškova), to je okrivljenog valjalo obavezati da plati ove troškove sudu, - ovo tim pre što je on u radnom odnosu i vlasnik dela nekretnina, te ima iz čega platiti ove troškove i on plaćanjem tih troškova neće ugroziti svoju egzistenciju.

Sud je odlučio da iznos od 25.500,00 dinara, koji je isplaćen tumaču za mađarski jezik Čapo ing. Ladislavu, pada u celosti na teret budžetskih sredstava ovoga suda,

Poglavlje IV – PREDMETI PO SRODNIM KVALIFIKACIJAMA

jer prema odredbama čl. 95 st. 5 ZKP , troškovi prevođenja na jezik naroda i narodnosti Jugoslavije neće se naplatiti od okrivljenog.

Odštetni zahtev prema okrivljenom nije postavljen.

Shodno iznetom, valjalo je odlučiti kao u izreci ove presude.

Zapisničar,
Nedeljka Dulić, s.r.

Predsednik veća Milovan Salatić, s.r.

POUKA O PRAVNOM LEKU: protiv ove presude nezadovoljna stranka ima pravo žalbe Vrhovnom sudu Vojvodine u Novom Sadu, a u roku od 15 dana, računajući od dana dostavljanja pismenog opravka ove presude, a putem ovoga suda.

Žalba Vrhovnom sudu Vojvodine

K-64/87

VIŠEM SUDU U SUBOTICI

ŽALBA

okr. VICEI KAROLJA, književnika iz Sente, ul. 29. novembra 38

protiv presude Višeg suda u Subotici od 19. februara 1988. godine, K-64/87

VRHOVNOM SUDU VOJVODINE

Okrivljeni pobija prvostepenu presudu U CELOSTI

- I. zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka - čl. 363 tač. 1 u v. čl. 364 st. 1 tač. 7, 8. i 11 i čl. 364 st. 2 ZKP;
- II. zbog povrede krivičnog zakona - čl. 363 tač. 2 u v. čl. 365 tač. 1 i tač. 4 ZKP;
- III. zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja - čl. 363 tač. 3 ZKP, i
- IV. zbog odluke o kazni - čl. 363 tač. 4 ZKP,

i stavlja sledeći

žalbeni predlog

ŽALBA SE USVAJA i prvostepena presuda UKIDA i predmet vraća prvostepenom sudu na ponovno suđenje (čl. 385 st. 1 ZKP) pred potpuno izmenjenim većem (čl. 385 st. 2 ZKP),

ili

PREINAČAVA (čl. 387 st. 1 ZKP) tako što se okrivljeni OSLOBAĐA OD OPTUŽBE.

Istovremeno žalilac traži u smislu čl. 371 st. 1 ZKP da bude obavešten o sednici veća drugostepenog suda.

O b r a z l o ž e n j e

I.

Bitne povrede odredaba krivičnog postupka - čl. 363 tač. 1 u v. čl. 364 st. 1 tač. 7, 8 i 11 i čl. 364 st. 2 ZKP

Posmatrano u celini postupak proveden prema okrivljenom (krivični i tzv. predkrivični, pred organima unutrašnjih poslova) obilovao je tako brojnim, i tako ozbiljnim povredama odredaba ZKP-a, da je morao rezultirati, i rezultirao je u nezakonitoj presudi.

Ograničavajući se za trenutak samo na krivični postupak (na odgovarajućem mestu biće reči i o "predkrivičnom") može se reći da je prvostepeni sud počinio kako one povrede koje se obično u teoriji nazivaju relativnim (dakle, koje su mogle imati uticaja na donošenje nezakonite odluke, i koje su stvarno tako i uticale na odluku), tako i one koje se nazivaju apsolutnim, dakle one koje uvek, automatski čine odluku nezakonitom.

Tako je prvostepeni sud počinio APSOLUTNO bitne povrede postupka kada

- (1) nije potpuno rešio predmet optužbe (čl. 364 st. 1 tač. 7 ZKP);
- (2) kada je zasnovao presudu na dokazu na kome se po odredbama ZKP-a presuda ne može zasnovati čl. 364 st. 1 tač. 8 ZKP;
- (3) kada je u presudi propustio da navede razloge o odlučnim činjenicama, odn. kada su ti razlozi nejasni i protivrečni - čl. 364 st. 1 tač. 11 ZKP.

RELATIVNO bitne povrede odredaba ZKP-a sastoje se u tome

- (4) što je prvostepeni sud ispitivao svedoke (kako u istrazi tako i na glavnom pretresu) protivno odredbama čl. 232 st. 1 ZKP, a što je bilo od direktnog uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

Obrazložićemo sada svaku od ovih povreda posebno.

(1)

Prvostepeni sud nije potpuno rešio predmet optužbe - čl. 364 st. 1 tač. 7 ZKP
Optužnicom Višeg javnog tužilaštva Subotica Kt-58/87 od 4. decembra 1987. godine okrivljeni je, između ostalog, optužen i za sledeće radnje:

- da je "naglašavao da bi Vojvodina i danas trebala pripadati Mađarskoj";
- da je "u razgovoru o SR Hrvatskoj isticao da je tamo veća sloboda nego u SAP Vojvodini";
- "da bi trebalo da bude nezavisna Hrvatska";
- "da stanovništvo srpske nacionalnosti treba iseliti iz Vojvodine";
- "da su na visokim funkcijama u Vojvodini pripadnici srpskog naroda, a da su pripadnici mađarske narodnosti na nižim funkcijama";
- "da je sprečeno otvaranje eksperimentalnog pozorišta na mađarskom jeziku";
- "da je teže organizovati priredbe na mađarskom jeziku nego na drugom

- jeziku”;
- “da građani mađarske narodnosti moraju znati srpskohrvatski jezik, dok građani slovenskog porekla ne moraju znati mađarski jezik, da ovih problema ne bi bilo ukoliko bi Vojvodina pripadala Mađarskoj”;
 - “da su pripadnici slovenskih naroda u povoljnijem položaju, jer kada učine neki prekršaj blaže se kažnjavaju”, i
 - “da mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinosi i kolonizacija”.

NESPORNO je da za ove inkriminacije okrivljeni nije osuđen (v. str. 13 i 14 obrazloženja pobijane presude).

Takođe je, svakako, nesporno da je optužnicom okrivljenom stavljeno na teret izvršenje jednog produženog krivičnog dela (tj. dela čija se radnja izvršenja sastoji iz više delatnosti koje čine jedno krivično delo). To svakako ne može biti sporno (v. napr. Komentar Krivičnog zakona SFRJ, dr Franjo Bačić i dr., “Savremena administracija”, Beograd, 1978., str. 473).

Kod ovakvog stanja stvari prvostepeni sud je bio dužan okrivljenog OSLOBODITI OD OPTUŽBE za one radnje produženog krivičnog dela za koje je optužen, a koje nisu dokazane odn. ne predstavljaju krivično delo. Prvostepeni sud to nije učinio (već je jednostavno, i protivno zakonu, iz opisa dela ispustio gornje inkriminacije) i time je izvršio APSOLUTNO BITNU povredu odredaba ZKP-a, koja je sama po sebi dovoljna za ukidanje pobijane presude predloženo žalbenim predlogom.

Treba naglasiti da se ovde ne radi o prihvatanju optužbe “u smanjenom obimu po iznosu, količini ili vrednosti” pri čemu je sama radnja izvršenja dokazana i predstavlja krivično delo (kada sud ne mora donositi oslobađajuću presudu) već se radi o više nezavisnih radnji (i nezavisnih događaja) koje su obuhvaćene produženim krivičnim delom koje se optužnicom okrivljenom stavljaju na teret, a u takvom slučaju prvostepeni sud je bio dužan doneti OSLOBAĐAJUĆU PRESUDU u onom delu u kome optužnica nije dokazala te radnje odn. kada te radnje ne predstavljaju krivično delo.

Takvo stanovište lepo obrazlažu Obrad Cvijović i mr Dragomir Popović:

“Ako se radi o prihvatanju optužbe u smanjenom obimu po iznosu, količini ili vrednosti, onda sud neće za taj neprihvaćeni deo optužbe donositi oslobađajuću presudu”,

ali

“Stoji povreda (čl. 364 st. 1 tač. 7 ZKP)... ako kod produženog krivičnog dela sud donese odluku samo u pogledu jednog dela inkriminiranih radnji.”

(Obrad Cvijović i mr Dragomir Popović, Zakon o krivičnom postupku sa komentarom, objašnjenjima i uputstvima za praktičnu primenu, “Privredna štampa”, Beograd, 1981., str. 273 i 275).

Da je prvostepeni sud ovde drastično pogrešio jasno je, uostalom, i sa stanovišta apsurdnih posledica ovakvog presuđenja. Naime, za sve inkriminacije koje su samo ispuštene iz dispozitiva osuđujuće presude okrivljeni bi mogao ponovo biti tužen, budući da ne bi mogao isticati prigovor res iudicatae.

S obzirom na izloženo potpuno je jasno da prvostepeni sud nije potpuno rešio predmet optužbe (čl. 364 st. 1 tač. 7 ZKP), da se, prema tome, radi o APSOLUTNO

BITNOJ povredi odredbi krivičnog postupka, a to znači da drugostepeni sud, po Zakonu, MORA, ukinuti prvostepenu presudu.

“U slučaju utvrđivanja apsolutno bitne povrede odredaba krivičnog postupka drugostepeni sud je dužan da ukinu prvostepenu presudu i da predmet vrati prvostepenom sudu na ponovnu odluku, izuzev povrede iz tač. 5 i 10 (ovde se radi o tač. 7 – prim. branioca) koje se mogu sanirati preinačenjem presude”.

(Obrad Cvijović, mr Dragomir Popović, op. cit., str. 293).

Isto i prof. Tihomir Vasiljević:

“Ako sud svojom presudom nije potpuno rešio predmet optužbe (čl. 364 st. 1 tač. 7)... po žalbi... viši sud ukida presudu i nalaže da se sudi propušteno delo i da se uklopi u presudu”.

(Prof. Tihomir Vasiljević, Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, “Savremena administracija”, Beograd, 1981., str. 603).

Dakle, savršeno je jasno da se prvostepena presuda mora ukinuti – i svi ostali žalbeni razlozi navode se samo opreza radi.

(2)

Prvostepeni sud je zasnovao presudu na dokazima na kojima se presuda po odredbama ZKP-a ne može zasnovati - čl. 364 st. 1 tač. 8 ZKP

Prvostepeni sud je, materijalno, zasnovao presudu na obaveštenjima koja su prikupili organi unutrašnjih poslova od građana u smislu čl. 151 st. 2 ZKP, na kojima se prema čl. 151 st. 3 ZKP presuda ne može zasnivati.

Postupak koji je pri tome primenjen je sledeći:

(a) Najpre su tzv. “prezumptivni svedoci”, kao građani dali obaveštenja organima unutrašnjih poslova pod krajnje neregularnim i nezakonitim okolnostima (o čemu će biti više reči u odeljku III. ove žalbe koji se bavi činjeničnim stanjem);

(b) zatim je istražni sudija propustio da postupi po imperativnoj odredbi čl. 83 st. 1 ZKP koja mu nalaže da po službenoj dužnosti izdvoji ova obaveštenja iz spisa, zatvori ih u poseban omot (čl. 83 st. 2 ZKP) i time onemogućiti njihovo korišćenje u postupku;

zatim je istražni sudija, opet protivno zakonu, saslušavao svedoke tako što im je, čak pre saslušavanja, predočavao izjave date organima unutrašnjih poslova, tražio od njih da potvrde autentičnost svoga potpisa (dovodeći ih time u zabludu da se radi o dokazima), a zatim ih ispitivao, ne o samom događaju o kome bi trebalo da svedoče, već o tome: da li su ili nisu takvu izjavu dali;

nakon što bi svedoci potvrdili da su takvu izjavu dali, istražni sudija bi diktirao zapisnik služeći se izjavama. Drugim rečima, prepisivao bi sadržinu izjave u zapisnik.

(c) Na kraju, na glavnom pretresu prvostepeni sud, iako potpuno svestan da su zapisnici o saslušanju svedoka pred istražnim sudijom manljivi, upravo

iz gore navedenih razloga, tj. da ustvari sadrže izjave svedoka date organima SUP-a (što se vidi i iz same presude, str. 18, 6. red, koja ove zapisnike izričito naziva "manljivim"! – predočava te "manljive" zapisnike svedocima, ustvari predočava sadržinu izjava datih organima unutrašnjih poslova.

Pri tome, prvostepeni sud, kao i istražni sudija, više ispituje svedoke o tome šta su rekli kod istražnog sudije, tj. da li su potvrdili ili ne svoje izjave, nego što ih ispituje o činjeničnim osnovama optužbe.

- (d) Konačno, u presudi prvostepeni sud zasniva svoju presudu na tome što su svedoci na glavnom pretresu potvrdili da su kod istražnog sudije potvrdili sadržinu svoje izjave. Tako, na str. 16 presude, na primer, prvostepeni sud doslovno kaže:

"Stoji činjenica da je svedok P.M. u istrazi izvršila uvid u svoju izjavu datu organima SUP-a u toku svog saslušanja kod istražnog sudije, međutim svedokinja je u istrazi kategorično potvrdila sadržinu svog kazivanja u SUP-u, a što je NAJBITNIJE svedokinja je na glavnom pretresu potvrdila svoj iskaz iz istrage."

Očigledno je da je prvostepeni sud ovakvom metodologijom dokazivanja, ustvari, zasnovao svoju presudu na izjavama datim organima SUP-a, na kojima se presuda ne može zasnivati (čl. 151 st. 3 ZKP).

Naime, primenjenim postupkom sadržina izjava je prepisana u zapisnik o saslušanju svedoka kod istražnog sudije, a zatim iz toga zapisnika u zapisnik o glavnom pretresu. Odatle je jasno, da je svako pozivanje prvostepenog suda na zapisnik o glavnom pretresu, ustvari, pozivanje na izjave date pred organima SUP-a.

U potvrdu gornjih navoda analiziraćemo iskaze sva četiri svedoka na koje se presuda u svojim razlozima poziva, i to kako na one date kod istražnog sudije, tako i one date na glavnom pretresu.

Svedok DEME ESTER

Na saslušanju kod istražnog sudije, pre nego što je bilo šta pitana o događajima o kojima svedoči, ispitivana je o svojoj izjavi datoj organima SUP-a.

To je vidljivo i iz samog zapisnika o njenom saslušanju. Već u drugom stavu (nakon što je objasnila odakle poznaje okrivljenog) svedokinja na upit istražnog sudije kaže:

"Ja sam jednom prilikom bila na razgovoru kod Državne bezbednosti u vezi sa Vicei Karoljem i tom prilikom ja sam svojeručno napisala jednu izjavu koju sam svojeručno i potpisala i ja sam u vezi sa razgovorima koji su vođeni između mene i Vicei Karolja u toj izjavi sve opisala."

"Ja sam u toj izjavi između ostalog navela..." (slede inkriminacije – prim. branioca).

(v. zapisnik o saslušanju svedoka DEME ESTER kod Istražnog sudije).

Dakle, svedokinja ne svedoči o događaju, nego o svojoj izjavi. To se najjasnije vidi iz poslednje rečenice zapisnika:

"Svedokinja izjavljuje da je u zapisnik ušla njena izjava, pri kojoj ostaje koju je razumela i u znak tačnosti potpisuje."

Na glavnom pretresu svedokinja takođe ne govori spontano o inkriminacija-

ma, već joj se predočava iskaz dat istražnom sudiji (iako je "manjljiv", jer je "u njega ušla njena izjava"), pa se svedokinja ne saslušava o događaju već o sadržini toga zapisnika. To je vidljivo na više mesta u zapisniku sa glavnog pretresa. Tako, na str. 10 zapisnika o glavnom pretresu od 12.02.1988. godine, prvostepeni sud ovako beleži svedokinjin iskaz:

"Tačno je da sam kazala istražnom sudiji... (slede inkriminacije", (str. 10 presude, red 27 i 28);

"Tačno je da sam rekla istražnom sudiji... (sledi citat iz zapisnika kod Istražnog sudije)", (str. 10 presude, red 40);

"Pošto mi je pročitana citat iz istrage koji glasi... tvrdim da sam stvarno tako rekla istražnom sudiji" (str. 10 presude, red 46-51).

Kao što svedokinja kod istražnog sudije nije svedočila o događajima, nego o sadržini svoje izjave, tako ni na glavnom pretresu ne svedoči o događajima, nego o sadržini svoga iskaza kod istražnog sudije. Što je najvažnije, budući da je njena izjava uneta u zapisnik, njoj se na glavnom pretresu ustvari predočava sama izjava data pred organima unutrašnjih poslova.

Svedok DJETVAI ERŽEBET

I kod ovoga svedoka primenjena je i kod istražnog sudije i na glavnom pretresu identična nezakonita metodologija, kojom se posredstvom zapisnika o saslušanjima kod istražnog sudije u svedočki iskaz dat na glavnom pretresu unose izjave date pred organima unutrašnjih poslova, da bi se na njima zasnovala presuda, protivno odredbi čl. 151 st. 3 ZKP.

Kao i u prethodnom slučaju, svedokinji se pre nego što je išta pitana o stvari, postavlja pitanje da li je bila u SUP-u, da li je dala izjavu, da li priznaje svoj potpis, i šta je tamo izjavila. Dakle, svedokinja se, opet, ispituje ne o događaju, nego o svojoj izjavi. Svedokinji se opet nezakonito predočava izjava data pred organima SUP-a.

To se najbolje vidi iz samih zapisnika.

Već u drugom stavu zapisnika o njenom saslušanju kod istražnog sudije, pre nego što je išta pitana o samom događaju o kome bi trebalo da svedoči, svedok se pita o razgovoru u SUP-u, daje mu se izjava na uvid, i zatim mu se izjava čita i zatim unosi njen sadržaj u zapisnik kao iskaz svedokinje. Evo, kako to izgleda:

"Ja sam bila pozvata u SUP Senta, na razgovor, i tom prilikom je izjavu koju sam ja svojeručno potpisala radnik SUP-a, neki Slavko..."

[zap. o sasl. kod istr. sudije od 19.11.1987., str. 2, treći stav]

"Uvidom u ovu izjavu izjavljujem da to nije moj rukopis, ali da su na sva-koj stranici izjave moji potpisi"

[zap. o sasl. kod istr. sudije, str. 2, treći stav].

"Pošto mi je pročitana (izjava) izjavljujem da je u njoj sve navedeno onako kako sam ja izjavila radniku SUP-a..."

[zap. o sasl. kod istr. sudije, str. 3, drugi stav].

"Ja sam u svojoj izjavi izjavila... (slede inkriminacije)"

[zap. o sasl. kod istr. sudije, str. 3, drugi stav].

“Isto tako sam izjavila... (slede inkriminacije)”

(zap. o sasl. kod istr. sudije, str. 3, treći stav).

Nakon toga se svedok o događaju uopšte i ne pita, već se kao njen iskaz beleži samo potvrđivanje da je u SUP-u bila i da je dala izjavu koja joj se (nezakonito) predočava.

Svedokinja je to još bolje sama objasnila na glavnom pretresu:

“Ja sam kod istražnog sudije saslušana tako što mi je istražni sudija čitao moj zapisnik (sačinjen pred organima SUP-a – prim. branioca) što je prije bilo, i pitao me da li je tako bilo...”

(zap. o gl. pretresu, 11.02.1988. godine, str. 13, treći stav).

Potpuno svestan da je ovakav zapisnik “manjljiv” prvostepeni sud ga predočava svedokinji na glavnom pretresu, čime ustvari predočava izjave date pred organima unutrašnjih poslova.

“Pošto je pročitano da sam istražnom sudiji 19.11.1987. godine kazala... (sledi inkriminacija)... da, tako sam kazala istražnom sudiji”.

Dakle, svedokinja kod istražnog sudije svedoči o tome šta je rekla organima SUP-a, a na glavnom pretresu šta je rekla istražnom sudiji.

Svedokinja, čak, sasvim jasno daje na znanje da se samoga događaja o kome je reč ne seća.

“Ne mogu baš sada tačno kazati, jer je od tada prošlo 5 godina, da li je Vicei Karolj tada izjavljivao da ne voli zajedno u kancelariji raditi sa Srbima... itd.”

(zap. o gl. pretresu, 11.02.1988. godine, str. 12, 19 red odozdo).

Dakle, očigledno je da je prvostepeni sud mogao zasnovati svoju odluku jedino na “manjljivom” zapisniku o saslušanju kod istražnog sudije, odn. na izjavi (zapisniku) datu pred organima SUP-a, na kome se, kao ni na “manjljivom” zapisniku presuda ne može zasnivati po odredbama čl. 151 st. 3 ZKP-a.

Svedok MAGDOLNA PUŠKAŠ

I ovoj svedokinji je kod istražnog sudije, pre saslušavanja, pročitana izjava. I ova svedokinja je samo svedočila o tome da li je takvu izjavu dala ili ne, a na glavnom pretresu joj je predočavan “manjljivi” zapisnik o saslušanju kod istražnog sudije i ispitivana je, ne o događaju, nego o tome šta je rekla istražnom sudiji.

Međutim, kod ove svedokinje još je očiglednije da je sud zasnovao presudu na izjavi datoj organima SUP-a i to neposredno.

Naime, ova svedokinja kod istražnog sudije izjavljuje (a) da se samog događaja (od pre punih deset godina !) – ne seća, (b) a da se ne seća ni sadržine svoje izjave date organima SUP-a.

Na glavnom pretresu takođe izjavljuje da se događaja ne seća (normalno, kada se nije sećala ni kod istražnog sudije), a ne seća se ni sadržine svog iskaza kod istražnog sudije.

Na čemu je onda prvostepeni sud zasnovao svoju odluku?

Očigledno – na izjavi koju je svedokinja dala organima SUP-a.

Ove činjenice lako je proveriti u spisu:

“Na postavljeno pitanje odbrane, svedokinja izjavljuje da se sada već ne seća da li je te reči (koje joj je istražni sudija pročitao iz izjave – prim. branioca) u vezi Čvorkov Radosije i Bakalić Tomislava okrivljeni izjavio, od tada je već prošlo mnogo godina”

(zap. o sasl. kod istr. sudije, str. 2, predposlednji stav).

“Ne bih se sada tačno mogla setiti kako je bilo to, kako je Vicei Karolj komentarisao tj. u vezi izlazaka iz kancelarije Čvorkov Radosije i Bakalić Tomislava, sada se tih događaja ne sećam”

(zap. o gl. pretresu, 12.02.1988. godine, str. 7, red 16-19).

Što se tiče same izjave svedokinja izjavljuje kod istražnog sudije:

“Inače, ja se te izjave sada već ne sećam odnosno njene sadržine, a ukoliko bi mi se izjava pročitala tada bih se setila. Nakon što je pročitana izjava, svedokinja izjavljuje da ako je tako napisano onda je ona tako i rekla...”

(zap. o sasl. kod istražnog sudije, str. 2, 18-22 red odozdo).

Identično iskazuje i na glavnom pretresu:

“Koliko se prisećam tako je, a to je moj odgovor pošto mi je pročitana sledeći moj iskaz iz istrage nakon što je pročitana izjava svedokinja izjavljuje, da ako je to tako napisano onda je ona tako i rekla, naime da kada bi Čvorkov Radosija koja je radila zajedno sa njima... itd.”

(zap. o gl. pretresu, 12.02.1988. godine, str. 6, red 1-5).

Na izričito pitanje odbrane na glavnom pretresu: da li je ili nije okrivljeni izgovorio pre deset godina inkriminacije koje mu se optužnicom stavljaju na teret, svedokinja doslovno odgovara:

“Ako sam ja to napisala, onda je tako i bilo.”

(Zap. o gl. pretresu, 12.02.1988. godine, str. 8, šesti stav).

Svedokinja (budući da se ne seća događanja) potvrđuje navode optužnice uslovno: ako sam napisala, onda je tako bilo. Da bi prvostepeni sud, dakle, utvrdio da li je “tako bilo”, on mora, prvo, da proveriti da li je svedokinja “tako napisala”.

To prvostepeni sud može učiniti samo ako se upozna sa sadržinom izjave, jer i sama svedokinja uslovljava istinitost svoga iskaza sadržinom izjave (“ako sam tako napisala”).

Jednostavno rečeno, svedokinja se ne seća događaja, ne seća se ni šta je govorila u SUP-u, ni šta je govorila u istrazi i upućuje prvostepeni sud na svoju izjavu datu organima SUP-a.

Prema tome je jasno, da je prvostepeni sud svoj činjenični zaključak jedino i mogao zasnovati na izjavi datoj organima SUP-a. Pri tome je potpuno bez značaja da li se sa njom upoznao tako što bi je neposredno pročitao na glavnom pretresu, ili tako što bi pročitao zapisnik iz istrage u kome se ona (nezakonito) citira, i koji zapisnik sam sud upravo zato što sadrži citate iz izjave – i sam smatra manjljivim.

Nesporno je da je svedokinja o samom događaju govorila isključivo i jedino u svojoj izjavi datoj pred organima SUP-a. Prema tome, i prvostepeni sud je mogao svoj činjenični zaključak zasnovati jedino i isključivo na toj izjavi, a to je suprotno odredbi čl. 151 st. 3 ZKP-a.

Svedok HEGEDIŠ ŽUŽANA

I ova svedokinja (o kojoj će, inače, biti mnogo više reči u onom odeljku žalbe koji se bavi pogrešno i nepotpuno utvrđenim činjeničnim stanjem) ispitivana je i kod istražnog sudije i na glavnom pretresu na isti način kao i prethodne svedokinje. I ovoj svedokinji je pre saslušanja istražni sudija predočio izjavu datu pred organima unutrašnjih poslova. Zapisnik iz istrage istražni sudija započinje ovim rečima:

“Ja sam 30.10.1986. godine dala izjavu pred organima SUP-a u Subotici koju sam ja lično svojeručno napisala na srpskohrvatskom jeziku i koju sam ja lično potpisala. Pošto mi je omogućen uvid u ovu izjavu ostajem pri gore navedenom. Sve što je napisano u ovoj izjavi je tačno i odgovara istini. Nakon što sam upoznata sa sadržinom izjave (izjavljujem) da sam ja sve to napisala”.

(Zap. o sasl. kod istr. sudije, str. 2, početak)

Dakle, nakon što joj je “omogućen uvid” i što je “upoznata sa sadržinom” izjave, svedokinja počinje da daje iskaz:

“Prema tome, prilikom susreta sa Viceiem u vremenu pri tri ili četiri godine...” (isto, str. 2)

I sada svedokinja prepričava ono što joj je istražni sudija trenutak ranije pročitao!

U pravu je prvostepeni sud kada utvrđuje da je time zapisnik o saslušanju svedokinje kod istražnog sudije postao “manjljiv”.

Međutim, prvostepeni sud na glavnom pretresu predočava svedokinji taj, “manjljiv”, zapisnik:

“Nakon što mi je predsednik veća pročitao iskaz iz istrage koji glasi: “isticao je da na ovom području postoji neravnopravan položaj Mađara u Vojvodini koji nemaju mogućnosti da gledaju pozorišne predstave na mađarskom jeziku ili ako ih imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara u Vojvodini i da je Vojvodina u sastavu Mađarske onda ovih problema ne bi bilo... Mogu reći na pitanje predsednika veća: da li sam tako rekla istražnom sudiji i da li je Vicei Karolj tako i rekao, mogu reći: da sam stvarno tako rekla istražnom sudiji i Vicei Karolj je stvarno tako rekao.”

(Zap. o gl. pretr. 19.02.1988. godine, str. 5, šesti stav).

Dakle, istražni sudija čita svedokinji izjavu datu pred organima SUP-a, koju ona samo potvrđuje, a na glavnom pretresu joj onda prvostepeni sud čita taj iskaz iz istrage, a svedokinja ga samo potvrđuje.

Očigledno je onda da je sadržina svedokinjine izjave samo prenetu u zapisnik o saslušanju kod istražnog sudije, a odatle u zapisnik o glavnom pretresu.

Zato je pozivanje na iskaz svedokinje na glavnom pretresu u presudi samo prividno: presuda se zasniva na izjavi datoj u SUP-u, koju svedokinja samo potvrđuje u istrazi i na pretresu.

Smatramo da smo gornjim navodima nedvosmisleno pokazali da su izjave date organima SUP-a korišćene u postupku provedenom protiv okrivljenog, i to (a) neposredno od strane istražnog sudije, i (b) posredno, predočavanjem "manjljivih" zapisnika iz istrage na glavnom pretresu.

Ostaje još da pokažemo da je takvo postupanje bilo nezakonito:

"Pismena o iskazima građana pred organima unutrašnjih poslova ne mogu se upotrebiti kao dokaz u krivičnom postupku."

"Ona ne mogu biti upotrebljena ni kao dokaz, ni radi proveravanja tačnosti iskaza datih u krivičnom postupku."

(Prof. T. Vasiljević, Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, "SA", Beograd, 1981., str. 465).

"Izjave date od pojedinih lica pred organima unutrašnjih poslova, ne mogu biti unete u krivični postupak."

"Aktivnost organa unutrašnjih poslova jeste, i treba da ostane do kraja van krivičnog postupka, kao čista aktivnost informisanja javnog tužioca."

"Od ovog strogog isključenja upotrebe isprava sačinjenih pred organima unutrašnjih poslova... ne može se odstupiti ni u cilju proveravanja datih iskaza..."

(T. Vasiljević, Op.cit., str. 466).

Isto tako i Bayer:

"Iz zahtjeva javnog tužioca i službenih bilježaka o obavijestima što se nalaze u spisu predmeta istražni sudac će saznati koje osobe treba ispitati kao... svjedoke... po propisima ZKP za ispitivanje tih procesnih subjekata."

"No nakon što su obavijesti poslužile u krivičnom postupku u spome-nute svrhe, istražni sudac mora u smislu zakonskih propisa, službene bilješke koje sadrže određene obavijesti svojim rješenjem izdvojiti iz spisa predmeta (istakao autor).

"Presuda se, dakle, ne smije temeljiti na obavestima sadržanim u službenim bilješkama, a ako se ipak temelji to je, po analogiji, bitna povreda krivičnog procesnog prava iz čl. 364 st. 1 t. 8, sa svim pravnim posledicama koje se na to mogu nadovezati ako protiv presude bude izjavljena žalba."

(Dr V. Bayer, Jugoslavensko krivično procesno pravo, knj. II, Informator, Zagreb, 1978., str. 114. i 123.).

U istom smislu govori i odluka Vrhovnog suda Srbije KŽ-227/79 (Zbornik sudske prakse br. 33/79).

Moramo ponoviti još jednom, da ništa ne menja na stvari što se prvostepeni sud prividno poziva na iskaze svjedoka date na glavnom pretresu, jer su ovi iskazi nastali tako što je (a) istražni sudija nezakonito predočavao svedocima izjave date pred organima unutrašnjih poslova (i to ne da bi proverio njihov iskaz, mada ni to ne bi smeo – već PRE DAVANJA iskaza čime ih je, objektivno, podučio kako da svedoče), a (b) prvostepeni sud je zatim na glavnom pretresu predočavao takve "manjljive" "iskaze", znajući pri tom da su nastali tako što su svjedoci čitanjem izjava bili, objektivno,

podučeni kako da svedoče.

Izjave date pred organima unutrašnjih poslova ne smeju ni na koji način biti unete u krivični postupak. To "strogo isključenje", kako kaže prof. Vasiljević, ne može se nikako izbeći, a ako bi to bilo učinjeno, presuda se zbog APSOLUTNO bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 tač. 8 ZKP – mora ukinuti.

"U slučaju utvrđivanja apsolutno bitne povrede odredaba krivičnog postupka drugostepeni sud je dužan da ukine prvostepenu presudu i da predmet vrati prvostepenom sudu na ponovnu odluku, izuzev povrede iz tač. 5 i 10 (ovde se radi o tač. 8 – prim. branioca) koje se mogu sanirati i preinačenjem presude."

(Obrad Cvijović i mr. Dragomir Popović, Op. cit., str. 293).

Ovo predstavlja drugi, nezavisni razlog za imperativno ukidanje pobijane presude.

(3)

Prvostepeni sud je u presudi (a) propustio da navede razloge o odlučnim činjenicama, (b) ili su razlozi nejasni i protivrečni, ili (c) o odlučnim činjenicama postoji znatna protivrečnost između onoga što se navodi u razlozima presude o sadržini zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih zapisnika - čl. 364 st. 1 tač. 11 ZKP.

(a) Presuda ne sadrži razloge o odlučnim činjenicama

Zakon o krivičnom postupku u čl. 357 st. 7 imperativno određuje da će sud u presudi

"određeno i potpuno izneti koje činjenice i iz kojih razloga uzima kao dokazane."

Međutim, prvostepeni sud nije tako postupio. U pobijanoj presudi se, naime, na str. 11 in fine samo "duture" nabrajaju svi dokazi (ukupno 17) koje je prvostepeni sud izveo na glavnom pretresu, a onda se paušalno navodi da je

"sud na osnovu SVEGA TOGA... ustanovio sledeće činjenično stanje..."

Iz kasnije analize iskaza svedoka može se videti da prvostepeni sud na iskazima svedoka PUŠKAŠ, ESTER i DJETVAI utvrđuje da bi okrivljeni:

- (1) podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici (DJETVAI), str. 15,
- (2) govorio da ne voli raditi sa Srbima (DJETVAI, PUŠKAŠ), str. 15 i 16,
- (3) da Mađari nestaju zbog mešovityh brakova (ESTER), str. 16 – i
- (4) da Srbi imaju prednost kod zapošljavanja (ESTER), str. 17.

Međutim, apsolutno NIGDE iz presude koja ima 24 stranice nije jasno iz kojih razloga prvostepeni sud uzima za utvrđeno odlučnu činjenicu da bi okrivljeni koji to inače PORIČE izgovorio sledeće inkriminacije:

"da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda, pošto je Vojvodina otepljena od Mađarske, te da je na taj način u potpunosti umanjena mogućnost književne, duhovne, i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti, da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara, da se književni tekstovi čiji su auto-

ri pripadnici mađarske narodnosti strožije kontrolišu pogotovu ako se radi o tekstovima koji govore o položaju mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim, da su studenti mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju, jer im nije obezbeđena nastava i literatura na mađarskom jeziku.”

Čime se dokazuje da je okrivljeni ovo rekao? Ničim. Štaviše, iz presude je vidljivo (str. 7 početak) da okrivljeni ovo PORIČE. Iskaz okrivljenog je dokaz u krivičnom postupku i prvostepeni sud je morao dati razloge kojim drugim dokazom je navodno obesnažen onaj prvi.

Presuda ne navodi nikakav razlog zašto je u ovom delu ocenila dokaz sadržan u iskazu okrivljenog kao neverodostojan, odn. koji mu drugi dokaz suprotstavlja. Čime se u presudi dokazuje da okrivljeni ne govori istinu kada u ovom delu PORIČE optužbe. Kojom ispravom? Ko je to posvedočio? Šta je rekao?

Dakle, presuda ne navodi koje činjenice iz kojih razloga uzima kao nedokazane. Paušalno navođenje svih izvedenih dokaza i svih od suda utvrđenih činjenica – nije dovoljno. Zakon imperativno nalaže da se za svaku utvrđenu činjenicu određeno navede razlog, odn. dokaz.

“Nije dovoljno ni to kada sud u obrazloženju presude samo citira dokaze, nego mora i da obrazloži na osnovu kojih dokaza smatra utvrđenim odlučne činjenice (v. čl. 364 st. 1 tač. 11)”

(O. Cvijović, mr Popović, Op. cit., str. 283).

Pobijana presuda se u ovom delu ne može sa sigurnošću ispitati, jer je odbrana dovedena u situaciju da nagađa razloge prvostepenog suda, što odbrana ne može činiti, jer smatra da takvih razloga i nema. Naravno, da to ne može nagađati ni drugostepeni sud, pa se ova povreda postupka može, opet sanirati jedino ukidanjem prvostepene presude.

Odsustvo razloga o odlučnim činjenicama predstavlja APSOLUTNO bitnu povredu odredaba krivičnog postupka - čl. 364 st. 1 tač. 11 ZKP, koja za sobom povlači jedino UKIDANJE presude.

(b) Razlozi presude o odlučnim činjenicama su nejasni i protivrečni.

Razlozi presude su protivrečni u onom delu gde raspravljaju pravno pitanje: da li je prvostepeni sud, u konkretnim okolnostima, po ZKP-u smeo ili nije smeo da svedocima čita iskaze iz istrage.

Razlozi su protivrečni, budući da prvostepeni sud, s jedne strane, tvrdi da je “neosnovana primedba branioca okrivljenog da je sud pogrešio na glavnom pretresu što je svedocima predočavao izjave iz istražnog zapisnika”

(str. 21 presude, red 19-21)

a, s druge strane, sam prvostepeni sud priznaje u pobijanoj presudi da iskazi dati u istrazi

“nemaju pravnu valjanost” (str. 15)

da je u njihovom sastavljanju načinjen

“pravni propust” (str. 15)

da se radi o zapisnicima

“sa pravnom manom” (str. 17)

da su zato

“pravno neprihvatljivi” (str. 17)

i da su iskazi dati u istrazi

“manjljivi” (str. 18).

Ovakvo svoje stanovište o nedostacima zapisnika iz istrage prvostepeni sud opširno i temeljno obrazlaže na više mesta u presudi. Recimo, prvostepeni sud navodi:

“... taj njen iskaz u istrazi po stanovištu ovoga suda nema pravnu valjanost, JER svedokinja u istrazi po stanovištu ovoga suda nije pravilno saslušavana, JER je njeno saslušavanje započeto na taj način što je čita-na izjava data pred organima SUP-a, pa je onda pitana da li je to tako ili nije tako, pa je nakon toga došlo do sastavljanja zapisnika o njegovom saslušanju.”

(pobijana presuda, str. 15, red 10-16)

Ili, navodi se da je svedok

“tako saslušan što mu je u toku njegovog saslušanja kod istražnog sudije bila prikazana njegova izjava kod organa SUP-a, a istražni sudija mu je prikazao njegovu izjavu iz SUP-a i pre nego što je saslušao ovoga svedoka, - te je po stanovištu ovoga veća ZBOG TOGA taj zapisnik iz istrage sa pravnom manom...”

(pobijana presuda, str. 17, red 17-22 odozdo)

Ili,

“Stoji činjenica da je svedokinja Hegediš Žužana dala iskaz kod istražnog sudije i to tako što joj je odmah omogućen uvid u njenu izjavu datu organima SUP-a, i stoji ZBOG TOGA po stanovištu ovoga veća da je njen iskaz u istrazi manjljiv...”

(pobijana presuda, str. 18, red 2-6)

Prema tome, protivrečni su razlozi presude u kojima se, s jedne strane, tvrdi da je neosnovana primedba odbrane da zapisnici iz istrage nisu smeli biti predočavani na glavnom pretresu, jer su sačinjeni protivno odredbama ZKP-a, a sa druge strane se izričito priznaje da “svedoci nisu pravilno saslušavani” u istrazi, da je prilikom njihovog saslušanja učinjen “pravni propust”, da ti zapisnici iz navedenog razloga “nemaju pravnu valjanost”, da su zapisnici “sa pravnom manom”, da su “pravno neprihvatljivi” i da su “manjljivi”.

Ispada da prvostepeni sud smatra da se u postupku mogu upotrebiti i “pravno neprihvatljivi” i “pravno nevaljani” zapisnici!

Takvi zapisnici ne mogu se upotrebiti uopšte, i to ne samo da se presuda na njima ne može zasnivati, već ni radi provere iskaza datih na glavnom pretresu. Pravno nevaljani zapisnici ne mogu se ni u kakvu svrhu upotrebiti u krivičnom postupku.

Ratio ovakvog zakonskog rešenja je isti koji važi i za potpuno isključivanje iz krivičnog postupka izjava datih pred organima SUP-a. Naime, izjave se ne mogu ni

u kakve svrhe koristiti u krivičnom postupku jer organi SUP-a nisu dužni da ispituju građane (prezumptivne svedoke) u skladu sa odredbama ZKP-a.

Istražni sudija jeste dužan da ispituje svedoke u skladu sa odredbama ZKP-a, ali ako tu dužnost prenebregne, ako svedoke saslušava suprotno odredbama ZKP-a (što se ovde nesporno dogodilo i po oceni prvostepenog suda), onda se istražni zapisnici ni po čemu ne razlikuju od izjava datim pred organima SUP-a. Ni kod jednih ni kod drugih svedoci nisu saslušani u skladu sa ZKP-om. Zato se presuda ne može zasnivati ni na jednim ni na drugima – i zato se ni jedni ni drugi ne smeju upotrebljavati ni za proveru iskaza svedoka, odn. predočavati.

Jasno je da je pri tom svejedno što SUP nije ni dužan poštovati ZKP, a što je istražni sudija, doduše, dužan, ali ga ne poštuje. Situacija je sa procesualnog stanovišta identična.

Kada Zakon predviđa u čl. 328 da se na glavnom pretresu može “pročitati raniji iskaz svedoka”, a on naravno to predviđa pod pretpostavkom (koja ovde nije ispunjena) da je raniji iskaz dat u skladu sa Zakonom (što ovde i po priznanju samog prvostepenog suda – nije slučaj).

Dakle, jasno je da je protivrečan razlog prvostepenog suda da “iskazi dati u istrazi nemaju pravnu valjanost”, ali da se ipak, mogu upotrebiti u krivičnom postupku.

Ova protivrečnost razloga odnosi se na činjenicu ODLUČNU za presuđenje.

Naime, ne iznoseći rezultate dokaznog postupka, prvostepeni sud zasniva svoju presudu na ovim tekstovima koji “nemaju pravnu valjanost”:

Za svedoka DJETVAI ERŽEBET prvostepeni sud kaže da je

“ostala kod svog iskaza i kazivanja iz istrage”

(str. 15, treći stav);

Za svedoka PUŠKAŠ da je

“najbitnije (što je) svedokinja na glavnom pretresu potvrdila svoj iskaz iz istrage” (str. 16, treći stav);

Za svedoka HEGEDIŠ da je

“potvrdila svoj iskaz iz istrage”

(str. 18, red 7)

Kod svedoka DEME ESTER ide se, čak, i dalje i tu prvostepeni sud ne prihvata iskaz koji svedokinja daje “po prvi put” na glavnom pretresu, već se presuda neposredno zasniva na iskazu iz istrage koji “nema pravnu valjanost”!

“Prema tome”, kaže prvostepeni sud (str. 17, red 7), “iskaz svedoka

Deme Ester sa glavnog pretresa kada pokušava ublažiti navedene tvrdnje okrivljenog je neprihvatljiv u tom delu, jer ona pokušava ublažiti ili pak isključiti odgovornost okrivljenog.”

Pa, kada prvostepeni sud “ne prihvata” iskaz dat na glavnom pretresu, onda on prihvata iskaz dat pred istražnim sudijom, onaj koji “nema pravnu valjanost” i na “dokazu” koji NEMA PRAVNU VALJANOST zasniva svoju presudu!

Očigledno, protivrečni su razlozi prvostepenog suda koji s jedne strane tvrdi da je neosnovana primedba odbrane da se iskazi iz istrage nisu smeli koristiti na glavnom pretresu – sa druge strane priznaje da ti iskazi “nemaju pravnu valjanost”. Protivrečno je takođe da prvostepeni sud s jedne strane tvrdi da ti iskazi “nemaju

pravnu valjanost", a sa druge strane, na njima zasniva svoju presudu (iskaz DEME ESTER iz istrage).

* * *

Razlozi prvostepene presude protivrečni su i nejasni i u onom delu presude kojim se utvrđuje koje bi zabranjene posledice mogle biti uzrokovane navodnim radnjama okrivljenog.

Naime, prvostepena presuda ISTOVREMENO tvrdi da bi se ta posledica mogla sastojati (a) u izazivanju nacionalne mržnje ili (b) u izazivanju netrpeljivosti.

Tako prvostepeni sud na str. 13 presude, početak, kaže doslovno da je okrivljeni bio svestan činjenice:

"da time svojim kazivanjima izaziva nacionalnu mržnju ili netrpeljivost".

Međutim, prvostepeni sud se morao odlučiti da li su inkriminirani iskazi podobni da izazovu jednu ili drugu posledicu, mržnju ili netrpeljivost.

Izgleda da prvostepeni sud pogrešno uzima da su to iste stvari. Međutim, "mržnja" i "netrpeljivost" ne samo da nisu iste stvari, već od toga da li se radi o izazivanju mržnje ili netrpeljivosti zavisi pravilna primena Zakona, budući da od toga zavisi da li će sud primeniti st. 1 ili st. 2 člana 134 KZ SFRJ.

Naime, čl. 134 st. 1 KZ SFRJ inkriminiše izazivanje mržnje, a stav 2 izazivanje nacionalne netrpeljivosti. Za stav 1. predviđena je kazna od jedne do deset godina, a za stav 2 kazna od tri meseca do tri godine.

Radi se, dakle, o odlučnoj činjenici za primenu krivičnog zakona, a prvostepeni sud ovu odlučnu činjenicu protivrečno utvrđuje.

Čak i ako se ovde radilo samo o utvrđivanju subjektivnog odnosa učinioca prema delu, tj. da li je u okviru njegovog umišljaja bilo ostvarivanje lakše (netrpeljivost) ili teže (mržnja) posledice, prvostepeni sud je bio dužan da neprotivrečno i decidirano utvrdi taj subjektivni odnos učinioca prema delu, jer od ove činjenice (radi se, naime, o činjeničnom utvrđenju) zavisi pravilna primena člana 41 KZ SFRJ o odmeravanju kazne. Sigurno, da se ista kazna ne može izreći ako se teža posledica može pripisati umišljaju učinioca ili ako se teža posledica mora pripisati nehatu budući da je umišljaj bio usmeren na lakšu posledicu.

Dakle, kako god da se uzme, pojmovno izjednačavajući mržnju i netrpeljivost prvostepeni sud ostaje nejasan u pogledu utvrđenja činjenice odlučne za presuđenje.

Prvostepeni sud je, da bi pravilno primenio zakon, morao utvrditi NEPROTIVREČNO: da li su inkriminirane izjave po oceni suda podobne da izazovu – ili mržnju ili netrpeljivost, odn. da li je umišljaj okrivljenog bio usmeren na ostvarivanje lakše ili teže posledice.

Međutim, prvostepeni sud nas je ostavio u sumnji u pogledu toga kako je ove činjenice utvrdio, pa se usled nejasnoće razloga presuda u ovome delu ne može sa sigurnošću ispitati, ni od strane odbrane, ni od strane višeg suda, po žalbi, što znači da je jedino rešenje u UKIDANJU pobijane presude.

- (c) Postoji znatna protivrečnost između onoga što se navodi u razlozima presude o sadržini zapisnika o iskazima datim u postupku i samih tih zapisnika - čl. 364 st. 1 t. 11 ZKP

Uprkos brojnosti ovakvih protivrečnosti između onoga što se u presudi citira kao sadržina raznih iskaza i stvarne sadržine tih iskaza kako su zabeleženi u zapisnicima, odbrana će ukazati samo na dva takva slučaja, gde prvostepeni sud citira iskaze dijametralno suprotno od onoga što je zabeleženo u zapisniku:

Radi se o svedocima MAGDOLNI PUŠKAŠ I ŽUŽANI HEGEDIŠ.

Svedok MAGDOLNA PUŠKAŠ

U presudi se na str. 22 za iskaz ovog svedoka kaže:

“Takode je neosnovan stav drugog branioca okrivljenog kada tvrdi za svedoka Puškaš Magdolnu da se u istrazi, ni na glavnom pretresu događaja ne seća, -

jer je ova svedokinja vrlo konkretno i decidirano u istrazi rekla kakve je reči okrivljeni upućivao u vezi izlaska iz kancelarije Čvorkov Radosije i Bakalić Tome,

a takvu svoju tvrdnju iz istrage ova svedokinja na glavnom pretresu nije negirala, već potvrdila, govoreći “koliko se prisećam tako je”.

Međutim, evo, šta svedokinja kaže, u istrazi:

“Na postavljeno pitanje odbrane, svedokinja izjavljuje da se sad već ne seća da li je te reči u vezi Čvorkov Radosije i Bakalić Tome okrivljeni izjavio, od tada je već prošlo mnogo godina.”

Pobijana presuda, pak, tvrdi da je svedokinja VRLO KONKRETNO I DECIDIRANO u istrazi rekla kakve je reči okrivljeni izgovorio!

A, evo, kako svedokinja iskazuje na glavnom pretresu:

“Prošlo je od tada 8-10 godina, ja imam svoju porodicu i ne bih se sada tačno mogla setiti kako je bilo to, kako je Vicei Karolj komentarisao, tj. u vezi izlaska iz kancelarije Čvorkov Radosije i Bakalić Tomislava, sada se tih događaja ne sećam.”

[gl. pretres, 12.02.1988. god., str. 7 stav 2.]

I na glavnom pretresu i u istrazi svedokinja jedino upućuje na izjavu napisanu u SUP-u – i ponavlja, na oba mesta, samo jednu rečenicu: “Ako sam tako napisala onda je tako bilo”.

Prvostepeni sud, dakle, potpuno proizvoljno u pobijanoj presudi navodi sadržinu zapisnika, a svakako protivrečno onome što se u samim tim zapisnicima beleži kao svedočki iskaz.

Svedok HEGEDIŠ ŽUŽANA

Protivrečno sadržini zapisnika o saslušanju svedoka ŽUŽANE HEGEDIŠ kod istražnog sudije i na glavnom pretresu, u pobijanoj presudi se tvrdi na str. 23 (početak) da svedok “nije decidirano tvrdila” da su “događajima o kojima svedoči bila prisutna i druga lica”.

Ova činjenica je, međutim, od odlučujuće važnosti, jer ovakvim netočnim citiranjem zapisnika svedoka ŽUŽANE HEGEDIŠ, prvostepeni sud nastoji da obrazloži za-

što je odbio da proveri iskaz ove svedokinje.

Svedok je, naime, veoma decidirano tvrdila da su događajima o kojima je svedočila prisustvovala i druga lica:

Tako svedokinja na saslušanju kod istražnog sudije doslovno kaže:

“Prema tome, prilikom susreta sa Viceim u vremenu od pre tri ili četiri godine, u njegovom stanu... u Senti, bili su prisutni MENJHART HAJNALKA, VARGA ZOLTAN, TARI IŠTVAN, GORDOŠ JENE, HANAK ESTER, BRAŠNJO ARANKA i još neka druga lica čijih se imena ne sećam. Glavnu reč prilikom ovakvih susreta vodio je Vicei, da su teme razgovora bile o književnom i uopšte kulturnom stvaralaštvu Mađara u Jugoslaviji, o njihovom položaju u odnosu na druge narode, i u vezi učenja i upotrebe mađarskog jezika u školama i fakultetima, vodili su se razgovori i o istoriji mađarskog naroda, o delovanju pojedinih društveno-političkih organizacija kod nas, a pre svega o Savezu komunista, te su vođene i druge teme koje su se uglavnom odnosile na njene lične probleme. U takvim prilikama Vicei Karolj je izjavljivao...” itd.

Dakle, kod istražnog sudije svedokinja sasvim jasno i nedvosmisleno tvrdi da su imenovana lica prisustvovala događajima o kojima svedoči.

Mada na glavnom pretresu svedokinja ne pominje sva ova lica već samo neka od njih, njen iskaz se opet suštinski ne razlikuje od navedenog. Evo, šta o tome svedokinja kaže na glavnom pretresu:

“Ponekada je kod Vicei Karolja sem mene, sećam se da je i ZOLTAN VARGA dolazio kod Vicei Karolja kada sam i ja bila prisutna. Sećam se da je kod Vicei Karolja dolazila i MENJHART HAJNALKA. Sećam se da je i TARI IŠTVAN dolazio u kuću Vicei Karolja.”

[Zap. o gl. pretresu, 19.02.1988. god., str. 2, poslednji stav].

“SVE ovo što sam danas svedočila šta je Vicei Karolj pričao u svojoj kući, mogu reći da on to NIKADA nije, nije govorio kada smo bili sami ja i on, već kada je bilo šire društvo.”

“Mogu reći da je Vicei Karolj govorio to što sam danas svedočila i pred licima koje sam imenovala da su često bili u kući Vicei Karolja”.

[Zapisnik o glavnom pretresu od 19.02.1988. godine, str. 7, četvrti stav].

Pošto su svedoci MENJHART HAJNALKA i TARI IŠTVAN kategorično negirali da su pred njima i svedokom HEGEDIŠ ikada vođeni takvi razgovori (o čemu će biti više reči u odeljku žalbe koji se bavi čenjeničnim stanjem), tj. pošto se pojavila sumnja u verodostojnost iskaza svedokinje HEGEDIŠ, odbrana je predložila da se saslušaju sva lica koje je svedokinja imenovala kao prisutna tim razgovorima, da bi se njen iskaz konačno i potpuno proverio.

Prvostepeni sud je odbio da sasluša ta lica i da eventualno sva ta lica suoči sa svedokinjom, a svoje odbijanje je obrazložio netačnim citiranjem iskaza svedoka HEGEDIŠ, da ona navodno ne tvrdi da su i neka druga, imenovana lica bila prisutna događajima o kojima svedoči!

Videli smo da to – JEDNOSTAVNO NIJE TAČNO. Prvostepeni sud nije dozvolio odbrani da proveri do kraja iskaz ovog svedoka, koji su već opovrgli svedo-

ci MENJHART HAJNALKA i TARI IŠTVAN. Da je sud dozvolio da se saslušaju SVI oni koje svedokinja imenuje određeno kao prisutne, bilo bi NEPOBITNO DOKAZANO da svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA ne govori istinu. To, međutim, prvostepeni sud nije dozvolio. Uzgred samo napominjemo da je lišeno svake logike i obrazloženje prvostepenog suda da je odbio izvođenje ovih dokaza, jer

“svedok Hegediš Žužana nije decidirano tvrdila koju je inkriminisanu reč okrivljeni rekao pred kojim određenim svedokom...”

Ovo je obrazloženje lišeno logike i predstavlja zamenu teze jer je odbrana predložila da se saslušaju SVI oni koje je svedokinja imenovala kao prisutne i da se ispituju da li je BILO ŠTA od onoga o čemu svedokinja svedoči okrivljeni pred njima i svedokinjom govorio.

Budući da svedokinja tvrdi da je UVEK neko od imenovanih bio prisutan takvim razgovorima, jasno je da bi se na taj način njen iskaz u potpunosti proverio, pri čemu je irelevantno koje inkriminacije bi okrivljeni pred kojim od prisutnih navodno izgovarao.

No, bitno je ovde da prvostepeni sud, da bi obrazložio zašto ne dozvoljava da iskaz svedoka HEGEDIŠ bude proveren, netačno citira njene iskaze, protivno sadržini zapisnika iz istrage i zapisnika o glavnom pretresu, a to predstavlja povredu čl. 364 st. 1 tač. 11 ZKP, koja za sobom povlači UKIDANJE prvostepene presude.

Ovim je žalba iscrpla APSOLUTNO BITNE povrede odredaba krivičnog postupka koje UVEK i AUTOMATSKI povlače ukidanje presude, a pod tačkom (4) niže izneće još samo jednu RELATIVNO BITNU povredu postupka, koja je imala uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

(4)

Prvostepeni sud na glavnom pretresu i istražni sudija u istrazi ispitivali su svedoke protivno odredbama čl. 232 st. 1 ZKP, što je bilo od direktnog uticaja na donošenje zakonite odluke - čl. 364 st. 2 ZKP.

Prilikom saslušanja svedokinje ŽUŽANE HEGEDIŠ kod istražnog sudije, kao što smo napred jasno pokazali (i što priznaje i prvostepeni sud u presudi na str. 18, početak):

svedokinji je “odmah omogućen uvid u njenu izjavu datu organima SUP-a i stoji zbog toga po stanovištu suda da je njen iskaz u istrazi manjljiv”.

Međutim, ništa bolje ova svedokinja nije ispitivana ni na glavnom pretresu. Ona je ispitivana na takav način da je mogla samo da klima glavom na sugestivna pitanja koja joj je sud postavljao, jer je u tim pitanjima već bilo sadržano ono što bi trebalo odgovoriti. Odbrana je samo mogla da insistira da sud unosi u zapisnik svoja nedovoljena pitanja (ne uvek uspešno, jer je iz zapisnika izostao jedan broj tzv. “podpitanja” kojima je sud “osvežavao memoriju” svedoka).

Smatramo da je dovoljno samo iz zapisnika o glavnom pretresu citirati pitanja suda koja jesu konstatovana, pa da se vidi da je svedok očigledno saslušan protivno odredbi čl. 232 st. 1 ZKP.

Svedok uopšte u smislu čl. 232 st. 1 ZKP nije pozvan da "iznese sve što mu je o predmetu poznato", tj. da spontano svedoči o onom što mu je poznato, već se smesta prišlo postavljanju pitanja, i to pitanja koja po istoj odredbi nisu dozvoljena jer je u njima već sadržano kako bi trebalo odgovoriti.

Predsednika veća postavio je ova pitanja:

"U kom kontekstu je Vicei Karolj (o nepravdi) govorio, da li zbog toga što je Vojvodina otepljena od Mađarske?"

"Da li je Vicei Karolj govorio u vezi tekstova koji govore o položaju pripadnika mađarske narodnosti u Jugoslaviji?"

"Da li je Vicei Karolj rekao da se takvi tekstovi proglašavaju nacionalističkim?"

"Da li je Vicei Karolj govorio o upotrebi mađarskog jezika u školama i na fakultetima?"

"Šta je Vicei Karolj u tom kontekstu govorio?"

"Da li je Vicei Karolj upoređivao studente mađarske narodnosti sa ostalim studentima?"

"Da li je Vicei Karolj bilo šta govorio u vezi literature i nastave na maternjem mađarskom jeziku?"

"Da li je Vicei Karolj spominjao položaj Mađara u Vojvodini u vezi pozorišnih predstava na mađarskom jeziku?"

"Da li je Vicei Karolj govorio u vezi predstava na mađarskom jeziku – pozorišnih predstava, da ih je premalo, prepuno?"

"Da li je Vicei Karolj bilo šta govorio i poredio pozorišne predstave na mađarskom jeziku u odnosu na brojnost mađarskog stanovništva u Vojvodini?"

"Da li je Vicei Karolj povodom pozorišnih predstava na mađarskom jeziku u Vojvodini bilo šta govorio u vezi sa Mađarskom?"

Nakon toga je svedoku pročitao iskaz iz istrage koji glasi: "isticao je da na ovom području postoji neravnotežan položaj Mađara u Vojvodini koji nemaju mogućnost da gledaju pozorišne predstave na mađarskom jeziku ili ako ih imaju to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara u Vojvodini i da je Vojvodina u sastavu Mađarske onda ovih problema ne bi bilo", pa predsednik veća postavlja pitanje "da li ste tako rekli istražnom sudiji i da li je tako Vicei Karolj rekao?"

"Da li je Vicei Karolj upoređivao književnost u NR Mađarskoj i književnost mađarskog stanovništva u Vojvodini i da li je tu temu nešto rekao?"

"Da li je Vicei Karolj pred njom govorio o kolonizaciji, o asimilaciji, o mešovitim brakovima?"

Svedokinji je postavljeno ukupno 15 pitanja ne bi li potvrdila 4 rečenice koje okrivljenom optužba stavlja na teret.

Samim čitanjem pitanja vidi se jasno da je u njima sadržano sve što bi svjedok trebalo da kaže, ako želi da tereti okrivljenog. (Svedokinja je to uglavnom i činila, pa se čak tako zanela u potvrđivanje, da je potvrdila i da je bilo reči o asimilaciji, što je kod istražnog sudije poricala!).

U svakom slučaju, takav način ispitivanja nije dozvoljen po odredbama ZKP-a, jer ga član 232 st. 1 izričito zabranjuje.

Svedokinji HEGEDIŠ su na glavnom pretresu stavljeni u usta odgovori i to (a) kako predočavanjem zapisnika iz istrage koji je nastao nakon nedozvoljenog čitanja izjave date SUP-u i koji "nema pravne važnosti", po nahodanju samog suda, ili (b) postavljanjem sugestivnih pitanja koja zabranjuje čl. 232 st. 1 ZKP.

Da li je ili nije ovo bilo od značaja za odluku, zavisi od odgovora na pitanje: da li je iskazu ovoga svedoka sud zasnovao pobijanu presudu ili nije?

Ako jeste, ovakav način ispitivanja svedoka, čini njegov iskaz potpuno ne-upotrebljivim za svrhe postupka, pa je istaknuta povreda čl. 232 st. 1 ZKP itekako značajna za zakonitu odluku.

Ako međutim, prvostepeni sud nije na iskazu ovog svedoka zasnivao presudu – onda NEMA APSOLUTNO NIKAKVOG DOKAZA da je okrivljeni ikada izgovorio prve četiri rečenice inkriminacija koje mu se stavljaju na teret. U tom slučaju, dakle, stoji povreda iz čl. 364 st. 1 tač. 11 ZKP da presudi nedostaju razlozi o odlučnim činjenicama (v. str. 19 do 21 ove žalbe).

(Ova činjenica, naime, ostaje u pobijanoj presudi nejasna, jer sud doduše po-minje ovog svedoka na početku str. 18 presude, ali niti navodi šta je ovaj svedok posvedočio, niti koje bi se činjenice eventualno iskazom toga svedoka utvrđivale).

Žalba je ovim iscrpla žalbene razloge koji se odnose na bitne povrede odredaba postupka, s tim što na kraju samo želi da istakne da su navedene povrede (a) po svojoj brojnosti (b) po svojoj težini, i (c) po tome što su sve učinjene na štetu okrivljenog, takve da po stanovištu odbrane ukazuju da ni istražni sudija, ni veće prvostepenog suda koje je sudilo na glavnom pretresu NISU SA JEDNAKOM PAŽNOM ISPITIVALI I UTVRĐIVALI ONE ČINJENICE KOJE TERETE OKRIVLJENOG I ONE KOJE MU IDU U KORIST (čl. 15 st. 2 ZKP), tj. da su povredili načelo istine, jedno od osnovnih načela krivičnog procesnog prava, tako da se javlja kao umestan i na Zakonu osnovan onaj deo žalbenog predloga kojim se traži u smislu čl. 385 st. 2 ZKP da se nakon ukidanja prvostepene presude suđenja ponovi pred potpuno izmenjenim većem.

II.

Pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje - čl. 363 tač. 3 ZKP

Prvostepenom presudom se utvrđuje (v. dispozitiv) da je okrivljeni tokom osam godina, između 1978. godine i 1986. godine, izgovorio ukupno osam rečenica (svake

godine po jednu), što prvostepeni sud kvalifikuje kao krivično delo izazivanje nacionalne mržnje i razdora propagandom (str. 12 presude, 13. red odozdo).

U pogledu subjektivnog odnosa prema delu, prvostepeni sud utvrđuje da je okrivljeni postupao umišljajno (v. str. 13, 4. red presude), tj. da je bio svestan da usled njegovog navodnog činjenja može nastupiti zabranjena posledica (str. 13, red 4. i 5.), ali propušta da utvrdi drugu za odluku bitnu činjenicu da li okrivljeni po staništu suda (a) hoće nastupanje posledice (direktni umišljaj) ili (b) pristaje na njeno nastupanje (eventualni umišljaj). Na taj način prvostepeni sud je propustio da utvrdi tačan stepen eventualne krivične odgovornosti okrivljenog, što je najvažnija okolnost za primenu opštih pravila o odmeravanju kazne iz čl. 41 KZ SFRJ, pa se u tom pogledu pravilnost presude ne može sa sigurnošću ispitati. Činjenično stanje je u tom delu nepotpuno utvrđeno.

Citiraćemo jednu jedinu rečenicu kojom sud utvrđuje postojanje umišljaja. Ona glasi:

“Ovo krivično delo okr. Vicei Karolj je radio umišljajno, jer je bio svestan da tim svojim kazivanjem izaziva nacionalnu mržnju ili netrpeljivost i bio je svestan mogućnosti nastupanja posledice takvim svojim kazivanjima.”

(str. 13 red 3-7)

Dakle, sud utvrđuje samo intelektualni odnos učinioca prema delu, a propušta da utvrdi i voljni odnos. Kako od voljnog odnosa učinioca prema delu zavisi i stepen krivične odgovornosti (odn. da li se radi o direktnom ili eventualnom umišljaju) činjenično stanje je nepotpuno utvrđeno. Sud je morao utvrditi da li je okrivljeni (a) hteo posledicu ili (b) samo pristao na nju, jer drugačije ne može primeniti čl. 41 KZ SFRJ odn. ceniti stepen krivične odgovornosti učinioca, što sud morao učiniti prema cit. čl. 41 KZ SFRJ.

Usled ovog propusta u utvrđivanju činjeničnog stanja nije moguće ispitati da li je prvostepeni sud pravilno primenio krivični zakon (tj. njegov član 41).

U odnosu na objektivni supstrat dela prvostepeni sud utvrđuje da je okrivljeni navodno izgovorio sledećih osam rečenica:

1. da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda, pošto je Vojvodina otepljena od Mađarske, te da je na taj način u potpunosti umanjena mogućnost književne, duhovne, i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti;
2. da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno u odnosu na broj Mađara;
3. da se književni tekstovi čiji su autori pripadnici mađarske narodnosti strožije kontrolišu, pogotovo ako se radi o tekstovima koji govore o položaju mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim;
4. da su studenti mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju, jer im nije obezbeđena nastava i literatura na maternjem jeziku;
5. da mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinose i mešoviti brakovi;
6. u više mahova podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući da mu je dosta te “brdske” i “južnjačke” muzike;

7. da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima “šta hoće tu taj Srbin”; i
8. da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa “ić” ili “vić”.

Analiziraćemo kako je sud utvrdio ovakvo činjenično stanje u odnosu na svaku od ovih osam inkriminacija.

Inkriminacije 1 do 4

Rekli smo (v. str. 20-21 ove žalbe) da u odnosu na inkriminacije označene gore sa 1 do 4 presuda ne sadrži nikakve razloge, tj. ne navodi (suprotno imperativnoj odredbi čl. 357 st. 7 ZKP) iz kojih razloga prvostepeni sud uzima za utvrđeno da bi okrivljeni (koji to PORIČE) ikada, pred bilo kim, izgovorio inkriminacije gore pod 1 do 4, tj. da se iz pobijane presude ne vidi čime se to navodno dokazuje (recimo, ispravom, svedočenjem, čijim, šta je svjedok rekao itd.)

Prinudena da nagađa razloge presude u ovom delu, odbrana je pregledanjem svih izvedenih dokaza došla do zaključka da izgleda da je prvostepeni sud ovo činjenično utvrđenje zasnovao na iskazu svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE (mada to usled nedostatka razloga prvostepene presude ostaje na nivou predpostavke).

Dakle, pod tom predpostavkom (a drugo usled propusta prvostepenog suda nemamo), ističemo

prvo, da ova svedokinja NIJE na “glavnom pretresu potvrdila svoj iskaz iz istrage” (kako se tvrdi na str. 18 presude, 7. red) onaj deo iz inkriminacije navedene gore pod 1

“da je na taj način u potpunosti umanjena mogućnost književne, duhovne, i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti.”

Te da se u ovom delu pobijana presuda može temeljiti isključivo na iskazu svedokinje iz istrage, za koji sam sud kaže (str. 18, 6. red) da je “manjljiv”, i na kome se presuda ne može zasnovati iz razloga navedenih na str. 22 do 25 ove žalbe, koje uostalom prihvata i sam prvostepeni sud, ali neistinito u pobijanoj presudi navodi da je svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA navodno potvrdila ovaj deo svoga iskaza i na glavnom pretresu; i

drugo, da je iskaz HEGEDIŠ ŽUŽANE gledan u celini uopšte nepodoban da se na njemu zasniva presuda i to sa već istaknutih razloga procesualne prirode, a naime,

- (a) da je iskaz koji je dala svjedok HEGEDIŠ kod istražnog sudije “manjljiv”, jer je prethodnim, nedozvoljenim, čitanjem izjave date SUP-u svedokinja objektivno podučena kako da svedoči, što priznaje i sam prvostepeni sud (str. 18, red 4-6), a što je podrobno obrazloženo na str. 15-17 ove žalbe;
- (b) da je iskaz svedokinje HEGEDIŠ na glavnom pretresu dobijen takođe nedozvoljenim načinom tj. tako što joj je predočavan manjljiv iskaz iz istrage (da bi ga potvrdila) i što je iskaz svedoka dobijen sugestivnim ispitivanjem protivno odredbi čl. 232 st. 1 ZKP (v. str. 32-34 ove žalbe);
- (c) da je prvostepeni sud protivno odredbi čl. 357 st. 7 ZKP koji normira obaveznu sadržinu presude propustio da da ocenu protivrečnih iskaza sve-

doka HEGEDIŠ, s jedne strane, i svedoka MENJHART HAJNALKE i TARI IŠTVANA, s druge strane, koji kategorički opovrgavaju njen iskaz, na šta se prvostepeni sud – jednostavno i ne osvrće u pobijanoj presudi.

No, nezavisno od ovih procesualnih razloga, koji već sami za sebe čine iskaz svedokinje HEGEDIŠ potpuno neupotrebljivim, prvostepenom sudu je moralo biti jasno da ovaj svedok ne govori istinu. Postoji čitav jedan niz činjenica koje na to upućuju, a koje prvostepeni sud potpuno propušta da ceni, iako su od bitnog značaja za utvrđivanje istinitosti iskaza ovog svedoka.

Naime, jedinu činjenicu koju sud navodi u prilog verodostojnosti ovog svedoka je da sa "okrivljenim nije u zavadi" (str. 18, 1. red). Već i sama ova činjenica je problematična obzirom da je svedokinja godinama "išla svake nedelje u kuću" okrivljenog (Zap. o gl. pretresu, 19.02.1988. godine, str. 2), a zatim je naglo prestala da ga posećuje, a na pitanje: Zašto?, odgovara "Ne znam zašto, tako mi je došlo" (str. 3 red 7-8).

Ali rekli smo da postoji još čitav niz drugih, daleko važnijih, činjenica za ocenu verodostojnosti iskaza od "zavade", koje sud propušta da ceni. To su sledeće činjenice:

(a) Iskaz svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE protivreči drugim izvedenim dokazima, kojima prvostepeni sud, inače, ne odriče verodostojnost.

Naime, na glavnom pretresu svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA, dabome, nakon "predočavanja" i sugestivnog ispitivanja, potvrđuje da je okrivljeni izgovorio inkriminacije navedene gore pod 1 do 4 (sa izuzetkom onog dela prve inkriminacije koji smo naveli na str. 38 ove žalbe), s tim izričito tvrdi da je okrivljeni to govorio pred svedocima MENJHART HAJNALKOM i TARI IŠTVANOM:

"Kada sam bila u kući Vicei Karolja obično sam sama bila kod njega, znači nije bio u kući niko sem nas. Ponekada je kod Vicei Karolja sem mene bilo još i drugih lica. Sećam se da je i VARGA ZOLTAN dolazio kod Vicei Karolja kada sam i ja bila prisutna... Sećam se da je kod Vicei Karolja dolazila i MENJHART HAJNALKA. Sećam se da je i TARI IŠTVAN dolazio u kuću Vicei Karolja."

"Mogu reći da je Vicei Karolj govorio to što sam danas svedočila i pred licima koje sam imenovala da su često bili u kući Vicei Karolja."

[Zap. o glavnom pretresu, 19.02.1988. godine, str. 2 i 7]

Na glavnom pretresu saslušani su svedoci MENJHART HAJNALKA i TARI IŠTVAN, pred kojima je navodno okrivljeni izgovorio inkriminacije pod 1 do 4, ali oni to kategorično poriču!

Evo, šta kaže MENJHART HAJNALKA:

"... a bilo je slučajeva kada je sem mene i Vicei Karolja bilo i drugih osoba... pod tim drugim osobama mislim na TARI IŠTVANA, iz Bečaja, HEGEDIŠ ŽUŽU, iz Sente... itd."

"Kada smo se sastajali, to društvo, u kući Vicei Karolja nije bilo reči o položaju Mađara u Vojvodini, takođe nije bilo reči u tom društvu o dvojezičnosti u Vojvodini, Vicei Karolj nikada u svom stanu nije govorio da se

dvojezičnost u Vojvodini ne koristi u onolikoj meri koliko je to zagarantovana Ustavom. Vicei Karolj u svom stanu-kući u društvu nije govorio niti spominjao ograničenje slobode govora i izražavanja u vezi jugoslovenske književnosti i mađarske književnosti. Vicei Karolj u svojoj kući kada je bio s nama u društvu nije govorio niti izražavao svoje mišljenje u vezi kolonizacije, a u sklopu toga nije govorio o asimilaciji Mađara, niti pak u tom pravcu da mađarska nacija nestaje. Vicei Karolj u svojoj kući, kada je bio s nama u društvu nije govorio da slovenski narodi stoje u boljem položaju, jer se blaže kažnjavaju za neki prekršaj. Vicei Karolj nije nikada govorio u svojoj kući pred nama u društvu da je teže organizovati priredbe na mađarskom jeziku nego na drugom jeziku. Vicei Karolj nije govorio u svojoj kući nešto u tom smislu da su građani mađarske narodnosti obavezni znati jezik sredine, Vicei Karolj nije rekao nešto ni u tom smislu da narodi slovenskog porekla ne znaju mađarski na područjima koja su naseljena u najvećem broju mađarskim stanovništvom.”

“Napominjem da Vicei Karolj i kada sam bila sama kod njega u kući nije govorio o ovim temama.”

(Zapisnik o glavnom pretresu, 11.02.1988. godine, str. 8 i 9).

Dakle, svedok MENJHART HAJNALKA kategorički poriče da je pred njom i HEGEDIŠ ŽUŽANOM okrivljeni izgovorio inkriminacije navedene pod 1 do 4 gore, kako tvrdi HEGEDIŠ ŽUŽANA.

Slično svedoči i drugi svedok, TARI IŠTVAN, na koga se svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA poziva u svom iskazu. Evo, šta kaže, TARI IŠTVAN na tu temu:

“Retko je bilo da kod Vicei Karolja bude veće društvo i sećam se da su onda obično bili: MENJHART HAJNALKA, koja je maloprije bila saslušana, HEGEDIŠ ŽUŽANA... itd.”

“Kada sam bio kod Vicei Karolja u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE nije moglo biti reći o književnosti jer to nju nije zanimalo. Nije bilo reči kod Vicei Karolja u kući u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE o položaju Mađara u Vojvodini, jer se sa HEGEDIŠ ŽUŽANOM osim seksa ni o čemu nije moglo razgovarati. Takođe, u kući Vicei Karolja u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE nije bilo govora o položaju Mađara u Vojvodini i o odnosima prema Mađarima u Vojvodini. Takođe u tim prilikama nije bilo govora u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE da li se trebala Vojvodina otcepiti od Jugoslavije. Takođe u tim prilikama u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE nije bilo govora o mogućnostima stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti u Vojvodini i o duhovnoj nadgradnji. Takođe u navedenom društvu u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE nije bilo govora ni o tome kakvi su kriterijumi, da li su blaži ili strožiji, prema autorima tekstova mađarske narodnosti. Takođe u datom društvu u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE nije bilo reči ako se spominju napisi na mađarskom jeziku da ih neko proglašava nacionalističkim. Takođe u navedenom društvu nije bilo govora o položaju studenata mađarske narodnosti u Vojvodini, niti o njihovoj snabdevenosti literaturom. Takođe u tom društvu pred HEGEDIŠ ŽUŽANOM nije bilo govora o mađarskom pozorištu, ni o mo-

gućnosti gledanja istog, niti je bilo govora u vezi mađarske književnosti kod nas i u Mađarskoj. Mogu reći da o navedenim temama nije bilo govora pred HEGEDIŠ ŽUŽANOM ni van stana-kuće Vicei Karolja.”

(Zap. o gl. pretr., 11.02.1988. god., str. 16).

Eto, tako svedoče “lica” koja je svedok HEGEDIŠ ŽUŽANA “imenovala”, da je “i pred njima govorio” okrivljeni ono što je svedočila HEGEDIŠ ŽUŽANA.

Oni to, jednostavno i kategorično poriču.

Budući da je na glavnom pretresu svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA pomenula kao prisutnog takvim razgovorima i književnika ZOLTANA VARGU, odbrana je predložila na glavnom pretresu 19.02.1988. godine čitanje dva pisma koje je ZOLTAN VARGA uputio 08.12.1988. godine, odn. 10.12.1988. godine. Predsedništvu društva književnika Vojvodine, a iz kojih bi se videlo da Vicei Karolj nikada u prisustvu ovog svedoka nije govorio ono za šta je optužen (pa ni u prisustvu HEGEDIŠ ŽUŽANE), ali je prvostepeni sud taj predlog iz nerazumljivih razloga odbio.

Budući da se radi o pismenim dokazima, te da se ta dva pismena nalaze u spisima predmeta odbrana ovde ponavlja predlog da se ova dva pisma pročitaju radi provere iskaza svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE.

(Odbrana želi da objasni da nije predlagano saslušanje ZOLTANA VARGE kao svedoka budući da je ZOLTAN VARGA invalid, lošeg opšteg zdravstvenog stanja i da bi mu uzbuđenja neizbežno vezana za saslušanje pred sudom zdravstveno mogla škoditi).

Dakle, vidimo da svedoci MENJHART HAJNALKA i TARI IŠTVAN kategorično opovrgavaju iskaz svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE, međutim, pri oceni verodostojnosti iska-za ovog svedoka prvostepeni sud ovu protivrečnost u dokaznom postupku uopšte i ne pominje, akamoli da je ocenjuje.

Odbrana je takođe ponudila da se saslušaju na istu okolnost i svedoci HANAK ESTER i BRAŠNJO ARANKA, budući da ova lica, pored onih navedenih na glavnom pretresu, svedok HEGEDIŠ pominje kao prisutna inkriminisanim izjavama Vicei Karolja (u zapisniku iz istrage), ali je sud i ovo odbio iz nerazumljivih razloga.

Odbrana ovim taj predlog ponavlja: da se saslušaju kao svedoci HANAK ESTER i BRAŠNJO ARANKA sa podacima navedenim u spisima, na okolnost provere iskaza svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE.

Odbrana posebno naglašava još jednom da je lišeno svake logike rezonovanja suda da navodno saslušanje ovih svedoka nije bitno, pošto svedok HEGEDIŠ ŽUŽANA ne navodi tačno šta je okrivljeni govorio pred pojediniim svedocima. Jer, vidimo da dva saslušana svedoka, pred kojima je nešto od ovoga po svedokinji HEGEDIŠ ŽUŽANI okrivljeni izgovarao inkriminacije – PORIČU DA JE IŠTA OD TOGA okrivljeni govorio.

Od značaja je u tom smislu i iskaz svedoka RAC SABO LASLA, saslušanog na glavnom pretresu 19.02.1988. godine, koji takođe govori o verodostojnosti iskaza svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE:

“Meni se čini, mogu reći čak i sigurno da kada sam ja bio u kući Vicei Karolja kada je sa nama bila i HEGEDIŠ ŽUŽANA da nije bilo reči o političkim pitanjima, ovo iz istog razloga, jer ako su razgovarali o takvim stvari-

ma onda su razgovarali... sa ljudima za koje su držali da su na istom nivou, a ja mislim da oni smatraju da ja nisam na istom nivou. Ja mislim da su oni tako mogli da misle i o HEGEDIŠ ŽUŽANI, da nije na istom nivou sa njima.”

(Zapisnik o glavnom pretresu, 19.02.1988. godine, str. 12., treći stav).

Prema tome, iskaz svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE protivreči iskazima drugih svedoka, kojima sud poklanja veru, a koji njen iskaz dovode u sumnju, ili čak, kategorički opovrgavaju, kao iskazi MENJHART HAJNALKE i TARI IŠTVANA, a prvostepeni sud propušta da ceni ove protivrečne iskaze.

(b) Iskaz svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE je nelogičan

Iskaz ove svedokinje je nelogičan, recimo, kada svedokinja želi da joj sud veruje da je “zaboravila” da se odazove sudskom pozivu koji je dobila za 11.02.1988. godine, a seća se reči koje je okrivljeni izgovorio pre 3-4 godine, u nekom društvu!

Suđenje Vicei Karolju pratila je štampa u Vojvodini i na srpskom i na mađarskom jeziku. To je bila i tema mnogih razgovora u malom mestu kakvo je Subotica. Svedokinja tvrdi da joj je Vicei Karolj bio “prijatelj” (Zap. o gl. pretresu 19.02.1988. godine, str. 3, 5. red) koga je “posećivala godinama svake nedelje” (isto, str. 2, četvrti stav), a želi da joj sud poveruje da je mogla zaboraviti da je pozvana da svedoči na suđenju svome “prijatelju”.

To je čista besmislica. Svedokinja takođe želi da joj sud poveruje da ju je na suđenje podsetila sestra (učenica osnovne škole!), kao i da joj niko od ukućana nije rekao da ju je, po naredbi suda shodno rešenju donetom na pretresu 11.02.1988. godine o privođenju, tražila milicija!

Napred predložena svedokinja BRAŠNJO ARANKA može da posvedoči da je 11.02.1988. godine srela HEGEDIŠ ŽUŽANU u Senti i da joj je ova navela sasvim drugi razlog za neodazivanje pozivu.

Svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA je, međutim, nelogična i kada svedoči o inkriminacijama iz optužnice, što je mnogo značajnije.

Tako, na primer, svedokinja svedoči da je okrivljeni navodno rekao

“Da je Mađarima učinjena nepravda, pošto je Vojvodina otcepljena od Mađarske”

odn. odgovara potvrdno na sugestivno pitanje suda “U kom kontekstu je to (o nepravdi) Vicei Karolj govorio, da li zbog toga što je Vojvodina otcepljena od Mađarske?”

Međutim, na pitanje odbrane svedokinja izjavljuje da je između nje i Vicei Karolja taj razgovor vođen, normalno, na njihovom maternjem jeziku, tj. mađarskom, a zatim na dalje pitanje:

“Ne znam da kažem koju je mađarsku reč Vicei upotrebio kada je govorio o otcepljenju”.

(Zap. o gl. pretr., 19.02.1988. godine, str. 7, 6. red).

Ako bi se svedokinja razgovora sećala, jasno da bi se morala sećati i mađarske reči za “otcepljenje”.

Dakle, ona se tog razgovora ne seća, ona se seća kako je na SRPSKOHRVATSKOM jeziku podučena da svedoči!

Nelogičan je i njen iskaz da je okrivljeni navodno izazivao mržnju prema drugim nacijama propagandom tako što joj je rekao "da Mađari ne mogu na maternjem jeziku da se školuju" (Zapisnik o gl. pretresu, 19.02.1988. godine, str. 4, 1. red), a zatim da misli da je "Vicei Karolj znao da ona prati nastavu na mađarskom jeziku" (isto, str. 7, peti stav) odn. da joj je čak sam "pisao zadatke na mađarskom jeziku" (isto, str. 5, treći stav).

Kakvog bi uopšte smisla imala "propaganda" Vicei Karolja da osobi kojoj piše zadatke na mađarskom jeziku, za koju zna da prati nastavu na mađarskom jeziku, priča kako Mađari ne mogu da prate nastavu na mađarskom jeziku?

Nikakvog. Niti je okrivljeni to svedokinji govorio.

(c) Iskaz svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE dat je na krajnje neubedljiv način

Viši sud, naravno, ne može neposredno proveriti način na koji je svedokinja iskazivala, ali je nešto od toga registrovano i u samom zapisniku sa glavnog pretresa.

Ako je potrebno postaviti ukupno 15 pitanja i podpitanja da bi svedokinja posvedočila sadržaj četiri kratke rečenice, a što je vidljivo iz zapisnika sa glavnog pretresa, i to nepotpuno (v. str. 38 žalbe, treći stav) – onda je jasno čak i onom koji nije prisustvovao pretresu da svedokinja svedoči nesigurno, šturo i samo potvrđujući ono što je već u pitanju sadržano, i samo onako kako može više teretiti okrivljenog (recimo, po tom automatizmu terećenja, potvrđujući na glavnom pretresu, zaneta potvrđivanjem, i ono što je odricala kod istražnog sudije, naime da je okrivljeni govorio o asimilaciji!)

(d) Iskazu svedokinje HEGEDIŠ ŽUŽANE nedostaje svaka konkretnost

Svedokinja iskazuje samo ono što je apsolutno neophodno da se okrivljenom dokažu inkriminacije. Iskaz je neprirodno sužen na krivično-pravno relevantne činjenice, što je tipično za lažni iskaz.

Svedokinja se seća svake reči, ali se ne seća nikakvih drugih životnih okolnosti događaja u kome su navodno izrečene. U iskazu nema nikakvih jedinstvenih i posebnih pojedinosti, nikakvog bližeg određenja, događaja koji bi kritičnom događaju prethodili ili sledili, eventualnih replika drugih učesnika, reakcija i sl.

Jedina okolnost događaja, koju svedok HEGEDIŠ uopšte pominje u svom iskazu je prisustvo MENJHART HAJNALKE, TARI IŠTVANA i ZOLTANA VARGE ovim događajima, ali je ta jedina okolnost smesta poslužila da njen iskaz bude opovrgnut (što je takođe tipično za lažni iskaz).

(e) Svedok HEGEDIŠ ŽUŽANA nastoji da prikrije kako je njen iskaz nastao

Ne znajući da je to, srećom, precizno konstatovano na zapisniku o njenom saslušanju kod istražnog sudije svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA na glavnom pretresu na pitanje odbrane najpre tvrdi:

"Nije kod istražnog sudije bila pročitana moja izjava pre mog iskaza",

da bi odmah zatim, kada joj je predložen zapisnik kod istražnog sudije priznala istinu:

“Istražni sudija je predamnom skroz pročitao moju izjavu, pa sam ja onda govorila ono što su mene pitali.”

Testis in uno falsus in nullo fidem meretur. Svedoku koji u jednom laže, ništa se ne može verovati.

Takođe od deset saslušanih svedoka u istrazi i na glavnom pretresu svedokinja HEGEDIŠ ŽUŽANA je jedina koja izjavljuje da se na saslušanju u SUP-u “nije plašila” (Zap. o gl. pretr., 19.02.1988. godine, str. 8, peti stav) i jedina za koju okrivljeni od početka govori da je sumnjao u nju da radi za SUP (iskaz okrivljenog na gl. pretr. 11.02.1988. godine, str. 3, red 8-9 odozdo).

To je ujedno jedina svedokinja koja tvrdi da je izjavu pisala “svojeručno i bez pomaganja” (iako ne zna ekvivalentnu mađarsku reč za otcepljenje), dok drugi svedoci, kako ćemo kasnije videti tvrde da su im izjave od strane organa SUP-a, prevođene na srpskohrvatski, formulisane, diktirane, sugerirane, pa čak i potpuno bez njihovog učešća sastavljane.

Ovo je ujedno jedini svedok koji je “zaboravio” da je dobio poziv, koji je sačekao da budu poznati rezultati celokupnog dokaznog postupka pre nego što se pojavio, i koji za tu svoju “zaboravnost”, nije ni kažnjen u smislu čl. 237 st. 1 ZKP, niti je uprkos odluke suda da bude priveden na glavni pretres 12.02.1988. godine – stvarno i bio priveden.

Svedoku koji je uhvaćen u tome da prikriva kako je nastao njegov iskaz, i to neistinama koje protivreče sudskim zapisnicima, ne može biti poklonjena vera.

Svedok je pokušao, naime, da svome iskazu kod istražnog sudije “da pravnu važnost”, koju mu je i prvostepeni sud osporio.

(f) Svedoku HEGEDIŠ ŽUŽANI nedostaje tzv. opšta svedočka verodostojnost “Prvo, svojstva svedoka treba proučiti sa stanovišta morala (karaktera), sposobnosti, osećajnosti (temperamenta) i psihičkog zdravlja. Treba ispitati da li je moral svedoka takav da je on sklon poštenju i iskrenosti”

(dr Mihajlo Aćimović, Psihologija zločina i suđenja, Savremena administracija, Beograd, 1987., str. 282).

Evo, šta smo o tome doznali u dokaznom postupku:

Okrivljeni:

“Što se tiče HEGEDIŠ ŽUŽANE nju sam upoznao kada me je stopirala i primio sam je u moja kola, a posle sam bio veoma začuđen kada se jednom pojavila kod mene u stanu.”

“... vlasnik kafane “Bali” u Senti, koji se zove Bali Ferenc, kazao je meni da ima znanja o tome da njegova kelnerica koja je privremeno tamo radi-la koja se zove HEGEDIŠ ŽUŽANA ima zadatak da prikuplja podatke o meni – izučili su je kakva pitanja da mi postavlja, da vrši potajni pretres u mome stanu i da je morala potpisati neku izjavu da će sarađivati sa islednicima.”

(Zap. o gl. pretresu, 11.02.1988. godine, str. 3, 11. red odozdo i dalje).

Svedok HEGEDIŠ ŽUŽANA na zapisniku o gl. pretr. 19.02.1988. godine:

“Na pitanje Vicei Karolja da li me je najviše zanimala zabava, muzika i

seks, mogu reći da jest (str. 8, treći stav odozdo);

“Na pitanje Vicei Karolja da li sam kod njega imala naviku da jedem, da pijem, da slušam muziku, mogu potvrdno odgovoriti”

(str. 9, drugi stav, in fine);

“Meni je Vicei Karolj pomagao u vezi škole, naime, meni je Vicei Karolj zadatke pisao na mađarskom”

(str. 5, četvrti stav)

“Mogu reći da sam ja sa Vicei Karoljem bila prijatelj”

(str. 3, 5. red)

“Bila sam u SUP-u dva ili tri puta... mogu reći da sam izjavu davala više puta... mislim da sam u SUP-u dva puta potpisala izjavu.”

(str. 7, početak)

“Vicei Karolju nisam rekla da sam bila pozivana u SUP. Ne sećam se koliko sam puta bila kod Vicei Karolja nakon što sam bila u SUP-u”

(str. 6, poslednji stav)

“Ja sam prošle godine prekinula ići u kuću Vicei Karolja, pre nego što je on uhapšen.”

(str. 2, četvrti stav)

“Naime, nisam više imala razloga da odlazim kod Vicei Karolja i zbog toga više nisam išla kod njega”

(str. 3, prvi stav, in fine).

“Na pitanje advokata S.P. mogu reći da sam jednom pokušala samoubistvo”

(str. 6, četvrti stav).

Takva je sklonost poštenju, takav je karakter i takva je psihička stabilnost svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE. Sa stanovišta psihologije svedočkog iskaza, ovakav svedok bio bi ocenjen svakako kao nezreo, amoralan, parazitski orijentisan prema okolini, egoističan, površan i psihički nestabilan. Dakle, potpuno nepouzdan svedok, jer je takav svedok potpuno nesposoban za iskrenost i u svemu gleda samo lični interes.

(g) Okolnosti pod kojima je nastao iskaz svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANE

Iskazi svih svedoka nastali su u SUP-u, gde su potpisivali izjave. Te okolnosti mnogo su značajnije za ocenu verodostojnosti iskaza svedoka od uslova pod kojima su svedoci reprodukovali te iskaze kasnije u postupku. Naime, svedoci su, kao što ćemo videti strahom bili motivirani (lični interes) da neosnovano terete okrivljenog.

To važi, naravno i za svedoka HEGEDIŠ ŽUŽANU. Međutim, kako okolnosti, naravno, zajedničke za sve svedoke koji su tokom predkrivičnog postupka prošli kroz SUP, na kraju ovog odeljka žalbe koji se bavi pogrešno i nepotpuno utvrđenim činjeničnim stanjem – biće bliže reći o uslovima nastanka svedočkih iskaza.

Stav prvostepenog suda da sud interesuje samo šta svedoci kažu na glavnom pretresu, a ne i zašto to kažu i da li to slobodno i dobrovoljno kažu, naravno, da ne može izdržati kritiku.

Toliko o pogrešno i nepotpuno utvrđenim činjeničnom stanju u vezi inkriminacija od 1 do 4.

Inkriminacija pod 5. (v. str. 37 žalbe)

Okrivljeni je takođe oglašen krivim da je navodno rekao: “da mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinose i mešoviti brakovi”.

U odnosu na ovu inkriminaciju prvostepeni sud se u razlozima pobijane presude poziva na iskaz svedokinje DEME ESTER. Na str. 16, četvrti stav pobijane presude prvostepeni sud kaže:

“Sud je cenio iskaz svedoka DEME ESTER, te je sud istoj u bitnom delu za presuđenje poverovao, ali samo je poverovao u pogledu bitnih činjenica...”

Testibus non testimonius crediturum (Callistrates, D. 22, 5, 3, 2). Veruje se svedocima, a ne svedočenjima. Ako sud poklanja vere SVEDOKU, onda mu mora poklanjati vere u svemu, a ako mu ne poklanja vere, onda mu ne može poklanjati vere ni u čemu. Ne može sud da bira i da poklanja veru svedoku u onome što je “bitno” (tj. što tereti okrivljenog), a da istom svedoku ne poklanja vere u onom što “nije bitno” (tj. što svedoku koristi).

Ako sud poklanja vere iskazu DEME ESTER na glavnom pretresu, onda mora uzeti za utvrđeno da je istina ono što je svedokinja tada rekla:

“... ja sam se uvek zabavljala sa momcima srpske nacionalnosti, a mislim da je Vicei Karolj to tolerisao da se zabavljam sa Srbima i mislim da on nije imao ništa protiv toga... nikada se nisam prepirala zbog toga što je neki moj momak Srbin... da je baš bio direktno protiv zašto je optužen, to ne stoji, jer nikada nije bio tako protiv toga. Tačno je da sam kazala istražnom sudiji da je “meni Vicei Karolj zamerio da više nisam prava Mađarica, jer sam se utopila među Srbe”, a Vicei je to znao kazati iz šale, i tako mi je isto pričao da su se u Americi Indijanci utopili u Amerikance, i to je jedan primer kako mi je govorio, a ne samo na relaciji Mađari i Srbi. Mislim da je ovo logično, jer ko hoće da se utopi, taj se utopi, a Vicei Karolj nije imao ništa protiv toga, već smo, recimo, pričali o tome. Ja mislim da je meni Vicei Karolj iz šale dodao da se Mađarica treba da zabavlja sa Mađarem, jer u slučaju udaje neće Mađara u ovoj državi, jer da je Vicei to stvarno mislio, zašto bi on meni godinama bio prijatelj, a da pri tom zna da se zabavljam sa Srbima.”

Ovakav iskaz svedokinje DEME ESTER u kome se između svedoka i okrivljenog vodi načelan razgovor o problemima asimilacije i integracije etničkih manjina, a u šali svedokinji prebacuje što kao Mađarica ne nađe nekog Mađara – lišava inkriminisane reči obzirom na ton i kontekst događaja svakog krivično-pravnog značaja.

Dakle, prvostepeni sud izdvaja iz toga kontekst ono što je “bitno” i na tome zasniva svoju presudu. A šta je bitno? Bitno je ono što bi, istrgnuto iz konteksta, moglo teretiti okrivljenog. Takva metodologija ocene svedočkog iskaza je nedopustiva.

Prvostepeni sud bio je dužan oceniti iskaz svedoka U CELINI, kako je dat, a prvostepeni sud sam priznaje da se “nije upuštao u ocenu” onoga što “nije bitno” (što okrivljenom u svedočkom iskazu koristi).

Da je sud tako učinio bilo bi mu očigledno da svedokinja ne potvrđuje navode optužnice u ovom delu, jer istrgnuta rečenica ima u stvarnom, životnom kontekstu

dogadaja o kome svedokinji svedoči – sasvim drugi smisao i značaj.

Inkriminacija pod 6

Okrivljeni je takođe oglašen krivim da je navodno:

“u više mahova podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući da mu je dosta te “brdske” i “južnjačke” muzike”.

(DJETVAI ERŽEBET)

Tačno je da je svedokinja ovo na glavnom pretresu kazala. Međutim, prvostepeni sud i ovde kaže da je

“ovom svedoku u bitnome za presuđenje... poverovao”
(str. 15, treći stav presude).

Prvostepeni sud ne daje nikakve razloge zašto nije poverovao CELOM iskazu svedoka, onako kako je dat. A, evo, šta je svedokinja stvarno rekla:

“Kada bi na tranzistoru Vicei Karolj naišao na srpsku narodnu muziku obično bi menjao tj. tražio drugu stanicu ili pak isključio tranzistor i komentarisao je da ne voli ovakvu brdsko-gorštačku muziku. Mislim da je Vicei Karolj kada je to komentarisao govorio da ne voli i da mu je dosta i južnjačke muzike, koliko se sećam”.

(Zap. o gl. pretr. 11.02.1988. godine, str. 12).

To je onaj “bitan” deo kome je sud poverovao (koji tereti okrivljenog).

A, evo, šta svedokinja kaže u “nebitnom delu” svoga iskaza, kojim suštinski menja i dezavuiše “bitni deo”:

“Napominjem da je Vicei Karolj na tranzistoru slušao ozbiljnu muziku...

Ja se sećam da je Vicei Karolj samo jednom (a ne u više mahova, kako je osuđen – prim. branioca) komentarisao srpsku narodnu muziku kao brdsku, gorštačku, južnjačku. Mogu reći da se ne sećam kakva je to bila muzika kada je to Vicei Karolj komentarisao, u tom smislu što ne znam da li je to bila starogradska, novokomponovana, to ne znam.”

(Zap. o gl. pretr., str. 13, poslednji stav).

Da je sud poklonio vere ovom delu iskaza, morao bi od gornje inkriminacije osloboditi okrivljenog, jer se negativno izrazio samo jednom o muzici koja NIJE deo srpskog narodnog stvaralaštva.

Prvostepeni sud ovaj “nebitni” deo iskaza uopšte i ne ceni, već ga jednostavno previđa.

Kako može biti nebitno za gornju inkriminaciju šta svedok podrazumeva pod “srpskom narodnom muzikom” kada je suština optuženja ovde da se radi o omalovažavanju “srpskog nacionalnog stvaralaštva”. Ako svedok dopušta mogućnost, kao što i čini, da se radilo, recimo, o tzv. novokomponovanoj muzici onda je jasno da svedokinja ne potvrđuje navode optužnice da je okrivljeni navodno “omalovažavao srpsko narodno stvaralaštvo”, jer ta muzika NE PREDSTAVLJA NARODNO STVARALAŠTVO, a omalovažavaju je svi.

Postupak prvostepenog suda da u presudi previđa CELINU iskaza, kako je dat, pokazuje samo ono što smo već istakli da se sud ogrešio o odredbu čl. 15 st. 2 ZKP koja mu nalaže da sa podjednakom pažnjom utvrdi kako one činjenice koje

okrivljenog terete, tako i one koje mu koriste u postupku. Za sud su “bitne” samo one činjenice koje okrivljenog terete, i samo njima “veruje”, a one koje okrivljenom koriste i potpuno opovrgavaju navode optužnice, sud proglašava za “nebitne”.

Takva metodologija ocene svedočkih iskaza je nedopustiva.

Ako bi neko želeo reći da iskazu svedokinje DJETVAI u “nebitnom delu” ne treba pokloniti vere zato što kod istražnog sudije nije pominjala da se možda radilo i o novokomponovanoj muzici, treba samo videti kako je njen iskaz kod istražnog sudije nastao:

“Istražni sudija čitajući mi pasuse pitao je da li je tako, i nakon mog odgovora je diktirao, diktirao moj odgovor, služeći se mojom izjavom (datom kod SUP-a)”

(Zap. o gl. pretr. str. 14, 32-35. red).

A kako je nastala izjava?

“Ja sam, naime, svoje izlaganje (u SUP-u) iznosila na mađarskom jeziku, inače ja sam bila u posebnom psihičkom raspoloženju, možda sam i znala da je napišem na srpskohrvatskom jeziku, ja sam rekla da ne želim da napišem izjavu i on je tada moju izjavu koju sam dala usmeno preveo na srpskohrvatski jezik (?) i to napisao svojim rukopisom.”

“Taj šef koji je tamo bio kada sam davala izjavu je tako izgledao da sam shvatila da MORAM da dam izjavu i da se potpišem... Naime, taj šef je tako delovao i takva je bila atmosfera da sam shvatila da moram potpisati...”

(Zap. o gl. pretr. 11.02.1988. godine, str. 14 in fine).

Dakle, ako je svedokinja izjavu potpisala bez svoje slobodne volje, jer je morala da je potpiše, i kada je ta izjava doslovno prepisivana i njen zapisnik kod istražnog sudije, onda je jasno da kao jedini njen iskaz ostaje onaj dat na glavnom pretresu. A taj se morao ili U CELINI prihvatiti, ako se svedoku veruje na glavnom pretresu, ili U CELINI odbaciti, ako mu se ne veruje.

U oba slučaja, prvostepeni sud bi morao utvrditi da svedokinja ne potvrđuje navode optužnice u ovom delu.

Inkriminacija pod 7

Okrivljeni je takođe oglašen krivim da je navodno izjavio:

“da ne voli raditi sa Srbima, u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije, rečima “šta hoće tu taj Srbin”.

U potvrdu svog činjeničnog utvrđenja da je navodno okrivljeni stvarno izgovorio ove inkriminacije pobijana presuda se poziva na dva svedoka, MAGDOLNU PUŠKAŠ i DJETVAI ERŽEBET, ali s tim što jedna svedokinja, MAGDOLNA PUŠKAŠ, navodno potvrđuje da bi okrivljeni komentarisao izlazak kolega – Srba iz kancelarije rečima “Šta hoće tu taj Srbin”, a drugi svedok, DJETVAI ERŽEBET, da bi okrivljeni navodno izjavio da “ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji”.

Međutim, svedokinja MAGDOLNA PUŠKAŠ nije na glavnom pretresu, ni kod istražnog sudije posvedočila apsolutno NIŠTA.

Naime, ova svedokinja u svojim iskazima samo upućuje na svoju izjavu datu organima SUP-a, jer se ni kod istražnog sudije, ni na glavnom pretresu samog događa-

ja za koji je okrivljeni tužen – NE SEĆA. Celo njeno “svedočenje” sastoji se iz jedne jedine rečenice koju stalno ponavlja “Ako sam u SUP-u tako napisala onda je tako”. Kako se presuda ne može zasnivati na njoj izjavi datoj u SUP-u, jasno je da u ovom delu presuda nije ni na čemu zasnovana.

Evo, šta je svedok MAGDOLNA PUŠKAŠ “svedočila” na glavnom pretresu i kod istražnog sudije:

“Na postavljeno pitanje odbrane, svedokinja izjavljuje da se sad već ne seća da li je te reči u vezi Čvorkov Radosije i Bakalić Tomislava okrivljeni izjavio, od tada je prošlo mnogo godina”.

(Zap. o sasl. kod istr. sud., str. 2, peti stav).

A, evo, šta kaže na glavnom pretresu:

“Prošlo je od tada 8-10 godina, ja imam svoju porodicu i ne bih se sada mogla tačno setiti kako je to bilo, to kada je Vicei Karolj komentarisao, tj. u vezi izlazaka iz kancelarije Čvorkov Radosije i Bakalić Tomislava, sada se tih događaja ne sećam.”

(Zap. o gl. pretr., 12.02.1988. godine, str. 7, drugi stav).

Prema tome, svedokinja MAGDOLNA PUŠKAŠ nije ni mogla ništa posvedočiti, jer jasno iskazuje da se tih navodnih događaja ne seća.

Pošto je svedok MAGDOLNA PUŠKAŠ jedini svedok na koga se pobijana presuda poziva u odnosu na navodnu činjenicu da bi okrivljeni komentarisao izlazak iz kancelarije svojih kolega Srba rečima “šta će tu taj Srbin”, znači da niko od saslušanih svedoka nije potvrdio navode optužnice u ovom delu, a prvostepeni sud okrivljenog ipak oglašava krivim i za to.

U odnosu na onaj deo inkriminacije koji se odnosi na navodnu izjavu okrivljenog da “ne voli da radi u istoj kancelariji sa Srbima”, sud se poziva na iskaz svedoka DJETVAI ERŽEBET.

Međutim, prvostepeni sud iz iskaza svedoka DJETVAI ERŽEBET uzima samo 1/2 rečenice, čime potpuno deformiše smisao svedočenja ovoga svedoka.

Svedok DJETVAI ERŽEBET, naime, ovako opisuje kritični događaj:

“Mi svi iz navedene kancelarije smo prešli u neku drugu kancelariju i tamo smo našli radnika Zagorac Miroslava, koji je tamo došao da radi u kancelariju, pa je sa nama zajedno radio. Vicei Karolj je govorio tada da ne voli da radi zajedno u kancelariji sa takvima kao što je Zagorac Miroslav, jer mogu pogrešno da protumače ono što on kaže”.

(Zap. o gl. pretr. od 11.02.1988. godine, str. 12, red 31-37).

“... mogu reći da je Vicei Karolj više zbog ličnosti Zagorac Miroslava izrekao komentar kakav sam danas rekla, a ne zbog toga što je on Srbin. Inače, taj Zagorac Miroslav je dosta nezgodne prirode, i na njega su se lju-tili, jer se voleo svađati i uvek je tvrdio da je on u pravu, a nije dozvoljavao drugima da oстане ispod, jer se uvek pravio važan da on svašta zna.”

Šta je DJETVAI ERŽEBET govorila kod istražnog sudije, potpuno je nebitno, jer smo u žalbi već pokazali da je njen iskaz kod istražnog sudije nastao tako što je istražni sudija diktirao zapisnik služeći se izjavom koju je svedokinja dala u SUP-u, da je u SUP-u izjavu potpisala, iako nije želela da to učini, jer je “taj šef tako delovao i

takva je bila atmosfera da sam shvatila da moram potpisati.”

Prema tome, jedini iskaz na koji se prvostepeni sud u presudi mogao pozvati je onaj koji je svedokinja dala na glavnom pretresu, a koji je gore citiran, i iz koga je očividno da se navodna izjava okrivljenog, ukoliko je uopšte učinjena, odnosila na konkretnu ličnost Miroslava Zagorca – i to ne zato što je Srbin, nego što je nezgodan, svadljiv i uobražen.

Može, naravno prvostepeni sud i verovati i ne verovati ovoj svedokinji, ali to je njen iskaz, jedini iskaz na kome bi mogao u ovom delu da zasnuje presudu – a tim iskazom se navodi optužnice ne potvrđuju. I pošto je jedini, očigledno, optužnica ni u ovom delu nije dokazana.

Inkriminacija pod 8.

Okrivljeni je takođe oglašen krivim i da je navodno rekao

“da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju na ‘ić’ ili ‘vić’.”

Ovakvo činjenično utvrđenje u pobijanoj presudi se zasniva na iskazu svedoka DEME ESTER.

Međutim, evo, kako glasi njen iskaz na glavnom pretresu u odnosu na ovu inkriminaciju:

“Pošto mi je pročitano citat iz istrage koji glasi: “nadalje, mene je Vicei ubeđivao da ću u životu u vezi sa zapošljavanjem imati poteškoća, pošto kad budem predavala molbu za zapošljavanje prednost će imati oni koji se prezivaju na “ić” ili “vić”, tvrdim da sam zaista tako rekla istražnom sudiji, ovu moju izjavu hoću da dopunim time da u Senti uglavnom stanuju Mađari i malo procenata su Srbi, i Vicei je tako mislio da na Birou za zapošljavanje više ima prijavljenih Mađara, pošto ima više stanovnika, pa onda obično primaju jednog Srbina i jednog Mađara, i sa time što ima manje Srba u Senti oni se lakše i zapošljavaju.”

(Citirano prema Zap. o gl. pretr. od 12.02.1988. godine, str. 10, in fine).

Međutim, citirani iskaz svedoka DEME ESTER dat na glavnom pretresu je “manjljiv”, “bez pravne važnosti” i “pravno neprihvatljiv”.

Naime, po pravnom shvatanju samog prvostepenog suda zapisnici koji nastaju prethodnim predočavanjem ranijih iskaza, pre nego što bi svedok bio ispitan o činjenicama u vezi kojih je njegovo saslušanje predloženo – “manjljivi” su, “bez pravne važnosti” i “pravno neprihvatljivi”.

A to je upravo učinio prvostepeni sud. Iz samog zapisnika o glavnom pretresu jasno je vidljivo, da je svedoku odmah predočen ovaj deo njegovog iskaza, pre nego što je išta o tome pitana, pa je onda od nje traženo samo da taj raniji iskaz potvrdi ili porekne.

Uostalom, u tom pogledu je savršeno jasan i ZKP kada u članu 328 predviđa da će se svedoku predočiti raniji iskaz samo:

“ako je svedok (ili veštak) pri ranijem saslušanju naveo činjenice kojih se više ne seća ili ako odstupa od svoga iskaza.”

Protivno ovoj odredbi ZKP-a prvostepeni sud je pročitao svedoku iskaz iz istrage

pre nego što je i pokušao da ga sasluša o činjenicama iz ovog dela optužnice, što je konstatovano i u samom zapisniku sa glavnog pretresa.

Na takvom svedočkom iskazu ne može se zasnovati presuda, jer je svedok saslušan protivno imperativnim odredbama ZKP-a, tako što je objektivno pre saslušanja podučen kako treba da svedoči ako želi da tereti okrivljenog, a svedoku je ostalo jedino da potvrdi, umesto da neposredno iznese šta mu je o događaju poznato, kako uostalom nalaže i načelo usmenosti glavnog pretresa, koje je takođe ovim povređeno. Zato se na ovakvom iskazu ne može zasnivati presuda, a budući da je to jedini dokaz na koji se pobijana presuda u odnosu na ovu inkriminaciju poziva, presuda je u ovom delu bez ikakvih razloga.

Detaljnomo analizom svedočkih iskaza i razloga pobijane presude videli smo da je njome činjenično stanje pogrešno i nepotpuno utvrđeno.

Međutim, kao što je već ranije uzgred napomenuto, glavni i suštinski uzrok ovakvog haosa u činjeničnom stanju, uzrok svih tih prepisivanja izjava u zapisnike, preuranjenih "predočavanja", sugestivnih pitanja, netačnog citiranja zapisnika, protivrečnih i nejasnih razloga, previđanja protivrečnih dokaza, proizvoljnog istrzanja raznih delova iskaza iz njegove celine itd. itd. – treba potražiti u činjenici što je sud jednostrano propustio da u presudi oceni najvažnije pitanje za pravilno i potpuno utvrđivanje činjenica u ovom predmetu: pod kakvim okolnostima su nastali svi ovi svedočki iskazi, iako je o tome bilo mного reći i na samom glavnom pretresu i u istrazi.

Sud je pred tom činjenicom jednostavno zatvorio oči.

Svi ovi svedočki iskazi nastali su pred organima unutrašnjih poslova.

Tamo su svedoci pisali ili potpisivali izjave kojima su teretili okrivljenog. Kasnije su ih samo povlačili ili reprodukovali. Tamo stvorene izjave su zatim pretakane i direktno prepisivane u istražne zapisnike, takve zapisnike je prvostepeni sud kasnije predočavao svedocima na glavnom pretresu. Tamo stvorene izjave su svedoci i kod istražnog sudije i na glavnom pretresu (preko istražnih zapisnika) potvrđivali ili odriicali. Tamo im je govoreno da treba da terete okrivljenog i neistinama, tamo im je govoreno da ne smeju pričati o tome šta se dešavalo u SUP-u, tamo su obmanjivani da te njihove izjave neće biti upotrebljene, tamo im je naređivano da nakon svedočenja dođu da ispričaju kako su svedočili, tamo su svedoci držani po sedam, deset i petnaest časova, tamo je atmosfera bila takva da se shvatalo da se mora potpisati, tamo su svedoci dovođeni bez poziva, tamo su ispitivani gladni, tamo su ispitivani noću, tamo su upozoravani da slučajno ne opovrgnu izjavu koju su potpisali.

Sve je to rečeno na glavnom pretresu, kako ćemo posle i pokazati, sve je to bilo poznato prvostepenom sudu, ali je prvostepeni sud sve što se tamo događalo – proglasio za irelevantno!

Činjenice o tome šta se tamo događalo sa svedocima i njihovim izjavama sud je morao ceniti, ako je želeo da utvrdi da li svedoci slobodno i istinito svedoče o onome što im je stvarno i poznato.

Za to mu je moralo dati povoda, ako ništa drugo, a mnogo je toga drugog, bar

činjenica da je u istrazi od deset saslušanih svedoka, na kojima se zasnivao zahtev za pokretanje istrage njih troje izričito povuklo svoje izjave (budući da su im predočavane).

Od preostalih sedam svedoka, na glavnom pretresu je svoje iskaze date istražnom sudiji (u kojima potvrđuju navode iz izjave) povuklo još tri svedoka.

Prvostepeni sud se morao zapitati odakle taj iznenadni pomor svedoka! Zašto 60% svedoka tokom postupka opovrgava svoje izjave date SUP-u ili istražne zapisnike u koje je očigledno istražni sudija pretakao te izjave.

Prvostepeni sud se morao zapitati zašto svedok PUŠKAŠ MAGDOLNA ustvari odbija da svedoči i neprestano ponavlja “ako sam tamo tako napisala (u izjavi) onda je to tako”.

Prvostepeni sud se morao zapitati zašto svedoci svedoče tako nesigurno, nevoljno, šturo, zašto menjaju svoje iskaze (ili ih kako kaže prvostepeni sud “ublažuju”), zašto odustaju od terećenja okrivljenog, zašto uopšte tako mnogo govore o svojim izjavama datim SUP-u (zapisnici su toga puni !).

Prvostepeni sud to sve ništa ne zanima. Prvostepeni sud se samo bavi time ko je od svedoka šta “potvrdio” u delu “bitnom za presuđenje”, tj. u onome što bi okrivljenog kako-tako moglo teretiti.

Prvostepeni sud odbija da uoči da je razlika između onih svedoka koji su povukli svoje izjave date SUP-u, ili svoje iskaze iz istrage u koje su te izjave pretočene i prepisane, i onih svedoka koji te izjave “ublažavaju”, “komentarišu” i “dopunjavaju” samo i jedino u tome, što se ovi drugi još uvek plaše da do kraja i otvoreno učine ono što su uradili prvi: povuku svoje izjave, opovrgnu zapisnike iz istrage u koje su prepisane te izjave i kažu celu istinu.

Naime, potpuno je jasno sa stanovišta najobičnijeg zdravog razuma i životnog iskustva da su svi svedoci imali pred organima unutrašnjih poslova isti tretman. Ako šest od deset svedoka kaže da je na njih vršen pritisak da terete okrivljenog, onda je jasno da je pritisak vršen na sve, pa čak ako ostalih četvoro to i ne govore (a ustvari, to ne govori samo jedan svedok: HEGEDIŠ ŽUŽANA). Ovo tim pre što neki svedoci svedoče i o tome da im je u SUP-u zabranjeno da govore o tome šta se tamo dešavalo.

Da ne bi sve ovo ostalo na golim tvrdnjama odbrane, evo, nekoliko svedočenja o tome kako su nastajali svedočki iskazi pred organima unutrašnjih poslova:

“... bila sam odvedena, jer su došli u moj stan u Novom Sadu, a došlo je njih dvojica.”

(PISAR AGNEŠ, gl. pretres, 12.02.1988., str.4, peti stav)

“Ja sam se osećala psihički kao da sam u šoku jer su njih dvoje došli kući i rekli da treba da dođem u SUP i da će doći po mene za jedan sat... jako sam se uznemirila i uplašila...”

(DEME ESTER, gl. pr. 12.02.1988., str. 11, drugi stav)

“Ja sam se osećao bespomoćno i moram reći da sam se donekle i plašio.”

(RAC SABO LASLO, gl. pr., 19.02.1988. str., 13, prvi stav)

“Ja sam se lično osećala pod pritiskom kada sam bila u SUP-u”.

(DEME ESTER, gl. pr., 12.02.1988., str. 13, drugi stav)

“Dok sam pisala izjavu u SUP-u, tačno je da sam jedva čekala da idem kući”.

(DEME ESTER, gl. pr., 12.02.1988.g., str. 13, drugi stav)

“Plašila sam se, jer su mi rekli da treba da saradujem sa njima, ja sam se plašila, jer šta ako ne saradujem s njima, i plašila sam se da ako ne odgovaram na njihova pitanja, da li ću i ja biti uhapšena i da li ću doći na sud, jer ovako politički nije teško nekoga osuditi.”

(DEME ESTER, gl. pretr., 12.02.1988. g. str. 12, prvi stav)

“Ja nisam bila primorana da dam izjavu, ali sam je ipak morala potpisati, ja nisam bila prinuđavana da potpišem izjavu, ali sam je ipak moralu potpisati. Prisutan je bio našem razgovoru, a i čitanju izjave šef pomenu-tog Slavka i on se tako ponašao da sam ja jednostavno potpisala ovu izjavu, jer sam se plašila.”

(DJETVAI, istraga, str. 2, in fine)

“Taj šef koji je bio tamo, je tako izgledao da sam shvatila da moram da dam izjavu i da se potpišem... taj šef je tako delovao i takva je bila atmosfera da sam shvatila da moram potpisati.”

(DJETVAI, gl. pretr., 11.02.1988. g., str. 14, in fine)

“... ja sam bila u SUP-u na razgovoru koji je trajao 7 časova i tom prilikom ja sam na postavljena pitanja odgovarala sa da i ne. Nakon ovog razgovora ja sam svojeručno napisala izjavu na mađarskom jeziku po diktatu N.M. radnika državne bezbednosti iz Sente.”

(AGNEŠ PISAR, istraga, str. 2, 4. stav)

“Bio sam pozvat posle radnog vremena da dođem u 3 sata u SUP... bio sam umoran, razgovor je trajao od 3 sata popodne do sledećeg dana ujutro, bio sam iznuren, ja sam to napisao u izjavi naznačeno... ali mogu da kažem da je sadržina izjave posledica moga umora.”

(RAC SABO LASLO, istraga, str. 2)

“Meni su u SUP-u rekli... da oni imaju vremena, a mene su ovamo doveli kolima... Ja nisam pokušao napustiti SUP, ne bi smeo pokušati samovoljno napustiti SUP.”

(RAC SABO LASLO, gl. pr., 19.02.1988. g., str. 13)

“Radnik SUP-a... tražio je od mene da upišem i takve stvari sa kojima ne bih mogla okrivljenog da teretim, jer ono što je tražio od mene da upišem – meni okrivljeni nikada nije rekao, ja sam kao što sam izjavila po diktatu radnika SUP-a pisala ovu izjavu...”

(KORDOVAN VALERIJA, istraga, str. 2, drugi stav)

“Postavili su jako mnogo pitanja od kojih je na 95% trebalo da odgovorim sa “ne”, jer po mom iskustvu te optužbe nisu imale osnova.”

(PISAR AGNEŠ, gl. pretr., 12.02.1988. g., str. 4)

“Radi se o tome da su mi neke izvode iz tih razgovora predstavili, i takoreći rekli šta da napišem, i oni su rekli da je to izvod onoga o čemu smo mi razgovarali. Ta izjava mi je izgledala PREVIŠE neistinita, pa je zato

nisam hteo potpisati.”

(RAC SABO LASLO, gl. pr., 19.02.1988. g., str. 13, prvi stav)

“Meni su izjavu diktirali, bilo je njih dvoje i pojedinačno su oba diktirali... dva i po sata sam odgovarala na pitanja pa su meni diktirali ono što su mislili da je bitno... želim da kažem da su možda drugacije ubacili negde reč i da onda rečenica dobije sasvim drugi smisao.”

(DEME ESTER, gl. pr., 12.02.1988. g., str. 11, drugi stav)

“Mogu da kažem da su mi u SUP-u naglašavali šta je važno... U izjavu su ušle i neistine, ja to mogu objasniti jedino time, da mi se čini da nisam bio pri svesti. Tom prilikom moj cilj je bio jedini taj da što pre odem kući, jer sledećeg dana sam morao opet da idem na put i bio sam jako umoran.”

(RAC SABO LASLO, istraga, str. 2)

“Sve ono drugo što je u vezi ovoga napisano ja nisam rekla, ali sam napisala po diktatu radnika državne bezbednosti”.

(PISAR AGNEŠ, istraga, str. 3, red 2)

“Tačno je da sam tako rekao istražnom sudiji, ali su to meni tako diktirali, a meni Vicei Karolj nikada nešto tako nije rekao.”

(FODOR IŠTVAN, gl. pr., 12.02.1988. g., str. 17)

“Ja sam bio u takvom položaju da sam morao da radim što su mi oni rekli, jer bio sam u zatvoru.”

(FODOR IŠTVAN, gl. pr., 12.02.1988. g., str. 16)

“Organi bezbednosti su bili kod mene u zatvoru i doneli su mi organi bezbednosti u zatvor ono što sam ja napisao 1983. godine ali što su mi oni diktirali i rekli su mi da tako iskažem pred istražnim sudijom. Rekli su mi da će oni... neke neprijatnosti koje sam ranije imao sa milicijom da anuliraju.”

(FODOR IŠTVAN, gl. pr. 12.02.1988. g., str. 16, prvi stav)

“Izjava koju sam potpisao i napisao u SUP-u nije istinita. U stvari, ja sam pisao tri izjave, prvu izjavu nisam hteo potpisati, a kasnije su me opet zvali na taj razgovor i onda sam zadnje dve izjave potpisao. Te dve izjave sadrže neistinite stvari. Naime, posle radnog vremena popodne telefonom sam pozvan da dođem u SUP, bio sam gladan i umoran posle dvanaestočasovnog saslušanja do 3 izjutra, tako mi se činilo lakše da potpišem neistinite izjave, i tako završilo saslušanje u SUP-u.”

(RAC SABO LASLO, gl. pr., 19.02.1988. g. str. 12, poslednji stav)

“Meni su u SUP-u rekli... da oni imaju vremena”

(RAC SABO LASLO, gl. pr. 19.02.1988.g., str. 13)

“Ja sam neistinito svedočila, jer sam se bojala zatvora”.

“Bila sam 7 dana u pritvoru kada su se pojavila dva civila... i prinudili me da dam iskaz protiv Vicei Karolja. I morala sam da potpišem da sam dobrovoljno dala iskaz. Naime ja nisam htela da dam iskaz, a oni su me prisilili na to, a nisam imala šta da kažem o njemu. Tu izjavu sam ja pisala, a oni su diktirali.”

(MENJHART HAJNALKA, gl. pr. 11.02.1988. g., str. 8, in fine)

“Formulisanje u toj izjavi nije bilo onako kao što sam ja to izjavila.”

“Pre nego što sam potpisala izjavu meni je ista pročitana, ja sam stavila primedbu na formulisanje same izjave, međutim, meni je rečeno da to suštinski ne menja na stvari.”

(PISAR AGNEŠ, istraga, str. 3, red 12-13)

“Ja sam želela izjavu napisati na mađarskom jeziku, međutim, radnik državne bezbednosti koji je razgovarao sa mnom rekao je da bi bolje bilo da napišem na srpskohrvatskom jeziku, pošto njegov šef ne razume. Tada je došlo do toga da je taj radnik državne bezbednosti prevodio moju izjavu...”

(MAGDOLNA PUŠKAŠ, istraga, str. 2, treći stav)

“Sa mnom je vršen razgovor u toku 2,5 sata vremena i na kraju je taj radnik državne bezbednosti meni izdiktirao ono što je on smatrao da je važno.”

(DJETVAI ERŽEBET, istraga, str. 2 stav 4)

“U unutrašnjim poslovima su mi rekli da o ovome (razgovoru u SUP-u) ne treba – ne sme da se razgovora”.

(PISAR AGNEŠ, gl. pretres, 12.02.1988. g., str. 4, peti stav)

“Mene je jedan organ bezbednosti doveo u sud u civilu iz Subotice, ali nisam dobila poziv od istražnog sudije. To lice koje me je dovelo kod istražnog sudije mi je reklo da istražnom sudiji dam isto takav iskaz kakav sam dala prilikom saslušanja u miliciji”.

“Tačno je da mi je istražni sudija skrenuo pažnju da sam dužna govoriti istinu i da je lažno svedočenje kažnjivo. Nisam prihvatila uputstvo istražnog sudije, jer sam se bojala od milicije.”

(MENJHART HAJNALKA, gl. pr., 11.02.1988., str. 8)

“Kako mi je istražni sudija čitao, pitao je kada je pročitao dva-tri reda, da li sam tako kazao, ja sam odgovarao da je tako, ali sam sve to zbog toga tako rekao, kako sam napomenuo, da su bili organi bezbednosti kod mene, i rekli šta da kažem, i rekli su da ne bi bilo dobro, ako bih promenio svoj iskaz.”

(FODOR IŠTVAN, gl. pr., 12.02.1988. g., str. 17)

“Milicioneri su mi rekli da posle saslušanja kod istražnog sudije da se vratim kod njih i da im kažem šta sam rekao.”

(FODOR IŠTVAN, gl. pr., 12.02.1988. g., str. 18, prvi stav)

“Prvi put sam bila u SUP-u 7 sati... drugi put sam bila u SUP-u otprilike 2 sata, treći put isto toliko, a četvrti put 3 sata. Poslednji put sam bila u SUP-u pre nego kod istražnog sudije, jedan dan pre dolaska kod istražnog sudije, kada su došli po mene u Novom Sadu.”

(PISAR AGNEŠ, gl. pr., 12.02.1988. g., str. 4, peti stav)

“Ja sam neistinito svedočila jer sam se bojala zatvora”

“I sada (na glavnom pretresu) se bojim, ali sam imala grižu savesti i sada sam se olakšala”.

(MENJHART HAJNALKA, gl. pr., 11.02.1988. g., str. 8 i str. 10, treći stav).

Eto, tako je to bilo tamo.

A, evo, kako to opisuje TEORIJA:

“Lice koje se odazvalo pozivu (organu unutrašnjih poslova nije obavezno na davanje obaveštenja.”

“Lice od koga se traži obaveštenje slobodno je da odbije davanje obaveštenja”.

“Lice koje odbije davanje obaveštenja nije dužno da navodi razloge odbijanja”.

(Prof. Tihomir Vasiljević, Op. cit. str. 462-463)

“Sa puno osnova može se postaviti pitanje dužnosti organa unutrašnjih poslova da prethodno obavesti svako lice od koga traži obaveštenje, da davanje obaveštenja zavisi isključivo od njegove dobre volje.”

(Isto, str. 463)

“Treba napomenuti da se obaveštenja od građana moraju uzimati sa posebnom obazrivošću i da u potpunosti mora biti obezbeđen princip dobrovoljnosti. Suprotnim postupanjem zakonitost bi bila ozbiljno narušena.”

(Obrad Cvijović, mr Dragomir Popović, Op. cit. str. 124)

Prvostepeni sud je morao i sam videti, kako smo gore pokazali da je zakonitost bila ozbiljno narušena, da nije postupano “sa posebnom obazrivošću” i da nije “obezbeđen princip dobrovoljnosti” saslušanjima u SUP-u. Prvostepeni sud je morao videti da su, štaviše, obaveštenja iznuđivana, morao je takođe videti, već iz istražnog materijala da je istražni sudija nezakonito “tamo” dobijene izjave predočavao svedocima pre saslušanja i diktirao istražne zapisnike služeći se tim izjavama, te da su, dakle, kako sam prvostepeni sud kaže ti zapisnici “bez pravne važnosti” i “pravno neprihvatljivi”.

Pa zašto ih je onda prihvatio? Zašto ih je predočavao svedocima (ponekada, kao i istražni sudija, pre nego što bi svedoka išta pitao o događaju!)? Kada je video da izjave sadrže laži, a da su te laži prepisane ili pretočene u zapisnike iz istrage, sa kojim ciljem ih je predočavao svedocima? Da ih upozori na odstupanje od čega? Od neistina koje su bili prinuđeni da potpisuju?

No, nezavisno od ovih pitanja prvostepeni sud, bez obzira na nepravilno vođenje postupka, mogao je i morao bar u pobijanoj presudi, kada je ocenjivao iskaze svedoka date na glavnom pretresu oceniti okolnosti pod kojima su njihovi iskazi nastali.

Morao je oceniti činjenicu da su svedoci zastrašeni i na samom glavnom pretresu, kao što smo gore videli usled takvog prethodnog postupka organa bezbednosti prema njima. Možda, čak, više oni koji o tome ne govore, nego oni koji to otvoreno iznose.

Prvostepeni sud uopšte ne ceni okolnost, koja je jasna zdravom razumu, da oni svedoci koji ponešto još svedoče, jednostavno strahuju da “menjaju iskaz”, nesvesni da to po njih ne može imati nikakve posledice.

Uostalom, u tu zabludu ih je dovodio i sam istražni sudija, nagoveštavajući te posledice ovako:

“Na pitanje istražnog sudije šta bi bilo kada bi okrivljeni svedoka (koji je povukao svoj iskaz – prim. S.P.) prijavio zbog lažne prijavljivanja (?) svedok izjavljuje “čini mi se da bi bio u pravu”.

(RAC SABO LASLO, istraga, str. 3, prvi stav)

Kao da bi svedok mogao odgovarati zbog davanja lažnog IZNUĐENOG iskaza!

Za prvostepeni sud je sve ovo potpuno irelevantno, "bitno" je jedino da li je ko od svedoka nešto "potvrdio", a ako njegov iskaz na glavnom pretresu odstupa od iskaza datom u istražnom (videli smo kakvom) postupku – prvostepeni sud daje prednost zapisniku iz istrage. Uvek samo onom što okrivljenog eventualno tereti.

Ovo je, uprkos, svim drugim, videli smo, brojnim pogreškama prvostepenog suda u utvrđivanju činjeničnog stanja – svakako, najkrupnija i najozbiljnija. Sud pred ovim činjenicama nije smeo zatvoriti oči. One duboko kompromituju ceo postupak, ali nisu morale kompromitovati i pobijanu presudu.

III.

Povrede krivičnog zakona – čl. 363 tač. 2 u v. čl. 365 tač. 1 i tač. 4 ZKP

Od svih inkriminacija za koje je okrivljeni oglašen krivim jedino bi se, eventualno, mogla kvalifikovati po primenjenom članu 134 st. 1 KZ SFRJ ona koja zauzima počasno, prvo mesto u dispozitivu, i koja se odnosi na "nepravdu učinjenu odcepljenjem Vojvodine od Mađarske" – ali i to tek

pod (neispunjenim) uslovom:

da je dokazana, tj. da je jedini svedok toga navodnog iskaza, HEGEDIŠ ŽUŽANA, znala kako se na mađarskom jeziku (na kome je inkriminacija navodno izrečena) uopšte kaže "odcepljenje".

Ali ona to nije znala.

Sve drugo za šta je okrivljeni oglašen krivim, čak i da je dokazano (što, videli smo, uopšte nije slučaj) – ne bi moglo biti kvalifikovano kao "izazivanje nacionalne mržnje i razdora".

Štaviše, u samo 3 od 8 inkriminacija se uopšte pominje neki drugi narod (Srbi), ali su i ti iskazi takve prirode da se njime objektivno ne može izazvati mržnja prema Srbima.

Mržnja se, u smislu člana 134 KZ SFRJ, definiše kao "spremnost da se drugom nanese zlo".

(Dr Franjo Bačić i dr., Komentar KZ SFRJ, 'Savremena administracija', Beograd, 1978. str. 473).

Potpuno je nerealno tvrditi da bi se inkriminacijama kao što su one (a) da se Srbi lakše zapošljavaju, (b) da okrivljeni ne voli sa njima da radi jer ga mogu pogrešno razumeti, ili (c) da okrivljeni ne voli njihovu muziku, POD BILO KOJIM OKOLNOSTIMA – mogla izazvati kod svedoka PUŠKAŠ, DJETVAI, ESTER

"spremnost da se Srbima nanese zlo"!

Čak, atributi "brdski" i "južnjački", koje prvostepeni sud smatra uvredljivim, uopšte to nisu, jer Srbi stvarno jesu južnjački narod, često se time i ponose (kao napr. Italijani), a jesu i "brdski" narod, "sa brdovitog Balkana", kako to srpski pesnik kaže.

Kvalitet muzike ovog ili onog naroda nije ni u kakvoj vezi sa nacionalnom čašću

naroda. Svi kažemo “švapsko tra-la-la” bez ikakve namere da vređamo nemački narod ili, čak, kako smatra prvostepeni sud, da time izazivamo mržnju prema nemačkom narodu, spremnost da mu se nanese zlo. To je sasvim nerealno.

Svako više voli da radi s onima s kojima se bolje razume, a to su svakako ljudi koji govore njegovim maternjim jezikom. To nema ničeg uvredljivog.

Tvrđnja da Srbi imaju prednost pri zapošljavanju mogla bi biti uvredljiva (ne za Srbe već) jedino za one koji ih zapošljavaju, jer bi time event. vršili diskriminaciju, a to mogu biti podjednako i Slovaci i Srbi i Mađari itd.

Za one koji su tako zaposljeni (Srbi) u tome nema ničeg uvredljivog, ne odlučuju oni o tome ko će biti zaposljen.

Dakle, u jedine tri inkriminacije u kojima se Srbi i pominju, to pominjanje nema za njih ničeg uvredljivog, a najmanje da bi takve izjave mogle slušaocima da podstaknu da Srbima nanesu zlo, kako to nalazi prvostepeni sud kvalifikujući da se ovim izjavama izaziva mržnja prema Srbima.

Prvostepeni sud je pogrešio kada je ove inkriminacije uopšte ocenio kao bilo kakvo krivično delo, a pogotovu krivično delo iz čl. 134 st. KZ SFRJ kojim je zaprećena kazna do 10 godina zatvora i predstavlja TEŠKO DELO protiv osnova društveno-političkog uređenja i bezbednosti SFRJ!

Sve ostale inkriminacije tiču se isključivo kulturnih, prosvetnih i književnih prilika Mađara u Vojvodini.

Ako se te prilike i negativno ocenjuju inkriminacijama, to ne može izazvati ni kakva negativna osećanja (a kamoli postupke, “nanošenje zla”) prema drugim NARODIMA u SFRJ, jer su tu NARODI potpuno nedužni, budući da NARODI ne vode kulturnu politiku u Vojvodini.

Kulturnu politiku u Vojvodini ne vode valjda samo Srbi – pa da nedostaci te politike mogu izazvati mržnju prema Srbima?

Kulturnu politiku vode nadležni, pokrajinski organi i institucije u kojima su predstavljeni SVI narodi i narodnosti koji žive u Vojvodini. Ako se ta politika neosnovano kritikuje, onda time mogu biti pogođeni samo predstavnici naroda i narodnosti (a ne narodi i narodnosti) i to predstavnici svih naroda i narodnosti u Vojvodini, uključujući i MAĐARE.

Potpuno je nejasno ZAŠTO prvostepeni sud smatra da bi se takvom kritikom kulturne politike u Vojvodini mogla izazvati mržnja prema Srbima, “spremnost da se Srbima nanese zlo”.

Takav zaključak prvostepenog suda lišen je svakog smisla i takva kvalifikacija je potpuno pogrešna.

Prema tome, inkriminacije objektivno posmatrane nisu podobne da izazovu zabranjenu posledicu, koju prvostepeni sud tvrdi da izazivaju.

Prvostepeni sud je zato pogrešno primenio na inkriminacije čl. 134 st. 1 KZ SFRJ, čak i da su u postupku dokazane.

Na kraju ovog odeljka žalba još jednom podseća da se presuda u ovom delu ne može sa sigurnošću ispitati, budući da prvostepeni sud protivrečno u činjeničnom stanju utvrđuje da bi se ovim inkriminacijama ISTOVREMENO izazivali ili mržnja ili netrpeljivost, a ovo činjenično mora biti nedvosmisleno utvrđeno da bi se ispitala

kvalifikacija, obzirom da netrpeljivost inkriminiše stav 2, a mržnju stav 1 člana 134 KZ SFRJ (v. odeljak o pogrešno i nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju). Ako ni sam prvostepeni sud ne može činjenično da se opredeli da li se zabranjena posledica sastoji u izazivanju (a) mržnje ili (b) netrpeljivosti – onda nije jasno kako se sud opredeljavao da li da primeni stav 1 ili stav 2 člana 134 KZ SFRJ.

IV.

Odluka o kazni - čl. 363 tač. 4 ZKP

Kao što je već rečeno u odeljku o pogrešno i nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju, prvostepeni sud nije činjenično odredio voljni odnos učinioca prema delu, tj. nije se opredelio između ocene da li se radi po stanovištu suda o direktnom ili eventualnom umišljaju, tj. nije opredelio stepen krivične odgovornosti učinioca, pa se iz toga razloga ne može sa sigurnošću ispitati da li je prvostepeni sud pravilno primenio odredbu čl. 41 KZ SFRJ o odmeravanju kazne, koji nalaže sudu da "naročito uzme u obzir" stepen krivične odgovornosti. Pošto prvostepeni sud nije odredio taj stepen krivične odgovornosti, žalilac, a ni prvostepeni sud ne može ocenjivati ni da li ga je sud uopšte i kako uzeo u obzir.

Obrana smatra da je pobijana presuda, kao postupak koji joj je prethodio obilata takvim ozbiljnim nedostacima, nepravilnostima i nezakonitostima da je njen opstanak u pravnom prometu NEMOGUĆ, i to ne samo sa stanovišta zakonitih interesa okrivljenog, nego i sa stanovišta javnog interesa i javnog poretka.

S obzirom na izloženo ova žalba je umerena i napred stavljene žalbeni predlog na Zakonu je osnovan.

U Beogradu,
22.03.1988. godine

okr. VICEI KAROLJ
koga brani:
SRĐA M. POPOVIĆ, adv.

Rešenje Vrhovnog suda Vojvodine

Posl. Br. KŽ-208/88

Dana: 15. septembra 1988.

NOVISAD

ČM

Vrhovni sud Vojvodine u veću sastavljenom od sudije Virag Mihajla kao predsednika veća i sudija Adamović Dragana i Gruber Evalda kao članova veća, te zapisničara Milivojević Verice u krivičnom predmetu protiv optuženog VICEI KAROLJA iz Sente, zbog krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz čl. 134 stav 1 KZ SFRJ, koga brane advokati Konc Ištvan iz Kanjiže, Srđa Popović i Aleksandar Lojpur iz Beograda, povodom žalbi Višeg javnog tužioca iz Subotice, branilaca optuženog i optuženog lično na presudu Višeg suda u Subotici broj K-64/87 od 19. februara 1988. godine, na sednici veća održanoj dana 15. septembra 1988. godine u prisustvu optuženog, zamenika Javnog tužioca Vojvodine Lopušina Aleksandra i branilaca optuženog Konc Ištvana i Lojpur Aleksandra, doneo je sledeće

REŠENJE

Žalbe opt. Vicei Karolja i njegovih branilaca se uvažavaju pa se prvostepena presuda Višeg suda u Subotici broj K-64/87 od 19. februara 1988. godine UKLDA i predmet vraća prvostepenom sudu – drugom veću – na ponovno suđenje.

Obrazloženje

Prvostepenom presudom je optuženi Vicei Karolj iz Sente oglašen krivim zbog krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz čl. 134 st. 1 KZ SFRJ. Zbog ovog krivičnog dela optuženi je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 2 godine i 6 meseci.

U smislu čl. 50 KZ SFRJ optuženom je u izrečenu kaznu uračunato vreme provedeno u pritvoru.

Optuženi je obavezan da plati na ime paušalnog iznosa 20.000 – dinara i na ime troškova krivičnog postupka 5.140 – dinara.

Protiv ove presude uložili su žalbe Viši javni tužilac Subotice, branioci optuženog Konc Ištvan, advokat iz Kažnjiže i Srđa Popović, advokat iz Beograda kao i optuženi Vicei Karolj lično.

Viši javni tužilac iz Subotice je uložio žalbu zbog odluke o kazni, pa je predložio da se prvostepena presuda u tom delu preinači tako što će se optuženom odmeriti strožija kazna.

Branilac optuženog advokat Konc lštvan iz Kanjiže je žalbu uložio zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka, pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i povrede Krivičnog zakona, pa je predložio da se prvostepena presuda preinači tako što će se optuženi osloboditi od optužbe ili ukine, i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno pretresanje i donošenje nove odluke.

Branilac optuženog advokat Srđa Popović iz Beograda je uložio žalbu zbog bitnih povreda odredaba krivičnog postupka, povrede Krivičnog zakona, pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i odluke o kazni, pa je predložio da se prvostepena presuda ukine i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje ili preinači tako što će se optuženi osloboditi od optužbe.

Optuženi Vicei Karolj lično je uložio žalbu zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, pa je predložio da se prvostepena presuda ukine i predmet vrati prvostepenom sudu.

U svom aktu broj Ktž-197/88 od 17 .maja 1988. godine, Javni tužilac Vojvodine je predložio da se žalba Višeg javnog tužioca u Subotici uvaži i da se prvostepena presuda preinači i optuženom izrekne kazna u dužem vremenskom trajanju od one koja je izrečena, a da se žalbe branilaca optuženog i optuženog lično, kao neosnovane odbiju.

Povodom zahteva u žalbama branioca optuženog, Vrhovni sud je u smislu člana 371 ZKP održao sednicu veća na kojoj je saslušao predloge i objašnjenja zamenika Javnog tužioca Vojvodine, optuženog i njegovih branilaca, pa je nakon toga razmotrio uložene žalbe, pobijanu presudu, spise predmeta i pismeni predlog Javnog tužioca Vojvodine i zaključio da su žalbe branilaca optuženog i optuženog lično osnovane.

Osnovano se u žalbama branilaca optuženog navodi da je prvostepeni sud učinio bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 stav 1 tačka 11 i bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 stav 2 ZKP. Po mišljenju Vrhovnog suda u napadnutoj presudi nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama, a oni razlozi koji su navedeni su nejasni i u znatnoj meri protivrečni, i na glavnom pretresu prvostepeni sud je povredio pravo odbrane optuženog, što je moglo biti od uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

U izreci napadnute presude a i u razlozima je navedeno da je optuženi u nameri izazivanja razdora između naroda i narodnosti u više navrata izgovorio ukupno osam inkriminacija od kojih svaka posebno, a i sve zajedno, izazivaju nacionalnu mržnju, razdor ili netrpeljivost. U napadnutoj presudi je navedeno da je optuženi u toj nameri naglašavao: prvo, da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda, pošto je Vojvodina otcepljena od Mađarske, te da je na taj način u potpunosti umanjena mogućnost književne, duhovne i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika mađarske narodnosti, drugo, da nemaju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na Mađarskom jeziku, ili, ako i imaju, to je nedovoljno u odnosu na brojnost Mađara, treće, da se književni tekstovi čiji su autori pripadnici mađarske narodnosti strožije kontrolišu, pogotovu ako se radi o tekstovima koji govore o položaju mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim, četvrto, da

su studenti mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju, ili im nije obezbeđena nastava i literatura na maternjem jeziku, peto, da mađarska narodnost polako nestaje čemu doprinose i mešoviti brakovi, šesto, u više mahova podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici ističući da im je dosta te "brdske i južnjačke muzike", sedmo, da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima "šta hoće tu taj Srbin" i osmo, da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić".

Na osnovu pravilne primene odredbe člana 357 tačka 7 ZKP, prvostepeni sud je bio dužan da određeno i potpuno iznese iz kojih razloga je našao da je dokazano da je optuženi izgovorio pomenute inkriminacije, odnosno na osnovu kojeg dokaza je te odlučne činjenice ustanovio.

Po mišljenju Vrhovnog suda, prvostepeni sud nije dao razloge, niti naveo dokaze iz kojih je utvrdio da je optuženi izgovorio prvih pet od ukupno osam inkriminacija, a u pogledu preostalih inkriminacija oni razlozi koji su dati su nejasni i u znatnoj meri protivrečni.

U razlozima napadnute presude se navodi da su odlučne činjenice utvrđene na osnovu iskaza svedoka Djetvai Eržebet, Pisar Agneš, Puškaš Magdolne, Deme Ester i Hegediš Žužane. Iz razloga napadnute presude proizilazi da se iskazi svedoka Djetvai Eržebet, Puškaš Magdolne i Deme Ester neposredno ili posredno odnose na poslednje tri inkriminacije navedene u izreci napadnute presude i u razlozima. U napadnutoj presudi nije navedeno na osnovu kojih dokaza je ustanovljeno da je optuženi tokom razgovora i u nameri izazivanja razdora između naroda i narodnosti izgovorio prvih pet inkriminacija. Međutim, kako je u razlozima napadnute presude navedeno, da je činjenično stanje zasnovano na iskazima gore označenih svedoka, a kako iz razloga napadnute presude proizilazi da se iskazi tri od pet pomenutih svedoka odnose na činjenice koje su samo delom označene u izreci a i činjeničnom stanju, proizilazi da se prvih pet inkriminacija zasnivaju na iskazima svedokinja Pisar Agneš i Hegediš Žužane. Međutim, napadnuta presuda, nasuprot ovakvom zaključivanju, ne ukazuje na iskaze pomenutih svedoka kao osnov za utvrđenje da je optuženi prvih pet inkriminacija izgovorio. Zbog toga je i Vrhovni sud zaključio da u napadnutoj presudi nema razloga o odlučnim činjenicama.

Svedokinji Pisar Agneš prvostepeni sud je "u bitnom delu za presuđenje poverovao, jer je ona svedočila o činjenicama o kojima ima neposredno saznanja, a sem toga ona prilikom davanja svog iskaza nije ispoljila nikakvu vidljivu pristrasnost". Ocenjujući iskaz svedokinje Hegediš Žužane, prvostepeni sud je naveo da je "istoj u bitnom delu za presuđenje a u granicama utvrđenog činjeničnog stanja poverovao, jer je svedočila o činjenicama o kojima ima neposrednog znanja". O kojim činjenicama su svedokinje svedočile i koje su odlučne činjenice na osnovu iskaza ovih svedokinja utvrđene, u napadnutoj presudi nije navedeno.

Kako u razlozima napadnute presude nije navedeno šta su svedokinje Pisar Agneš i Hegediš Žužana u svojim iskazima navele i šta je od njihovog kazivanja prihvaćeno, Vrhovni sud se nije ni mogao upustiti u ocenu osnovanosti navoda u žalbi branilaca optuženog da je saslušanje svedokinje Hegediš Žužane bilo protivno odredbi člana 232 ZKP, odnosno da su prilikom saslušanja svedokinje Hegediš

Žužane postavljena takva pitanja u kojima je već sadržano kako bi trebalo odgovoriti, iako iz spisa predmeta (zapisnik o glavnom pretresu od 19. februara 1988. godine) proizlaze indicije u pravcu eventualne osnovanosti ovih žalbenih navoda, što treba imati u vidu u ponovnom postupku.

Iz navedenih razloga Vrhovni sud je zaključio da u napadnutoj presudi nema razloga u pogledu odlučnih činjenica.

Vrhovni sud je zaključio da su dati razlozi u pogledu odlučnih činjenica i nejasni kao i protivrečni. Ovo zbog toga što se u razlozima prvostepene presude navodi da je sud svedocima Djetvai Eržebet, Pisar Agneš, Puškaš Magdolni, Deme Ester i Hegediš Žužani "poverovao u bitnom za presuđenje a u granicama utvrđenog činjeničnog stanja".

Ovakva ocena iskaza svedoka je nejasna. Potpuno je nejasno da li su iskazi pomenutih svedoka istiniti u celosti ili samo delimično, u kom delu i zašto su prihvaćeni i u kom delu i zašto nisu prihvaćeni. Ovakvom formulacijom ocene iskaza svedoka prvostepeni sud onemogućuje preispitivanje opravdanosti podele sadržine iskaza svedoka na deo "bitnom za presuđenje" od "nebitnog dela" pošto razlozi presude i ne ukazuju na to šta je u iskazima svedoka bitno a šta nebitno.

Prvostepeni sud ocenjujući iskaze svedoka navodi da je njima poverovao "u granicama utvrđenog činjeničnog stanja" i ovakva ocena je po mišljenju Vrhovnog suda nejasna. Činjenično stanje, koje predstavlja zbir odlučnih činjenica koje služe kao osnov za donošenje zakonite odluke o krivici optuženog, je proizvod dokaza izvedenih u toku krivičnog postupka. Iz navedenog jasno proizlazi da se činjenično stanje utvrđuje nakon sprovedenog dokaznog postupka i da se zavisno od istinitosti izvedenih dokaza i vrednosti njihove sadržine utvrđuju i "granice utvrđenog činjeničnog stanja".

Ocenjujući iskaze gore navedenih svedoka, a i iskaze svedoka koji nisu poslužili kao razlog za utvrđivanje u napadnutoj presudi da je optuženi izgovorio u presudi navedene inkriminacije, prvostepeni sud iskaze svedoka Menjhart Hajnalke, Djetvai Eržebet, Puškaš Magdolne, Deme Ester i Hegediš Žužane date u istrazi, kvalifikuje kao "pravno manljive, manljive ili nepravilne". Ovakvu ocenu prvostepeni sud objašnjava mišljenjem da su svedoci saslušavani u istrazi na taj način što su im prethodno pročitane njihove izjave pred organima unutrašnjih poslova, pa su nakon toga ispitivane u vezi sadržaja takvih izjava, a nisu prvo pozvane da iznesu sve što im je poznato, pa da se tek nakon toga upoznaju sa sadržinom izjava.

Iz ovakve ocene ne proizilazi jasan stav prvostepenog suda o upotrebljivosti ovakvih "manljivih, pravno manljivih i nepravilnih iskaza" kao dokaza, mada iz ocene iskaza istih svedoka datih na glavnom pretresu jasno proizlazi da prvostepeni sud ovakve iskaze iz istrage posredno upotrebljava, upoređujući ih sa sadržinom iskaza na glavnom pretresu. Zbog toga je Vrhovni sud zaključio da se ne može sa pouzdanjem ispitati stav prvostepenog suda u pogledu vrednosti izvedenih dokaza, odnosno u pogledu činjenice da li se dokazi koji su izvedeni na način koji opisuje prvostepeni sud, mogu upotrebiti kao dokaz u postupku protiv optuženog.

Iz gore navedenih razloga, Vrhovni sud je zaključio da je prvostepeni sud u pogledu odlučnih činjenica dao nejasne razloge.

Zaključujući da je prvostepeni sud u pogledu prvih pet navedenih inkriminacija propustio da navede na osnovu kojih dokaza je ustanovio da je optuženi ove inkriminacije izgovorio, Vrhovni sud je zaključio i da je u napadnutoj presudi propušteno da se na jasan i uverljiv način navede na osnovu kojih dokaza je ustanovljeno da je optuženi izgovorio inkriminacije koje se odnose na preostali deo inkriminacije iz napadnute presude.

Prvostepeni sud je u napadnutoj presudi naveo da se optuženi podcenjivački odnosio prema srpskoj narodnoj muzici. U razlozima svoje presude prvostepeni sud nije naveo na osnovu kog dokaza je ovu činjenicu ustanovio, mada se iz spisa predmeta može zaključiti da se ova činjenica može delom utvrditi na osnovu iskaza svedoka Djetvai Eržebet. Međutim, iskaz Djetvai Eržebet nasuprot onome što se u prvostepenoj presudi navodi, ne može se, po oceni Vrhovnog suda pouzdano uzeti kao razlog za ovo utvrđenje, pošto ono u svom iskazu datom na glavnom pretresu ne govori o podcenjivačkom odnosu optuženog prema srpskoj narodnoj muzici već prema muzici za koju ona ne može određeno da kaže da li je novokomponovana ili starogradska. Kako je nejasno na osnovu kog dokaza prvostepeni sud utvrđuje da se optuženi podcenjivački odnosio prema srpskoj narodnoj muzici, Vrhovni sud se nije ni mogao upustiti u ocenu ovakvog utvrđenja a i zaključka da je na ovaj način optuženi u nameri izazivanja razdora iznosio činjenice koje ovaj razdor i izazivaju.

Prvostepeni sud je ustanovio da je optuženi u radnoj organizaciji u kojoj je zaposlen, naglašavao da ne voli raditi sa Srbima i da je komentarisao njihov izlazak iz kancelarije rečima "šta hoće tu taj Srbin?" Ovo utvrđenje je po mišljenju Vrhovnog suda nejasno a i protivrečno. Iz iskaza svedoka na kojima se zasniva ovo utvrđenje, a to su svedoci, Djetvai Eržebet i Puškaš Magdolna, ne proizlazi da je optuženi ove inkriminacije izgovorio na ovaj način. Naprotiv, nasuprot onome što se navodi u napadnutoj presudi, iz sadržine iskaza saslušanih svedoka proizlazi da je optuženi komentarisao prisustvo određenog čoveka iz određenih razloga i da je u tom kontekstu komentarisao njegovo prisustvo u kancelariji u kojoj je radio sa pomenutim svedocima. Međutim, prvostepeni sud je po oceni Vrhovnog suda, deo njegovog komentara istrkao iz konteksta, tako da je taj deo njegovog iskaza dobio drugo značenje. Po mišljenju Vrhovnog suda, delovi iskaza saslušanih svedoka ne mogu se istrgnuti iz celine pa da se na taj način njihovi iskazi mogu na određen način tumačiti, što se direktno odnosi i na ocenu iskaza svedoka Deme Ester koja je govorila o mišljenju optuženog da kod zapošljavanja prednost imaju oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić". Zbog toga je Vrhovni sud ocenjujući ocenu prvostepenog suda iskaza svedoka Djetvai Eržebet, Puškaš Magdolne i Deme Ester zaključio da je ova ocena nejasna a da je samim tim i nepouzđano utvrđenje da je optuženi izgovorio inkriminacije koje su navedene u izreci presude, u pogledu srpske narodne muzike, njegovog neraspoloženja prema Srbima i njegovog mišljenja u pogledu prednosti koji imaju oni čija se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić" te zbog čega je to optuženi sve izgovorio.

Iz navedenih razloga je Vrhovni sud zaključio da su razlozi u pogledu ovih odlučnih činjenica koji su dati u prvostepenoj presudi nejasni i protivrečni.

Kako u napadnutoj presudi nisu ni dati razlozi o odlučnim činjenicama, Vrhovni

sud je zaključio da je prvostepeni sud počinio bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 1 tačka 11 ZKP.

Odbijajući dokazne predloge branilaca optuženog po oceni Vrhovnog suda počinjena je bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 st. 2 ZKP. Naime, predloženo je da se saslušaju svedoci koji su bili prisutni kada je optuženi navodno komentarisao određene događaje, a prvostepeni sud je ove dokazne predloge odbio, pošto navodno svedokinja Hegediš Žužana nije decidirano tvrdila da je neko bio prisutan kada je optuženi određene inkriminacije koje su njemu stavljene na teret izgovarao. Međutim, nasuprot ovakvoj tvrdnji u razlozima presude iz sadržine iskaza svedokinje Hegediš Žužane proizlazi da je ona u svom iskazu navela da "kada sam bila sama u kući Vicei Karolja, nije bilo neke posebne teme o čemu bi nas dvoje razgovarali", a kada je "kod optuženog sem mene bilo prisutno još i drugih lica, obično se razgovaralo o novinarstvu, književnosti, istoriji pa i o politici". Iz navedenog jasno proizlazi da je nejasan navod u napadnutoj presudi da svedokinja Hegediš Žužana nije decidirano tvrdila da je neko bio prisutan kada se govorilo o temama koje su vezane za istoriju i politiku, pa je na ovaj način prvostepeni sud odbijanjem predloga da se sasluša svedok Brašnjo Aranka, kao i na ove okolnosti već saslušani svedoci Menjhart Hajnalka, Tari Ištván i Deme Ester, a koji su navodno bili prisutni ovim razgovorima, povredio pravo na odbranu optuženog, pa je time učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz čl. 364 stav 2 ZKP u vezi sa čl. 15 stav 2 ZKP, pošto je sud dužan da sa jednakom pažnjom ispituje i utvrdi kako činjenice koje terete optuženog, tako i one koje mu idu u prilog a kako prvostepeni sud to nije učinio, to je moglo biti od uticaja na zakonito i pravilno donošenje presude.

Imajući u vidu izloženo Vrhovni sud je zaključio da je prvostepeni sud u napadnutoj presudi propustio da navede razloge u pogledu odlučnih činjenica od kojih zavisi odluka o krivičnoj odgovornosti optuženog, te da je u pogledu istih činjenica istovremeno dao nejasne i protivrečne razloge, pa je zbog toga i zaključio da se zbog navedenog ne može sa pouzdanjem upustiti u ocenu valjanosti utvrđenog činjeničnog stanja kao i pravne ocene radnji optuženog.

Prvostepeni sud će u ponovnom postupku, saglasno onom što je navedeno u ovom rešenju otkloniti bitne povrede odredaba krivičnog postupka na koje je napred ukazano, saslušati optuženog, sprovesti sve dokaze izvedene u ranijem postupku a zatim izvesti dokaze saslušanjem svedoka navedenih u žalbama branilaca kao i druge dokaze za koje oceni da su celishodni. Nakon toga će svestrano oceniti izvedene dokaze uz navođenje razloga o oceni tih dokaza, pa će tek tada doći u situaciju da donese pravilnu i zakonitu odluku.

S obzirom na ovakvu odluku, žalba Višeg javnog tužioca iz Subotice, zbog odluke o kazni, ocenjena je bezpredmetna.

Iz navedenih razloga, Vrhovni sud je na osnovu člana 385 st. 1 i 2 ZKP, odlučio kao u izreci ovog rešenja.

Zapisničar
Milivojević Verica

Predsednik veća
Virag Mihajlo

Presuda Višeg suda u Subotici

Posl. Br. K. 36/88
Subotica, 7.12.1989.

U IME NARODA !

Viši sud u Subotici u krivičnom veću sastavljenom od sudije Sakač Ištvana, kao predsednika veća, te sudije porotnika Molnar Jožefa i Lukač Antuna, kao člano-va veća sa zapisničarem, Suknović Anom, postupajući u krivičnom predmetu protiv okrivljenog VICEI KAROLJA iz Sente, koga brani adv. Srđa Popović, iz Beograda i dr. zbog kriv. dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz člana 134 stav 1 KZ SFRJ po optužnici Višeg Javnog tužioca u Subotici br. Kt. 58/87 od 4.12.1987. godine, na osnovu člana 349 tačke 3 ZKP donosi sledeću

P R E S U D U

Prema okrivljenom VICEI KAROLJU iz Sente, rođen 8. jula 1944. godine u Senti od oca Martona i majke Julije, rođ. Fendrik, Mađar, drž. SFRJ, po zanimanju nastavnik, zaposlen u Kudeljari "Napredak" u Senti, kao službenik, razveden, otac jednog mladb. deteta, pismen, završio I. stepen Filozofskog fakulteta, stalno nesposoban za službu u JNA, vlasnik 1/6 dela stambene zgrade u Senti i jednog putničkog vozila marke "Citroen – Dijana", osuđivan od strane Okružnog suda u Subotici, 15.02.1977. godine Presudom br. K. 74/76 zbog kriv. dela neprijateljske propagande iz čl. 118 st. 1 KZ na kaznu strogog zatvora u trajanju od 2 godine, kaznu je izdržao 13.01.1978. godine, protiv njega se ne vodi drugi krivični postupak, bio u pritvoru Zatvora Subotica od 5. novembra 1987. godine sa početkom od 10,00 časova, do 29.02.1988. godine, brani se sa slobode sa stanom u Senti, ulica 29. novembra br. 38.

ODBIJA SE OPTUŽBA

da je:

u periodu između 1976. godine do decembra 1986. godine u Senti u svom stanu tokom razgovora u nameri izazivanja razdora između naroda i narodnosti koji tu žive komentarisao njihov međusobni odnos i položaj, naglašavajući da je prema Mađarima u Vojvodini učinjena nepravda pošto je Vojvodina odcepljena od Mađarske,

te da je na taj način u potpunosti, umanjena mogućnost književne, duhovne i opšte kulturne nadgradnje i stvaralaštva pripadnika Mađarske narodnosti, da nema ju mogućnost gledanja pozorišnih predstava na mađarskom jeziku ili ako i imaju to je nedovoljno na brojnost Mađara, da se književni tekstovi čiji su autori pripadnici Mađarske narodnosti, strožije kontrolišu, pogotovo ako se radi o tekstovima koji govore o položaju Mađarske narodnosti u Jugoslaviji, koje često proglašavaju nacionalističkim, da su studenti Mađarske narodnosti u neravnopravnom položaju, jer im nije obezbeđena nastava i literatura na maternjem jeziku, u više navrata podcenjivački govorio o srpskoj narodnoj muzici, ističući da mu je dosta te brdske i južnjačke muzike, nadalje da ne voli raditi sa Srbima u istoj kancelariji, komentarišući njihov izlazak iz kancelarije rečima: "šta hoće tu taj Srbin", da kod zapošljavanja imaju prednost oni kojima se prezimena završavaju sa "ić" ili "vić",

čime je izvršio krivično delo izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz člana 134 st. 1 Krivičnog zakona SFRJ.

Troškovi krivičnog postupka, te troškovi odbrane terete budžetska sredstva suda.

Obrazloženje:

Viši javni tužilac dana 4.12.1987. godine pod br. Kt. 58/87 od 4.12.1987. godine podneo ovome sudu optužnicu protiv okrivljenog Vicei Karolja iz Sente zbog krivičnog dela izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz člana 134 st. 1 KZ SFRJ. Istovremeno je predložio da se protiv okrivljenog Vicei Karolja produži pritvor na osnovu člana 191 st. 2 tačke 1 i 3 ZKP. Pritvor koji je određen rešenjem istražnog sudije Višeg suda u Subotici br. Ki. 58/87 od 5. novembra 1987. godine produžen je Rešenjem br. Kv. 106/87 od 4.12.1987. godine.

Nakon održanog javnog, glavnog pretresa, sprovedenog dokaznog postupka ovaj sud je Presudom br. K. 64/87 od 19.02.1988. godine okrivljenog Vicei Karolja proglasio krivim zbog izvršenja gore navedenog krivičnog dela i osudio ga na kaznu zatvora u trajanju od 2 (dve) godine i 6 (šest) meseci, i produženi pritvor prema okrivljenom, a na osnovu člana 191 st. 2 tačke 1 i 2 ZKP.

Okrivljeni i njegovi branioci blagovremeno su uložili žalbu protiv rešenja o produženju pritvora i Presude, te je Vrhovni sud Vojvodine rešavajući povodom žalbe protiv rešenja o produženju pritvora doneo rešenje br. Kž. 116/88 od 25.02.1988. godine i napadnuto rešenje ukinuo i naredio da se optuženi odmah pusti na slobodu.

Vrhovni sud Vojvodine rešavajući povodom žalbe okrivljenog i njegovih branilaca te žalbe Višeg javnog tužioca Rešenjem br. Kž. 208/88 od 15. septembra 1988. godine uvažio je žalbu optuženog Vicei Karolja i njegovih branilaca pa je prvostepenu Presudu Višeg suda u Subotici ukinuo i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje.

Novi glavni pretres je zakazan pred potpuno izmenjenim većem i nakon saslušanja okrivljenog te svih predloženih svedoka zamenik Višeg javnog tužioca u Subotici dana 7.12.1989. godine, na glavnom pretresu dao usmenu izjavu o odustanku

krivičnog gonjenja okrivljenog Vicei Karolja ističući da su u Vojvodini međunacionalni odnosi dobri i uvek su isticani kao primerni za jednu višenacionalnu sredinu, a u takvoj političkoj klimi ni okrivljeni niti bilo koji drugi sa svojim neprihvatljivim stavovima ne može poremetiti dobre međunacionalne odnose.

Krivično veće ovog suda nakon ovakvog stanja stvari tj. odustanka Javnog tužilaštva od krivičnog gonjenja okrivljenog usled nedostatka dokaza doneo je Presudu o odbijanju optužbe prema okr. Vicei Karolju, a na osnovu člana 349 tačke 3 ZKP.

Troškovi krivičnog postupka koji su nastali tokom istrage, glavnih pretresa zajedno sa troškovima odbrane okrivljenog terete budžetska sredstva ovog suda.

Zapisničar,
Suknović Ana, s.r.

Predsednik veća
Sakač Ištvan, s.r.

POGLAVLJE V

PETICIJE

Peticije (Uvod)

Neposredno obraćanje građana vlastima u vidu peticije postojalo je kao praksa među disidentima i pre ovde objavljenih peticija, ali su one podnošene u individualnim slučajevima represije, kada su grupe ljudi tražile izmenu pojedinih individualnih pravnih akata.

Međutim, peticijom kojom se tražila izmena Zakona o putnim ispravama (mnogim disidentima oduzamani su pasoši jednostavno kao opomena ili vid kazne), počela je jedna drugačija upotreba ovog sredstva. Naime, da se pozivanjem na ustavne norme ili međunarodne obaveze preuzete od strane SFRJ traži od onih organa vlasti koji su imali pravo zakonodavne inicijative da iniciraju MENJANJE POSTOJEĆEG ZAKONODAVSTVA. Takva upotreba prava na peticiju bila je suštinski drugačija jer je predstavljala vid političke aktivnosti. Imajući upravo to u vidu, u toj prvoj "zakonodavnoj peticiji" obraćena je posebna pažnja da niko od potpisnika ne bude bez pasoša, tj. da niko ne moli za svoj pasoš, već da traži jedno pravo za druge, odnosno za sve. Želeli smo da osvojimo pravo na politički akt, da presedanom legalizujemo pravo građana na izražavanje političke volje.

Osnovna ideja, bar kada se radi o ovde objavljenim peticijama bila je dvostruka:

Prvo, da se ljudima omogućiti da ZAJEDNO POLITIČKI NASTUPE, a da izbegnu optužbu za stvaranje političke organizacije (na šta je vlast bila paranoidno osetljiva), i

Drugo, da se vremenom, smišljenim podnošenjem niza pojedinačnih peticija za izmenu raznih propisa, od onih manje osetljivih do onih važnijih, formuliše, određenim opreznim tempom i sa rastućim brojem potpisnika, jedan implicitni politički program.

Naravno da je vlast smesta prozrela ovu taktiku i u javnim političkim napadima potpisnike optuživala za "pokušaj stvaranja opozicije", ali je te optužbe bilo teško pretočiti u pravne kvalifikacije obzirom da je pravo na peticiju izričito deklarirano kao ustavno pravo (svakako u drugoj, različitoj, političkoj klimi u kojoj je izgledalo neverovatno da bi se neko usudio da to pravo shvati ozbiljno).*

Prilikom potpisivanja obraćana je posebna pažnja da peticije ne potpisuje uvek jedan isti ograničen broj potpisnika da bi se sačuvao utisak ad hoc okupljanja. Postojalo je jedno manje stalno jezgro onih koji su bili spremni da preuzmu rizik da budu obeleženi kao "kolovođe", tj. koji su znali da već imaju podebeli dosije u UDBI.

* "Kao 'pobornici' sloboda i demokratske alternative, ti ljudi potpisuju svake nedelje neke peticije organima u zemlji i institucijama u inostranstvu... Organizovao se opozicioni politički blok i ne treba nam njihov osnivački kongres da bismo o tome bili sigurni. Više je nego jasno da se suočavamo sa pokušajima legalizovanog konstituisanja i naturanja političkih alternativa celini našeg političko-društvenog sistema i njegovog samoupravnog puta... Pokazuje se da nije opravdano verovanje kako imamo prečih briga, kako tim 'slobodarima' ne treba pridavati značaj..." Boško Krnić protiv Alternativa* (Borba 26.06.1984.), Citirano prema "Naša reč" (Our Word) br. 359 (novembar 1984), Harrow, Middlesex, Great Britain

Jer, potpisivanje peticija je u svakom slučaju bilo povezano sa ozbiljnim rizicima, naročito za one koji su bili u redovnom radnom odnosu obzirom da je praktično država bila jedini poslodavac. Potpisivanje je povlačilo, u najmanju ruku, upozorenja, pretnje i saslušavanja na poslu, a nisu bila retka ni otpuštanja. Naročito je smatrano provokativnim što su sve peticije redom bile upućivane vrhovnoj izvršnoj vlasti, Predsedništvu SFRJ, iako je svakako bilo i drugih organa koji su bili ovlašćeni na zakonodavnu inicijativu. Naravno, razlog tome je upravo bio da se prozove najviše političko telo, da se zauzme "partnerski odnos", kako je režim formulisao, s pravom, svoju političku optužbu.

Nije zato čudno da su mnogi koji su inače u razgovorima prihatali razloge peticije, odbijali da je potpišu. Za svoje odbijanje davali su razne razloge i baš ta raznovrsnost najbolje ilustruje svu širinu kontrole koju je režim imao nad građanima. Na primer, "treba da mi izađe knjiga", "nalazim se pred reizborom", "treba ovih dana da dobijem stan", "treba da zaposlim ćerku"...

Ilustrativno je za naš mentalitet da smo, poučeni iskustvom, uskoro bili prinuđeni da za svakog potpisnika pripremamo posebnu kopiju peticije za potpisivanje. Naime, često se dešavalo da ljudi odbiju da potpišu peticiju sa objašnjenjem da "ne žele da potpišu ništa zajedno sa ovim ili onim potpisnikom". Ništa ne bi pomagala uveravanja da svako potpisuje samo u svoje ime i da saglasnost sa svrhom peticije ne implicira nikakvu drugu, širu, saglasnost pogleda. "Ili on ili ja" bio je najčešći kamen spoticanja u slučaju "opasnog" potpisa Milovana Đilasa, ali bilo je i drugih.

Pojavljivao se i niz drugih tehničkih, "bezbednosnih" obzira. Kada je pravljen konačan spisak potpisnika imena su svrstavana azbučnim redom, da bi se UDBI onemogućilo da izdvaja "pokretače". Postavljalo se i pitanje koga označiti kao pošiljaoca preporučene pošiljke kojom je peticija slata na Predsedništvo (po poštanskim propisima to je bilo obavezno, a pošiljaoca je izdvajalo po nešto "aktivnijem odnosu" prema celoj operaciji).

Peticije su redovno objavljivane, ili se o njima izveštavalo u inostranoj štampi. Režim je to posebno iritiralo i potpisnici su optuživani da se povezuju sa "neprijateljskim krugovima u inostranstvu". Rekao bih da je većina potpisnika bila potpuno svesna i da će peticija biti objavljena u inostranstvu i kako ona tamo stiže, mada se o tome nije razgovaralo. Ipak, ponekad bi se potpisnici, uplašeni hajkom u medijima, javno odricali svojih potpisa (ustvari, bilo je samo dva takva slučaja).

Svakako da je u ovoj seriji peticija najznačajnija bila peticija za ukidanje krivičnog dela neprijateljske propagande. Prvo, jer je to bilo najčešće primenjivano sredstvo kontrole javnog mnjenja i ućutkivanja svake kritike, i drugo, jer je taj propis ilustrovao na neposredan, svima shvatljiv način, sistematsku politiku zastrašivanja i ućutkivanja građana.

Sledio je politički napad, pa "stručno" osporavanje naših argumenata od strane državnih pravnika, ali je sve to samo izazvalo široku javnu diskusiju. Među onima koji su nam se pridružili najčešće se isticalo da je propis protivustavan. To je bio relativno bezbedan način osporavanja, jer je ostajao u granicama ustavnog poretka.

Stvar, međutim, nije bila tako jednostavna. Propis je bio ustavan (v. uvod u odeljak o neprijateljskoj propagandi), jer Ustav SFRJ, suprotno od raširenog verovanja (Ustav je retko ko čitao), građanima SFRJ nije garantovao "jednakost bez obzira na političko

uverenje". To je bio povod za sledeću peticiju: tražili smo promenu člana 154 Ustava SFRJ kojom bi se građanima garantovala jednakost bez obzira na političko opredeljenje. Napali smo ustvari sam ustavni osnov partijskog monopola i to ne samo u sferi izražavanja mišljenja već i u svim drugim sferama, a (prećutno) i u sferi političkog udruživanja. Konačno, 1987. godine, dve godine pre pada Berlinskog zida, otvoreno smo tražili uvođenje višepartijskog sistema.

Ni danas nije lako reći da li je ovakav smisao "peticionaške aktivnosti" bio jasan svim učesnicima. Iz opreza o tome nismo ni među sobom razgovarali, ali mislim da je to, ipak, bar većini bilo jasno.

Peticija Predsedništvu SFRJ za ukidanje člana 133 KZ SFRJ (1980.)

PREDSIEDNIŠTVU SFRJ
B e o g r a d

Na osnovu člana 157 a u vezi člana 314 Ustava SFRJ podnosimo inicijativu za donošenje sledećeg

ZAKONA O IZMENAMA KRIVIČNOG ZAKONA SFRJ
[“Službeni list SFRJ”, br. 44/76]

Član 1

U članu 133 stav 1 brišu se reči: “ili zlonamerno i neistinito prikazuje društveno-političke prilike u zemlji”.

Član 2

Naziv dela iz člana 133 “neprijateljska propaganda” briše se i zamenjuje nazivom “pozivanje na nasilnu promenu ustavnog poretka”.

O b r a z l o Ź e n j e

Član 133 stav 1 koji nosi naziv “neprijateljska propaganda” inkriminiše sledeće delo: Ko napisom, letkom, crtežom, govorom ili na drugi način poziva ili podstiče na obaranje vlasti radničke klase i radnih ljudi, na protivustavnu promenu socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja, na razbijanje bratstva i jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti, na svrgavanje organa društvenog samoupravljanja i vlasti ili njihovih izvršnih organa, na otpor prema odlukama nadležnih organa vlasti i samoupravljanja koje su od značaja za zaštitu i razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa, bezbednosti ili odbranu zemlje, ili zlonamerno i neistinito prikazuje društveno-političke prilike u zemlji, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

Vidimo da delo ima dva oblika: prvi, koji predstavlja, ustvari, klasično delo veleizdaje i drugi, kojim se u okviru istog člana (?) inkriminiše jedan tipično verbalni delikt. Radi se, naravno, o dva potpuno posebna, bitno različita dela. Iz razloga koje navodimo, ovo drugo delo trebalo bi brisati iz Krivičnog zakona SFRJ, jer se njime inkriminiše tzv. delikt mišljenja (delit d’opinion).

I.

Kao što će se iz dalje analize videti za ovo krivično delo sud može osuditi (takoreći) bilo kojom vremenskom kaznom (1) svakoga ko na bilo koji način (2), makar i pukim saglašavanjem (3), i bez prisustva javnosti (4) i bez ikakvih posledica (5) iznosi makar samo i interpretacije (6) politički relevantnih činjenica (7), ako su ove interpretacije po slobodnoj oceni suda netačne (8), i ako po slobodnoj oceni suda učinilac nema poželjan odnos prema ustavnom poretku (9).
Obrazložićemo svaku od ovih devet tvrdnji.

(1) NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA MOŽE SE KAZNITI (TAKOREĆI) BILO KOJOM KAZNOM

Po čl. 133 st. 1 KZ SFRJ sud može kazniti učinioca neprijateljske propagande kaznom od 1 do 10 godina zatvora. Pravilima o odmeravanju kazne sud je ovlašćen da izrekne i kaznu ispod zakonskog minimuma od 1 godine. Dakle, može izreći svaku vremensku kaznu do 10 godina zatvora. Taj raspon pokriva 99.8% svih kazni koje sudovi uopšte izreknu u jednoj godini (Statistički godišnjak Jugoslavije, izd. Savezni zavod za Statistiku, knj. XXII, str. 356-7).

Prema tome, opravdano je reći da sud za ovo delo može izreći (takoreći) bilo koju kaznu od onih koje uopšte izriče.

(2) NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA MOŽE SE IZVRŠITI NA BILO KOJI NAČIN

Način izvršenja neprijateljske propagande ovako je definisan:

“Ko napisom, letkom, crtežom, govorom ili na drugi način...”

Drugi, znači bilo koji način.

Prema sudskoj praksi i pravnoj doktrini:

“Neprijateljska propaganda može se vrsiti i pevanjem pesama”

(presuda Vrhovnog suda Hrvatske Kz-1355/52)

“Krivično delo (neprijateljske propagande) učinjeno je time što se optuženi slikao u gostionici u koju zalaze ustaški emigranti s podigunutom desnom rukom (na način fašističkog pozdravljanja) u društvu jednog emigranta koji je na prsa stavio ustaške novine”

(presuda Vrhovnog suda Hrvatske Kz-1047/73)

“Letak je uvek namenjen umnožavanju, ali letkom treba smatrati kako original letka tako i njegove primerke”

(Prof. dr Nikola Srzentić, sudija Ustavnog suda Jugoslavije, Komentar krivičnog zakona, izd. Savremena administracija, Beograd, 1978., str. 466).

(3) NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA MOŽE SE IZVRŠITI I PUKIM SAGLAŠAVANJEM

“Samo saglašavanje sa izjavama ili samo odobravanje izjava kojima se vrši propaganda može se smatrati kao radnja izvršenja ovog dela ako se iz načina ili drugih okolnosti (mesto, prilika i dr.) može zaključiti da saglašavanje odnosno odobravanje ima karakter pozivanja ili podsticanja”. (Prof. dr Nikola Srzentić, sudija Ustavnog suda Jugoslavije, Komentar, str. 467)

(4) NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA MOŽE SE IZVRŠITI I BEZ PRISUSTVA JAVNOSTI

“Za postojanje neprijateljske propagande nije potrebno prisustvo javnosti. Propaganda se može vršiti i prema jednoj jedinjoj osobi”.
(PRAVNIK, 1953/2, str. 22)

Isto stanovište izraženo je i u Uputstvu Vrhovnog suda SFRJ, koje je obavezno za sve sudove, Su-208/52.

(5) KRIVIČNO DELO NEPRIJATELJSKE PROPAGANDE POSTOJI I AKO JE PROPAGANDA OSTALA BEZ DEJSTVA

“Krivično delo neprijateljske propagande postoji dakle i u slučaju ako je propaganda ostala bez dejstva”
(Presuda Vrhovnog suda Hrvatske KZ-624/52)

“To znači da ovo delo postoji i kada nije došlo do konkretne opasnosti za zaštitne objekte navedene u zakonu, dovoljno je da je postojala samo mogućnost nastupanja ove opasnosti”
(Prof. dr Nikola Srzentić, sudija Ustavnog suda Jugoslavije, Komentar, str. 468)

(6) NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA MOŽE SE IZVRŠITI I NETAČNOM INTERPRETACIJOM (TAČNIH) ČINJENICA

“Neistinito prikazivanje društveno-političkih prilika u zemlji je svako prikazivanje tih prilika koje se ne zasniva na činjenicama. Neistinito je i ono prikazivanje koje se samo delimično zasniva na činjenicama, a isto tako i ono koje sadrži netačnu interpretaciju činjenica”
(Prof. dr Nikola Srzentić, sudija Ustavnog suda Jugoslavije, Komentar, str.468)

“Naime, stoji činjenica da u diskusiji optuženog ima i određenih više manje tačnih tvrđenja... Međutim, ta se činjenica ne može posmatrati izolovano od zaključaka do kojih pri iznošenju tih istih činjenica dolazi optuženi. Ustvari, a polazeći od određenih i u neku ruku negativnih ali i retkih pojava u našem društvu koje su svima nama poznate i protiv kojih se ovo društvo organizovanom akcijom bori, optuženi na takvim pojavama zasniva svoje zaključke, koji su očigledno neistiniti...”
(Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kz-927/74)

Ovim dokazujemo ne samo tvrdnju da se neprijateljska propaganda može izvršiti i samom interpretacijom (inače tačnih činjenica), već i osnovnu tvrdnju da neprijateljska propaganda predstavlja delikt mišljenja (delit d' opinion).

(7) NEPRIJATELJSKA PROPAGANDA ODNOSI SE NA ISKAZE O POLITIČKI RELEVATNIM ČINJENICAMA

Zakonski tekst člana 133 st. 1 odnosi se na “prikazivanje društveno-političkih prilika u zemlji”.

Smatramao da je jasnije reći da se radi o politički relevantnim iskazima (tim pro što prikazivanje obuhvata i interpretacije).

(8) NETAČNOST INTERPRETACIJA UTVRĐUJE SE PO SLOBODNOM SUDIJSKOM UVERENJU

Naš Zakon o krivičnom postupku prihvata teoriju o tzv. slobodnoj oceni dokaza (teorija slobodnog sudijskog uverenja) svojim članom 16:

“Pravo suda... da ocenjuje postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima”

[Ovde pada u oči da zakon stavlja sud pred nemoguć zadatak. Predmet inkriminacija mogu biti iskazi koji se tiču veoma složenih činjenica i još složenije interpretacije tih činjenica (npr. sociološke, historiografske, filozofske, ekonomske i sl. interpretacije). Od suda se zahteva (član 15 ZKP) da “istinито i potpuno” utvrdи konačnu istinu o valjanosti ili nevaljanosti takvih interpretacija.

Sud to ne može učiniti. Sud se, čak, ne može pozvati u tom smislu ni na neki vrhovni autoritet, koji bi presudio sporove koji nastaju u procesu društvenog mišljenja, jer takav autoritet ne postoji.

Sudovi, ipak sude za krivično delo neprijateljske propagande, jer im postojeći zakon tako nalaže).

(9) UČINILAC NEMA POŽELJAN ODNOS PREMA USTAVNOM PORETKU (ZLONAMERAN JE)

Budući da se praksa sudova suočila sa nemogućnošću da utvrdи da li je počinilac postupao zlonamerno, sudovi se moraju, po preporuci pravne doktrine ograničiti na utvrđivanje da li je učinilac (uopšte, inače) zlonameran.

Pošto se u pravu namera definiše kao “motivišuća predstava cilja”, izraz zlonamernost u članu 133 st. 1 podrazumevao bi dužnost suda da utvrdи: (a) sadržaj predstava sa kojima je učinilac postupao, (b) ulogu koju je taj sadržaj predstava igrao u motivaciji i (c) da li je predstavljeni cilj “zao”.

Pošto to u praksi, naravno, nije moguće postići (čak ni uz pomoć stručnjaka-veštaka), sudovi se moraju prikloniti jedino mogućem tumačenju pojma zlonamernog (prikazivanja) koje daje prof. dr Nikola Srzentić, sudija Ustavnog suda Jugoslavije u svome Komentaru:

“Iz opisa dela u celini, iz njegovog naziva i s obzirom u koju grupu krivičnih dela je svrstano, proizilazi da u ovoj odredbi zlonamernost treba ocenjivati sa gledišta odnosa učinioca (ne odnosa DELA! – naša primedba) prema ustavom uređenju naše zemlje” (str. 368).

Odnos građanina prema ustavnom poretку deo je njegovih političkih uverenja. U citiranom Komentaru ne kaže se kakav bi taj odnos trebalo da bude. To je ostavljeno sudu da utvrdи po svom, slobodnom, sudijskom, uverenju i dopuni tako parablanketni propis člana 133 st. 1 KZ SFRJ.

II.

Do istog rezultata može se doći, nezavisno od gornje argumentacije, i na drugi način: analizom samog naziva ovog krivičnog dela.

Pridev neprijateljski, koji se upotrebljava u nazivu ovog dela, izveden je od imenice neprijatelj. U Pravnoj enciklopediji (Savremena administracija, Beograd, 1979.) pored neprijateljske propagande postoje još svega tri odrednice koje se odnose na pojmove neprijatelja i neprijateljskog:

NEPRIJATELJSKA IMOVINA – imovina koja predstavlja svojinu neprijateljske države;

NEPRIJATELJSKI DRŽAVLJANIN – državljanin države sa kojom se sopstvena država nalazi u ratnom stanju i,

POMAGANJE NEPRIJATELJA – (čl. 120 KZ SFRJ) oblik saradnje sa neprijateljem za vreme rata.

Termin neprijatelj(ski) upotrebljen je u sva tri slučaja u istom značenju: da označi pripadnost državi sa kojom smo u ratnom stanju.

Očigledno je da u izrazu neprijateljska propaganda atribut neprijateljski nema navedeno značenje, dakle značenje koje ima u pravnim propisima, inače.

Dopušteno je, naravno, da pojedini pravni propisi upotrebljavaju pojedine izraze na poseban, specifičan način (mada bi u tom slučaju bilo neophodno da se specifična upotreba definiše u okviru samog propisa u skladu sa opšteprihvaćenim načelima zakonodavne tehnike).

Međutim, Krivični zakon upotrebljava (inače) izraz neprijatelj(ski) u istom, gore navedenom značenju, tj. za označavanje pripadnosti državi sa kojom smo u ratnom stanju. Na primer;

Član 118 – Sprečavanje borbe protiv neprijatelja: Građani SFRJ koji su za vreme rata...

Član 120 – Građanin SFRJ koji za vreme rata pomaže neprijatelju...

Član 121 – Ko... preda trupe neprijatelju...

Osporeni član 133 st. 1 KZ SFRJ ne upotrebljava izraz neprijateljski u ovom smislu. Neprijateljska propaganda nije delo koje bi se moglo vršiti samo u ratu, to je tzv. "mirnodopsko" krivično delo. Izraz neprijateljski koji upotrebljava osporeni propis, po svojoj sadržini ne odgovara – ni drugim upotrebama ovog termina u pravu, ni specifičnoj upotrebi ovog termina u Krivičnom zakonu.

Ovaj termin se upotrebljava u nazivu neprijateljska propaganda, da označi političkog protivnika, pa i političkog neistomišljenika, u onom istom neodređenom značenju u kome se upotrebljava u dnevnoj politici (npr. "neprijatelji svih boja" i sl.).

Ako dnevna politika i može sebi dozvoliti upotrebu ovakvih dvosmislenih termina – jedan zakonski propis to svakako ne može. Da je termin dvosmislen to je očigledno: dovoljno je posmisliti da je neprijatelja legitimno i ubiti, dok demokratska načela usvojena u ovoj civilizaciji nalažu apsolutno poštovanje svih ljudskih prava političkih protivnika, do poštovanja dostojanstva njegove ličnosti.

Ovako dvosmislena upotreba u Krivičnom zakonu ima za objektivnu posledicu izjednačavanje političkog protivnika, pa čak i neistomišljenika – sa izdajnikom.

Prvo, u očima najšire javnosti – koja se skoro nikada ne obaveštava o činjeničnim

osnovama osude (šta je optuženi rekao?), već samo o tome da je neko osuđen za neprijateljsku propagandu. Drugo, u očima pravne doktrine i sudske prakse – kod tumačenja neprecizno definisanog dela (v. napr. gore pod I (9) kod tumačenja sadržine pojma zlonamernosti).

I javnosti, i pravnoj doktrini i sudskoj praksi ovaj neadekvatni naziv objektivno sugerise (na osnovu upotrebe kategorije neprijatelja koja se daje u svom osnovnom značenju u navedenim, drugim, članovima Krivičnog zakona) ni manje ni više nego da se radi o izdaji, o napadu na suverenitet i nezavisnost SFRJ, onde gde se, u stvari, radi o stavovima političkih protivnika, ili čak samo neistomišljenika. Ova sugestija deluje možda samo na nivou iracionalnih, nesvesnih faktora i motiva kolektivne psihologije, ali je onda ova sugestija utoliko opasnija za demokratsku svest društva, jer ne podleže kritičkom preispitivanju. Svojom neadekvatnošću naziv dela (neopravdano) poziva u svesti ljudi praiskonski tabu izdaje (Hans Magnus Encesberger) kod ispoljavanja svake razlike u mišljenjima o politički relevantnom predmetu.

Jezički ispravno formulisan stav dela trebalo bi, dakle da glasi: “propaganda političkih neistomišljenika”.

Pri tome mislimo da je izraz “neistomišljenika”, čak, adekvatniji od izraza “političkih protivnika”, jer druga reč iz ovog naziva, propaganda, koju ćemo odmah analizirati, ukazuje da se ni o kakvoj delatnosti toga političkog protivnika ne radi, već o širenju ideja.

Obratimo pažnju na reč propaganda.

Prema Opštoj enciklopediji Leksikografskog zavoda, reč propaganda ima sledeće značenje:

PROPAGANDA – (od lat. propagare – rasprostraniti) planski, organizirano, smišljeno širenje raznovrsnih političkih, religioznih, privrednih i drugih ideja u svrhu pridobijanja javnog mišljenja.

Neadekvatnost upotrebe reči propaganda u nazivu osporenog krivičnog dela je očigledna i dvostruka:

Prvo, videli smo da se delo može izvršiti “i bez prisustva javnosti”, dok se propaganda vrši u svrhu pridobijanja javnog mišljenja.

Drugo, za postojanje krivičnog dela neprijateljske propagande nije uopšte odlučno da se ova vrši “planski, organizirano i smišljeno” dovoljna je svaka sporadična izjava (ili čak saglašavanje) u četiri oka. “Planska, organizirana i smišljena” propaganda predstavljala bi teže, drugo, kvalifikovano delo udruživanja radi vršenja neprijateljske propagande iz člana 136 KZ SFRJ.

Znači, krivično delo nazvano neprijateljska propaganda i ne inkriminiše uopšte propagandu (kako je gore definiše pomenuta enciklopedija) – ono inkriminiše i iskaze učinjene “neplanski, neorganizirano i nesmišljeno”, kao i iskaze date bez prisustva javnosti.

Prema tome adekvatni naziv dela, koji bi verno odražavao granične domete inkriminacije trebalo bi da glasi: “iznošenje ideja političkih neistomišljenika”. Smatramo da se na ovaj način dolazi do istog zaključka do koga smo došli i u odeljku I. ove inicijative: neprijateljska propaganda sankcioniše tzv. delikt mišljenja (delit d’opinion).

III.

Po našoj oceni osporeni propis ugrožava slobodu naučnog i umetničkog stvaralaštva, slobodu savesti, slobodu mišljenja, slobodu javne reči, slobodu štampe, načelo jednakosti građana pred zakonom bez obzira na njihova politička uverenja i prava jugoslovenskog građanina da bude aktivni politički subjekt. Sva ova prava garatnovana su jugoslovenskim građanima Ustavom SFRJ. Na poštovanje svih ovih prava obavezna je SFRJ u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama.

Zato mislimo da je u opštem društvenom interesu da se predloži brisanje osporenog propisa iz Krivičnog zakona.

IV.

Napominjemo da se mutatis mutandis izložena argumentacija u bitnom odnosi još na niz drugih propisa iz oblasti saveznog i republičkih, odn. pokrajinskih zakonodavstava, kao npr. na krivično delo širenja lažnih vesti, mogućnost zabrane štampanih stvari zbog iznošenja neistinitih i alarmantnih tvrdnji, koju predviđaju zakoni o javnom informisanju i izdavačkoj delatnosti i savezni zakon o sprečavanju zloupotrebe štampe i drugih vidova informisanja – budući da svi navedeni propisi na ovaj ili onaj način, operišu analiziranim pojmovima neistinitosti i zlonamernosti.

Potpisnici:

1. Sead Alić, apsolvant filozofije, Zagreb
3. Natalija Arežina, arhitekt, Beograd
4. dr Vlado Arzenšek, univerzitetski profesor, Ljubljana
5. Zoran Avramović, sociolog, Zemun
6. Predrag Bajčetić, reditelj, Beograd
7. Milorad Belančić, dipl. fil., Beograd
8. Gordana Bjedov, student, Beograd
9. Dušan Bjelić, asistent univerziteta, Beograd
10. Dušan Bogdanović, ekonomist, Nova Pazova
11. Dušan Bošković, filozof, Beograd
12. Milovan Brkić, novinar, Zemun
13. Aleksandar K. Brusilovski, slikar, Beograd
14. Stojan Cerović, asistent univerziteta, Beograd
15. Nadežda Čačinović-Puhovski, asistent Univerziteta, Zagreb
16. dr. Kosta Čavoški, naučni saradnik, Beograd
17. dr Vukan Čupić, univerzitetski profesor, Beograd
18. Bora Ćosić, književnik, Beograd
19. Dobrica Ćosić, književnik, Beograd
20. Milovan Danojlić, književnik, Beograd
21. Danica Drašković, pravnik, Beograd

22. Goranka Đapić, službenik, Beograd
23. Nebojša Đelošević, dipl. politikolog, Beograd
24. Boriša Đoković, književnik, Beograd
25. Dušan Gamsner, student, Zemun
26. Ivan Gašparac, student, Sesvete
27. dr Zoran Gavrilović, univerzitetski profesor, Beograd
28. Jadranka Glavač, student, Zagreb
29. Hrvoje Glavač, student, Zagreb
30. dr Zagorka Golubović, univerzitetski profesor
31. Dušan Grozdanović, inženjer, Beograd
32. Alija Hodžić, asistent Sveučilišnog centra, Velika Gorica
33. Spomenka Hribar, sociolog, Ig
34. Dragoljub S. Ignjatović, književnik, Beograd
35. Antonije Isaković, književnik, Beograd
36. Miroslav Isaković, pravnik, Beograd
37. Jelka Imširović, sociolog, Beograd
38. Pavluško Imširović, tehničar, Beograd
39. dr Božidar Jakšić, sociolog, Kumodraž
40. dr Vladeta Janković, docent univerziteta, Beograd
41. Zorica Jevremović, književnik, Beograd
42. dr. Mišo Jezernik, sociolog, Ljubljana
43. Miroslav Josić-Višnjić, književnik, Beograd
44. Rastko Jovanović, dipl. fil., Beograd
45. Milosav V. Jovanović, novinar, Beograd
46. Taras Kermauner, književnik, Ljubljana,
47. Marija Kikić, bibliotekar, Beograd
48. Ljubomir Klajn, matematičar, Beograd
49. dr Milan Kovačević, docent univerziteta, Beograd
50. Veljko Kovačević, advokat u penziji, Beograd
51. Mladen Kozomora, docent univerziteta, Beograd
52. Vojislav Kukoļjac, pravnik, Beograd
53. Dušan Kuzmanović, dipl. fil., Beograd
54. Eva Kuzmanović, dipl. politikolog, Beograd
55. Petar Lađević, apsolutent sociologije, Zagreb
56. Mladen Lazić, sociolog, Zagreb
57. Borivoje Ljubinković, pravnik, Beograd
58. Dušan Manojlović, zemljoradnik, Srbobran
59. Milan Marković, psiholog, Beograd
60. Željko Maurović, student, Zagreb
61. Silva Mežnarić, sociolog, Ljubljana
62. dr Dragoljub Mićunović, docent univerziteta, Beograd
63. Dragoslav Mihajlović, književnik, Beograd
64. Borislav Mihajlović, književnik, Beograd
65. Jovica Mihajlović, student, Zadar
66. Lijljana Mijanović, sociolog, Beograd

67. Vladimir Mijanović, Beograd
68. dr Nikola Milošević, univerzitetski profesor, Beograd
69. Radmilo Milovanović, advokat, Beograd
70. Savić Minić, profesor filozofije, Beograd
71. Tanasije Mladenović, književnik i diplomirani pravnik, Beograd
72. Ilija Moljković, publicista, Beograd
73. Milan Nikolić, sociolog, Beograd
74. Neda Nikolić, službenik, Beograd
75. Mirjana Obretković, pravnik i profesor više škole, Beograd
76. Dragomir Olujić, dipl. politikolog, Beograd
77. dr Vesna Pešić, profesor više škole, Beograd
78. Momčilo Petrović, lekar, Beograd
79. dr Nebojša Popov, asistent univerziteta, Beograd
80. Srđa M. Popović, advokat, Beograd
80. Jadranka Radočaj, dipl. pravnik, Beograd
81. Radomir Radović, službenik, Beograd
82. Ivanka Savić, pravnik, Beograd
83. Obrad Savić, asistent univerziteta, Beograd
84. dr Veselin Savić, neuropsihijatar, Beograd
85. Milovan Smiljanić, student, Beograd
86. Lazar Stojanović, filmski reditelj, Beograd
87. dr Svetozar Stojanović, univerzitetski profesor, Beograd
88. Vojislav Stojanović, asistent univerziteta, Beograd
89. Živorad Stojković, književnik, Beograd
90. Milan Subotić, student, Beograd
91. dr Đuro Šušnjić, univerzitetski profesor, Velika Gorica
92. Boris Tadić, student, Beograd
93. dr Ljubomir Tadić, univerzitetski profesor, Beograd
94. Živko Teleski, književnik, Beograd
95. Dušan Veljić, vozač, Beograd
96. Lino Veljak, asistent univerziteta, Zagreb
97. dr Žarko Vidović, univerzitetski profesor, Beograd
98. Sreten Vujović, asistent univerziteta, Beograd
99. Đorđije Vuković, književni teoretičar, Beograd
100. Momčilo Živojinović, bibliotekar, Beograd
101. dr Miladin Životić, univerzitetski profesor, Beograd

Izjava Eve Kuzmanović, potpisnika peticije za ukidanje člana 133 KZ SFRJ*

Početak februara 1981. godine obavljen je sa mnom prvi razgovor povodom potpisivanja predloga o izmeni čl. 133 KZ, na inicijativu predsednika opštinske konferencije SSRN Stari grad, Milana Radmanovića. Razgovoru je povremeno prisustvovao i sekretar OK SSRN, Jovan Ninković.

Radmanović me je prvo pitao da li sam nešto čula o nekom predlogu za izmenu jednog člana KZ. Na moj odgovor da sam taj predlog potpisala, rekao je da ima da mi zameri tri stvari: prvo, zašto ga nisam obavestila o postojanju tog predloga i zašto, ako sam već bila zainteresovana za to, nisam pokrenula inicijativu preko mesne zajednice ili preko sekcije za politički sistem pri OK SSRN (prihvatio je moju tvrdnju da tako nešto ne bi bilo stavljeno na dnevni red Sekcije, ali je ostao pri tome da je to jedino "pravi" i "moguć" put); drugo, zašto ga nisam obavestila da sam potpisala predlog jer on odgovara za mene kao radnika i čoveka i mora biti upoznat sa onim što ja radim "i pre i posle podne". Ovako je dospao u situaciju da crveni pred ljudima koji su ga obavestili da sam potpisnik i da im prizna da on o tome ne zna ništa; treće, nisam smela to da potpišem jer sam zaposlena u Socijalističkom savezu. "Drugo bi bilo da radite u nekoj radnoj oranzaciji, na primer Gradskom saobraćajnom, onda bi ste mogli govoriti o svojim ustavnim pravima. Vi niste u istom položaju kao i drugi". Na moju primedbu da se meni zato što sam član SK i radim u Socijalističkom savezu ne mogu oduzeti ustavna prava koja podjednako obuhvataju sve građane SFRJ, Radmanović je rekao da su radnici u socijalističkom savezu odgovorni za kreiranje i sprovođenje politike SK i samoupravljanja i da, samim tim što ovde radim, moram imati to na umu i popodne, a ne samo u vreme radnog vremena. Kad sam mu odgovorila da bih tu inicijativu potpisala i u radno vreme, odnosno da i dalje smatram da imam pravo na svoje mišljenje i da na to imaju pravo i svi drugi komunisti i nekomunisti, odnosno svi bez obzira gde rade, rekao je da na osnovu demokratskog centralizma, koji je opšte prihvaćen, manjina mora da se prikloni većini, a pošto je većina protiv ovakve inicijative onda ni ja nemam pravo da to potpisujem, pa ću snositi i odgovarajuće posledice. Kad sam ga upitala odakle mu podatak da je većina protiv ovakve inicijative odovorio je da se zna da većina tako misli ili uopšte ne misli o takvim stvarima. Pitao me je ko mi je dao tekst, odnosno da li sam ga dobila od svog muža. Kada sam mu odgovorila da mu ime Petar Petrović ništa ne bi značilo, nije na tome dalje insistirao.

Tvrdio je da nije pročitao tekst, niti da ga to interesuje, ali smo se dogovorili da mu donesem jedan primerak. Pitao me je zašto sam potpisala jedan tekst koji je čisto pravnog karaktera, kad nisam pravnik, i da li sam svesna da time pomažem

* Izjava nije datimirana (prim. priređivača)

neprijateljima naše zemlje i da se zalažem da njihova delatnost ne bude kažnjena. Takođe je postavio pitanje o mom daljem radu u OK SSRN s obzirom da sam sada i sama politički aktivna, ali na suprotnoj strani, pa sam čak i u inostranstvu poznata, "a ja nisam" ("čitao sam u stranoj štampi da su predlog potpisali i neki komunisti, a tu sigurno misle na vas, jer ne verujem da ima jos potpisnika članova SK sem vas"). Na osnovu tog mog potpisa Radmanović je dalje ocenio da se ja zalažem za ono što emigranti neistinito pišu o našim političkim i ekonomskim prilikama i podrivaju samoupravni sistem i bratstvo i jedinstvo. Na moje pitanje da li on smatra da kod nas nema teskoća i neprilika, lošeg poslovanja i drugih mahinacija odgovorio je da ima kao i svuda u svetu, ali da kad o tome pišu neki ljudi oni te činjenice zlonamerno koriste. Takođe mi je rekao da on isto ima mnogo toga da zameri ovom sistemu i da bi i on imao neke predloge, ali bi njihovo iznošenje u javnost značilo da se odrekne svog položaja ("odmah bi me smenili"), a za to nije spreman. Predložio mi je da razmislim o svom postupku, a da će on morati da prenese sve ovo osnovnoj partijskoj organizaciji Socijalističkog saveza, da preispita slučaj." Ja neću uticati na odluku članova SK, ali oni sigurno znaju kakav stav treba da zauzmu". Radmanović je takođe dao svoju ocenu da među potpisnicima nema ni jednog radnika, nego sve sami intelektualci, koji misle da sve znaju i koji su preuzeli na sebe da sređuju stvari u ime drugih. Pri tome, na spisku dobro i svima poznati disidenti kao što su Čosić, Tadić, Stojanović. Nije važno što sam ja sama potpisala tekst, važno je da sam se našla na istom spisku sa njima i da sam njihov istomišljenik, a time podržavam njihove neprijateljske i provokativne delatnosti.

Drugi razgovor sa Radmanovićem obavljen je kada sam mu donela tekst. Tekst nije hteo da čita jer "mene ne interesuju meditacije nekog Srđe Popovića", samo je pogledao spisak potpisnika i ponovio tezu da sam se udružila sa disidentima.

Nakon desetak dana sa mnom je "porazgovarao" i sekretar osnovne organizacije SK, Dobrivoje Tekić. S njim je vođen sličan razgovor, odnosno ponovio je većinu Radmanovićevih stavova, pa čak i rečenica, što govori o detaljnim instrukcijama koje je dobio, s tim što mi je prvi put jasno predloženo da povučem potpis.

Na prvom partijskom sastanku o ovome su upoznati i ostali radnici – komunisti, pa je formirano Drugarsko veće od tri člana (po postupku koji je propisan statutom SK) da razgovaraju sa mnom i utvrde stepen moje krivice (nije se postavljalo pitanje da li sam kriva) i da predlože odgovarajuće mere.

Na sastanku drugarskog veća rečeno mi je da oni pretpostavljaju da nisam nikakav neprijatelj, ali da u to više ne mogu biti sigurni s obzirom da sam potpisala nešto što su potpisali ljudi kao što su Čosić i bivši profesori za koje se "zna kakvi su". Takođe mi je Todor Marić, član Drugarskog veća, naveo Tadićev članak u kome se govori o tome da samoupravljanja ne može biti sve dok postoji partija. Kako onda jedan komunista može da potpiše isti tekst sa čovekom koji je naš direktni protivnik? Takođe mi je naveo primer Turske koja je u vreme Kemala Atatürkka doživljavala pravi ekonomski i politički procvat, a čim je dozvoljeno formiranje slobodne partije, odnosno opozicije, Turska je počela da propada. Nekoliko puta u toku razgovora predloženo mi je da se "javno pokajem i povučem potpis". Živka Knežević, drugi član Drugarskog veća rekla je da bi ona onima koji su protiv ovog sistema, dala ne deset već 100 godina zatvora i ne može da razume kako sam mogla potpisa-

ti predlog da se oni uopšte ne kažnjavaju. Uporno su odbijali da pročitaju tekst s obrazloženjem da nisu pravnici i da se u to ne razumeju, a i ne interesuje ih jer oni o tome imaju svoje mišljenje i nikakav tuđi tekst ne može da ga izmeni. Sem toga, oni nisu nikad čuli da je neko osuđen zbog verbalnog delikta i "ova zemlja je dovoljno jaka da njoj ne mogu smetati oni koji pričaju koješta" i tim pre ne shvataju zašto je meni smetao taj član KZ. Pošto nisam htela da se pokajem i povučem potpis zaključili su da sa mnom nemaju više šta da razgovaraju.

26. marta održan je partijski sastanak na kome su pored članova SK prisustvovali i predsednik, potpredsednik i sekretar OK SSRN iako oni nisu članovi ove osnovne organizacije. Pročitan je Izveštaj Drugarskog veća koji je pored prepričavanja razgovora koji je sa mnom vođen sadržao i ocenu o mojoj krivici. U ocenama stoji, otprilike, da sam skrenula sa revolucionarnog puta, da sam se pridružila neprijateljskoj grupi i da sam se ogrešila o principe bratstva i jedinstva. Na pitanje g. Đelošević zašto je uneta i ova poslednja ocena, Marić Todor je odgovorio da je to jedan od kriterijuma, Statuta SK. Na njeno dalje insistiranje zašto onda nisu navedeni svi kriterijumi, isti Marić, odgovorio je da su izabrani ovi najvažniji. (Ipak, u obrazloženju Odluke o isključenju ovaj kriterij nije naveden). Kada sam zatražila jedan primerak Izveštaja Radmanović je rekao da ne mogu da ga dobijem jer to ostaje u internoj arhivi. Sekretar OK SSRN, Jovan Ninković, rekao je da nema mnogo razloga da se i dalje o svemu ovome razgovara jer je meni od dana potpisivanja inicijative pa do danas bilo poznato sve o stavovima o inicijativi i o disidentima (kroz dnevnu štampu i Tanjugove biltene), a da ipak uporno ostajem pri svom mišljenju. Nakon toga, pročitan je predlog o isključenju iz SK koji je jednoglasno usvojen.

Odluka o isključenju mi je uručena 13. aprila i rok žalbe je do 13. juna.

20. aprila, na sastanku predsedništva OK SSRN predsednik je dao svoju ocenu da više ne mogu raditi u Socijalističkom savezu što su i drugi potvrdili i da zbog toga nisam imenovana. Sekretar Opštinskog komiteta SK Stari grad, Jovan Lakičević, predložio je da se razgovara o pronalaženju nekog drugog posla, ali je to odloženo za drugi put.

U međuvremenu, deo mojih poslova, predsednik je bez obrazloženja dao mojoj kolegini, a time mi onemogućava da normalno radim, odnosno da učestvujem u raspodeli varijabile, što može da se iskoristi, eventualno, kao dokaz da ne mogu da obavljam taj posao.

Uputila sam partijskoj organizaciji pismeni zahtev da mi da primerak Izveštaja Drugarskog veća. Kada sam potsetila partijskog sekretara na to, odgovorio je da još nisu to razmatrali i da ću dobiti Izveštaj samo ako tako piše u partijskim dokumentima. Koliko je meni poznato, o tome se u tim dokumentima ništa ne kaže, što znači da mi neće dati Izveštaj.

Eva Kuzmanović,
potpisnik peticije za ukidanje
člana 133 KZ SFRJ

Peticija za promenu člana 154 Ustava SFRJ

PRESEDNIŠTVU SFRJ SAVEZNOM IZVRŠNOM VEĆU*

Pozivom na član 157 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ovim dajemo

INICIJATIVU

Predsedništvu SFRJ odnosno Saveznom izvršnom veću da na temelju člana 399 Ustava SFRJ podnese Skupštini Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

PREDLOG

za promenu člana 154 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koji glasi:

“Građani su jednaki u pravima i dužnostima bez obzira na nacionalnost, rasu, pol, jezik, veroispovest, obrazovanje ili društveni položaj.
Svi su pred zakonom jednaki.”

koji bi se zamenio članom 154 koji bi glasio:

“Građani su jednaki u pravima i dužnostima bez obzira na nacionalnost, rasu, pol, jezik, veroispovest, obrazovanje, društveni položaj, kao i političko ili drugo uverenje.
Svi su pred zakonom jednaki.”

O b r a z l o ž e n j e

Vidimo da sadašnji član 154 Ustava SFRJ dozvoljava diskriminaciju građana pred zakonom obzirom na njihovo političko uverenje. Međutim, ne samo da je jednakost građana pred zakonom bez obzira na političko uverenje proklamovana u Evropi još pre 200 godina u Francuskoj revoluciji i da predstavlja civilizacijsku tekovinu evropskih naroda, nego je ovakva diskriminacija protivna i jasnim i čvrstim međunarodno preuzetim obavezama SFRJ.

* U peticiji se ne nalazi datum kada je upućena

Prema članu 2 stav 1 Opšte deklaracije o pravima čoveka "svakom pripadaju sva prava i slobode... bez ikakvih razlika u pogledu... političkog ili drugog uverenja".

Jugoslavija se u glavi VII Završnog akta Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi obavezala da će "delovati u skladu sa ciljevima i načelima Opšte deklaracije o pravima čoveka".

Jednakost građana pred zakonom bez obzira na političko ili drugo uverenje predviđena je i članom 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koji je Jugoslavija potpisala i ratifikovala 30. januara 1971. godine ("Službeni list SFRJ" br. 7/71, strana 73).

Prema tome, predložena promena člana 154 Ustava SFRJ javlja se kao nužna.

Potpisnici peticije za promenu čl. 154 Ustava SFRJ

Zdenka Aćin, Save Kovačevića 38, Beograd
Frane Adam, Ljubljana, Postojnska 21
Sead Alić, Zagreb, Viktora Kovačića 20/V
Jovan Anđelković, Institut "PKB – Agroekonomik", P. Skela
Dragan Antić, Beograd, Boška Vrebalova 2
Jure Apih, Ljubljana, Posavskega 24
Natalija Arežina, Beograd, Zmaj Jovina 15
Miloš Arsenijević, Beograd, Karnedžijeva 3
Zoran Avramović, Zemun, Vukova 1
Dragan Barjaktarević, Beograd, Pariske komune 31
Karmen Bašić, Zagreb, Martićeva 4 E
Matija Bečković, Beograd, Vladimira Tomanovića 19
Milorad Belančić, Beograd, Gundulićev venac 27
Aci Bertonec, Ljubljana, M. Pijade 37
Goran Bjedov, Beograd, Solunska 3 A
Dušan M. Bošković, Beograd, Đ. Đakovića 13/2
Anica Brkić, Beograd, Narodnih heroja 37
Nenad Bulat, Split – Prvoboraca 40
Stanko Cerović, 51 pl. A. Cleriaux, Paris 75015, France
Stojan Cerović, Beograd, Karpoševa 14
Kosta Čavoški, Beograd, Maksima Gorkog 19
Predrag Čičovački, Beograd, Zeleni venac 2 A
Slavenko Čović, Beograd, Stud. dom "P. Lumumba" radio klub
Dobrica Ćosić, Beograd, Branka Đonovića 6
Srđan Ćurčić, Beograd, M. Gupca 40
Milovan Danojlić, Beograd, Ranka Tajsića 40 II ulaz
Gordana David, Beograd, Partizanska 12
Branko Degenek, Zagreb, Trg Bratstva i jedinstva 4
Vladimir Desnica, Zagreb, Križanićeva 15
Meta Dobnikar, Ljubljana, Trg MDB 12
Predrag Dragić Kijuk, Beograd, Teslina 16
Slobodan Drakulić, Zagreb, Albinijeva 10

Srđan Dvornik, Zagreb, 8. Vrbik 31
Akim Đilas, Beograd, Drinčićevo 19
Lenka Ferenčak, Ljubljana, Moše Pijade 37
Danica Filipović, Beograd, Dušana Vukasovića 66
Mirko Filipović, Lenjinov bulevar 15, Beograd
Biljana Gačanović, Beograd, Generala Ždanova 36
Milan Gačanović, Beograd, Generala Ždanova 36
Milan Gajić, Beograd, stud. dom "P. Lumumba"
Dragan Glumičić, Zemun, I Pruge 5/62
Oleg Golubović, Beograd, Lackovićevo 8
Zagorka Golubović, Beograd, Georgi Dimitrova 51
Nikola Grahek, Generala Vasića 1, Beograd
Sonja Grahek, Beograd, Filološki fakultet
Stjepan Gredelj, Beograd, Pod jasenovima 14/7
Vinko Grgurev, Vodice, Kamila Pamukovića 80
Mane Hajdin, Beograd, Bulevar revolucije 211
Meta Hočevar, Ljubljana, Kosovelova 27
Spomenka Hribar, Ig, Tomišelj 31 a
Dragoljub S. Ignjatović, Beograd, Ščerbinova 5
Jelka Imširović, Beograd, Koste Živkovića 11
Pavluško Imširović, Beograd, Koste Živkovića 11
Trivo Indić, Beograd, Maršala Birjuzova 19
Antonije Isaković, Beograd, Studentski trg 19
Željko Ivanković, Zagreb, Studentski dom "C. naselje" 2/III
Brane Ivanc, Ljubljana, Kosovelova 27
Đorđe J. Janić, Beograd, Svetozara Ćorovića 23
Ivan Janković, Beograd, Bulevar revolucije 197b
Novak Janković, Beograd, Filozofski fakultet
Vladeta Janković, Beograd, Bulevar revolucije 432
Dragan Jaševski, Bor, 7.jula 30/7
Tomislav Jeremić, Veliko Polje 311, Stubline kod Obrenovca
Nebojša Jevrić, Bijelo Polje, Voja Lešnjaka 68
Mišo Jezernik, Ljubljana, Linhartova 66
Miroslav Josić-Višnjić, Beograd, Vukosavićevo 50
Biljana Jovanović, Beograd, Bulevar AVNOJa 120
Gordan Jovanović, Kraljevo, Kidričevo 130
Dragoš Jurišić, Ljubljana, Vipavska 24a
Radmila Karajović, Beograd, Visokog Stevana 31
Branislava Katić, Beograd, Branka Krsmanovića 11
Marija Kikić, Beograd, Proleterskih brigada 52
Nenad Klarić, Rijeka, Šetalište XIII divizije 31
Svetlana Knjazev-Adamović, Beograd, Ljube Stojanovića 5
Leon Kojen, Beograd, Birčaninova 22
Vesna Kolarić, Zagreb, I.G. Kovačića 2
Vojislav Koštunica, Beograd, Skadarska 45

Branimir Krištofić, Zagreb, Balokovićeve 27
Matevž Krivic, Ljubljana, Bratovševa ploščad 8
Milorad Krneta, Beograd, Filozofski fakultet
Tomislav Krsmanović, Beograd, Vojvode Stepe 68/II
Zdravko Kučinar, Beograd, M. Popovića 15/27
Mislav Kukoč, Zadar, B. Borjana 8 A
Bora Kuzmanović, Beograd, Filozofski fakultet
Živan Lazović, Beograd, M. Šuvaković 10/9
Ljiljana Lakić, Beograd, Španskih boraca 44
Dragan Lakićević, Beograd, Prvi bulevar 120/20
Bojana Leskovar, Ljubljana, Bratovševa 29
Dolores Libanore, Zagreb, Nehruov trg 46
Sonja Liht, Beograd, Omladinskih brigada 216
Petra Lončar, Ljubljana, Tržna 8
Peter Lovšin, Ljubljana, Bratov Učakar 18
Borivoje Ljubinković, Beograd, Mike Alasa 46
Desanka Maksimović, Beograd, M.Tita 23/V
Vladimir Malogojski, Beograd, Bul. Lenjina 29
Dušan Manojlović, Srbobran, Đ. Salaja 34
Novica Marinković, Beograd, Studentski grad 873/3
Milan Marković, Beograd, Džordža Vašingtona 32
Zorko Marković, Koprivnica, Kovačičeva 20
Jadran Matijević, Zagreb, Voltino 11
Silva Mežnarić, Ljubljana, Kajuhova 36
Dragoslav Mihailović, Beograd, Studentski trg 19
Borislav Mihajlović Mihiz, Beograd, Trg Marksa i Engelsa 9
Jovica Mihajlović, Beograd, Ada Ciganlija 247
Ljiljana Mijanović, Beograd, Gandijeva 29 A
Vladimir Mijanović, Beograd, Gandijeva 29 A
Miodrag Milić, Beograd, Dalmatinska 90
Ljubo Milićević, Zagreb, Petrova 131
Milka Milošević-Luburić, Beograd dr Ivana Ribara 203
Steva Milovanović, Beograd, Prote Mateje 69
Aljoša Mimica, Beograd, Nevesinjska 6
Savić Minić, Beograd, Dostojevskog 6
Gordana Miočinović, Zagreb, Braće Domany 6
Bojana Mladenović, Beograd, Haila Selasija 3
Miloš Mladenović, Beograd, Haila Selasija 3
Rastko Močnik, Ljubljana, Resljeva 1
Ilija Moljković, Beograd, Pohorska 8
Danilo Mrkšić, Beograd, Filozofski fakultet
Radivoje Nedeljković, Beograd, Knez Danilova 12
Mila Nikolić, Bulevar revolucije 17, Beograd
Milan Nikolić, Zemun, Save Kovačevića 1
Neda Nikolić, Beograd, Lole Ribara 13

Svetlana Nikolić, Zemun, Save Kovačevića 1
Cvetko Novičić, Beograd, Omladinskih brigada 14
Dragana Obradović, Beograd, Požeška 47
Zoran Obrenović, Beograd, Zage Ilić - Obradović 9
Mirjana Oklobdžija, Zagreb, Albinijeva 10
Dragomir Olujić, Beograd, Knez Miletina 40
Predrag Palavestra, Beograd, Bulevar revolucije 225
Borka Pavičević, Beograd, Radovana Dragovića 4
Miladin Pavlović, Obrenovac, Obrazovni centar
Dobriša Paunović, Beograd, Marka Oreškovića 2
Dragiša Paunović, Beograd, Miloša Matijevića Mrše 4
Slobodanka Peković, Beograd, Stojana Novakovića 12
Miodrag Perišić, Beograd, Generala Ždanova 32
Vesna Pešić, Beograd, Georgi Dimitrova 35
Ivan Peterlin, Koprivnica, Borisa Kidriča 5/IV
Tanja Petovar, Beograd, Botičeva 12
Momčilo Petrović, Beograd, Tolstojeva 11
Nada Petrović, Beograd, Filološki fakultet
Nebojša Popov, Beograd, Pariske komune 11
Mića Popović, Beograd, Studentski trg 19
Ozrenka Popović, Beograd, Križanićeva 18
Vesna Popovski, Šetalište K. Marxa 6, Zagreb
Aleksandar Pražić, Beograd, Makedonska 15
Ivan Prekajski, Beograd, Makedonska 11
Alenka Puhar, Ljubljana, Malejeva 23
Žarko Puhovski, Zagreb, V. Kovačića 5
Vesna Pusić, Zagreb, Dakićev trg 5
Jasminka Radetić, Beograd, Husinskih rudara 37
Pavle Radić, Zagreb, Bijenička 24
Ivana Radovanović, Beograd, Sarajevska 11/25
Radomir Radović, Beograd, Ustanička 208
Dragan Radulović, Beograd, Filozofski fakultet
Milan Radulović, Beograd, Tomaša Ježa 3
Vasiljka Raičević, Beograd, Francuska 16a
Vera Randić, Beograd, dr Ivana Ribara 135
Braco Rotar, Ljubljana, Rimska 6
Nana Sajović, Ljubljana, Valvasorjeva 1
Iztok Saksida, Ljubljana, Komacova 7
Miroslav Samardžić, Zrenjanin, Lenjinova 11
Obrad Savić, Beograd, Đoke Vojvodića 8
Veselin Savić, Krušedolska 1a, Beograd
Laslo Sekelj, Novi Sad, Fruškogorska 45
Momčilo Selić, Beograd, Palmotićeve 14a
Neven Sesardić, Zagreb, Vončinina 20
Slobodan Simović, Beograd, Kneza Višeslava 7

Svetozar Sindelić, Zemun, Trg JNA 4
Nikola Skledar, Zadar, Prilaz oslobođenja 19 F
Božidar Slapšak, Ljubljana, Cankarjeva 9
Svetlana Slapšak, Beograd, Bulevar revolucije 246
Dragutin Spaić, Beograd, Studentski dom "I. L. Ribar" 211
Dragoslav Srejšević, Beograd, Dušana Dugalića 13
Ivan Stanišić, Beograd, Crnotravska 13
Andreja Stojković, Zagreb, Zamenhofova 7
Lazar Stojanović, Beograd, Cvijićeva 128
Radmila Stojanović, Beograd, Dubljanska 54
Vojislav Stojanović, Beograd, Cvijićeva 128
Rudi Supek, Zagreb, I. G. Kovačića 2
Vojislav Šešelj, Sarajevo, R. Janković 17
Stevan Šičarov, Izbište, Oslobođenja 16
Ivan Šitum, Zagreb, M. Pijade 50
Helena Štimac, Zagreb, Zamenhofova 7
Rajko Šuštaršič, Ljubljana, Pražakova 13
Janez Šušteršič, Ljubljana, Celovška 85
Boris Tadić, Beograd, Gospodar Jovanova 38
Živko Taleski, Beograd, Gospodara Vučića 4
Vitimir Teofilović, Beograd, Gročanska 46
Gregor Tomc, Ljubljana, Malejeva 23
Žarko Trebješanin, Beograd, Pariske komune 16/7
Danilo Udovički, 56 Maple Ave., Cambridge, Mass. 02139, USA
Ivan Urbančič, Ljubljana, Rožna dolina c. II/22
Milko Valent, Zagreb, Aleja A. Augustinčića 16
Biserka Veljak, Zagreb, Divkovićeve 11
Lino Veljak, Zagreb, Divkovićeve 11
Krinka Vidaković-Petrov, Zemun, Prve pruge 3
Ranka Vrdoljak-Radić, Zagreb, Bijenička 24
Branko Vučićević, Beograd, Cvijićeva 80
Milorad Vučković, Beograd, II Bulevar 209/13
Slobodan Vujošević, Beograd, Proleterskih brigada 50
Sreten Vujović, Beograd, Filozofski fakultet
Đorđe Vukoje, Bileća, Pađeni
Đorđije Vuković, Beograd, Skerlićeva 16
Slobodan Vuković, Zemun, Slaviše Vajnera 3
Dane Zajc, Ljubljana, Štrossmajerjeva 12
Veselinka Zastavniković, Beograd, Mirče Aceva 7a
Jaša Zlobec, Ljubljana, Kraška 15
Momčilo Živojinović, Beograd, Lomina 51

Peticija za donošenje Zakona o amnestiji

PREDSEDNIŠTVU SFRJ
B e o g r a d

Na osnovu člana 157 a u vezi člana 314 Ustava SFRJ podnosimo inicijativu za donošenje sledećeg

ZAKONA O AMNESTIJI

Član 1

Daje se amnestija svim licima koja su do dana stupanja na snagu ovog zakona izvršila verbalna politička dela.

Član 2

Ako protiv lica na koja se primenjuje amnestija po ovom zakonu nije pokretut krivični postupak – on se neće ni pokretati, ako je krivični postupak u toku – obustaviće se, a ako su takva lica osuđena – oslobodiće se od izvršenja kazne, odnosno ako je izvršenje započeto – oslobodiće se od daljeg izvršenja kazne.

Član 3

Amnestija se odnosi i na mere bezbednosti javnog istupanja i na pravne posledice osude.

O b r a z l o ž e n j e :

Smatramo da bi donošenje ovakvog zakona bilo u opštem društvenom interesu.

U Beogradu,
21.05.1980. godine

Potpisnici:

Srđa M. Popović, advokat, Takovska 19, Beograd
Vojislav D. Stojanović, asistent Univerziteta, Cvijićeve 128/II, Beograd]

Kosta Čavoški, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, M. Gorkog 19,
Beograd

Vladimir Mijanović, ul. Rudo br. 3/2, Beograd

Ing. arh. Natalija Arežina, Takovska 22, Beograd

Miroslav Isaković, službenik, Bulevar Lenjina br. 207/72, Beograd

Mića Popović, slikar, Studentski trg br. 19, Beograd

Dušan Kuzmanović, dipl. fil., Cara Lazara 11, Beograd

Dušan Bošković, dipl. fil., Đure Đakovića 13/2, Beograd

Prof. dr Vesna Pešić, profesor Više škole, G. Dimitrova 25, Beograd

Borislav Mihajlović, Trg Marksa i Engelsa 9, Beograd

Matija Bečković, NH Vladimira Tomanovića 19, Beograd

Živorad Stojković, Gračanička 1, Beograd

Zoran Avramović, gimnazijski nastavnik, Vukova 1, Zemun

Rastko Jovanović, dipl. filozof, Mačkov kamen 15, Beograd

Milan Marković, psiholog, Dalmatinska 7, Beograd

Stojan Cerović, asistent Univerziteta, Vjekoslava Kovača 8, Beograd

Miloš Arsenijević, asistent Univerziteta, Karnedžijeva 3/VIII, Beograd

Biljana Jovanović, književnik, Pariske komune 47, N. Beograd

Dušica Mučalica, penzioner, Pariske komune 47, Novi Beograd

Branko Vučićević, prevodilac, Cvijićevo 80, Beograd

Momčilo Živojinović, službenik, Lomina 51, Beograd

Dragan Lubarda, docent Univerzitetnosti, II bulevar 103, N. Beograd

Dr Ljubomir Tadić, profesor Univerziteta, Jovanova 38, Beograd

Ljiljana Mijanović, ul. Rudo br. 3/2, Beograd

Slobodan Vuković, sociolog, Novi Beograd, Luja Adamića 9/20

Ilija Moljković

Peticija za donošenje Zakona o izmenama Krivičnog zakonika (za ukidanje smrtne kazne)

PREDSEDNIŠTVU SFRJ B e o g r a d

Predmet: PREDLOG Srđe M. Popovića, advokata iz Beograda, Takovska 19, izmena odredaba Krivičnog zakonika SFRJ ("Službeni list SFRJ", broj 44/76) koje se odnose na SMRTNU KAZNU

Pozivom na član 157 Ustava SFRJ ("Službeni list SFRJ" br. 9/74)

predlažem

Predsedništvu SFRJ, da u skladu sa svojim ovlašćenjima iz člana 314 Ustava SFRJ, stavi Skupštini SFRJ predlog za donošenje sledećeg

ZAKONA O IZMENAMA KRIVIČNOG ZAKONIKA

Član 1

Član 34 Krivičnog zakonika SFRJ menja se, tako što se dosadašnja tačka 1 (smrtna kazna) briše, s tim što tačka 2 postaje tačka 1, tačka 3 postaje tačka 2 i tačka 4 postaje tačka 3.

Član 2

Član 35 tačka 1 menja se tako da glasi: "(1) Zatvor se može izreći samo kao glavna kazna".

Član 3

Član 37 briše se.

Član 4

Član 38 tačka (2) briše se, a tačka (3) postaje tačka (2), tačka (4) postaje tačka (3), tačka (5) postaje tačka (4), tačka (6) postaje tačka (5).

Član 5

Član 48 stav 2 tačka 1 briše se, s tim što tačka (2) postaje tačka (1), tačka (3) postaje tačka (2), tačka (4) postaje tačka (3), tačka (5) postaje tačka (4) i tačka (6) postaje tačka (5).

Član 6

Član 95 menja se tako što se brišu reči "smrtna kazna ili".

Član 7

Član 97 menja se tako što se brišu reči "od osude na smrtnu kaznu ili".

Član 8

Član 115 tačka (2) menja se tako što se brišu reči "ili smrtnom kaznom".

Član 9

Član 122 menja se tako što se brišu reči "ili smrtnom kaznom".

Član 10

Briše se član 139

Član 11

Član 141 menja se tako što se brišu reči "ili smrtnom kaznom".

Član 12

U članu 142 brišu se reči "ili smrtnom kaznom".

Član 13

U članu 143 brišu se reči "ili smrtnom kaznom".

Član 14

U članu 144 stav 1 brišu se reči "ili smrtnom kaznom".

Član 15

U članu 146 tačka (2) brišu se reči "ili smrtnom kaznom".

Član 16

U členu 148 stav 2 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 17

U členu 203 stav 3 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 18

U členu 206 stav 4 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 19

U členu 226 stav 3 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 20

U členu 227 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 21

U členu 228 stav 2 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 22

U členu 229 stav 1 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 23

U členu 230 stav 2 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 24

U členu 231 stav 3 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 25

U členu 233 stav 3 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 26

U členu 234 stav 2 brišu se reči “ili smrtnom kaznom”.

Član 27

U članu 236 stav 2 brišu se reči "ili smrtnom kaznom".

Član 28

U članu 241 stav 3 brišu se reči "ili smrtnom kaznom".

O b r a z l o ž e n j e

(1) Iako je članom 175 Ustava SFRJ određeno da je život čoveka neprikosnoven i da se smrtna kazna može samo izuzetno propisati, Krivični zakonik SFRJ u svom posebnom delu (koji ima 140 članova) propisuje smrtnu kaznu u sledećim slučajevima:

- član 144 u v. čl. 139 stav 1,
- član 115 stav 1 u v. čl. 139 st. 1,
- član 115 stav 2,
- član 116 stav 1 i 2 u v. člana 139 stav 1,
- član 117 u v. člana 139 stav 1,
- član 118 stav 1 i 2 u v. člana 139 stav 1,
- član 119 stav 1 i 2 u v. člana 139 stav 1,
- član 120 stav 1 i 2 u v. člana 139 stav 1,
- član 121 stav 1 i 2 u v. člana 139 stav 1,
- član 122,
- član 123 stav 1 u v. člana 139 stav 1,
- član 124 stav 1 i 2 u v. člana 139 stav 1,
- član 125 u vezi člana 139 stav 1,
- član 126 u v. člana 139 stav 1,
- član 127 u v. člana 139 stav 1,
- član 128 stav 1 i 2 u v. člana 139 stav 1,
- član 132 u v. člana 139 stav 1,
- član 136 stav 1 u v. člana 139 stav 1,
- član 136 stav 2 u v. člana 139 stav 2,
- član 141,
- član 142,
- član 143,
- član 144,
- član 146 stav 2,
- član 148 stav 2,
- član 201 stav 3 u v. člana 226 stav 3,
- član 202 stav 1 u v. člana 226 stav 3,
- član 203 stav 3,
- član 203 stav 2 i 4 u v. člana 226 stav 3,

- član 206 stav 4,
- član 206 stav 3 u v. člana 226 stav 3,
- član 209 stav 3 u v. člana 226 stav 3,
- član 210 stav 2 u v. člana 226 stav 3,
- član 214 stav 2, 3 i 4 u v. stava 2 i 3, člana 215 i člana 216, člana 217 stav 3 i 4, člana 220 stav 3, člana 223 stav 3 i člana 224 stav 2, sve u vezi člana 226 stav 3,
- član 227,
- član 228 stav 2,
- član 229 stav 2,
- član 230 stav 2,
- član 231 stav 3,
- član 233 stav 3,
- član 234 stav 2,
- član 236 stav 2,
- član 241 stav 3;

- (2) U članu 2 Krivičnog zakonika SFRJ određene su granice primenjivanja krivično-pravne prinude na meru koja je nužna za suzbijanje društveno opasnih delatnosti.

Opšte poznato je da svi statistički pokazatelji negiraju bilo kakvu korelaciju između postojanja smrtne kazne u jednom zakonodavstvu i frekvencije izvršenih krivičnih dela za koje je ova zaprečena.

Prema tome, ova kazna ne pokazuje se ni kao potrebna, sa stanovišta generalne prevencije, a samim tim i još manje, kao nužna.

Postojanje ovakve kazne u Krivičnom zakoniku SFRJ protivno je odredbi člana 2 Krivičnog zakonika SFRJ;

- (3) Prema članu 5 stav 2 Krivičnog zakonika SFRJ opšta svrha kažnjavanja je suzbijanje društveno opasnih delatnosti. Citirani statistički podaci ukazuju da se smrtnom kaznom ova svrha ne postiže.

Prema tome, odredbe Krivičnog zakonika SFRJ o smrtnoj kazni protivne su članu 5., stav 2 Krivičnog zakonika SFRJ;

- (4) Prema članu 6 Krivičnog zakonika SFRJ u izvršenju krivične sankcije osuđenom licu se mogu oduzeti prava samo na način kojim se obezbeđuje poštovanje ličnosti učinioca i njegovog ljudskog dostojanstva.

Pravo na život – ne može se oduzeti čoveku uz “poštovanje njegove ličnosti i ljudskog dostojanstva”, jer se ovom kaznom čovek svodi na stvar. Izvršenje smrtne kazne poslednji je mogući stepen ponižavanja čoveka, fizičko poništavanje njegove ljudske suštine.

- (5) Prema članu 33 tačka 3 Krivičnog zakonika SFRJ, svrha kažnjavanja je, kumulativno, određena kao sprečavanje učinioca da čine krivična dela i njegovo prevaspitavanje (resocijalizacija).

Peticija za donošenje Zakona o izmenama Krivičnog zakonika, 1980.

Ova svrha kažnjavanja ne može se postići primenom smrtno kazne.

Dakle, odredbe Krivičnog zakonika SFRJ o smrtnoj kazni protivne su definiciji svrhe kažnjavanja određenoj u članu 33 tačka 3 Krivičnog zakonika SFRJ.

- (6) Generalna skupština Ujedinjenih nacija, u svojoj Rezoluciji broj 2857 (XXVI) od 20.12.1971. godine, zaključila je da je "poželjno napuštanje smrtno kazne u svim zemljama".

Budući da je SFRJ članica Ujedinjenih nacija svakako da se rezolucije Generalne skupštine i na nju odnose.

S obzirom na izloženo smatram da su predložene izmene umesne.

U Beogradu,
15.07.1980.

SRĐA M. POPOVIĆ

Inicijativa za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti odredaba Republičkih i Saveznog Zakona o javnom informisanju i dr.

USTAVNOM SUDU JUGOSLAVIJE

Na osnovu člana 387 stava 1 Ustava SFRJ, mi, dolepotpisani predlagači, u smislu člana 205 stava 3 i u vezi člana 157 Ustava SFRJ, ovim dajemo

INICIJATIVU ZA POKRETANJE POSTUPKA ZA OCENU USTAVNOSTI

Sledećih odredbi republičkih i saveznih zakona:

I.

- (1) člana 124 stav 1 tačka 2 Zakona o javnom informisanju SR Srbije ("Službeni glasnik SRS" br. 29/73 od 21. jula 1973., str. 957) koji glasi:
"Zabranjuje se rasturanje štampanih stvari putem kojih se: ...
2 iznose ili pronose neistine ili alarmantne vesti kojima se ugrožava ili bi se mogao ugroziti javni red ili mir ili uznemiriti javnost...*
zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2; članu 168-stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;
- (2) člana 80 tačka 5 Zakona o informisanju SR Bosne i Hercegovine ("Službeni list SR BiH", br. 19/73 od 16. jula 1973., str. 623) koji glasi:
rasturanje štampanih stvari zabraniće se ako se njima: ...
5 iznose ili pronose neistinite ili alarmantne vijesti kojima se ugrožava ili bi se mogao ugroziti red i mir ili uznemiriti javnost..."
zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2; članu 168 stavu 1 i 2; članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;
- (3) člana 113 tačka 2 Zakona o javnom informisanju SR Crne Gore ("Službeni list SR Crne Gore", br. 19/75 od 8. maja 1975. str. 217) koji glasi:
"Zabranjuje se rasturanje štampanih stvari putem kojih se: ...
iznose ili prenose neistinite ili alarmantne vijesti kojima se ugrožava ili uznemirava ili bi se mogao ugroziti javni red i mir ili uznemiriti javnost..."
zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2; članu 168 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;

* One odredbe zakona koje smatramo protivustavnim ispisane su kurzivom.

- (4) člana 81 tačke 2 Zakona o javnom obveščanju SR Slovenije”, (“Uradni list SR Slovenije”, br. 7/73 od 28. februara 1973., str. 215) koja glasi:
“prepovedano je razširjati neresnicčne ali alarmanantne vesti, ki ogrožajo ali bi utegnile ogroziti javni red in mir ali vznemiriti javnost...”
zbog protivnosti članu 167 stav 1 i 2; članu 168 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;
- (5) člana 31 tačke 2 Zakona o izdavačkoj delatnosti SR Srbije (“Službeni list SR Srbije” br. 39/73 od 29. septembra 1973., str. 1165), koji glasi:
“Zabranjuje se rasturanje publikacija kojima se...
2. isnose neistine ili vesti kojima se može ugroziti javni red ili uznemirati javnost...”
zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2; članu 168 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;
- (6) člana 30 tačke 2 Zakona o izdavačkoj delatnosti SAP KOSOVO (“Službeni list SAP Kosovo”, br. 7/74 od 8. marta 1974., str. 180), koji glasi:
“Zabranjuje se rasturanje publikacija kojima se:
2. iznose neistine ili vesti kojima se može ugroziti javni red ili uznemirati javnost...”
zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2; članu 168 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;
- (7) člana 96 tačke 2 Zakona za javno informiranje SR Makedonije (“Službeni vesnik na SR Makedonija”, br. 29/74, str. 451), koji glasi:
“Se zabranuva rasturanje na pečateni raboti so koi: ...
2. se iznesuvaat i prenesuvaat nevistiniti ili alarmanantni vesti so koi se zagrozi javniot red i mir ili da se voznemiri javnosta...”
zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2; članu 168 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;
- (8) člana 49 stava 1 tačke 1 Zakona o štampi i drugim vidovima informacija SAP Vojvodine (“Službeni list SAP Vojvodine”, br. 24/71 od 30. decembra 1971., str. 581) – izmenjen i dopunjen članom 30 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o štampi i drugim vidovima informacija SAP Vojvodine (“Službeni list SAP Vovodine” br. 10/74 od 15. maja 1974., str. 364), koji glasi
“Zabranjuje se rasturanje štampanih stvari putem kojih se:
1. iznose ili pronose laži, izopačene ili alarmanantne vesti ili tvrđenja kojima se izaziva uznemirenje građana ili ugrožava javni red i mir...”
zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2; članu 168 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;
- (9) člana 2 stava 1 tačke 4 Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira SR Srbije (“Službeni glasnik SR Srbije”, br. 20/69 od 14. maja 1969., str. 563) koji glasi
“Za prekršaj protiv javnog reda i mira kazniće se...”

4). ko govorom, napisom ili na drugi način iznosi ili pronosi lažne vesti ili tvrdnje kojima se izaziva neraspoloženje građana – novčanom kaznom do 500 dinara ili kaznom zatvora do 30 dana...”

II.

- (10) člana 20. Zakona o javnom informisanju SR Srbije (“Službeni glasnik SR Srbije”, br. 29/73 od 21. jula 1973., str. 957), koji glasi:

“Objavlivanje i širenje informacija niko ne sme koristiti radi rušenja osnova socijalističkog samoupravnog demokratskog uređenja utvrđenog ustavom, ugrožavanja mira, ravnopravne međunarodne saradnje i nezavisnosti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, raspirivanja nacionalne, rasne ili verske mržnje ili netrpeljivosti ili radi vršenja i podsticanja na vršenje krivičnih dela, niti na način kojim se vređa čast i ugled građana, vređa javni moral, nanosi šteta vaspitanju dece i omladine, ili nanosi šteta društvenim interesima.”

zbog protivnosti članu 153 stavu 2; članu 167 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;

- (11) člana 13 stava 1 Zakona o informisanju SR Bosne i Hercegovine (“Službeni list SR BiH” br. 19/73 od 16. jula 1973., str. 623) koji glasi:

“Nedopustivo je objavlivanje i širenje informacija kojima se narušavaju: osnove socijalističkog samoupravnog uređenja, ravnopravna međunarodna saradnja, vrši raspirivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje ili netrpeljivosti, vrijeđa čast, ugled i moralni integritet građana, nanosi šteta vaspitanju djece i omladine ili na drugi način nanosi šteta interesima društvene zajednice”

zbog protivnosti članu 153 stavu 2; članu 167 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;

- (12) člana 18 stava 1 Zakona o javnom informisanju SR Crne Gore (“Službeni list SR Crne Gore”, br. 19/75 od 8. maja 1975., str. 217) koji glasi:

“Nedopustivo je objavlivanje i širenje informacija kojima se narušava osnova socijalističkog samoupravnog demokratskog uređenja utvrđenog Ustavom, ugrožava mir, ravnopravna međunarodna saradnja ili nezavisnost Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, narušava ustavom utvrđeno uređenje Socijalističke Republike Crne Gore, raspiruje nacionalna, rasna ili vjerska mržnja i netrpeljivost ili podstiče na vršenje krivičnih djela, vrijeđa čast, ugled i moralni integritet građana, vrijeđa javni moral, nanosi šteta vaspitanju djece i omladine, vrijeđa ugled ili pravo radnih ljudi ili drugih pravnih lica, ili nanosi šteta interesima društvene zajednice”

zbog protivnosti članu 153 stavu 2, članu 167 stavu 1 i 2 i članu 203 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ;

III.

- (13) člana 4 Zakona o sprečavanju zloupotrebe slobode štampe i drugih vidova informisanja ("Službeni list SFRJ", br. 22. od 19. aprila 1973., str. 745), koji glasi:

"Organizacija udruženog rada ili drugo pravno lice odnosno pojedinac koji štampa stvar (u daljem tekstu: štampar) ili koji izdaje štampanu stvar koja nije umnožena u štampariji (u daljem tekstu: izdavač) dužni su od prvih primeraka svakoga izdanja štampane stvari odmah posle štampanja odnosno umnožavanja da dostave dva primerka nadležnom okružnom javnom tužiocu"

zbog protivnosti članu 167 stavu 1 Ustava SFRJ

- (14) člana 5 stava 5 Zakona o sprečavanju zloupotreba štampe i drugih vidova informisanja ("Službeni list SFRJ" br. 22/73 od 19. aprila 1973., str. 745), koji glasi:

"Rešenje o privremenoj zabrani rasturanja štampanih stvari ne sme se objavljivati. Javnost može da se obavesti samo o činjenici da je rasturanje štampane stvari privremeno zabranjeno"

zbog protivnosti članu 167 stavu 1 i 2 i članu 227 stavu 1 i 2 Ustava SFRJ.

Peticija za uvođenje višestranačkog sistema u SFRJ (1987)*

SOCIJALISTIČKOM SAVEZU RADNOG NARODA JUGOSLAVIJE

Odazivajući se na poziv upućen jugoslovenskoj javnosti od strane Branka Horvata, Petera Jambreka, Matevža Krivica, Siniše Maričića, Vladimira Milčina, Žarka Puhovskog i Zorana Vidakovića, pridružujemo se predlogu da SSRN vrati nacrt ustavnih amandmana ustavnoj komisiji s nalogom da ga bitno proširi već formulisanim zahtevima demokratkse javnosti. Taj predlog dopunjujemo razlozima za ukidanje partijskog monopola, kao ključnog problema ustavnog sistema.

I.

Polazimo od toga da je osnovni zadatak svakog ustava uvek bio da normira odnosno ograničava vršenje političke vlasti. Smatramo da je to ograničavanje moguće samo na jedan način: nedvosmislenim i čvrstim definisanjem osnovnih prava građana, čija bi prava bila ograničena samo jednakim pravima drugih. To je srž svakog ustava. Tek ako građanin ima takva prava može se ustanoviti kontrola vlasti i politička odgovornost. Tek kada se odrede na taj način prava pojedinca prema državi i prava države prema pojedincu može se uspostaviti vladavina prava, odnosno samo tako se može doći do autonomne privrede, kulture, nauke i umetnosti, sindikata, javne reči, naroda i građanina. Samo tako se može doći, dakle, do svega onoga za šta se danas, na rečima, gotovo svi složno zalažu.

Naš današnji Ustav ne ispunjava, kao ni svi dosadašnji posleratni ustavi, tu osnovnu funkciju ustava. Da bi ispunio osnovnu funkciju naš ustav bi morao:

- (1) da omogući svakom čoveku da ide za svojim sopstvenim ciljevima, u skladu sa svojim mišljenjem i svojom savešću, pri čemu bi prava i slobode građana bile ograničene jedino istim pravima i slobodama drugih;
- (2) da prizna građanima potpunu jednakost pred zakonom, uključujući i jednako pravo na udruživanje, naravno, i udruživanje u političke stranke;
- (3) da prizna pravo svim građanima da budu politički predstavljeni u predstavničkim telima od strane svojih legitimnih predstavnika, koji će pred njima odgovarati za rezultate svoga rada.

* Koautor ove peticije je i dr Kosta Čavoški (prim. Z.P.)

II.

U postojećem Ustavu SFRJ nije normiran odnos između građana i vlasti. Osnovna prava su samo deklarativno nabrojana: njihovo poštovanje je u praksi uslovljeno određenim interesima. Ti interesi su tako uopšteno formulisani da podležu raznim tumačenjima. Na to tumačenje nije pozvana državna vlast, već jedna politička organizacija (SKJ). Članove te organizacije građani niti biraju niti smenjuju, niti ona pred njima odgovara za svoje rezultate, niti rad te organizacije podleže obaveznoj javnosti u radu.

Zato smatramo da na javnu diskusiju treba izneti postojeću koncepciju Ustava po kojoj se:

- (1) čitav društveni i politički život zemlje, i svi odnosi, stavljaju u službu kolektivnih ciljeva ("ostvarivanja načela komunizma" – Osnovna načela, IX);
- (2) jednoj političkoj organizaciji (SKJ) daju ovlašćenja da ocenjuje, bez priziva, šta tome Cilju vodi, a šta ne (odlučujući o tome šta su "interesi radničke klase", a samim tim i šta su "interesi socijalističkog društva" i "interesi svakog naroda", Osnovna načela – VIII, I);
- (3) pri čemu sama ta organizacija nema definisan pravni položaj, ne podleže nikakvom obliku institucionalne kontrole, niti bilo kome odgovara za eventualno pogrešne ocene (budući da je SKJ "osnovni nosilac političke aktivnosti" u "uslovima socijalističke demokratije", da je ta demokratija "poseban oblik diktature proletarijata" u čije ime i za čiji račun politički nastupa SKJ budući, opet, da "težnje i interese" proletarijata "tumači i zastupa", po Ustavu, SKJ, i to "zakonitošću istorijskog razvitka", Osnovna načela, IV, VIII);
- (4) a građani se stavljaju u nejednak položaj pred zakonom ukoliko po oceni SKJ, štete ovako protumačenim "interesima", pa čak ni Ustavom nisu zaštićeni od negativne diskriminacije, ukoliko su njihova politička uverenja ocenjena kao "štetna" (čl. 154 Ustava SFRJ).

III.

Ovako ustavno-pravna regulacija položaja SKJ u političkom sistemu (u stvari, nad političkim sistemom) nužno mora imati sledeće posledice:

- (1) Uspostavljanje jednog političkog subjekta u čijim rukama je sakupljena sva politička moć i državna vlast, a koji kao takav nije odgovoran pred građanima, već jedino pred Istorijom;
- (2) Uspostavljanje jednog, od društva autnomnog, upravljачkog sloja sa posebnim interesom da sačuva svoj monopolistički položaj; taj sloj će, po običnoj psihološkoj nužnosti, pokušati da nametne svoj poseban interes (kao svaka politička stranka, uostalom) čitavoj zajednici kao opšti;

- (3) Udaljenost Cilja kojim se opravdavaju sva ta sredstva, dozvoljava da se na ovaj način uspostavljena "privremena" suspenzija suvereniteta naroda i pravne države, beskonačno produžava, budući da je svako trenutno stanje samo "prolazna etapa" ka dalekom Cilju, kome se, tvrdi se, približavamo "sve više i više";
- (4) Pitanje bilo kakve odgovornosti tu se uopšte ne može postaviti, jer su i Cilj i mandat – istorijski, nadilaze savremenike i obespravljaju buduće generacije, pa je i odgovornost "istorijska".

IV.

U međuvremenu, ovakva ustavno-pravna regulacija, dovela je državu i društvo u stanje koje se i zvanično danas opisuje kao "stanje duboke ekonomske i političke krize".

Smatramo da se uopšte ne radi o krizi, već o krajnjem stadijumu jednog ovako opisanog političkog sistema. Svi se danas manje-više slažu da je ono što se danas označava rečju kriza, i što je iznenadno izbilo pred oči javnosti, plod dugogodišnjih, često i svesno prikrivanih procesa koji proističu iz samog političkog sistema, kako je ovaj postavljen Ustavom. Otuda, uostalom, i ogromno interesovanje jugoslovenske javnosti za teme posleratne jugoslovenske istorije ("kako je sve počelo").

Mislimo da je moguće egzaktno pokazati da iz opisanog ustavnog položaja SKJ manje-više neposredno proizilaze bar sledeće teškoće sa kojima se suočava danas jugoslovensko društvo: nezadovoljavajući izborni sistem, blokada privrednog i pravnog sistema, neefikasnost svih instrumenata kontrole, unutrašnja i spoljna prezaduženost, nazadovanje poljoprivrede, ekonomska i politička emigracija, nezaposlenost, inflacija, propale investicije, tzv. "korisne malverzacije" i privredni kriminal, nepotizam, kadrovski monopol, moć neformalnih grupa, privredna i politička dezintegracija Federacije, tehnološko zaostajanje, pad standarda, politička apatija građana, demagogija socijalnog mira koja je našla i svoj zakonski izraz u pojmu "uznemirenje građana", pretvaranje svih oblika organizovanja u transmisije vlasti, preventivna cenzura, ograničavanje slobode štampe, krivične osude za izražavanje mišljenja i uverenja, zavisno sudstvo, diskriminacija pri zapošljavanju i vršenju poziva, diskriminacija vernika, ugrožavanje slobode umetničkog i naučnog stvaralaštva, ideologizacija obrazovanja i vaspitnog procesa, nemar prema kulturnoj baštini, izolacija od prirodnog kulturnog i ekonomskog, pa i političkog evropskog okruženja zbog "ideološke nespojivosti".

V.

Prava i slobode građana suspendovane su da bi se ostvarili revolucionarni ciljevi socijalne pravde, ekonomske emancipacije radničke klase, jednakih prava jugoslovenskih naroda, pune demokratije i oslobođenje čoveka. Budući da je današnje stanje u jugoslovenskom društvu onakvo kako je opisano, čini se da upotrebljena sredstva nisu imala opravdanja. Politička i građanska prava bila su decenijama suspendovana, a postavljeni revolucionarni ciljevi nisu ništa bliži, ako nisu i dalji.

Dolaze nove generacije koje imaju prava da odlučuju o svojoj sudbini i na koje se ne mogu prenositi obaveze koje su možda preuzimali njihovi očevi i dedovi.

Strepnja da bi sloboda političkog udruživanja vodila stvaranju nacionalnih stranaka – nema smisla kada se i SKJ “federalizovao” i to na monopolskim osnovama.

Ako su jugoslovenski narodi maloletni i ako bi dobijenu slobodu “zloupotrebili”, onda im niukom slučaju nema spasa.

Opravađavanje monopola “ratnom pobedom”, skoro pola veka nakon završetka rata takođe više ne izgleda valjanim.

Ne vidimo nikakvog dobrog razloga da se jugoslovenski građani i narodi dalje onemogućavaju da razviju svoje postojeće ljudske i stvaralačke potencijale i upotrebe ih za bolje, razumnije, humanije, civilizovanije uređivanje života svakoga pojedinca i svih nas zajedno. Podela na “aktere istorije” i one druge koji su “vođeni” izgubila je svaki smisao.

VI.

U takvoj situaciji, kada su svi izneti stavovi, u stvari, već uveliko prodrli u javnost (pri čemu se samo eufemistički Partija naziva “političkim faktorom”, “centrima moći”, “politikom”, “politokratijom”, “rukovodstvom” itd.), Savez komunista Jugoslavije nudi građanima kao izlaz sledeće: sopstvenu obnovu i renesansu, dalju demokratizaciju društva kroz demokratizaciju Partije, odvajanje partije od države, personalne promene u rukovodstvima, odustajanje od mešanja u ekonomiju itd.

Drugim rečima, u trenutku kada je društvo prodrlo u politiku usled teškog opšteg stanja, i počelo zahtevati reforme, Partija je, bar deklarativno, usvojila većinu tih zahteva, izuzev osnovnog, da se liši svog ustavno-pravnog monopolskog položaja, bez koga, međutim, nikakva reforma nije moguća.

To uviđa i Partija pa nudi da izmeni samo svoje biće, da se iznutra transformiše, ali da ostane subjekt sprovođenja svih reformi, tj. očuva svoj sadašnji monopolski položaj.

Međutim, unutrašnji odnosi u Partiji, njena unutrašnja obnova, mada svakako poželjni, ne mogu više biti ta jedina karta koja će odlučiti sudbinu svih Jugoslovena, jer se o toj sudbini sada radi.

Obnova Partije unutrašnja je stvar Partije.

U ponuđenu “obnovu” teško je verovati, jer se Partija stalno obnavlja (proces “demokratizacije” Partije traje već pola veka), niti se na taj proces može čekati (jer su rezerve iscrpljene, a stanje se pogoršava), niti se na taj preporod može od građana uticati. Čak i da se takav preporod dogodi, on ne bi davao nikakve institucionalne garancije da u budućnosti ti procesi u Partiji ne uzmu obrnut smer.

Izlaz se jedino može tražiti u promeni ustavno-pravnog položaja čoveka, odnosno napuštanjem položaja SKJ koji mu daje apriorno političko vođstvo. SKJ svakako može polagati pravo na vođstvo svih onih koji svojom slobodnom voljom prihvataju njegove konkretne ciljeve i sredstva za njihovo ostvarivanje, i to u ravnopravnom takmičenju sa svim drugim političkim subjektima (političke stranke, sindikati, pokreti, SSRN i sl.).

To nalaže i obična politička mudrost koja savetuje da odgovornost u današnjem stanju bude podeljena na sve građane, ako ni zbog čega drugog onda već zato da se izbegnu eksplozivne situacije koje politički monopol sobom nosi, i koje mogu imati ružne i tragične posledice po sve nas.

U Beogradu,
28.12.1987. godine

Potpisnici peticije:

1. Antić Dragan, Boška Vrebalova 2, Beograd
2. Arežina Natalija, Zmaj Jovina 15, Beograd
3. Arsenijević Miloš, Karnedžijeva 3, Beograd
4. Arsić-Ivkov Marinko, Trg JNA 2, Zemun
5. Bajrović Ajša, Hadži Ruvimova 16, Beograd
6. Barović Dušanka, Bulevar Oktobarske Revolucije 27, Beograd
7. Bečković Matija, NH Vladimira Tomanovića 17, Beograd
8. Belančić Milorad, Gundulićev Venac, 17, Beograd
9. Božičković Vera, Studentski trg 19, Beograd
10. Bulatović Jadranka, Stevana Dukića 31, Beograd
11. Cerović Stojan, Vojvode Milenka 9, Beograd
12. Cunčić Srđan, Matije Gubca 40, Beograd
13. Čavoški Kosta, Maksima Gorkog 19, Beograd
14. Danojlić Milovan, R. Tajsića 40, Beograd
15. Dragović Predrag, Kneza od Semberije 12, Beograd
16. Filaret Sinđel, Starešina Crkve Svetog Arhangela Gavrila u Zemunu
17. Golubović Zagorka, Georgije Dimitrova 51, Beograd
18. Grahek Nikola, Generala Vasića 1, Beograd
19. Gredelj Stjepan, Jasenova 14/7, Beograd
20. Imširović Jelka, Kosovska 9, Beograd
21. Imširović Pavluško, Kosovska 9, Beograd
22. Ivanović Ivan, Beogradska III deo broj 7, Sremčica
23. Janković Ivan, Bulevar Revolucije 197b, Beograd
24. Jevrić Nebojša, post restante, Beograd
25. Jovanović Biljana, Studentska 8, Beograd
26. Jovanović Rastko, Mačkov kamen 15, Beograd
27. Kačarević Srboljub, Ul. 84. br. 30, 11132 Beograd
28. Knjazeva Svetlana, Ljube Stojanovića 5, Beograd
29. Kojen Leon, Birčaninova 22, Beograd
30. Kostić Mirjana, Svetozara Markovića 6, Beograd
31. Koštunica Vojislav, Skadarska 45, Beograd
32. Kovačević Milan, Ustanička 138, Beograd
33. Kuzmanović Dušan, Cara Lazara 11, Beograd
34. Lakićević Dragan, Koperska 10/6, Beograd

35. Lazović Živan, Milana Šuvakovića 10/9, Beograd
36. Marković Vidoje, Jove Ilića 62, Beograd
37. Mihajlović Borislav Mihiz, Trg Marksa i Engelsa 9, Beograd
38. Milenković Aleksandar, Bulevar Revolucije 56, Beograd
39. Milić od Mačve, Volgina 23, Beograd
40. Milić Miodrag, Dalmatinska 90, Beograd
41. Mladenović Bojana, Haila Selasija 3, Beograd
42. Mimica Aljoša, Nevesinjska 6, Beograd
43. Minić Jovan, Ljernontovljeva 22, Beograd
44. Moljković Ilija, Pohorska 8, Novi Beograd
45. Pešić Vesna, Georgi Dimitrova 35, Novi Beograd
46. Popov Nebojša, Pariske komune 11, Beograd
47. Popović Srđa, Takovska 19, Beograd
48. Popović Mića, Studentski Trg 9, Beograd
49. Pražić Aleksandar, Makedonska 15, Beograd
50. Savić Obrad, Đoke Vojvodića 8, Beograd
51. Sekelj Laslo, Ho Ši Minova 37, Beograd
52. Simović Slobodan, Kneza Višeslava 7, Beograd
53. Sindelić Svetozar, Trg JNA 4, Zemun
54. Skulić K. Miodrag, Kumodraška 69a, Beograd
55. Slapšak Svetlana, Bulevar Revolucije 246, Beograd
56. Slapšak Božidar, Cankarjeva 9, Ljubljana
57. Srbinić Mladen, Knez Mihajlova 42, Beograd
58. Stojanović Ivan, Radoja Dakića 11, Novi Beograd
59. Stojanović Lazar, Cvijićeva 128/II, Beograd
60. Subotić Milan, Kosovska 28/I, Beograd
61. Šćepanović Milija, Džona Kenedija 15/13, Novi Beograd
62. Vučićević Branko, Cvijićeva 80, Beograd
63. Vujović Sreten, 29. novembra 33, Beograd
64. Živković Dragan, Petra Drapšina 25, Zemun

Saopštenje javnosti grupe beogradskih intelektualaca

MONOPOL VODI U SUKOB

Usred ubrzanog preobražaja Istočne Evrope, gde jedna država za drugom upravo priznaje poraz državnog ustrojstva zasnovanog na monopolu komunističke partije, u Jugoslaviji smo svedoci sasvim drugačijeg i u mnogome suprotnog procesa.

Vladajuća Partija, ma koliko izdvojena i nejedinstvena, u svim delovima zemlje prepoznaje zajednički interes – da zadrži monopolski položaj – isti onaj koji se ruši od Berlina do Sofije. Ne uspevajući da valjano reši nijedan životni problem ove zemlje, partijske vlasti pribegavaju izazivanju nacionalnih sukoba i zastrašivanja, nastojeći svaka u svom rezervatu, da osvoje i zadrže ulogu nacionalnog zastupnika i spasioaca da izbegnu uspostavljanje demokratskog poretka i rizik gubljenja vlasti na istinski slobodnim izborima. I politički procesi, i najavljeni mitinzi, i zabrane kretanja i javnog okupljanja, i najzad dramatično saopštenje o prekidu onosa Srbije sa Slovenijom, imaju taj jedan isti uzrok i cilj.

Partija se pokazuje spremnom da konačno sukobi narode ove zemlje, zatvori im put ka evropskoj budućnosti i zaustavi prirodni, demokratski i privredni preobražaj društva.

Smatramo da postojeća partijska vlast na sve to nema pravo – ni u Srbiji, ni u Sloveniji, niti igde drugde. I nacionalni, i svi ostali jugoslovenski problemi mogu početi da se uspešno rešavaju tek kad bude ukinut monopol te vlasti i kad bude uspostavljena parlamentarna demokratija. Bez toga, oni se gomilaju, zaoštravaju, produbljuju i vode nas katastrofi.

Srđa POPOVIĆ,
Stojan CEROVIĆ,
Kosta ČAVOŠKI,
Vesna PEŠIĆ,
Lazar STOJANOVIĆ,
Ivan JANKOVIĆ,
Tanja PETOVAR,
Slobodan INIĆ,
Leon KOJEN,
Milovan ĐILAS,
Vladimir GLIGOROV,
Filip DAVID,
Mirko KOVAČ,

Miloš ARSENIJEVIĆ,
Nikola BAROVIĆ,
Koča POPOVIĆ,
Lepa PEROVIĆ,
Vladeta JANKOVIĆ,
Zoran GAVRILOVIĆ,
Aljoša MIMICA,
Mijalko TODOROVIĆ,
Branko VUČIĆEVIĆ,
Biljana JOVANOVIĆ,
Velimir STOJNIĆ,
Zagorka GOLUBOVIĆ,
Svetlana SLAPŠAK,
Dragan BABIĆ,
Nebojša POPOV,
Gojko NIKOLIŠ,
Vojislav KOŠTUNICA,
Miodrag MILIĆ

“BORBA”, 6. decembar 1989

Summary

The Highest Instance

The book "The Highest Instance" is a collection of documents on the most important political trials conducted before different courts in the SFRY in the 1968–1990 period. Srđa M. Popović, a lawyer from Belgrade, participated in these trials in the capacity of a defense attorney and on one occasion also as a defendant himself. The political nature of these trials is reflected in the fact that they sought to attain purposes other than establishing the culpability of the accused.

The trials attracted enormous attention of the public, although it could not learn about the contents of case records, since none have ever been published. The public knowledge was generally limited to media-released news that a person was accused, that the trial was under way or that a verdict was returned. Another way for the public to "hear" about such proceedings were the negative attitudes expressed by party or state officials towards the accused, who were proclaimed state enemies. The media abounded in views which left scant space for different public interpretations and the ferocity of their articulation rendered any discussion dangerous. Thus the regime defended itself from criticism, rightly guessing its destructive effects for the survival of the one-party system. These times are, *inter alia*, addressed by this book.

The huge material on my hands – 43 court records, as well as a number of petitions initiated and drawn by Srđa M. Popović, are grouped in five chapters. Chapter I – "Complaints" includes 13 such documents. The term is used to denote submissions by the defense alerting the court president to the illegal conduct of the court's justices. The complaints published here are most often parts of cases included in other sections of the book and were singled out in a special chapter because they provide an excellent explanation of the circumstances and atmosphere surrounding the trials concerned. For this same reason, several letters and cables have also been included.

Chapter II "Interdictions" comprises 18 cases, most often related to bans on youth and student papers, magazines, books and even painting exhibitions, frequently practiced by the regime in the defense of its "legitimacy". The related trials provided the grounds to raise and examine the general issues of the freedom and role of the press in a democracy – an opportunity used with great skill by the defense counsels.

Chapter III "Hostile Propaganda" is the central and the largest part of the book. It contains the total of 16 cases of people accused under the relevant article of the SFRY Criminal Code (initially 118 and later 133) entitled "Hostile propaganda or malicious and untruthful portraying of socio-political circumstances in the country", known to the general public as "the crime of thought". This offense was removed from the SFRY Criminal Code only shortly before its disintegration in 1990.

Chapter IV bears the title “Cases with similar qualifications” and addresses instances where the accused were held responsible for “moral-political unsuitability”, disturbing public order and peace, spreading false rumors, fostering national, racial and religious hatred, dissent or intolerance – all of which are qualification with a political background. This chapter also includes the case of Srđa Popović dated 1975, when he was called to account, as quoted in the indictment, “because in his summation at the main hearing on trial to writer Dragoljub Ignjatovic, whom he represented, he pointed that the facts the accused had stated in his presentation at philosophical meetings were true, wherefore the court found that he had committed a criminal offense of spreading false rumors”. The intention of the authorities to prohibit Popović to practice law, which is what the legal action was about, failed not least due to the powerful pressure the international institutions and organizations applied on the Belgrade regime. Transcripts of two TV shows (British TV Granada of 1976 and TV Belgrade of 1978), as well as a few abstracts from the memoirs of Dragoslav Draža Marković, which I also included in the book, will conjure up for the present-day reader the milieu and the circumstances wherein this and similar proceedings took place, the regime’s attitude towards Popović and the technology it used to disavow those of different mind.

Chapter V “Petitions” comprises six documents of this kind addressed at highest state bodies of the SFRY, starting from the petition to abolish the “crime of thought” in 1980 to that for the introduction of a multiparty system in 1987. Petitions also account for a specific form of Popović’s political activity under conditions of one-party system and his Kantian understanding of the role an intellectual should have in public life. The purpose of making these initiatives, according to Popović himself, “was a well-conceived a series of individual petitions to amend various regulations, from the less sensitive to more important ones, cautiously spaced apart and with a growing number of signatories, to thereby formulate an implicit political program”.

The largest part of the documentation published in this book has been obtained from Srđa Popović and the participants in court trials (Dr. Nebojša Popov, Miodrag Milić, Vicei Karoly, Ljiljana Mijanović-Jovičić), the Magazines “Philosophy”, “Vreme”, etc. My intention to publish complete records of selected cases in this book proved impossible. A number of cases on Popović’s files were incomplete, most often because the defendants failed to return the documents they had borrowed. Some actors of the trials did not keep the relevant documents at all, while others were out of reach. More than in other chapters, this lack of documentation is noted among the “Interdictions”. That is because the archives of certain papers have not been preserved or else the newsrooms were long terminated.

Particularly surprising and hard to believe was the fact that I could not find a single document missing from my files in the archives of the Circuit Court in Belgrade, which is by its nature obliged to have records on all court trials in Belgrade. The archives have not been preserved!

In response to my request to the Circuit Court in Belgrade for access to a number of case records, I received a letter which among other things read:

"We would like to inform you that we are not in the possibility to meet your request baring in mind that the above mentioned case records have been commission-destroyed pursuant to the provisions of the Court's Rules of Procedure..."

Forewords to the five chapters and individual cases were written by Srđa Popović. In two cases, however, Dušan Makavejev and Mihailo Mihailov, as defendants, expressed their wish to write the relevant openings themselves.

The book also contains an index of names of a large number of people, which is, following Srđa's wishes, given at the beginning of the book like "Characters" in a theatrical play. This Index is a specific moral, as well as the opposite testimony of who did what, where and how.

The cases presented in the book show that Srđa Popović's defendants were different people who had been or later became contributors to the development of democratic processes in the SFRY, founders of political parties, parliament speakers, prime ministers, university professors, nationalists, perpetrators of crimes against humanity and violations of the laws and customs of war, indicted by the International Criminal Tribunal in The Hague, poets, anonymous men... It is interesting to see how Srđa Popović relates to them. Asked about that in an interview of 1986 Popović said: "When I see the defendant for the first time - that is usually in prison - I try to understand what kind of 'assistance' he expects from me. Namely, an attorney is bound by the defense of his client. He may counsel his client as to the choice of his defense, he may point out the possible consequences of that choice, but it is essentially the defendant himself who decides on his defense in line with his personal system of values. Some are predominantly concerned with 'saving their skin', others with preserving their honor and dignity, and others still with matters of principle, or vanity or the reaction of their social milieu... Whatever a client rates first - defines his defense, and his defense defines ours. Than the assistance of an attorney consists of finding all facts and valid legal arguments to substantiate his client's chosen line of defense. Most people accused of political offenses, found it essential to defend their human dignity and the right to freedom of conscience - the expression of their (occasionally very deep) belief. Naturally, there were also others who sought to get out of it at any cost, even if it took public renouncement of their true beliefs. I tried to help both as scrupulously as I could, and not to judge them for the choice they had made. That is not for the defense counsel to do." (The Road to Barbarism, pp. 19-20, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrade, 2000).

By editing this book I had a special honor to make the documents I consider extremely important for the understanding and study of the various aspects of recent past, available to the public for the first time ever. I would also like to say how deeply impressed I am with the human and professional characteristics of my friend Srđa Popović, and, but for them, I would not have had the motive to engage in so responsible and demanding a work as required for the publishing of this book.

Zoran Purešević

